स्तनयुगमश्रुस्नातं समीपतरवर्ति हृदयशोकाग्नेः।
चरति विमुक्ताहारं व्रतमिव भवतो रिपुस्त्रीणाम् ॥ २६ ॥

भट्टबाणस्य।

शत्रूणामयशो यशश्च भवतः श्यामं च शुक्लं च यत्
व्याप्य द्यां च दिशश्च देव रभसादासागरं गच्छतः।
दृष्ट्वा तत्सहसा कलिन्दतनयामन्दाकिनीसङ्गम-
भ्रान्त्या स्नान्ति मुधैव मुग्धमुनयो मृद्दर्भगर्भैः करैः ॥ २७ ॥

रिस्सुकस्य।

भ्रान्त्वा दिग्वलयं क्षितीश्वर दिवं त्वत्कीर्तिहंसी गता
साऽपि ब्रह्ममरालसंगतिवशात्तत्रैव गर्भिण्यभूत्।
पश्य व्योमतरङ्गिणीपरिसरे कुन्दावदात तया
मुक्तं भाति विशालमण्डकमिदं शीतद्युतेर्मण्डलम् ॥ २८ ॥

श्रीहनूमत ।

मुक्ताबीजात्प्रसूता रणभुवि निहतारातिमत्तेभकुम्भ-
स्रस्ताद्दिङ्नागदन्तैर्निहितशतशिफा स्थूलभोगीन्द्रकन्दा।
विस्फूर्जत्तारतारागणकुसुमचया वर्धिता दानतोयै-
र्देव त्वत्कीर्तिवल्ली नवकफलमिदं चन्द्रबिम्बं बिभर्ति ॥ २९ ॥

वीर क्षीरसमुद्रसान्द्रलहरीलावण्यलक्ष्मीमुप-
स्त्वत्कीर्तेस्तुलनां कलङ्कमलिनो धत्तां कथं चन्द्रमाः।
स्यादेवं त्वदरातिसौधशिखरप्रोद्भूतदूर्वाङ्कुर-
ग्रासव्यग्रमतिः पतेद्यदि परं तस्याङ्कशायी मृगः ॥ ३० ॥

यः कालः केरलानां निजकुलधवलो धर्मशास्त्रेषु रक्तः
पीतः स्त्रीनेत्रनालैरपि जगति चतुर्वर्णविश्रामभूमिः।
चञ्चच्चण्डीशहासप्रमुदितकुमुदश्रेणिशीतांशुगौरैः
स्वैः स्वामिन् कीर्तिपुञ्जैः कथमसि कृतवानेकवर्णं जगत्त्वम् ॥ ३१ ॥

१ विं, क पाठभेद

केतकी

एतासु केतकि लतासु विकासिनीषु
सौभाग्यमद्भुततरं भवती बिभर्ति ।
यत्कण्टकैर्व्यथितमात्मवपुर्नितान्तं-
स्त्वामेव सेवितुमुपक्रमते द्विरेफः ॥ ४१ ॥

[illegible]स्य ।

[illegible]

आरामान्तरभूरुहः फलभृतो नम्रानुपेक्ष्यादरा-
द्यादृक्तत्सदयमध्वमलिनः पान्थस्य मुग्धात्मनः ।
यत्नं ते समुपागतस्य स तृषातापः फले का कथा
शीर्णेनापि हि नोपयोगमगमत्पर्णेन तालद्रुमः ॥ ४२ ॥

कस्यापि ।

अश्वत्थः

चलितैर्मौलिभिः किं नैरल्पभयेऽप्यपादपैः ।
चलितो नरकाद्धोऽस्पृष्टो विघ्नानि हन्ति यः ॥ ४३ ॥

[illegible]स्य ।

न्यग्रोधः

फलभरविनमत्प्रमुखशाखान्तर्गतनिरुद्धनिर्मार्गेण ।
जननी शिशिः प्रवासे न्यग्रोधेनाम्बु सच्छाया ॥ ४४ ॥

[illegible]स्य ।

[illegible]

[illegible]निर्गमसमये [illegible] मेघागमे
[illegible] शिशिरं [illegible] पुरा [illegible]ः ।
[illegible] मधुपः कोऽपि विना [illegible]
[illegible] कानि पुनर [illegible] द्रुमः ॥ ४५ ॥

कस्यापि ।

शाल्मलि.

कायः कण्टकदूषितो न च घनच्छाया कुतः पल्लवाः
पुष्पाणि च्युतसौरभाणि न दलद्रोणी मनोहारिणी ।
किं ब्रूमः फलपाकमस्य यदुपन्यासेऽपि लज्जामहे
तद्ब्रोः केन गुणेन शाल्मलितरो जातोऽसि सीमद्रुमः ॥ ४६ ॥

निर्गन्धं कुसुमं फलं क्षुधि वृथा पत्रं न कार्यक्षमं
बाह्यैः कण्टककर्परैः परिवृतं निस्सारमेतद्वपुः ।
वृद्धिर्गृध्रपरिग्रहाय किमहो वक्तव्यमस्मात्परं
भ्रातश्शाल्मलिवृक्ष नास्ति भवतः किंचिन्महत्त्वोचितम् ॥ ४७ ॥

कयोरप्येतौ ।

वब्बुल

स्वयमफलवान् छेदं भेदं क्षितौ च विकर्षणं
कुहरपतनं वब्बूलोऽयं विषह्य वृतीभवन् ।
खल इव फलान्यन्यस्यापि प्रभूततराण्यहो
न दिशति सतां भोक्तुं युक्त्यान्वितः पटुकण्टकैः ॥ ४८

निम्ब. ।

निम्ब । किं बहुनोक्तेन फलानि विफलानि ते ।
यानि संजातपाकानि काका निश्शेषयन्त्यमी ॥ ४९ ॥

यश्च निम्बं परशुना यश्चैनं मधुसर्पिषा ।
यश्चैनं गन्धमाल्याभ्यां सर्वस्य कटुरेव सः ॥ ५० ॥

केषामप्येते ।

खदिर

चन्दने विषधरान् सहामहे वस्तु सुन्दरमगुप्तिमत्कुतः ।
रक्षितुं वद किमात्मसौष्ठवं कण्टकाः खदिर संचितास्त्वया ॥ ५१ ॥

भल्लटस्य ।

१ जात ग २ स्थि क ख च

पदं तदिह नास्ति यत्र खदिरैः समारोपितं
न तेऽपि खदिरा न ये कुटिलकण्टकैराकुलाः।
न ते कुटिलकण्टकाः किमपि ये न मर्मच्छिद-
स्तदुज्झत वृथा श्रमं व्रज सखे मरुस्थलम्॥ ५२॥

शाखि.

आशासन्ततिसम्मिलन्नभसो भूयान्प्रसारो न वा
विपन्ने तरवः फलैरविरलैर्नार्तिच्छिदः प्राणिनाम्।
किन्तु छिन्नदलैरलङ्कृततनोः शाखैः स्वयमुन्नतो
दत्वा येन निजं शिरस्सुकृतिना को नाम न प्रीणितः॥ ५३॥

नर्मदस्य।

येन त्वं जनिता स्वयं प्रतिदिनं स्नेहेन संवर्धिता
येनास्मास्तृणपीडनादपि पुरा सोढुं न शक्तस्तु यः।
ज्ञात्वा सोऽप्यधुना कन्दस्य समयं छेत्तुं शिरो वाञ्छति
क्रन्दन्तीव तुषारबाष्पनिगलद्बिन्दूत्करैः शाखिनः॥ ५४॥

रत्नि.

श्लाघ्यं नागमफलं यस्य गुणैः सौहृदानि स्निग्धानि।
मुक्ताफलानि तरुणीकुचकलशे सुष्टु रिङ्खन्ति॥ ५५॥

निष्पेषोऽपि न यस्य दूरमहतः कष्टं तुलारोहणं
ग्राम्यस्त्रीनिचयस्तु कुत्सितमपि निस्तन्त्रशीलास्ततः।
मातङ्गोऽपि निबद्धरागजनितं रागानलं हारितैः
स्वर्णेन यत्प्रतिमानमिव हा हा न चाङ्गीकृतम्॥ ५६॥

रेवन्तो।

वंशः

[illegible]
यावन्मनाय तु क्षेमः केवलं निर्मलं वदन्॥ ५७॥

धत्तूरः

महेशस्त्वां धत्ते शिरसि रसराजस्य जंयिनी
विशुद्धिस्त्वत्सङ्गात्कनकमयमेतत्त्रिभुवनम् ।
तनोति त्वत्सेवा ननु कनकवृक्ष त्वदपरः
परस्तत्को नु स्याद्यदि न सुलभीभवमभज. ॥ ५८ ॥

प्रह्लादनस्य ।

उंन्मत्त कण्टकिफलप्रतियोगिबुध्या
वैरं वृथैव कुरुषे पनसेन सार्धम् ।
सन्तो हसन्ति न भजन्ति भजन्ति चेत्त्वा
भ्रान्ता भवन्ति सहसा न पुनर्भजन्ति ॥ ५९ ॥

तृणम्

जातस्य सिन्धुतटमनु तस्य तृणस्यापि जन्म रमणीयम् ।
यत्सलिलमज्जदाकुलजनहस्तालम्बनं भवति ॥ ६० ॥

वल्लभदेवस्य ।

स्तैम्ब॰

उत्तुङ्गैस्तरुभिः किमेभिरफलैराकाशसंस्पर्शिभि-
र्धन्योऽसौ नितरामुलूपविटपो नद्यास्तटे तिष्ठति ।
एवं यः कृतबुद्धिरुत्थितजलव्यालोलवीचीवशा-
न्मज्जन्तं जनमुद्धरामि यदि वा तेनैव मज्जाम्यहम् ॥ ६१ ॥

राणकस्य ।

इति वृक्षविशेषवर्णनम् ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वृक्षपद्धतिः ।

---

१ जननी क. ख. ग घ च जयिनी शार्ङ्गधरपद्धतौ. २. अयं श्लोकः क पुस्तके अधिकपाठतया दृश्यते । ३ ग. पुस्तके ।

दावानलपद्धतिः (३८)

हे दावानल वेश्याग्रगामिनः साधुशाखिनः ।
मुञ्च व्यर्थं त्वया दग्धाः वेणिभिः प्रभञ्जनैः ॥ १ ॥

समभिसारिणसमं द्विजमार्गाणां विभिन्नजातीनाम् ।
दहतः कर्पटयोने [श्री] त माहात्म्यमेतस्य ॥ २ ॥

यस्या महत्त्वभाजो भवन्ति गुणिनोऽपि ना धनुर्दण्डाः ।
दहनस्तां वंशालिं को वनदावेतरेतरोऽस्य ॥ ३ ॥

अभ्युन्नतेऽपि जलदे जगदेकसाधारणव्रणपहारिणि हा पदेते ।
उल्लासशस्यसन्ततिं नवां न यान्ति हे दावपावक स तावक एव दोषः ॥४॥

विध्वस्ता मृगपक्षिणो विधुरिता नीताः स्थलीं देवता
धूमैरन्तरिताः स्वभावमलिनैराशा मही तापिता ।
भस्मीकृत्य सपुष्पपल्लवफलान्निखिलान् महापादपा-
नुद्युक्तेन दवानलेन विपिनं शून्यीकृतं कृतम् ॥ ५ ॥

[illegible] ।

दिक्चक्रं तृणभस्मना मलिनितं मृगान्यपि क्वापि ॥
निर्यान्ति न नापि [illegible] ।
हा कष्टं विपिनेऽस्मिन्नपि पुनः [illegible] कृतान्तप्रियो
दग्धव्यो वनवह्निना विधुना [illegible] ॥ ६ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ७ ॥

[illegible] ।

[illegible]

दिग्दाहैकरते वनान्तकर ते ज्वाला न मे रोचते
दग्धुं स्वाश्रयमुन्नतस्य भवतो नेच्छन्ति शुद्धिं जनाः।
मूलान्यस्य महीभृतो वैलयितुं दुर्वेधसा निर्मिते
को वा न त्वयि शङ्कते स्म जगतः खेदावहे दाव हे ॥ ८ ॥

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दावानलपद्धतिः ॥

मरुपद्धतिः (३५)

इतः काकानीकं प्रतिभयमितः कौशिकरुता—
दितो गृध्रव्यूहः कुलमिदमितः कङ्कवयसाम्।
श्मशानावस्थेऽस्मिन्नखिलगुणवन्ध्ये हतमरा—
वपि द्वित्राः केचिन्न खलु कलयाच' शकुनयः ॥ १ ॥

गतमतिजवाद्भ्रान्तं सर्वं समुत्वनिता च भू—
श्चिरतरमहो निःश्वासाम्बैः सदैन्यमवस्थितम्।
किमिव न कृतं पान्थेनेत्य तथाऽपि शठो मरु
प्रकृतिविरसः कष्टं यातो मनागपि नार्द्रताम् ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ।

किमसि विमनाः किंश्चोन्मादी क्षणादपि लक्ष्यसे
पुनरपि पुनः प्रेक्षापूर्वा न काश्चन ते क्रिया'।
स्वयमजलदा जानानोऽपि प्रविश्य मरुस्थलीं
शिशिरमधुरं वारि प्राप्तुं यदध्वग वाञ्छसि ॥ ३ ॥

नरसिंहस्य।

दिनमवसितं विश्रान्ताः स्मस्त्वया मरुकूप रे
परमुपकृतं शेषं वक्तुं ह्रिया न वयं क्षमाः।
भवतु सुकृतैरध्वन्यानामशोपजलो भवा-
नियमपि घनच्छाया भूयात्तवोपतटं शमी ॥ ४ ॥

कस्यापि।

१ दल ग २ दुर्मे क. ख ग च ३ कपि क ख ग च ४ विश्वासान्त क ख च, ५ नी क

परार्थे यः पीडामनुभवति भङ्गेऽपि मधुरो
यदीयस्सर्वेषामिह खलु विकारोऽप्यभिमतः ।
न संप्राप्तो वृद्धिं यदि स भृशमक्षेत्रपतितः
किमिक्षोर्दोषोऽसौ न पुनरगुणाया मरुभुवः ॥ ५ ॥

इन्दुराजस्य ।

भो भोः किं किमकाण्ड एव पतितस्त्वं पान्थ कान्या गति-
स्तत्तादृक्तृषितस्य ते खलमतिस्सोऽयं जलं गूहते ।
अस्थानोपनतामकालसुलभां तृष्णां प्रति क्रुध्य भोः
त्रैलोक्यप्रथितप्रभावमहिमा पन्थाः पुनर्मारवः ॥ ६ ॥

अभिनवगुप्तस्य ।

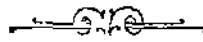
आम्राः किं फलभारनम्रशिरसो रम्याः किमूष्मच्छिदः
सच्छायाः कदलीद्रुमाः सुरभयः किं पुष्पिताश्चम्पकाः ।
एतास्ता निरवग्रहोग्रकरभोल्लीढावशेषद्रुमाः पुरः
गम्यो भ्राम्यसि मूढ निर्भरति किं मिथ्यैव मर्तुं मरौ ॥ ७ ॥

प्रशस्तशर्मस्य ।

इति श्रीमज्जल्हणभगवत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां मरुपद्धतिः ।

संकीर्णवस्तुवर्णनपद्धतिः (३६)

त्वश्चेत्संचरसे वृषेण लघुता का नाम दिग्दन्तिनां
व्यालैः कङ्कणकुण्डलानि कुरुषे हानिर्न हेम्नः पुनः ।
मूर्धा चेद्वहसे जडांशुमयशः किं नाम लोकत्रयी-
दीपस्याम्बुजबान्धवस्य जगतामीशोऽसि किं ब्रूमहे ॥ १ ॥

उमापतिधरस्य ।

विष्णो त्वया द्विजपतिं विमलद्विपक्षं
हित्वा महान् द्विरसने निहितस्स्वभारः ।
प्रायो विमोहितधियो न विदन्ति लक्ष्म्या
निस्संशयं किमिति कार्यमकार्यमेतत् ॥ २ ॥

चतुर्मुखमहादेवस्य ।

उदस्योच्चैः पुच्छं शिरसि निहितं जीर्णजटिले
यदृच्छाव्यापन्नद्विपपिशितलेशाः कवलिताः ।
गुहागर्भे शून्ये सुचिरमुषितं जंबुक सखे
तदेतत्किं कुर्मो यदसि न गतः सिंहसमताम् ॥ ३ ॥

भट्टेन्दुराजस्य ।

कान्तारं परितो ज्वलत्यतिबले दावानले दैवतो
गोमायोर्गहनां गुहां परिपतन् दर्पोद्धुरः केसरी ।
यन्नापादयति स्म तं न कृपया तेनैष तस्मिन्वने
सिंहानामभयप्रदोऽहमधुनेत्युत्पुच्छमुद्धावति ॥ ४ ॥

अभिनवगुप्तस्य ।

तत्पश्चाननकानने विलसित त[³द्री]र्णदन्तिद्रव-
न्मेदःकर्दमकुर्दनं कृतमलं तत्पानलीलासरः ।
आयुःशेषतया त्वया कलुषितं तत्कोल मन्ये क्षणं
तस्मिन् क्वापि गते तदीयशयने स्वापः पुनर्नोचितः ॥ ५ ॥

१ रे क ख च　२ व्यतिकरे क ख च　३ द्री क ख च

निष्कन्दामरनिन्दिनीं स्फुटितोद्देशां कठोरस्थलीं
जम्बालाविलमम्बु स्तुतिपरा सूते वराहान् सुतान् ।
दष्ट्रायां चतुरर्णवोर्मिपटलैराप्लावितायामियं
यस्या एव शिशोः स्थिता वसुमती सा पुत्रिणी पोत्रिणी ॥ ६ ॥

जम्भारिरेव जानाति रम्भासंभोगविभ्रमम् ।
पटचेटीविटः किन्नु जानात्यमरकामिनीम् ॥ ७ ॥

रैवामण्येन ।

दामोदरमुदराहितभुवनं यो वहति लीलया गरुडः ।
कस्य तरोरुपरिष्टात् विश्नोऽसौ श्रान्तिमपनयतु ॥ ८ ॥

माल्हीसारस्य ।

रतिरससरसिजनन्दनचन्दनतरुकल्पद्रुमशतानि ।
संसहते हरिरनिशं केनापि गुणेन गरुडरिपोः ॥ ९ ॥

अहिरहिरिति संभ्रमपदमिन्दुजनः किमपि कातरो भवतु ।
विहगपतेराहारः स तु सरसमृणालवल्लरुचिरः ॥ १० ॥

यद्यपि विलसति वासुकिरधिरूढः शिरसि नाम गिरिशस्य ।
श्लाघ्यतरो भुजगानां न सोऽपि खलु भरसहः शेषः ॥ ११ ॥

त्रैभेरस्य ।

रोहणाचल शैलेषु कस्तुल्यस्तवेश्वर ।
यस्य पाषाणखण्डानि मण्डनं मेदिनीभुजाम् ॥ १२ ॥

प्रद्युम्नस्य ।

रत्नानां न विभावसो जलनिधिः किं न स्थिरा मेदिनी
किं व्योम महत्स्व गुरुतिना किं नाम नैवोन्नतम् ।
हंहो रोहण किन्तु पावकतामूलिदत्तदकूलानि-
आलिसतिरष्टेन गोत्रनिलक नैवोपकारो भवान् ॥ १३ ॥

भ्रमते ।

ये सन्तोषसुखप्रबुद्धमनसस्तेषामभिन्नो मुदः
केचिद्ये धनलोभसकुलधियस्तेषा तु दूरे नृणाम् ।
इत्थं कस्य कृते कृतस्स विधिना तादृक्पद सम्पदां
स्वात्मन्येव समाप्तहेमघहिमा मेरुर्न मे रोचते ॥ १४ ॥

विद्यापते ।

एकस्यायमुदेति मूर्धनि गिरेरन्यस्य चैव क्रमा-
दस्तं याति कलानिधिस्तदुभयोरस्तः प्रशस्तोऽचलः ।
को नामोदयिनं करोति न शिरोमाणिक्यमस्त पुन-
र्यातं यः कुरुते भवानिव स दुष्प्रापोऽप्युच्चैश्शिराः ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

श्लाघ्यं महत्त्वमेकस्य नभसो भुवनत्रये ।
परस्य वृद्धये यत्रैव गणयत्यात्मनः क्षयम् ॥ १६ ॥
महत्त्वं धिग्धिगेतस्य गगनस्यात्मवृद्धये ।
उद्वीक्षमाणमेवास्ते यत्परस्य परिक्षयम् ॥ १७ ॥

यः पीयूषसहोदरैः स्नपयति ज्योत्स्नाजलैस्सर्वतो
यश्च त्वामधिकाधिकं ज्वलयति प्रोद्दामतापैः करैः ।
भ्रातर्व्योम तयोरपि स्थितिमिह व्यातन्वतो विक्रिया-
निर्मुक्तस्य महत्त्वमेतदसम दूरेऽधिरूढं तव ॥ १८ ॥

श्रीभोजदेवस्यैतौ ।

अब्जं त्वब्जमथाब्जभूस्तत इदं ब्रह्माण्डमण्डात्पुन-
र्विश्व स्थावरजंगमं तदितरत्त्वन्मूलमित्थं पयः ।
धिक् त्वा चोर इव प्रयामि निभृत निर्गत्य जालान्तरै-
र्बद्ध्यन्ते विवशास्त्वदेकशरणास्त्वामाश्रिता जन्तवः ॥ १९ ॥

शैत्यं नाम गुणस्तवैव तदनु स्वाभाविकी स्वच्छता
किं ब्रूमः शुचिता व्रजन्त्यशुचयस्सङ्गेन यस्यापरे ।
किंवाऽतः परमस्ति ते स्तुतिपदं त्वं जीवनं प्राणिनां
त्वं चेन्नीचपथेन गच्छसि पुनः कस्त्वा निरोद्धुं क्षमः ॥ २० ॥

---

१ तदिति रे ग घ २ जीविन क ख च जीवनमिति शार्ङ्गधरपद्धतौ

को हि तुलामधिरोहति शुचिना दुग्धेन सहजमधुरेण ।
तप्तं विकृतं मथितं केवलमुद्गिरति यत्स्नेहम् ॥ २१ ॥

केशवर्णिते ।

सद्वृत्तस्य च वंशजस्य च गुणश्लिष्टस्य च क्षुब्धक
स्नेहं मन्थसमस्त एष किमपि द्वेषोऽत्र जागर्ति ते ।
स्वीकृत्य भ्रमिमभ्युपेत्य निबिडं तद्बन्धनं सन्तता-
मङ्गीकृत्य च तृप्तिमत्र यदमुं मोक्तुमेवाग्रहः ॥ २२ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

कष्टा वेधव्यथा कष्टो नित्यं च वहनश्रमः ।
श्रवणानामलङ्कारः कपोलस्य तु कुण्डलम् ॥ २३ ॥

श्रीमुरारे ।

यत्पूर्वं पवनाग्निशम्बसलिलैश्चीर्णं तपो दुष्करं
तस्यैतत्फलमीदृशं परिणतं यज्ज्ञानरूपं वपुः ।
मुग्धापाङ्गकपोलचुम्बनसुखं सङ्गश्च रत्नोत्तमैः
प्राप्तं कुण्डल वाञ्छितं किमपरं यन्मूढ दोलायसे ॥ २४ ॥

रुद्रटे ।

लक्ष्मीकौस्तुभचन्द्रमःप्रभृतिभिर्जातैः किमेभिर्वृथा
देवानेव विनोदयन्ति यदमी जन्माश्रयं मध्नतः ।
लग्नाय तद्विपरे येन सकलक्षारावारिलोपहर-
द्राग्विद्रावितनाशनायकनभूद्रसमुद्रः कृतः ॥ २५ ॥

लक्ष्मीधरस्य ।

शुभ्रत्वं यदिदं य एष गरिमा स्वच्छत्वमेतच्च यत्
आजन्मैव निरन्तरागनिरतं सर्वं रसेन्द्र त्वयि ।
मूर्छामप्यनुभूय यो हुतभुजि न्यस्यापि न स्वं वपुः
स्वीकृत्यापि मृतिं कषोपलरतं स्वल्पस्वल्पमपि ॥ २६ ॥

यद्यपि विशालमपि निमज्ज महत्त्व टङ्कच्छेदं तुल्यो ममाधिरोह भवानिगुणवत् ।
अन्यस्मादपि रक्षतः स्पर्शेन साम्यं हीनमित्ययमवैति न ते मराद्ः ॥२७॥

ते सन्ति हन्त बहवो भुवि ये परेषा
रन्ध्राण्यवाप्य विदधन्त्यपकारमुग्राम् ।
छिद्रेण यः परमुपेत्य पुनर्निजेन
पीडां करोषि हतशृङ्गक न त्वमेकः ॥ २८ ॥

स्नेहाढ्यस्त्वमिहावसज्य निबिडं कर्पम्यमृग्देहिना—
मन्तःशून्य न कश्चिदेव भवतस्त्वार्योऽमुना मेन्स्यति ।
सम्यक्पूर्णमवेत्य हन्त निपुण लोकः पुरा तद्यन–
स्त्वामुद्घालयति प्रसह्य विगतातङ्कः क्षणात्तुम्बक ॥ २९ ॥

अमी तिलास्तैलिक नूनमेता स्नेहाडवस्था भवनोपनीताः ।
द्रोणोऽभविष्यद्यदमीषु नून तदा न जाने किमिवाकरिष्यः ॥ ३० ॥

यत्सद्गुणोऽपि सरलोऽपि तटस्थितोऽपि
वंशोन्नतोऽपि विदधासि नृशंसकर्म ।
वक्रात्मनो बडिशदण्ड तदेतदस्य
जानामि संगतिफलं तव कण्टकस्य ॥ ३१ ॥

सद्वंशस्य प्रविततगुणश्लाघिनः संनतस्य
त्वं चापस्य त्यजसि यदहो सङ्गमङ्गीकृतोऽपि ।
तेन भ्रातर्विशिख नियतं भीतिकृतुः परेषा
मर्मच्छेदि प्रकृतिकठिनं युक्तमेतत्फलं ते ॥ ३२ ॥

अस्पृश्यसंगतिमिह प्रविधाय सोढा
दण्डाहतीः पटह वन्द्यमपि प्रपद्य ।
दोषं प्रकाशयसि यत्प्रतिरथ्यमेव
लोकस्य तद्विमुखता प्रकटीकरोषि ॥ ३३ ॥

गम्भीरस्य महाशयस्य सहजस्वच्छस्य सेव्यस्य ते
सर्वं साध्विह कूप किन्तु तदपि स्तोकं किमप्युच्यते ।
पात्रं दूरमधः करोषि गुणवद्यः सोऽपि [तृष्णाश्रम–]
प्रौढिप्रोन्मथने भवानतिपटुर्यत्तेन लज्जामहे ॥ ३४ ॥

१ व ग घ २ सग क ख च ३ तोऽसि क ख च ४ तद्गाढम क ख च

भीमश्यामप्रततनुबहलकूटपानात्कृशित-
सोऽप्यन्तोपहितविभवस्त्याग ते किं ब्रवीमि ।
येन त्वत्तस्समभिलषतो याचित क्षुद्र कूप-
गम्यन्मूर्तेर्भवति सहसा कस्य नाधोमुखत्वम् ॥ ३५ ॥

सान्द्रज्योतिःपटलदलितध्वान्तचक्रोऽपि यद्वत्
तस्माल्लोके भवसि न खलु स्पर्शयोग्यः प्रदीप ।
प्राप्तोऽपि त्वं नियतमधिकं येभ्य एवात्मलाभ
तेषामेव प्रशमविधिना यत्नतोऽपि स्वतेजः ॥ ३६ ॥

श्रीभोजदेवस्यैते ।

न यत्र गुणरत्नपात्रमेकमप्यस्ति मन्दिरे ।
ततस्ते पान्थ कः स्थालीनतग्रहणे ग्रहः ॥ ३७ ॥
स्व पात्रगतं स्नेह प्रदीप श्रीविवर्धनम् ।
प्रयान्ति विनाशेन भस्मभूय भवद्गुणाः ॥ ३८ ॥

एतौ गणपितामहमहा[illegible]स्य ।

इदमपटु कपाटं जर्जरः पञ्जरोऽयं
विरमति न गृहेऽस्मिन्कूपमार्जारयात्रा ।
शुक मुकुलितजिह्व स्थीयतां किं वचोभि-
स्तव वचनविनोदे नादरः पामराणाम् ॥ ३९ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

अमुष्मिन्नुद्याने विहगकुल पाप अनिष्टं
विलोलः कालोऽयं क्वणति कटु यावद्गुरुतरम् ।
गते नास्मीन्द्रस्य हृदि यावत्प्रकल्पा
न यावन्न च्छिन्ना गुणभाजां गुणगणः ॥ ४० ॥
किं मौनीन्द्रैर्मधुरमधुरैर्गीतिभिर्भृङ्गराज
किं कूजितैः कलमधुरवैरत्र यासि ।
नानाकुञ्जद्रुमलतामण्डपेऽस्मि-
न्नेतावत्त नरवनविहगपामरोऽयम् ॥ ४१ ॥

वक्रा नैष तनूविवर्तनगतिं जानाति साचिस्मित-
स्निग्धैर्दृग्वलनैरमुष्य न मनाक्चेतः परावर्तते ।
पाणौ त्वं मुनिदारकस्य पतिना कल्याणि तन्नीयतां
वेदीमार्जनबर्हिरर्पणवपद्रक्तव्यपाकैर्वयः ॥ ४२ ॥

ऐणं चर्म पलाशवेश्म पुरतो दृष्ट्वैव कृष्णाजिन
भिक्षार्थी क्षुधितस्तपोवनधिया किं धार्मिक भ्राम्यसि ।
एना भिल्लपुरीमवैहि सुरभीशृङ्गेण यत्र स्थितैः
पीयन्ते वनवह्निदग्धमहिषीमांसोपदंशं सुराः ॥ ४३ ॥

वंशः प्राशुरयं घुणव्रणयुतो जीर्णा वरत्रा इमाः
कीलाः कुण्ठतया विशन्ति न महीमाहन्यमाना अपि ।
आरोहव्यवसायसाहसमिदं शैलूष सन्त्यज्यतां
दूरे श्रीर्निकटे कृतान्तमहिषग्रैवेयघण्टारवः ॥ ४४ ॥

दुर्गा नदी शिथिलबन्धविडम्बिनी नौ-
रभ्युन्नता जलमुचो विषमस्समीरः ।
आरूढवान्निजकुटुम्बयुतोऽध्वनीन-
स्तत्कर्णधार कुरु यत्सदृशं कुलस्य ॥ ४५ ॥

शुक्लो वा मलिनोऽस्तु वा मृगमदः किं तावता तादृशः
कोऽप्यस्यानवधिश्चमत्कृतिनिधिः सौरभ्यमेको गुणः ।
येनायं स्मरविभ्रमैकवसतिः फाले कपोलस्थले
दोर्मूले कुचमण्डले च लभते सङ्गं कुरङ्गीदृशः ॥ ४६ ॥

केषामप्येते

जन्मस्थानं न खलु विमलं वर्णनीयो न वर्णो
दूरे पुंसां वपुषि रचना पङ्कशङ्कां करोति ।
यद्यप्येवं सकलसुरभिद्रव्यगर्वापहारी
को जानीते परिमलगुणः कोऽपि कस्तूरिकायाः ॥ ४७ ॥

विद्यापतेः ।

१ वस्तु ख ग च

जल्पन्त भुजगयष्टिभ्रान्त्या भ्रातर्जडस्य ते ।
दंशाय दर्दुरोऽयं दंशमुद्रां न मुञ्चति ॥ ४८ ॥

रम्यते ।

किं नाम दर्दुर दुरध्यवसाय सायं
कायं निपीड्य निनदं कुरुषे रुषेव ।
एतानि केलिरसितानि सितच्छदाना-
माकर्ण्य कर्णमधुराणि न लज्जितोऽसि ॥ ४९ ॥

मधुकस्य ।

उच्चैर्दंशादिह पवनपतां भूषणीभूय तिष्ठन्
काकोल्लाल प्रथयसि फणां भीषणां तावदेव ।
देवे दूरादविनयभयाद्यावदेव गरुत्मान्
कोपाटोपं कथमपि तिरोभावयन् मौनमास्ते ॥ ५० ॥

पृथ्वीधरस्य ।

पापव्याल परोपकारकरणे नामापि ते दूरतः
शक्तिश्चैव परापकारजनने निष्प्राणिपादस्य ते ।
इत्थंखेदिधियेव नालुनि जगद्व्यापत्कर कण्टकं
नायास्यन् भुवमेवमेतदपि ते जन्माभविष्यद्वृथा ॥ ५१ ॥

भ यापितोऽसि केनैवं मशक क्षुद्रतामिह ।
यस्यैव कर्णे लगसि पीडा तस्य करोषि यत् ॥ ५२ ॥

श्रीभिनदासस्यैतौ ।

शिशिरानुगमव्यस्तः वनदग्नीनामुपाश्रितः ।
अग्रगन्माश्रय तत्र तमन्यर्श्मिरानुगः ॥ ५३ ॥
नामन कर्म्मन्युपातस्ता मक्तोपमानिमुपलभ्य ।
शुक त्वं वचनासि हसासि नैनवु हास्यतम् ॥ ५४ ॥

वरो ।

एष शशिमेतसरी म यमितोऽप्येष हन्त नेत्रन्नी ।
एष रमान्यमार्गी शार्गी शारिंटकोऽप्येषः ॥ ५५ ॥

पिब पयः प्रसर क्षितिपान्तिके कलय काञ्चन काञ्चनशृङ्खलाम् ।
इदमवद्यतमं तु यदीहसे भपक संप्रति केसरिणस्तुलाम् ॥ ५६ ॥

श्रीभीमसिंहपण्डितस्यैतौ ।

शतपदी सति पादशते क्षमा यदि न गोष्पदमप्यतिवर्तितुम् ।
किमियता द्विपदोऽस्य हनूमतो जलनिधेः क्रमणे विवदामहे ॥ ५७ ॥

भल्लटस्य ।

सततमुलूखलमुसलव्रीह्याघातादिकी श्रुतिस्सुलभा ।
कान्ताकरतलताडितवीणारणितं तु दुरवापि ॥ ५८ ॥

वेदव्यासस्य ।

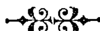
अचिन्त्याः पन्थानः प्रकृतिमहतामन्धकरिपो-
र्यदक्ष्णोऽभूत्तेजस्तदकृत कथामप्यमदनाम् ।
मुनेर्नेत्रादत्रेर्यदजनि घनज्योतिरहह
प्रतेने तेनेदं मदनमयमेतत्त्रिभुवनम् ॥ ५९ ॥

कस्यापि ।

भ्रातः काञ्चनलेपगोपितबहिस्ताम्राकृते सर्वतो
मा भैषीः कलश स्थितो भव चिरं देवालयस्योपरि ।
ताम्रत्वं गतमेव काञ्चनमयी कीर्तिः स्थिरा तेऽधुना
नान्तस्सारविचारणप्रणयिनो लोका बहिर्बुद्धयः ॥ ६० ॥

आदित्यभट्टस्य ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सकीर्णवस्तुवर्णनपद्धतिः ।

१ रो ग घ च

शृङ्गारपद्धतयः

दयितगमनपद्धतिः (३७)

अनङ्गेनाबलासङ्गाज्जिता येन जगत्त्रयी ।
स चित्रचरितः कामः सर्वकामप्रदोऽस्तु वः ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

दृशा दग्धं मनसिजं जीवयन्ति दृशैव याः ।
विरूपाक्षस्य जयिनीस्ताः स्तुवे वामलोचनाः ॥ २ ॥

राजशेखरस्य ।

तत्र कोऽपि —

गन्तुं विनिश्चयदृढये हृदयेश्वरस्य मैत्रीपाशनिनदश्च रुद्धरम्या ।
निद्रां जलैरशिशिरैर्नयनान्तरालैः क्रान्ता तदंसशिखरे पतितं जहार ॥ ३ ॥
शक्नोमि नासितुमहं विरहाभितप्ता त्वत्प्रायसीव वपुषि क्षणमप्यमुष्याः ।
इत्थं मनो निपतनाक्षमरन्ध्रगायाः प्रातिष्ठत सरभसं सह वल्लभेन ॥ ४ ॥

सुचिस्मरस्यैतौ ।

दृष्टा नांशुकपल्लवे भुजलता न द्वारदेशेऽर्पिता
नो वा पादयुगे तया निपतितं तिष्ठेति नोक्तं वचः ।
काले केवलमम्बुदालिमलिने गन्तुं प्रवृत्तः शठ-
स्तन्व्या बाष्पजलौघकल्पितनदीपूरेण रुद्धः प्रियः ॥ ५ ॥
दृष्टः सातरलेक्षया चिरतरं बद्धाञ्जलिर्याचितः
पश्चादंशुकपल्लवेन विधृतो निर्व्याजमालिङ्गितः ।
इत्याक्षिप्य यदा समस्तमघृणो गन्तुं प्रवृत्तः शठः
पूर्वं प्राणपरिग्रहो दयितया मुक्तस्ततो वल्लभः ॥ ६ ॥

अमरकस्यैतौ ।

प्रहरविरतौ मध्ये वाह्नस्ततोऽपि परेण वा
किमुत सकले याते वाह्नि प्रिय त्वमिहैष्यसि ।
इति दिनशतप्राप्यं देशं प्रियस्य यियासतो
हरति गमनं बालालापैः सबाष्पगलज्जलैः ॥ ७ ॥

[illegible]

१ [illegible]

कान्ते कथंचित्कथितप्रयाणे क्षणं विनम्रा विरहार्दिताङ्गी।
ततस्तमालोक्य कदाऽऽगतोऽसीत्यालिङ्ग्य मुग्धा मुदमाससाद ॥ ८ ॥

नायिकां प्रति नायकोक्ति —

दुःखानि मे निरवशेषमपघ्नतीं त्वां दुःखे निधाय किमहं कलयामि गन्तुम्।
पातोऽम्भसामयमदृष्टचरस्तवाक्ष्णोः पाताय मे नियतमद्य भवेदनूनाम् ॥ ९ ॥

कुर्वाणस्सुकृतानि रक्ष्यमखिलं रक्षन्निगृह्णन् द्विष-
स्तन्वानश्च यशस्सुखेन विषयान् भुङ्क्ते पुमानुत्तमः।
अन्यो जङ्गमकाष्ठमत्र नियतं तत्सर्वमुत्साहतो
लभ्यं तत्कतिचिद्दिनानि विरहस्सह्यो भवत्या मम ॥ १० ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ।

स्मर्तव्या वयमिन्दुसुन्दरमुखि प्रस्तावतोऽपि त्वया
स्यादेवं यदि नाथ दास्यति विधिर्जातिस्मरत्वं मम।
एकस्मिन्नपि जन्मनि प्रियतमे जातिस्मरत्वं कुतः
प्राणाः पान्थ सह त्वयैव चलिताः छायापि जन्मैकता ॥ ११ ॥

कस्यापि।

नायकं प्रति नायिकोक्ति —

लोलैर्लोचनवारिभिस्सशपथैः पादप्रणामैः परै-
रन्यास्ता विनिवारयन्ति कृपणाः प्राणेश्वरं प्रस्थितम्।
पुण्याहं व्रज मङ्गलं सुदिवसः प्रातः प्रयातस्य ते
यत्स्नेहोचितमीहितं प्रिय मया तन्निर्गतः श्रोष्यसि ॥ १२ ॥

अमरुकस्य।

नायिकासखीः प्रति नायकोक्तिः—

एतत्सर्वं शृणुत वचनं संग्रहादत्र सख्यः
प्राणानां नः फलमविकलं नूनमेषा सखी वः।
विश्लेषेऽस्मिन् प्रचलति भृशं दीपिकेव प्रवाते
सत्यामस्यां वयमतमसस्सर्वथा रक्षतैनाम् ॥ १३ ॥

सूक्तिसहस्रात्।

नायकं प्रति सखीवाक्यम्—

अस्यास्त्राणमहो वियोगदुरितादस्मासु कृत्वा कृती
स्वैरं गच्छसि तत्तु किं विमृशसि त्रासावहं हन्त नः।
वाचालेषु दिनेषु कोकिलकुलैरुत्पञ्चमप्रक्रमैः
सज्योत्स्नासु च यामिनीष्वशरणाः किं नाम कुर्मो वयम् ॥ १४ ॥

किं भद्र पथि गच्छतस्तव वयं ब्रूमः किमस्याः स्वयं
प्राणानामिह गच्छतामिति हि नः सन्देहमुग्धा धियः ।
किन्तु स्वस्तिफलप्रयासमिह च प्रत्यागतं नः शुभे-
स्त्वां पश्येम गताः पुनः कथय किं प्राणाः परावर्तिनः ॥ १५ ॥

सूक्तिमहरात् ।

यद्बिम्बोष्ठरुचिः क्व विद्रुममणिः स्वप्नेऽपि तां कम्पयन्
हासश्रीसदृशैस्तपोभिरपि किं मुक्ताफलैर्भूयते ।
तत्कान्तिः शतशोऽपि वह्निपतनैर्हेम्नः कुतस्सेत्स्यति
त्यक्त्वा रत्नमयीं प्रयासि दयितां कस्मै धनायाध्वग ॥ १६ ॥

सूक्तिमहरात् ।

त्वं जीवितं त्वमसि मे हृदयं द्वितीयं
त्वं कौमुदी नयनयोरमृतं त्वमङ्गे ।
इत्यादिभिः प्रियशतैरनुरुध्य तन्वीं
तामेव शान्तमथवा किमतः परेण ॥ १७ ॥

भवभूतेः ।

सखीं प्रति नायिकोक्तिः.—

न यावद्विस्रम्भं निरपरिचयाद्यापि हृदय
मुखं हस्तोष्माणं न च निगदितेयं विसृजति ।
अमी वेणीभङ्गाः प्रियसखि न यान्त्येव समतां
तथाप्यर्धेनायं मयि निरनुकम्पः प्रवसति ॥ १८ ॥

पस्ती ।

सखीनां प्रति नायिकोक्तिः —

प्रस्थानं वलयैः कृतं प्रियसखैरस्रैरजस्रं गतं
धृत्या न क्षणमासितं व्यवसितं चित्तेन गन्तुं पुरः ।
यातुं निश्चितचेतसि प्रियतमे सर्वे समं प्रस्थिता
गन्तव्ये सति जीवित प्रियसुहृत्सार्थः किमुत्सृज्यते ॥ १९ ॥

इति श्रीमहाराजकृष्णदेवनरेन्द्रनिर्मितायां सूक्तिमुक्तावल्यां [illegible] ।

---

१ शार्ङ्गधरपद्धतौ, प. २ [illegible]

विरहिण्यवस्थापद्धतिः (३८)

निक्षिप्य काऽपि शयने विवशं शरीरं
संविश्य तत्र झटिति स्वयमेव यत्नात् ।
उत्थाय सौधमधिरुह्य गवाक्षरन्ध्रैः
पत्युर्विलोक्य पदवीं भजति प्रमोदम्[1] ॥ १ ॥

श्रुत्वा बहिः क्वचन कंचन काऽपि शब्दं
मत्वा निवर्तनमहो दयितस्य मुग्धा ।
तल्पादुदीय च नियम्य च पार्श्वशब्दान्
धत्ते ततः श्रुतिमनल्पकुतूहलाक्षी ॥ २ ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

सा तोरणान्तिकमुपेत्य दिशो विलोक्य
निःश्वस्य दीर्घमुपधाय करं कपोले ।
मत्वाऽथ तं पुरत एव ससंभ्रमाऽभूत्
ज्ञात्वा मृषा च लिखितेव न किं किमासीत् ॥ ३॥

पृथ्वीधरस्य ।

तस्याः स्तनान्तरे न्यस्तं चन्दनं तापशोषितम् ।
मनोभवाग्निदग्धस्य बभौ भस्मेव चेतसः ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

खण्डिता मा भवन्त्वेताः कदाऽपीत्यनुकम्पया ।
नदीर्निनीषतीवाब्धिं साऽश्रुपूरैर्निरन्तरैः ॥ ५ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य ।

तापापनोददक्षाणि मृणालानि नतभ्रुवः ।
नाभूवन् दीर्घसूत्रेभ्यो वाञ्छितं प्राप्यते कुतः ॥ ६ ॥

भट्टवृद्धेः ।

---

1 रोद. क ख च

दह्यमानेऽपि हृदये मृगाक्ष्या मन्मथाग्निना ।
स्नेहस्थैर्य यदस्यां तदाश्चर्यमिवाभवत् ॥ ७ ॥

अमृतदे ।

लिखति न गणयति रेखा निर्झरबाष्पाम्बुधौतगण्डतला ।
अवधिदिवसावसानं माभूदिति शङ्किता बाला ॥ ८ ॥

मौरिकस्य ।

दुःखानि सन्दिशन्त्यास्तस्याः कण्ठं मुहुर्मुहुर्बाष्पः ।
स्वल्पावशेषजीवितनिर्याणभियेव निरुणद्धि ॥ ९ ॥

भट्टबाणस्य ।

नलिनीदलमाहितं सखीभिः परितापोपशमाय यद्यदङ्गे ।
अकृतप्रतिकारलज्जयेव परितो म्लानिमुपैति तत्तदस्याः ॥ १० ॥

कस्यापि ।

मदकलकलकण्ठकण्ठनादव्यतिकरभैरवदिङ्मुखानि तन्वी ।
कथमिव गमयेद्विदग्धमल्लीपरिमलकञ्चुकितानि वासराणि ॥ ११ ॥

तरलकलशस्य ।

परिच्युतस्तत्कुचभारमध्यात् किं शोषमायासि मृणालहार ।
न सूक्ष्मतन्तोरपि तावकस्य तत्रावकाशो भवतः किमु स्यात् ॥ १२ ॥

श्रीहर्षस्य ।

विरहतापोपशमार्थमङ्गे न्यस्तं यदिन्दीवरदाम तस्याः ।
मुक्तेषुणा पञ्चशरेण भाति व्यापारितं पीतमिवासिपत्रम् ॥ १३ ॥

देवगुप्तस्य ।

परिमृदितमृणालीम्लानमङ्गं प्रवृत्तिः
कथमपि परिवारप्रार्थनाभिः क्रियासु ।
कलयति न हिमांशोर्निष्कलङ्कस्य स्पर्धा-
मभिनवकरिदन्तच्छेदगौरः कपोलः ॥ १४ ॥

भवभूतेः ।

१ स. प.

मदनदहनशुष्यत्कान्तकान्तारुचान्त-
नवमलयजपङ्के गाढबद्धाखिलाङ्गिः।
उपरि विवृतपक्षो लक्ष्यतेऽलिर्निमग्न-
श्शर इव कुसुमेषोरेष पुङ्खावशेषः॥ १५॥

कस्यापि।

अस्त्रं विमुच्य सकलं प्रथमप्रयोगे
भूयोऽपि हन्तुमबलां विहितोद्यमस्य।
पुष्पायुधस्य वपुरेव तदीयमेकं
लक्षञ्च हन्त शरधिश्च तदा बभूव॥ १६॥

स्थितमुरसि विशालं पद्मिनीपत्रमेतत्
कथयति न तथान्तर्मन्मथोत्थामवस्थाम्।
अतिशयपरितापम्लापिताभ्यां यथाऽस्याः
स्तनयुगपरिणाहं मण्डलाभ्यां ब्रवीति॥ १७॥

परिम्लानं पीनस्तनजघनसङ्गादुभयत-
स्तनोर्मध्यस्यान्तः परिमिलनमप्राप्य हरितम्।
इदं व्यस्तन्यासं श्लथभुजलताक्षेपवलनैः
कृशाङ्ग्याः सन्तापं वदति विसिनीपत्रशयनम्॥ १८॥

श्रीहर्षस्यैतौ।

यदेतन्नेत्राम्भः पतदपि समासाद्य तरुणी-
कपोले व्यासङ्गं कुचकलशमस्याः कलयति।
पुनः श्रोणीबिम्बं समुचितविलासं तदुचितं
स्वभावस्वच्छानां विपदपि सुखं दन्तुरयति॥ १९॥

कस्यापि।

तन्वङ्ग्या गुरुसन्निधौ नयनयोर्यद्वारि संस्तंभितं
तेनान्तर्गलितेन मन्मथशिखी सिक्तो वियोगोद्भवः।
मन्ये तस्य निरस्यमानकिरणस्यैषा मुखेनोद्गता
श्वासायाससमागतालिसरणिव्याजेन धूमावली॥ २०॥

अमरुकस्य।

एतस्या विरहज्वरः करतलस्पर्शैः परीक्ष्यो न यः
स्निग्धेनापि सखीजनेन भवतः प्रस्थानतः पाथसाम् ।
निःशङ्कीकृतचन्दनौषधिविधौ तस्मिंस्तदङ्गारिणि
झाङ्कारस्फोटमयी स्फुटन्ति मणयो विदूरेऽपि हारस्रजः ॥ २१ ॥

राजशेखरस्य ।

अङ्गे या मृगनाभिपङ्करचना स्विन्नेव भाति परं
यस्यास्सान्द्रपुरःस्थले निपतितं भाति च चन्दनम् ।
अङ्गान्यप्यनिलालसा वहति या क्लेशेन तस्यामपि
न्यस्तश्चेत्कुचभारोऽपरः कथमहो निरिङ्गता वेधसः ॥ २२ ॥

श्रीभानुदेवस्य ।

मुग्धा स्वप्नसमागमे प्रियतमं तत्पाणिसंस्पर्शनं
रोमाञ्चाङ्कितया शरीरकलया संभाव्य रोषात्किल ।
मा मा स्पृश सखीति सहसा शून्यं वदन्ती मुहुः
सख्या नो हसिता सचिन्तमसकृत्संशोचिता प्रत्युत ॥ २३ ॥

रुद्रस्य ।

अस्मिन्वासगृहे न यैन इह गलत्कामैकोत्सवे
स्वैरं पुत्रि निरस्त्रपा तदधुना किं नूपुरं दीयताम् ।
इत्युक्ते सखीजनेन कथमप्यन्यत्र ततः
पर्यस्तेऽङ्गनि स्खलितश्च कान्तो धौतश्च धाराश्रुभिः ॥ २४ ॥

कम्बली ।

विश्रान्तो दिवसः समाश्रितशिरोनाशिनः कोकिलैः
सम्प्रत्यस्तमिति निर्भयाऽपि जहति प्राणान्न मे मन्मथम् ।
इत्यन्ते दिवसस्य हन्त विरहश्यामा विराभाषिणी
ज्योत्स्नाङ्कितकरा नयति ता मोहं मृगाक्षी हतः ॥ २५ ॥

शुभाङ्कस्य ।

शीघ्रं भूमिगृहे गृहाण वसनि प्राणैः किमु क्रीडसि
प्राप्ता पश्यसि नैव दैवहतिके ज्योत्स्ना गवाक्षोदरे ।
इत्थं मन्मथतीव्रसंज्वरजुषा गेहेषु वामभ्रुवा-
मुद्गच्छन्ति कुरङ्गलाञ्छनभयाद्दीनाम्मखीना गिरः ॥ २६ ॥

बिल्हणस्य ।

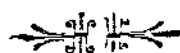
भ्रातः पान्थ पथि त्वया नु पथिकः कश्चिन्समासादितो
बाले नैकशतानि कीदृश इति प्रत्याह्यता वल्लभः ।
यं दृष्ट्वा प्रमदाजनस्य भवतः स्फारे मुदा लोचने
स ज्ञेयो दयितो ममेति पथिकायावेद्य मोहं गता ॥ २७ ॥

कस्यापि ।

अभ्यर्थ्य सप्रणति मन्दिरमभ्युपेता
देवी स्वयं भगवती पृथगेव तामाम् ।
आसन्नवल्लभसमागमसूचनानि
संजीवनानि वचनान्यपि वाचितानि ॥ ॥ २८ ॥

सूक्तिमहत्त्वात् ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विरहिण्यवस्थावर्णनपद्धतिः ॥

१ हितके घ

सखीप्रश्नपद्धतिः (३९.)

यत्संभाषणमप्यलं न कुरुषे यन्निन्दुमधोननं
धत्से यद्बहुलतामन्यान कुरुते निष्क्रान्तिभीत्येव यत् ।
किं वा मन्मथ जनोऽप्ययमिति यत्सर्व शङ्काकुला
तेनैतं हृदि कोऽपि तिष्ठति युवा योऽयं गूढश्च ते ॥ १॥

विद्यस्य।

यत्तान्तोऽल्पपारपाण्डु वदन यत्नेनयोर्दुर्दिने
गण्डः पाणिनिपीडनाय वदय सकालपश्चाद्दुतिः ।
गौरि कुर्वन्तु वर्तते यदि न ते तन्कोऽपि चित्ते युवा
किं विरला सदयानुगैरन्यसखीर्गोकेऽपि यन्त्रिताः ॥ २ ॥

आहारे विरतिः समग्रविषयग्रामे निवृत्तिः परा
नासाग्रे नयनं यदेतदपरं यच्चैकनिष्ठं मनः ।
मौनं चेदमिदं च शून्यमखिलं यद्विश्वमाभाति मे
तद्ब्रूहि सखि योगिनी किमसि भोः किं वा वियोगिन्यसि ॥ ३ ॥

गणदेवस्य।

मन्मथाग्निः प्रेमार्द्रैर्मुहुर्मुहुरुद्गतैः
क्षणमनिमुखैर्लज्जालोलैर्निमेषपराङ्मुखैः ।
हृदयनिहितं भावाकूतं वमद्भिरिवेक्षणैः
कथय सुहृदि कोऽयं मुग्धे त्वयाऽद्य विलोक्यते ॥ ४

अमरुकस्य।

उत्कम्पाननमुन्नतस्तनतटं श्रोण्यूरुसज्जा
संदष्टाधरविद्रुमादपि विकम्पितं सखीमाश्रया ।
धन्यः कोऽपि युवा न यस्य वदने चक्षुर्विलासोऽर्पितं
मुग्धे दुर्लभतां विलासरसिकाः सखीः प्रयाः ॥ ५ ॥

धनिकस्य।

[illegible]

[अ]भ्यस्तेऽपि नितम्बभारफलके खेदालसेयं गतिः
किंचित्संवलितार्धपक्ष्मविरलालोका दृशोऽन्तर्गताः।
तन्मन्ये निभृतं त्वयाऽद्य हृदये कश्चिद्धृतो वल्लभो
निश्वासाः कथमन्यथा द्विगुणतामेते तवैवं गताः॥ ६॥

कस्यापि।

भागिनि मदनः श्रीमानेप त्वया यदि लिख्यते
[ ]कमपि सुमुखि व्यग्रासीति व्रजामि निजालयम्।
यदपि मकरोऽधस्तात् पौष्पं करे च शरासनं
तदपि परितो दृष्टिर्दया जनः सखि नागरः॥ ७॥

बाले प्रियेण विरहात्तव कर्शितायाः
हस्तच्युतं वलयमेतदलब्धदेशम्।
हस्ते पुनः स्थितिमगादिदमङ्गुलीयं
स्थानच्युतिर्महत एव भवत्यनर्थः॥ ८॥

मुग्धे कं हृदये निधाय सुचिरं रोमाञ्चिताङ्गी मुहु-
र्जृम्भामन्थरतारकां सललितापाङ्गां दधाना दृशम्।
सुप्तेवालिखितेव शून्यहृदया लेखावशेषीभव-
स्यात्मद्रोहिणि किं ह्रिया कथय मे गू[ढो] निहन्ति स्मरः॥ ९॥

कस्यापि।

को धन्यस्सखि सुस्थितेन मनसा को वेधसा निर्मितः
कः प्रेयान्मदनस्य कस्य फलितः प्राचीनपुण्यद्रुमः।
एतद्यस्य कृते दिवानिशमविश्रान्तस्खलद्वारिभि-
र्मानाल्लोचनगड्डुकैः स्नपयसे वक्षोजलिङ्गद्वयम्॥ १०॥

पक्ष्माग्रग्रथिताश्रुबिन्दुनिकरैर्मुक्ताफलस्पर्धिभिः
कुर्वन्त्या हरहासहारि हृदये हारावलीभूषणम्।
बाले बालमृणालनालवलयालङ्कारकान्ते करे
विन्यस्याननमायताक्षि सुकृती कोऽयं त्वया स्मर्यते॥ ११॥

१ लभ्यस्ते क ख, त २ त्वमपि च ३ टी क ख, च ४, वि क ख च.

हरणस्य श्लोका उणादिसूत्रवृत्तावुज्ज्वलदत्तेन बहव समुदाहृता. । विमर्शेऽस्मिन् विशेषतो जिज्ञासमानै कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनाया सुभाषितावलीप्रस्तावनाया च दृष्टिर्देया ।

कुमुदचन्द्र'—अयमार्हतमतानुयायी दिगम्बर. प्रथितो वादाहवेषु विजितानेकश्वेताम्बराचार्या गुर्जरेश्वरस्य सिद्धराजस्य जयसिंहापरनाम्नो मातामहगुरु सिद्धराजसभाया श्वेताम्बरसमयानुयायिन. सुप्रथितस्य हेमचन्द्राचार्यस्य कुमुदचन्द्रस्य च मिथो विजिगीषया वाद समभूत्। तदा श्रीपालकविराजो हेमचन्द्राचार्यपक्षमनुप्रविश्य कुमुदचन्द्रेण सह वादमकरोत्। परास्तश्च हेमचन्द्राचार्येण कुमुदचन्द्र इतीद वृत्त यशश्चन्द्रकृते मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटके प्रभावकचरिते च निगद्यते। सिद्धराजस्य हेमचन्द्राचार्यस्य श्रीपालकविराजस्य च समय. क्रैस्तद्वादशतकपूर्वार्धम्। स एवास्य कुमुदचन्द्रस्य समयः ।

कुलशेखर—अयमाश्चर्यमञ्जर्या' कर्तु काश्मीरात् कुलशेखरवर्मणोऽन्य' केरलदेशाधीश' । एतद्विरचिताया मुकुन्दमालाया अन्ते श्लोकोऽयम्—

यस्य प्रियौ श्रुतिधरौ कविलोक [रविलोक] वीरौ
मित्रे द्विजन्मवरपद्मशरा [पारशवा] वभूताम् ।
तेनाम्बुजाक्षचरणाम्बुजषट्पदेन
राज्ञा कृता कृतिरियं कुलशेखरेण । ' इति ।

अनेन श्लोकेनाय मुकुन्दमालाया कर्ता कुलशेखर पार्थिवश्चेति विज्ञायते । आसीत् पुरा क्रैस्तेऽष्टमे शतके वैष्णवाग्रेसर परमभक्तो विरक्तश्च राज्यलक्ष्म्या, यमद्यापि वैष्णवाः प्रतिदिनमनुस्मरन्ति पूजयन्ति चार्चारूपेण प्रतिष्ठापित तत्र तत्र देवालयेषु। सोऽयमित्येके। नवमशतकसमुद्भव सोऽयमिति च केचित । नवमशतकसमुद्भवस्ततोऽन्य केरलाधीश कुलशेखरोऽस्या मुकुन्दमालाया कर्ता इति च परे। 'यस्य प्रियौ' इत्यस्मिन् श्लोके प्रथमपादे रविलोकवीरौ इति, द्वितीयपादे 'द्विजन्मवर पारशवौ' इति च केरलीय. पाठभेद.। रविर्नाम कश्चित् द्विजवर', (रवे' पुत्र वासुदेव.) लोकवीर इति कश्चित् पारशवः (वारियर इति कश्चन जातिविशेष. केरलेषु प्रथित) तत्समुद्भव तावेतौ यस्य मित्रे इति तदर्थ ।

युधिष्ठिरविजयस्य त्रिपुरदहनस्य च कर्ता सोऽयं रविभूरिति च वदन्ति । *

कृष्णमिश्र—कविरय प्रबोधचन्द्रोदयाख्यस्य नाटकस्य कर्ता। औपनिषदेऽप्यद्वैतविज्ञाने काव्यरसास्वादव्यामुग्धानामपि रुचि सपादयन् औपनिषदमद्वितीयात्मावबोध तदुपकरण विवेकादिक च दृश्यप्रबन्धमुखेन प्रकाशितवान्। स एष कवि गोपालकीर्तिवर्मभ्यामात्मानमारादभिज्ञापयति। तथाच तत्र प्रस्तावनायाम्—

'अस्ति प्रत्यर्थिपृथ्वीपतिबलविपुलारण्यमूर्च्छत्प्रताप-
ज्योतिर्ज्वालावलीशत्रिभुवनविवरो विश्वविश्रान्तकीर्ति ।

---

*Vaishnau Bhapta Kal Vichar (first volume) By Mr Mu Raghavaingar Ramnathpuram Madras University Tamil section Head pandit.

गोपालो भूमिपालान् प्रसभमसिलतामात्रमित्रेण जित्वा
साम्राज्ये कीर्तिवर्मा नरपतितिलको येन भूयोऽभ्यषेचि ।

'येन ××× कर्णसे ना सागर निर्मथ्य मधुमथनेनेव क्षीरसमुद्र मासादिता समरविजयलक्ष्मी ।

' विवेकेनेव निर्जित्य कर्ण मोहमिवोर्जितम् ।
श्रीकीर्तिवर्मनृपतेर्बोधस्येवोदय कृत ॥'

'आदिष्टोऽस्मि × × × श्रीमता गोपालेन यथा खल्वस्य सुहृदोराज्ञ कीर्तिवर्मदेवस्य दिग्विजयव्यापारान्तरितपरब्रह्मानन्दरसेरस्मामि × × × अतिवाहिता दिवसा । इदानीं तु कृतकृत्या वयम् । × × × × तदद्य शान्तिरसप्रयोगमभिनयेनात्मानं विनोदयितुमिच्छाम । ततो यत्पूर्वमस्मद्गुरुभिस्तत्रभवद्भि श्रीकृष्णमिश्रै प्रबोधचन्द्रोदयनाम नाटक निर्माय भवत समर्पितमासीत् तदद्य राज्ञ श्रीकीर्तिवर्मण पुरस्तादभिनेतव्य भवता । इति ।

अनेन विज्ञायते–गोपालकीर्तिवर्मणोर्मैत्री कीर्तिवर्मणोराज्यलक्ष्मीप्रतिष्ठाया गोपालपराक्रमप्रकर्षस्य कारणता गोपालस्य कृष्णमिश्रशिष्यताच । गम्यते चैषा समकालता गोपालसमकालताच कृष्णमिश्रस्य । इद चरितमवलम्ब्य कृष्णमिश्रस्य समय एकादश कैस्तं शतक गण्यते । अपरेच द्वादश शतक मन्यन्ते । सदुक्ति कर्णामृतप्रस्तावनाया सुभाषितावलीप्रस्तावनायाच दृष्टिर्देया ।

केटस —केशट इति स्थाने केटस इत्ययमत्र निर्देश । अस्यामेव सूक्तिमुक्तावल्या समुदाहृतोऽय ' विस्तारो यदि नेदृश ' इति श्लोक सदुक्तिकर्णामृते केशट इति नाम्ना समुपलक्ष्यते । तस्यास्य कवेरन्येऽपि श्लोका सदुक्तिकर्णामृते समुदाह्रियन्ते ।

' अब्जत्वब्जमथाब्जभूस्तत इतो ब्रह्माण्डमण्डादभूत् '
' शैत्य नाम गुणास्तवैव सहज. स्वाभाविकी स्वच्छता '

इतीद् श्लोकद्वय केशटनाम्ना सदुक्तिकर्णामृते समुपलक्ष्यमाणमस्या सूक्तिमुक्तावल्या अविज्ञातकर्तृनामक कस्यचिदिति निर्दिश्यते । कविरयमभिनन्दात्प्राचीन इति विज्ञायते । यदेनमभिनन्द समुपवर्णयति—

उन्नीतोभवभूतिना प्रतिपद बाणे गते य पुरा
यश्चीर्णे कमलायुधेन सतत येनागमत् केशट ।' इति (सदु ४–२६–५)

वसुकल्पश्चैनमभिवर्णयति—

'बाण प्राणिति केशटः स्फुटमसौ जागर्ति योगेश्वर
प्रत्युज्जीवति राजशेखरगिरा सौरभ्यमुन्मीलति । इति (सदु ३–२६–५)

कर्पूरमञ्जर्याकोटिस इति (अ. १) निर्दिश्यमान कविरयमेव भवितुर्महति । लेशतोऽक्षरवैपरित्येन । केसट केटस कोटिस इति त्रिविधोप्येकस्मिन् समाम्नायते निर्देश ।

तदय नवमशतकतो नार्वाचीन इत्येतावदवगम्यते ।

---

1 Subhashitavali, Introduction (Peterson)
Saduktikarnāmrta Introduction By Hardutta Sharma, M A.,Ph D

क्षेमेन्द्र—स एष काश्मीरः कविसार्वभौमः । पिताऽस्य प्रकाशेन्द्रः । आह च भारतमञ्जर्याः समाप्तौ—

'काश्मीरकोगुणाधारः प्रकाशेन्द्राभिधोऽभवत् ।
नानार्थिसार्थसङ्कल्पपूरणे कल्पपादपः ॥
सपूर्णदानसन्तुष्टाः प्राहुस्तं ब्राह्मणाः सदा ।
इन्द्रएवास्ति किं लोके प्रकाशस्ते गुणोऽधिकः ॥'
क्षेमेन्द्रनामा तनयस्तस्य विद्वत्सपर्यया ।
प्रयातः कविगोष्ठीषु नामग्रहणयोग्यताम् ' ॥ इति ।

सोऽयं कविपुङ्गवः अभिनवगुप्ताचार्यात् प्राप्तसाहित्यविद्यः भागवताचार्यश्रीसोमपादात्प्राप्तभागवतदीक्ष इति च गम्यते । यदयं तत्रैवेदमाह—

'आचार्यशेखरमणेर्विद्याविवृतिकारिणः ।
श्रुत्वाऽभिनवगुप्ताख्यात्साहित्यं बोधवारिधेः ॥
श्रीमद्भागवताचार्यसोमपादाब्जरेणुभिः ।
धन्यतां यः परां प्राप्तो नारायणपरायणः ॥' इति ।

व्यासदास इत्यपरं चास्य नाम । आह चौचित्यचर्चायाअन्ते—

'तस्यात्मजः सर्वमनीषिशिष्यः श्रीव्यासदासापरपुण्यनामा ।
क्षेमेन्द्र इत्यक्षयकाव्यकीर्तिश्चक्रे नवौचित्यविचारचर्चाम् ' ॥ इति ।

मित्रं चास्य श्रीरत्नसिंह इति विज्ञायते । आह च तत्रैव—

'श्रीरत्नसिंहे सुहृदि प्रयाते शार्वं पुरं श्रीविजयेशराशि ।
तदात्मजस्योदयसिंहनाम्नः कृते कृतस्तेन गिरा विचारः ॥' इति ।

अयं महाकविः काश्मीरान् प्रशासत्यनन्तमहाराजे तत्तनये च कलशभूभृति आसीत् । आह च तत्रैव स्वयम्—

'यस्यासिः परिवारकृत्त्रिभुवनप्रख्यातशीलश्रुतेः
सर्वस्यावनतेन येन नितरां प्राप्ता विशेषोन्नतिः ।
आशाः शीतलतां नयान्त्यविरतं यस्य प्रतापानला—
स्तस्य श्रीमदनन्तराजनृपतेः काले किलायं कृतः ॥ (औचित्यचर्चा)
'एकाधिकेऽब्दे विहितः चत्वारिंशे स कार्तिके ।
राज्ये कलशभूभर्तुः काश्मीरेष्वच्युतस्तवः ' ॥

इति च दशावतारचरितान्ते । अयं च कलशः अनन्तस्यपुत्रः हर्षदेवस्य पिता । तस्यास्य कवेः समयः एकादशः कैस्तशतकम् ।

कृतयश्चास्य सहृदयहृदयाह्लादकाः काव्यरसामृतैकपरायणानामादरणीयतमाः भारतमञ्जरी रामायणमञ्जरी दशावतारचरितं कविकण्ठाभरणसुवृत्ततिलकौचित्यविचारचर्चाः कलाविलासदर्पदलनप्रभृतयः बह्व्यो वर्तन्ते ।

गणपति —कवेरस्य देशकालनिर्णये, नैकमपि लिङ्गमुपलभामहे । राजशेखरस्तु महामोदाख्यस्य निबन्धस्य कर्तारमेनमवगमयति । तथाचास्य श्लोकः—

'अथो गणपतिं वन्दे महामोदविधायिनम् ।
विद्याधरगणैर्यस्य पूज्यते कण्ठगर्जितम् ॥ इति (सूक्तिमु प ४५)

'वन्दे' इति निर्देश कवेरस्य कमपि पूज्यभावमवगमयति । विद्याधरगणैरितिश्लेषगर्भो निर्देश कवेरस्य गान्धर्वविद्यायामपि वैदुष्य व्यनयति ।

गोपादित्य —अय काश्मीरमहाराज , यमेन बिह्लणो विक्रमाङ्कचरिते निजान्वयमहत्तराणा पूर्वपुरुषाणा काश्मीरेषु प्रतिष्ठापक वर्णयति—

'कर्तुं कीर्तिप्रणयिकुशला कौशिक गोत्रमुच्चै
तत्र ब्रह्मप्रवणमनसो ब्राह्मणाः केचिदासन् ।
यान् काश्मीरक्षितितिलकता मध्यदेशावतसान्
गोपादित्यक्षितिपतिरसौ पावनानानिनाय ॥' इति (स १८)

तदय दशमशतकतो नार्वाचीन । राजतरङ्गिण्या च दृष्टिर्विधेया (१ ३४४)

गोभट —अस्या सूक्तिमुक्तावल्या समुद्धृतेभ्य श्लोकेभ्योऽप्यपरे द्वित्रा श्लोका कवेरस्य श्रीधरदासविरचिते सदुक्तिकर्णामृते समुपलभ्यन्ते । तदय श्रीधरदासान्नार्वाचीन इत्येतावत्तु विज्ञायते । सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनाया गोभटस्य पद्यानि सूक्तिमुक्तावल्या समुद्धृत्य प्रतीकग्रहणेन कानिचित् ज्ञाप्यन्ते, तेषु 'उपकारमसप्राप्य' इत्येष श्लोक अस्माभिरस्या सूक्तिमुक्तावल्याः प्रकाशनाय समाहृतेषु पुस्तकेषु नैवोपलब्ध ।

गोयिधोयिककविराजौ—द्विवचनान्तोऽय निर्देश कवी द्वावुपस्थापयति । श्रीमद्भिर्भण्डरकरमहाशयैस्तु 'गोयिधोयिककविराजे' त्येव निर्दिश्यते । सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनाया श्रीमान् हरदत्तशर्मा (पि एच् डी) पवनदूतकर्तार धोयीक वङ्गदेशाधिपश्रीलक्ष्मणसेनसमकालिक प्रस्तुवन् 'गोयिघोयिककविराजे' त्येवनाम निर्देशमनुवदन् 'निजनयनप्रतिबिम्बै' रितिश्लोक सूक्तिमुक्तावलीस्थमनुवदति । पवनदूत प्रस्तावनाया विशेषो द्रष्टव्य* इति च वदति । धोयीकविरेव धोयीक इतिच निर्दिश्यते—

'गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापति ।
कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च ॥'

इत्यस्मिन् श्लोके 'कविराज' इतिनिर्दिश्यमान सोऽय धोयीकविरेवेति व्यक्तमेतत् गीतगोविन्दे—

'वाच. पल्लवयत्युमापतिधर सन्दर्भशुद्धिं गिरा
जानीते जयदेव एव शरण' श्लाघ्यो दुरूहद्रुते ।
शृङ्गारोत्तरसत्प्रमेयरचनैराचार्यगोवर्धन.
स्पर्धीकोऽपि न, विश्रुत श्रुतधरो धोयी कविक्ष्मापति ॥'

* The पवनदूत has been re-edited in the Sanskrit Sahitya Parisat Series, by Mr Chintaharan Chakravarti See Introduction.

अत्र धोयी कविक्ष्मापति.' इत्यय निर्देश कविराजसज्ञक धोयीक प्रत्यभिज्ञापयति। अयमेव गोयिधोयीति निर्देशेनापि क्वचित् ज्ञाप्यते। समयश्च लक्ष्मणसेनस्येतिव्यक्तम (1100 शक 1178 A D)

गोवर्धनाचार्यः—कविरय वङ्गदेशाधिपस्य लक्ष्मणसेनस्य समये आसीत्। विज्ञायते चैतदनेन श्लोकेन—

'गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापति
कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च'॥ इति।

कविरय स्वकृतावार्यासप्तशत्या लक्ष्मणसेनमुपवर्णयति—

'सकलकला कल्पयितु प्रभु प्रबन्धस्य कुमुदबन्धोश्च।
सेनकुलतिलकभूपतिरेको राकाप्रदोषश्च॥ इति।

सेनकुलतिलको लक्ष्मणसेन। पिताचास्य कवेर्नीलाम्बर'। कविरय तात ग्रन्थादौ प्रणमन नामच निर्दिशति—

'य गणयन्ति गुरोरनु यस्यास्ते धर्मकर्म सङ्कुचितम्।
कविमहमुशनसमिव त तात नीलाम्बर वन्दे।' इति।

लक्ष्मणसेनस्य समय (1178 A D)

चन्द्रकः—कविरय नाट्यप्रबन्धस्य कर्ता काश्मीरमहाराजस्य तुजीनस्य समये आसीत्। आह च कल्हणो राजतरङ्गिण्या द्वितीये तरङ्गे—

नाट्य सर्वजनप्रेक्ष्य यश्चक्रे स महाकवि.।
द्वैपायनमुनेरशस्तत्काले चन्द्रकोऽभवत्॥' इति।

अस्यैव चन्द्रकविरित्यपि क्वचिन्निर्देश। तुञ्जीनस्य राज्यसमय कैस्तचतुर्थशतक मन्यते (श्री) कनिङ्गहाम्। अपरे तु द्वितीय शतकम्। अस्य कवेः कृते. केचन श्लोका क्षेमेन्द्रेण औचित्यचर्चायामुदाहियन्ते।

चन्द्रगोमी—सुभाषितावल्या वल्लभदेवविरचिताया चन्द्रगोपीति कस्यचित् कवेर्नाम निर्दिश्यते। अयमेव चन्द्रगोमीति अस्या सूक्तिमुक्तावल्या निर्दिश्यते उतान्यएवेति न विज्ञायते। एकाक्षरामात्रे भेदात् स एवाय स्यादिति सुभाषितावलीप्रस्तावनाकारस्याशयः। व्याकरणस्य कर्ता चन्द्र. कि स्यादेष इति च तेषामभ्यूहः।

चन्द्रसूरि—विक्रमद्वादश शताब्द्या चन्द्रसूरिनामानो बहव आसन्। तत्रैक सूक्ष्मार्थविचारापरनामकस्य सार्धशतकस्य चुर्णिकारो मुनिचन्द्रसूरि', अपरश्च यशोदेवसूरे पिण्डविशुद्धिप्रकरण वृत्तिकृतो गुरु श्रीचन्द्रसूरि., न्यायप्रवेशव्याख्याकारश्चापरश्चन्द्रसूरि, सर्वे एतेपि आर्हतनयनिष्णाता प्रख्याता'। तेष्वायमन्यतमो वा अपरो वा न विज्ञायते।

चित्तप'—(छित्तप.) अय महाकविर्भोजमहाराजस्य सभायामासीत्। यदय स्तौति तम्—

'स्वामिन्भुजनाथ धूर्जटिशिरश्चूडामणे चन्द्रम
पादौ वा प्रणतोऽस्मि साधु वदत क्षत्रप्रसूती युवाम।

राजा यत्पुपसेविताङ्घिरखिलक्ष्मापालचूडाशतै-
रासीदस्तिभविष्यति क्षितितले श्रीभोजदेवोपम ॥' सदु ३ १.१
'वाल्मीके कतमोऽसि कस्त्वमथवा व्यासस्य येनैषभो
श्लाघ्य स्यात्तव भोजभूपतिभुजस्तम्भस्तुतावुद्यम. ।
पङ्गु पर्वतमारुरुक्षसि विधुस्पर्शं करेणेहसे
दोर्भ्यां सागरमुत्तितीर्षसि यदि ब्रूम किमत्रोत्तरम् ॥ सदु ३ ८ १
'पर्यङ्को राजलक्ष्म्या हरितमणिमय पौरुषाब्धेस्तरगो
× × × × समिति विजयते मालवाखण्डलस्य ॥' सदु ३ ३०.१ इति ।

भोजस्य समयस्तु क्रैस्तदशमशतकस्यान्तिम एकादशशतकस्यादिमो भाग । अस्य कवे श्लोका अपरेऽपि सदुक्तिकर्णामृते समुदाह्रियन्ते ।

जयगुप्त—अस्य कवे श्लोकमपर च समुदाहरन् सुभाषितावल्या कर्ता वल्लभदेवोऽप्येन प्रत्यभिज्ञापयति । नेतोऽन्यत् विज्ञायते ।

जयदेवः—प्रसन्नराघवाख्यस्य नाटकस्य कर्ता जयदेवोऽय कविः वङ्गदेशाधीशस्य लक्ष्मण सेनस्य सभायामासीदित्येतत् सुव्यक्तम्—

'गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापति ।
कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च ॥' इति ।

स्तोति च जयदेवो लक्ष्मणसेनम्—

'लक्ष्मीकेलिभुजङ्ग जङ्गम हरे सङ्कल्पाकल्पद्रुम
श्रेय साधक × × × वङ्गप्रिय । गौडेन्द्र × ×
प्रत्यर्थिक्षितिपाल × × द्दष्टोऽसि तुष्टा वयम् ।' सदु ३-११-५ इति ।(1178 A D

जयमाधव—अस्य कृते कतिचन श्लोका सुभाषितावल्या समुदाह्रियन्ते । परिशील्य-मना कस्यचिन्महाकाव्यस्य कर्तारमेनमवगमयन्ति । यत्कुसुमोच्चय-सूर्यास्तमय-पानकेलि प्रभृतीनि वर्ण्यन्ते । इद हि महाकाव्यलक्षणम् । तत्रकुसुमोच्चयवर्णनम्—

'उच्चित्य प्रथममवस्थित मृगाक्षी
पुष्पौघ श्रितविटप ग्रहीतुकामा ।
आरोढु चरणमदादशोकयष्टे
रामूल तनुरपि तेन पुष्पिताऽसौ ॥
अत्रास्मिन्सुरत (तनु) लतागृहेऽस्तिरम्य
मालत्या कुसुममनुच्चित परेण ।
इत्युक्त्वा मृदुकरपल्लवे गृहीत्वा
मुग्धाक्षीं रहसि निनाय कोऽपि धूर्त ॥ × (सुभा १८६५-१८६६)

द्वयो श्लोकयोरपि वृत्तैक्य च । अथ सूर्यास्तमयवर्णनम्—

'अशुमानपि विपाकपिशङ्ग
रूपमाप परितो दिवसान्ते ।
क परोऽत्र न विकारमुपेयात्
.... परिवेल्लित मूर्तिः ।
प्रोज्झ्य मित्रमपवर्जितदोष
नाशयप्रकटन मम युक्तम् ।
नूनमेनमवमृश्य तदानीं
मीलित हृदयमम्बुरुहेण ।
मित्रमुज्झितवताऽऽलि निराश
स्वाशयाद्विदितवैभवहीनम् ।
ईदृशेन महता नभसाऽन्तः
शून्यता प्रकटिताऽतिशयेन ॥ (सुभा. १८९४–१८९६)

इहापि वृत्तेक्यम् । अथ पानकेलि'—

मूर्तिमन्तमिव रागरसौघ
ते परस्परसमर्पितवक्त्राः ।
आननासवमिषेण तदानी–
माक्षिपन्त हृदयेषु युवान. ।
अर्धपीतमधुरा मणिपारी
शोभता कथमितीव तरुण्या ।
चुम्बितैरधिकपाटलभासा
पूरिताधरमयूखभरेण ॥' (सुभा २०१६–२०१७)

तदेव वृत्तमनुवर्तते । वर्षावर्णनम्—

अथमनसिजदिग्जयाभिशसी
जलधरदुन्दुभिराततान शब्दम् ।
तदनु तदनुजीविभि कदम्बै
क्वचित्सुन्मदषट्पदच्छलेन ॥

अथेत्यय निर्देश पूर्ववृत्तान्वय ज्ञापयति ।

अय च कवेस्तस्य काव्यमारभमाणस्य श्लोक'—

'कि तेन किल काव्येन मृग्यमानस्य यस्य ता ।
उद्धेरिव नायान्ति रसामृतपरम्परा ॥' इति (सुभा १३२)

प्राय: कविभि' काव्यारम्भे (प्रथमसर्गे) अनुष्टुप्वृत्तमाद्रियते । तैरेतैर्लिङ्गै कस्यचिन्महाकाव्यस्य कर्तारमेन सभावयाम ।

तस्यास्य द्वौश्लोकौ श्रीधरदासेन सदुक्तिकर्णामृते समुदाहियेते । तदय श्रीधरदासात्प्राचीन इत्येतत्तु व्यक्तम् ।

जयवर्धन—काश्मीरोऽय । कविरयमेव भागवतजयवर्धन इति च कीर्त्यते । अस्य कवेरेक श्लोक सदुक्तिकर्णामृतेऽपि समुपलभ्यते । तदय श्रीधरदासान्नार्वाचीनः । नान्यद्विज्ञायते ।

जयसिंहदेव—अय गूर्जराधीश । अयमेव सिद्धराज इति सिद्धचक्रवर्तीत्यपि ख्यात. । अस्य सभाया श्रीपालनामा कविरासीत् । अस्य राज्यसमय (विक्रमसव) ११५०–१२००

जलमानुषीरुद्र—अस्या सूक्तिमुक्तावल्यामेतन्नाम्ना समुपलक्ष्यमाणः 'एतस्माज्जलधे' रित्यय श्लोक क्षेमेन्द्रेण औचित्यचर्याया मालवरुद्रस्येति निर्दिश्यते–'अपादानौचित्य यथा मालवरुद्रस्य–एतस्माज्जलधेरिति' । तथा तेनैव तत्रैव 'अभिनववधूरोपस्वादु' इत्ययं श्लोक यथावा मालवरुद्रस्येति कर्तृनामनिर्देशपूर्वकमुदाह्रियते । अयच श्लोक काव्यमीमासाया राजशेखरेणापि समुदाह्रियते । तदय राजशेखरात्प्राचीन इति व्यक्तम् । अस्यैव मालवरुद्रस्य जलमानुषीरुद्र इति साङ्केतिक नामेति प्रतिभाति । निमित्तमेतत्–यदय 'एतस्माज्जलधे'रित्यस्य श्लोकस्य चतुर्थे पादे 'प्राप्यैका जलमानुषीं त्रिभुवने श्रीमानभूदच्युत' इति लक्ष्मीं जलमानुषीत्वेनोत्प्रेक्षते तदिद वैचित्र्यमभिप्रेत्य जलमानुषीरुद्रइति साङ्केतिकनाम प्रवृत्तमिति ।

जितनाग—जीवनागादनन्योऽयम्, सुभाषितावल्या जीवनागस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाणेष्वन्यतम 'विकचकुमुदे' रित्ययश्लोक अस्या सूक्तिमुक्तावल्या 'कुमुदशबले' इति भिन्नपाठ जितनागनाम्ना समुपलक्ष्यते । यस्त्वस्या जीवनागस्येति समुलक्ष्यते 'सख्यस्तानि' इत्यय श्लोक., स चामरुकस्य । नास्य कालदेशादि प्रत्यभिज्ञायते ।

झलझलवासुदेव—वासुदेव इत्येवास्य नाम, अस्याय 'प्रहरविरताविति' श्लोक 'सबाष्पझलझलैरितिपरिसमाप्यते। झलझलैरित्यस्मिन् प्रयोगे दृष्टि निदधता केनचित् तदेवेद पद नाम्नोऽस्योपपदीकृतम् । वासुदेवस्यास्य बहव श्लोका सुभाषितावल्या सदुक्तिकर्णामृते च समुपलभ्यन्ते । तदय श्रीधरदासान् नार्वाचीन ।

डिवोक—अयमेव तत्रतत्र बिम्भोक हिम्बोक इत्यपि निर्दिश्यते। अस्यकवे श्लोका सदुक्तिकर्णामृते कवीन्द्रवचनसमुच्चये च समुपलभ्यन्ते ।

'जाने विक्रमवर्धन त्वयि धनं विश्राणयत्यर्थिना
भावी शोण इवोपलैरुपचितो रत्नैरगाधोऽम्बुधि ।
उत्पश्यामि च रोहणैर्मणिभरैराघ्मायमानोदर
पाकोत्पीडितदाडिमीफलदशा कैश्चिद्दिनैर्यास्यति ॥'

श्लोकोऽय सदुक्तिकर्णामृते (३–१८–३) डिम्बोकस्य नाम्ना समुपलक्ष्यते । अनेन विज्ञायते कविरय विक्रमवर्धनस्य राज्ञः सभायामासीदिति । विमृशत विक्रमवर्धनस्य समयदेशौ ।

त्रिलोचनः—कविरय पार्थविजयस्य कर्ता । अनुवर्णयति चैन राजशेखर —

'कर्तु त्रिलोचनादन्यो न पार्थविजय क्षम ।
तदर्थं शक्यते द्रष्टु लोचनद्वयिभि' कथम' ॥' इति (सूक्ति. प ४५)

त्रिविक्रम—अयकविर्नलचम्पूप्रबन्धस्य कर्ता । कवेरस्य श्लोकमनुवदति नमिसाधु' काव्यालङ्कारटीकायाम् । टीकाकारश्चाय क्रैस्तैकादशशतकोत्तरार्धे आसीत् । ज्ञापयतिचाय स्वसमयम्—

'पञ्चविंशतिसयुक्तैरेकादशसमाशते । विक्रमात् समतिक्रान्तैः प्रावृषीद विनिर्मितम् ' इति। टीकासमाप्तौ ।

दण्डी—काव्यादर्शस्य दशकुमारचरितादेश्च कर्ता सुप्रथित. । अस्य महाकवेः प्रबन्धान् श्लाघते राजशेखर.—

'त्रयोऽग्नयस्त्रयो देवास्त्रयो वेदास्त्रयो गुणाः ।
त्रयो दण्डिप्रबन्धाश्च त्रिपु लोकेपु विश्रुता ॥ इति (सूक्ति. प ४५)

समय चास्य शालीवाहनस्य पञ्चमशताब्दां केचन मन्यन्ते । क्रैस्तसप्तमशतकप्रथमपादं परे ।

दामोदर गुप्तः—महाकविरय कुट्टिनीमतस्य कर्ता काश्मीरमहाराजस्य जयापीडस्य मन्त्रिप्रवर आसीत् । तथाच राजतरङ्गिण्याम्—

'सदामोदरगुप्ताख्य कुट्टनीमतकारिणम् ।
कवि कवि कलिरिव धुर्य धीसचिव व्यधात् । इति ।

जयापीडमहाराजस्य राज्यसमयस्तु क्रैस्ताष्टमशतकस्योत्तरार्धम् । (७५५-७८६ A D) अय च महीपति. स्वयमपि समधिगतविद्य पण्डितप्रवर आसीत् । तथाच तत्रैव—

'क्षीराभिधात् शब्दविद्योपाध्यायात् सभृतश्रुत. ।
बुधै सह ययौ वृद्धि स जयापीडपण्डितः ॥ ' इति

अपरे च बहव कवय पण्डिताश्चास्य महाराजस्य सभायामासन् । तथा च तत्रैव—

'अवस्थावेदकास्तत्र गृहीता पृथिवीभुजा ।
आर्द्रान्त करणे श्लोका. स्मर्यन्तेऽद्यापि सूरिभिः ॥ '
'विद्वान् दीनारलक्षेण प्रत्यह कृतवेतन ।
भट्टोऽभूदुद्भटस्तस्य भूमीभर्तु. सभापति ॥ '
'मनोरथ शङ्खदत्तश्चटकः सन्धिमास्तथा ।
बभूवु. कवयस्तस्य वामनाद्याश्च मन्त्रिणः ॥ ' इति ॥

दीपकः—अस्य कवे केचन श्लोका· क्षेमेन्द्रकृतावौचित्यचर्चाया । समुपलभ्यन्ते ।

दुर्लभराज—अय सामुद्रिकतिलकस्य कर्ता प्राग्वाटाख्यवंशसभव. चाहिलस्य नप्ता श्रीपालराजस्य पौत्र नृसिहस्य पुत्र । कविरय सामुद्रिकतिलकस्य समाप्तौ स्वयमेवमाह—

'अत्रास्ति कोऽपि वश प्राग्वाटाख्यस्त्रिलोकविख्यातः ।
आसीत् तत्र विचित्र श्रीमच्चाहिलसज्ञया जातः ॥
नृपसपदि वृद्धायामाळवनयीश्वरभवय ।
व्ययकरणपदामात्यो नृपते. श्रीभीमदेवस्य ॥
समजनि तदङ्गजन्मा प्रथित श्रीपालराज इतिनाम्ना ।
प्रतिपक्षद्विजसिह [नरसिहाख्य] सुतस्तस्य ॥
श्रीमान् दुर्लभराज. तदपत्य बुद्धिधाम सुकविरयम् ।
यश्रीकुमारपालो महत्तम क्षितिपति. कृतवान् ॥ '
'तेनोपज्ञातमिद पुरुषस्त्रीलक्षण तदनु××कविना । ' इति ।

विज्ञायते चानेन कुमारपाल समकालिकोऽयममिति। कुमारपालस्य समयस्तु क्रैस्त द्वादशशतकम्

देवगुप्त—हरिगुप्तशिष्योय देवगुप्त । अयच महाकविस्त्रिपुरुषस्य कर्तेति च उद्योतन सूरिविरचितकुवलयमालातोऽवगम्यते । उद्योतनसूरिश्च वैक्रमे नवमे शतके आसीत् ।

देवबोधि.—अय महाकवि सत्यव्रतरुक्माङ्गदाख्यस्य नाटकस्य कर्ता । नाटकेऽस्मिन् प्रस्तावनाया 'परमहसपरिव्राजकाचार्य' देवबोधियमिन इति आत्मानं वर्णयति । इदच पद्य प्रत्यभिज्ञापयत्येनम्—

'यद्योग परविग्रहे निज इव स्वेच्छाप्रवेशावधि
र्यध्द्यान व्यपनिद्रचिन्मयरसज्योति प्रबन्धावधि ।
यद्वाग्बन्धघनोदयो रसनदीकल्लोललीलावधि
तस्यास्मिन् यतिदेवबोधियमिन कोवा गुणस्यावधिः ॥' इति । सूक्ति ४७

आख्यायिका चेय श्रूयते 'एकदा देवबोधिनामा कश्चित्भागवतमतानुयायी कविवर अणहिल्लपुर गत, तदा एन द्रष्टु राजा श्रीपालेन सह ययौ । तयोश्च तदा सवाद समभूत्' इति । अतोऽय सिद्धराजसमकालिक इति विज्ञातते ।

धनञ्जय'—दशरूपकस्य प्रणेता धनञ्जयो मुञ्जस्य सभायामासीदेक । अपरश्च द्वि सन्धानाख्यस्यकाव्यस्य कर्ता । य राजशेखर श्रीपते

द्विःसन्धाने निपुणता सताचक्रे धनञ्जय
यया जात फल तस्य सताचक्रे धनजय । इति । सू ४६

अन्यश्च विषापहरणादिस्तोत्रप्रणेता । तेषु कोऽयमिति न निर्धारयितु शक्यते ।

धनपाल—कविरय काश्यपगोत्र सर्वदेवस्य पुत्र । तिलकमञ्जर्या कर्ता । उपोद्घातप्रकरणे पद्यानीमानि वर्तन्ते—

'आकीर्णाङ्घ्रितल सरोजकलशच्छत्रादिभिर्लाञ्छनै
स्तस्याजायत मासलायतभुज श्रीभोज इत्यात्मज ।
प्रीत्या योग्य इति प्रतापवसति स्यातेन मुञ्जाख्यया
य स्वे वाक्पतिराजभूमिपतिना राज्येऽभिषिक्त स्वयम् ॥'
'आसीत् द्विजन्माऽखिलमध्यदेशे
प्रकाशशङ्काश्मनिवेशजन्मा ।
अलब्ध देवर्षिरिति प्रसिद्धि
यो दानवर्षित्वविभूषितोऽपि ॥
शास्त्रेष्वधीती कुशल कलासु
बन्धे च बोधे च गिरा प्रकृष्ट ।
तस्यात्मजन्मा समभूत् महात्मा
देव स्वयभूरिव सर्वदेव ॥

तज्जन्मा जनकाग्निपङ्कजरज सेवाप्तविद्यालव
विप्र. श्रीधनपाल इत्यविशदामेतामवन्धात् कथा-
मक्षुण्णोऽपि विविक्तसूक्तिरचने य' सर्वविद्याब्धिना
श्रीमुञ्जेन सरस्वतीति सदसि क्षोणीभुता व्याहृत । इति '

एतैरस्यान्वय समयश्च स्पष्ट विज्ञायते (क्रैस्तैकादशशतकस्यादिमोभाग.)

धनिकः—दशरूपकावलोककारोऽयम्, कर्ता च काव्यनिर्णयस्य, यदयमवलोके ' यथाऽवोचाम काव्यनिर्णये ' इत्यनुवदति । ' इति श्रीविष्णुसूनोर्धनिकस्य कृतौ दशरूपकावलोके ' इत्युल्लेखात् विष्णो सूनुरयमिति च गम्यते । उदाहरति चायमवलोके नवसाहसाङ्कचरितात पद्यमेकम् ' यथा पद्मगुप्तस्य ' इति । तदयं पद्मगुप्तात्परिमलापरनाम्नोऽर्वाचीनः । तत् सभाव्यते चास्य स्थितिर्दशमशतकस्योत्तरार्धे । अथ विष्णो सूनुः शाली वाहनस्य नवमशताब्द्यामासीदिति श्रीमान् दुर्गाप्रसाद. साहित्यदर्पणप्रस्तावनाया प्राह ।

धर्मकीर्ति —सौगतसमय धुरन्धरेष्वयमन्यतमो भिक्षु । न्यायबिन्दुप्रमाणवार्तिकादिप्रबन्धकार. । दिङ्नागादर्वाचीन , शान्तरक्षिताचत्त्वसग्रहकारात् प्राचीन. वासवदत्ताकारात्सुबन्धोरपि । समयोऽस्य क्रैस्त पञ्च शतकम् ।

धर्मदास —विदग्धमुखमण्डनस्य कर्ता ।

धर्मदेवः—अस्यापरौद्वौश्लोको सुभाषितावल्या समुपलभ्येते ।

धर्माशोकः—कविमिम श्रीधरदास सदुक्तिकर्णामृते 'अनुद्गुष्ट शब्दै ' रित्यनेन श्लोकेनैकेन समुपलक्षयति ।

धैर्यमित्र'—' दिव्यचक्षुरहम् ' इत्ययमेवैकः श्लोकः सुभाषितावल्यामपि कवेरस्य नाम्ना समुपलक्ष्यते ।

नन्दन —येन श्लोकेनायमिहोपलक्ष्यते सतु श्लोको विद्धसालभञ्जिकाया वर्तते इति नन्दनस्यास्य विचारो नास्माक प्रकृत. ।

नरदेववर्मा—कोऽयम् ?, अस्य कवेर्नाम्ना अस्या सूक्तिमुक्तावल्या 'आदाय मास' मित्येक एव श्लोक समुदाह्रियते । श्लोकश्चाय सदुक्तिकर्णामृते छित्तपस्यनाम्ना समुदाह्रियते । सुभाषितावलीशार्ङ्गधरपद्धत्यो कस्यचिदिति ।

नरसिंहः—कवेरस्य श्लोका कवीन्द्रवचनसमुच्चयसदुक्तिकर्णामृतसुभाषितावल्योष्वपि समुपलभ्यन्ते । तत्र सुभाषितावल्यां समुदाहृत –'स्मररसनदीपूरेणोढा पुनर्गुरुसेतुभि ' रित्येष कवेरस्य श्लोको ध्वन्यालोके , अलङ्कारान्तरसङ्कीर्णा यथा–स्मरनव (रस) नदीपूरेणोढा इत्यादि श्लोक ' इति प्रतीकग्रहणेनानूद्यते । तत् सभाव्यते कविरयमानन्दवर्धनात्प्राचीन इति ।

नाचिराज'—अय कवि कर्पूरकवे प्रसङ्गे प्रागेवास्माभि सामान्यतो ज्ञापित । सोऽय डाहलाधीशस्य कर्णस्य सभायामासीत् । स्तुतश्चाय कर्णाऽनेन—

' कुक्षे. कोटरएव केटभरिपुर्धत्ते त्रिलोकीमिमा-
मन्तर्भूरिभर बिभर्ति तमपि प्रीतो भुजङ्गाधिप ।
श्रीकण्ठस्य स कण्ठसूत्रमभवद्देव त्वया त हृदा
बिभ्राणेन परेषु विक्रमकथा श्रीकर्ण निर्णाशिता ॥ इति ।

कर्पूरकविना चाय नाचिराज सस्तुतः—

'कन्ये कासि न वेत्सि मामपि कवे कर्पूर कि भारती
. .. श्रीनाचिराजि' कवि. ॥ इति ।

सोय भोजराजकर्णराजयो काले आसीत्

निद्रादरिद्र —कोऽय कविरिति न विज्ञायते । नामाप्येतत् साङ्केतिकम् । सङ्केतेच निमित्त-मिदमेव । यदय ' भ्रातस्तावदह शठेन विधिना निद्रादरिद्रीकृत ' इति निद्रादरिद्रतामाह । जानेकोपपराङ्मुखो.... निद्रादरिद्रीकृत इत्येष श्लोक काव्यप्रकशिकाया मम्मटभट्टेन समुदाहृत । तदय मम्मटभट्टात्प्रार्वाचीन । मम्मटभट्टस्य समयः शालीवाहनस्यैकादश शताब्द्या पूर्वो भाग ।

निशानारायणः—एतन्नाम्ना समुपलक्षिता श्लोका वेणीसहारे समुपलभ्यन्ते । तदय कविर्वेणी सहारस्य कर्ता भट्टनारायण । वेणीसहारतो बहव श्लोका ध्वन्यालोके आनन्दवर्धनाचार्यण समुदाह्रियन्ते । तदय क्रैस्त नवमशतकमध्यभागत प्राक्तन इति सभाव्यते ।

परशुरामः—अस्या सूक्तिमुक्तिवल्यामेक एव श्लोकोऽस्यनाम्ना समुपलक्ष्यते । सच श्लोको बिल्हणस्येति पाठभेद् । सदुक्तिकर्णामृते एतन्नाम्ना कश्चन श्लोक समुदाह्रियते । नेतोन्यदस्य प्रत्यभिज्ञापक किमपि ।

परिमल.—नवसाहसाङ्क चरिताख्यस्य महाकाव्यस्य कर्ता पद्मगुप्तो नाम महाकवि । अस्यैव परिमल इत्यपर नाम । नवसाहसाङ्कचरिते सर्गसमाप्तौ इति परिमलापरनाम्न पद्मगुप्तस्य कृतावित्युल्लेख प्रतिसर्ग दृश्यते । पद्मगुप्त इति नैज नाम काव्यान्ते ग्रन्थप्रशस्तौ स्वयमेवाह—

' एतद्विनिद्रकुमुदद्युति पद्मगुप्त श्रीसिन्धुराजनृपतेश्चरित बबन्ध ' इति ।

अस्मादेव महाकाव्यात्

' नमोऽस्तु साहित्यरसायतस्मै
निषिक्तमन्त पृषताऽपि यस्य ।
सुवर्णता वक्त्रमुपैति साधो
र्दुवर्णता याति च दुर्जनस्य ॥ १ १४

इतीद पद्य समुद्धृत्य पद्मगुप्तनाम्ना समुदाह्रियते सुभाषितावल्याम् । तथा दशरूपावलोकेऽपि—

चित्रवर्तिन्यपि नृपे तत्त्वावेशेन चेतसि ।
व्रीडार्धवलित चक्रे मुखेन्दुमवशेव सा ॥ इति स ६ श्लो ४२

' परिमलकालिदासस्य कृतौ ' इति तत्रैव महाकाव्ये क्वचित् क्वचित् सर्गसमाप्तौ पाठभेद् समुपलभ्यते । पाठभेदश्चाय नात्यन्तमादरणीयः । प्राशस्त्यमात्रज्ञापनाय केनाचित् कृतोऽय कालि

वाच इत्युक्तेस् । अन्या सूक्तिमुक्तावल्या परिमलनाम्ना समुपलक्ष्यमाण. 'आवि श्रीमन्तम्ले' इत्यय श्लोक काव्यप्रकाशे समुदाहियते । सोऽयं श्लोकः अन्ये च क्षेमेन्द्रेण औचित्यचर्चायां समुदाहृताः परिमलनाम्नोपलक्षिता श्लोका नाहसाङ्कचरिते न सन्ति, परन्तु मालवाधीशमनुतिपरा एवेति नव साहसाङ्कापरनाम्नःसिन्धुराजस्य योऽग्रजः श्रीवाक्पतिराजः, तस्मिन् प्रणयातिरेकमस्य कवे सूचयन्ति । अस्मिन्नेव नवसाहसाङ्कचरिते पद्यानीमानि तस्मिन्नस्य कवेर्भक्ति सूचयन्ति ।

'सरस्वतीकल्पलतैककन्द
वन्दामहे वाक्पतिराजदेवम् ।
यस्य प्रसादाद्वयमप्यनन्य
कवीन्द्रचीर्णे पथि सञ्चरामः ॥' १ ७

दिवं यियासुर्मम वाचि मुद्रामदत्त यां वाक्पतिराजदेवः ।
तस्यानुजन्मा कविबान्धवस्य भिनत्ति तां सम्प्रति सिन्धुराज. ॥ १ ८'

'श्रीमद्वाक्पति राजोऽभूत् अग्रजोऽस्याग्रणीः सताम् ।
नगरापत्यदत्ताब्धिपरिखायाः पतिर्भुव ॥
अतीते विक्रमादित्ये गतेऽस्तं सातवाहने ।
कविमित्रे विशश्राम यस्मिन् देवी सरस्वती ॥' ११. ९२-९३
न्यस्तानि यानि मयि सूक्तिसुधाप्रपन्नि दैवेन तेन कतिचित् कविबान्धवेन ।
चन्द्रातपप्रणिहितमौक्तिकचोदराणां तेषामिदं विलसितं नवसाहसाङ्क ॥

(कान्यान्ते मन्थप्रशस्तौ)

इदमप्याह तत्रैव—

'लक्ष्मीलतानववसन्तमहीमहेन्द्र विद्याविलासमणिदर्पण सिन्धुराज ।
एतन्मया घटितमुज्ज्वलकान्ति काव्यमाणिक्यकुण्डलमिह श्रवणे विधेहि इति
एतेनायं कवि श्रीवाक्पतिराज सिन्धुराजसमकालीन इति विनिश्चीयते (बिस्तरगतशत कस्योत्तरार्धम्) (A D. 960-1010)

पाणिनी—कस्यचित्कवे कस्मिंश्चिद्वृत्ते प्रागल्भ्यं वदन् क्षेमेन्द्र आह सुवृत्ततिलके—
'स्पृहणीयत्वचरितं पाणिनेरुपजातिभिः ।
चमत्कारैकसाराभिरुद्यानस्येव जातिभि ॥' इति ।

किमयं महाकविर्व्याकरणशास्त्रप्रणेतु पाणिनेरनन्यः उताम्य इति नवेति विमतिपत्तिः । नामैक्येन स्वरसत. प्रतीयमानमनन्यत्वं यावत् बाध्यते बाधकलिङ्गेन, तावत् अन्यत्व कथमिव वक्तु सुशकम् । राजशेखरस्त्व कण्ठरवेणानन्यत्व उद्घयति—

'स्वस्ति पाणिनये तस्मै यस्य रुद्रप्रसादतः ।
आदौ व्याकरण काव्यमनुजाम्बवतीजयम् ॥' इति । सूक्ति ८०

इह च कस्यचित् कवेरनुवर्णयतः पद्यम्—

सुबन्धौ भक्तिर्न क इह रघुकारे न रमते
धृतिर्दाक्षीपुत्रे हरति हरिचन्द्रोऽपि हृदयम् । इति ।

जाववतीजयस्य कर्ता पाणिनिरित्यनेन गम्यते। सच व्याकरणस्य कर्तेति। काव्यालङ्कार-व्याख्याया नमिसाधुर्महाकवीनामप्यपशब्दपात निदर्शयन् पाणिने श्लोकद्वयमुदाहरति—पाणिनेर्महाकाव्ये पातालविजये—'सन्ध्यावधू गृह्यकरेण' गतेऽर्धरात्रे ××× अपश्यती वत्समिवेन्दुबिम्ब' मिति। अनेन च पातालविजयस्य कर्ता पाणिनिरिति विज्ञायते। यद्येप व्याकरणप्रवर्तकादनन्य स्वय कथ शब्दान् व्याकुर्वन् अपशब्द प्रयुञ्जीत। यद्येवमनन्यत्वे बाधक लिङ्गमुत्पश्याम, कथ राजशेखरवचनस्य भ्रान्तिमूलकत्व सहेमहि। किञ्च—जाम्बवतीजयात्पातालविजयोनन्य उतान्य' विचारयन्तु विमर्शका। पाणिने श्लोका. कवीन्द्रवचनसमुच्चय सदुक्तिकर्णामृत सुभाषितावलि' ध्वन्यालोकादिषु समुदाहृता नाम।

पुनरुक्तपद् —'पश्चादन्यत् पुरश्चान्यत् पुनरुक्तभयादिव' इत्येष कवेरस्य श्लोक। अत्र-पुनरुक्तभयादित्यस्मिन् प्रयोगे दृष्टि समर्पयता केन चित् कृत साङ्केतिक नामैतत्-कोऽयम् का चास्य कृतिरिति न विज्ञायते।

पुष्टिङ्कर —अस्या सूक्तिमुक्तावल्या योऽस्यकवे 'इदानींतीव्राभि' रित्येष श्लोक' समुदाहृत' स कवीन्द्रवचनसमुच्चये समुद्धृत'।

प्रकाशवर्ष —अय कवि शिशुपालवधव्याख्याकारात्वल्लभदेवान्नार्वाचीन। सह्यनन्य-गुर्व्यास्तवेति श्लोक (माघ १ स ३५ श्लो) व्याचक्षाण' प्राह—'शाश्वतिकाभावादिति उपाध्याय प्रकाशवर्ष' इति। उपाध्यायशब्दश्रवणादेन प्रकाशवर्ष वल्लभदेवस्योपाध्याय केचन मन्यन्ते। अस्मदुपाध्याय इत्यस्मत्पदघटितश्चेदुपाध्यायशब्दस्तथैव सभाव्येत। केवलोऽयमुपाध्यायशब्द' उपाध्यायपदसमलङ्कृतता तस्यावेदयतीत्यपि सभावन सुशकम्।

'श्रुत्वा प्रकाशवर्षात्तु व्याख्यात तावदीदृशम्।
विशेषतस्तु नैवास्ति बोधोऽत्रानुभावाद्दृदे॥'

इतीदं टिप्पणे क्वापि परिदृश्यमानमवलम्ब्य प्रकाशवर्ष वल्लभदेवसमकालमपरे मन्यन्ते। अन्यदेतत्। प्रकाशवर्षस्तस्मान्नार्वाचीन इतितु सिद्धम्। मल्लिनाथ —अनन्यगुर्वीरिति श्लोके सुरासुरानित्यत्र बहुवचनस्य साङ्गत्य सपादयन्—'सुरासुरविरोधस्य कार्योपाधिकत्वेनाशाश्वतिकत्वात् ×××× न द्वंद्वैकवद्भाव इत्याहु' इति प्रकाशवर्षाभिमत पक्षमेवानुवदति। अनेन प्रकाशवर्षेण विरचिता शिशुपालवधव्याख्या काप्यस्तीत्यपि गम्यते। वल्लभदेवोऽय मल्लिनाथात् प्राचीन'। मल्लिनाथो हि द्वितीयसर्गे 'अन्यदा' (स १ श्लो ४) इति श्लोकव्याख्याने 'वल्लभोक्त प्रत्युक्तमिति वदति। काव्यालकारकर्तृरुद्रटादर्वाचीनोऽय वल्लभ। यदयं तत्र तत्र रुद्रटमनुस्मरति। न केवलमनुस्मरति। व्याख्यातार च रुद्रटकाव्यालङ्कारस्यात्मानमवगमयति तत्रैव 'अस्माभि. रुद्रटालङ्कारे विवेचितमिति।' (म ४ श्लो २१) आनन्दवर्धनाचार्यविरचित-देवीशतकव्याख्याकर्तु कैयटस्य पितामहो यो वल्लभदेव स एवायमिति प्रत्यभिजानता तस्यैव कैयटस्य वचनेन समयोऽप्यस्य व्यक्त विनिश्चीयते—प्राय क्रैस्तदशमशतकस्याद्य' पाद इति इदच देवीशतक व्याख्यानावसाने कैयटस्य वचनम्।

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] ([illegible]) ([illegible]) [illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

बाण—स्तौति कविपुर्णमेन राजशेखर —

वाणेन हृदि लग्नेन यन्मन्दोऽपि पदक्रम ।
प्राय कविकुरङ्गाणा चापल तत्र कारणम् ॥ इति ।

स्तौति च गोवर्धनाचार्य —

जाता शिखण्डिनी प्राक् यथा शिखण्डी तथाऽवगच्छामि ।
प्रागल्भ्यमधिकमाप्तु वाणी वाणो बभूवेति ॥' इति ।

धर्मदासोऽपि विदग्धमुखमण्डने—

'रुचिरस्वरवर्णपदा रसभाववती जगन्मनो हरति ।
तत्कि तरुणी नहि नहि वाणी वाणस्य मधुरशीलस्य ॥ इति ।

'बाण सृष्टिमपूर्ववस्तुविषयामकोऽत्र निर्व्यूढवानि'ति च भवानन्द. । जन्मभूमिरस्याग्रहार **प्रीतिकूटाख्य**, पितरौ चास्य राजदेवीचित्रभानू । पुलिन्दो नाम कश्चित् कविरस्य मित्रमासीत् । आह च **धनपाल**—

केवलोऽपि स्फुरन् बाण करोति विमदान् कवीन् ।
कि पुन क्लृप्तसन्धान पुलिन्द्रकृतसन्निधि ॥' इति

आसीदय श्रीहर्षस्य सभायाम् । प्रथित. स **मयूरकवि**रपि । अपरश्च **चण्डालदिवाकर** । आह राजशेखर.—

'अहो प्रभावो वाग्देव्या यच्चण्डालदिवाकर ।
श्रीहर्षस्याभवत् सभ्य समो वाणमयूरयो ॥' इति।

अनेन विरचिता प्रबन्धा प्रथिता नाम । श्रीहर्षचरित कादम्बरी चण्डीशतकं मकुटताडितक चेति । राजशेखरश्चेदमाह—

'सहर्षचरिताऽभवत् क्लृप्तकादम्बरीस्यदा ।
बाणस्य वाण्यनार्येव स्वच्छन्दा चरति क्षितौ ॥' इति

पार्वतीपरिणयमप्यस्यैव कृति केचन मन्यन्ते । समयश्चास्य श्रीहर्षस्य य समय स एव (*क्रैस्त सप्तमं शतकम्*)

विज्जाक—अयमेव विज्जाकभट्ट बीजक इत्यप्युच्यते । अस्य नाम्ना सूक्तिमुक्तावल्या समुदाहृतेष्वेक 'असौ मरुच्चुम्बित चारुकेसर' इत्येष श्लोक अपरे च श्लोका सुभाषितावलौ समुदाह्रियन्ते । सदुक्तिकर्णामृते चाप्यस्य श्लोक ।

विज्जाका—कोऽपि कविर्वर्णयतीमाम्—

'नीलोत्पलदलश्यामा विज्जाका तामजानता ।
वृथैव दण्डिनाऽप्युक्त सर्वशुक्ला सरस्वती ।' इति । (सूक्ति ४७)

विज्जाका विज्जा विद्या वियाका इत्यप्यस्या नामनिर्देशो दृश्यते । विज्जाकाया नाम्ना सूक्तिमुक्तावल्या समुदाह्रियमाण 'दृष्टि हे प्रतिवेशिनि' इति श्लोक कवीन्द्रवचनसमुच्चये सदुक्तिकर्णा-

मृते च विद्याया इति निर्दिश्यते । सुभाषितावल्या चास्या' श्लोका बहव. समुद्धाह्रियन्ते। 'धन्याऽसि या कथयसि' इत्येष विज्जाकाया श्लोक (सूक्ति २९९) काव्यप्रकाशे चतुर्थ उल्लासे समुद्धाह्रियते । तदिय शालीवाहनैकादशशतकस्थात् मम्मटात् प्राचीना ।

बिल्हण.—काश्मीर कवीन्द्रोऽयमात्मनो जनपद जन्मस्थानमाप्रपितामहादन्वयक्रममा- बाल्यादेव काश्मीरेष्वेव समधिगत पाण्डित्य नानादेशसञ्चरण तत्र तत्र राजसदसिकविवरसमधिष्ठिते विजय निजकवितारसास्वादसन्तृप्तानेकक्षितिपालप्रसादलब्ध गजान्तमैश्वर्यं कर्णाटेन्द्रात् चौलुक्य कुलतिलकात् सप्राप्त विद्यापतिपदमन्यच्चात्मन कीर्त्यावह चरित विक्रमाङ्कचरिते निजकृतौ (अष्टादशेसर्गे) विशेषेण वर्णयति । कविरयं चालुक्यकुलतिलक विक्रमाङ्कदेव प्रीणयन् तदीयचरित काव्यरूपेण निबध्नन् काव्यान्ते नैज काश्मीरदेश, तद्देशाधिपति च कलशं सात्मज सजनक समनुस्मरन्नुपवर्णयति विशेषेण । यस्यैव समये काश्मीरात् कर्णाटमभिप्रतस्थे स्वयम् । आत्मीयभावेनात्र मूलम् । प्रदर्शयतिचाय श्लोक. । आत्मीयेषु स्नेहविशेषम्—

'लब्धा लक्ष्मीर्दिशिदिशि कृता. सपद' साधु भोग्या
प्राप्तायोग्यै सह कलहत कुत्र नोच्चैर्जयश्री ।
गोष्ठीबन्ध सपदि सुजनै सारनिष्कर्पदक्ष-
प्रज्ञालब्धस्तुतिभिरचिरादस्तु काश्मीरकैर्म ॥ इति ॥ स १८ १०३

लब्धप्रतिष्ठस्यास्यान्ते निर्वेदश्चैश्वर्येषु—

'आरुक्षाम नृपप्रसादकणिकामद्राक्ष्म लक्ष्मीलवान्
किञ्चिद्वाङ्मयमध्यगीष्महि गुणैः काश्चित् पराजेष्महि।
इत्यज्ञानमयीमकार्ष्म कियतीं नानर्थकन्था मन'
स्वाधीनीकृतशुद्धबोधमधुना वाञ्छत्यमर्त्यापगाम् ॥' इति ॥

समयश्चास्य एकादश शतकस्योत्तरार्धम् । कविरय मुक्तिकलशस्य नप्ता, राजकलशस्य पौत्रो, ज्येष्ठकलशस्य पुत्र. । कर्णसुन्दरीप्रभृतय. कृतयोऽप्यपरा. कवेरस्य वर्तन्ते । विशेषो विक्रमाङ्कदेव-चरितप्रस्तावनाया द्रष्टव्य । (Introduction of George Buhler)

भट्टजयन्त—न्यायमञ्जर्या. प्रणेता वृत्तिकार इति प्रथित. । सोऽय मुक्तापीडसचिवस्य शक्तिस्वामिनोनप्ता कल्याणस्वामिन पौत्रश्चन्द्रस्य पुत्र पिता कादम्बरीकथासारकर्तुरभिनन्दस्य अनेनानन्दवर्धनोपज्ञो ध्वनिमार्गो न्यायमञ्जर्या निरस्यते—

'एतेन शब्दसामर्थ्यमहिम्ना तन्निरस्यते ।
यमन्य पण्डितमन्य' प्रपेदे कञ्चन ध्वनिम् ॥'
'मानान्तरपरिच्छेद्यवस्तुरूपोपदेशिनाम् ।
शब्दानामेव सामर्थ्यं तत्र तत्र तथा तथा ॥
अथवा नेदृशी चर्चा कविभिः सहशोभते ।
विद्वांसोऽपि विमुह्यन्ति वाक्यार्थगहनेऽध्वनि ॥
तदलमनया गोष्ठ्या विद्वज्जनोचितया चिर
परमगहनस्तर्कज्ञानामभूमिरय नय ।

प्रकृतमधुना तस्मात् ब्रूमो न भात्यनुमानत
तनुमपि न तेष्वार्थापत्तेर्विशेष इति स्थितम् ॥' इति । प. ५८

तस्यास्य जयन्तभट्टस्य समय प्राय क्रैस्त नवम शतकम् । आनन्दवर्धनस्य प्रायः समकाल स्यात् । यद्यपि जयन्तभट्टस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाणो यः श्लोक स भर्तृहरिशतके समुपलभ्यते । अथापि तच्छतकभर्तृहरेरेव कृतिरिति न विश्वासस्य पदम् । यदन्यदीया अपि कृतयस्तत्र दृश्यन्ते तदयमस्या सूक्तिमुक्तावल्या समुदाहृत श्लोकोजयन्तस्य भवेन्नाम ।

भट्ट गोविन्दराज —कविमेन श्लाघते देवेश्वर —

' इन्दुप्रभारसविद् विहग विहाय
कीराननें स्फुरसि भारति का रतिस्ते ।
आथ यदि श्रयसि जल्पतु कौमुदीना
गोविन्दराजवचसा च विशेषमेष ॥' इति (शार्ङ्ग धर)

अपरे चास्य श्लोका सुभाषितावल्या समुदाहृताः ।

भट्टनायक—अय हृदयदर्पणस्य कर्ता ध्वनिनिरसने प्रवृत्त । आचार्याभिनवगुप्त स्वकृतौ ध्वन्यालोके तत्र तत्रास्य पक्षमनूद्य निरस्यति । तद्यथा—'तेन यद्भट्टनायकेन द्विवचन दूषित तत् गजनिमीलिकयैव ' इति । अनेनायमभिनवगुप्तात्प्राक्तन इत्यवगम्यते । दूषित यद्विवचन तत्—व्यङ्क काव्यविशेष स ध्वनिरिति सूरिभि कथित. ' (ध्वन्या उ १ का १३) इतिकारिकास्थ व्यङ्क इत्येतद्विवचनम् । तदयमानन्दवर्धनान्न प्राक्तन. ।

' द्विजस्तयोर्नायकाख्यो गौरीशसुरसद्मनो ।
चातुर्विध्य कृतस्तेन वाग्देवीकुलमन्दिरम् ॥ इति

राजतरङ्गिणीवचन प्रमाणयन् सुभाषितावलीप्रस्तावनाकार अवन्तिवर्मण पुत्रस्य शङ्कर-वर्मण. समयमस्य भट्टनायकस्य सभावयति । आनन्दवर्धनस्त्ववन्तिवर्मण सभायामासीदिति सुव्यवस्थितम् । मीमासकश्चायमित्यपि गम्यते- यदस्य मत निरस्यन्नभिनवगुप्त सोपहासमिदमाह—'भट्टनायकेन तु यदुक्त × × × तत् श्लोकार्थमपरामृश्य × × × नच नि:श्वासान्ध इवादर्श स इव चन्द्रमा इति कल्पना युक्ता । जैमिनीयसूत्रे ह्येव योजना, ' न काव्येऽपीत्यलम् ' इति । (ध्वन्या प ६३) उपहसतीव ह्येनम् ' जैमिनीयसूत्रेष्वेव ईदृशी ते योजना शोभेत, न काव्येऽपीति ।

भट्टमयूरशङ्कर—शङ्कर इति लेखकप्रमादकृत पाठ । शङ्कुक इत्येव पाठो युक्त श्रीभण्डारकर महाशयैर्दृष्ट पाठस्तु मयूरपुत्रशङ्कुक इति । शङ्कुको मयूरपुत्र इतिविशेषणमेत-द्विचार्यम् । अस्या सूक्तिमुक्तावल्या मयूरशङ्करनाम्ना समुपलक्ष्यमाण श्लोक सुभाषितावल्या शङ्कुकस्य नाम्ना समुदाह्रियते । शङ्कुक प्रथित कश्चिदलङ्कारनिबन्धस्य कर्ता प्राक्तन इति विज्ञायते । मम्मटभट्टः काव्यप्रकाशे रस निरूपयन् ' इति भट्टलोल्लटप्रभृतय , इति श्रीशङ्कुक , इति श्रीभट्टनायक , इति श्रीमदाचार्याभिनवगुप्तपादा । इति मतभेदान् निरूपयति । अनेन निर्देशक्रमेण भट्टनायकात्प्राक्तनत्वं गम्यते । भुवनाभ्युदयाख्यस्य प्रणेताऽयमिति च राजतरङ्गिणीतो विज्ञायते—

'अथ मम्मोत्पलयोरुदभूत् दारुणो रण'
रुद्धप्रवाहा यत्रासीत् वितस्ता सुभटैर्हतै. ॥
कविर्बुधमन सिन्धुशशाङ्क. शङ्कुकाभिध ।
यमुद्दिश्याकरोत् काव्य भुवनाभ्युदयाभिधम् ॥' इति (राज)

समयश्चास्य क्रैस्त नवम शतकम् । परमत्र मयूरपुत्रनिर्देशः क मयूरमवलम्बते इति तु विचार्यम् । सूर्यशतककर्ता मयूरस्तु बाणसमकालः ।

भट्टवाचस्पति —कविरयमन्यो वाचस्पतिमिश्रेभ्य , ये न्यासवार्तिकतात्पर्यटीकाप्रभृतयो बहवो दार्शनिका निबन्धा विरचिता । अस्य श्लोका बहव सदुक्तिकर्णामृते समुदाहृता. । अस्या समुदाहृत 'जनस्थाने भ्रान्त' इति श्लोक सदुक्तिकर्णामृते शूलपाणेरित्युपलक्ष्यते । अयमेव श्लोक क्षेमेन्द्रेण कविकण्ठाभरणे 'रामायणपरिचयो यथा–भट्टवाचस्पते' इति समुदाहृत । यश्चायमपर. कवेरस्यश्लोक 'मृगशिशुदृशस्तस्या' इति, सदुक्तिकर्णामृते समुदाहृत , सदशरूपके द्वितीयप्रकाशे समुदाहृतो वर्तते । तदय कविर्धनिकात्प्राचीन इति सभाव्यते ।

भट्टश्यामल—कवेरस्य कृते. केचन श्लोका सुवृत्ततिलके औचित्यचर्चायाच क्षेमेन्द्रेण समुदाह्रियन्ते । अय कवि प्रणेता पादताडिताख्यस्य भाणस्य । राजशेखरेण काव्यमीमासायामेष श्यामदेव इति निर्दिश्यते ।

भट्ट सोमेश्वर—न्यायसुधाया. कर्ता भट्टसोमेश्वरो मीमासक एक अपरः काव्यप्रकाशिकाव्याख्यायाः कर्ता भट्टसोमेश्वर., अपरस्तु सोमेश्वर सुरथोत्सवस्य कीर्तिकौमुद्याश्च कर्ता अपरस्तु सोमेश्वरदेवो मानसोल्लासकर्ता । एष्वन्यतमोवाऽन्यो वेतिविचार्यम् ।

भट्टस्वामी—अयमेव भट्टिरिति प्रथितो महाकविर्वैयाकरणशिरोमणि । यस्य कृतिर्भट्टिकाव्यमिति प्रथते । अय श्रीस्वामिन. सूनुर्ब्राह्मण सौराष्ट्रेषु श्रीधरसेननरेन्द्रे राज्य प्रशासति वलभी पुरे समभूत् । काव्यस्यान्ते स्वयमिदमाह—

'काव्यमिद विहित मया वलभ्या
श्रीधरसेननरेन्द्रपालितायाम् ।
कीर्तिरतो भवतात् नृपस्य तस्य
प्रेमकर. क्षितिपो यत प्रजानाम्' ॥ इति ॥

व्याख्याता आरम्भे प्राह—श्रीस्वामिसूनुर्भट्टिनामा कवि रामकथाश्रयमहाकाव्य चकार' इति । अस्या सूक्तिमुक्तावल्या समुद्धृतः 'पीतोष्ठरागाणी'ति श्लोक (भट्टिकाव्ये एकादशसर्ग) (२१) समुपलभ्यते । सुभाषितावल्याम परे चास्य श्लोका समुपलभ्यन्ते । श्रीधरसेनशिलालेखत नेस्तपञ्चशतकस्योत्तरार्धमस्य समय स्यादिति सभाव्यते । (काव्यमालागुच्छे ८० प्राचीनलेखमालायां (३) द्वौ लेखौ (१६४–१६५) वर्तते)

भट्टेन्दुराज—अभिनवगुप्तस्यायमुपाध्याय । क्रैस्त दशमशतके काश्मीरेष्वासीत् । ध्वन्यालोके मङ्गलमाचरन् अभिनवगुप्तो भट्टेन्दुराजचरणाब्जनुस्मरति–'भट्टेन्दुराजचरणाब्जकृताधिवास' ति । उदाहरति चास्य श्लोकास्तत्र तत्र लोचने । 'यथा अस्मदुपाध्यायभट्टेन्दुराजस्य–' प्राणा येन समर्पिता' इत्येवमादिभि । क्षेमेन्द्रेणास्य श्लोका औचित्यचर्चादौ समुद्धृता ।

भट्टेन्दुराजस्य—'य कालागुरु' (सूक्ति २६५) (ध्वन्यालोकलोचने प ११६)

भट्टोत्कट —कोऽसावुत्कट ?, उद्भट इति तु भवेत् प्रसिद्धश्चायमलङ्कारनिबन्धकार ।

भट्टोपमन्यु—'सान्ध्यरागरुचिरारुणमारात्' इति श्लोक एक एवाय सूक्तिमुक्तावल्या सुभाषितावल्या च कवेरस्येति समुदाह्रियते। नेतोऽस्याधिक किमपि ज्ञापकमुपलभ्यते।

भदन्तविशाखदेव —मुद्राराक्षसकर्तुर्विशाखदेवादन्योऽयमिति सभाव्यते । पूज्यवाचकस्य भदन्तशब्दस्यभूरिप्रयोग आर्हतसमयनिष्ठेष्वेव। मुद्राराक्षसकर्ता तु नतत्समयानुयायी। कोऽयमिति विचार्यम्।

भदन्तहरिभट्ट —बहवोऽस्य कवे श्लोका सुभाषितावल्या समुदाहृता । अस्या तु सूक्तिमुक्तावल्या सूक्तिरस्यैकैव। सूक्तिश्चास्य प्राचा महाकवीना शैलीमनुसरति।

भदन्तारोग्य —यदेव श्लोकद्वयमस्या सूक्तिमुक्तावल्यामस्य कवे कृतिरिति समुदाहृत तदेव सुभाषितावल्यामप्येतस्यैवेति समुदाहृतम्। कविमेन न विशेषत प्रत्यभिजानीम ।

भर्चु —भर्श्व भत्सु इत्यपि नाम्नि भेद पठ्यते । कविरय बाणस्य गुरु । स्तौति च कादम्बर्या बाण एनम्।

'न मामि भर्त्सोश्चरणाम्बुजद्वय
सशेखरैर्मौखरिभि कृतार्चनम्।
समस्त सामन्तकिरीट वेदिका
विटङ्कपीठोल्लुठितारुणाङ्गुलि ॥' इति। (कादम्बरी)

राजशेखरश्चैन श्लाघते—

'अवन्ति काव्यमानर्च भर्चोमौखरिशेखर
शिष्यो बाणश्च सङ्क्रान्तकान्तवेयवचा कवि ।' (सूक्ति ४४)

कवेरस्य काव्य किमप्यस्तीत्यनेन श्लोकेन विज्ञायते काव्यस्य नाम न व्यक्तम्। कवि काव्य च निरूपयन् राजशेखर काव्यनामन कि ब्रूयात् ?। अपि स्यादवन्तिकाव्यमित्येक पदम् ?। सुव्यक्त समयोऽप्यस्य। अस्य श्लोका बहव सुभाषितावलौ समुदाहृता ।

भर्तृहरि —अय वाक्यपदीयस्य प्रणेता प्रणेताच शतकत्रयस्य। यद्यपि भर्तृहरे कृतिरिति ख्यायमाने शतकत्रये सङ्कलितानाम परेषा श्लोका । अथापि प्राधान्यात् भर्तृहरिकृतिरेव सा। केचन मन्यन्ते-आचार्याभिनवगुप्तो 'यथाह भगवान् भर्तृहरि'रित्यादिना य वाक्यपदीयकार निर्दिशति तस्मादन्य एव शतककर्ता इति । अस्य समय कैस्त सप्तम शतकम्।

भर्तृमेण्ठ – श्लाघते धनपाल कविमेनम्—

'वक्रोक्त्या भर्तृमेण्ठस्य वहन्त्या सृणिरूपताम्।
आविद्धा इव धुन्वन्ति मूर्धान कविकुञ्जरा ।' (सूक्ति ४४)

राजशेखरो बालरामायणे सबहुमानमेन निर्दिशति—

'बभूव वल्मीकभुव पुरा कवि-
स्तत प्रपेदे भुवि भर्तृमेण्ठताम्। इति।

क्षेमेन्द्रश्चेदमुदाहरति सुवृत्ततिलके—आरम्भे यथा भर्तृमेण्ठस्य—

'आसीद्दैत्यो हयग्रीव सुहृद्वेश्मसु यस्य ता ।
प्रथयन्ति बल बाह्वो. सितच्छत्रस्मिता श्रिय ॥' इति

अय कविर्हयग्रीववधस्य काव्यस्य कर्ता, यस्य सर्गारम्भे श्लोकोऽयम् । शाकुन्तलव्याख्याने राघवभट्टश्चानुवदति—

'उदाहृतच हयग्रीववधस्थम्—

'य प्रेक्ष्य चिररूढापि निवासप्रीतिरुज्झिता ।
मदेनैरावण मुखे मानेन हृदये हरे. ॥' इति ॥

अय च काश्मीर । मातृगुप्तस्य समये आसीत् । तस्य च समय क्रैस्त चतुर्थशतकस्य प्रथमोभाग । अस्यापरे श्लोका. सदुक्ति, कर्णामृते सुभाषितावल्या च समुदाहृता ।

भल्लट —अस्य श्लोकान् बहून समुदाहरति क्षेमेन्द्र' । अभिनवगुप्तश्च लोचने श्लोकानस्यो दाहरति, तदयमभिनवगुप्ताचार्यत. प्राक्तन प्रायोऽस्य समयो नवमशतकान्नार्वाचीन. ।

भवभूति.—सुप्रथित एष महाकविः। महावीरचरितादिषु नाटकेषु कविरयमात्मान 'श्रीकण्ठ-पदलाञ्छन पदवाक्यप्रमाणज्ञो भवभूतिर्नाम' 'अस्ति खलु तत्रभवान् काश्यप. श्रीकण्ठपदला ञ्छन' 'भट्टश्रीकण्ठपदलाञ्छनोभवभूतिर्नाम' इति सूत्रधारवचनै ख्यापयति । तत्र श्रीकण्ठ इति पितृकृत नाम । 'साम्बा पुनातु भवभूतिपवित्रमूर्ति' गिरिजाया स्तनौ वन्दे भवभूति सितानभौ' इति भवभूतिपदघटिताद्वर्णनादस्य साङ्केतिक 'भवभूति' रितिनाम प्रवृत्तमिति केचित् । अपरे तु भवभूतिरित्येवास्य नाम । वश्यवाक्त्वलक्षणा सारस्वतश्रीः कण्ठे यस्य सोऽय श्रीकण्ठ इति गुणकृतमभिधानमस्येति मन्यन्ते । अनुरूप चैतत् श्रीकण्ठपदलाञ्छन इति प्रयोगस्य ।

'कविर्वाक्पतिराज श्रीभवभूत्यादिसेवित' ।
जितो ययौ यशोवर्मा तद्गुणस्तुतिवन्दिताम् ॥'

इत्यनेन राजतरङ्गिणीवचनेन यशोवर्मणः समकाल इति विज्ञायते । यशोवर्मण समयश्च क्रैस्तसप्तमशतकस्यान्तिमोऽष्टमशतकस्यादिमश्च । (693-730 A D) अस्यैवोम्बेक इत्यपि नामान्तरम् । शिष्यश्चाय कुमारिलभट्टस्य । प्राचीने हस्तलिखिते मालतीमाधवे—' इति श्रीकुमारिलस्वामिप्रसादप्राप्तवाग्वैभवश्रीमदुम्बेकाचार्यविरचिते मालतीमाधवे षष्ठोऽङ्क' इति वाक्य हि समुपलभ्यते । आह च चित्सुखाचार्यस्तत्त्वप्रदीपिकायां (निर्णयसागरमुद्रिताया २६५ पत्रे) भवभूतिर्हि उम्बेक इति । अनेन कुमारिलश्लोकवार्तिकस्य व्याख्या व्यरचीत्यपि विज्ञायते। 'येनाम केचिदिह न प्रथयन्त्यवज्ञा' मित्येषश्लोको मालतीमाधवस्य श्लोकवार्तिकव्याख्यायामपि हि समुपलभ्यते। मण्डन मिश्रविरचितभावनाविवेकस्य व्याख्याप्युम्बेकेन विरचिताऽस्ति । प्रसिद्धाश्चास्य दृश्यप्रबन्धा ।

भागवतजयवर्धन —अय जयवर्धनादनन्य । अस्य कवेरपरेऽपि श्लोका सुभाषितावल्या सदुक्तिकर्णामृते च समुपलभ्यन्ते ।

भारवि—किरातार्जुनीयस्य कर्ता कविकुलावतंसभूतोऽयम् । श्लाघतेचैन राजशेखर.

'कृत्स्नप्रबोधकृद्वाणी भारवेरिव भारवे ।' सू ४४

समयश्चास्य क्रैस्त षष्ठ शतकम् । संभाव्यते चेतत् द्वितीयपुलकेशिनोलेखेन (शक ५५६ A D 634)

' येनायोजिनवेश्म स्थिरमर्थविधौ विवेकिना जिनवेश्म ।
सविजयता रविकीर्ति कविताश्रितकालिदास भारविकीर्ति ॥ ' इति ॥

अनेन लेखेन रविकीर्ति कवितायां भारविकालिदासयो समानकीर्ति सप्तमे शतके आसीदिति गम्यते । तथा च तदानीं भारविकालिदासयो कीर्त्या विततया भाव्यम् । शतकव्यवधान तु कीतिप्रसरणे समपद्यते । तदय भारवि षष्ठे शतके इति संभाव्यते ।

भास.—श्लाघते कविमेन राजशेखर—

भासनाटकचक्रेऽपि छेकै क्षिप्ते परीक्षितुम् ।
स्वप्नवासवदत्तस्य दाहकोऽभून्न पावक ॥ (सूक्ति ४२)

तथा बाणश्च श्लाघते हर्षचरिते—

सूत्रधारकृतारम्भैर्नाटकैर्बहुभूमिकै ।
सपताकैर्यशो लेभे भासो देवकुलैरिव ॥ (सूक्ति ४३)

कालिदासोऽपि सबहुमान निर्दिशति मालविकाग्निमित्रे—

पारिपार्श्वक —मातावत् । प्रथितयशसा भास–सौमिल्लक कविपुत्रादीना प्रबन्धानतिक्रम्य वर्तमानकवेः कालिदासस्य क्रियाया कथ बहुमान । इति ॥ सोऽय कालिदासादपि प्राक्तन । केचन क्रैस्तसमयत प्राक्तन मन्यन्ते । अनेन दृश्यप्रबन्धा बहवो विरचिता इति बाणराजशेखर-वचनतो व्यक्त विज्ञायते । भामहवामनाभिनवगुप्तप्रभृतयो बहव कवेरस्य कृते समुदाहरन्ति श्लोकास्तत्र तत्र स्वनिबन्धे । तत्र स्वप्नवासवदत्ताख्य नाटक सुप्रथितम् । ध्वन्यालोकलोचने आचार्या-भिनवगुप्त समुदाहरति–' यथा स्वप्नवासवदत्ताख्ये नाटके–'विकासितपक्ष्मकपाट ' इति । नाट्यदर्पण-कारो रामचन्द्रश्चाह (नाट्यदर्पणे) ' यथा भासकृते स्वप्नवासवदत्ते' इति । भोजोऽपि शृङ्गारप्रकाशे स्वप्नवासवदत्त प्रत्यभिज्ञापयति । शारदातनयो भावप्रकाशे– ' स्वप्नवासवदत्ताख्यमुदाहरणमत्र तु ' इत्यादिना स्वप्नवासवदत्तस्य प्रथमाङ्कादिविषयानुदाहरति । सर्वानन्द अमरटीकासर्वस्वे शृङ्गारभेदान् निरूपयन् 'तृतीय स्वप्नवासवदत्ते तस्यैव वासवत्तापरिणयः कामशृगार ।' इति वदति । तदेव भास-कृतेषु अभिषेक–प्रतिमा–ऊरुभङ्ग–पाञ्चरात्र–मध्यमव्यायोग–कर्णभार–दूतवाक्य–बालचरित–चारुदत्त –अविमारक–स्वप्नवासवदत्तादिषु नाटकेषु स्वप्नवासवदत्ते भूयानादर प्राचा विज्ञायते । इदानीं तिरुवनन्तपुरराज्यप्रकाशित संस्कृतप्राचीनग्रन्थमालाया (Trivandrum sanskrit series) प्रकाशिते भासनाटकचक्रे भासस्यैव वा अन्यस्य वा कृतिरिति विप्रति केषाञ्चिद्वर्तते । सूक्तिमुक्ता-वलीप्रस्तावनाप्रसङ्गेन कविमिममवगमयन्तो वय न तत्र विवादे अवतराम ।

भास्कर —अस्यैव ज्योतिषिकभट्टभास्कर इति भदन्तभास्कर इति च नामान्तर सुभाषिता-वली प्रस्तावनाया सूच्यते । अन्यश्च भास्करदेवः सदुक्तिकर्णामृते यो निर्दिश्यते । भास्करस्य श्लोका अत्र सुभाषितावल्या समुदाह्रियन्ते । कोऽयम् ? ।

भीमपडित —अस्य नाम्नाऽस्या सूक्तिमुक्तावल्या समुदाहृतोश्लोको सुभाषितावल्या भीम स्येति। समुदाह्रियेते। कोऽय भीम ? । सुभाषितावलीप्रस्तावनाया पीटरसन महाशयो मन्यते रावणार्जुनीयस्य कर्तारम्। नाम्निच भीमभट्टः भूमभट्ट इति प्रयोगभेदान् प्रदर्शयन् भूमभट्ट इत्येव स्थापयति। तद्दर्शयति प्रमाणतया वाक्यमिदम्—'काव्येऽत्र भूमोदिते' इति। काश्मीरश्चायमिति।

भीमट.—राजशेखरो वर्णयत्येनम्—

'कालञ्जरपतिश्चक्रे भीमटः पञ्चनाटकीम्
तेषु प्रबन्धराजत्व प्राप स्वप्नदशाननम्॥' इति (सूक्ति ४६)

भूतिमाधव —जयमाधवात् पूर्वं विचारितादनन्य एवायम्। योऽयमस्या सूक्तिमुक्तावल्या मस्य नाम्नोपलक्षित. श्लोक स सुभाषितावल्या सदुक्तिकर्णामृते च जयमाधवस्येत्युदाह्रियते।

भेरिभाकार —कवेरस्य भेरीभाङ्कार इति साङ्केतिकमभिधानमिति प्रतिभाति। देशकाला वस्य न ज्ञायेते। सूक्तिमुक्तावल्या समुदाहृतान् कवेरस्य श्लोकान् पश्यता न प्रतिभाति कविरय कस्य चिद्राज्ञ सभायामात्मनो वय पूर्वं समतिवाह्य चरमे वयसि निर्विण्णो वाराणस्या निवसन् ईश्वरपरा यणोऽभवत्। इति। इमे चास्य श्लोका.।

'सतानामयुगान्तसङ्गतिरिहस्यादर्णवाना न कि' (२४०) इ य च राज्ञ. स्तुतिः।

'कतिपयपुरस्वामी कायव्ययैरपि दुर्मह
मितवितरिता मोहेनाहो मयाऽनुसृत पुरा।
त्रिभुवनपतिर्बुद्ध्याऽऽराध्योऽधुना स्वपद प्रद'।
पुनरधिगतस्तत्प्राचीनो दुनोति दिनव्ययः॥' (४६०)

अथ राजसेवा निर्वेदमवगमयति श्लोकः।

'ये तृष्णालहरीपरीतमनसस्ते मानवा निर्भर
देशेऽन्यत्र वसन्तु हन्त सहसाऽवज्ञाय वाराणसीम्।
अस्माभि पुनरत्र शङ्करपुरीमध्ये स्थिर स्थीयते
स्थातव्य त्रिदिवापगाजलमिलद्गण्डूष सन्तोषिभि। (३८०)
श्लोकोऽय कवेर्वाराणसीनिनिवासे दृढाध्यवसाय सूचयति।

अन्याश्चास्य श्लोकानत्रोदाहृतान् परामृशता न प्रतिभाति वाराणस्यामवस्थितेन महादेव स्तुतिरेका व्यरचीति।

भोगवर्मा—(काश्मीरक भोगवर्मा) कोऽयम्?। सूक्तिमुक्तावल्यां सुभाषितावल्या सदुक्तिकर्णामृते च श्लोकनैकेनैवायमुपलभ्यते।

भोजदेव—१०१८-१०६० सोय सरस्वतीकण्ठाभरणशृङ्गारप्रकाशयो कर्ता काव्यमीमांसाकारात् पश्चात्तन भावप्रकाशकारात् शारदातनयात्प्राक्तन. कस्तेकादशशतके आसीत्। अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां कवीन्द्रवचनसमुच्चयादौ च सूक्तिसम्बन्धनिबन्धे भोजदेवनाम्ना समुपलक्ष्यमाणा. श्लोका सरस्वतीकण्ठाभरणशृङ्गारप्रकाशयोर्नोपलभ्यन्ते तदस्य कृत्यन्तरेषु अन्वेषणीया.। विशेषश्चास्य कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनाया द्रष्टव्य।

मङ्खण.—अय काश्मीरो महाकवि, प्रवरारय पुरमस्य जन्मस्थानम्। पिता विश्ववर्तास्य अग्रजावस्य शृङ्गारालङ्कारनामानौ। अलङ्कारस्य लङ्क इति नामान्तरम्। सुस्सलदेवनन्दनेनश्रीजयसिंहमहाराजेन प्रजापरिपालनकर्मणि नियुक्तोऽय मङ्खकस्तस्यराज्ञ समये क्रैस्तद्वादशशतकस्य पूर्वार्धे आसीत्। अस्य समये लङ्कस्य सभाया बहव पण्डिता अभवन्, नन्दन. रम्यदेव रुय्यक लोष्टदेव श्रीगर्भ मण्डन श्रीकण्ठ गर्ग देवधर नाग त्रैलोक्य दामोदर जिन्दुक जल्हण श्रीगोविन्द कल्याण भुट्ट श्रीवत्स श्यानन्द पद्मराज श्रीगुप्त लक्ष्मीदेव जनकराज प्रकटगुप्त आनन्दः (शम्भुमहाकवे. सुत) सुहल गोविन्दचन्द्र नागराज अपरादित्य इत्यादय। तदिदमखिल कवेरस्य मङ्खणस्य कृतौश्रीकण्ठचरिते व्यक्त ममुपलभ्यते।

महामनुष्य (काश्मीरक महामनुष्य) बहव श्लोका कवेरस्य समुदाह्रियन्ते सुभाषितावल्याम्। सदुक्तिकर्णामृते च। नास्य देशकालादिपरिचायक किमपि।

माघ—शिशुपालवधस्य कर्ता सोऽय महाकवि। श्लाघते चैन राजशेखर—

'माघेनेव च माघेन कम्प कस्य न जायते।
माघेन विघ्नितोत्साहा न सहन्ते पदक्रमे (मम)।
स्मरन्तो भारवेरेव कवय कपयो यथा' इति। सू. ४४

अस्य कवे पिता दत्तक सर्वाश्रय इति च पितुरस्य नामान्तरम्, पितामहश्चास्य सुप्रभः। सोऽय सुप्रभ. श्रीवर्मलाख्यस्य राज्ञ सर्वाधिकारी समभूत्। तस्य राज्ञ समय क्रैस्तसप्तमशतकस्य पूर्वार्ध। (625 A D) सुप्रभदेवस्य चायमेव समय। एतत्पौत्रस्य माघस्य तत प्राय. पश्चाशद्वर्षैर्व्यवहित समय स्यात्। क्रैस्तसप्तमशतकस्यान्त्यो भाग इति तु निर्विवादम्। अस्य कवेः श्लोका बहवः सुभाषितावल्यादिसूक्तिनिबन्धेषु समुदाह्रियन्ते। आनन्दवर्धनाचार्यैर्ध्वन्यालोकेऽस्य श्लोक समुदाह्रियते॥

मञ्जुघोषः—अस्य कवेर्नाम्नाऽस्या सूक्तिमुक्तावल्या समुपलक्ष्यते श्लोक एक एव। सच सोमप्रभाचार्यविरचिताया सूक्तिमुक्तावल्या वर्तते प्रकाशित चैतत अस्माभि कविनामानुक्रमिण्याम्। तत् नेह निबन्धे कवेरस्य कृति, सोमप्रभाचार्यस्यैव वा मञ्जुघोष इति नामान्तर तदिति मन्तव्यम्।

मदन—अयममरुशतकव्याख्याकारस्यार्जुनवर्मदेवस्य गुरु। अर्जुनवर्मदेव. स्वकृताव-मरुशतकव्याख्यायामिदमाह-' यदुक्तमस्मदुपाध्यायेन बालसरस्वत्यपरनाम्ना मदनेन' इति। उदाहरति च तस्य श्लोकांस्तत्र तत्र। तांश्च श्लोकानस्या सूक्तिमुक्तावल्या मदनकर्तृकतया निर्दिष्टेषु पश्यन्तो वय तमेनमेव मदन सम्भावयाम। अलङ्कारनिबन्धस्य कस्यचित् कर्ताऽयमित्यपि विज्ञायते। समयश्चास्य क्रैस्तत्रयोदश शतकस्याद्यो विभाग इति सभाव्यते।

मायुराज.—राजशेखर श्लाघते कविमेनम्—

मायुराजसमो जज्ञे नान्य. कलचुरिः कविः।
उदन्वतः समुत्तस्थुः कति वा तुहिनांशवः॥ इति (सूक्ति ४६)

अनेन राजशेखरवचनेन कविमेन कलचुरिकुलालङ्कारभूत चेदिदेशसभव मन्यते महामहोपाध्यायो दुर्गाप्रसाद.। सभावयति चैन रामायणकथानुसारिणो नाटकस्य कर्तारम्। (कर्पूरमञ्जरी-प्रस्तावनायाम्) राजशेखरात् प्राचीन इति तु व्यक्तम्। तत् नवमशतकतो नार्वाचीनः।

मारुला—इय मारुला कदा कुत्रासीदिति न विज्ञायते । श्रीकविमालायामियं प्रथ्यते धनददेवेन—

' शीला-विज्जा-मारुला-मोरिकाद्या
काव्य कर्तु सन्ति विज्ञा स्त्रियोऽपि ।
विद्यां वेत्तु वादिनो निर्विजेतु
विश्वं वक्तुं य. प्रवीण. स वन्द्य ॥ इति । (शार्ङ्गधर)

माहिल—अस्या सूक्तिमुक्तावल्या माहिलस्येत्यनूदित' ' कचग्रहमनुग्रहम् ' इत्यय श्लोक' सुवृत्ततिलके क्षेमेन्द्रेण साहिलस्येत्यनूद्यते । स्यादय साहिल । क्षेमेन्द्रात्प्राक्तनोऽयमित्येतावदेव विज्ञायते ।

मुक्ताकाण.—कविरय काश्मीरेष्ववन्तिवर्मणोराज्यसमये आसीत् विज्ञायते चैतद्राजतरङ्गिणीवचनेन—

' मुक्ताकाणः शिवस्वामी कविरानन्दवर्धनः ।
प्रथां रत्नाकरश्चागात् साम्राज्येऽवन्तिवर्मण. ॥ ' इति

समयोऽस्य क्रैस्त नवमशतकम् (855-884 A. D) अस्य श्लोका बहवः क्षेमेन्द्रेण सुवृत्ततिलकादावुदाहृताः ।

मुञ्ज—वाक्पतिराज इत्यस्यैव नामान्तरम् । धाराधीश्वरस्य श्रीभोजराजस्य यः पिता सिन्धुराजस्तस्यायमग्रजः श्री सीयकमहाराजस्यपुत्र. अनेककविवरसमलङ्कृतसम. स्वय च सुललितवाग्वैभवनिधिः कविलोकप्रिय. । समयश्चास्य क्रैस्तदशमशतकस्योत्तरार्धम्

मुरारिः—अनर्घराघवस्य कर्ता । पितरावस्य तन्तुमतीवर्धमानकौ । रत्नाकरो हरविजये मुरारिमधिकृत्येदमाह—

' अङ्कोत्थनाटक इवोत्तमनायकस्य
नाश कविर्व्यधित यस्य मुरारिरित्थम् । ' इति (हरविजय ६७)

तेनाय रत्नाकरात्प्राचीन । इति गम्यते । रत्नाकरस्य समयः क्रैस्त नवम शतकम् ।

मोरिका—सुभाषितावल्यामपरे चास्या श्लोका. समुदाहृताः । धनद कविरेनां निर्दिशति—

' *शिलाविज्जामारुलामोरिकाद्या* ' इति ।

यशोवर्मा—अय कान्यकुब्जाधीश्वरः कर्ता रामाभ्युदयनाटकस्य । गीयते चायं राजतरंगिण्याम् ।

' कविवाक्पतिराजश्रीभवभूत्यादिसेवित. ।
जितो ययौ यशोवर्मा तद्गुणस्तुतिवन्दिताम् ॥ ' इति ।

आनन्दवर्धनेन ध्वन्यालोके रामाभ्युदयनाटकात् कवेरस्य श्लोकोऽयमुदाह्रियते—

' आक्रन्दाः स्तनितैर्विलोचनजलान्यश्रान्तधाराम्बुभिः ' इति ।

' कृतककुपिते ' रित्यादिश्लोकश्च । तथा लोचनेच—' रामाभ्युदये यशोवर्मणा-स्थितमिति यथा शम्याम् । ' इति । क्षेमेन्द्रेण च सुवृत्ततिलकादावस्य श्लोकाः समुदाह्रियन्ते । भोजेनाप्युदाह्रियन्ते शृंगारप्रकाशे । अस्य च यशोवर्मण' समयः क्रैस्ताष्टमशतकस्य प्रथम. पाद ।

योगेश्वरः—कविमेन भवानन्द श्लाघते

'बाण सृष्टिमपूर्ववस्तुविषयामेकोऽत्र निर्व्यूढवान्
निष्णात कविकुञ्जरेन्द्रचरिते मार्गे गिरा वा गुरु ।
वेधा विन्ध्यपुलिन्द पामर वधू भूगोल झझा निल
प्रायेऽर्थे वचनानि पल्लवयितु जानाति योगेश्वर ॥' इति ।

तथा वसुकल्पश्च—

बाण प्राणिति केशट स्फुटमसौ जागर्ति योगेश्वर
प्रत्युज्जीवति राजशेखरगिरा सौरभ्यमुन्मीलति ।' इति । (सद्गु ५–२६ १–३)

कवीन्द्रवचनसमुच्चये सदुक्तिकर्णामृते चास्य श्लोका. समुदाह्रियन्ते । विशेष कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनाया सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनाया च बोध्य ।

रत्नाकर—अस्य राजानकरत्नाकर इति रत्नाकरवागीश्वर इति रत्नाकरविद्याधिपतिरिति च प्रथित नाम । कविरय हरविजयस्य वक्रोक्तिपञ्चाशिकायाश्च कर्ता, अवन्तिवर्मणः समये आसीत् । तथाच राजतरङ्गिण्याम्—

मुक्ताकाणः शिवस्वामी कविरानन्दवर्धन ।
कवी रत्नाकरश्चागात् साम्राज्येऽवन्तिवर्मण ।

श्लाघते चैन राजशेखर.—

मास्म सन्तु हि चत्वार॰ प्रायो रत्नाकरा इमे ।
इतीव स कृतो धात्रा कवी रत्नाकरोऽपरः ॥ इति । (सू॰ मु ४६)

समयोऽस्य क्रैस्त नवम शतकम् (855 A D)

विशेष. सुभाषितावलीप्रस्तवनाया द्रष्टव्य. ।

रविगुप्त.—कविरय चन्द्रप्रभाविजयकाव्यस्य कर्ता । आह च यशोधरो वात्स्यायनप्रणीतकामसूत्रव्याख्याया जयमगलायाम्—' तथा आचार्यरविगुप्तेन चन्द्रप्रभाविजयकाव्ये प्रकरण पृथक्कृतम् । यथोक्तम्—

गहनप्रसन्नसर्वा कतिपयसूत्रामिमामनन्तमुखीम् ।
अनधीत्याक्षरमुद्रा वादसमुद्रे परिप्लवते' । इति

अन्योऽप्यनेन लोकसव्यवहारनामक निबन्धोऽस्ति विरचित । सोऽय यशोधरात् प्राक्तन

राजशेखरः—कविरय विद्धसालभञ्जिका बालभारत बालरामायण प्रभृतिनाटकाना कर्ता, कर्ताच प्राकृतभाषात्मकस्य कर्पूरमञ्जर्याख्यस्य सट्टक स्य, प्रणेताच काव्यमीमासाया प्रथित. कविकुले । जन्म चास्य यायावरकुले । आह च स्वयम्—

'यायावरीय सक्षिप्य मुनीना मतविस्तरम् ।
व्याकरोत् काव्यमीमासा कविभ्यो राजशेखर ॥' इति । (काव्यमी प. २)

गुरुश्चाय महेन्द्रपालस्य । तथा च कर्पूरमञ्जर्याम्—

भाव कहिज्जइ एद कोभणई रअणिवल्लहसिहण्डो ।
रहुउलचूडामणिणो महेन्द्रपालस्स को अ गुरू ॥ इति

स्तुतश्चायमपराजितेन मृगाङ्कलेखाकारेण—(कर्पूरमञ्जर्याम्)

वालकई कइराओणिम्भयराअस्स तह उव ज्झाओ । इति–

अस्य कवेर्जाया अवन्तिसुन्दरी । आहच्च कवि' कर्पूरमञ्जर्याम्—

चाउहाणकुलमौलिमालिया राअसेहरकइन्दगेहिणी ।
भत्तुणो किदिमवन्तिसुन्दरी सापउज्ज इदुमेदमिच्छदि ॥

कवेरस्य पिता दर्दुक , माता शीलवती अकालजलद' प्रपितामह । पूर्वपुरुषा सुरानन्दतरल प्रभृतय तथाच वालरामायण नाटके प्रस्तावनायाम्—

' समूर्तो यत्रासीद्गुणगण इवाकालजलद
सुरानन्द सोऽपि श्रवणपुटपेयेन वचसा ॥
न चान्ये गण्यन्ते तरलकविराजप्रभृतयो
महाभागस्तास्मिन्नयमजनि यायावरकुले ॥

तदामुष्यायणस्य महाराष्ट्रचूडामणेरकालजलदस्य चतुर्थो दौर्दुकिः शीलवतीसूनु' उपाध्यायश्रीराजशेखर ।' इति ।

' सौजन्याङ्कुरकन्द × × × राजशेखरकवे दृष्टोऽसि यामो वयम्' इति (सदु ३११२) वदति चाभिनन्द'—

अस्य कवे' कृतिभ्यः केचन श्लोका. सरस्वतीकण्ठाभरण ध्वन्यालोकलोचन काव्यप्रकाश साहित्यदर्पणादिपु समुदाह्रियन्ते ।
अस्य समयः कैस्तनवमशकस्यान्तिमः आद्यश्च दशमशतकस्य ।
विशेष कर्पूरमञ्जरीप्रस्तावनातः काव्यमीमासा प्रस्तावनातश्चावगन्तव्य' ।

राम.—कोऽय कवि. ? । ' अमुष्मिन् लावण्यामृतसरसि ' इत्येक एव श्लोकोऽस्यां सूक्तिमुक्तवल्या अस्य नाम्ना समुपलक्ष्यते । अयमेव सुभाषितावल्यामप्यस्यैव नाम्ना समुपलक्ष्यते । काव्यप्रकाशे चायमनूद्यते । तद्य कोऽपि कवि काव्यप्रकाशकारात्प्राचीन इत्येतावदूह्यते । ' एका गङ्गा प्रयागे ' इत्येष एक श्लोक' कवेरस्यैव समुदाह्रियते सदुक्तिकर्णामृते ।

रामिलसोमिलौ—द्वाविमौ शूद्रककथाकारौ । आह च राजशेखरः–

' तौ शूद्रककथाकारौ रम्यौ रामिलसोमिलौ ।
काव्य ययोर्द्वयोरासीदर्धनारीश्वरोपमम् ॥' इति (सूक्ति ४२)

कालिदासस्तयोरन्यतर सोमिल निर्दिशति मालविकाग्निमित्रे प्रस्तावनायाम् । ' परपुरुषादिव सवितुः' इत्यय रामिलश्लोक सुभाषितावल्यामुदाह्रियते । तावेतौ कालिदासात्प्राचीनावित्येतावत् व्यक्तमवगम्यते ।

रिस्सुक—क्षेमेन्द्र' ' विपरीतं यथारिस्सो. ' इति नामनिर्देशपूर्वक श्लोकमेकमुदाहरति—

घ्रातु वाञ्छसि किं मुधैव धवल क्षीरोदफेनच्छटा-
च्छायाहारिणि वारिणि प्रसरितो डिण्डीरविस्तारिणि ।
आस्ते ते कलिकालकल्मषमषीप्रक्षालनैकक्षमा
कीर्तिः सनिहितैवसप्तभुवनस्वच्छन्दमन्दाकिनी ।' इति ।

सोऽयमेव रिस्सुक । अय च श्लोकेनानेन कस्यचिद्राज्ञ. सभायामासीदिति विज्ञायते ।

रुदतीब्राह्मण.—

> ' विश्रान्तो दिवसस्तटीमयमटत्यस्ताचलस्यांशुमान्
> सप्रत्यङ्कुरितान्धकारपट लैलम्बालका द्यौरभूत् ।
> एह्यन्तर्विश वेश्मन शशिमुखि द्वारस्थलीतोरण-
> स्तम्बालम्बितबाहुवल्लि रुदती कि त्व पथ पश्यसि ॥ (सूक्ति १४०)

इत्ययमेकएव श्लोकोऽस्य नाम्ना समुदाह्रियते । रुदती कि त्व पथ. पश्यसीति श्लोकसमाप्तौ दृष्टि विदधता केनचित्कवेरस्य कृत साङ्केतिक नामैतत् । नेतो विज्ञायते किमप्यधिकम् ।

रुद्र —सूक्तिमुक्तावल्या रुद्रस्य नाम्ना निर्दिश्यमाना बहव श्लोका शृङ्गारतिलकात् काव्यालङ्कारादपि समुदाह्रियन्ते । सदुक्तिकर्णामृते शृङ्गारतिलकस्य श्लोका बहवो रुद्रटस्य नाम्ना समुदाह्रियन्ते । तत् विज्ञायते काव्यालङ्कारस्य कर्ता शृगारतिलकस्य च कर्ता एक एवेति । रुद्रस्यैव रुद्रट इति च नामेति । अत्र केचन मन्यन्ते —काव्यालङ्कारस्य कर्ता ' रुद्रट ' इति स्वनाम काव्यालङ्कारे (अ,५) अष्टमि श्लोकै सपादिते महाचक्रे श्लोकनिबद्ध ज्ञापयति । सचाय श्लोक —

> शतानन्दापराख्येन भट्टवामकसूनुना ।
> साधित रुद्रटेनेद सामाजा धीमता हितम् ॥इति ।

व्याख्याता नमिसाधुरपि—

> पूर्वमहामतिविरचितवृत्त्यनुसारेण किमपि रचयामि ।
> सक्षिप्ततर रुद्रट काव्यालङ्कार टिप्पणकम् ॥
> एव रुद्रटकाव्यालङ्कृतिटिप्पणकविरचनापुण्यम् ।

आद्यावन्ते च रुद्रट इत्येव नाम निर्दिशति । काव्यप्रकाशे साहित्यदर्पणे च रुद्रटमतमनूद्यते । रुद्रट इत्येव च तत्रापि नाम्नो निर्देश । भोज. सरस्वतीकण्ठाभरणे काव्यालङ्कारस्थ ' कि गौरिमा प्रति रुषा ' इति श्लोक समुदाहरति । तदय दशमशतकतो नार्वाचीन: । व्याख्याता नमिसाधु कैस्तै-कादशशतकोत्तरार्ध आसीदिति तस्यै व व्याख्यान्ते वर्तमानेन

> ' पञ्चविंशतिसयुक्तैरेकादशसमाशतै.
> *विक्रमात् समतिक्रान्तै प्रावृषीद समर्थितम् ।*

इत्यनेन वचनेन विज्ञायते । स एव वदति व्याख्यारम्भे पूर्वमहामति विरचितवृत्त्यनुसारेण किमपि रचयामीति । ततश्च विज्ञायते काव्यालङ्कारवृत्तिकारान्नमिसाधो प्राक्तनात् काव्यालङ्कारकारो रुद्रट प्राक्तन इति । तत् प्रायो रुद्रटो नवमशतकान्नार्वाचीन । शृङ्गारतिलकस्य कर्ता तु रुद्रो रुद्रटादन्य एव, नाम्न्येव भेदात् । अय हि रुद्र । तथा च शृङ्गारतिलकान्ते—

> त्रिपुरवधादेव गतामुल्लासमुमा समस्तदेवनताम् ।
> शृङ्गारतिलकविधिना पुनरपि रुद्र. प्रसाधयति । इति ।

अनेन श्लोकेनाय रुद्र त्रिपुरवधाख्यस्य कस्यचित् काव्यस्यापि कर्तेति विज्ञायते । यदि काव्यालङ्कारस्य कर्ता अयमेव स्यात् किमिति त्रिपुरवधस्यैव तस्य सूचन नाकरिष्यत् । यदि

काव्यालङ्कार. पश्चात्तन , तस्मिन् श्रङ्गारतिलक त्रिपुरवध वा किमिति न सूचितवान् । प्रथते च काव्यालङ्कारो रुद्रटकृतिरिति । रुद्रकृतिरित्येव तु प्रथते शृगारतिलकम् । सदुक्तिकर्णामृतादि सूक्तिसंग्रहग्रन्थेतु क्रियमाणो नामनिर्देशस्तु प्रस्खलनभूयिष्ठतया नातीव प्रामाण्यमर्हति । नामनिर्देशो हि पश्चात्तनैरप्युल्लिखित स्यात् । निबन्धकारास्तु काव्यालङ्कारकार रुद्रटनाम्नैव निर्दिशन्ति। तथाच काव्यप्रकाशे–'तथाह्युक्तं रुद्रटेन ' (४२५ प उ. ९) इति । साहित्यदर्पणेच– 'रुद्रटस्तु ' ( ) इति । रुद्रश्चाय पञ्चतन्त्रसग्रहकारात् विष्णुशर्मण प्राचीन । शृंगारतिलकस्थ: ' सार्धं मनोरथशतैरित्ययश्लोक पञ्चतन्त्रे चतुर्थे तन्त्रे अनूद्यते । विष्णुशर्मा तु कैस्ताष्टमशतकमध्यभागतो न प्राचीन । यत् जयापीडसमकालिकदामोदरविरचितकुट्टिनीमतस्थ पर्यङ्कस्वास्तरण इत्येष श्लोक. पञ्चतन्त्रे प्रथमे तन्त्रे अनूद्यते । जयापीडश्च काश्मीरेषु अष्टमशतकोत्तरार्धे आसीत् । इति ।

लक्ष्मण'—सेनकुलतिलको वङ्गदेशाधीशो लक्ष्मण किमन्यो वा ?

लक्ष्मीधरः—कोसलेषु कोऽप्यस्य कवेर्ग्राम । कुल चास्य भट्टावटङ्कम् । भट्टनरवाहनस्य पुत्रो भट्टाजित. । तस्याय प्रपौत्र , वैकुण्ठस्य पौत्र , श्रीस्तम्भस्य पुत्र कर्ता चक्रपाणिविजयाख्यस्य काव्यस्य । भोजसमकालिकश्चायम् । तथाच स्वय चक्रपाणिविजये (स १) वदति—

' ग्रामोऽस्ति शाण्डिल्यकुलोद्भताना गौडेषु भट्टाङ्कितकोसलेषु ।
गङ्गेव नैवोज्झति यत्प्रसूतिरेकान्तत केशवपादसेवाम् ॥
तत्राननश्रेणिशुचौ विरिञ्चिर्बभूव भट्टो नरवाहनाख्य' ।
श्रुते समस्कन्धतयाऽऽश्रितानि अत्यन्तराणीव वचासि यस्य ॥
देवो विवस्वानिव कश्यपस्य तस्याजितो नाम बभूव सूनु ।
त्रयीमयस्य ज्वलतस्तपोभिर्यद्दयाध्यर्धमादत्त समस्तलोक. ॥
आकण्ठतृप्त प्रशमामृते. स वैकुण्ठनामानमकुण्ठविद्यम् ।
असूत सूनु स बभूव यस्य विद्यातपोधामसु तत्सनामा (?)
नत्वोपनीतामपि पार्थिवेन्द्रैर्गुणानिय न क्षमते शठेति ।
द्वारिश्रिय स्तम्भयतो बभूव श्रीस्तम्भ इत्येवहि यस्य नाम ॥
लक्ष्मीधरो नाम तदात्मसूनुरनुप्रविष्ट सुजनस्य कक्षाम् ।
ओजोविहीनाऽपि विनाऽपि कान्ति कृता हरे कीर्तिसमाधिनेति ।
चन्द्रोदयध्यानपरायणेव कुमुद्वती यस्य न नीरसागी ।
श्रीभोजदेवेन्दुविराजितायो तस्या सभापञ्चदशीनिशायाम् ।
विनाऽपि मुद्रामतिवाहमे व (?) द्वरीकृत दुर्जनतस्करेण ।
आकर्णयेता काव्यमिद तदीय जित यदप्यादिकविप्रबन्धे । इति
इतश्चास्य समय कैस्तैकादशशतकम् ॥

लीलाशुक'—कृष्णकर्णामृतस्य कर्ता कर्ता च बालगोपालस्तुते नाम्ना बिल्वमङ्गल' कैस्ते एकादशशतके आसीत् । विशेष' A B कीथमहाशयेन विरचिते संस्कृतग्रन्थचरिते द्रष्टव्यः ।

लोष्टसर्वज्ञ —मङ्खक स्वकृते श्रीकण्ठचरितस्यान्ते स्वसमकाल य लोष्टदेव रम्यदेवसूनु ाश्मीर वर्णयति—

‘ वाग्देवतालिनीलीलाघुतपक्षतिचातुरीम् ।
वदनाम्बुरुहे यस्य भाषा षडतिशेरते ॥
खलाना यत्प्रबन्धेषु दृढव्युत्पत्तिवर्त्मसु ।
प्रोग्रचोद्यमया दूरेकुण्ठिता इव पत्रिण ॥ ’ इति ।

। एवाय सर्वज्ञपदविशेषितो लोष्टकमहाकविः । श्रीमान् दुर्गाप्रसाद पण्डितप्रवर प्राह—‘ जल्हण-ाकलितसूक्तिमुक्तावलौ च

प्रकृत्येवातिवक्रेण गुणदैर्घ्य वितन्वता ।
मया शरासनेनेव बाणो दूर निरस्यते ॥

इत्यय श्लोको लोष्टदेवनाम्ना समुद्धृतो वर्तते ’ इति । अस्मदुपलब्धेषु पुस्तकेषु लोष्टदेवस्येति स्थाने लोष्टसर्वज्ञ इति । तत् लोष्टदेवात् लोष्टसर्वज्ञोऽनन्य एव । समयश्चास्य स एव मङ्खकस्य ।

वत्सराज —कविरय रूपकषट्कस्य कर्ता । समयश्चास्य 1163-1203 A D रूपक-षट्कप्रस्तावनाया विशेषो द्रष्टव्य (G O S No 8)

वररुचि —असौ शब्दशास्त्रप्रवर्तकेषु त्रिषु मुनिषु पाणिनिप्रभृतिष्वन्यतम प्रथितो वार्तिक-कार —वार्तिक च सूत्रमनुप्रवृत्त शाब्द शास्त्रम् । अनेन काव्यमप्येक व्यरचीति रयायते नाम । आह राजशेखर—

‘ यथार्थता कथ नाम न स्याद्वररुचेरिह ।
व्यधत्तकण्ठाभरण य सदारोहणप्रिय । इति (सू ४३)

तथा—महाभाष्ये ‘ वाररुच काव्य ’ मितिच पतञ्जलेर्निर्देशः । सुभाषितावलीप्रस्तावनाया विशेषो द्रष्टव्य । प्राय पाणिने समकालो वा पश्चात्तनो वा महाभाष्यकारात् पतञ्जले प्राक्तन । क्रस्तत पूर्व शतकत्रयतो नार्वाचीनः ।

वराहमिहिर —प्रथितोऽय निबन्धकारो ज्योति शास्त्रविदामग्रेसरो बृहज्जातकस्य बृहत्स हिता-याश्च कर्ता । अस्य समय क्रैस्त षष्ट शतकम् (587 A D) अस्यैवाचार्यस्य बृहत्संहितास्थ ‘ आर्तस्य यानमशन च बुभुक्षितस्य ’ इत्येष श्लोक एक अस्मदुपलब्धेषु सूक्तिमुक्तावल्या पुस्तकेषु नैकस्मिन्नप्युपलभ्यमान श्रीमद्भिर्भण्डरकरमहाशये कचन सूक्तिमुक्तावलीपुस्तके परिदृष्ट प्रकाश्यते । (Collected Works of Sir R G Bhandarkar Vol II Page 401)

वर्धमान —कोऽयम् ? यो वर्धमानसूरिरार्हत उपदेशपदटीकाकार पञ्चाशिकपञ्चाशद्युक्ते सवत्सरसहस्रे आसीत । उत मुरारे पिता वर्धमान ?

वल्लभदेव —यो व्याख्याता देवीशतकस्यानन्दवर्धनविरचितस्य, तस्य कैयटस्य पितामहोऽय , प्रायोऽय स्यात् । स ह्याह—देवीशतकव्याख्यानान्ते—‘ वल्लभदेवायनि-तश्चन्द्रादित्यादवाप्य जन्मेमाम् । कैयटनामाऽरचयत् व्यारया देवीशतकस्यान्ते । वसुमुनि-

गगनोदधिसमकाले याते कलौ तथालोके । द्वापञ्चाशे वर्षे रचितेयं भीमगुप्तनृपे।' इति अनेन विज्ञायते कैयटसमयः । कैयट दशमे शतकमिति । (977 A D) अस्य पितामहेनानेन वल्लभदेवेन (900 A D) समये भाव्यम् । सूक्तिमुक्तावल्या सङ्ग्रहकारो वल्लभदेवस्त्वितोऽर्वाचीनः यस्तु वल्लभदेवो माघादिव्याख्याकारः प्रायोऽयस्यात् । स एवायमिति न किमप्यववारक लिङ्गमुपलभ्यते। प्राक् प्रकाशवर्षविचारावसरे माघव्याख्यान्तिमश्लोकमशुद्धिसवलितमवलम्ब्य कथमपि सर्वोऽप्य कालसभावनामत्रेण प्राय कैयटस्य पितामहो माघव्याख्याता भवितुमर्हतीत्येतावत् सभावितमस्माभि अत्र विशेषः सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायामवलोकनीयः ।

वल्लालसेन—अय वङ्गदेशाधीश पिता लक्ष्मणसेनस्य अद्भुतसागरस्य निबन्धस्य च पिता, असमाप्त एव निबन्धे पुत्रे लक्ष्मणसेने विन्यस्तराज्यमरोदिव ययौ । स च लक्ष्मणसेन तन्मनोरथ पूरयामास तथा च श्लोकाः—

" शाके नवखेन्द्वब्दे आरेभेऽद्भुतसागरम ।
गौडेन्द्रकुञ्जरालानस्तम्भबाहुर्महीपति ।
ग्रन्थेऽस्मिन्नसमाप्त एव तनय साम्राज्यरक्षामहा-
दीक्षापर्वणि दीक्षणान्निजकृते निष्पत्तिमभ्यर्थ्य स
नानादानचिताम्बुसचलनत सूर्यात्मजासगम
गगाया विरचय्य निर्जरपुर भार्यानुयातो गत ।
श्रीमल्लक्ष्मणसेनभूपतिरतिश्लाघ्यो यदुद्योगतो
निष्पन्नोऽद्भुतसागर कृतिरसौ वल्लालभूमीभुज ॥ इति ।

समयश्चास्य ख्रिस्तैकादशशतकम् । विशेष सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायमवलोक नीय ॥

वसुनाग—एतन्नाम्ना समुपलक्ष्यमाण श्लोक एकएव । स च राजशेखरकृतावुपलभ्यते । आकरेऽवलोक्यताम् । अथैव सति कविरस्य विमर्श न न प्रयोजनम् ।

वसुन्धर—कवेरस्यापरेऽपि श्लोका श्रीधरदासेन सदुक्तिकर्णामृते सगृह्यन्ते । तदय श्रीधरदासाल्लक्ष्मणसेनसमकालात्प्राक्तन इत्येतावदनु मीयते । नेतोऽधिकम् ।

वस्तुपाल—अय गुर्जरमण्डलेश्वरस्य वीरधवलदेवस्य प्रधानामात्य, भ्राताऽस्य तेज पाल, वैक्रम (म) त्रयोदशशतके आसीत् । विज्ञायते चैतत् गिरिनारपर्वतस्थशिलालेखै (काव्यमाला ८० प्राचीनलेखमालाभाग २ लेखाङ्क—१६८-१७२)

वाक्कूट—अस्य श्लोका सदुक्तिकर्णामृते कवीन्द्रवचनसमुच्चये च समुदाहृता नास्य देशकालादिविशेषा विज्ञायते । कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनाया सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनाया च द्रष्टव्यम् ।

वाक्पतिनाथ—कोऽयम्? वाक्पतिराज एव वा अन्यो वा? । परमस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाणा श्लोकाः खण्डप्रशस्तौ हनुमत्कृतायो समुपलभ्यन्ते । तदिह वाक्पतिनाथ कोऽयमिति विचारोऽपि नापेक्ष्यते ।

वाग्भट —अलङ्कार शास्त्रस्य प्रणेता वाग्भटएक , अपरो वाग्भट अष्टाङ्गहृदयाख्यस्य वैद्यशास्त्रस्य प्रणेता। तयोरलङ्कारशास्त्रप्रणेता वाग्भट अणहिल्लपाटकपुराधीश्वरस्य जयसिंहदेवस्य कर्णदेवनृपसूनो अमात्य कविप्रवरश्चासीत्। अस्यैव वाहड इति च नामान्तरम्। पिताऽस्य सोम। 'बभण्ड सुत्तिसपुड × × सिरिवाहडेत्ति तणयो आसि बुहोतस्स सोमस्स।' इतीम वाग्भटालङ्कारस्थ सङ्करालङ्कारोदाहरण व्याचक्षाणेन दिनवर्धनसूरिणा इदमभिहितम्–'एतद्ग्रन्थकारेण स्वनामसहित सङ्करालङ्कारोदाहरण भणितम्।' इति । समुच्चयालङ्कारोदाहरणे नगरीं राजान च वर्णयति–'अणहिल्लपाटकपुरमवनिपति कर्णदेवनृपसूनु' इति । प्रभावचन्द्रमुनीन्द्रविरचितप्राभाविकचरित्रे विशेषतोऽस्य चरित्रमुपवर्ण्यते । समयश्चास्य क्रैस्त द्वादशशतकम् (1123 A D) अष्टाङ्गहृदयप्रणेता वाग्भटस्तु सिंहगुप्तसूनु क्रैस्तसप्तमशतकपूर्वार्धतोनार्वाचीन । (671) सप्तमशकोत्तरार्धे भारतदेश आचरन् इट्सिङ्गनामकस्तमेन वाग्भटं प्रस्तौतीति कीथ महाशयो वदति।

वात्स्यायन —कामसूत्रस्य प्रणेता सोऽय प्राय क्रैस्ताब्दीत प्राक्तन इति सभाव्यते ।

वादीश्वरकाञ्चन —धनञ्जयविजयव्यायोगस्य कर्ता काञ्चन , वादी श्वरापरनाम्नो नारायणस्य सूनुर्जयदेवनाम्नो राज्ञ समायामासीत् ।

वामन —अय काव्यालङ्कारसूत्राणा प्रणेता भवभूते. कृतीरुदाहरति, ध्वन्यालोकलोचने प्रथमोद्योते 'वामनाभिप्रायेणायमाक्षेप भामहाभिप्रायेणतुसमासोक्तिरित्यमुमाशय हृदये गृहीत्वा समासोक्त्याक्षेपयोरिदमेकमेवोदाहरण व्यतरत् ग्रन्थकृत्' इति व्याचक्षते अभिनवगुप्ताचार्या, तेनाय भवभूते पश्चात्तन प्राक्तनश्चानन्दवर्धनात् इति विज्ञायते । 'मनोरथ' शङ्खदत्तश्चटक सन्धिमास्तथा । बभूवु कवयस्तस्य वामनाद्याश्च मन्त्रिण ' इति राजतरङ्गिणीवचनतो जयापीडसमये सोऽयमासीदिति च विज्ञायते । जयापीडस्य समय क्रैस्तमष्टमशतकम्। काशिकावृत्तिकारस्तु इतोऽन्य । यत काशिकावृत्ते पठनपाठनप्रचार सप्तमशतकएवासीत्, भारततीर्थयात्रार्थचीनादेशात समागतस्य हुएन्त्सङ्गनाम्नश्चरिते चेतद्विज्ञायते । पण्डितमहामहोपाध्यायदुर्गाप्रसादविरचित काव्यालङ्कारप्रस्तावनायां व्यक्तम् ।

विकटनितम्बा—राजशेखरो वर्णयत्येनाम्

'के वैकटनितम्बेन गिरागुम्फेन रञ्जिता ।
निन्दन्ति निजकान्ताना न मौग्ध्य मधुर वचः ॥' इति । (सूक्ति ४७)

इममेव राजशेखरश्लोक भोजः शृङ्गारप्रकाशे ' पुन र्भूविषये यथे'त्युदाहरति । सुभाषितावलीप्रस्तावनायां कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनायां च विशेषो द्रष्टव्य ।

विक्रमादित्य —यस्य सभाया कालिदासो महाकविरासीत् अस्य समयदेशादि प्राक् निरूपितेन कालिदासदेशकालविमर्शेनैवव्यक्तम् ।

विज्ञानात्मा—अस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाण 'रम्य हर्म्यतलमिति श्लोक सदुक्तिकर्णामृतेऽपि अस्यैव नाम्ना समुपलक्ष्यते । भर्तृहरिशतके चायमुपलभ्यते ।

विद्यापतिः—अनेन डाहालाधीश्वरस्य कर्णमहाराजस्य सदसि समवस्थितेन लब्धविद्यापतिपदेन केनचित् कविना भाव्यम् । यत् स्तौति विद्यापति कर्णम्—

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥

([illegible])

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ इति ॥

([illegible])

[illegible] —

[illegible]
[illegible] ।
[illegible] (?) [illegible] ।
[illegible] ॥ इति ।

([illegible])

[illegible] । [illegible] । [illegible] ([illegible])

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ इति ।

[illegible] । [illegible] , [illegible], इति [illegible] —

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] । ([illegible])
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] इति ([illegible])

तस्यास्य कर्णस्य समयएवास्य विज्ञायते । कै एकादशशतकस्योत्तरार्धमिति ।

विभाकरवर्मा—अय कदा कुत्राभूदिति न विज्ञायते । अस्य श्लोका सदुक्ति कर्णामृते सुभाषितावल्या च समुदाह्रियन्ते ।

विशाखदेव—मुद्राराक्षसनाटकस्य कर्ता कश्चिन्महाराज, पृथो पौत्र वटेश्वरदत्तस्य पुत्र, विशाखदत्त इत्यपि नामान्तरम् । अस्य श्लोक काव्यप्रकाशे समुदाहृत । तमेन अष्टमशतकस्थं सभावयन्ति ।

विश्वेश्वर—वाराणस्या कश्चित् विश्वेश्वरनामा कवि वैक्रमत्रयोदशशतकप्रथमभागे आसीत् । विज्ञायते चेतत् मेरुतुङ्ग सूरिविरचिते प्रबन्धचिन्तामणौ । तथाहि तत्रत्य वाक्यम्—'कस्मिन्नप्यवसरे विश्वेश्वरनामाकविर्वाराणस्या श्रीपत्तनमुपागत श्रीहेमसूरीणा सभादि प्राप्त, तत्र कुमारपालनृपतौ विद्यमाने स ' इत्यादि । तथा कुमारपालचरितमहाकाव्ये—

'पञ्चलक्षाणि द्रम्माणा दशचोच्चैस्तुरगमान् ।
विश्वेश्वराय कवये तुष्ट श्रीकुमरो ददौ ॥
सार्धं नृपतिना सोऽथ विश्वेश्वरकविर्ययौ ।
श्रीहेमसूरिशालाया विद्वद्गोष्ठीरसेरित ॥' इति ।

कुमारपाल नृपतेश्च समय क्रस्त द्वादशशतकम् ।

वैद्यभानुपण्डित—सूक्तिमुक्तवल्या अस्या• जल्हणस्य नाम्ना प्रथिताया प्रणेता । आकरसूच्या अस्य श्लोका सूक्तिमुक्तावल्यामेव वर्तन्ते । अत पृथगाकरो न प्रदर्शित । अस्य कालदेशादि प्रस्तावनारम्भे निरूपितम् ।

शकवृद्धि—अस्य श्लोका सुभाषितवल्या शार्ङ्गधरपद्धतौ च समुपलभ्यन्ते ।

शङ्करगण—कवेरस्यापरोऽपि श्लोक सुभाषितावल्यमुपलभ्यते सरस्वतीकण्ठाभरणे श्लोकोऽस्य समुदाहृत ।

शङ्करवर्मा—अयमवन्तिवर्मण पुत्र, अस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाण श्लोकस्तु राजशेखरकृतौ बालरामायणे वर्तते । तदत्रास्य न प्रसङ्ग ।

शाण्डिल्य—अस्य नाम्ना अस्या सूक्तिमुक्तावल्या समुपलक्ष्यमाण श्लोक सुभाषितावल्यामप्यस्ति नेतोऽधिक विज्ञायते ।

शिलाभट्टारिका—राजशेखर समुपवर्णयत्येनाम् ।

'शब्दार्थयो समो गुम्फ पाञ्चालीरीतिरुच्यते ।
शिलाभट्टारिकावाचि बाणोक्तिषु च सा यदि ॥' इति (सू ४७)

धनदेवश्च प्रस्तौति–शीला विज्जा मारुला मोरिकाद्या इति । विशेष सुभाषितावलीप्रस्तावनाया सदुक्तिकर्णामृत प्रस्तावनाया च द्रष्टव्य ।

शिवस्वामी—अयमवन्तिवर्मण सभायामासीत् ।

'मुक्ताकाण शिवस्वामी कविरानन्दवर्धन.।
प्रथा रत्नाकरश्चागात् साम्राज्येऽवन्तिवर्मण ॥'

इति राजतरगिण्याम्। समयश्चास्य 855-885 A D

श्रीपालकविराज —अयमार्हतमतानुयायी कविराज कविचक्रवर्ती च ख्यात गुर्जरेश्वरस्य सिद्धराजापरनाम्नो जयसिंहदेवस्य बालमित्र समयश्चास्य सवत् ११५१-१२१० क्रैस्त द्वादशशतकपूर्वार्धम्। समुपवर्णितश्चाय कवि ।

'प्राग्वाटान्वयसागरेन्दुरसमप्रज्ञः कृतज्ञ क्षमी
वाग्मीसूक्तिसुधानिधानमजनि श्रीपालनामा कवि ।
य लोकोत्तरकाव्यरजितमतिः साहित्यविद्यारति
श्रीसिद्धाधिपति कवीन्द्र इति च भ्रातेति च व्याहरत्।'

इति कुमारपालप्रतिबोधप्रान्ते।

एकाहनिष्पन्नमहाप्रबन्ध श्रीसिद्धराजप्रतिपन्नबन्धु ।
श्रीपालनामा कविचक्रवर्ती सुधीरिम शोधितवान् प्रबन्धम् ॥

इति च हेमचन्द्रसूरीयद्विसन्धानकाव्यप्रान्ते।

श्रीहर्ष —अय हर्षदेवोमहाराज' कविकुलमणि रत्नावल्यादेर्नाटकस्य कर्ता, यस्य सभाया बाणमयूराद्य कवय आसन्। विप्रतिपद्यन्त केचन नाय रत्नावल्यादे कर्ता, किन्तु बाणोमहाराज प्रीणयन् स्वय विरच्य तन्नाम्नाख्यापितवानिति। इद तु न मन्यन्ते प्रमातार'। बिल्हणश्च विक्रमाङ्कदेवचरिते १८ सर्ग ६४ श्लोके हर्ष वर्णयन् काव्यरचनाया श्रीहर्षादप्यधिकनिपुण कथयति। सुभाषितावली-सदुक्तिकर्णामृत-कवीन्द्रवचनसमुच्चय प्रस्तावनासु विशेषो द्रष्टव्य ।

श्रीहर्षपण्डित —अय नैषधीयचरितस्य खण्डनखण्डखाद्यस्य च कर्ता पण्डितकुलमण्डन कविप्रवर, पिताऽस्य श्रीहरि, माता मामल्लदेवी, कान्यकुब्जाधीश्वरेण जयन्तचन्द्रेण आसनताम्बूलप्रदानेन समानित । समयश्चास्य (1169 A D) क्रैस्त द्वादश शतकम्। इति नैषधीयचरितप्रस्तावनाया श्रीमान् शिवदत्तशर्मा। केचन नवम शतक दशम शतक वा मन्यन्ते, सर्वमेतत् तस्यामेव प्रस्तावनाया विस्तरशो निरूपितम्। सुभाषितावलीप्रस्तावनाया सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनाया च विशेषो द्रष्टव्य ।

श्रुतधर —अय कविराजीक इति स्वनाम्ना ख्यातो लक्ष्मणसेनस्य वङ्गदेशाधीश्वरस्य समये आसीत्।

'गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापति ।
कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च ॥'

इति श्लोकेन निरूपितान् लक्ष्मणसेनसभाया समवस्थितान् कवींश्चतुरोऽपि वर्णयन्नय श्लोक प्रवर्तते—

'वाचं पल्लवयत्युमापतिधरः, सन्दर्भशुद्धिं गिरां
जानीते जयदेव एव, शरणः श्लाघ्यो दुरूहद्रुते ।
श्रृंगारोत्तरसत्प्रमेयरचनैराचार्यगोवर्धन
स्पर्धी कोऽपिन, विश्रुतः श्रुतधरो धोयी कविक्ष्मापतिः ॥' इति ।

अनेन श्लोकेन धोयीकविः श्रुतधर इति कविराज इति विश्रुत इति च विज्ञायते । सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायां च दीयतां दृष्टिः । समयोऽस्य लक्ष्मणसेनस्येति व्यक्तम् ।

सीत्काररत्नम्—कोऽयम् ?

समादिष्टः शिष्टैः परममिहयन्निर्वृतिपदम्
× × × स सीत्कारः पायादमृतविजयी सुन्दरदृशाम् ।' सू. २७७

इति सीत्कारवर्णनवैचित्र्यमूलकमिदं सीत्काररत्न इति साङ्केतिकं नाम ।

सुबन्धुः—वासवदत्ताख्यस्य काव्यस्य कर्ता प्रथितः कविः वासवदत्तायां धर्मकीर्तिविरचितः बौद्धसंगतिग्रन्थोऽन्यते । षष्ठशतकस्थाद्धर्मकीर्तेः पश्चात्तनः समयोऽस्य सप्तमशतकपूर्वार्धम् सुभाषितावलीप्रस्तावनायां सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायां चावलोक्यताम् ।

सोमकविः—अयमेव सोमदेव इत्यपि प्रथितः । कथासरित्सागरस्य कर्ता काश्मीरमहाराजस्य समकालः समयश्चास्यक्रैस्तमेकादश शतकम् । सुभाषितावलीप्रस्तावनायामालोक्यताम् ।

सोमप्रभसूरिः (सोमप्रभाचार्यः) सूक्तिमुक्तावल्याः कर्ता च कर्ता च कुमारपालप्रतिबोधस्य । समयोऽस्य क्रैस्तद्वादशशतकस्योत्तरार्धम् ।

हनुमान्—महानाटकस्य खण्डप्रशस्तेश्च कर्ता प्रथितः । सदुक्तिकर्णामृतादावस्य श्लोकाः समुपलभ्यन्ते ।

हरिहरः—शिवदत्तशर्मविरचितनैषधीयचरितप्रस्तावनायामिदमनूद्यते—'राजशेखरोऽपि स्वग्रन्थैकखण्डे प्रसङ्गतोऽवर्णयत्, नैषधीयस्य प्रथमपुस्तकं **हरिहरो** गुजरातेति ख्यातदेशं वीरधवलनामनि राजनि वसुभर्तां शासत्यानयत्, तत्पुस्तकाच्च वीरधवलः प्रधानामात्यो **वस्तुपालो** नामान्यदेकं पुस्तकमवतारयामासेति, तेनास्य समयो वस्तुपालसमय एवेति विज्ञायते । वस्तुपालसमयश्च प्राक्निरूपितः ।

हेमचन्द्रसूरिः—अयं प्रख्यातः अर्हतमतानुयायी साधुप्रवरः समधिगताचार्यपदः । अयमेव हेमसूरिः । समयोऽस्य क्रैस्तैकादशशतकस्योत्तरार्धम्' द्वादशशतकप्रथमभागश्च । असौ सिद्धराजसमये कुमारपालसमयेचासीत् । अनेन बहवोनिबन्धा विरचिताः ।

एतावता निबन्धेन विचारपद्वीमुपनीतेभ्यः कविभ्योऽन्येऽपि कवयोऽस्यां सूक्तिमुक्तावल्यांनिर्दिष्टानाम, परं येषां देशकालकृत्यादि न किञ्चिदुपलभ्यते तान् निर्दिश्य 'न किञ्चिद्विज्ञायते' इति विलेखने न लाभ इति तेऽस्मिन् सन्दर्भे न गृहीताः । आकरानुक्रमण्यां तेषां नामानि व्यक्तानि नाम । यद्यपि सूच्यां सूचीपत्रे (Catalogus Catalogorum) अत्रत्यानां केषाचिदस्ति नामनिर्देशः, नाम्ना

सजातीया अपि बहवः स्युः । पर ते जल्हणात् प्राक्तना पश्चात्तनावेति यावन्न निश्चेतु शक्नुम तावत् नातीव प्रयोजन तत । अतस्तदन्वेषणप्रयासो नाद्दतोऽस्माभि । विमर्शकुशलैर्महाशयैस्तत्र तत्र प्रविश्य समुन्नेयमित्याशास्महे । अथ प्रकान्ता प्रस्तावनाम् परिसमापयन्तोवयमग्रत प्रसरामः ।

अस्या सशोधने सहायतया समाहृतानि पुस्तकानि पञ्च, एक क सज्ञित यदुगिरिसम्पत्कुमार श्रीयतिराजस्वामिनाम् अपर ख सज्ञित मद्रास ओरियण्टल् लैब्रेरीत समार्जीतम्, अपर च. सज्ञित महीशूर राजकीयपुस्तकालयस्थम्, अन्यत् ग सज्ञित बडोदाराजकीयप्राच्यविद्यालयस्थ (गयकवाड ओरियण्टल इन्सूट्यूटस्थ) सूक्तिमुक्तावलीसग्रहाख्य पुस्तकम्, इतरत् पूनाभण्डारकर पुस्तकालयत समानीत सूक्तिमुक्तावलीसग्रहाख्य पुस्तकम् इति । तान्येतान्यवलम्ब्य परिशोधितमेतत् सत्यपि प्रामादिके प्रस्खलने गच्छत स्खलनमिति न्यायेन सहृदयै पण्डितैर्दोषमपह्यद्भि सन्तोष्टव्यमित्यभ्यर्थयाम । श्रीमता चिदम्बरनगरस्थेन वेदान्तशिरोमणिना. ए विजयराघवाचायण आकरान्तेणणे महत् साहाय्य कृतम्, अभिनन्दामश्चतदीय साहाय्यम् ।

पं. कृष्णमाचार्यः (श्रीरगम्) वडताल,
सस्कृतपाठशालाप्रधानपण्डित

विषयानुक्रमणी

सूक्तिमुक्तावली

यत्पादाम्भोजसेवारुचिशुचिमनसां प्रातिभं तत्तिरश्चां
चक्राङ्गानामपि द्राग्विलसति मिलितक्षीरनीरप्रभेदे ।
उद्दामाज्ञानरूपप्रबलतमतमःस्तोमसोमस्वभावां
देवीमानन्दकन्दां विधुमणिविशदां शारदां तां नमामि ॥ १ ॥

जनयतु नतिभाजामेष सन्तोषपोषं
कुवलयदलकान्तिः कालिकायाः कटाक्षः ।
प्रकटयति पुरारेः केतकीगर्भपत्र-
त्विषि वपुषि लिपिं यः पञ्चबाणप्रशस्तेः ॥ २ ॥

लसन्मृणालाङ्कुरकोमलानि स्फुरत्सुधाधामकलामलानि ।
पीयूषसारैकनिकेतनानि जयन्ति सूक्तानि महाकवीनाम् ॥ ३ ॥

गीर्वाणासुरमौलिरत्ननिकरप्रेङ्खन्मयूखाम्भसः
संसेकादिव पादमूलकलितैः स्निग्धैः प्रभापल्लवैः ।
आश्वासं कृपयेव शश्वदकरोन्मुग्धैणसार्थस्य यः
सोऽभूद्वत्समुनिः पवित्रचरणन्यासेन पूतावनिः ॥ ४ ॥

तस्यान्वयेऽभूत्करिवृन्दनाथो दादाः सदा दाननिदानभूतः ।
यस्येक्षणाद्विज्जणभूपसैन्यं दैन्यं गतं संयति विक्रमेण ॥
चत्वारस्तस्य सञ्जातास्तनया नयशालिनः ।
भुजा इव हरेः शश्वद्विक्रमश्रीविभूषिताः ॥ ५ ॥

चतुर्मुखमुखोद्गीर्णा निगमा इव ते बभुः ।
ख्यातो महीधरो जल्हः साम्बगङ्गाधरावपि ॥ ६ ॥

उपायैरिव तैः काले चतुर्भिः सुप्रयोजितैः ।
[3]मैलुगिक्षोणिपालस्य राज्यं जातं सदोन्नतम् ॥ ७ ॥

---

१ This verse is found in R G Bhandarkar's description of the MS in Report 1887-91 २ ता क ३ मे ख ४ गिभूपाल ख

[1]बिज्जणबलजलराशिं त्रिमथ्यं भुजमन्दरेण यः कृतवान्।
वीरश्रियमङ्कस्थां स न कस्य महीधरः स्तुत्यः॥ ८॥

किं चित्रं यदि भोगीन्द्रोऽनन्तस्तत्तनयो बहून्।
आनीय बलिसद्मस्थान्नागान् स्वस्वामिने ददौ॥ ९॥

विजित्य बिज्जणं याते सुरलोकं महीधरे।
निनाय भिल्लमं जल्हो राजतां क्षयवर्जिताम्॥ १०॥

घुर्जरभूभृत्कटके कण्टकविषमेऽतिदुर्गमे येन।
भगदत्तकीर्तिभाजा दुष्टगजः स्वेच्छया नीतः॥ ११॥

मेल्लः[2] पल्लवितोरुभीतिरभितस्त्रस्यद्दलो मेलुगि-
मुञ्जः[3] खिञ्जितविक्रमस्त्रिभुवनब्रह्मा किल ब्राह्मणः।
अन्नो[4] नुन्नपराक्रमो [5]विजितभूर्वभू रणप्राङ्गणे
येनाकारि मुरारिविक्रमभृता किं किं न तस्योर्जितम्॥ १२॥

हारं हारं रिपूणां समिति गजघटा भिल्लमायोदितासा-
वाशामाशागजानामपि हरणविधौ साम्प्रतं [6]हा विधत्ते।
स्मारं स्मारं सुराणामधिपतिरिति यद्विक्रमाणां स्म भीत-
श्शङ्के सङ्केतभूमौ नियमयति निजं कुञ्जरं कुञ्जरन्ध्रे॥ १३॥

यदसिनिहतदन्तिव्रातरक्ताक्तमुक्ता-
फलविहितविभूषा मत्तवेतालयोषाः।
रिपुनृपतिकबन्धान्नृत्यतोऽद्यापि दृष्ट्वा
करकलितकपालास्तालमुद्घट्टयन्ति॥ १४॥

आसीद्गङ्गाधरस्तस्य भ्राता गङ्गाधरोपमः।
एकान् बबन्ध यो व्यालान् मुमोचैकान् यदृच्छया॥ १५॥

सङ्गं द्विजिह्वैर्न चकार दुष्टैर्ववाह मूर्ध्ना न जडं कदाचित्।
ददाह कामं न जनस्य रुष्टस्तथाऽपि गङ्गाधर एव सोऽभूत्॥ १६॥

---

१ बि क २ त्रिमिथ्य क ३ सिञ्जा क ४ नना क ५ नाधि क ६ पुष्टित ख. ७ विपुल ख
८ नुक्तो ग ९ तिलोता क १० नति क ११ श्रीभिन्न १२ रेन्द्र क १३ नाटर्शा क

तस्याभवत्सूनुरनूनसत्त्वो जनार्दनाह्वः करिवाहिनीशः ।
समुद्रवद्यो भुवनं बभार सह श्रिया चित्रमशेषमेतत् ॥ १७ ॥

उत्पन्नं सुधिया कुले यदखिलैस्त्यक्तं बुधैर्न क्षणं
यन्नो विस्मृतमेकदाऽपि सुजनैर्यद्यन्न युक्तं खलैः ।
दौर्गत्यस्य तथाविधस्य महतस्तस्यापि केनापि नो
यद्दानाम्बुसरित्प्रवाहपतितस्याकारि हस्तार्पणम् ॥ १८ ॥

सिद्धोऽप्यध्यापितस्तेन गजशिक्षा तदद्भुतम् ।
ययाऽर्जुनं लसत्पत्रं समूलमुदमूलयत् ॥ १९ ॥

विश्वत्राणपरायणः स्फुरद्दुरुस्वर्णचिंतार्थिव्रज
स्तस्मादद्भुतविक्रमः समभवच्छ्रीलक्ष्मदेवः सुधीः ।
मन्त्रैर्निर्जितदेवमन्त्रिधिषणैर्जाग्रन्नयैःपक्रमै
राज्यं कृष्णमहीपतेरविकलं दत्वा स्थिरं यो व्यधात् ॥ २० ॥

अगस्त्य इव यस्यासिर्न्यश्चितक्षितिभृद्भभौ ।
चित्रं सोऽप्यकरोन्नृत्यत्कबन्धं समरार्णवम् ॥ २१ ॥

यद्वनितोद्यानश्रीः परिपाकस्फुटितदाडिमव्याजात् ।
विहसत्यनेकरम्भा प्रकटितदशनेव नन्दनं विपिनम् ॥ २२ ॥

जटोत्कटं लसत्कुल्यं नीलकण्ठोपशोभितम् ।
भाति यद्वनितोद्यानमुत्तमाङ्गमिवैश्वरम् ॥ २३ ॥

तत्क्षारत्व परिहृतमहो दूरमूरीकृता द्राक्
पीयूषस्य प्रकृतिसुभगा माधुरी सा धुरीणा ।
इत्थं यानः सरिदधिपतिर्लुप्तवेषोऽन्यदेशं
भीत्याऽगस्त्यादिति जनवटैस्तर्क्यते यत्तडागः ॥ २४ ॥

तस्यास्ते तनयो नयोदधिविधुर्बन्धुर्बुधानां सुधीः
सारासारविचारणासु चतुरः श्रीजल्हणाख्यः क्षितौ ।
यद्दानोदकवाहिनीभवनवाम्भोधेर्यशश्चन्द्रमा
जातोऽन्यः सततोदितो धवलयत्युच्चैर्जगन्त्युल्बणः ॥ २५ ॥

१ यथा ख २ दरि क ३ नयप्रर्मै ख ४ किंपीयूष ग ५ दार क ६ मीत, क, ७ विंहणाख्य, क ८ त्युल्वणम् क

मतिपत्रा दत्तमस्मै मतिहतबलवद्वेपिवर्गोपसर्ग
राज्यं प्राज्यप्रभावप्रथितगुणभृता कृष्णराजाय भक्त्या।
तन्निर्वाह्यं मयेति द्विगुणितधिषणाशक्तिभक्तिर्विधत्ते
सर्वं यः स्वामिकार्यं हितमनयहृता भावुकेनानुजेन ॥ २६ ॥

ध्रुवं यस्यास्ति हस्ताब्जे मदान्धा करिवाहिनी।
दानोदकप्रवाहोऽत्र दृश्यते कथमन्यथा ॥ २७ ॥

यद्गुणैर्ग्रथितः शुद्धैरमितैर्ब्रह्मगोलकः।
विधत्ते कीर्तिकन्यायाः क्रीडाकन्दुकविभ्रमम् ॥ २८ ॥

ब्रूमहे किमगाधत्वं यत्कृपाणपयोनिधेः।
मग्ना यत्रारिवाहिन्यो न लक्ष्यन्ते परःशताः ॥ २९ ॥

निर्दलितराजमापैरार्द्रकखण्डैः ससैन्धवक्षोदैः।
यदसिगुणो रसवत्यां संयति भैक्ष्यं करोति कालस्य ॥ ३० ॥

न्यञ्चद्भूवलयं चलत्क्षितिधरं क्षुभ्यत्समस्तार्णवं
त्रस्यद्वैरिवधूविलोचनजलप्रारब्धवर्षोद्गमम्।
प्रोद्यत्तुरगावलीखुरपुटव्याधूतधूलीपट-
च्छन्नादित्यपथं कथं न विदितं यज्जैत्रयात्रादिनम् ॥ ३१ ॥

यद्वैरिवीरैरसिखण्डिताङ्गैः समुत्सुकाभिः सुरसुन्दरीभिः।
वैशीकियाचूर्णमिव प्रकीर्णमाभाति धूलीपटलं समीके ॥ ३२ ॥

क्षणं कान्तारोगप्रकटितमनोविकृतयुतः
क्षणं शालोत्सङ्गे द्विजकुलरवाकृष्टहृदयः।
क्षणं पत्रध्यानश्रुतिपुलकितो यद्भयभरा-
द्वसन् प्राप्तोऽरण्ये रिपुरवनिपालस्थितिमिव ॥ ३३ ॥

याञ्चादैन्यलघूकृतास्तृणमिव क्षिप्तं निरालम्बना
नीयन्ते प्रतिसद्म मार्गणगणा दौर्गत्यवातेन ये।
तेषां येन तथाकृतोऽतिगरिमा स्वर्णाचपुञ्जार्पणै-
र्यस्मात्सम्प्रति तेऽपि चित्रकटकैर्भूर्भुजा बिभ्रति ॥ ३४ ॥

---

१ मया. क २ निर्वा. ग ३ बा क्ला. घ ४ राम क. ५ ते रि. ड ६ तून क.

कोऽप्यन्यः कल्पवृक्षोऽयं चरास्ति वसुधातले ।
यत्पाणिपल्लवोऽप्येकः कुरुतेऽधः सुरद्रुमम् ॥ ३५ ॥

कीर्त्या यस्य जगत्त्रये धवलिते सह्याचले मन्दरे
विन्ध्ये हेमगिरौ हरक्षितिधरे नो भाति रूपान्तरम् ।
नो चेदर्थिजनाय तेन ददता स्वर्णं जगत्यूर्जितं
विख्यातः कनकाचलः कथमिव स्वैरं न विश्राणितः ॥ ३६ ॥

तेनेयं क्रियते वीक्ष्य सत्सुभाषितसङ्ग्रहान् ।
सूक्तिमुक्तावली कण्ठकंदलीभूषणं सताम् ॥ ३७ ॥

विबुधैः सन्निवेशज्ञैः सङ्गृहीतान्यनेकशः ।
सुधारससनाभीनि सन्ति सूक्तानि यद्यपि ॥ ३८ ॥

तथाऽपि खर्वतां नीत्वा विबुधैर्गर्वपर्वतम् ।
शश्वदालोकनीयोऽयं मत्सरः किं गुणेष्वपि ॥ ३९ ॥

साहित्यविद्याहृदयं ज्ञातुमिच्छसि चेत्सुखम् ।
तत्पश्य जल्हणकृतां सूक्तिमुक्तावलीमिमाम् ॥ ४० ॥

नाङ्गुलीयैर्न केयूरैर्न ग्रैवेयैर्न कङ्कणैः ।
तथा भाति यथा विद्वान् कण्ठसङ्गतयाऽनया ॥ ४१ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्यैते ।

आदौ नमस्कृतिः पश्चादाशंसावचनानि च ।
सुभाषितप्रशंसा च कविकाव्यस्तुतिस्ततः ॥ ४२ ॥

कुकवीनां ततो निन्दा सन्मनस्विखलास्ततः ।
कदर्यपद्धतिरथो द्विविधाऽन्योक्तिपद्धतिः ॥ ४३ ॥

कृताः खेचरभूचारिभेदास्तेष्वादितो रविः ।
खेचरेषु ततश्चन्द्रवातमेघास्ततः खगाः ॥ ४४ ॥

तेषु प्राक् कोकिलो हंसः शिखिश्चातकचातकालयः ।
खद्योतश्चातकः पश्चादित्युक्ताः खेचरास्ततः ॥ ४५ ॥

---

१ कन्दली, ख, २ नाथानि ख ३ ते काक क,

भूचरास्तेषु सिंहः प्राक् ततः कुञ्जरपद्धतिः।
दासेरकवलीवर्दमृगपद्धतयः पृथक् ॥ ४६ ॥

जलधिमणिशङ्खतटिनीसरसीपद्मद्रुमाश्च शिखिमरवः।
सङ्कीर्णवस्तुवर्णनमित्यन्योक्तिर्द्विधाऽथ शृङ्गारः ॥ ४७ ॥

प्रथमोऽत्र विप्रलम्भस्तदनु च सम्भोगशृङ्गारः।
तत्र वियोगः प्रथमं प्रियसङ्गः स्त्रीषु मदनजाऽवस्था ॥४८ ॥

प्रश्नः सखीना विविधाः प्रलापा वियोगिनीनामथ दूतिकायाः।
सम्प्रेषणं मन्मथजाऽप्यवस्था सह प्रलापेन वियोगिनश्च ॥ ४९ ॥

दूतीवचः प्रियं प्रति सन्देशो विरहिणः प्रियतमायाः।
तस्या विरहावस्था कथनं दूत्या प्रियाप्रश्नः ॥ ५० ॥

दूत्युपहासस्तदनु प्रियस्य कान्तावलोकने वाचः।
वाल्यं वयसः सन्धिर्यौवनमखिलाङ्गवर्णनं क्रमशः ॥ ५१ ॥

माने मानिन्यवस्था तु नायिकातिथ्यपूर्विका।
सख्या चानुनयः पश्चादुचितप्रत्युक्तयस्ततः ॥ ५२ ॥

प्रसादोऽथ च सम्भोगे ऋतवः कुसुमोच्चयः।
कन्दुकोदकयोः क्रीडा स्वेदास्तमयस्ततः ॥ ५३ ॥

प्रलापाः कामिनामादावभिसारेऽभिसारिका।
चन्द्रोदयः पानगोष्ठी प्रियाचाटुरतः परम् ॥ ५४ ॥

सुरतेषु तत्प्रशंसा नववोपितसङ्गमे सखीहास्यम्।
निधुवनमथ नववध्वा रतिकेली रतिविपर्यासः ॥ ५५ ॥

निवृत्तिः सुरतस्यादौ कलहः प्रणयस्य च।
नायिकानुनयः पश्चात् प्रभातं तत्स्मारणः ॥ ५६ ॥

कलहान्तरिताप्रलपनमतः परं नायकस्य शिक्षा च।
सम्भोगाविष्करणं कुलटा सङ्कीर्णमिति च शृङ्गारः ॥ ५७ ॥

---

१ °नं ग. २ मदनरसा क. ३ वा क.

रसा हास्यादयो जातिस्ततो भूपतिवर्णनम् ।
क्रियागुप्त्यादिचित्राणि तथा वक्रोक्तिपद्धतिः ॥ ५८ ॥

रथकरिगिरिवारिधिनदीसरोनगरवर्णनं क्रमशः ॥
कूर्मादीनां स्तवनमथ सर्वपदार्थसंस्तुतिर्विविधा ॥ ५९ ॥

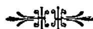
[[2]भैरवकूर्मादीना स्तवनं मृगयादिवर्णनं चाथ ।]

नीतिर्विद्या दैवं सपुरुपकारं च साहसं लक्ष्मीः ।
दानं कुलजा नारी तद्वृत्तमपत्यकं च मित्रगुणौ ॥ ६० ॥

कला सेवाऽथ धर्मार्थौ [3]तृष्णादारिद्र्यपद्धती[4] ।
सन्तोपक्षान्तिकरुणा वैराग्यं तदनु स्तुतिः ॥ ६१ ॥

हरीशयोस्त्रयस्त्रिंशत्पद्धतीनामिदं शतम् ।
श्रीमता भगदत्तेन जल्हणेन व्यरच्यत ॥ ६२ ॥

इति श्रीमद्दारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्ता-
वल्यामनुक्रमणिकाप्रकरणम् ॥

१ सुधानाश्मनगरमुन्मादे ख २. निबन्धशरीरपर्यालोचने ईदृशेनैव पाठेन भाव्यमिति प्रतिभाति ३ तृप्ति ख. ४ ति क

(१)
नमस्कारपद्धतिः

शिव

नमस्तुङ्गशिरश्चुम्बिचन्द्रचामरचारवे।
त्रैलोक्यनगरारम्भमूलस्तम्भाय शम्भवे॥ १॥

भट्टबाणस्य।

सुप्तद्रुहिणगोविन्दचन्द्रेन्द्रधनदादिषु।
कल्पान्तरात्रिषु नमो यामिकाय यमारये॥ २॥

राजशेखरस्य।

आदाय चापमचलं कृत्वाहीनं गुणं विषमदृष्टिः।
यश्चित्रमच्युतशरो लक्ष्यमभाङ्क्षीन्नमस्तस्मै॥ ३॥

श्रीभोजदेवस्य।

वाणीभूतपुराणपूरुषधृतिमत्याशया धाविते
विद्रा [तीक्ष्णगा] शुशुक्षणिकणग्लान्ते शकुन्तेश्वरे।
नम्रोन्नम्रभुजङ्गपुङ्गवगुणव्याकृष्टवाणासन-
क्षिप्तास्त्रस्य पुरद्रुहो विजयते सन्धानसीमाश्रमः॥ ४॥

नमस्तुभ्यं देवासुरमकुटमाणिक्यकिरण-
प्रणालीसम्भेदस्नपितचरणाय स्मरजिते।
महास्त्रस्याहाकृतभुवनचक्रेऽपि नयने
निरोद्धुं भूयस्तत्तमसमिव कामं हुतवते॥ ५॥

एतौ श्रीमुरारेः।

चूडोत्तंसितचारुचन्द्रकलिकाचञ्चच्छिखाभासुरो
लीलादग्धविलोलकामशलभः श्रेयोदशाग्रे स्फुरन्।
अन्तःस्फूर्जदपारमोहतिमिरप्राग्भारमुच्छेदयं-
श्चेतःसद्मनि योगिनां विजयते ज्ञानप्रदीपो हरः॥ ६॥

१ विद्ध...

अर्धनारीश्वरः

सन्ध्यानतौ नतपुरन्ध्रितनोः सरोषमुत्सारिते गिरिजया निजपाणिपद्मे ।
उत्सर्पिकङ्कणफणीन्द्रफणार्पणेन पूर्णोऽञ्जलिर्जयति बालमृगाङ्कमौलेः ॥ ७ ॥

वन्दे तदेकं शिवयोः शरीरं यद्वामभागे कुचकुम्भदम्भात् ।
अवाप्तमृत्युः किल लिङ्गरूपी वीरः स्वयम्भूरभवन्मनोभूः ॥ ८ ॥

करस्पर्शारम्भात्पुलकितपृथूरोजकलशे
श्रमाम्भो वामार्द्धे वसति मदनाकूतिसुलभम् ।
विभोर्वारं वारं कृतसमधिकोद्धूलनविधे-
स्तनौ भस्मस्नानं कथमपि समाप्तं विजयते ॥ ९ ॥

मौनादस्तमितेव चाटुभणितिः स्रस्तैकहस्ताद्रुतं
दूरेऽप्यञ्जलिबन्धनं प्रणमनं स्तब्धार्द्धमूर्ध्नः कुतः ।
इत्थं सङ्घटितैकविग्रहतया व्यग्रो गिरिग्रामणी-
जाता जातरुषं जयत्यनुनयन् देवस्त्रिलोकीगुरुः ॥ १० ॥

कस्यापि ।

देहार्द्धं कुरु पार्वति स्थिरपदं [हस्ते] धनुर्धारय
स्वेदार्द्रं यदि मृज्यता करतलं भस्माङ्गरागेण मे ।
एवं जल्पत एव बाणशिखिनि मौर्वीय शिञ्जाफणि
श्वासैः प्रज्ज्वलिते पुरेषु जयति स्मेरं पुरारेर्मुखम् ॥ ११ ॥

बिल्हणस्य ।

हरस्य जटाभरण पन्नग.

कण इव पुरा वह्नेर्भस्मावधूलनसङ्गतो
जयति महलालोकस्फाराबधूतनिशोदयः ।
स्मरहरजटाबन्धग्रन्थिर्भुजङ्गफणामणि-
स्त्रिदशतटिनीपूरानीतः स्फुरन्निव तारकः ॥ १२ ॥

भट्टसोमेश्वरस्य ।

---

१ नर अर्द्धेश्वरपद्धतौ २ श क ३ त ख ४ भः ख ५ ते ख ६ णोजाया क ७ देह क ख ८ रा ख ९ न्ये क ख १० शिखा क ख ११ णे. क ख १२ स्मर क. ख

हरस्य ताण्डवम्

उच्चैरुत्तालखेलद्भुजवनपवनोद्धूतशैलौघपात-
स्फारोदश्वत्पयोधिमज्जितमकुटस्वर्धुनीसङ्गमानि।
जीयासुस्ताण्डवानि स्फुटविकटजटाकोटिसङ्घट्टभूरि-
भ्रश्यन्नक्षत्रचक्रव्यवहितसुमनोवृष्टिपातानि शम्भोः ॥ १३ ॥

भेरीभाङ्कारस्य।

हरस्य ललाटलोचनम्

नीललोहितललाटलाञ्छने लोचने जयति कोऽपि पावकः।
रक्षितस्य जगदन्तहेतवे यस्य संज्वलनमात्मभूरभूत् ॥ १४ ॥

मुरारेः।

हरस्य जटा

जयति हरजटाभरो यदन्तर्वहति निराकुलमेव देवसिन्धुः।
लहरिषु तरलेन्दुराजहंसा विततविरिञ्चिकपालफेनमाला ॥ १५ ॥

हरविलोचने

प्रणमत नयने हरस्य पूजाकमलकुलं पदयोः कृतं कृतार्थैः।
विकसनविनिमीलने विचित्रं युगपदुपैति ययोर्विलोकनेन ॥ १६ ॥

सूक्तिमहत्त्वादेतौ।

हरजटाभरण चन्द्रकला

स जयति हिमकरलेखा चकास्ति यस्योमयोन्मुखी विहिता।
नयनप्रदीपकज्जलजिघृक्षया रजतशुक्तिरिव ॥ १७ ॥

सुबन्धोः।

लसल्लीलाचन्द्रस्मरणगतमौलेः स्मरजितः
किरद्भिः सुज्योत्स्नां नखमणिभिरापूरितकलः।
व्यलीके पार्वत्याः परिलुलितैरञ्जनजुषः
पतद्भिर्बाष्पस्य क्रमलिखितलक्ष्मा विजयते ॥ १८ ॥

वस्यापि।

---

१ सुधाधिरेण. क. २ ज्योत्स्नांनिबेन्. क

श्रीकण्ठस्य कपर्दबन्धनपरिक्लान्तोरगग्रामणी-
सन्दष्टां मकुटावतंसकलिकां वन्दे कलामैन्दवीम् ।
या बिम्बप्रतिपूरणाय परितो निष्पीड्य संदंशिका-
यन्त्रेणेव ललाटलोचनशिखिज्वालाभिरावर्त्यते ॥ १९ ॥

मुरारेः ।

पार्वती

हरकण्ठग्रहानन्दमीलिताक्षीं नमाम्युमाम् ।
कालकूटविषस्पर्शजातमूर्च्छागमामिव ॥ २० ॥

बाणस्य ।

क्रीडासरोपगिरिजाचरणारविन्दं
वन्दे यदग्रपतिता हरिणाङ्कलेखा ।
कामार्पहस्तितदृपध्वजधैर्यलक्ष्मी-
पातावभग्नवलयार्द्धनिभा विभाति ॥ २१ ॥

गोत्रानन्दस्य ।

प्रातः कालाञ्जनपरिचितं वीक्ष्य जामातुरोष्ठं
कन्यायाश्च स्तनमुकुलयोरङ्गुलीभस्ममुद्राम् ।
प्रेमोल्लासाज्जयति मधुरं सस्मिताभिः सखीभि-
र्गौरीमातुः किमपि किमपि व्याहृतं कर्णमूले ॥ २२ ॥

कस्यापि ।

गजानन

उच्चैर्ब्रह्माण्डखण्डद्वितयसहचरं कुम्भयुग्मं दधानः
प्रेङ्खन्नागारिपक्षप्रतिभटविकटश्रोत्रतालाभिरामः ।
देवः शम्भोरपत्यं भुजगपतितनुस्पर्द्धिवर्द्धिष्णुहस्त-
स्त्रैलोक्याश्चर्यमूर्तिः स जयति जगतामीश्वरः कुञ्जरास्यः ॥ २३ ॥

विश्वेश्वरस्य ।

१ णैव ख २ भिपीडित ख ३ निम्बाधरोष्ठ. ख ४ युग्म क

गङ्गा

गौरीविभज्यमानार्द्धसङ्कीर्णे हरमूर्धनि।
अम्ब द्विगुणगम्भीरे भागीरथि नमोऽस्तु ते ॥ २४ ॥

मन्मथ.

कुलगुरुरबलानां केलिदीक्षाप्रदाने
परमसुहृदनङ्गो रोहिणीवल्लभस्य।
अपि कुसुमपृषत्कैर्देवदेवस्य जेता
जयति सुरतलीलानाटिकासूत्रधारः ॥ २५ ॥

राजशेखरस्य।

स एष भुवनत्रयप्रथितसंयमः शङ्करो
बिभर्ति वपुषाऽधुना विरहकातरः कामिनीम्।
अनेन किल निर्जिता वयमिति प्रियायाः करं
करेण परिताडयन् जयति जातहासः स्मरः ॥ २६ ॥

तस्यापि।

रतिः

देवी रतिर्विजयते मृगनाभिचित्र-
पत्रावली पृथुपयोधरसीम्नि यस्याः।
भाति त्रिलोकविजयोपनतस्वकान्त-
प्रक्रान्तसायकनिशातनकालिकेव ॥ २७ ॥

मदनस्य।

हरिः

लक्ष्मीलतासमाश्लिष्टं कौस्तुभस्तबकोज्ज्वलम्।
स्वर्गापवर्गफलदं हरिकल्पद्रुमं नुमः ॥ २८ ॥

तस्यापि।

जयति स नाभिसरोरुहमधुकरपटलैरिवासिताकारः।
शौरिः श्रीमुखचन्द्रे यत्कान्तिर्लाञ्छनच्छाया ॥ २९ ॥

क्षेमेन्द्रस्य।

१ पुष्प क. २ कलरोहेण ग. ३ मन्मथ ख.

अतिविपुलं कुचयुगलं रहसि करैरामृशन् लक्ष्म्याः ।
तदपहृतं निजहृदयं जयति हरिर्मृगयमाण इव ॥ ३० ॥

अरसिठक्कुरस्य[1] ।

कनककलशस्वच्छे राधापयोधरमण्डले
नवजलधरश्यामामात्मद्युतिं प्रतिबिम्बिताम् ।
असितसिचयप्रान्तभ्रान्त्या मुहुर्मुहुरुत्क्षिपन्
जयति जनितव्रीडाहासः प्रियाहसितो हरिः ॥ ३१ ॥

दृक्पातः कमलासनेऽस्तु भवतु ज्ञानं मनाङ् मारुते
श्रीकण्ठोऽयमितः सुरानिति नतास्तार्क्ष्येण विज्ञापितः ।
प्रेयस्याः क्व तदासनं क्व च रुतं कण्ठः क्व चेत्युल्लपन
लक्ष्म्यावासितमानसो विजयते सुप्तप्रबुद्धो हरिः ॥ ३२ ॥

कस्यापि ।

विरमति महाकल्पे नाभीपदैकनिकेतन-
स्त्रिभुवनपुरीशिल्पी यस्य प्रतिक्षणमात्मभूः ।
किमिह करणं कीदृक् कस्य व्यवस्थितिरित्यसा-
वुदरमविशद्द्रष्टुं तस्मै जगन्निधये नमः ॥ ३३ ॥

मुरारेः ।

जीयासुः शकुलाकृतेर्भगवतः पुच्छच्छटाच्छोटना-
दुद्यन्तः शतचन्द्रिताम्बरतलास्ते बिन्दवः सैन्धवाः ।
यैरुत्पत्य पतद्भिरौर्वशिखिनस्तेजोजटालं वपुः
पानाध्मानवशादरोचकरुजां चक्रे चिरायास्पदम् ॥ ३४ ॥

न पङ्कालेपं कलयति धरित्र्यव्ययवशा-
न्न मुस्तामन्विष्यत्युरगनगरभ्रंशचकितः ।
न धत्ते ब्रह्माण्डस्फुटनभयतो घुर्घुररवं
वराहो माहात्म्यादिति जयति सङ्कोचितवपुः ॥ ३५ ॥

एतौ हनूमत[2] ।

---

१ अरसिंठुरस्य क २ यैर० ख

जयन्ति नरसिंहस्य स्फुरन्नखशिखाङ्कुराः।
हरिणक्रोधकृष्टेन्दुकलाखण्डेरिवाङ्किताः॥ ३६॥

कस्यापि।

दैत्यानामधिपे नखाङ्कुरकुटीकोणप्रतिष्ठात्मनि
स्फारीभूतकडारकेसरसटासङ्घातघोराकृतेः।
सक्रोधं च सविस्मयं च सगुरुव्रीडं च सान्तस्मितं
क्रीडाकेसरिणो हरेर्विजयते तत्कालमालोकितम्॥ ३७॥

इन्द्रको.।

वपुर्दलनसम्भ्रमात् स्वनखरं प्रविष्टे रिपौ
क्व यात इति विस्मयात् प्रहितलोचनः सर्वतः।
वृथेति करधूतिभिर्निपतितं पुनर्दानवं
निरीक्ष्य भुवि रेणुवज्जयति जातहासो हरिः॥ ३८॥

कस्यापि।

लक्ष्मीपाणिद्वयपरिचितं मूलमूर्द्धश्रुतीनां
व्यक्तं वन्दे कमलचरणद्वन्द्वमाद्यस्य पुंसः।
यत्रैकस्य व्यधित वलिना पात्रतोयैर्वितीर्ण-
रार्द्रस्यैव प्रणतितरलः क्षालनं पद्मयोनिः॥ ३९॥

सूक्तिसहस्रात्।

दिङ्मातङ्गघटाविभक्तचतुराघाटा मही साध्यते
सिद्धा सा च वदन्त एव हि वयं रोमाञ्चिताः पश्यत।
विप्राय प्रतिपाद्यते किमपरं रामाय तस्मै नमो
यस्मादाविरभूत् कथाद्भुतमिदं यत्रैव चास्तं गतम्॥ ४०॥

कस्यापि।

खिन्नोऽसि मुञ्च भारं विभूमो वयमिति वदत्सु शिथिलभुजः।
भरभुग्नविनयनाहुषु गोपेषु हसन् हरिर्जयति॥ ४१॥

हरिहरस्य।

---

१ जिघ्र. क्रम. ग., २ पात्रा. ग.,

(२)

आशीर्वादपद्धतिः

तत्र अष्टमूर्तेरम्मयं वपु.

जगज्जीवनमव्याद्वः शम्भोरम्भोमयं वपुः।
ब्रह्माण्डमपि यस्यान्तस्तरत्तुम्बीफलायते॥ १॥

कस्यापि।

हरजटा

स धूर्जटिजटाजूटो जायतां विजयाय वः।
यत्रैकपलितभ्रान्तिं करोत्यद्यापि जाह्नवी॥ २॥

[1]शिवस्वामिनः।

शिवः

हिमगिरितनयामयार्द्धमूर्तिस्तुहिनशिलाहतसिन्धुबद्धमौलिः।
शिशिरकरकलाकृतावतंसो हरतु शिवः परितापमान्तरं व.॥ ३॥

उमापतिधरस्य।

असोढा तत्कालोल्लसदसहभावस्य तपसः
कथानां विस्रम्भेष्वथ च रसिकः शैलदुहितुः।
प्रमोदं वो दिश्यात् कपटबटुवेषापनयने
त्वराशैथिल्याभ्यां युगपदभियुक्तः स्मरहरः॥ ४॥

कस्यापि।

पाणौ कङ्कणमुत्फणः फणिपतिर्नेत्रं ज्वलत्पावकं
कण्ठः कुण्ठितकालकूटकुटिलो वस्त्रं गजेन्द्राजिनम्।
गौरीलोचनलोभनाय सुभगो वेषो हरस्येति मे
गण्डोद्दामविभावितः पशुपतेर्भाग्योद्गमः पातु वः॥ ५॥

रुद्रस्य।

---

१ दि० व. म. २ दु० म ३ नि व. ४ दाग्द. व

शैलेन्द्रप्रतिपाद्यमानगिरिजाहस्तग्रहप्रोल्लस-
द्रोमाञ्चादिविसंस्थुलाखिलविधिव्यासङ्गभङ्गाकुलः ।
हा शैत्यं तुहिनाचलस्य करयोरित्यूचिवान् सस्मितं
शैलान्तःपुरमात्रमण्डलगणैर्दृष्टोऽवताद्वः शिवः ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

चूडाभस्मकणाङ्किताविव जटापत्राञ्चलेनामृशन्
नेत्राग्निद्युतितापिताविव करैः सिञ्चन् सुधादीधितेः ।
नागश्वासकलङ्किताविव मुहुर्गङ्गाजलैः क्षालयन्
मानिन्याश्चरणौ गिरीन्द्रदुहितुर्भूत्यै गिरीशोऽस्तु वः ॥ ७ ॥

उमापतिधरस्य ।

दूरे दारुवनाभिसारक वृथाचाटूनि मुञ्चाधुना
भूयस्त्वं पुनरप्यहं यदि तदा चन्द्रः क्षितिं यास्यति ।
इत्युक्तः शशिमौलिरद्रिसुतया चूडेन्दुभूलम्बन-
व्याजव्यञ्जितपादपद्मपतनप्री[ति]मियः पातु वः ॥ ८ ॥

हर्षपण्डितस्य ।

सहस्राक्षैरङ्गैर्नमसितरि नीलोत्पलमयी-
मिवात्मानं मालामुपनयति पत्यौ दिविषदाम् ।
जिघृक्षौ च क्रीडारभसिनि कुमारे सह गणै-
र्हसन् वो भद्राणि प्रथयतु मृडानीपरिवृढः ॥ ९ ॥

मुरारे[१] ।

विश्लिष्टेऽभिनये रुपं रचयतः सम्पादिते शंसतो
रोमाञ्चं वहतः स्वहस्तरचितस्थानक्रियास्पर्शजम् ।
खिन्नां श्वासयतश्च शैलतनया गाढैः समालिङ्गनै-
र्नानाभावरसात्मकं पशुपतेराचार्यकं पातु वः ॥ १० ॥

मौलिस्थं[ग्र]हिणां दृगर्चिरुदयखिन्नार्द्धचन्द्रामृत-
प्रत्युज्जीवितदेवदैत्यशिरसामन्योन्यविद्वेषिणाम् ।

१ प्रीति क ख २ विक्रीडा क ३ मग्न क ख

जति वाक्कलहे महासनपरे तन्द्रायितारे परे
किं कुर्यादिति(?)तद्वचःस्मितमुखः पायात्स वः शङ्करः ॥ ११ ॥

कयोरप्येतौ।

कपालदाम

भूत्यै वोऽस्तु कपालदाम जगतां पत्युर्यदीया लिपिं
यत्रापि यत्रापि गणाः पठन्ति पदशो नातिप्रसिद्धाक्षराम्।
निर्धं स्रक्ष्यति वक्ष्यति क्षितिमपामीशिष्यते शिष्यते
भोगे गंगिषु रंस्यतेऽस्त्यति जगन्निर्देक्ष्यति ध्यामिति ॥ १२ ॥

त्रित्तैस्य।

निटिलनयनाग्नि

पायात्कृतानङ्गपतङ्गदाहः स्थाङ्किनो नेत्रशिखिप्रदीपः।
यस्यान्तिके शुभ्रदशानिवेशश्रियं किरीटेन्दुकलाः श्रयन्ते ॥ १३ ॥

मद्गुणस्य।

नेत्रत्रयम्

एकं ध्याननिमीलनान्मुकुलितं चक्षुर्द्वितीयं पुनः
पार्वत्या वदनाम्बुजस्तनतटे शृङ्गारभारालसम्।
अन्यद्दूरविकृष्टचापमदनक्रोधानलोद्दीपितं
शम्भोर्भिन्नरसं समाधिसमये नेत्रत्रयं पातु वः ॥ १४ ॥

कण्ठ

पायाद्वः शितिकण्ठस्य कण्ठः श्यामाम्बुदोपमः।
गौरीभुजलता यत्र विद्युल्लेखेव राजते ॥ १५ ॥

कयोरप्येतौ।

शिरस्थगङ्गा

क्रमाणां भुग्विधानां त्रिनयनविपतिना सम्पूर्णमितार
स्फार नेत्रानलेन प्रसभनियमितोदारपीनाङ्गेन।

१ ... २ ... ३ ... ४ ...

रामायत्तं पुरारेः कुमुदशुचि लसन्नीलसुग्रीवमङ्गं
प्लवङ्गं सैन्यमन्यद्दशवदनशिरश्छेदहेतु श्रियै वः ॥ १६ ॥

धनपालस्य (हरवानरसैन्ययोः श्लेषः)

अर्धनारीश्वर.

तद्वः पुनातु शिवयोरर्धनारीश्वरं वपुः ।
भवेदिव यदद्य श्वः शिव एव शिवैव वा ॥ १७ ॥

अर्धाङ्गनापुंवपुषः पुरारेर्मूर्तिः श्रियं नौरिव वस्तनोतु ।
प्रेमातिभारादपरं यदर्धं ममज्ज शृङ्गाररसाम्बुराशौ ॥ १८ ॥

वैरन्धस्य[1] ।

कल्याणमावहतु वः शिवयोः शरीरमेकं यदीयमसितच्छविकण्ठमूलम् ।
वामेतरेऽपि कुरुते सितभासि भागे प्रारब्धशैलतनयापरिणामशङ्काम् ॥ १९ ॥

उत्प्रेक्षावल्लभस्य ।

स्वेदार्द्रवामकुचमण्डनपत्रभङ्ग-
संशोषिदक्षिणकराङ्गुलिभस्मरेणुः ।
स्त्रीपुंनपुंसकपदव्यतिलङ्घनी व [:]
शम्भोस्तनुः सुखयतु प्रकृतिश्चतुर्थी ॥ २० ॥

स्वच्छन्दैकस्तनश्रीरुभयमतमिलन्मौलिचन्द्रः फणीन्द्र-
प्राचीनावीतवाही सुखयतु भगवानर्द्धनारीश्वरो वः ।
यस्यार्द्धे[2] विश्वदाहव्यसनविसृमरज्योतिरर्द्धे कृपोद्य-
द्वाष्पं चान्योन्यवेगप्रहतिसिमिसिमाकारि चक्षुस्तृतीयम् ॥ २१ ॥

मुरारेरेतौ ।

आश्लेषापरबिम्बचुम्बनसुखालापस्मितान्यासतां[3]
दूरे तावदिदं मिथो न सुलभं जातं मुखालोकनम्[4] ।
इत्थं व्यर्थकृतैकदेहघटनाविन्यासयोगवयोः
केयं प्रेमविडम्बनेत्यवतु वः स्मेरोऽर्द्धनारीश्वरः ॥ २२ ॥

शूरवर्मणः ।

१ वैरड in Bhandarkar's Report २ रर्द्धे ग ३ न्यासित क. ४ सुखा क

गिरितनयैकपयोधरनिहितकरः पातु वश्चिरं गिरिशः ।
विश्रामयितुं मनसिजमिव स्पृशन् काञ्चनं लिङ्गम् ॥ २३ ॥

जयदेवस्य ।

कल्पान्तरुद्र

कल्पान्ते शमितत्रिविक्रममहाकङ्कालबद्धस्फुर-
च्छेषस्यूतनृसिंहपाणिनखरप्रोतादिकोलामिषः ।
विश्वैकार्णवताविशेषमुदितौ तौ मत्स्यकूर्मावुभौ
कर्षन् धीवरतां गतोऽस्यतु सतां मोहं महाभैरवः ॥ २४ ॥

उत्तरस्य ।

रक्षत्व्याकृष्टदंष्ट्राविकटभुवनकोत्तालदंष्ट्रान्तराल-
न्यस्तब्रह्माण्डखण्डभ्रमणरणद्घण्टाकारकोलाहलिन्यः ।
चण्डीनाथस्य युष्मानविरलविलसज्ज्वालजालललाटनेत्र-
ज्वालाहेलानिपीतप्रलयजलचयः पान्तु कल्पान्तलीलाः ॥ २५ ॥

कल्पान्तशोषणस्य त्रिपुरविजयिनः क्रीडया सञ्चरिष्णोः
कृत्वाऽपि प्राणिजातैर्निजमुखकुहरान्निष्क्रमप्राप्ततृप्तैः ।
दिग्भित्तीः सेव्य शून्याः प्रलयजलनिधिप्रेक्षितान्तीयमूर्तिं
ग्रासव्यासक्तिमोघश्रमजनितरुषः पान्तु वो गर्जितानि ॥ २६ ॥

एतौ मेरीभट्टारस्य ।

ईश्वरताण्डवम्

अस्थीन्यस्थीन्यजिनमजिनं भस्म भस्मेन्दुरिन्दु-
र्गङ्गा गङ्गोरग उरग इत्युद्भ्रमत्सम्भ्रमाणाम् ।
भूषाक्षेपोपकरणकरणव्यापणव्यापृतानां
नृत्तारम्भप्रणयिनि शिवे पान्तु वाचो गणानाम् ॥ २७ ॥

[illegible] ।

इन्दोः किं हरिणस्य वा मृगपतेः किं वा कृतान्तस्य वा
किं भूतेश त्रिशाखि भूषणगणे चाहूर्य्यं [देवं]मया ।
इत्थं नर्तनचन्द्रशेखरसत्यावाहने भीरवान्
भीता यस्य मृगः समाहन्तरिर्मा पातात् स वः शङ्करः ॥ २८ ॥

१ कल्पान्त ख, २ [illegible] ख ग

आर्द्रां कण्ठे मुखाब्जस्रजमुपनयत्यम्बिका जानुलम्बां
स्थाने कृत्वेन्दुलेखां निविडयति जटां पन्नगेन्द्रेण नन्दी ।
कालः कृत्तिं निबध्नात्युपनयति करे कालरात्रिः कपालं
शम्भोर्नृत्तावतारे परिषदिति पृथग्व्यापृता वः पुनातु ॥ २९ ॥

कयोरप्येतौ ।

भो[1] [भो] दिक्पतयः प्रयात परतः खं मुञ्चताम्भोमुचः
पातालं व्रज मेदिनि प्रविशत क्षोणीतलं भूधराः
ब्रह्मन्नुन्नय दूरमात्मभवनं नाथस्य नो नृत्यतः ।
शम्भोः सङ्कटमेतदित्यवतु वः प्रोत्सारणा नन्दिनः ॥ ३० ॥

महानाटकात् ।

सन्ध्याताण्डवडम्बरप्रणयिनो भर्गस्य चण्डभ्रम–
व्यावृत्तोद्धुजदण्डमण्डलभुवो जञ्झानिलाः पान्तु वः ।
येषामुच्चलता जवेन झटिति व्यूहेषु भूमीभृता–
मुड्डीनेषु बिडौजसा पुनरसौ दम्भोलिरालोकितः ॥ ३१ ॥

सोमनाथप्रशस्ते ।

उद्दामभ्रमिवेगविस्तृतजटावल्लीप्रणालीपत–
त्स्वर्गङ्गाजलदण्डिकावलयि[तं]निर्माय तत्पञ्जरम् ।
सम्भ्राम्यद्भुजषण्डपक्षपटलद्वन्द्वेन हंसायित–
स्त्रैलोक्यव्ययनाटिकानवनटस्वामी जगत्त्रायताम् ॥ ३२ ॥

यन्नाट्यभ्रमिघूर्णमानवसुधाचक्राधिरूढे भृशं
मेरौ पार्श्वनिवेशिवासरनिशाचक्रे परिभ्राम्यति ।
तेजस्यस्तडितो भवन्ति शतशो दृष्टा हि जाताः कथं
तामस्योऽपि स वः पुनातु जगतामन्तेष्टियज्वा विभुः ॥ ३३ ॥

एतौ मुरारे ।

संरम्भादविभावितत्रिभुवनायामस्य कामद्विषो
नृत्तारम्भविजृम्भितैरवयवैर्ब्रह्माण्डमुद्भिन्दतः ।

---

१ भो वा क ख २ वन्दितो क ख ३ दण्ड ख, ४ लोक्या ग, ५ चक्रे क, ६ य क

निर्यन्मौलि विनिर्गताग्रचरणं प्रोल्लासिदोःपञ्जरं
पायाद्वो महिरम्भसः प्रविचलत्कूर्मायमाणं वपुः ॥ ३४ ॥

कूर्मवार्हतस्य।

भद्रं चन्द्रकले शिवं सुरनदि श्रेयः कपालावले
कल्याणं भुजगेन्द्रवल्लि कुशलं पिङ्गजटासन्तते।
इत्याहुर्मिलिताः परस्परममी यस्मिन् प्रशान्ते गते
कल्पान्तारभटीनटस्य भवतात्तद्वः श्रिये ताण्डवम् ॥ ३५ ॥

तस्यापि।

पार्वती

गोनासाय नियोजिताग[द]रुजः सर्पाय बद्धौषधिः
कण्ठस्थाय विषाय वीर्यमहतः पाणौ मणीन् बिभ्रती।
भर्त्तुर्भूतगणाय गोत्रजरतीनिर्दिष्टमन्त्राक्षरा
रक्षत्वद्रिसुता विवाहसमये प्रीता च भीता च वः ॥ ३६ ॥

राजशेखरस्य।

प्रत्यासन्नविवाहमण्डनविधौ देवार्चनव्यग्रया
दृष्ट्वाग्रे परिणेतुरेव लिखितां गङ्गाधरस्याकृतिम्।
उन्मादस्मितगोपनाञ्चितधिया गौर्या कथञ्चिद्गतन्
वृद्धस्त्रीवचनात् प्रिये विनिहितः पुष्पाञ्जलिः पातु वः ॥ ३७ ॥

पादाग्रस्थितया मुहुः स्तनभरेणानीतया नम्रतां
शम्भोः सस्पृहलोचनत्रयपथं यान्त्या तदाराधने।
[1]ह्रीमत्या शिरसीहितः सपुलकस्वेदोद्गमोत्कम्पया
विश्लिष्यन् कुसुमाञ्जलिर्गिरिजया क्षिप्तोऽन्तरे पातु वः ॥ ३८ ॥

औत्सुक्येन कृतत्वरा सहभुवा व्यावर्तमाना ह्रिया
तैस्तैर्बन्धुवधूजनस्य वचनैर्नीताभिमुख्यं पुनः।
दृष्ट्वाग्रे वरमात्तसाध्वसरसा गौरी नवे सङ्गमे
संरोहत्पुलका हरेण हसता श्लिष्टा शिवायास्तु वः ॥ ३९ ॥

श्रीहर्षदेवस्य।

---

१ [illegible]

व्यानम्रा दयितानने मुकुलिता शार्दूलचर्माम्बरे
सोत्कम्पा भुजगे निमेषरहिता चन्द्रेऽमृतस्यन्दिनि ।
मीलद्भ्रूः सुरसिन्धुदर्शनविधौ म्लाना कपालोदरे
पार्वत्या नवसङ्गमप्रणयिनी दृष्टिः शिवायास्तु वः ॥ ४० ॥

भासस्य ।

भ्रूलास्योत्सविनी सविभ्रमगतिप्रेङ्खन्नितम्बस्थली
सङ्कीर्णे वयसि स्मिताद्रफणिनिः सा पार्वती पातु वः ।
यस्याः कर्णतटं दृशावगमता तूर्णं तदन्तःपथे
गत्वा द्रष्टुमिवेश्वरं हृदि कृताधिष्ठानमुत्कण्ठितम् ॥ ४१ ॥

मदनस्य ।

षण्मुख

अचिप्सन्ति विदार्य वक्त्रकुहराण्यासृक्कतो वासुके–
स्तर्जन्या विषकर्बुरान् गणयतः संस्पृश्य दन्ताङ्कुरान् ।
एकं त्रीणि नवाष्ट सप्त षडिति प्रध्वस्तसङ्ख्याक्रमा
वाचः क्रौञ्चरिपोः शिशुत्वविकलाः श्रेयांसि पुष्णन्तु वः ॥ ४२ ॥

स्वेच्छारम्यं लुठित्वा पितुरुरसि चिताभस्मधूलीसिताङ्गो
गङ्गावारिण्यगाधे झटिति पृथुजटाजूटतो दत्तझम्पः ।
सद्यः सीत्कारकारी जलजडिमरणद्दन्तपङ्क्तिर्गुहो वः
कम्पी पायादपायाज्ज्वलितशिखिशिखे चक्षुषि न्यस्तहस्तः ॥ ४३ ॥

बाणस्यैतौ ।

विकसदमरनारीनेत्रनीलाब्जषण्डा–
न्यधिवसति सदा यः संयमाधःकृतानि ।
नवरुचिरकलापे वर्तते यो मयूरे
वितरतु स कुमारो ब्रह्मचर्यश्रियं वः ॥ ४४ ॥

विनायक

पायाद्गजेन्द्रवदनः स इमां त्रिलोकीं यस्योद्धृतेन गगने महता करेण ।
मूलावलग्नसितदन्तबिसाङ्कुरेण नालायितं तपनबिम्बसरोरुहस्य ॥ ४५ ॥

(गणपतेः)

सुवर्णगिरिकर्णिके तरलतारकाकेसरे
चलज्जलदषट्पदे स्फुरद्दिगन्तपत्राङ्कुरे ।
स वः प्रथमनायकः प्रदिशतु श्रियं यत्करः
करोति जगदम्बुजे वलितनाललीलायितम् ॥ ४६ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

दानस्रोतस्सहस्रैर्दशनरुचिचयैः कुम्भसिन्दूरपूरै-
रुद्भूतैरेककालं प्रकटितरजनीप्रातसन्ध्यात्रियामाः ।
आस्फालस्फारघण्टारणरणकलनव्याकुलाहीन्द्रदारा
हेरम्बस्याङ्गहारप्रचलनरचनयः पान्तु वो नृत्तलीलाः ॥ ४७ ॥

कुम्भो[पान्तातपत्र]ऊर्मिमदजलनिरर्हैस्त्रसेकातिरेका
प्रोन्मीलद्वालचन्द्राकृतिदशनमपि प्रादकुरं धारयन्ती ।
आलोलत्कर्णतालप्रचलनमधुकरा शीकरासारपुष्पा
विस्तीर्णा हस्तवल्ली दिशतु गणपतेः प्रार्थ्यमानं फलं वः ॥ ४८ ॥

ते दूरोद्दण्डशुण्डाकुहरकवलितोच्छिसप्तसप्ताब्धिलब्ध-
स्वेच्छासेकप्रमोदप्रभवनवमदाविताशागजेन्द्राः ।
देवस्याकाण्डकण्डूकरकरटतटाटोपसङ्घट्टभग्न-
क्षोणीभृत्तुङ्गशृङ्गाः प्रमथपतिशिशोः पान्तु वो दन्तिनाथाः ॥ ४९ ॥

विधिचरम्येने ।

विघ्नेशो वः स पायाद्विहृतिषु जलधीन् पुष्कराग्रेण पीत्वा
यस्मिन्नुद्धृत्य तोयं वमति तदनु च दृश्यते व्योम्नि देवैः ।
क्वाप्यम्भः क्वापि विष्णुः क्वचन कमलभूः क्वाप्यनन्तः क्वचिच्छ्रीः
क्वाप्यौर्वः क्वापि शैलाः क्वचन मणिगणाः क्वापि नक्रादिसत्त्वाः॥५०॥

चन्द्रस्य

दिश्याद्वैरद्विजच्छविमिहिरिणि ज्योत्स्नाम्भोजिनी
चान्द्री वः कान्तिरा जगद्भ्रमिरगाढारूढनष्टा मुदम् ।
ग्रां नथन्त्यत्रीभ्रमेण मुहुर्गिरिन फणाग्रां मुहु-
र्मुखरक्षमीहींसतृप्तिनिमापामुञ्जनमोक्षनैः ॥ ५१ ॥

[illegible]

देहमविष्टाद्रिसुतामुखेन्दुद्वितीयखण्डार्धमिवागतो यः ।
अवाप्तुकामः परिपूर्णभावं स पातु वः शम्भुजटार्धचन्द्रः ॥ ५२ ॥

बिल्हणस्य ।

गङ्गा

मुक्ताभा नृकपालशुक्तिषु जटावल्लीषु मल्लीनिभा
वह्नौ लाजनिभा दृशो मणिनिभा भोगोत्करे भोगिनाम् ।
नृत्तावर्तविवर्तनेङ्गितपयःसम्मूर्च्छनोच्चालिताः
खेलन्तो हरमूर्ध्नि पान्तु भवतो गङ्गापयोबिन्दवः ॥ ५३ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

जङ्घालस्फूर्जदूर्जस्वलकरिमकरप्रौढसम्मर्दखेल-
त्कल्लोलोत्फुल्लबिन्दुस्तबकतिलाकृतव्योमकुक्षिम्भरीणि ।
वारीणि स्वर्गसिन्धोस्त्रिपुरहरजटाजूटरथ्याध्वनीना-
न्युच्चैरुच्चण्डजाग्रत्कलिकलुषमपीशोषमुन्मोपयन्तु ॥ ५४ ॥

वेदव्यासस्य ।

चण्डिकाभृङ्गिरिटी

देवी सूनुमसूत नृत्यत गणाः किं तिष्ठतेत्युद्भुजे
हर्षाद्भृङ्गिरिटाववाश्रितगिरा(?) चामुण्डयाऽऽलिङ्गिते ।
अव्याद्वो हतदेवदुन्दुभिघनध्वानातिरिक्तस्तयो-
रन्योन्यमचलास्थिपञ्जरजरत्कङ्कालजन्मा रवः ॥ ५५ ॥

सूर्य

सिन्दूरस्पृहया स्पृशन्ति करिणां कुम्भस्थमाधोरणा
भिल्ली पल्लवशङ्कया विचिनुते सान्द्रं द्रुमद्रोणिषु ।
कान्ताः कुङ्कुमकाङ्क्षया करतले मृद्नन्ति लग्नं च यत्
तत्तेजः प्रथमोद्भवं भ्रमकरं सौरं चिरं पातु वः ॥ ५६ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

१ च्छालि ग २ मोषमुन्मोपयन्तु ग शेषमुन्मोषयन्तु ख ३ पराश्रित ख

एकस्मिन्नयने भृशं तपति यः काले स दाहक्रमो ।
येनातन्यत यत्प्रकाशसमये नैशं पदं दुर्लभम् ।
सव्योम वयवस्य यस्य विदिता लोके प्रकाशस्थितिः
श्रीसूर्यः क्षणसेवितोऽपि हि महादेवः स वस्त्रायताम् ॥ ५७ ॥

(हरसूर्ययोः श्लेषः) कस्यापि ।

ये ऽत्युज्ज्वलयन्ति लूनतमसो ये चानेखोद्भासिनो
ये पुष्णन्ति सरोरुहश्रियमधिक्षिप्ताब्जभासश्च ये ।
ये मूर्धस्ववभासिनः क्षितिभृतां ये चामराणां शिरां-
स्याक्रामन्त्युभयेऽपि ते दिनपतेः पादाः श्रियै सन्तु नः ॥ ५८ ॥

आनन्दवर्धनस्य ।

अवतु वः सवितुस्तुरगावली स्फुरति मध्यगतारुणनायका ।
समभिलम्बितनुङ्गपयोधरा मरकतैकलतेव नभश्श्रियः ॥ ५९ ॥

कस्यापि ।

पृथ्वी

भागीरथीहारलता कालिन्दीकबरीभरा ।
सुमेरुशेखरा पृथ्वी पातु वः सागराम्बरा ॥ ६० ॥

राजशेखरस्य ।

विष्णोराशीः

हृदयं कौस्तुभोद्भासि हरेः पुष्णातु वः श्रियम् ।
राधाविरहसन्तापदग्धं दहतीव श्रिया ॥ ६१ ॥

कुमुदस्य ।

१ क (म) [illegible]

प्रत्यग्रोन्मेषजिह्मा क्षणमनभिमुखी रत्नदीपप्रभाणा-
मात्मव्यापारगुर्वी जनितजललवा जृम्भणैः साङ्गभङ्गैः ।
नागाङ्कं मोक्तुमिच्छोः शयनमुरुफणाचक्रवालोपधानं
निद्राच्छेदाभिताम्रा चिरमवतु हरेर्दृष्टिराकेकरा वः ॥ ६२ ॥

विशाखदेवस्य ।

पाथोधेः परिमथ्यमानसलिलादुद्वोत्थितायाः श्रियः
सानन्दोल्लसितभ्रुवा कुटिलया दृष्ट्यैव पीताननः ।
अज्ञातस्वकरद्वयीविगलितव्यालोलमन्थोरग—
शून्ये बाहुगतागतानि रचयन्नारायणः पातु वः ॥ ६३ ॥

भक्तिप्रह्वविलोकनप्रणयिनी नीलोत्पलस्पर्धिनी
ध्यानालम्बनतां समाधिनिरतैर्नीते हितप्राप्तये ।
लावण्यस्य महानिधी रसिकतां लक्ष्मीदृशोस्तन्वती
युष्माकं कुरुतां भवार्तिशमनं नेत्रे तनुर्वा हरेः ॥ ६४ ॥

(वचनश्लेषः) मार्गवताम्रतदत्तस्य ।

वत्से मागा विषादं श्वसनमुरुजवं सन्त्यजोर्ध्वप्रवृत्तं
कम्पः को वा गुरुस्ते भवतु बलभिदा जृम्भितेनात्र याहि ।
प्रत्याख्यानं सुराणामिति भयशमनच्छद्मना कारयित्वा
यस्मै लक्ष्मीमदाद्वः स दहतु दुरितं मन्थमूढां पयोधिः ॥ ६५ ॥

कस्यापि ।

मत्स्य

आदिमत्स्यरस जयताद्यः श्वासोल्लासितैर्जलैः ।
विदधे गगनेऽम्भोधिं गगनं च महोदधौ ॥ ६६ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

१ ग पाठ

कूर्म.

यन्निःश्वासगभीरमेदुरतया दूरं समुल्लासिता
धत्ते शेषभुजङ्गभोगकलिता भूरातपत्रश्रियम् ।
स्तोत्रे यस्य चतुर्मुखी श्रुतिरवैः कौण्डल्यमभ्यस्यति
क्रीडाकूर्मतनुर्जगन्ति स विभुः पायादपायाद्धरिः ॥ ६७ ॥

मैथी(?)भूय महाब्धिमन्थनविधौ पृष्ठे निजे भ्राम्यतो
माऽभून्मन्दरपर्वतस्य च परिभ्रंशः समुद्रस्य च ।
इत्यङ्गैः सह सञ्जहार किल यः प्राणान् स वो रक्षतात्
म्लेच्छावर्तितकच्छपायिततनुस्त्रैलोक्यरक्ष्यो हरिः ॥ ६८ ॥

कयोरप्येतौ ।

पृष्ठभ्राम्यदमन्दमन्दरगिरिग्रावाग्रकण्डूयना-
न्निद्रालोः कमठाकृतेर्भगवतः श्वासानिलाः पान्तु वः ।
यत्संस्कारकलानुवर्तनवशाद्वेलाच्छलेनाम्भसा
यातायातमतन्द्रितं जलनिधेर्नाद्यापि विश्राम्यति ॥ ६९ ॥

हनूमत ।

वराह

हरेर्लीलावराहस्य दंष्ट्रादण्डः स पातु वः ।
हेमाद्रिकलशा यत्र धात्री छत्रश्रियं दधौ ॥ ७० ॥

पादीश्वरराघवस्य ।

मुस्तेयास्यति कुत्रचिद्वसुमती दंष्ट्राङ्कुरस्थेयसी
कूर्मी [शोभ]मवाप्स्यति त्रिभुवनं स्थैर्यमीभिः किल ।
इत्यस्तन्यविकल्पशीलितमतेः कण्ठे लुठन्तो ज्वल-
त्कोलाकारधरस्य कैटभजितः श्वासोर्मयः पान्तु वः ॥ ७१ ॥

बिभ्राणोऽभिनवेन्दुकोटिकुटिलं दंष्ट्राङ्कुरं लीलया
क्रोडाकारधरो हरिः स भवतां भूयाद्विभूतिप्रदः ।
यस्योन्निद्रभवः श्वासमारुतेनोत्कम्पमानः क्षणं
गोत्राद्रिर्मृणालवल्लुलितं गतो भेजे भुजङ्गेश्वरः ॥ ७२ ॥

---

१ कर्मेण ख २ मर्दी ख ३ शेष ख ग ४ कम्पम ग

पातु त्रीणि जगन्ति सन्ततमकूपार त्समभ्युद्वरन्
घ र्त्री कोलकलेवरः स भगवान् यस्यैकदंष्ट्राङ्कुरे ।
कूर्मः कन्दति नालति द्विरसनः पत्रन्ति दिग्दन्तिनो
मेरुः कोशति मेदिनी जलजति व्योमापि लोलम्बति ॥ ७३ ॥

हनूमत ।

लीने श्रोत्रैकदेशे नभसि नयनयोस्तेजसि क्वापि याते
श्वासग्रासोपभुक्ते मरुति जलनिधौ पादरन्ध्राद्धपीते ।
पोत्रप्रान्तैकरोमान्तरविवरगता मार्गतः शार्ङ्गपाणेः
क्रोडाकारस्य पृथ्वीमविकलविभ[वं] वैभवं वः पुनातु ॥ ७४ ॥

वराहमिहिरस्य ।

नृसिंह

चन्द्रार्धायितरिप्वयान(?)दशनो व्योमायितान्तर्मुखो
वालार्कायितलोचनः सुरधनुर्लीलायितभ्रूलतः ।
अन्तर्नादनिरोधपीवरगलव्यक्तापनिर्यत्तडि-
त्तारस्फारसटावरुद्धगगनः पायान्नृसिंहो जगत् ॥ ७५ ॥

हनूमत ।

किं किं सिंहस्ततः किं नररुदृशवपुर्देव चित्रं गृहीतो
नैवाद्यापि प्रचण्डो द्रुतमुपनयतायं ननु प्राप्त एव ।
चापं चाप नखाँ [ग्रं] त्वरितमहहहा कर्कशत्वं नखाना-
मित्येवं दैत्यराजं निजनखकुलिशैर्जाघ्निवान् यः स वोऽव्यात् ॥ ७६ ॥

चटिचटिति चर्मणि च्छमिति चोच्चलच्छोणिते
धगिद्धगिति मेदसि स्फुटरवेऽस्थिनि ष्टादिति ।
पुनातु भवतो हरेरमरवैरिनाथोरसि
क्वणत्करजपञ्जरक्रकचकोपजन्मा रवः ॥ ७७ ॥

वाक्पतिनाथस्यैतौ ।

१ च क २ विभ्रमो क ख ३ ङ्ग क ख ४ त्वान क ख

क्वेदं गर्जितमेष किं नु दलति स्तम्भो नृसिंहस्तत-
स्मोऽत्रायाति गतोऽत्र भो नृतुरसी हंहेति दैत्येश्वरम्।
जल्पन्तं निजगर्जितेन जल्पत्स्तम्भान्निर्गायावधी-
देतस्मिन् क्षण एव हा नरहरिस्त्राता स एवास्तु वः॥ ७८॥

सूक्तिसहस्रात्।

सन्ध्यारञ्जितनीलदीधितिकलासौन्दर्यभाजो नखाः
प्रीतिं पीवरयन्तु कैटभरिपोः क्रोडानृसिंहस्य वः।
दैत्योरस्थलपीठकुण्ठिततया दीनेन दम्भोलिना
मामूयं सकुतूहलं सविनयं साश्चर्यमालोकिताः॥ ७९॥

वाल्मीकेः।

पूर्यन्ते जलराशयो वसुमती मज्जत्यधो लुप्यते
पातालं शतधा गतं निपतति ब्रह्माण्डखण्डं दिवः।
निक्षिप्तेन सुरद्विषोऽस्य वपुषा मत्वेति मन्ये यह-
चुत्सङ्गेन हतं हिरण्यकशिपुं सिंहो हरिः पातु वः॥ ८०॥

कस्यापि।

वामनः

अपसर पृथिवि समुद्राः संवृणुताम्बूनि भूधरा नमत।
वामनहरिलघुतुन्दे जगतां कलहः स वः पायात्॥ ८१॥

कस्यापि।

आकृष्टः शिखया नखैर्विलिखितः स्पृष्टः कपोलस्थले
मौली दामभिराहतः प्रतिदिशं भ्रामन् सलीलं पथि।
इत्थं वारविलासिनीकृतपरीहासस्य दैत्याध्वरे
विष्णोर्वामनवेषविभ्रमभृतो हासोर्मयः पान्तु वः॥ ८२॥

वत्स्यं भ्रमसि पूर्वस्त्वदनुचरजनो नास्त्यनाथोऽस्मि भद्रः
किं दयापीयसि ते त्रिपदविहरणस्थानमेतत् क्रियते।
प्रेक्षेयस्य तद्विजानेर्मम शमनिरतस्येति समू(गू?)ढभावा
विष्णोर्वाचः सुरारौ कृतसपदपदन्यासमुग्धाः पुनन्तु॥ ८३॥

एनी हनूमतः।

त्रिविक्रमः

हरिपादः स वः पायाल्लम्भितो यः स्वयम्भुवा ।
यस्यासन्नरवेरासीत् स्वेदरेखेव जाह्नवी ॥ ८४ ॥

राजशेखरस्य ।

किं छत्रं किन्नु रत्नं तिलकमुत तथा कुण्डलं कौस्तुभो वा
चक्रं किं वारिजं वेत्यमरयुवतिभिर्यद्बलिद्वेषिदेहे ।
ऊर्ध्वं मौलौ ललाटे श्रवसि हृदि करे नाभिदेशे च दृष्टं
पायात्तद्वोऽर्कबिम्बं स च दनुजरिपुर्वर्धमानः क्रमेण ॥ ८५ ॥

हनूमतः ।

ब्रह्माण्डच्छत्रदण्डः शतधृतिभवनाम्भोरुहो नालदण्डः
क्षोणीनौकूपदण्डः क्षरदमरसरित्पट्टिकाकेतुदण्डः ।
ज्योतिश्चक्राक्षदण्डस्त्रिभुवनभवनस्तम्भदण्डोऽङ्घ्रिदण्डः
श्रेयस्त्रैविक्रमस्ते वितरतु विबुधद्वेषिणां कालदण्डः ॥ ८६ ॥

दण्डिन. ।

चन्द्रार्कौ यावदङ्घ्रयुद्भवदमरसरित्सोयताम्यत्त्रिलोकी-
केदारे देवलक्ष्मीपुनरुदयविधौ बीजभावं भजन्त्यः ।
वित्रस्यद्भूर्भुव स्वःक्रमणकुतुकिनो निष्पतन्त्यः समन्ता-
द्दीयासुर्दानवारेः पदकमलरजोराजयो मङ्गलं वः ॥ ८७ ॥

देवबोधे ।

परशुराम.

लीलोन्मूलितमौलिमस्तचरणं मूर्धस्वपि क्ष्माभृता-
मास्कन्धादपबाहुशाखमभितः कृत्वा सहस्रार्जुनम् ।
यश्चक्रे भुवने तमेव विजयस्तम्भं कुठारायुधो
दत्तां वः शिवमाहवैकरसिको रामः स राजान्तकः ॥ ८८ ॥

दाशरथी राम·

कूर्मो मूलवदालवालवदपां नाथो लतावद्दिशो
मेघाः पल्लववत्प्रसूनफलवन्नक्षत्रसूर्यादयः ।

स्वामिन् व्योमतरुं ममाक्रमवतः श्रुत्वेति गां मारुतेः
सीतान्वेषणमादिशन् दिशतु वो रामः सलज्जः श्रियम् ॥ ८९ ॥

कृष्ण.

गीतीवेणवमन्द्रगानमधुराः सम्भावयन्निर्भर-
स्वेदाम्बुस्नपितं विलोक्य पुरतो राधामुखाम्भोरुहम् ।
उत्कम्पस्खलदङ्गुलिः परिगलद्वेणुर्निमीलध्वनिः
स्विद्यत्पाणिरपाकरोतु दुरितं गोपालवेषो हरिः ॥ ९० ॥

माधवशीलस्य ।

रामो नाम बभूव हुं तदबला सीतेति हुं तां पितु-
र्वाचा पञ्चवटीवने विहरतस्तस्याहरद्रावणः ।
कृष्णेनेति पुरातनीं निजकथामाकर्ण्य मात्रेरितां
सौमित्रे क्व धनुर्धनुर्धनुरिति व्यग्रा गिरः पान्तु नः ॥ ९१ ॥

वसुन्धरस्य ।

यामिन्यां परिवृत्तिभाजि चरिते चाराय वृन्दे गवां
गोपानां च विषाणवेणुतुमुलध्वाने समुत्सर्पति ।
गाढालिङ्गितराधिकाभुजलतानद्धस्य कंसद्विषो
यातुं स्थातुमनीश्वरस्य मनसो दोलायितं पातु वः ॥ ९२ ॥

मदनस्य ।

दृष्ट्या केशव गोपरागहृतया किञ्चिन्न दृष्टं मया
तेनैव स्खलिताऽस्मि नाथ पतितां किन्नाम नालम्बसे ।
एकस्त्वं विषमेषु खिन्नमनसां सर्वाबलानां गति-
र्गोप्यैवं गदितः सलेशमवताद्गोष्ठे हरिर्वश्चिरम् ॥ ९३ ॥

अपराधं न शृणुमो न चामत्यं त्वयोदितं ।
गोप्येति गदितः कृष्णस्तूष्णीं तिष्ठन् पुनातु वः ॥ ९४ ॥

गोप्यैतौ ।

१ [illegible] न, २ [illegible] क [illegible] न ३ [illegible] क, [illegible] ४ [illegible], क ५ [illegible] न न (९४ [illegible]) ।

बुद्धः

ध्यानव्याजमुपेत्य चिन्तयसि कामुन्मील्य चक्षुः क्षणं
पश्यानङ्गशरातुरं जनमिमं त्रातापि नो रक्षसि ।
मिथ्याकारुणिकोऽसि निर्घृणतरस्त्वत्तः कुतोऽन्यः पुमा-
नित्थं मारवधूभिरित्यभिहितो बुद्धो हरिः पातु वः ॥ ९५ ॥

श्रीहर्षस्य ।

नेमि–जिनाश्च

प्राज्यप्रभावप्रभवो धर्मस्यास्तरजस्तमाः ।
मुक्तात्मानः शिवं नेमिरन्येऽपि ददतां जिनाः ॥ ९६ ॥

वचनश्लेष । धनपालस्य ।

लक्ष्मी.

पायात्पयोधिदुहितुः कपोलामलचन्द्रमाः ।
यत्र संक्रान्तबिंबेन हरिणा हरिणायितम् ॥

कस्यापि ।

युक्तं मानद मामनन्यमनसं वक्षस्थलस्थायिनी
भक्तामप्यवधूय कर्तुमधुना कान्तासहस्रं तव ।
इत्युक्त्वा फणभृत्फणामणिगतां स्वामेव मत्वा तनुं
निद्राच्छेदकरं हरेरवतु वो लक्ष्म्या विलक्षस्मितम् ॥ ९७ ॥

पीनश्रोणि गभीरनाभिनिभृतं भूभृद्घृशोन्नस्तनं
पायाद्वः परिरब्धमब्धिदुहितुः कान्तेन कान्तं वपुः ।
स्वावासानुपघातनिर्वृतमनास्तत्कालमीलद्दृशे
यस्मै सोऽच्युतनाभिपद्मवसतिर्वेधाः श्रियं ध्यायति ॥ ९८ ॥

केषामप्येते ।

१ मान ख २ जना क ख ३ धनपालस्येति ग घ पुस्तकयो पाठ ४ अय श्लोक सूक्तिमुक्तावली-
संग्रहे ग पुस्तके दृश्यते, तदस्य सूक्तिमुक्तावल्या पाठो न्याय्य ।

रुक्मिणी

श्लाघ्याशेषतनुं सुदर्शनकरः सर्वाङ्गलीलाजित-
त्रैलोक्यां चरणारविन्दललितेनाक्रान्तलोको हरिः ।
बिभ्राणां मुखमिन्दुसुन्दररुचं चन्द्रार्द्धतुल्यालिकः
स्थाने यां स्वतनोरपश्यदधिकां सा रुक्मिणी वोऽवतात् ॥ ९९ ॥

आनन्दवर्धनस्य ।

राधा

राधा पुनातु जगदच्युतदत्तदृष्टि[1]-
र्मन्थानिकां विदधती दधिरिक्तपात्रे ।
तस्याः स्तनस्तबकचञ्चुकलोलदृष्टि-
र्देवोऽपि दोहनधिया वृषभं निरुन्धन् ॥ १०० ॥

लीलाशुकस्य ।

देवकी

अव्यात्स्वर्लोकचूडामणिपटलशिखाश्रेणिशोणीकृताङ्घ्रिः
क्षोणीभारं विनेतुं जठरजुषि जगद्बान्धवे देवकी वः ।
राज्ञामुद्दामदोष्णां रणशिरसि रणत्कीकसच्छेदभीमाः
शस्त्राणां खणत्काराः प्रतिहतिगुरवो यच्छ्रुतेर्दोहदोऽभूत् ॥ १०१ ॥

कयोरप्येतौ ।

शङ्ख

गृहीतखण्डः शशिशेखरेण मानः शर्वाणीदरपूरणाय ।
भुजेन(पुटेन ?)लक्ष्मीमुखचन्द्रभासां स पातु वः श्रीपतिपाञ्चजन्यः ॥ १०२ ॥

हरिहरौ

स्फटिकमरकतश्रीहारिणोः प्रीतियोगात्
तदवतु वपुरेकं कामधर्मद्विषोर्वः ।
भवति गिरिसुतायाः सार्द्धमर्धेन्दुरीश्या ।
सदनमपि यच्छे यत्र सीमाविवादः ॥ १०३ ॥

वैरिञ्चस्य ।

[illegible]
[illegible]

येन ध्वस्तमनोभवेन बलिजित्कायः पुरास्त्रीकृतो
यश्चोद्वृत्तभुजङ्गहारवलयो गङ्गां च योऽधारयत् ।
यस्याहुः शशिमच्छिरो हर इति स्तुत्यं च नामामराः
पायात्स स्वयमन्धकक्षयकरस्त्वां सर्वदो माधवः ॥ १०४ ॥

चैन्द्रकस्य[1] ।

ब्रह्माशिष

जातस्तेऽधरखण्डनात् परिभवः कापालिकादम्ब यत्
तद्ब्रह्मादिषु कथ्यतामिति वचो बाल्याच्छिशौ जल्पति ।
गौरीं पाणियुगेन षण्मुखवचो रोद्धुं निरीक्ष्याक्षमा
वैलक्ष्याच्चतुराननस्य वदनाद्वृत्तिश्चिरं पातु वः ॥ १०५ ॥

आगस्कारिणि कैटभप्रमथने तत्ताडनार्थं रुषा
नाभीपङ्कजमस्त्रतां गमयितुं जाते प्रयत्ने श्रियः ।
स्वावासोन्मथनोपपादितभयभ्रान्तात्मनस्तत्क्षणा—
दब्रह्मण्यपराः पुरातनमुनेर्वाग्वृत्तयः पान्तु वः ॥ १०६ ॥

सरस्वती

वचांसि वाचस्पतिमत्सरेण साराणि लब्धुं ग्रहमण्डलीव ।
मुक्ताक्षसूत्रत्वमुपैति यस्याः सा सप्रसादाऽस्तु सरस्वती वः ॥ १०७ ॥

बिल्हणस्य ।

वारण.

कुम्भद्वयं तदमरद्विरदस्य वोऽव्यादुद्ध्रियमाणमुदधेर्मथनावसाने ।
मोघद्वितीयकमलाकुचशङ्किनीभिः सेर्ष्यं यदैक्षत सुरासुरसुन्दरीभिः ॥ १०८ ॥

भट्टेन्दुराजस्य ।

इति श्रीमद्दारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामाशीःपद्धति समाप्ता ।

---

१ चन्द्रकस्येति ग पुस्तके ।

अथ सुभाषितप्रशंसा (३)

सुभाषितरसास्वादजातरोमाञ्चकञ्चुकाः ।
विनाऽपि कामिनीसङ्गं कवयः सुखमासते ॥ १ ॥

कस्यापि ।

श्रान्तमपोज्झति खेदं तप्तं निर्वाति बुध्यते मूढम् ।
स्थिरतामेति च सङ्कुलमुपयुक्तसुभाषितं चेतः ॥ २ ॥

कथमिह मनुष्यजन्मा सम्प्रविशतु सदसि विबुधगणनायाम् ।
येन न सुभाषितामृतमाह्लादि निपीतमाकृतेः ॥ ३ ॥

तुष्टिर्न राज्ञो धनसञ्चयेन तृप्तिर्न [मी]नस्य महाजलेन ।
तृप्तिर्न सूरेश्च सुभाषितेन तृप्तिर्न दृष्ट्योः प्रियदर्शनेन ॥ ४ ॥

पुंसां तदेव भूषणमुपकारकमवसरे धनं मुख्यम् ।
सूक्तं दधति सुवर्णं कल्याणमनर्घमिह धन्याः ॥ ५ ॥

नृपसभसरसी परितः पूर्णाऽपि जडैर्न शान्तिमुद्वहति ।
मुखकमलानि न येषां सूक्तालिक्वणितमधुराणि ॥ ६ ॥

कडभेदेवस्यैते ।

किं हारैः किमु कङ्कणैः किमसमैः कर्णावतंसैरलं
केयूरैर्मणिकुण्डलैरलमलं साडम्बरैरम्बरैः ।
पुंसामेकमखण्डितं पुनरिदं मन्यामहे मण्डनं
यन्निष्पीडितपार्वणामृतकरस्यन्दोपमाः सूक्तयः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

इति भगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सुभाषितप्रशंसापद्धतिः ।

---

१ स पुस्तके [illegible]

कविकाव्यप्रशंसा (४)

[तत्र–सामान्यकविकाव्यप्रशंसा]

कं पृच्छामः सुराः स्वर्गे निवसामो वयं भुवि
किं वा काव्यरसः स्वादुः किं वा स्वादीयसी सुधा ॥ १ ॥

कस्यापि ।

तेभ्यो नमः कविभ्यो येषां विमलानि पद्यानि ।
श्रुतिमधिरोहन्ति सतां कण्ठेऽपि गुणैः पदं दधति ॥ २ ॥

वल्लभदेवस्य ।

कवीनां मानसं नौमि तरन्ति प्रतिभाम्भसि ।
यत्र हंसवयांसीव भुवनानि चतुर्दश ॥ ३ ॥

राजशेखरस्य ।

लङ्कापतेः सङ्कुचितं यशो यद्यत्कीर्तिपात्रं रघुराजपुत्रः ।
स सर्व एवादिकवेः प्रभावो न कोपनीयाः कवयः क्षितीन्द्रैः ॥ ४ ॥

महीपतेः सन्ति न यस्य पार्श्वे कवीश्वरास्तस्य कुतो यशांसि ।
भूपाः कियन्तो न बभूवुरुर्व्यां नामापि जानाति न कोऽपि येषाम् ॥ ५ ॥

त्रिल्हणस्यैतौ ।

श्रमं चण्डाभ्यासे दधति कवयः केवलममी
नरेन्द्राणां वृत्तैः शुचिभिरुपयोगः स तु गिराम् ।
असौ वोढुं कण्ठः परमधिकृतः पक्ष्मलदृशा-
मलङ्कारो हारः कुचकलशयोरेव भवति ॥ ६ ॥

श्रीमुरारेः ।

श्रुतसम्पदः कवीनामुक्तिभिरेव प्रकाशतां यान्ति ।
सिन्धोरपारजलभरमुद्गारा एव कथयन्ति ॥ ७ ॥

वक्तार एव कवयः सूक्तानि महार्घतां नयन्त्यन्ये ।
प्रभवः पयोधिरुपचितिरीश्वरभवनेषु रत्नानाम् ॥ ८ ॥

---

१ किं वदामो, क २ रप क

अनवहितः स्थिरयत्नो विबुधैरभ्यर्थितः किमपि निरीक्षितः ।
सर्वंकषोऽपि कालस्तिरयति सूक्तानि न कवीनाम् ॥ ९ ॥

वल्लभदेवस्यैते ।

संस्पर्धिनः पीनपयोधराणां जयन्ति ते सत्कवयः सुवृत्ताः ।
अन्तर्मुखत्वेन समुल्लसन्तो हरन्ति ये सर्वजनस्य चेतः ॥ १० ॥

असौ रसोचितगुणोज्ज्वलोऽपि गुम्फो न काव्यव्यपदेशयोग्यः ।
धत्ते स्वल्पस्यापि न दुर्विपक्षद्वेषग्रहोद्गारणमन्त्रतां यः ॥ ११ ॥

बिल्हणस्य ।

कर्त्तव्या चार्थभारेऽपि काव्ये शब्दविचित्रता ।
विना घण्टाटणत्कारं गजो गच्छन्न शोभते ॥ १२ ॥

राजशेखरस्य ।

अविदितगुणाऽपि सुकविभणितिः कर्णेषु वमति मधुधाराम् ।
अनधिगतपरिमलाऽपि हि हरति दृशं मालतीमाला ॥ १३ ॥

सुबन्धोः ।

पदविच्छित्तिः क्वापि स्पृहणीया भवति सत्कवीन्द्राणाम् ।
गजगमनस्तनमण्डलभारालसगामिनीनां च ॥ १४ ॥

मङ्खस्य ।

परितुष्यन्ति महान्तः काव्यैः सुकुमारमधुरसुश्लिष्टैः ।
कपटकवरीटकवरीरिक्तभवनकुल्योद्रेकपरे ॥ १५ ॥

काव्यं चार्वपि रसिकमतिनिकरं भवति नैकरसबद्धम् ।
सुरतमनाहितरागं हरिणदृशो नाभिनन्दयति ॥ १६ ॥

सुकविश्रमानभिज्ञे श्रोतरि वचनानि विफलतां यान्ति ।
भर्तरि मुग्धे प्रौढमहाङ्गनाविलसितानीव ॥ १७ ॥

दृष्टा नैते कविभिः पृथिवी सर्वैव कनकसंपूर्णा ।
अनवद्यसूक्तिरचनाश्रमवेदी यो विजानाति ॥ १८ ॥

वल्लभदेवस्यैते ।

---

१ क. ग. १ [illegible]

विपुलहृदयाभियोग्ये खिद्यति काव्ये जडो न मौर्ख्ये स्वे ।
निन्दति कञ्चुकमेव प्रायः शुष्कस्तनी नारी ॥ १९ ॥

अर्गटस्य ।

व्याकरणादधिगतमपि न विवदने शब्दबृन्दमन्यादृक् ।
नटशिक्षितमपि करणं तरुणीकरणे तदन्यदिव ॥ २० ॥

मालतीमाधवस्य ।

जुगुप्सितमिदं धात्रा कृतं द्वितयमेव हि ।
खलोपसर्गः काव्याना पद्मानां च हिमागमः ॥ २१ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

काव्ये भाव्यं गुणैस्तत्र दुर्जना दूषयन्ति यत् ।
न दुर्गतगृहे सन्धिर्दीयते जातु दस्युभिः ॥ २२ ॥

राजशेखरस्य ।

जडेषु जातप्रतिभाभिमानाः खलाः कवीन्द्रोक्तिषु के वराकाः ।
प्राप्ताग्निनिर्वापणगर्वमम्बु र्रत्नाङ्कुरज्योतिषि किं करोति ॥ २३ ॥

बिल्हणस्य ।

प्रियामुखं कोपकषायितं च जलावमृष्टश्च मणिप्रदीपः ।
खलाभियुक्ताऽपि कवीन्द्रवाणी सौन्दर्यमेवाधिकमुद्वहन्ति ॥ २४ ॥

सिंहलकवे. ।

सन्त्येव सूक्तिरसिका बहवो मनुष्याः
स्वर्गौकसो नवसुधारसनिर्वृताश्च ।
तौ दुर्लभौ कविवचःस्खलितस्य सोढा
मर्त्येषु सागरगरस्य च यः सुरेषु ॥ २५ ॥

उत्प्रेक्षावल्लभस्य

सत्काव्यपीयूषसमुद्रमध्ये न वाडवाग्निर्न च कालकूटः ।
तस्यावगाहेन तथाऽपि चित्रं खलस्य तापः परमोऽभ्युदेति ॥ २६ ॥

वत्सराजस्य

१ रत्नाकर. क

कर्णामृतं सूक्तिरसं विहाय दोषेषु यत्नः सुमहान् खलस्य ।
अवेक्षते केलिवनं प्रविष्टः क्रमेलकः कण्टकिजालमेव ॥ २७ ॥
कुण्ठत्वमायान्ति गुणाः कवीनां साहित्यविद्याश्रमवर्जितेषु ।
कुर्यादनार्द्रेषु किमङ्गनानां केशेषु कृष्णागरुधूपवासः ॥ २८ ॥

बिल्हणस्यैतौ ।

निरवद्यानि पद्यानि यद्यनाथस्य का क्षतिः ।
भिक्षुकक्षाविनिक्षिप्तः किमिक्षुर्नीरसो भवेत् ॥ २९ ॥

माञ्चीमाधवस्य ।

यदि चिद्वस्तु स्फारं कविपदपदैरर्पितगुणं
यदि तन्माद्वीकैर्मधुरवचनैरेव रचना ।
यथावान्यं शब्दाः क्वचिदपि तुलायामिव धृता-
गिभिः पल्यैरं कविषु खलु शब्दार्थनियमः ॥ ३० ॥

कस्यापि ।

येषां कोमलकाव्यकौशलकला लीलावती भारती
तेषां कर्कशतर्कवक्रवचनोद्गारेण किं हीयते ।
यैः कान्ताकुचमण्डले कररुहाः सानन्दमारोपिता-
स्तैः किं मत्तकरीन्द्रकुम्भशिखरे नारोपणीयाः शराः ॥ ३१ ॥

अपि मुदमुपयान्तो वाग्विलासैः स्वकीयैः
परभणितिषु तोषं यान्ति सन्तः कियन्तः ।
निजघनमकरन्दस्यन्दपूर्णालवालः
कलशसलिलसेकं नेहते किं रसालः ॥ ३२ ॥

नगेशस्यैतौ ।

शाणोत्कीर्णमणीवरश्मि पदं घनोऽर्थनाभिभर-
स्त्वारम्भनवाद्भुतो द्विरि स्वनोऽस्मिन्नेव नार्थोद्गमः ।
शिक्षिस्वादितचन्द्रमन्दमगम्लीपूपहृतो रस-
स्तत्रिक्षिन्शरिरपमर्म न पुनरीदृदिदिदपादम्बरः ॥ ३३ ॥

मङ्खस्य ।

१ कर्णे ॥ २ क्षि ॥

यदेतद्वागर्थव्यतिकरमयं किञ्चिदमृतं
 प्रमोदप्रस्यन्दैः सहृदयमनांसि स्नपयति।
इदं काव्यं श्राव्यं स्फुरति तु यदत्राणु परमं
 तदन्तर्बुद्धीनां स्फुटमथ च वाचामविषयः ॥ ३४ ॥

पदव्यक्तिव्यक्तीकृतसहृदयानन्दसरणौ
 कवीना काव्ये न स्फुरति बुधमात्रस्य धिषणा।
नवव्रीडावेशव्यसनपिशुनो यः कुलवधू-
 कटाक्षाणां पन्थाः स खलु गणिकानामविषयः ॥ ३५ ॥

हरिहरस्य।

अनुष्टुप्ः शब्दैरर्थे घटनतश्च स्फुटतरः
 पदानामर्थात्मा सुखयति न तूत्तानितरसः।
यथा किञ्चित्किञ्चित्पवनचलचीनांशुकतया
 कुचाभोगः स्त्रीणां सुखयति न तूद्घाटितमुरः ॥ ३६ ॥

धर्माशोकस्य।

या केवलं सरसता तदपाण्डित्यं व्युत्पत्तिरेव यदि नीरसता तदा स्यात्।
योगस्तयोस्तु घनसारकुरङ्गनाभिमेलापवत्परिमलं कमपि प्रसूते ॥ ३७ ॥

विद्यापतेः।

वनजल[वि]महीभृत्सिंहमातंगपूर्वो
 भवति पुरुषभीमः प्रेक्षितो भाववर्गः।
ननु भवति स एव प्रीतिहेतुः कुतोऽपि
 श्रुतिपथमुपनीतः सूक्तिभिः सत्कवीनाम् ॥ ३८ ॥

सूक्तिसहस्रात्।

इति सामान्यकविकाव्यप्रशंसा।

१ वेर क ख २ स्थ च घटनात स्फु ग घ ३ धर्मश्रो क ख ४ सरलता ग ५ द क ख
६

विशेषकविकाव्यप्रशंसा ।

यस्मादियं प्रथमतः परमामृतौघनिर्यासिनी सरससूक्तितरङ्गभङ्गिः ।
गङ्गेव धूर्जटिजटाञ्चलतः प्रवृत्ता वृत्तेन वाक्तमहमादिकविं प्रपद्ये ॥ ३९ ॥

वामननगस्य ।

व्यासादिभिः कविवरैरवसादितोऽपि
शून्यत्वमाप कस्याऽपि न वाग्मयन्त्रः ।
आनन्दनिर्भरचकोरसहस्रपीतं
चान्द्रं महः क्षयमुपैति न मात्रयाऽपि ॥ ४० ॥

भट्टसोमेश्वरस्य ।

सर्वाभिश्चारणानां शितिरमण परां प्राप्य सेवोद्धलीलां
या कीर्तिः सौविदल्लानवगणय कविग्रामराणीविलासान् ।
गीतं स्यात् न नाम्ना किमपि रघुपतेरद्य यावत्प्रसादा-
द्वाल्मीकेरेव धात्रीं धवलयति यशोमुद्रया रामभद्रः ॥ ४१ ॥

सर्वपि मनुष्यलोकस्वेशविश्रामशालिनं वाचाम् ।
गुरुलोकादवतारमान्तरमेतद्दित्तिं वन्दे ॥ ४२ ॥

एतौ (श्री) मुरारे ।

भास्वद्वंशवर्णनरसोर्मिनिरमणीरत्नसङ्क्रन्दन-
द्वाविंशतयमध्यनिर्विजयते वल्मीकजन्मा कविः ।
पीत्वा यद्वदनेन्दुमण्डलगलल्लावण्यामृताम्भः स्वय-
म्प्याकल्पं परिपूतनाम्बुदमयी कादम्बिनी वर्षति ॥ ४३ ॥

मगरेक्य ।

यद्वाननेन्दोरमृतस्रवारिणी विनिःसृता पद्यकरेन्द्रचन्द्रिका ।
नैषध मारं च निरान्ति देहिनां ननु श्रुतीनां व्ययिता मे नेत्रतः ॥ ४४ ॥

मृण्मयहस्त् ।

स्वस्ति पाणिनये तस्मै यस्य रुद्रप्रसादतः ।
आदौ व्याकरणं काव्यमनु जाम्बवतीजयः ॥ ४५ ॥

१ दुर्वि० ६ ई० ९, म. १ क०

यथार्थता कथं नाम न स्याद्वररुचेरिह ।
व्यधत्त कण्ठाभरणं यः सदारोहणप्रियः ॥ ४६ ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

सूत्रधारकृतारम्भैर्नाटकैर्बहुभूमिकैः ।
सपताकैर्यशो लेभे भासो देवकुलैरिव ॥ ४७ ॥

बाणभट्टस्य ।

भासनाटकचक्रेऽपि च्छेकैः क्षिप्ते परीक्षितुम् ।
स्वप्नवासवदत्तस्य दाहकोऽभून्न पावकः ॥ ४८ ॥

तौ शूद्रककथाकारौ रम्यौ रामिलसोमिलौ ।
काव्यं ययोर्द्वयोरासीदर्धनारीश्वरोपमम् ॥ ४९ ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

सम्यक् बाणद्वितीयेन नमदाकारधारिणा ।
धनुषेव गुणाढ्येन निःशेषो रञ्जितो जनः ॥ ५० ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

मन्ये बृहत्कथाम्भोधेर्बिन्दुमादाय निर्मिता ।
तेनेतरकथाकन्था न विभान्ति तदग्रतः ॥ ५१ ॥

धनपालस्य ।

हुता शिखिनि गौणाढ्या स्तोकशेषाऽपि सा कथा ।
सुरलीढेन्दुलेखेव लोके पूज्यतमाऽभवत् ॥ ५२ ॥

जगत्यां ग्रथिता गाथा' शातवाहनभूभुजा ।
व्यधुर्धृतेस्तु विस्तारमहो चित्रपरम्परा ॥ ५३ ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

कवीनामगलद्दर्पो नूनं वासवदत्तया
शक्त्येव पाण्डुपुत्राणां गतया कर्णगोचरम् ॥ ५४ ॥

बाणस्य ।

श्रोत्रेतराणि भुवने करणान्यसह्यैश्-
श्चत्वारि तृप्तिमहतां विषयैर्लभन्ते ।
श्रोत्राय पक्कसुकृतस्य जनस्य पुण्याः
श्रीकालिदासगिर एव दिशन्ति तृप्तिम् ॥ ५५ ॥

अन्तरं कियदाख्यान्ति सन्तो रघुकिरातयोः
अन्तरं तावदाख्यान्ति सन्तो रघुकिरातयोः ॥ ५६ ॥

सुरम्भाग्रविधिर्भ्राता साहसाङ्कः स भूपतिः ।
सेव्यं सकललोकस्य विदधे गन्धमादनम् ॥ ५७ ॥

रम्यादि ।

कृत्स्नप्रबोधकृद्वाणी भा रवेरिव भारवेः ।
माघेनेव च माघेन कम्पः कस्य न जायते ॥ ५८ ॥

माघेन विघ्नितोत्साहा न सहन्ते पदक्रमम् ।
स्मरन्ति भारवेरेव कवयः कपयो यथा ॥ ५९ ॥

एकोऽपि जीयते हन्त कालिदासो न केनचित् ।
शृङ्गारे ललितोद्गारे कालिदासत्रयी किमु ॥ ६० ॥

राजशेखरस्यैते ।

वक्रोक्त्या भर्तृमेण्ठस्य वहन्त्या सृणिरूपताम् ।
आविद्धा इव धुन्वन्ति मूर्धानं कविकुञ्जराः ॥ ६१ ॥

धनपालस्य ।

कीर्तिः प्रवरसेनस्य प्रयाता कुमुदोज्ज्वला ।
सागरस्य परं पारं कपिसेनेव सेतुना ॥ ६२ ॥

बाणस्य ।

दृष्ट्वा वाक्पतिराजस्य शक्तिं गौडवधोद्धुराम् ।
बुद्धिः श्रोतोपरुद्धेव वाचं न प्रतिपद्यते ॥ ६३ ॥

धनपालस्य ।

अवन्तिः काव्यमानन्दं भर्तृमेण्ठो गिरीश्वरः (?) ।
शिष्यो बाणश्च संप्रान्तैशान्तरोगरसाः कविः ॥ ६४ ॥

सहर्षचरिता अभ्युन्नकादम्बरीस्पदा ।
बाणस्य वाक्यनार्येव स्वच्छन्दा चरति क्षितौ ॥ ६५ ॥

राजशेखरस्यैते ।

---

१. [illegible] २. [illegible] ३. [illegible] ४. [illegible] ५. [illegible]

केवलोऽपि स्फुरन् बाणः करोति विमदान् कवीन् ।
किं पुनः क्लृप्तसन्धानः पुलिन्दकृतसन्निधिः ॥ ६६ ॥

धनपालस्य ।

बाणेन हृदि लग्नेन यन्मन्दोऽपि पदक्रमः ।
प्रायः कविकुरङ्गाणां चापलं तत्र कारणम् ॥ ६७ ॥

दर्पं कविभुजङ्गानां गता श्रवणगोचरम् ।
विषविद्येव मायूरी मायूरी वाङ्निकृन्तति ॥ ६८ ॥

सरस्वतीपवित्राणां जातिस्तत्त्रं न देहिनाम् ।
व्यासस्पर्धी कुलालोऽभूत् यद्द्रोणो भारते कविः ॥ ६९ ॥

अहो प्रभावो वाग्देव्या यच्चण्डालदिवाकरः ।
श्रीहर्षस्याभवत् सभ्यः समो बाणमयूरयोः ॥ ७० ॥

कर्तुं त्रिलोचनादन्यो न पार्थविजयं क्षमः ।
तदर्थः शक्यते द्रष्टुं लोचनद्वयिभिः कथम् ॥ ७१ ॥

अथो गणपतिं वन्दे महामोदविधायिनम्
विद्याधरगणैर्यस्य पूज्यते कण्ठगर्जितम् ॥ ७२ ॥

प्रद्युम्नान्नापरस्येह नाटके पटवो गिरः ।
प्रद्युम्नान्नापरस्येह पौष्पा अपि शराः खराः ॥ ७३ ॥

त्रयोऽग्नयस्त्रयो देवास्त्रयो वेदास्त्रयो गुणाः ।
त्रयो दण्डिप्रबन्धाश्च त्रिषु लोकेषु विश्रुताः ॥ ७४ ॥

राजशेखरस्यैते ।

जाते जगति वाल्मीकौ शब्दः कविरिति स्थितः ।
व्यासे जाते कवी चेति कवयश्चेति दण्डिनि ॥ ७५ ॥

कालिदासस्य ।

जानकीहरणं कर्तुं रघुवंशे स्थिते सति ।
कविः कुमारदासश्च रावणश्च यदि क्षमः ॥ ७६ ॥

१ यस्मात्तद्वेति शार्ङ्गधरपद्धतौ पाठ २ नर क ख । ३ खर्गा क ख ।

मा स्म सन्ति हि चत्वारः प्रायो रत्नाकरा इमे ।
इतीव स कृतो धात्रा कवी रत्नाकरोऽपरः ॥ ७७ ॥

ध्वनिनाऽतिगभीरेण काव्यतत्त्वनिवेशिना ।
आनन्दवर्धनः कस्य नासीदानन्दवर्धनः ॥ ७८ ॥

राजशेखरस्यैते ।

रत्नावलीपूर्वकमन्यदाम्नामासीत्प्रयोगस्य वचोमयस्य ।
पयोधरस्येव हिमाद्रिजायाः परं विभूषा भवभूतिरेव ॥ ७९ ॥

वाचां च द्विपदीनतान्यथ महाकाव्यानि सप्त क्रमात्
न्यक्षमत्पदनिर्मितस्तुतिकथाशास्त्राणि चैकादश ।
कृत्वा नाटकनाटिकाप्रकरणप्रायान्प्रबन्धान्बहून्
विश्राम्यत्यधुनाऽपि नातिशयिता वाणी शिवस्वामिनः ॥ ८० ॥

कवेरप्येतौ ।

कान्तारपथिकश्चक्रे भीमटः पञ्चनाटकीम् ।
प्राप प्रबन्धराजत्वं तेषु स्वप्नदशाननम् ॥ ८१ ॥

मायुराजसमो जज्ञे नान्यः कल्चुरिः कविः ।
उदन्वतः समुत्तस्थुः कति वा तुहिनांशवः ॥ ८२ ॥

अकालजलदेन्दोः सा हृद्या वचनचन्द्रिका ।
नित्यं कविचकोरैर्या पीयते न च हीयते ॥ ८३ ॥

अकालजलदश्लोकैश्चित्रमात्मकृतैरिव ।
जातः कादंबरीरामो नाटके प्रवरः कविः ॥ ८४ ॥

अनुमानिनि सन्दर्भे गोनन्दनसमः कुतः ।
यथार्थनामतैवास्य यद्वा वदति चारताम् ॥ ८५ ॥

दूरादपि सतां चित्ते निविशन्त्याऽऽर्यमञ्जरीम् ।
कुटजेनार्यमाऽऽरब्धां चकारार्यमञ्जरीम् ॥ ८६ ॥

द्विःसन्धाने निपुणतां स तां चक्रे धनञ्जयः ।
यया जातं फलं तस्य सतां चक्रे धनं जयः ॥ ८७ ॥

[illegible]

नदीनां मेखलसुता नृपाणां रणविग्रहः ।
कवीनां च सुरानन्दश्चेदिमण्डलमण्डनम् ॥ ८८ ॥

यायावरकुलश्रेणेर्मुक्तायष्टेश्च मण्डनम् ।
सुवर्णबन्धरुचिरस्तरलस्तरलो यथा ॥ ८९ ॥

स्थिता माध्वीकपाकत्वान्निसर्गमधुराऽपि हि ।
किमपि स्वदते वाणी केषाञ्चिद्यदि शांङ्करी ॥ ९० ॥

शब्दार्थयोः समो गुंफः पाञ्चाली रीतिरुच्यते ।
शीलाभट्टारिकावाचि बाणोक्तिषु च सा यदि ॥ ९१ ॥

के[2] वैकटनितंबेन गिरां गुंफेन रञ्जिताः ।
निन्दन्ति[3] निजकान्तानां न मौग्ध्यमधुरं वचः ॥ ९२ ।

सरस्वतीव कर्नाटी विजयाङ्का जयत्यसौ ।
या वैदर्भगिरां वासः कालिदासादनन्तरम् ॥ ९३ ॥

सूक्तीनां स्मरकेलीनां कलानां च विलासभूः ।
प्रभुर्देवी कविर्लाटीगताऽपि हृदि तिष्ठति ॥ ९४ ॥

पार्थस्य मनसि स्थानं लेभे लघु सुभद्रया
कवीनां च वचोवृत्तिचातुर्येण सुभद्रया ॥ ९५ ॥

राजशेखरस्यैते ।

नीलोत्पलदलश्यामा विज्जाकां तामजानता ।
वृथैव दण्डिनाऽप्युक्तं सर्वशुक्ला सरस्वती ॥ ९६ ॥

कविरमरः कविरचलः कविरभिनन्दश्च कालिदासश्च ।
अन्ये कवयः कपयश्चापलमात्रं परं दधति ॥ ९७ ॥

यद्योगः परविग्रहे निज इवं स्वेच्छाप्रवेशावधि-
र्यद्ध्यानं व्यपनिद्रचिन्मयरसज्योतिःप्रबोधावधि ।
यद्वाग्बन्धघनोदयो रसनदीकल्लोललीलावधि-
स्तस्यास्मिन्यदि देवबोधियमिनः को वा गुणस्यावधिः ॥ ९८ ॥

१ शाङ्कलि, ख २ किं क ३ निनम्बिनीव. क ४ सुग क ५ वृत्तु क

पातुं श्रोत्ररसायनं रचयितुं वाचस्सतां सम्मता
व्युत्पत्तिं परमामवाप्तुमवधिं लब्धुं रसस्रोतसि ।
भोक्तुं स्वादु फलं च जीविततरोर्यद्यस्ति ते कौतुकं
तद् भ्रातः शृणु राजशेखरकवेस्सूक्तीस्सुधास्यन्दिनीः ॥ ९९ ॥

श्रीशङ्करवर्मणः ।

भवभूतिमनादृत्य निर्वाणमतिना मया ।
मुरारेः पदचिन्तायामिदमाधीयते मनः ॥ १०० ॥

कस्यचित् ।

अमरुककवित्वडमरुकनादेन विनिह्नुता न सञ्चरति ।
शृंगारभणितिरन्या धन्यानां श्रवणविवरेषु ॥ १०१ ॥

अर्जुनदेवस्य ।

वपुर्धामारामः श्रुतपरिचितश्चेदिनृपतिः (?)
परिभ्रान्ता रत्नाकरपरिधिरेषा वसुमती ।
न मुक्त्वा रामाणां पदमिह शिरोऽन्यस्य नमितं
कवीन्द्रे राजेन्द्रैर्लिखितमियती विल्हणकथा ॥ १०२ ॥

वासश्शुभ्रमृतुर्वसन्तसमयः पुष्पं शरन्मल्लिका
धानुष्कः कुसुमायुधः परिमलः कस्तूरिकोऽस्त्रं धनुः ।
वाचस्तर्करसोज्ज्वलाः प्रियतमा श्यामा वपुर्नूतनं
मार्गस्सौगत एव पञ्चमलया गीतिः कविर्विल्हणः ॥ १०३ ॥

साहित्ये सुकुमारवस्तुनि दृढन्यायग्रहग्रन्थिले
तर्के वा मयि संविधातरि समं लीलायते भारती ।
शय्या वाऽस्तु मृदूत्तरच्छदवती दर्भाङ्कुरैरास्तृता
भूमिर्वा हृदयङ्गमो यदि पतिस्तुल्या रतिस्सुभ्रुवः ॥ १०४ ॥

गोदको ।

किं वीणाक्वणितेन किं मधुरगीतिध्वनिनापि किं
षट्पादपरिगुञ्जितेन तरुणीहुङ्कारितेनापि किम् ।
श्रीमच्चित्तपमल्लवेर्यदि वचो हेरम्बगम्भीरवाणी-
मुक्ताभम्मुभगं सुधासहचरं कर्णोदरं नाप्ते ॥ १०५ ॥

१. मुक्ता

विन्दुद्वंद्वतरंगिताग्रसरणिः कर्ता शिरोबिन्दुकं
कर्मेति क्रमशिक्षितान्वयकथा ये केऽपि तेभ्यो नमः।
ये तु ग्रन्थसहस्रशाणकषणत्रुट्यत्कलंकैर्गिरा-
मुल्लेखैः कवर्यन्ति[1] रैल्हणकविस्तेष्वेव सन्नह्यते ॥ १०६ ॥

प्रकृत्यैवातिवक्रेण गुणदैर्घ्यं वितन्वता।
मैया[3] शरासनेनेव बाणो दूरं निरस्यते ॥ १०७ ॥

केचिद्गर्वगलग्रहेण विषमद्वेषज्वरेणापरे
केचिन्मौर्ख्यमलेन सन्ततममी मीलन्ति शान्तोत्तराः।
तद्वो मन्दिरभित्तयो भवत नरसूक्तेषु सभ्याः पुन-
स्तत्पाठे वरमस्ति वो यमुखक्षुभायं किमप्युत्तरम् ॥ १०८ ॥

लोष्टसर्वज्ञस्यैतौ।

नव्या न व्याकरणसरणिर्यस्य माधुर्यधुर्यं
नो सौन्दर्यं नैवनवरसस्रोतसो न प्रवाहः।
यादृक्प्रीत्या कथयति गिरा देवता देव तादृक्
काव्यं श्राव्यं कवयति भिषक् भानुनामा स एषः ॥ १०९ ॥

इत्थं कविकुटुम्बस्य वचांसि विचिनोति यः।
अनिद्धवचनस्यापि तस्य वश्या सरस्वती ॥ ११० ॥

भासो रामिलसोमिलौ वररुचिः श्रीसाहसाङ्कः कवि-
र्मेण्ठो भारविकालिदासतरलाः स्कन्दः सुबन्धुश्च यः।
दण्डी बाणदिवाकरौ गणपतिः कान्तश्च रत्नाकरः
सिद्धा यस्य सरस्वती यदि भवेत्के तस्य सर्वेऽपि ते ॥ १११ ॥

यस्याश्चौरश्चिकुरनिकरः कर्णपूरो मयूरो
हासो भासः कविकुलगुरुः कालिदासो विलासः।
हर्षो हर्षो हृदयवसतिः पञ्चबाणस्तु बाणः
केषां नैषा कविषु कविताकामिनी कौतुकाय ॥ ११२ ॥

जयदेवस्य।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विशेषकविप्रशंसा ॥

---

१ कलयन्ति ख २ विल्हण ख ३ माया ख ४ नै र ख च ५ न च नव क ६ वामिलसोमिलौ ख च ७ स्कन्ध इति शार्ङ्गधरीयपाठ।

कुकविनिन्दा (५)

द्रागीपमा धाष्टर्यगुणेन युक्ताः कैरप्यपूर्वैः परकाव्यखण्डैः ।
आडम्बरं ये रचना वहन्ति ते केऽपि कन्थाकवयो जयन्ति ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

धिक्त्वां रे कलिकाल याहि विलयं कोऽयं विपर्यस्तता
हा कष्टं श्रुतिशालिनां व्यवहृतिर्म्लेच्छोचिता दृश्यते ।
यै[कैः] वाङ्मयदेवता भगवती विक्रेतुमानीयते
निःशङ्कैरपरैः परीक्षणविधौ सर्वाङ्गमुद्घाट्यते ॥ २ ॥

रल्हणस्य ।

शिशिरयति वचस्सतां कविजनगुरुमारपदसुधास्यन्दैः ।
तक्ष्णोतीव तथाऽन्योऽभीक्ष्णं तीक्ष्णाक्षरक्षारैः ॥ ३ ॥

वटभदेवस्य ।

काव्यं करोपि किमु ते सुहृदो न सन्ति
ये त्वामुदीर्णपवनं विनिवारयन्ति ।
गव्यं घृतं पिब निवातगृहं प्रविश्य
वाताधिका हि पुरुषाः कवयो भवन्ति ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

गायन्ते कविचक्रवर्तिपदवीमेते वृथा पंचषः
इत्थंचैव महाश्रमेण यदि निर्यन्त्यर्थिनः परम् ।
तारुण्या मनसोऽनुरोधकल्प्या ध्यायन्ति वैदीश्वरं
तेषां पत्र पत्र किं न विलसन्त्यष्टौ महासिद्धयः ॥ ५ ॥

हरिहरस्य ।

व्यासादीन्कविपुङ्गवाननुदिनाक्षेपं सगर्वं हसन्
उन्मीलन्न निमील्य लोचनयुगं श्रोतास मगर्व पठ ।
काव्य श्रीरुक् गन्धैर्विरचितं स्पर्शेन मार्गं पुरः
यत्र स्पर्शयते धुनेन गतिः पादिन्यमाप्तुं पश्चात् ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

---

१. [illegible] २. [illegible]

ग्रीवास्तम्भभृतः परोन्नतिकथामात्रे शिरश्शूलिनः
सोद्वेगभ्रमणैर्मलापविपुलक्षोभाभिभूताकृतेः।
अन्तर्द्वेषविषप्रवेशविषमक्रोधोष्णनिःश्वासिनः
कष्टा नूनमपण्डितस्य विकृतिर्भीमज्वरारम्भभूः ॥ ७ ॥

ये संसत्सु विवादिनः परयशश्शल्येन शूलाकुलाः
कुर्वन्ति स्वगुणस्तवेन गुणिनां यत्नात् गुणाच्छादनम्।
तेषां रोपकषायितोदरदृशां कोपोष्णनिःश्वासिनां
दीप्ता रत्नशिखेव कृष्णफणिनां विद्या जनोद्वेजिनी ॥ ८ ॥

क्षेमेन्द्रस्यैतौ।

स्वाधीनो रसनाञ्चलः परिचिताः शब्दाः कियन्तः क्वचित्
क्षोणीन्द्रो न नियामकः परिषदः शान्ताः स्वतन्त्रं जगत्।
तद्यूयं कवयो वयं वयमिति प्रस्तावनाह(हु?)ङ्कृति[3]-
स्वच्छन्दं प्रतिसद्म गर्जत वयं मौनव्रतालम्बिनः ॥ ९ ॥

उमापतिधरस्य।

उक्तं च वक्ष्यमाणं च भर्त्सनं तिर्यगीक्षणम्।
क्वचिद्यथार्थकथनं व्याख्यातन्त्रस्य षड्विधाः ॥ १० ॥

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कुकविनिन्दा।

---

१ भ्रमिण ख. च, २. मान ख च ३ ति ख च

कुकविनिन्दा (५)

छायोपमा शाठ्यगुणेन युक्ताः केऽप्यपूर्वैः परकाव्यबन्धैः ।
आडम्बरं ये वचसां वहन्ति ते केऽपि धन्याः कवयो जयन्ति ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

धिक्ता रे कविनाम याहि विलयं केयं विडम्बना
हा कष्टं श्रुतिशालिनां व्यवहृतिर्म्लेच्छोचिता दृश्यते ।
ये[यैः] वाग्देवता भगवती वित्तेनुमानीयते
निःशङ्कैरपरैः परीक्षणविधौ सर्वाङ्गमुल्लास्यते ॥ २ ॥

रत्नस्य ।

शिशिरयति जगदमन्दाः शशिरश्मिकुमारपदसुधास्यन्दैः ।
तस्योपरीव तेषामन्योऽपीप्सितं नीहाराभासारैः ॥ ३ ॥

वल्लभदेवस्य ।

काव्यं करोषि किमु ते सुहृदो न सन्ति
ये त्वामुदीर्णपवनं विनिवारयन्ति ।
गव्यं घृतं पिब निवातगृहं प्रविश्य
वाताधिका हि पुरुषाः कवयो भवन्ति ॥ ४ ॥

गम्पति ।

गायन्ते कवितरलानिरक्षरीभिर्बुधाः पर्षदः
दुर्गैरिव महाश्रमेण याति निष्पन्नदीपाः परम् ।
तान्या मनसोऽवगोचरस्या ध्यायन्ति वेदीश्वरं
तेषां कर पर किं न तिष्ठन्त्यहो महासिद्धयः ॥ ५ ॥

हरिहरस्य ।

ध्यामार्कीर्णरिपून्द्रवानुचितदातारं सर्वांशं स्मर
दर्शमन्त्र निर्दन्त्य गोत्रतृणं श्रोतान सगर्व पट ।
शास्त्र सौहृद सर्वगिरिगतिनं स्पर्धेत माघं नृपैः
पत्रपर्णपर्णं श्रुतेन गदितः पाण्डित्यमात्रं वहान् ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

१. 'यैः' क ख । [illegible] ग ।

सूचीदण्ड इवासौ कुपितस्सुजनो मुखे परं तीक्ष्णः
छिद्रपिधानैकपरः सगुणः पश्चात्परं भवति ॥ १० ॥

अनुकुरुतः खलसुजनावग्रिमपाश्चात्यभागयोस्सूच्याः ।
एकः कुरुते छिद्रं गुणवानन्यश्च पिदधाति ॥ ११ ॥

गोभटस्यैतौ ।

सुजनो न याति विकृतिं परहितनिरतो विनाशकालेऽपि ।
छेदेऽपि चन्दनतरुः सुरभयति मुखं कुठारस्य ॥ १२ ॥

अण्वपि गुणाय महता महदपि दोषाय दोषिणा सुकृतम् ।
तृणमपि दुग्धाय गवां दुग्धमपि विषाय सर्पाणाम् ॥ १३ ॥

रविगुप्तस्यैतौ ।

सैव परं न विनश्यति तनुरपि या श्रीर्निवेशिता सत्सु ।
अवशिष्यते हिमांशोः सैव कला शिरसि या शंभोः ॥ १४ ॥

निवसन्नपि सममितरैरभिजातश्शिक्षते न दुर्वचनम् ।
ध्वाङ्क्षविरावी न पिकः स्थितवानपि बलिभुजां भवने ॥ १५ ॥

जगदुपकृतिषु सतां रतिरितरजनो विभवमात्रसन्तुष्टः ।
ति भुवनानि भास्वान् धनपतिरधिवसति कैलासम् ॥ १६ ॥

लान्यनु निहितं जलमाविर्भवति पल्लवाग्रेषु ।
निभृतं यदुपक्रियते तदपि महान्तो वदन्त्युच्चैः ॥ १७ ॥

वल्लभदेवस्यैते ।

यदमी दशन्ति दशना रसना तत्स्वादुफलमवाप्नोति ।
प्रकृतिरियं धवलानां क्लिश्यन्ति यदन्यकार्येषु ॥ १८ ॥

नेमेयस्य ।

यद्वञ्चनाहितमतिर्बहु चाटुगर्भं
　कार्योन्मुखः खलजनः कृतकं ब्रवीति ।
तत्साधवो न न विदन्ति विदन्ति किं तु
　कर्तुं वृथाप्रणयमस्य न पारयन्ति ॥ १९ ॥

आरोग्यस्य ।

---

१ हरत श　२. विदधाति रन्ध्रमेको क पाठभेदः　३ वैर क पाठभेद　४ क्षितौ क　५ क्लिन्नानां क

दानोपात्ता श्रीः श्रुतमनुमदं शक्तिर्दयार्द्रा विनयी प्रभावः ।
निर्व्याजमैश्वर्यपदनिहितस्नेहा धीः परोपकारकरणरसभारा ॥ २० ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

ते साधवो भुवनमण्डलमौलिभूता
ये साधुतामनुपकारिषु दर्शयन्ति ।
आत्मप्रयोजनवशीकृतखिन्नदेहः
पूर्वोपकारिषु खलोऽपि हि सानुकंपः ॥ २१ ॥

रत्नाकरस्य ।

हर्षंति चारुचरितैर्गुणिनस्य सन्तः
क्षुद्रस्वभासु पिशुनादपि सन्त्यसन्ति ।
रत्नं न केवलमलंकरणाय लोके
मूर्धप्रहारविनमकं च भवेत्स्वभावैः ॥ २२ ॥

त्रिलोचनस्य ।

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा
सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।
यशसि चाभिरतिर्व्यसनं श्रुतौ
प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥ २३ ॥

भर्तृमेण्ठस्य ।

न च भवति वियोगः स्नेहविच्छेदहेतु-
र्जगति गुणनिधीनां सज्जनानां कदाचित् ।
घनपटलनिरुद्धो दूरसंस्थोऽपि चन्द्रः
किमु कुमुदवनानां प्रेमभङ्गं करोति ॥ २४ ॥

कथमपि हि भवन्ति क्षेमसंहीनयोगा-
ज्जगदुपहितिहेतोर्नात्मवृत्त्यै फलन्ति ।
दधति फलसमृद्ध्या कुम्भानप्रभावं
ननु जगति गुणज्ञाः साधवस्साम्यपथ्य ॥ २५ ॥

मङ्गलार्जुनस्य ।

---

१. क ग. ६ ॥ २ क ख ग. ३ ग ६ ॥

व्यपगतजडिमानः क्षिप्तदोषाभिषङ्गाः
परिगलितकलंका वक्रभावा न जातु ।
समुदयमपि मित्रेणैव सार्धं दधाना-
स्तुहिनकिरणबिम्बादन्य एते महान्तः ॥ २६ ॥

अन्तः कोपकषायितेऽपि हृदये साधोरसच्चेष्टितै-
र्भद्राण्येव बहिः क्रियासु वचनान्याविर्भवन्त्यर्थतः ।
मध्येऽत्यन्तकरालवाडवशिखाशोषेऽपि वारांनिधेः
कल्लोलाः प्रकटीभवन्ति सततं मुक्ताफलोद्गारिणः ॥ २७ ॥

कयोरप्येतौ ।

अभेदेनोपास्ते कुमुदमुदरे वा स्थितवतो
विपक्षादम्भोजादुपगतवतो वा मधुलिहः ।
अपर्याप्तः कोऽपि स्वपरपरिचर्यापरिचय-
प्रबन्धस्साधूनामयमनभिसन्धानरसिकः ॥ २८ ॥

श्रीमुरारेः ।

मज्जन्तोऽपि विपत्पयोधिगहने निस्सङ्गवीरव्रताः
कुर्वन्त्येव परोपकारकरणं सन्तो यथाशक्तितः ।
राहोरुग्रकरालवक्त्रकुहरग्रासाभिभूतोऽप्यलं
चन्द्रः किं न जनं करोति सुखिनं ग्रस्तावशेषैः करैः ॥ २९ ॥

ये दीनेषु दयालवः स्पृशति यानल्पोऽपि न श्रीमदो
व्यग्रा ये च परोपकारकरणे हृष्यन्ति ये याचिताः ।
स्वस्थास्सन्ति च यौवनोद्यमहाव्याधेः प्रकोपेऽपि ये
तैः स्तंभैरिव सुस्थिरैः कलिभरक्रान्ता धरा धार्यते ॥ ३० ॥

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सुजनपद्धतिः ॥

मनस्विपद्धतिः (७)

ब्रह्माण्डमण्डलीमात्रं किं लोभाय मनस्विनः ।
शफरीस्फुरितेनाब्धेः क्षुब्धता जातु जायते ॥ १ ॥

कुसुमस्तबकस्येव द्वयी वृत्तिर्मनस्विनः ।
मूर्ध्नि वा सर्वलोकस्य विशीर्येत वनेऽथवा ॥ २ ॥

भर्तृहरेतो ।

अत्र नूतनकूष्माण्डफलानां के भवन्त्यमी ।
अङ्गुलीदर्शनाद्येन न जीवन्ति मनस्विनः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

अत्यन्तविमुखे दैवे व्यर्थयत्नेषु पौरुषम् ।
मनस्विनो दरिद्रस्य वनादन्यत्कुतः सुखम् ॥ ४ ॥

पुंसामुन्नतचित्तानां सुखावहमिदं द्वयम् ।
सर्वसङ्गनिवृत्तिर्वा विभूतिर्वा सुविस्तृता ॥ ५ ॥

भगवतो व्यासदेवस्य ।

नाल्पीयसि निबध्नन्ति पदमुन्नतचेतसः ।
येषां भुवनलाभेऽपि निःसीमानो मनोरथाः ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

ग्रसमानमिवौजांसि सभायां गौरवेरितम् ।
नाम यस्याभिनन्दन्ति द्विषोऽपि स पुमान् पुमान् ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

अभिमानवतो मनस्विनः प्रियमुच्चैःपदमारुरुक्षतः ।
विनिपातनिवर्तनक्षमं मतमालम्बनमात्मपौरुषम् ॥ ८ ॥

अभिमानधनस्य गत्वरैरसुभिः स्थास्नु यशश्चिचीषतः ।
अचिरांशुविलासचञ्चला ननु लक्ष्मीः फलमानुषङ्गिकम् ॥ ९ ॥

भारवेरेतौ ।

क्वचित्कन्थाधारी क्वचिदपि च दिव्याम्बरधरः
क्वचिद्भूमौ शेते क्वचिदपि च पर्यङ्कशयनः ।
क्वचिच्छाकाहारः क्वचिदपि च शाल्योदनरुचिः
मनस्वी कार्यार्थी गणयति न दुःखं न च सुखम् ॥ १० ॥

कस्यापि ।

॥ इति [illegible] सूक्तिमुक्तावल्यां मनस्विपद्धतिः ॥

१ [illegible]

दुर्जनपद्धतिः (८)

यथा यथैव स्नेहेन भूयिष्ठमुपचर्यते ।
धत्ते तथा तथा तापमहो वैश्वानरः खलः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

अपवादादभीतस्य समस्य गुणदोषयोः ।
असद्वृत्तेरहो वृत्तं दुर्विभाव्यं विधेरिव ॥ २ ॥

भारवेः ।

नौश्च दुर्जनजिह्वा च प्रतिकूलविसर्पिणी ।
परमतारणायैव निर्मिता केन दारुणा ॥ ३ ॥

रिसुकस्य ।

छिद्रवृन्दावृतेऽप्यन्तःशून्येऽपि खलचेतसि ।
चित्रमेकोऽपि मात्यन्तर्न गुणावयवोऽपि हि ॥ ४ ॥

भट्टगोविन्दराजस्य ।

बिभेति दुर्जनाल्लोकः सौजन्येऽपि क्षणं स्थितात् ।
कः सौनिकस्य प्रत्येति क्रीणतो दोग्धुमप्यजाम् ॥ ५ ॥

नीचस्समुत्थितोऽवश्यमनवाप्य पराश्रयम् ।
छिद्रं न रतिमाप्नोति दृष्टान्तोऽत्र कटीभवः ॥ ६ ॥

स्वभावकठिनस्यास्य कृत्रिमां बिभ्रतो नतिम् ।
गुणोऽपि परहिंसायै चापस्य च खलस्य च ॥ ७ ॥

केषामप्येते ।

अपकारमसंप्राप्य तुष्येत्साधुरसाधुतः ।
एष लाभो भुजङ्गेन वेष्टितो यन्न दश्यते ॥ ८ ॥

भगवद्व्यासमुनेः ।

सवर्षाशनिराकाशः ससज्जनखला मही ।
गुणा दोषाश्च विद्यन्ते हन्त भो महतामपि ॥ ९ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

---

१ अपराधा ख

वन्दितोऽप्येष दोषाय बद्धं निन्दितः खलः ।
स्तुतोऽप्यहिर्दशत्येव न दष्टं पीडिताननः ॥ १० ॥

अपूर्वः कोऽपि कोपाग्निः सज्जनस्य खलस्य च ।
एकस्य शाम्यति स्नेहाद्वर्धतेऽन्यस्य वारितः ॥ ११ ॥

गोमटस्य ।

वैरस्यैकनिधेः क्रूरमलस्य च जडात्मनः ।
पयोऽप्यपेयं भवति क्षाराम्भोधेः खलस्य च ॥ १२ ॥

कस्यापि ।

पश्चादन्यत्पुरश्चान्यत् पुनरुक्तभयादिव ।
परापवादविद्वांसो वदन्त्यविकलाः खलाः ॥ १३ ॥

पुनरुक्तपदस्य (पण्डितस्य) ।

पीडनं बहुधान्यस्य विधातुं लब्धजन्मनाम् ।
खलानामुचितं ग्रामात् बहिरेव निवेशनम् ॥ १४ ॥

ये वर्धयन्ति पापर्धिकौतुकं पृथिवीपतेः ।
विशेषः कस्तरस्तेषां पिशुनानां शुनामिव ॥ १५ ॥

श्रुतधरामस्यैतौ ।

खलः सत्क्रियमाणोऽपि ददाति कलहं सताम् ।
दुग्धधौतोऽपि किं याति वायसः कलहंसताम् ॥ १६ ॥

स्नेहेन भूतिदानेन कृतस्वच्छोऽपि दुर्जनः ।
दर्पणश्चान्तिके तिष्ठन् करोत्येकमपि द्विधा ॥ १७ ॥

दर्पणस्य खलु दुर्जनस्य च ब्रूत हन्त सुमनाः किमन्तरम् ।
यावदेव पुरतो वसेज्जनस्तावदेव हृदयेऽस्य वर्तते ॥ १८ ॥

केशवस्यैते ।

अन्यस्माल्लब्धोष्मा क्षुद्रः प्रायेण दुस्सहो भवति ।
रविरपि न दहति न तादृग्यादृगसन्तप्तमिव कर्णाः ॥ १९ ॥

दुर्वचनमनभिजाताः स्वजनं सन्तुष्टमप्युपेत्यापि ।
अभ्यन्तरगम्भीरामपि दूरादागत्य ददति ॥ २० ॥

वत्सेश्वरस्यैतौ ।

१ [illegible]

अप्यात्मनो विनाशं गणयति न खलः परव्यसनहृष्टः ।
प्रायस्सहस्रनाशे समरमुखे नृत्यति कबन्धः ॥ २१ ॥

स्वगुणानिव परदोषान् वक्तुं न सतोऽपि शक्नुवन्ति बुधाः ।
स्वगुणानिव परदोषानसतोऽपि खलास्तु कथयन्ति ॥ २२ ॥

रविगुप्तस्यैतौ ।

उज्ज्वलगुणमभ्युदितं क्षुद्रो द्रष्टुं न कथमपि क्षमते ।
हित्वा तनुमपि शलभः शुभ्रं दीपार्चिरपहरति ॥ २३ ॥

वल्लभदेवस्य ।

ऋजुरेप पक्षवानिति काण्डे प्रीतिं खले च माकार्षीः ।
प्रायेण त्यक्तगुणः फलेन हृदयं विदारयति ॥ २४ ॥

एते स्निग्धतमा इति मा मा क्षुद्रेषु यात विश्वासम् ।
सिद्धार्थानामेषां स्नेहोऽप्यश्रूणि पातयति ॥ २५ ॥

सुचिगोभटस्यैतौ ।

विध्वस्तपरगुणानां भवति खलानामतीव मलिनत्वम् ।
अन्तरितशशिरुचामपि सलिलमुचां मलिनिमाऽभ्यधिकः ॥ २६ ॥

विषधरतोऽप्यतिविषमः खल इति नै मृषा वदन्ति विद्वांसः ।
यदयं नकुलद्वेषी स कुलद्वेषी पुनः पिशुनः ॥ २७ ॥

हस्त इव भूतिमलिनो लंघयति यथा यथा खलस्सुजनम् ।
दर्पणमिव तं कुरुते तथा तथा निर्मलच्छायम् ॥ २८ ॥

सुबन्धोरेते ।

शिरसि निहितोऽपि नित्यं यत्नादपि सेवितो बहुस्नेहैः ।
तरुणीकच इव नीचः कौटिल्यं नैव विजहाति ॥ २९ ॥

विकसितवदनः पिशुनः प्रोत्फुल्लविलोचनो यदा भ्रमति ।
मन्ये तदाऽस्य जातस्सदहितकरणश्रमस्सफलः ॥ ३० ॥

---

१. कल क पाठभेद २ इस क ख ३ सन्य क पाठभेद ४ दुप क पाठभेद

अहमेव गुरुः सुदारुणानामिति हालाहल मास्म तात दृप्यः।
ननु सन्ति भवादृशानि भूयो भुवनेऽस्मिन् वचनानि दुर्जनानाम् ॥ ३१ ॥

केषामप्येते।

समर्पितास्तेन न कस्य दोषाः हठाद्गुणा वा न हृताः खलेन।
तथापि दोषैर्न वियुज्यतेऽसौ सन्तोऽपि नैकेन गुणेन चित्रम् ॥ ३२ ॥

धर्ममानस्य।

ते तावत्कृतिनः परार्थघटकाः स्वार्थान्परित्यज्य ये
　सामान्यास्तु परार्थमुद्यमभृतस्स्वार्थाविरोधेन ये।
तेऽमी मानुषराक्षसाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये।
　ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ॥ ३३ ॥

कस्यापि।

जाड्यं ह्रीमति गण्यते घृतरुचौ दम्भः शुचौ कैतवं
　शूरे निर्घृणता मुनौ विमतिता दैन्यं प्रियालापिनि।
तेजस्विन्यवलिप्तता मुखरता वक्तर्यशक्तिः स्थिरे
　तत्को नाम गुणो भवेत्स विदुषां यो दुर्जनैर्नाङ्कितः ॥ ३४ ॥

इति श्रीमद्गारोहकमगदत्तमल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दुर्जनपद्धतिः।

कृपणपद्धतिः (९)

असंभोगेन सामान्यं कृपणस्य धनं परैः ।
अस्येदमिति संबंधो हानौ दुःखेन गम्यते ॥ १ ॥

व्यासस्य ।

वीणेव श्रोत्रहीनस्य लोलाक्षीव विचक्षुषः ।
व्यसोः कुसुममालेव श्रीः कदर्यस्य निष्फला ॥ २ ॥

यत्करोत्यरुचिं क्लेशं तृष्णां मोहं प्रजागरम् ।
न तद्धनं कदर्याणां हृदयव्याधिरेव सः ॥ ३ ॥

उक्तं परस्यामिपतामनुक्तं यात्यदृश्यताम् ।
हृदये शल्यतां धत्ते निधने धनिनां धनम् ॥ ४ ॥

व्यर्थं श्रुतमशीलस्य बलं कापुरुषस्य च ।
व्युत्थानं मन्दभाग्यस्य धनं कृपणजीविनः ॥ ५ ॥

यदर्ज्यते परक्लेशैरर्जितं यन्न भुज्यते ।
विभज्यते यदन्तेऽन्यैः कस्यचिन्मास्तु तद्धनम् ॥ ६ ॥

क्षेमेन्द्रस्यैते ।

गृहमध्यनिखातेन धनेन रमते यदि ।
सतु तेनानुसारेण[1] रमते किं न मेरुणा ॥ ७ ॥

कृपणेन शवेनेव मृतेनापि न दीयते ।
मांसं वर्धयता तेन काकस्योपकृतिः कृता ॥ ८ ॥

प्रायेण धनिनामेव धने तृष्णा गरीयसी ।
पश्य कोटिद्वयोपेतं लक्षाय प्रवणं धनुः ॥ ९ ॥

केषामप्येते ।

मृत्युश्शरीरगोप्तारं धनरक्षं वसुन्धरा ।
दुश्चारिणीव हसति स्वपतिं पुत्रवत्सलम् ॥ १० ॥

साधुना दीनमनसा प्रार्थितो विभवे सति ।
ददाति यदि नो तस्मै पृष्टस्यास्य किमुत्तरम् ॥ ११ ॥

व्यासस्यैतौ ।

[1] तेनानुमानेन क ख ग घ.

शरणं किं प्रपन्नानि विषवन्मारयन्ति किम् ।
न त्यज्यन्ते न भुज्यन्ते कृपणेन धनानि यत् ॥ १२ ॥

रिभुकस्य।

दृढतरनिबद्धमुष्टेः कोशनिषण्णस्य सहजमलिनस्य ।
कृपणस्य कृपाणस्य च केवलमाकारतो भेदः ॥ १३ ॥

मुनिगोभटस्य।

धनमर्थिनामभोग्यं चिरसंचयदूषितं कदर्याणाम् ।
स्रोतोजलमिव रुचिरं सततागमनिर्गमं महताम् ॥ १४ ॥

न परं धनानि दारास्तनुरप्यन्योपकरणतां याति ।
कृपणस्य नन्दनरपतिरत्रार्थे स्पष्टदृष्टान्तः ॥ १५ ॥

नन्दनरेन्द्रद्रविणैर्दुष्कृतमिव किमपि विहितमतिघोरम् ।
वसुधान्तोष्मपाको विरमति नाद्यापि यक्षेभ्यः ॥ १६ ॥

[चौ] इअणकअपरंपरपरिवत्तणखेयवसमणपरिसन्ता ।
अत्था किवणघरत्था सत्थावत्था सुवन्ति विय ॥ १७ ॥

अभ्युपयुक्तास्सद्भिर्गतागतैरहरहः सुखिन्नाङ्गाः ।
कृपणजनसन्निकर्षं प्राप्यार्थाः प्रस्वपन्तीव ॥ १८ ॥

वल्लभदेवस्यैते।

प्राप्तानपि न लभन्ते भोगान् भोक्तुं स्वकर्मभिः कृपणाः ।
द्राक्षाप्रपाकसमये मुखपाको भवति काकानाम् ॥ १९ ॥

रविगुप्तस्य।

निद्राच्छेदसखेदबान्धवजनः सोद्वेगवर्गोज्झितः
पक्षद्वारकदर्थितः परिजनैर्गन्त्रीभयात्क्षोभितः ।
भग्नश्लाघ्यमनोरथः प्रियतमारक्ष्यपादद्वयः
पर्यन्ते कृपणः करोति विरसः किं सत्यतुल्यैर्धनैः ॥ २० ॥

क्षेमेन्द्रस्य।

इति श्रीमद्राघवभगवत्सामन्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कृपणपद्धतिः ।

---

१ [illegible] । २ [illegible]
[illegible]

अन्यापदेशः ।

खेचराः ।

रविपद्धतिः (१०)

उत्पाद्य यस्त्वयमपि प्रबलानुरागभाजस्तथाऽनुसरतोऽपि दिवाकरस्य ।
छाया प्रसर्पति सुदूरमनेन मन्ये क्लृप्त तया सदृशमेव कुलीनतायाः ॥ १ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

देवो हरिर्वहतु वक्षसि कौस्तुभं तमन्यैव काचन पुनर्द्युमणेः प्रतिष्ठा ।
यत्पादसंगतितरंगितसौरभाणि धत्ते स एव शिरसा सरसीरुहाणि ॥ २ ॥

श्रीराजपितामहमहादेवस्य ।

तुच्छस्यापि समेष्यतोऽस्य तमसो दृष्ट्वाऽपि तेजस्विता-
मुन्मुच्य त्यजति स्वमण्डलमहो यस्सोऽपि भासां पतिः ।
शूरःशूर इति स्वतन्त्रवचसा लोकेषु यत्कीर्त्यते
ख्यातिस्तत्र गरीयसी न बलवद्रूपं पुनर्वास्तवम् ॥ ३ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

यत्पादाः शिरसा न केन विधृताः पृथ्वीभृतां मध्यत-
स्तस्मिन्भास्वति राहुणा कवलिते लोकत्रयीचक्षुषि ।
खद्योतैः स्फुरितं तमोभिरुदितं ताराभिरुज्जृंभित
घूकैरुत्थितमाः किमत्र करवै किं केन नो चेष्टितम् ॥ ४ ॥

श्रीमुञ्जस्य ।

पातः पूष्णो भवति महतो नोपतापाय यस्मात्
काले प्राप्ते क इह न ययुर्यान्ति यास्यन्ति चास्तम् ।
एतावत्तु व्यथयतितरां लोकबाह्यैस्तमोभि-
स्तस्मिन्नेव प्रकृतिमहति व्योम्नि लब्धोऽवकाशः ॥ ५ ॥

---

१ इव ख २ वा. ख

गते तस्मिन् भानौ त्रिभुवनसमुन्मेषविरह-
व्यथा चन्द्रो नेष्यत्यनुचितमतो नास्ति किमपि ।
इदं चेतस्तापं जनयतितरामत्र यदमी
प्रदीपास्सञ्जातास्तिमिरहतिबद्धोद्धुरशिखाः ॥ ६ ॥

भट्टभल्लटस्यैतौ ।

आगत्यैव कुतश्चिदेव गगनाभोगं च कृत्वाऽऽत्मसात्
भावाभावविलोकनास्पदममूंल्लोकेन्दुमुख्यानपि ।
आज्वल्यं जगतो विधाय किमपि प्राप्तः प्रियोऽस्तं पति-
र्यात्वस्तं प्रविशत्वथाब्धिमथवा मेरौ परिभ्राम्यतु ॥ ७ ॥

श्रीकल्याणस्य ।

न्याय्यं यत्तमसः समूलदलनं भास्वत्तया तन्यते
नैतच्चारु परं सजातिमखिलज्योतींषि मुष्णासि यत् ।
युक्तं वोऽखिललोकमूर्धपदवीमारोढुमिच्छोर्यतः
किं तेजः किमु पूर्णता किमुदयस्तुल्ये परे जीवति ॥ ८ ॥

रिपिशानस्य ।

न तेजस्तेजस्वी प्रसृतमपरेषां विषहते
स तस्य स्वो भावः प्रकृतिनियतत्वादकृतकः ।
मयूखैरश्रान्तस्तपति यदि देवो दिनकरः
किमाग्नेयो ग्रावा निकृत इव तेजांसि [कि] रति ॥ ९ ॥

भारवेः ।

साम्यं निम्नोन्नतानामभवदपगतो नेत्रनिर्वाणसंप-
न्मार्गालोके न लोकः प्रभवति विदधे ध्वान्तमेकातपत्रम् ।
काष्ठेनाशेषमेवाप्रकृतिमिति (?) दिनाधीश्वरस्योपकार-
स्तस्य द्वीपान्तरेऽपि प्रसभमसमं किन्तु तेजस्तदेव ॥ १० ॥

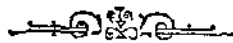
वस्तुपालस्य ।

इति श्रीमहाराजाधिराजभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां रविपद्धतिः ।

---

१ [illegible]

चन्द्रपद्धतिः (११)

आलोकवन्तस्सन्त्येव भूयांसो भास्करादयः ।
कलावानेव तु ग्रावद्रावकर्मणि कर्मठः ॥ १ ॥

प्रह्लादनस्य ।

दैवाद्यद्यपि तुल्योऽभूत् भूतेशस्य परिग्रहः ।
तथाऽपि किं कपालानि तुलां यान्ति कलानिधेः ॥ २ ॥

मालतीमाधवस्य ।

राजशब्दं स एवैकः काममिन्दुर्निषेवताम् ।
कलङ्ककल्पमप्येणमाश्रितं न जहाति यः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

पीयूषं वपुषोऽस्य हेतुरुदयो विश्वस्य नेत्रोत्सवः
प्लुष्टं भानुकरैरयं त्रिभुवनं ज्योत्स्नाजलैर्सिञ्चति ।
सर्वाशाप्रतिरोधकान्धतमसध्वंसाय बद्धोद्यमो
धिग्धातारमिहापि लक्ष्म लिखितुं यस्य प्रवृत्तं मनः ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

यद्यपि शिरोऽधिरोहति रौद्रः[1] क्रोधेन सिंहिकातनयः ।
तदपि न शरणं यातं सागरसूनुर्मृगं त्यजति ॥ ५ ॥

मदनस्य ।

विरम तिमिर साहसादमुष्माद्यदि रविरस्तमितः स्वतस्ततः किम् ।
कलयसि न पुरो महामहोर्मिद्युतिनिधिरभ्युदयत्ययं शशाङ्कः ॥ ६ ॥

बल्लाळसेनस्य ।

एकैव साऽमृतमयी सुतरामनर्घ्या
काऽप्यस्त्यसौ हिमकरस्य कला यथैव ।
आरोपितो गुणविदा परमेश्वरेण
चूडामणौ न गणितोऽस्य कलङ्कदोषः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

1 रुद्र क ख, रौद्र इति शार्ङ्गधरीय पाठ ।

वायुपद्धतिः (१२)

परतरविघटनपटवः सन्त्वपरे सन्ति वायवो बहवः ।
तत्कुसुमसौरभपरिमलगुणविन्यासे कृती त्वेकः ॥ १ ॥

वैद्यभानुपण्डितस्य ।

परमो मरुत्सखोऽप्स्नेहोद्वृद्धिं तनोति संज्वलन्तः ।
दीपं हरति तदस्य ज्ञातं प्रतिपन्ननिर्वहणम् ॥ २ ॥

कस्यापि ।

अलिपटलैरनुयातां सहृदयहृदयज्वरं विलुम्पन्तीम् ।
मृगमदपरिमललहरीं समीर पामरेषु रे किरसि ॥ ३ ॥

मालतीमाधवस्य

स्वार्थानपेक्षं जगतापशान्त्यै नित्योदितास्सन्ति पयोमुचोऽमी ।
निर्विघ्नमानस्पृहणे ये सन्त्येव ते केऽपि महानुभावाः ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

ये जात्या लघवः सदैव गणनां प्राप्ता न ये कुत्रचित्
पद्भ्यामेव विमर्दिताः प्रतिदिनं भूमौ विलीनाश्चिरम् ।
उत्क्षिप्ताश्चपलाशयेन मरुता पश्यान्तरिक्षे सखे
तुङ्गानामुपरि स्थितिं क्षितिभृतां कुर्वन्त्यमी पांसवः ॥ ५ ॥

भल्लटस्य ।

कोऽयं भ्रान्तिप्रकारस्तव पवन पदं लोकपादाहतीनां
तेजस्विव्रातसेव्ये नभसि नयसि यत्पांसुपूरं प्रतिष्ठाम् ।
तस्मिन्नुत्थाप्यमाने जननयनपथव्यापदस्त्वस्तु ताव-
त्केनोपायेन सह्या वपुषि मलिनतेत्येष दोषस्तवैव ॥ ६ ॥

अमृतदत्तस्य ।

शाखाभि[ःपीतो]दिशः कल्पतरोः संविभागोत्सवा-
नां गेहेषु द्रुमस्कन्धपतान्यान्यतिथिर्यामगः ।
इत्थं [पोन्थ]मनोरथप्रथिमभिस्त्वार्य मरुद्ध मुदा
हा दुर्दैव विधानतस्तदिह वाते स्मार्ते भ्रमान् ॥ ७ ॥

प्रद्युम्नस्य ।

॥ इति वायुपद्धतिः ॥

[illegible]

मेघपद्धतिः (१३)

चातकः [स्वीस्य] मानेन जलं प्रार्थयतेऽम्बुदम् ।
स [तूदीर] तया नित्यं प्लावयत्यम्बुना महीम् ॥ १ ॥

नभसि निरवलम्बे सीदता दीर्घकालं त्वदभिमुखनिषण्णोत्तानचञ्चूपुटेन ।
जलधर जलधारा दूरतस्तावदास्तां ध्वनिरपि मधुरस्ते न श्रुतश्चातकेन ॥२॥

कयोरप्येतौ ।

एकस्य तस्य मन्ये धन्यामभ्युन्नतिं जलधरस्य ।
विश्वं सशैलकाननमाननमालोकते यस्य ॥ ३ ॥

प्रह्लादनस्य ।

जलदस्समुद्रसेवामाचरति समग्रभुवनभरणाय ।
कुरुते तामपि हतमतिरात्मम्भरिरनिशमौर्वाग्निः ॥ ४ ॥

वल्लभदेवस्य[3] ।

संप्रति न कल्पतरवो न सिद्धयो नापि देवता वरदाः ।
जलद त्वयि विश्राम्यति सृष्टिरियं भुवनकोशस्य ॥ ५ ॥

वस्तुपालस्य ।

जलधर जलभरनिकरैः परिहर परितापमुद्धरं जगतः ।
नो चेदपसर दूरं हिमकरकरदर्शनं वितर ॥ ६ ॥

चन्द्रकवेः ।

अयि जलद यदि न दास्यसि कतिचित्त्वं चातकाय जलकणिकाः ।
तदयमचिरेण भविता सलिलाञ्जलिदानयोग्यस्ते ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

यद्भूभृता लघु [तैरे] रपि बद्धमूलमासादितानि सहसैव तृणैश्शिरांसि ।
अम्भोमुचः प्रचुरवर्षविशृङ्खलस्य तच्चेष्टितं दुरवधारगतेर्जलस्य ॥८॥

भागवतजयवर्धनस्य ।

---

१ स्वातु क ख ग घ २ स्वौदार्य क ख ग घ ३ Bhandarkar's Report ascribes this to Prahladana ४ तृणे क ख गुणैरिति सुभाषितावलौ पाठः ५ Bhandarkar's Report ascribes the verse to Prakāsavarsha

एतदत्र पथिकैकजीवितं पश्य शुष्यति नरो मदस्वरः ।
रे सुधाम्बुधर रुद्धमङ्गनिर्वर्धिना किमिति यद्वादिनी ॥ ९ ॥

प्रज्ञावर्षस्य ।

स क्षारो जलधिस्सरांसि वितरन्त्यभ्यागतेभ्यो मितं
गृह्णन्ति सरितः श्रमेण परितोऽप्याधाय वन्धं बलात् ।
प्राप्यं कूपकनः कथंचन निमज्जारोप्य कण्ठे घटं
तत्त्वां त्यागिनमेकमेव (भगव) न्पर्जन्य मन्यामहे ॥ १० ॥

प्रह्लादनस्य ।

दृष्टा नत्र कमलसरसी राजहंसावतंसा
पुण्यं स्रोतो हिमगिरिभुवस्त्वत्कृते येन मुक्ताः ।
सम्प्राप्तेऽस्मिन् जलद दहनोद्दण्डदाहे निदाघे
पर्जन्य स्वीकुरु तमधुना चातकं पातकं वा ॥ ११ ॥

दीपकस्य ।

अये हेलावेल्लत्कुलिशकुलशैले जलनिधौ
पुनो वारांभोरं बत जलद मोघं वितरसि ।
समन्तादुत्तालज्वलदनलवीतारतरुलतामो-
पेनानेतानुपचर पयोभिर्विटपिनः ॥ १२ ॥

कम्भारि ।

अमु कालक्षेपं त्यज जलद गम्भीरमधुरैः
निर्घोषैर्निर्घोषैः सृज भगिनि हल्कारि मालिनम् ।
अये पश्यावस्थामरुण समीरव्यतिकर-
ज्वलद्दावज्वालावलिजटिलमूर्तेर्विटपिनः ॥ १३ ॥

अनन्तस्य ।

मन्दः क्षिप्रं व्रजति सलिलं यत्र मुक्तामयत्वं
स्यात्तम्भोऽपं जगति जलधिर्वल्लभस्ताम्रपर्णी ।
शुक्तिव्यापाराद्विरतवदनेऽप्येत्र वीतादरस्त्वं
पद्धं स्वातीजलद मदिरागण्यमेराद्गुलेऽप्रमि ॥ १४ ॥

मल्लस्य ।

इति मेघपद्धतिः ।

---

१ कलाप ध १, ना म

अपि संसर्गैः पुनरप[धि]नैः करपि [धि]नैः
परित्राणैः प्राणैर्यदपि च विधेयं परहितम्।
तदर्थं तच्छब्दात्परभृत भवत्येव भवत-
स्ततस्तच्छब्दालस्यं कथमपि निरस्यं क्षणमपि ॥ ७ ॥

अन्योऽयनापर्स्यनी।

अमृतवचनलीलाविभ्रमैरङ्गनानां
रचय चतुर कीर भ्रान्तचित्तेषु तेषु।
अस्खलितपरसेवातापपापः पिकोऽसौ
भजतु विपिनवासेऽपि पीयूषकण्ठः ॥ ८ ॥

कस्यापि।

परभृतशिशो मौनं तावद्विधेहि नभस्थली-
स्तनविषये पक्षी स्यातां न यावदिमौ क्षमौ।
ध्रुवमितरथा ग्राह्योऽसि स्वजातिविलक्षण-
ध्वनितकुपितध्वाङ्क्षचञ्चूपुटाहतिजर्जरः ॥ ९ ॥

आठस्य।

रे रे काक वराक साम्यममुना पुंस्कोकिलेन ध्वनि-
स्पर्धाबन्धमुपेयुषस्तव कथं वशो न याति द्विधा।
यस्याकर्ण्य वचस्सुधाकवनितं वाच्यमानामपि
व्यग्राणि ग्रथयन्ति मन्मथकथां चेतांसि चेतोत्सवे ॥ १० ॥

भट्टस्य।

उद्याने सहकारकोरककसमन्याश्रया कोकिलः
स्यातु यास्तु नितरजन्मनृपतेर्मित्रश्च मन्त्री यतः।
किन्तु ध्वाक्षविजृम्भितेषु न पिकमारम्भगानेषु न
केकारेषु न पञ्चमध्वनिषु न श्रोता न वेत्यन्तरम् ॥ ११ ॥

उन्मज्जन्तु तटे तटे नव नवाः काका वराका अपि
कारुण्यं मधुरा निनादपटवो पिपदे पिपदे।
सोऽन्यः कोऽपि रसाभ्यदृढरसविरामोल्लसन्मादन-
संदीप्तोत्कलिकल्प्य कूजनकलाकोकिलानामवः ॥ १२ ॥

कस्यापि।

येनानन्दमये वसन्तसमये सौरभ्यहेलामिलद्-
भृङ्गालीमुखरे रसालशिखरे नीताः पुरा वासराः।
आः कालस्य वशेन कोकिलयुवा सोऽप्यद्य सर्वा दिशो
भ्राम्यद्वायसचञ्चुघातविदलन्मूर्धा मुहुर्धावति ॥ १३ ॥

भेरीभाकारस्य।

दात्यूहास्सरसं रसन्तु सरसं गायन्तु केकाभृतः
कादम्बाः कलमालपन्तु मधुरं कूजन्तु कोयष्टयः।
दैवाद्यावदसौ रसालविटपिच्छायामनासादय-
न्निर्विण्णः कुटजेषु कोकिलयुवा संजातमौनव्रतः ॥ १४ ॥

कस्यापि।

तूष्णीं तिष्ठ चकोर संहर गिरं त्वं कीर पारावत
त्वद्वाचो विरमन्तु बर्हिण भवत्केकोऽपि विश्राम्यतु।
एतन्नूतनचूतपल्लवलवग्रासोल्लसन्मञ्जुल-
व्याहारः कलकण्ठ एष किरति श्रोत्रे सुधाशीकरान् ॥ १५ ॥

॥ इति कोकिलपद्धतिः ॥

हंसपद्धतिः (१५)

गाङ्गमम्बु सितमम्बु यामुनं कज्जलाभमुभयत्र मज्जतः ।
राजहंस तव सैव शुभ्रता चीयते न च न चापचीयते ॥ १ ॥

अम्भोजिनीवननिवासविलासमेव हंसस्य हन्तु नितरां कुपितो विधाता ।
न त्वस्य दुग्धजलभेदविधौ प्रसिद्धां वैदग्ध्यकीर्तिमपहर्तुमसौ समर्थः ॥ २ ॥

तटे तीरोत्सङ्गे क्वचिदपि दवाग्न्यार्दिततनुः-
पतद्धारासारां गमय विषमां प्रावृषमिमाम् ।
निवृत्तायां तस्यां सरसि सरसोत्फुल्लनलिने
स एव त्वं हंसः पुनरपि विलासास्त इह ते ॥ ३ ॥

णामध्येन ।

यः सन्तापमपाकरोति जगतां यश्चोपकारक्षमः
सर्वेषाममृतात्मकेन वपुषा प्रीणाति नेत्राणि यः ।
तस्याप्युन्नतिमम्बुदस्य सहसे यन्न त्वमेतावता
वर्णेनैव परं मराल धवलः कृष्णश्चरितैरसि ॥ ४ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

हंस त्वं शरदिन्दुधामधवलः पक्षद्वयोन्नतो
धात्रीमण्डलमण्डनस्थिरपदः श्लाघ्य न वा किं तव ।
किं त्वेवं गतयोर्यदङ्ग कुरुषे भेदं च दुग्धाम्भसो
नूनं सर्वगुणोन्नतस्य भवतस्तन्नैव युक्तं मनाक् ॥ ५ ॥

अन्या सा सरसी मराल मुनिभिर्यत्तीरसोपानिका-
विन्यस्तान् वल्मिनगुल्मान् कलयन्दृष्टोऽसि दर्पैर्मुखैः ।
यत्र परस्परावितरा रमाम्भोनीरखण्डेऽत्र गुणात्ययाभि-
व्यक्तिस्त्वद्विधमुग्धकम्पनविधौ किं नाम नाकृष्यते ॥ ६ ॥

म्लाना नलिनी जगाम किरणैः सूर्यस्य शोषं पयु-
र्जातं नाम विहंगमाद्गिरिरियं तृष्णाविशीर्णेक्षणा ।
एते नीरमहीरुहा अपि पतन्त्यविरोऽप्यपि रे
हंस गगनमाल गुप्तसरसीं नीरे रतिस्तत्क्षमः ॥ ७ ॥

गर्वं मद्भीवं नदभरि हा नाविकजनैः ममैव हंसोऽविष्टं नयनपथनुतो भाव सरसः ।
न पायन्तु द्राम्भःस्तुपितपयुभूंगिनि स्वयं न रोऽसौ वा गतप्रणयगुणन्न मूर्ध्नि कुरुते ॥ ८ ॥

यो दिव्याम्बुजलीनमत्तमधुपप्रोद्गीतिरम्यं सर-
स्त्यक्त्वा मानसमल्पवारिणि पदं बध्नाति केदारके ।
तस्यालीकसुखाशया परिभवक्षेत्रीकृतस्याधुना
हंसस्योपरि टिट्टिभो यदि पदं धत्तेऽत्र को विस्मयः ॥ ९ ॥

विश्वाभीष्टरसं प्रबन्धविधृति स्नेहस्य पात्रं जडै-
र्युक्तं यद्यपि कुर्वते हतधियो दुग्धं विमुग्धाशयाः ।
तिष्ठन्त्यत्र तथापि केचन गिरा गत्या च लोकोत्तरा
नीरक्षीरविवेकधीरधिषणास्ते राजहंसाः कुतः ॥ १० ॥

काके कार्ष्ण्यमलौकिकं धवलिमा हंसे निसर्गस्थितो
गाम्भीर्ये महदन्तरं वचसि यो भेदस्स किं कथ्यते ।
एतावत्सु विशेषणेष्वपि सखे यत्रेदमालोक्यते
के काकाः खलु के च हंसशिशवो देशाय तस्मै नमः ॥ ११ ॥

सन्त्यन्यत्रापि वीचीचयचकितचलत्क्रौञ्चचञ्चुप्रभिन्न-
प्रोन्निद्राम्भोजरेणुप्रकरविरचनाहारिवारिप्रबन्धाः ।
किन्तु स्वच्छाशयत्वं जगति न सुलभं तेन गत्वा [२]विदूरं
बद्धोत्कण्ठानुरागादनुसरति सरो मानसं राजहंसः ॥ १२ ॥

आकारः कमनीयताकुलगृहं लीलालसा सा गति-
स्संपर्कः कमलाकरैः कलतया लोकोत्तरं कूजितम् ।
यस्येयं गुणसंपदस्ति महती तस्यापि भव्यस्य ते
संरब्धत्वमसद्‍[३]भुमद्गुकलहे नाहं सहे हंस हे ॥ १३ ॥

केषामप्येते ।

गतमनुतटं पद्मे पद्मे निवेशितमानन
प्रतिकमलिनीपत्रच्छायं मुहुर्मुहुरासितम् ।
नयनसलिलैरुष्णैः कोष्णाः कृता जलवीचयो
जलदमलिनां हंसेनाशां विलोक्य गमिष्यता ॥ १४ ॥

इति हसपद्धति ।

मयूरपद्धतिः (१६)

व्यजनैरातपत्रैश्च भूत्वा पिच्छैः कलापिनाम् ।
स्थानभ्रष्टैरपि कृतं परेषां तापवारणम् ॥ १ ॥

कृपणगलितशिखिपिच्छमण्डनमास्तां वधेन किं शिखिनः ।
कुतुकिनि पुनर्न लाभो विषधरगहनं वनं भविता ॥ २ ॥

गोपिदेवविश्वेशनदे

रे रे मयूर शबरीकरतालिकाभिः किं मुग्ध नृत्यसि वृथा विततोरुबर्हः ।
त्वद्बर्हविस्तृतितिरोहितमूर्तयोऽमी त्वां घातयन्ति निभृतं कितवाः किराताः ॥३॥

भ्रातर्जीवनदायिनस्तु जगतामेते घनास्त्वत्प्रिया
बन्धुस्ते हरनन्दनस्य च सखा कृष्णप्रिया शंकरः ।
इन्द्रश्चापि सुहृत्तवाङ्गनयनैरेतेषु मित्रेष्वपि
भार्या वायुभुजो मयूर भवतो ग्रासाय किं कल्पिताः ॥ ४ ॥

भ्रातः पत्ररथेश्वरोऽसि कटके त्वं भूभृतोऽप्यग्रणी-
र्नाम्ना नेत्रसहस्रदर्शनपटुस्त्वं नीलकण्ठोऽपरः ।
भद्र श्रीशभुजङ्गवन्दिघटना गीतैस्त्वया क्रियते
शुगापाङ्ग तथापि काञ्चनरुचो मान्यास्तवैते गुणाः ॥ ५ ॥

क्षेमस्यैते ।

एतस्मिन्मलयाचले बहुविधैः किं नैरकिञ्चित्करैः
काकोलूककपोतकोकिलकुलैरेकोऽपि पार्श्वस्थितः ।
केकी कूजति चेत्तदा विघटितव्यालावलीबन्धनः
सेव्यः स्यादिह सर्वलोकमनसामानन्दनश्चन्दनः ॥ ६ ॥

मुकुन्दस्य ।

अस्मान्विचित्रवपुषश्चिरपृष्ठलग्नान् को वा विमुञ्चति सखे यदि वा विमुञ्च ।
हा हन्त केकिवर हानिरियं तवैव भूपालमूर्धनि पुनर्भविता स्थितिर्नः ॥७

अये नीलग्रीव क्व कलय सखे नेऽद्य मुनयः
पर तोषं येषां नव घनविलासो वितनुते ।
अमी दुर्गन्धूराः कणितमिदमाकर्ण्य सहसा
त्यक्ते हन्तं त्वामहह क्रूराः पुलिन्दगाः ॥ ८ ॥

[illegible] ।

॥ इति मयूरपद्धतिः ॥

काकपद्धतिः (१७)

अहो मोहो वराकस्य काकस्य यदसौ रसात् ।
नरीनर्ति सरीसर्ति समीपे शिखिहंसयोः ॥ १ ॥

आमरणादपि विरुतं कुर्वाणाः स्पर्धया सह मयूरैः ।
किं जानन्ति वराकाः काकाः केकारवं कर्तुम् ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ ।

श्रुतराजहंसवचसो युक्ता तूष्णीकतेव काकस्य ।
आकर्णितकलकोकिलरुतमपि मुखरं च धिक् ध्वांक्षम् ॥ ३ ॥

श्रीवल्लभदेवस्य ।

काक त्वं फलनम्रमाम्रविपिनं दैवात्समासादयन्
किं कर्णौ बधिरीकरोषि परुषैः रेंकारकोलाहलैः ।
मौनं चेदवलम्बसे रतभरभ्रान्तपुंस्कोकिल-
भ्रान्त्याऽपि त्वयि सञ्चरन्ति न कथं मुग्धाकटाक्षच्छटाः ॥ ४ ॥

हरिभट्टस्य ।

चित्रं चित्रं बत बत महच्चित्रमेतद्विचित्रं
जातो दैवादुचितरचनासंविधाता विधाता ।
यन्निम्बानां परिणतफलस्फीतिरास्वादनीया
यच्चैतस्याः कवलनकलाकोविदः काकलोकः ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

पथि निपतितां शून्ये दृष्ट्वा निरावरणाननां
यदि दधिघटीं गर्वोच्चन्धः समुद्धुरकन्धरः ।
निजसमुचितास्तास्ताश्चेष्टा विकारशताकुलो
यदि न कुरुते काणः काकः कदा नु विधास्यति ॥ ६ ॥

भल्लटस्य ।

---

१ कङ्कस्य ग २ स्फूर्ति. क

रथ्यावस्करचत्वरावटबहिर्भूमीवटव्रीक्षणं
सञ्चार्यक्रमितस्ततो भ्रमिवशात्प्राप्यैकमाशु मृतम्।
काकः पश्यत कोटरे कटु रटन् संग्रामभग्नामर-
मत्यक्षापहृतामृतेन समतां तार्क्ष्येण संस्थाप्यते ॥ ७ ॥

भट्टरुद्रनाभस्य।

किं केकीव शिखण्डमण्डिततनुः किं क्रौञ्चवत्पाठकः
किं वा हंस इवाङ्गनागतिगुरुः शारीव किं सुस्वरः।
किं वा हन्त शकुन्तपालपिकवत् कर्णामृतस्यन्दनः
काकः केन गुणेन काञ्चनमये व्यापारितः पञ्जरे ॥ ८ ॥

नो चारू चरणौ न चापि रुचिरा चञ्चुर्न वाच्यं वचो
नो लीलाललिता गतिर्न च शुचिः पक्षग्रहोऽयं तव।
क्रूरक्रेङ्कृतदुर्भगां गिरमिह स्थाने सतामुद्गिरन्
मूर्ख ध्वांक्ष न लज्जसे विसदृशं हंसत्वमुन्नाटयन् ॥ ९ ॥

इति वायसपद्धतिः।

वकपद्धतिः । (१८)

जीवतोपि गिलन्मत्स्यान्मुनिवद्दृश्यते वकः ।
मृतानपि न गृध्रोऽत्ति धिगाकारदुरन्तताम् ॥ १ ॥

कस्यापि ।

निजकुलोचितचेष्टितमात्मनो यदपहाय यियाससि हंसताम् ।
वक वकव्रतमेव तथाऽपि ते चलति चेत्तदिमां त्यज यन्त्रणाम् ॥ २ ॥

भट्टगोविन्दराजस्य ।

किरति मुखगृहीतं मुक्तशेषं पुरीषं
विलिखति चरणाग्रैर्देवतानां शिरांसि ।
विहरति हतमानः साधुमूर्धस्वशङ्कं
किमिव न कुरुतेऽयं प्राप्य खं कङ्कपोतः ॥ ३ ॥

हंहो वकोट यदिहोद्धुरकन्धरत्वं त्वं नाटयन् वहसि रे धवलत्वमेतत् ।
ग्रासातिमात्रघटनाकुलितोदकोऽसि चञ्च्वा न किं मुहुरनेन समोऽस्तु कस्ते॥४॥

आधाय द्रुतमाकृतेरुपशमाद्विश्वासनं सन्निधा-
वेकैकं शफरं वकोट कपटाचार्यो जिघृक्षन्मुहुः ।
औदासीन्यनिवेदनाय निदधद्दिक्षु क्षणं चक्षुषी
चञ्च्वा किञ्च परामृशन् वपुरयं गाम्भीर्यमभ्यस्यति ॥ ५ ॥

श्रीभोजदेवस्यैतौ ।

रेरे शिष्ट वकोट नाकतटिनीतीरे तपस्विव्रतं
ध्यानेनानिमिषोपभोगमनसा युक्तं करोषीदृशम् ।
एवं यत्किल मानसस्य पदवीं कांक्षस्ययुक्तं हि त-
न्नीरक्षीरविवेकनिर्मलधियो हंसस्य नान्यस्य सः ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

तद्वैदग्ध्यं समुचितपयस्तोयतत्त्वं विवेक्तुं
संलापास्ते स च मृदुपदन्यासहृद्यो विलासः।
आस्तां तावद्बक यदि तथा वेत्सि किंचिद्विशेषं
तूष्णीमेवासितुमपि सखे त्वं कथं मे न हंसः॥ ७॥

भट्टभल्लटस्य।

जातिस्तस्य न मानसे न शुचिभिर्वृत्तिर्मृणालाङ्कुरै-
र्न ब्रह्मोद्वहनेन निर्मलयशःप्राप्तिर्न वाचः कलाः।
जीवत्सत्त्ववधेन गाधपयसो भ्राम्यन् सरांसि पुन-
र्निष्पर्यालनकन्धरः शठबको हंसैः सह स्पर्धते॥ ८॥

यदीदं ब्रूमस्त्वां लघुनि सरसि क्वापि शफरै-
स्तव न्याय्या वृत्तिर्न पुनरवगाढुं समुचितः।
इतश्चेतश्चाभ्रंलिहलहरिहेलानटलिन-
क्षितिभ्रश्यासीरग्राहिन्निमिषोऽतः पतितव्याम्॥ ९॥

कपोतस्यैतौ।

इति बकपद्धतिः।

भ्रमरपद्धतिः (१९)

गुम्फन्तु मालतीमालां विचित्रा चित्रकारकाः ।
तदामोदपरिच्छेदकोविदः कोऽपि षट्पदः ॥ १ ॥

यद्यपि वदनसरोरुहसौरभलोभेन षट्पदोऽभ्येति ।
तदपि तमुत्पलनयना दंशाय समागतं मनुते ॥ २ ॥

मदनस्य ।

जाति यथाऽनुसरसि त्वमिह द्विरेफ तद्वद्विजातिमिह यन्निविडानुरागः ।
तद्वच्मि[3] मूढ न परं वपुरेव कृष्णमित्थश्चरित्रमपि रे तव कृष्णमेव ॥ ३ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

मागा विषादमलिपोतक केतकीनामन्तर्निगूढमनवाप्य मधुप्रकर्षम् ।
लाभरस एव भवतो यदि कण्टकाना श्रेणीभिरक्षतशरीरतया प्रयासि ॥ ४ ॥

भट्टभल्लटस्य ।

रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातं भास्वानुदेष्यति भविष्यति पङ्कजश्रीः ।
इत्थं विचिन्तयति कोशगते द्विरेफे हा हन्त हन्त नलिनीं गज उज्जहार ॥५॥

श्रियो वासाम्भोजे त्रिदिवसरिदम्भोजकुहरे
हरेर्नाभीपद्मे मधु मधुकरो यः किल पपौ ।
स दैवादुन्मीलत्तपनकरतापव्यतिकर-
व्यथाकम्प्रः सम्प्रत्यतरुमरुभूमौ विचरति ॥ ६ ॥

यद्यप्याम्रतरोरमुष्य तरुणीकर्णावतंसोचिता-
माजिघ्रन्नवमञ्जरीं मधुप हे जातोऽसि पूर्णोत्सवः ।
विस्मर्तुं भवतस्तथाऽप्यनुचितं तद्वन्यमिन्दीवरं
यस्यास्वाद्य मधूनि धूनितशिरो मञ्जु त्वया गुञ्जितम् ॥ ७ ॥

केषामप्येते ।

---

१ भ्रमति क पाठभेद २ मपि क पाठभेद. ३ ब्रच्मि क. पाठभेद

निरानन्दः कौन्दे मधुनि विधुरो बालबकुले
न साले सालम्बे लवमपि लवङ्गे न रमते ।
प्रियङ्गौ नो सङ्गं रचयति न चूते विचरति
स्मरन् लक्ष्मीलीलाकमलमधुपानं मधुकरः ॥ ८ ॥

ठित्तस्य ।

यस्यास्सङ्गमवाञ्छया न गणिता वाप्यो विनिद्रोत्पलाः
यामालिङ्ग्य समुत्सुकेन मनसा यातः परां निर्वृतिम् ।
भग्नां तामवलोक्य चन्दनलतां भृङ्गेण यज्जीव्यते
धैर्यं नाम नमोऽस्तु तस्य न पुनः स्नेहानुरूपं कृतम् ॥ ९ ॥

दूरादुज्झति चम्पकं न च भजत्यम्भोजराजीरजो
नाजिघ्रत्यपि पाटलापरिमलं धत्ते न चूते रतिम् ।
मन्दारे मदनादरो विचकिलश्रान्तो न सन्तृप्यते
तन्मन्ये क्वचिदत्र भृङ्गतरुणेनास्वादिता मालती ॥ १० ॥

कयोरप्येतौ ।

सोऽपूर्वो रसनाविपर्ययविधिस्तत्कर्णयोश्चापलं
दृष्टिस्सा मदविस्मृतस्वपरदिक् किं भूयसोक्तेन वा ।
सर्वं विस्मृतवानसि भ्रमर हे यद्वारणोऽद्याप्यसा-
वन्तःशून्यकरो निषेव्यत इति भ्रान्तः क एष ग्रहः ॥ ११ ॥

भल्लटस्य ।

इति भृङ्गपद्धतिः ।

खद्योतपद्धतिः (२०)

सूर्यादन्यत्र यच्चन्द्रेऽप्यर्थासंस्पर्शि तत्कृतम्।
खद्योत इति कीटस्य नाम दुष्टेन केनचित्॥ १॥

भल्लटस्य।

क्वापि गतः पतिरह्ना जलदान्तरितः शशी सनक्षत्रः।
शून्ये नभसि भवानपि खद्योत द्योततां नाम॥ २॥

इन्दुः प्रयास्यति विनङ्क्ष्यति तारकश्रीः स्थास्यन्ति लीढतिमिरा न मणिप्रदीपाः।
अर्धं समग्रमपि कीटमणे भविष्यत्युन्मेषमेष्यति भवानिति दूरमेतत्॥ ३॥

युष्मादृशाः कृपणकाः कृमयोऽपि यत्र भान्ति स्म सन्तमसमय्यगमन्निशाऽसौ।
सूर्यांशुदीप्रदशदिग्दिवसोऽधुना तु भात्यत्र नेन्दुरपि कीटमणे किमु त्वम्॥ ४॥

केषामप्येते।

भ्राजिष्णवो नभसि मेघकृतान्धकारे स्वल्पप्रभा अपि परैरनिरुद्धभासः।
खद्योतकाः प्रकटितोरुतरप्रभावास्तावन्न सप्ततुरगस्समुदेति यावत्॥ ५॥[1]

हेविघनेसोरस्य[2]।

अदृष्टिव्यापारं गतवति दिनानामधिपतौ
यशश्शेषीभूते शशिनि गतधाम्नि ग्रहगणे।
तथाऽन्धं सञ्जातं जगदुपनते मेघसमये
यथाऽमी गण्यन्ते तमसि पटवः कीटमणयः॥ ६॥

आनन्दवर्धनस्य।

तेजो दर्शयसि त्वमीदृशमपि क्षुद्र स्फुरन्यासु ताः
खल्वन्याः प्रततातिसान्द्रतिमिरच्छन्नावकाशा निशाः।
खद्योतोऽत्र स कोऽपि तिष्ठति पुनस्तेजस्विनामग्रणी-
रन्येषां भुवनेऽपि यस्य पुरतः शाम्यन्ति तेजःकथाः॥ ७॥

श्रीभोजदेवस्य।

इति खद्योतपद्धतिः।

---

[1] रेन्दुरुग्र क ख, टतीव्रगुरु इति सुभाषितावल्या पाठ २ किशोरस्य, इति सुभाषितावल्या, ३ सदा ख

चातकपद्धतिः (२१)

चातक धूमसमूहं दृष्ट्वा मा धाव वारिधरबुद्ध्या ।
इह हि भविष्यति भवतो नयनयुगादेव वारि परम् ॥ १ ॥

तत्स्रोतस्विरसमुचितं समयोचितं च यच्चातकाय जलदेन वितीर्णमम्बु ।
तच्चान्तरेण च पपौ पवनस्य कोऽपि यच्छेषदेशमनु तस्य चकर्ष वर्षम् ॥ २ ॥

यस्योदये गुरुमनोरथमन्तरेण सञ्चिन्तितं किमपि चेतसि चातकेन ।
हा कष्टमिष्टफलदाननिधानहेतोरम्भोधरात्पतति सम्प्रति वज्रवह्निः ॥ ३ ॥

केषामप्येते ।

अये वापीहंसा निजवसतिसङ्कोचपिशुनं
कुरुध्वं मा चेतो विपदि चलतो वीक्ष्य विहगान् ।
अमी ते सारङ्गा भुवनमहनीयव्रतभृतां
निरीहाणां येषां तृणमिव भवन्त्यम्बुनिधयः ॥ ४ ॥

आम्रदत्तो ।

कल्पातिक्रमणं कुरुष्व तडितो विस्फूर्जितैस्त्रासय
स्फारैर्भापय गर्जितैरनितरां कार्ष्ण्यं मुखे दर्शय ।
यस्यानन्यगतेः पयोद मनसो जिज्ञासया चातक-
स्त्वामेहि त्वमिहाखिलं तदपि न त्वत्तः परं याचते ॥ ५ ॥

यः कृष्णं कुरुते मुखं जनयति त्रासं तडिद्भिश्च यो
यश्च मार्गयतः परं दलयति श्रोत्रं निजैर्गर्जितैः ।
तस्य चातक न तथाविधमपि भ्रान्तस्त्वया याचता
जीमूतं कृतवैर तुल्यमनयोर्गर्जित्वनिर्घोषयोः ॥ ६ ॥

श्रीचन्द्रदेवस्य ।

त्यक्त्वा पुष्करिणीर्विहाय सरितस्सन्त्यज्य पाथोनिधीन्
कूपश्रेणिमपास्य साम्प्रतमहो त्वामेकमेवाश्रितः ।
तद्भो वारिद मुह्यतः प्रलपतः संशुष्यतस्तृष्यतः
सारङ्गस्य विमुञ्च चञ्चुपुटके द्वित्रान् कणानम्भसः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

सन्ति कूपाः स्फुरद्रूपाः परितः सरितः शुभाः ।
तथाऽपि चातकस्यैकः फलदो जलदोदयः ॥ ८ ॥

त्यक्त्वा तापनिवारिवारिनिकरान् पद्माकरान् सर्वतः
पीयूषप्रतिरूपरूपनिवहानुज्जागरान् सागरान् ।
भ्रातश्चातक यं समीक्ष्य नभसि प्राप्तोऽपि तृष्णाकुलः
सोऽयं किं त्वयि वज्रवह्निमहहा सज्जीकरोत्यम्बुदः ॥ ९ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य ।

अनुसर सरस्तीरं वैरं किमत्र सहात्मना
कतिपयपयःपानं मानिन् समाचर चातक ।
मलयपवनैरस्तं नीतः पुरातनवारिदो
यदयमदयं कीलाजालं विमुञ्चति नूतनः ॥ १० ॥

॥ इति चातकपद्धति ॥

भूचराः ।

सिंहपद्धतिः (२२)

उद्धन्व [नं ईदं गाढं] सिंहोऽपि सहते यदि ।
कथं करटिनस्तर्हि नृपचित्तानि बिभ्रति ॥ १ ॥

कस्यापि ।

खरनखरशिखरदारितमदकरिरक्ताक्तकेसरस्यास्य ।
अपि भूरि भूरिमायो जनयति परुषं रूपं न हरेः ॥ २ ॥

अम्बनाथस्य ।

कथमप्यधिगतरन्ध्रैरभूपिता यदि गुहाऽऽगुभिः क्षुद्रैः ।
इयतैव किं मृगाधिप निजविक्रमनिर्वृतिं वहसि ॥ ३ ॥

श्रीराउभदेवस्य ।

यद्यपि विधिवैगुण्यात् सिंहः पतितोऽतिदुस्तरे कूपे ।
तदपि हि वाञ्छति सततं करिकुम्भविदारणं मनसा ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

नास्योच्छ्रायवती तनुर्न दशनौ स्थूलौ न दीर्घः करः
सत्यं वारण नैष केसरिशिशुस्त्वां दर्पतः स्पर्धते ।
तेजोबीजमनन्यमेव हृदये न्यस्तं पुरा वेधसा
नादत्त त्वादृशमेव येन सुतरां भोग्यं पशुं मन्यते ॥ ५ ॥

कन्दर्पनस्य ।

मातङ्गाः किमु वल्गितैः किमफलैराडम्बरैर्जम्बुका-
स्सारङ्गा महिषा मदं त्यजत किं शून्येऽत्र शूरा न के ।
कोपाटोपसमुद्भटोत्कटसटाकोटेरिभारेः शनैः
सिन्धुध्वानिनि हुङ्कृते स्फुरति यत्तद्गर्जितं गर्जितम् ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

[illegible]

स्मेरास्सन्तु सभासदः करिचमूदर्पज्वरोत्सारिणा
पारीन्द्रेण समं स जम्बुकयुवा युद्धाय बद्धादरः।
तत्रापि प्रथयन्ति तुल्यबलतामेके तयोरुच्चकै-
रन्ये संशयशंसिनस्तदपरे बाढं विपर्यासिनः॥ ७॥

भीमपण्डितस्य।

येनानर्गलफालकेलिदलितप्रत्यग्रकादम्बिनी-
धाराधोरणिधौतधातुषु पुरा शैलेषु लीलायितम्।
सोऽयं शृङ्गनिपातभग्नचरणः स्फारस्फुरत्फेरवी-
फेत्कारैः कुपितोऽद्य खादति पुनः पाणी मृगग्रामणीः॥ ८॥

भेरीभाङ्कारस्य।

ग्रामाणामुपशल्यसीमनि मदोद्रेकस्फुरत्सौष्ठवाः
फेत्कारध्वनिमुद्गिरन्तु परितः सम्भूय गोमायवः।
अन्यः कोऽपि घनाघनध्वनिघनः पारीन्द्रगुञ्जारवः
शुष्यद्गण्डमलोलशुण्डमचलत्कर्णं गजैर्यः श्रुतः॥ ९॥

रल्हणस्य।

अस्मिन्नम्भोदवृन्दध्वनिजनितरुषि प्रेक्षमाणेऽन्तरिक्षं
मा काकं व्याकुलो भूस्तरुशिरसि शवक्रव्यलेशाशनाशः।
धत्ते मत्तेभकुम्भव्यतिकरकरजग्रामवज्राग्रजाग्र-
द्ग्रासव्यासक्तमुक्ताधवलितकवलो न स्पृहामत्र सिंहः॥ १०॥

महीपतिमण्डलीकस्य

॥ इति सिंहपद्धतिः॥

---

१ पार्श्वे ग २ मुहु ग ३ श क ख च ४ ग पुस्तकेऽयं नामनिर्देशः।

गजपद्धतिः (२३)

स्तोके पयसि लघीयसि तापेन करः प्रसारितः करिणा ।
सोऽपि न पयसा सिक्तो लाघवमात्मा परं नीतः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

यदि मत्तोऽसि मतङ्गज किमर्थमभिरसारतरन्तरुदलनैः ।
हरिमनुसर खरनखरं व्यपनयति स करटकण्डूतिम् ॥ २ ॥

रामदेवस्य ।

भेत्री जाति यहनो मदकरिणश्चेत् डिण्डिमस्नातिम् ।
मदमुदितमधुकरालीझङ्कृतिकोलाहलेनालम् ॥ ३ ॥

मल्लीनाथस्य ।

त्यक्तो विन्ध्यगिरिः पिता भगवती माता च रेवा नदी
त्यक्ताः स्नेहनिरन्तरबन्धुगधियस्तुल्योदया दन्तिनः ।
लज्जोभात्तु हास्तानि प्रतिदिनं ग्रासाय दत्तं वपु-
स्त्वं दूरे भ्रियसे लुठन्ति च शिरःपीठे कठोराङ्कुशाः ॥ ४ ॥

क्वारण्यं गिरिसन्निभः क्व च गतिर्वेगेऽपि लीलालसा
हेलाकुञ्चितलोचनाः क्व नु दन्तः कि वा क्व ते धृतिम् ।
स्वाध्यायरसः क्व ते क्व च करः कष्ट पदे वारिधिं
त्वामारुह्य शिशुः पदा परवशं सचारयत्याशया ॥ ५ ॥

कस्यापि

कर्णे चामरचारुकम्बुकलिका कण्ठे मणीनां गणः
सिन्दूरप्रकराभिरामपरिसरे पार्श्वान्तिके किङ्किणी ।
कल्पेऽप्यनेन करिणा रदेन भूषाविधि-
र्नार्तः भूपालिरसनुलाभ्यो न कश्चः करी ॥ ६ ॥

त्रिलोचनस्य ।

---

१ [illegible]

यत्प्रत्यग्रदलावलीकवलनैर्जातोऽसि शैलोपमो
यच्छायासु कदर्थितोऽसि न कदाऽप्यर्कांशुभिः कर्कशैः।
घोराघातकिरातपत्रिपतने यैर्वारवाणायितं
तान्मातङ्ग मदान्ध पाटयसि किं विन्ध्याटवीपादपान् ॥ ७ ॥

पीतं यत्र हिमं पयः कवलिता यस्मिन्मृणालाङ्कुरा-
स्तापार्तेन निमज्ज्य यस्य सरसो मध्ये विमुक्तः श्रमः।
धिक्तस्यैव जलानि पङ्किलयतः पाथोजिनीर्भञ्जतः।
कूलान्युत्खनतः करीन्द्र भवतो लज्जाऽपि नोज्जागरः ॥ ८ ॥

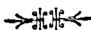
दूरे यूथकथा प्रिया सकलभा साऽपि क्वचिद्विद्रुता
सा विन्ध्याद्रिवनावली विधिवशाद्ध्यानावशेषाऽभवत्।
प्राप्तो वन्यपराभवस्तदपि रे दन्तीन्द्र धन्यो भवान्
यद्दन्तव्यवसायसंश्रयवशात्साम्राज्यभाजो नृपाः ॥ ९ ॥

केषामप्येते।

तापो नापगतस्तृषाऽपि न कृशा धौता न धूली तनो-
र्न स्वच्छन्दमकारि कन्दकवलः का नाम केलीकथा।
दूरोन्मुक्तकरेण हन्त करिणा स्पृष्टा न वा पद्मिनी
प्रारब्धो मधुपैरकारणमयं झंकारकोलाहलः ॥ १० ॥

उमापतिधरस्य।

॥ इति गजपद्धति ॥

१ विनीत क पुस्तके पाठान्तरम्। २ [illegible]

करभपद्धतिः (२४)

तुभ्यं दासेर दासीयं बदरी यदि रोचते।
एतावत्यैव किं द्राक्षा न साक्षादमृतमया ॥ १ ॥

कर्पूरकवेः।

वपुर्विषमसंस्थानं कर्णज्वरकरो रवः।
करभस्याशुगत्या सा छादिता दोषसंगतिः ॥ २ ॥

भल्लटस्य।

आकारालापसंभोगैर्यदीयैर्लज्जते मनः।
अहो वक्रोद्गुरुग्रीवस्तैरेव करभोऽधमः ॥ ३ ॥

वीरस्य।

रूक्षं वपुर्न च विलोचनहारि रूपं
न श्रोत्रयोर्मधुरमारटितं कदापि।
इत्थं न साधु तव किंचिदिदं तु साधु
तुल्ये रतिः करभ कण्टकिनि द्रुमे यत् ॥ ४ ॥

श्रीभोजदेवस्य।

अस्थाननतस्य भवतः खलु कोटरेषा
कल्याणिका यदि भवेद्विशीर्णपर्णा।
योग्या क्व ते करभ वल्लवरोल्लतासु-
स्ते पल्लवा विपुलविद्रुमभङ्गभाजः ॥ ५ ॥

न भजति मिथुनानां प्रेम न्यासप्रयोगा-
ञ्जनयति मुग्धमनः स्वर्गितोऽपि रवः।
पतति क्षिपति हृष्टिं वाङ्गराणां
नवकुसुमवटीविजयासु स्वच्छेषु ॥ ६ ॥

भोजदेवस्य।

---

१ अ०। ३ ५ ॥

कुमुदशबलैः फुल्लाम्भोजैः सरोभिरलंकृतां
मरकतमणिश्यामाशङ्कां विहाय वनस्थलीम् ।
स्मरति करभो यद्वृक्षाणां चरन् मरुवर्त्मनां
परिचयरतिः सा दुर्वारा न सा गुणवैरिता ॥ ७ ॥

जितनागस्य ।

करभदयिते[2] यत्तत्पीतं सुदुर्लभमेकदा
मधु वनगतं तस्यालाभे विरौषि किमुन्मुखः ।
कुरु परिचितैः पीलोः पत्रैर्धृतिं मरुगोचरै-
र्जगति सकले कस्यावाप्तिस्सुखस्य निरन्तरा ॥ ८ ॥

करभ रभसात् क्रोष्टुं वाञ्छस्यहो श्रवणज्वरं
शरणमथवाऽनृज्वी दीर्घा तवैव शिरोधरा ।
बहुगलविलाद्वृत्तिश्रान्तोच्चलिष्यति वाङ्मुखा-
[3]त्कियति समये को जानीते भविष्यति कस्य किम् ॥ ९ ॥

भल्लटस्यैतौ ।

यस्यास्संभृतमालवालवलयं भूपालभृङ्गारिणी-
भृङ्गारोदरविप्रलम्भविधुरैर्नीरैस्सुधाबन्धुभिः ।
तामेतां मृदुलप्रवाललतिकां द्राक्षालतामारट-
न्नुन्नीवः प्रकटीकृतार्धदशनो दाशेरकः कृन्तति ॥ १० ॥

उमापतिधरस्य ।

इति करभपद्धतिः ।

---

१ तक्का ख २ यदिते ख च ३ दि च.

धवलपद्धतिः (२५)

गुणानामेव दौर्जन्याद्धुरि धुर्यो नियुज्यते ।
असञ्जातकिणस्कन्धः सुखं स्वपिति गौर्गलिः ॥ १ ॥

व्यासमुनेः ।

अन्या न यदि निःसङ्गपङ्कसङ्कलितो भवेत् ।
ततः कुतस्ते धौरेय धुर्यता व्यज्यतामियम् ॥ २ ॥

मधुसूदनस्य ।

नास्य भारग्रहे शक्तिर्न च वाहगुणः क्वचित् ।
देवागारबलीवर्दस्तथाप्यश्नाति शोभनम् ॥ ३ ॥

दन्तास्तस्य च न विषाणयुगलं पुच्छाञ्चलः ककुदः
कुक्षिश्चन्द्ररुचिर्वपुः कुसुमितं सत्त्वानुगं चेष्टितम् ।
अस्मिन् दुष्टरूपे दृष्टाग्रिमगुणग्रामानभिज्ञात्मनो
ग्रामीणस्य तथापि चेतसि चिरं धुर्यभ्रमः स्फूर्जति ॥ ४ ॥

गुरुर्नायं भारः क्वचिदपि न पन्थाः स्खलयिता
न ते भग्ना शक्तिर्वहनमपि नाङ्गेन विरुद्धम् ।
इह श्रेष्ठे नान्यस्तव गुणसमानस्तदधुना
धुनानेन स्कन्धं पतन्न किमु मुक्तः पथि भरः ॥ ५ ॥

यथा भग्नः पन्थाः प्रकृतिविषमग्रावगहनो
गलीनां गात्राणि स्पृशति न यथा सारथिरयम् ।
यथा चैते दृप्ताः सुरभितनुजा यान्ति वृषभा-
स्तथा दुर्गीभूतस्य खलु धवलो नूनमधुना ॥ ६ ॥

यस्याग्रीद्वनमन्दरस्य यतो दुर्गेऽपि गुर्वी धुरा
धौरेयैः सगुणीकृता न गुणवत्(त्त्व)स्तस्य मर्मागति(?) ।
तस्यैव श्लथकन्धरस्य धवलस्यान्यापदे गाहनं
दृष्ट्वैव नगरस्थितिनतगोस्तन्वधुनाप्ने ॥ ७ ॥

[illegible]

पूतः [श्रौतैसुसं] स्क्रियाभिर [नैयी] भावाय यो दीक्षितै-
देवेन त्रिपुरारिणा च हरिणा यः स्वीकृतोऽस्त्राङ्कनैः ।
यत्सिक्तैः पदपांसुभिः पितृगणा गीर्वाणलक्ष्मीभुजो
धिक् दैवं स तुरुष्कसद्मनि पुरा कण्ठालवाही वृषः ॥ ८ ॥

केषामप्येते ।

इति धवलपद्धतिः ।

हरिणपद्धतिः (२६)

कामं वनेषु हरिणास्तृणेन जीवन्त्ययत्नसुलभेन ।
धनिषु न दैन्यं विदधति ते किल पशवो वयं सुधियः ॥ १ ॥

तृणबाणस्तृणधन्वा तृणघटितः कपटपुरुषोऽयम् ।
तदपि च कुरङ्गशावक केदारे कलममञ्जरीं त्यजसि ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ ।

स्वच्छन्दं हरिणेन या विहरता दैवात्समासादिता
भग्नप्रस्नुतदुग्धबिन्दुमधुरा शालेर्नवा मञ्जरी ।
निःश्वासानलदग्धकोमलतृणप्रख्यापितान्तर्व्यथ-
स्तामेनां प्रतिवासरं मुनिरिव ध्यायन् वने शुष्यति ॥ ३ ॥

धर्मकीर्तेः ।

कति कति न पुनश्चरन्ति हन्त प्रतिशिखरं प्रतिकाननं कुरङ्गाः ।
तदपि जनमनोविनोदहेतुर्विलसति केष्वपि कोऽपि नाभिगन्धः ॥ ४ ॥

रोमन्थमारचय मन्थरमेत्य निद्रां
मुञ्च श्रमं तदनु सञ्चर रे यथेच्छम् ।
दूरे स पामरजनो मुनयः किलामी
निष्कारणं हरिणपोत बिभेषि कस्मात् ॥ ५ ॥

कयोरप्येतौ ।

१ श्रोत्रपुर. क ख. च. २ तहो क ख च.

सेयं स्थली नवतृणाङ्कुरजालमेन-
स्सेयं मृगीति हृदि जातमदः कुरङ्गः ।
नेदं तु वेत्ति यदिहान्तरितो लताभि-
रायाति सज्जितकठोरशरः किरातः ॥ ६ ॥

इन्द्रको. ।

पार्श्वेऽत्युग्रशरस्य बाणपतनमव्यक्तरक्तच्छटा-
च्छन्नाङ्गस्य दवाग्निदाहविकलस्यासेदुषोऽप्याश्रमम् ।
धिग्दैवं विषमां मृगस्य दिवसाः सर्वानुकम्पामयो
मा भैषीरिति भाषणेऽपि यदभूद्वाचंयमोऽयं मुनिः ॥ ७ ॥

व्योमार्धं ज्वलितो रविः कवलितं दावानलैः काननं
धूम्याभिन्नदिशः स्फुरन्ति परितः पन्थाः शिलादन्तुरः ।
इत्थं लोहितसिक्तपृष्ठकणि पलायमानं मृगे धावति
व्याधेनापि शरासने करुणया नारोपिताः पत्रिणः ॥ ८ ॥

निरालम्बं व्योमाप्यपमशरणो हन्त हरिणः
क्व यातु क्वायातु क्व च विहरतु क्व प्रविशतु ।
दिशो जाज्वल्यन्ते [शुं] शुनिगण [शून्या च वसुधा]
पिपासाक्षी ग्राहः प्रहरति पुनः पामरपतिः ॥ ९ ॥

[illegible] ।

॥ इति हरिणपद्धतिः ॥

समुद्रपद्धतिः (२७)

जीवानामपि जीवनस्य महतस्त्वं चाश्रयः सर्वदा
मर्यादां न जहासि सन्ति भवतो गर्भे मणीनां गणाः ।
एवं ते महिमा महान् जलनिधे मध्ये किमर्थं कृतः
पापीयांस्तव जीवनक्षयकरस्त्वौर्वः[1] स्वकुक्षिंभरिः ॥ १ ॥

चतुर्मुखमहादेवस्य ।

नावज्ञा नाप्यवैदग्ध्यमुदधेर्महिमैव सः ।
यत्तीरपङ्कमग्नानि महारत्नानि शेरते ॥ २ ॥

कस्यापि ।

न पालयति मर्यादां वेलाख्यामम्बुधिस्तथा ।
तृष्यता नोपकर्तव्यमितीमामपरां यथा ॥ ३ ॥

भागवतामृतदत्तस्य ।

यद्यपि बद्धः शैलैर्यद्यपि गिरिमथनमुषितसर्वस्वः ।
तदपि पविभीतभूधररक्षायां दीक्षितो जलधिः ॥ ४ ॥

आदाय वारि परितस्सरितां मुखेभ्यः किं तावदर्जितमनेन दुरर्णवेन ।
क्षारीकृतं च वडवावदने हुतं च पातालकुक्षिकुहरे विनिवेशितं च ॥ ५ ॥

रासुकस्य ।

स्वस्त्यस्तु विद्रुमवनाय नमो मणिभ्यः
कल्याणिनी भवतु मौक्तिकशुक्तिमाला ।
प्राप्तं मया सकलमप्यमुतः पयोधे-
र्यद्दारुणैर्जलचरैर्न विदारितोऽस्मि ॥ ६ ॥

इन्द्रकवेः ।

लज्जामहे भृशमहो वयमप्यनेन
सांयात्रिकास्सलिलराशिममी विशन्ति ।
स्कन्धाधिरोपिततदीयतटोपकण्ठ-
कौपेयकाम्बुहृतयो यदुदीर्णतृष्णाः ॥ ७ ॥

1 रोध, क ,ख, च

पाथोनाथ जगत्यदभ्रविभवो लोकत्रयीविस्मयः
सन्त्यन्येऽप्युपकारिणः किमु भवानेकोऽत्र तेषां धुरि ।
आरक्षन् जगतः क्षयाय समयं दोषाकरैरर्चितो
यस्य हन्त सदा बहुस्वगणितस्याङ्गव्ययो गौरवम् ॥ ८ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

यश्चन्द्रार्धविभूषणः पशुपतिर्यस्य श्रियाऽलङ्कृतो
विष्णुर्यस्य दिवौकसां पतिरभूदैरावताधिष्ठितः ।
श्लाघ्यं श्रीनिधिविभ्रमासितेक्षणयुगैर्यत्तावकत्वं गुरो-
स्तत्सर्वं हि पयोधरारसतेः सिन्धोः प्रभावाद्भुतम् ॥ ९ ॥

इन्द्रोः ।

लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातमदिरानागाश्वरत्नामृत-
त्यागेन को भुवनेश्वरोऽत्र भगवान्नार्थी कृतार्थीकृतः ।
किन्तु क्षीरनिधे यदिन्दुकुसुमेनाभ्यर्च्य देवं शिवं
पार्श्वस्थं प्रतिपादितोऽसि गरलं तेनैव दूष्यापदं ॥ १० ॥

अये वारांराशे कुलिशकरकोपप्रभवभया-
दसौ पक्षी मैनाको गिरिवरसुतस्त्वामुपगतः ।
त्वदन्तस्तस्थौ यदि पुनरयं वाडवशिखी
शिखाभिः सत्यङ्गं ज्वलयति तदा कोऽस्य शरणम् ॥ ११ ॥

हे हेलाजितबोधिसत्त्व वचसां किं विस्तरैस्तोयधे
नास्ति त्वत्सदृशः परः परहिताधाने गृहीतव्रतः ।
तृष्यत्पान्थजनोपकारघटनावैमुख्यलब्धायशो-
भारप्रोद्वहने करोषि कृपया साहायकं यन्मरोः ॥ १२ ॥

किं व्याघ्रातिन्दिरवर्तैन विलसन्नक्रोद्धतिक्रूर-
स्तत्तुल्यकमदङ्गलन्यागरक्षीणितिमिलेन ते ।
ग्रीष्मोष्मोद्धरिताध्वगस्य भरतो नातं न नैदाघिते
रिक्ते पर्णशालिं वारि जलदो म्रं मन्दिराम्बु ॥ १३ ॥

[illegible]

यद्वीचीभिः स्पृशसि गगनं यच्च पातालमूलं
रत्नैरुद्दीपयसि पयसा यत्पिधत्से धरित्रीम् ।
धिक् सर्वं तत्तव जलनिधे यद्विमुच्याश्रुधारां
तीरे नीरग्रहणरसिकैरध्वगैरुज्झितोऽसि ॥ १४ ॥

द्यामारोहति वाञ्छति स्थगयितुं तेजोऽपि तेजस्विना-
मुच्चैर्गर्जति पूरयन्नपि महीमम्भोभिरम्भोधरः ।
कांश्चिद्वागुपजीव्य तोयचुलुकान् सिन्धो भवत्सन्निधेः
पानीयमचयेषु सत्स्वपि न ते तेजोविकारः क्वचिद् ॥ १५ ॥

कासारेऽपि पयः पिबन्ति पथिका न क्वापि वारि त्वयि
क्षारत्वादुदधेस्समुद्र इति ते नामैतदेवोचितम् ॥
न त्वेतानि निरर्थकानि भवतो नामान्यनर्थान्तरा-
ण्यम्बोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारांनिधिर्वारिधिः ॥ १६ ॥

केषामप्येते ।

विस्तारो यदि नेदृशो यदि न तद्गांभीर्यमम्भोनिधे-
र्न स्याद्वा यदि सर्वसत्त्वविषयस्तादृग्दयानुग्रहः ।
अन्तः मज्जलता पयांसि दहता ज्वालावलीं मुञ्चता
[के[२] न स्यु]र्वडवानलेन बलिना भस्मावशेषीकृताः ॥ १७ ॥

केटसस्य ।

अयं वारामेको निलय इति रत्नाकर इति
श्रितोऽस्माभिस्तृष्णातरलितमनोभिर्जलनिधिः ।
क एवं जानीते निजकरपुटीकोटरगतं
क्षणादेनं ताम्यत्तिमिनिवहमापास्यति मुनिः ॥ १८ ॥

वररुचेः ।

॥ इति समुद्रपद्धतिः ॥

---

१ जातो शार्ङ्गधरपद्धतिये पाठ० २ ते मन्युः ख; ते नन्यु क, के नन्यु च.

रत्नपद्धतिः (२८)

काचाः काञ्चनभूषिताः कति न वा मुष्णन्ति रत्नश्रियं
मौग्ध्याद्वा कति नोद्वहन्त्यपधियस्तानेव रत्नभ्रमात् ।
अस्था ये पुनरन्धयन्ति तिमिरं येनाम रत्नाकरः
सिन्धुस्ते पृथगेव हन्त मणयस्तेष्वप्यभिज्ञाः पृथक् ॥ १ ॥

लाक्षाभिः कुरु कङ्कणं रचय वा काचेन चूडामणिं
शिल्पिन्कैतवकोविदोऽसि विपणी ग्राम्येयमत्र प्रभुः ।
नन्वेतत्तव साहसित्वमधिकं निष्कम्प यत्त्वं ततो
हाहारोपणशाणघर्षणविधावग्रेऽपि गर्वायसे ॥ २ ॥

षष्ठो निरुपमस्य ।

विशुद्धिः कीदृशी तस्य जडस्य स्फटिकाश्मनः ।
भिद्यतेऽनु मतिर्यान्तर्या यथाकच्युपाधिना ॥ ३ ॥

भल्लटस्य ।

सोमकान्तो मणिः स्वच्छः सूर्यकान्तस्तथा न किम् ।
उद्गारे तु विशेषोऽस्ति तयोरमृतवह्निभिः ॥ ४ ॥

समजनि तदेकमेव हि रत्नं रत्नाकरेऽपि जलराशौ ।
स्थितमुरसि यन्मुरारेर्न भ्रमति कृपणनिभृतेषु ॥ ५ ॥

अमृतांशोः किरणेभ्योऽजायत वृद्धिर्महोदधेरुदरे ।
कथयन्ति हारमणयो हृदि तापमुषः स्पृशन्तोऽपि ॥ ६ ॥

धान्यदेवस्यैतौ ।

वपुःपरीणाहगुणैर्न तेभ्यो यद्यप्यमी किं मणयो भवन्ति ।
तथापि चूडासु महीपतीनां त एव सेवन्ति न गण्डशैलाः ॥ ७ ॥

नन्दने ।

किं मूढ ताडयसि तापयसे किमन्य किं वा दृणोषि परिपीडयसीन्दुरत्नम् ।
एतस्य [illegible]स्तुधामयरसनिर्भरमाप्या ॥ ८ ॥

रुद्रस्य ।

---

१ [illegible]

अङ्गीकृताः [क्षं[1]] तिमिमामपि ये विपन्न
गोप्तुं गुणान् किमिति वाञ्छसि तान्मुधैव ।
मुक्तामणे [वि[2]]मलरूपतया नितान्त-
मेते तव स्वयमपि प्रकटीभवन्ति ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

अमीषां मोहाद्वा धरणिधरचूडाञ्चलभुवा-
[मं[3]]भाग्याद्वा कैश्चिन्मरकतमणिश्चेन्न गणितः ।
तथाऽसौ रथ्यायामपि निपतितः किं न कुरुते
समुन्मीलन्नीलद्युतिलहरीलिप्ता इव दिशः ॥ १० ॥

जयदेवस्य ।

केनासीनस्सुखमकरुणेनाकरादुद्धृतस्त्वं
विक्रेतुं वा समभिलषितः केन देशान्तरेऽस्मिन् ।
यस्मिन् वित्तव्ययभरसहो ग्राहकस्तावदास्तां
नास्ति भ्रातर्मरकतमणे त्वत्परीक्षाक्षमोऽपि ॥ ११ ॥

सर्ववर्मणः ।

यामस्ते[4] शुभमस्तु रोहणगिरे मत्तः स्थितिमन्युता
वर्तिष्यन्त इमे कथंकथमपि[5] स्वप्नेऽपि मैवं कृथाः ।
भ्रातस्ते[6] मणयो वयं यदि भवन्नाम(म्ना)प्रसिद्धास्ततः
के शृङ्गारपरायणा नृपतयो मौलौ न धास्यन्ति नः ॥ १२ ॥

सिंहपयस्य ।

यत्रानुल्लिखिताख्यमेव निखिलं निर्माणमेतद्विधे-
रुत्कर्षप्रतियोगिकल्पनमपि न्यक्कारकोटिः परा ।
याताः प्राणभृतां मनोरथगतीरुल्लङ्घ्य यत्सम्पद-
स्तस्याभासमणीकृताश्मसु मणेरश्मत्वमेवोचिता ॥ १३ ॥

---

१ क्षि. क. ख. च २ विं क ख च ३ महो भा क ख च ४ म. स्वस्ति तवास्तु ५. मिति ६. भ्रोमस्ते ७ वल्व्यप्रतिष्ठा ८ गोविन्दराजस्य, सुभाषितावलीया पाठा ।

यस्य वज्रमणेर्भेदे भिद्यन्ते लोहसूचयः ।
करोति तत्र किं नाम नारीनखविलेखनम् ॥ १४ ॥

कस्योपेन्द्रे ।

स्वच्छस्यास्य क्षपिततमसः शुद्धजातेरतुल्यं
वज्रस्यैव स्फुरतु भुवने दार्ढ्यमेकस्य तस्य ।
यस्य च्छिद्रप्रणयनविधौ सप्रयत्नोऽपि नित्यं
सर्वः कुण्ठीभवति विकटस्पष्टटङ्कोऽपि लोकः ॥ १५ ॥

श्रीभोजदेवस्य

इति रत्नपद्धतिः ।

शङ्खपद्धतिः (२९)

अन्तः कुटिलतां बिभ्रच्छङ्खस्य खलु निष्ठुरः ।
हुंकरोति यदा ध्मातस्तदैव बहु मन्यताम् (ते) ॥ १ ॥

कस्यापि ।

किं चुम्बितेन जड शाङ्खिक नीरसोऽयं
किं पाणियुग्मपरिपीडनलालनाभिः ।
प्राणैरपि प्रतिदिनं परिपूर्यमाणो
फूत्कारमेव हि परं विदधाति शङ्खः ॥ २ ॥

सर्वाशापरिपूरि कुञ्ज [तमसो] जन्मापि दुग्धोदधे-
र्गाङ्गेदाननयुक्ति सुन्दरतरं पूर्णेन्दुबिम्बाद्वपुः ।
धन्या एते महता गुणाः सकलं परं गम्यन्त एते हि यत्र
कौटिल्यं हृदि पाञ्चजन्य भवतस्तेनाभिनन्दामहे ॥ ३ ॥

भट्टेन्दुराजस्य ।

---

१. क्रिन्दे. क. ख. ग. क्रिन्दत. घ. च.

तातः क्षीरनिधिः स्वसा जलरिजा भ्राता सुरेशद्रुमः
सौजन्यं सह कौस्तुभेन शुचिता यस्य द्विजेशादपि।
धिक्कर्माणि स एव कम्बुरधुना पाषण्डकान्ताकरे
विश्रान्तः प्रतिवासरं प्रतिगृहं भैक्षेण कुक्षिंभरिः ॥ ४ ॥

जन्मस्थान मणिगणनिधिर्वारिधिर्वन्धुरिन्दु-
र्जामिः पद्मा वपुषि शुचिता विश्ववन्द्यो निनादः।
भ्रातः कंबो निरवधिकुटुंबोऽपि जात्यन्धसङ्गात्
गेहं गेहं भ्रमसि यदहो नापराधस्तवायम् ॥ ५ ॥

कयोरप्येतौ।

प्रबलतरतरङ्गैर्दूरमुत्सारितोऽपि
प्रथयति तव कीर्तिं दक्षिणावर्तशङ्खः।
परिकलय पयोधे पद्मनाभार्घ्ययोग्य-
स्तव निकटनिषण्णैः क्षुल्लकैः श्लाघ्यता का ॥ ६ ॥

पद्मनाभस्य।

शङ्खास्सन्ति सहस्रशो जलनिधेर्वीचिच्छटाघट्टिताः
पर्यन्तेषु लुठन्ति ये दलशतैः कल्मापितक्ष्मातलाः।
एकस्तेषु स पाञ्चजन्य उदभूदाश्चर्यभूतः सतां
यस्संवर्तभरक्षयैर्मधुरिपोः श्वासानिलैः पूर्यते ॥ ७ ॥

कविरत्नस्य।

इति शङ्खपद्धतिः।

नदीपद्धतिः (३०)

कुरु गम्भीराशयतां दिनानि कतिचिद्दवाधृष्या ।
विगतपयोधरलक्ष्मीः कस्य न चरणैर्विलङ्घ्यासि ॥ १ ॥

कतिपयदिवसस्थायी पूरो दूरोन्नतोऽपि नद्यास्तः ।
तटिनि तटद्रुमपातनपातकमेकं चिरस्थायि ॥ २ ॥

पायंपायं पिब पिब पयः सिञ्च सिञ्चाङ्गमङ्गं
भूयो भूयः कुरु कुरु सखे मज्जनोन्मज्जनानि ।
एषाश्लेषश्रमशमपटुर्दुःखिताध्वन्यबन्धुः
सिन्धुर्दूरीभवति भवतो मारवः पान्थ पन्थाः ॥ ३ ॥

नश्रान्ताः कल्लोलाः स्तिमितमधुरं वारि विमलं
विलीनोऽपि क्लेशः श्रममिव नदीनां कथयति ।
तथाप्यासां तैस्तैस्तरुभिरभितस्तीरपतितै-
र्स एवाग्रे बुद्धौ परिणमति क्लेशोऽप्यतिशयः ॥ ४ ॥

आजन्मस्थितयो महीरुह इमे कामं समुन्मूलिताः
कल्लोलाः क्षणभङ्गुराः पुनरमी नीताः परामुन्नतिम् ।
अन्तर्गौरवपरिग्रहो गुरुरपि भ्राम्यन्ति गन्धद्विपाः
भ्रातः शोण न सोऽस्ति यो न हसति त्वत्सम्पदो विप्लवान् ॥ ५ ॥

केनाप्येते ।

नदीतीरे शाखिव्रजभिन्नतरलतायामस्मि-
न्मुहुर्मूले सिक्तः स्नपयति दैवादम्बुजमिदम् ।
न चैवं जानाति सरल यदयं कूलपतनैः
गुरुरसस्यच्छायो गुरुजनहेतुर्व्यतिकरः ॥ ६ ॥

गिरहेम्पधे ।

इति नदीपद्धतिः ।

---

१ [illegible]

सर-पद्धतिः (३१)

अयमवसरः सरस्ते सलिलैरुपकर्तुमर्थिनामानिशम् ।
इदमपि च सुलभमम्भो भवति पुरा जलधराभ्युदये ॥ १ ॥

वल्लभदेवस्य ।

कस्य तृषं न क्षपयसि पिबति न कस्तव पयो निमज्ज्यैतत् ।
यदि सन्मार्गसरोवर नक्रो न क्रोडमधिवसति ॥ २ ॥

कस्यापि ।

आगच्छता च तुच्छानामतुच्छानां च गच्छताम् ।
यदध्वनि न सङ्घट्टो घटानां तद्वृथा सरः ॥ ३ ॥

हरिहरस्य ।

वीचीविमर्दशीतैर्यत्सुखयत्यनिलैरपि ।
सरसस्तस्य माधुर्यं ज्ञातमेवावगाहने ॥ ४ ॥

यद्वल्गस्यभितो वृथा तटभुवो वीचीशतैस्ताडयन्
लब्ध्वा काश्चिदपि क्षणं जलधरोद्वान्ताः पयोविप्रुषः ।
तन्मन्ये भवतस्तडाग निबिडक्रीडार्करोचिश्चय-
प्लुष्टाम्बुमसरो मनागपि न स ग्रीष्मः स्मृतिं रोहति ॥ ५ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

सौवर्णः कमलाकरश्शशिशिलास्सोपानबद्धक्रमाः
वारि क्षीरसहोदरं तटतरुश्रेणीसुखाः क्षोणयः ।
सर्वं ते रुचिरं सरोवर परं निन्द्यः कुतोऽयं विधिः
क्रूरग्राहभयात्प्रयान्ति विमुखाः पान्था निदाघेऽप्यमी ॥ ६ ॥

वैद्यनाथपण्डितस्य ।

विपन्ने पद्मिन्या मृतमनिमिषैर्यातमलिभिः
खगैरप्युड्डीनं रथचरणहंसप्रभृतिभिः ।
दशां दीनां नीते सरसि विषमग्रीष्मदिवसैः
कुलीनत्वादास्ते तटरुहतरुः कोऽपि तदपि ॥ ७ ॥

नागपैय्यस्य ।

रे पद्माकर यावदस्ति भवतो मध्ये पयः पूरितं
तावत्त्वत्तीरहंसमधुकरश्रेणीभिरुद्दामय ।
पश्चात्त्वं सपदि तटोदयदुरुचीर्णप्रत्यागते-
र्दृष्ट्वा कर्कटकर्दमाविलतलं निन्दाशतं यास्यसि ॥ ८ ॥

दर्वीयामो हंसान् समभवदत्र प्रभुतया
समुद्धृत्य त्वायः स्फुटतरनवाम्भःसलिलिनः ।
ततस्थः पार्श्वेनः परिमुषति कङ्कान् कल्यन्
न जाने किं भाव्यं सरसि विपरीतव्यतिकरे ॥ ९ ॥

छंदोपेन्द्री ।

मोहाम्भःपरिवर्जितान्ददृशुरग्रामापिनः सर्वतो
दृष्यन्ते यदि शिष्टभिन्नभूनयः सन्तोऽपि साधुस्थितिम् ।
सपक्षोऽपनुरागतोऽत्र सरसि क्षीणप्रथमाकरे
तस्मिन् पङ्कनिरन्तरस्थितमकरो हंसाः क यास्यन्त्यमी ॥ १० ॥

स्फुटो. ।

सायदिन्नतटानदिग्दरस्त्रस्ताटनान्तोभिना
व्योम्नस्पर्शी स्थित विवेकरहिता यस्यामियं निर्मलाः ।
तस्य भान्तिपरिवेश सरसः कल्पान्तरस्थायिन-
स्तस्याप्येतदनन्तवारिदपुरः काले नातं नद्मम् ॥ ११ ॥

विज्ञानक ।

। तन्वन्धाः कथमपि सर्गपातनिर्जः
सभाप मध्यं विन्द्य विगनयमभवः ।
सागरप्रतिमकरमुन्नरपणी
भिः कल्याणी न पुनरगताः कथमपि ॥ १२ ॥

कलहम्य ।

इति सरःपद्धति. ॥

कमलपद्धतिः (३२)

अन्तश्छिद्राणि भूयांसि कण्टका बहवो बहिः।
कथं कमलनालस्य माभूवन् भङ्गुरा गुणाः॥ १॥

भल्लटस्य।

लक्ष्मीसंपर्करूपोऽयं दोषः पद्मस्य निश्चितम्।
यदेष गुणसन्दोहधामनीन्दौ पराङ्मुखः॥ २॥

प्रकाशवर्षस्य।

प्रसारितकरे मित्रे जगदुद्योतकारिणि।
किन्न कैरव लज्जा ते कुर्वतः कोशसंवृतिम्॥ ३॥

एते हि गुणाः पङ्कज सन्तोऽपि न ते प्रकाशमायान्ति।
यल्लक्ष्मीवसतेस्तव मधुपैरुपजीव्यते कोशः॥ ४॥

किं कुप्यसि कस्मैचित्सौरभसाराय कुप्य निजगधुने।
यस्य कृते शतपत्र प्रतिपत्रं मृग्यते मधुपैः॥ ५॥

दृष्टेत नाम्बुगतामिति पद्मिन्या संश्रितं सरस्तत्र।
दहतीमां हिममथवा क नु याति विधेरवस्कन्दः॥ ६॥

किं वर्ण्यतेऽम्बुजस्य श्रियो निवासो यदन्वहं देव्याः।
यत्सेव्यतेऽर्थिभृङ्गैर्विकसति मित्रोदये यच्च॥ ७॥

युक्तं मित्राभ्युदये प्रीतिं द्वेषं समुद्वहन्त्वनिशम्।
कमलानि कैरवाणि च भवन्ति सश्रीण्यपश्रीणि॥ ८॥

मकरन्दरसस्यन्दिनि पद्मिनि मन्ये तवैव सुभगत्वम्।
पुष्पवतीमपि भवतीं त्यजति न वृद्धः शुचिर्हंसः॥ ९॥

कामं भवन्तु मधुलम्पटषट्पदौघ-
संघट्टघुंघुमघनध्वनयोऽब्ज [सङ्घाः]।
गायत्यतिश्रुतिसुखं विधिरेव यत्र
भृङ्गस्स कोऽपि धरणीधरनाभिपद्मः॥ १०॥

श्रुतधरस्य।

१ धि क ख च २ गन्धा. क. ख च

यन्नाभौ विष्णुनाभिः पतिरपि च मुनौ यस्य साक्षात्तनूजौ
लक्ष्मीपद्मसंश्रयाऽभूद्यदपि करतले भारती संबभार ।
भानुर्यस्यापि मित्रं तदपि सरसिजं क्षीणबिन्दोर्मयूखै-
ग्रातुं नैवोल्लसन्ते गतमुकुलफलं नातशान्तं सरागाः ॥ ११ ॥

कस्यचित्।

न पङ्कादुद्भूतिर्न जडसहवासव्यसनिता
वपुर्दिव्यं कान्त्या स्थगनमपि न रत्नगुणितुषा ।
व्यपास्यद्दुर्वैया हृदयमपिधानं यदि न ते
त्वमेवैकं लक्ष्म्याः परममनिन्द्यः पदमिह ॥ १२ ॥

जयार्णवस्य ।

मित्रानुरक्तस्य विमलस्य गुणान्वितस्य
लक्ष्मीपदस्य पुरुषोत्तमवल्लभस्य ।
केनापरेण जडयोगमयोत्पलस्य
धाता करोति कमलस्य समं न विद्मः ॥ १३ ॥

इति कमलपद्धतिः ।

वृक्षपद्धतिः (३२)

[तत्र वृक्षमात्रवर्णनम्]

शाखाशतचितवियतस्सन्ति कियन्तो न कानने तरवः ।
परिमळभरमिलदलिकुलदलितदलाः शाखिनो विरलाः ॥ १ ॥

वैद्यभानुपण्डितस्य ।

दीर्घो निदाघसमयो बहुपथिकजनश्च मारवः पन्थाः ।
मार्गस्थस्तरुरेकः कियतां संतापमपहरतु ॥ २ ॥

पान्थाधार इति द्विजाश्रय इति स्थानं गुणानामिति
स्निग्धच्छाय इति प्रियो द्रुम इति श्लाघ्यस्तरूणामिति ।
पर्यालोच्य महातरो तव घनच्छाया वयं सश्रिताः
तत्त्वत्कोटरवासिनो द्विरसना दूरीकरिष्यन्ति नः ॥ ३ ॥

कयोरप्येतौ ।

किं जातोऽसि चतुष्पथे घनतरं छन्नोऽसि किं छायया
छन्नश्चेत्फलितोऽसि किं फलभरैराढ्योऽसि किं संनतः ।
हे सद्वृक्ष सहस्व संप्रति सखे शाखाशिखाकर्पण-
क्षोभामोटनभञ्जनानि जनतः स्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥ ४ ॥

भदन्तज्ञानवर्मणः ।

गतास्ते विस्तीर्णस्तवकभरसौरभ्यलहरी-
परीतव्योमानः प्रकृतिगुरवः केऽपि तरवः ।
इहोद्याने संप्रत्यहह परिशिष्टाः क्रमवशा-
दमी वल्मीकाद्या भुजगकुललीलावसतयः ॥ ५ ॥

कल्याणं नः किमधिकमितो जीवनार्थं यदस्मान्
लूत्वा वृक्षानहह दहसि भ्रातरङ्गारकार ।
नन्वेतस्मिन्नशनिपिशुनैरातपैराकुलाना-
मध्वन्यानामशरणमरुप्रान्तरे कोऽभ्युपायः ॥ ६ ॥

---

१ तरो ग. तर. क ख.

आमोदैर्मरुतो मृगाः किसल [योर्द्दैः] स्त्वचा तापसाः
पुष्पैः षट्चरणाः फलैश्शकुनयो घर्मार्दिताश्छायया ।
स्कन्धैर्गन्धगजाश्च विभ्रमरुचः शुभ्रद्विभक्तास्त्वया
भ्रातस्त्वं द्रुम बोधिसत्वपदवीं सत्यं कुनानाः परे ॥ ७ ॥

केषान्ध्येतौ ।

सोढ्वाऽऽतिदिपदमानि शनकैः पत्राण्यपः कुर्वते
संभाव्यच्छदनाच्छया हि तरवः केचित्कृतज्ञनताः ।
नामन्यन्त तदातनीमपि निजच्छायापाक्षतिं तैः पुन-
स्तेषामेव वले कुवशचरितैः शुष्यद्भिरेवास्यते ॥ ८ ॥

निह्णस्य ।

भुक्तानि येस्तव फलानि पयोऽद्भिमानि
क्रोडस्थितैरहह शीतभयैः मयुक्तम् ।
ते पक्षिणो जलरयेण निकृष्यमाणं
पश्यन्ति पादप भवन्तममी तटस्थाः ॥ ९ ॥

राजशेखरहेमहादेवस्य ।

इति वृक्षान्वयवर्णनम् ।

[वृक्षविशेषवर्णनम्]

रसालः

श्लाघ्या पान्थागमस्थानैः फलैरस्य मरो रिपतिः ।
पिच्छैरी फलाहुताशनामरसमर्पितां धियः ॥ १० ॥

प्रकृती ।

---

1. रेवन्ते ब, रेवन्ते क. ख. ग. । निलये क. ख. ग. । सर्प. घ.

स्वर्णैः स्कन्धपरिग्रहो मरकतैरुल्लासिताः पल्लवाः
मुक्ताभिः स्तवकश्रियो मधुलिहां वृन्दानि नीलोत्पलैः ।
संकल्पानुविधायि यस्य फलितं कस्तस्य धत्ते तुलां
धिग्जातिं द्रुमसंकथासु यदयं कल्पद्रुमोऽपि द्रुमः ॥ ११ ॥

रल्हणस्य ।

पारिजातः

परे परश्शतास्सन्ति महान्तो भव्यभूरुहाः ।
पारिजात त्वयैकेन नन्दनं नन्दनं पुनः ॥ १२ ॥

प्रह्लादनस्य ।

परिमळसुरभितनभसो बहवः कनकाद्रिपरिसरे तरवः ।
तदपि सुमनसां नन्दनमिति सत्यं पारिजातेन ॥ १३ ॥

वल्लभदेवस्य ।

चूत.

गाता कोकिल एव ज्ञाता च रसाल एव नियतमिदम् ।
यः पञ्चममुद्गायति यस्यास्थिषु पुलकमुकुलानि ॥ १४ ॥

वहसि वलिभुजां कुलानि मौलौ यदि सहकार तदत्र को निषेद्धा ।
परमुदयति पल्लवाञ्चलेषु स्फुरदलिभिस्तव सौरभप्रसिद्धिः ॥ १५ ॥

कयोरप्येतौ ।

उत्तंसकौतुकरसेन विलासिनीनां लूनानि यस्य न नखैरपि पल्लवानि ॥
उद्यानमण्डनतरो सहकार स त्वमङ्गारकारकरगोचरतां गतोऽसि ॥ १६ ॥ *

यो दृष्टः स्फुटद्स्थिसंपुटमुखान्निर्यत्प्रवालाङ्कुरो
दैवात्स द्विदलादिक्रमवशादारूढशाखाशतः ।
स्निग्धं पल्लवितो घनं मुकुलितः स्फारच्छटं पुष्पित-
स्सोत्कर्षं फलितो भृशं विनमितः कोऽप्येष चूतद्रुमः ॥ १७ ॥

हर्षस्य ।

* उत्पलराजस्येति शार्ङ्गधरपद्धतौ ।

मूर्तिर्नेत्ररसायनं यदि कुतः छायेयमच्छेतरा
चक्रे साऽपि ततः कुतः फलभरः पीयूषगर्वापहम् ।
एवं सर्वगुणाद्भुतं यदि भवानाम्रद्रुमं निर्ममे
सर्वत्र सगुणीकृतः कथमसौ दैवेन दावानलः ॥ १८ ॥

मल्लनस्य ।

अर्काः केचन केचिदसततरवः केचिद्बकस्थारुहाः
निम्बाः केचन केचिदत्र विपिने क्रूराः करीरद्रुमाः ।
माकन्दो मकरन्दतुन्दिलमिलद्भृङ्गालिझंकारितः
सोऽप्यत्रास्ति न मित्र यत्र तनुते कर्णामृतं कोकिलः ॥ १९ ॥

उमापतिधरस्य ।

एतस्मिन्वनमार्गभूपरिसरे सौन्दर्यमुद्राङ्कितः
शाल्मलिः फलपत्रपुष्पनिकरैः पूर्णस्स एकः परम् ।
यं वीक्ष्य स्मितवक्त्रमुद्गतपरासंतोषमुद्भासित-
स्फारोत्कण्ठमकुण्ठितक्रममभी धावन्ति पान्थव्रजाः ॥ २० ॥

भट्टनायकस्य ।

शिखाभिः शाखाभिः किमपि कमनीयः किसलयैः
फलैरप्यानम्रः स्वरसमधुगन्धैस्सुरभितः ।
त्वमेवैकः सौवीरकुलपुरीणोऽसि कथं
रसाल स्नावादिह हृदि निषेधः पिशुनता ॥ २१ ॥

पद्मली ।

चन्दनः

धिक् चेष्टितानि पवनो परिशोषितानि पयांसि यान्यनुपाश्रितदूरतले ।
निर्भिद्यमानहृदयोऽपि महानभावः स त्वन्मुखं पुनरपीह सुरभीकरोति ॥२२॥

वासः शैलनितम्बभूमिषु सहवासः भुजङ्गैस्सह
वेल्लद्भारसरोजगन्धरजनिर्भूतशूलितांसमलिना ।
आनीतो न वयं कदापि भवतः श्रीखण्ड तत्त्वतः
कस्मात्ते परतापनन्दनतयानन्दस्य सम्भावनम् ॥ २३ ॥

१. इदं ल. प

आमोदैस्ते दिशि दिशि गतैर्दूरमाकृष्यमाणा-
   स्साक्षाल्लक्ष्मीं तव मलयज द्रष्टुमभ्यागताः स्मः ।
किं पश्यामस्सुभग भवतः क्रीडति क्रोड एव
   व्यालस्तुभ्यं भवतु कुशलं मुञ्च नः साधयामः ॥ २४ ॥

भ्रातश्चन्दनपादप प्रतिदिनं पश्येदमाचेष्टितं
   यस्त्वां सिञ्चति शीतनीरनिकरैस्तस्यात्रकेशी सदा ।
एवं[1] यस्तु परश्वधैः शकलयत्युग्रेष्वथ ग्रावसु
   प्रौढं चानुपिनष्टि तस्य हि भवे[2]: सर्वाङ्गमाह्लादकः ॥ २५ ॥

केषामप्येते ।

भ्रातश्चन्दन किं ब्रवीमि विकटस्फूर्जत्फणाभीषणा
   गन्धस्यापि महाविषाः फणभृतो गुप्त्यै यदेते कृताः ।
दैवात्पुष्पफलान्वितो यदि भवानग्रेऽभविष्यत्तदा
   नो जाने किमकल्पयिष्यदधिकं रक्षार्थमस्यात्मनः ॥ २६ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

सा छाया [स चैं] सुन्दरः परिमलस्ते कोमलाः पल्लवा
   भ्रातश्चन्दनपादपस्य शतशः सन्त्येव किन्तैर्गुणैः ।
सर्पैर्दुष्टभुजङ्गसङ्गतिवशादापादमूलं गतै-
   रानीतं फलमन्यतोऽपि पथिकैः साशङ्कमास्वाद्यते ॥ २७ ॥

कस्यापि ।

चंपक.

कुन्दे कुण्ठय कौतुकं त्यज रुचिं न्यग्रोधरोपग्रहे
   मा यत्नं करवीररोहणविधौ कार्पासस्पयोचिते ।
भ्रातः काननपाल चपकतरुः कुत्राप्यसौ मृग्यतां
   यस्यामोदवशात् स्मरप्रियतमा मायान्ति चैत्रश्रियः ॥ २८ ॥

वैद्यनाथपण्डितस्य ।

केनापि चंपकतरो वत रोपितोऽसि कुग्रामपामरजनान्तिकवाटिकायाम् ।
यत्र प्ररूढनवशाकविवृद्धलोभाद्गोभग्नवाटघटनोचितपल्लवोऽसि ॥ २९ ॥

विज्जाकाया.-।

१. एन. ख. च २ भवेत्. ख च. ३. यदि क ख च ४. लोभगो. क ग. च लोभभो ख.

साधारणतरुबुद्ध्या न मया रचितस्तवालवालोऽपि ।
लज्जयसि मामिदानीं चम्पक सौरभ्यनिर्भरैः कुसुमैः ॥ ३० ॥

अशोक

अप[रिचि]तोऽस्य युक्तं जानामि तरोरशोक इति नाम ।
फलपाकविधुरितात्मा यतोऽन्यथाऽसौ सशोकः स्यात् ॥ ३१ ॥

कस्यापि ।

किं ते नम्रतया किमुन्नततया किं वा घनच्छायया
किं वा पल्लवलीलया किमनया चाशोक पुष्पश्रिया ।
यत्त्वन्मूलनिषण्णखिन्नपथिकस्तोमः स्तुवन्नन्वहं
न स्वादूनि मृदूनि खादति फलान्याकण्ठमुत्कण्ठितः ॥ ३२ ॥

श्रीभीमदेवस्य ।

पनस

गरीयस्सौरभ्यं रसपरिचये नोहति सुधा
सुधा मूर्ध्नाऽपि ग्रथिमनि निपन्नः फलभरः ।
परार्थे लोकश्रीरिति पुलकितः कण्टकमिषा-
द्दृष्टे ते चारित्रे पनस मनसः कस्य न मुदे ॥ ३३ ॥

नालिकेरः

प्रथमवयसि पीतं तोयमल्पं स्मरन्तः
शिरसि निहितभारा नालिकेरा नराणाम् ।
सलिलममृतकल्पं दद्युराजीवितान्तं
न हि कृतमुपकारं साधवो विस्मरन्ति ॥ ३४ ॥

कदली

नाद्यापि गोस्तनगुणितारि फल फलिता
स्वल्पारम्भादुचित परि निराशयोगः ।
एतत्तु विपक्षरूपस्य फलैः परेभ्यः
नानाविधान् ददति पल्लवश्री नतानि ॥ ३५ ॥

[illegible]

मर्माभिज्ञपद्धतिः (३९.)

यत्संभाषणमात्रमेव सुलभे रत्नद्रुमधीनत
 यत्रैव बाहुल्लतागमन दुर्लभं निष्प्रान्तिभीत्येव यत् ।
किं वा मन्त्रयते जनोऽयमिति यस्मात्र शङ्काकुला
 तेनाज्ञातं हृदि कोऽपि तिष्ठति युवा मौढ्य गृहस्य ते ॥ १॥

[illegible]।

यत्रान्योन्यकथाप्रसङ्गे वदनं पश्येन्नयोर्दुर्दिन
 मन्दः पाणिनिपीडनाय वदय गरान्तरशाङ्गुलिः ।
गौरी तु यं तु वर्तते यदि न ते तन्वोऽपि चित्ते युवा
 धिक् धिक् त्वां मदपाशुरंग्मनसमीपेऽपि यमिन्दरः ॥ २ ॥

आहार विरतिः समस्तविषयग्रामे निवृत्तिः परा
 नासाग्रे नयनं यदेतदपरं यच्चैकनिष्ठं मनः ।
मौनं चेदमिदं च शून्यमखिलं यद्विश्वमाभाति ते
 ब्रूयास्त्वं सखि योगिनी किमसि भोः किं वा वियोगिन्यसि ॥ ३ ॥

[illegible]।

अलसवलितैः प्रेमार्द्रार्द्रैर्मुहुर्मुकुलीकृतैः
 क्षणमभिमुखैर्लज्जालोलैर्निमेषपराङ्मुखैः ।
हृदयनिहितं भावाकूतं वमद्भिरिवेक्षणैः
 कथय सुकृती कोऽयं मुग्धे त्वयाद्य विलोक्यते ॥ ४

[illegible]।

उत्कम्पाननमुन्नमन्नवदनं [illegible]
 स्वेदाम्भःस्नपिताङ्गयष्टि विगलद्व्रीडं सरोमाञ्चया ।
धन्यः कोऽपि युवा स यस्य वदने व्यापारितास्याननं
 मुग्धे दुग्धमहाब्धिफेनपटलप्रख्याः कटाक्षच्छटाः ॥ ५ ॥

[illegible]

[illegible]

[अ]भ्यस्तेऽपि नितम्बभारफलके खेदालसेयं गतिः
किंचित्संवलितार्धपक्ष्मविरलालोका दृशोऽन्तर्गताः ।
तन्मन्ये निभृतं त्वयाद्य हृदये कश्चिद्धृतो वल्लभो
निश्वासाः कथमन्यथा द्विगुणतामेते नवैवं गताः ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

भगिनि मदनः श्रीमानेष त्वया यदि लिख्यते
[ि]कमपि सुमुखि व्यग्रासीति व्रजामि निजालयम् ।
यदपि मकरोऽधस्तात् पौष्पं करे च शरासनं
तदपि परितो दृष्टिर्देया जनः सखि नागरः ॥ ७ ॥

बाले प्रियेण विरहात्तव कर्शितायाः
हस्तच्युतं वलयमेतदलब्धदेशम् ।
हस्ते पुनः स्थितिमगादिदमङ्गुलीयं
स्थानच्युतिर्महत एव भवत्यनर्थः ॥ ८ ॥

मुग्धे कं हृदये निधाय सुचिरं रोमाञ्चिताङ्गी मुहु-
र्जृम्भामन्थरतारकां सललितापाङ्गां दधाना दृशम् ।
सुप्तेवालिखितेव शून्यहृदया लेखावशेषीभव-
स्यात्मद्रोहिणि किं ह्रिया कथय मे शू[ढो] निहन्ति स्मरः ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

को धन्यस्सखि सुस्थितेन मनसा को वेधसा निर्मितः
कः प्रेयान्मदनस्य कस्य फलितः प्राचीनपुण्यद्रुमः ।
एतद्यस्य कृते दिवानिशमविश्रान्तस्खलद्वारिभि-
र्मौनाल्लोचनगडुभिः स्नपयसे वक्षोजलिङ्गद्वयम् ॥ १० ॥

पक्ष्माग्रग्रथिताश्रुबिन्दुनिकरैर्मुक्ताफलस्पर्धिभिः
कुर्वन्त्या हरहासहारि हृदये हारावलीभूषणम् ।
बाले बालमृणालनालवलयालङ्कारकान्ते करे
विन्यस्याननमायताक्षि सुकृती कोऽयं त्वया स्मर्यते ॥ ११ ॥

१ ल्भ्यस्ते क ख, त २ त्वमपि च ३ ढो क ख च ४, पि क ख च

विश्रान्तो विरलतरीपवनसन्त्यक्तमानस्यानुमान
　मनन्यहृन्मानसकारपदेऽस्मात्का योगभूत् ।
पयन्तीव विस्तरदाणिभृति द्वारस्यनीलिरण–
　स्तम्भाग्निरिवपाद्रुतिं स्तनी किं त्वं पथः पश्यसि ॥ १२ ॥

रतिनिलस्य ।

गोरायन्ती विरहजनितं दुःखमग्रे गुरूणां
　किं न मुग्धे नयनसलिलं धारयूरं रुणत्सि ।
नक्तं नक्तं नयनसलिलैरेष आर्द्रीकृतस्ते
　शय्योपान्तः कथयति दशामातपे शोष्यमाणः ॥ १३ ॥

मारन्यपः ।

भूरीभूताः विरलपुलकाः किं वसन्तेऽपि तस्मिन्
　किं जातोऽसौ मलयमरुता दूषितेनः प्रदेशः ।
किं वा तस्मिन्नमृतमहसो न स्फुरन्ते मयूखाः
　यत्रायासं कृशतनु तव स्वान्तकोपः करोति ॥ १४ ॥

राज्ञे नैते पयोदास्तुरपतिहरिणी नो यतः पच्छनाद्याः
　गीतामिन्द्योऽपि नेताः स्तनकलशयमिदं मन्दनं कुंभयोति ।
नेतत्चोय विरिणी पतति मदनल भागवानारपून
　नतिं मुग्धे क्षयं मन्त्रयसि सुग मात्रदिन्यशुपातैः ॥ १५ ॥

पदेस्पेन्यै ।

स्फुरति गारितमूर्घोपनतं सुभ्रु वामं
　स्तनतटमपि पत्ते नाम सेयाश्रयान्तम् ।
कथयति न यदन्तःकम्पितामृततारं
　ननु रटति नदस्य मेयमा गंतयं ते ॥ १६ ॥

इति संकलितदेवभावनम्नाविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सर्वसमाप्ततिति ।

---

१ क- क ग घ.

वियोगिनीप्रलापपद्धतिः (४०)

शल्यानि मर्मण्यपि कीलितानि गलन्त्ययस्कान्तमणेः प्रभावात् ।
हृदि प्रविष्टस्य पुनर्जनस्य न लभ्यते निर्गमनाभ्युपायः ॥ १ ॥

बिह्लणस्य ।

स्वयमज्ञातदुःखो यः स दुनोति न विस्मयः ।
त्वं स्मर प्राप्तदाहोऽपि दहसीति किमुच्यते ॥ २ ॥

अरतिरियमुपैति मां न निद्रा गणयति तस्य गुणान् मनो न दोषान् ।
विगलति रजनी न संगमाशा व्रजति तनुस्तनुतां न चानुराग ॥ ३ ॥

कयोरप्येतौ ।

इदानीं तीव्राभिर्दहन इव भाभिः परिवृतो
मगाश्चर्य सूर्यः किमु सखि रजन्यामुदयते ।
अयं मुग्धे चन्द्रः किमिति मयि तापं प्रकुरुते
त्यनाथानां बाले किमिव विपरीतं न भवति ॥ ४ ॥

पुष्टिकरस्य ।

कालं पुरा गरलमम्बुनिधेरुदस्था-
दद्येन्दुनाम धवल विषमभ्युदेति ।
अद्यादिदं स गिरिशो यदि हन्त हन्यात्
कार्ण्यं स्वकण्ठनिहितं सखि मद्वयश्च ॥ ५ ॥

उत्प्रेक्षावल्लभस्य ।

मुग्धस्य ते वद विधुन्तुद किं भणामि
किं मुक्तवानसि मुखे पतितं शशाङ्कम् ।
अस्यैव विम्बगलितेन सुधारसेन
सन्धानमेष्यति कथं न जरत्कबन्धः ॥ ६ ॥

क्षोणीभृत्कटकप्रयाणसमये प्रेमाकुला प्रेयसी
हस्तन्यस्तविशुद्धतण्डुलकणान् दातुं शिरस्यागता ।
संस्वेदाद्विरहानलात् करयुगे जातं च पक्वोदनं
त दृष्ट्वा गुरुसन्निधौ कृतवती नीराजनं लज्जया ॥ ७ ॥

---

१ लोके. ख २ ना धवलित क ख च

चन्द्रो न [illegible] [illegible] [illegible] यत्र [illegible] नारकाणाम्।
एताः [illegible] पतिव्रतादिनानां [illegible] [illegible] विधु [illegible] ॥८

ज्योत्स्ना [illegible] [illegible] यशोगाः [illegible] नात्र धात्रा [illegible] नियुक्ताः।
[illegible] यदेषां [illegible]पूरणेन तापेन चन्द्रः प्रभया [illegible] ॥ ९ ॥

[illegible]।

[illegible] न सन्ति गिरयो[illegible] येषा-
[illegible] [illegible] [illegible]।
[illegible] [illegible] न सन्ति [illegible] तानि
[illegible] ॥ १० ॥

अथ [नव] तुङ्गोदयम्।

निशा[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] मे सुखम्।
[illegible] [illegible] न [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] पर [illegible] [illegible][अ पैत्ते]स्थितः ॥ ११ ॥

[illegible]।

[illegible] [illegible] [illegible] न [illegible]
[illegible] न [illegible] [illegible] [illegible] निर्गताः।
[illegible] यदि तेन [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] मे [illegible] वा यान्तु वा ॥ १२ ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ १३ ॥

[illegible] [[illegible]] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] न [illegible] ॥ १४ ॥

[illegible]

स्वमेनाद्य मया पुरः प्रियतमा दृष्टश्चिरादागतो
यत्नेनाप्यनुकूलयन्नपि मया मानान्न संभावितः ।
पश्चाद्या [वेदुपैमि] मन्मथपथारूढा तमालिङ्गितुं
तावन्मे सहसैव मृत्युसदृशः प्राप्तः प्रबोधोऽद्यः ॥ १५ ॥

केषामप्येते ।

गतोऽस्तं घर्मांशुर्व्रज सहचरीनीडमधुना
सुखं सुप्या भ्रातः स्वजनचरितं वायस कृतम् ।
मयि स्नेहान् बाष्पस्थगितनयनाया गतवृणो
रुदन्त्यां यो यातस्त्वयि स निरपत्रयिष्यति कथम् ॥ १६ ॥

शिवस्वामिन ।

दुर्वाराः स्मरसायकाः प्रियतमो दूरं मनोऽप्युत्सुकं
गाढं प्रेम नवं वयोऽतिकठिनाः प्राणाः कुलं निर्मलम् ।
स्त्रीत्वं धैर्यविरोधि मन्मथसुहृत्कालः कृतान्तोऽक्षमी
सोढव्याः सखि सांप्रतं कथममी सर्वेऽप्रयो दुस्सहाः ॥ १७ ॥

भट्टमयूरशकरस्य ।

प्रसरशिशिरामोदं मन्दं समीर समीरय
प्रकटय शशिन्नागाः कामं मनोभव जृंभताम् ।
अवधिदिवसः पूर्णस्सख्यो विमुञ्चत तत्कथां
हृदयमधुना किञ्चित्कर्तुं ममान्यदिहेच्छति ॥ १८ ॥

रुद्रस्य ।

अवधिदिवसः प्राप्तश्चायं तनोर्विरहस्य वा
रविरयमुपैत्यस्तं सख्यो ममापि च जीवितम् ।
तदलमफलैराशाबन्धैः प्रसीद नमोऽस्तु ते
हृदय सहसा पाकोत्पीड विडम्बय दाडिमम् ॥ १९ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तमल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विरहिणीप्रलापपद्धतिः ॥

---

१ मदुपैति क ख च २ व तनो क, ख च व वय इति शार्ङ्गधरपद्धतौ पाठः ३ मोद च क ख: पुस्तकयोरत्र पदं विगलितम् ४ क्षमेश्वरस्य ग

दूतीप्रेषणपद्धतिः (४१)

दूतीं कुसुमशरव्यथा [illegible] तन्वङ्ग्या यदभिहितं पुरस्सखीनाम् ।
तद्भूय शुकशिशुना [illegible] धन्यानां श्रवणपथातिथित्वमेति ॥ १ ॥

[illegible] ।

विरहानलसमतानुगत [illegible] न ।
मा गच्छतीति गतु दूतिका मा कोऽस्याः समर्थोऽस्ति जने मरुतः ॥ २ ॥

आपूर्णिमास्तु गिरीन्द्रकन्या [illegible] पञ्चबाणेन मनोभवस्य ।
प्रयाति दूती [illegible] नोपः पौलस्त्यहन्तेव रघूणाम् ॥ ३ ॥

तस्य त्वया [illegible] सहगणनीय [illegible] ।
[illegible] न हि [illegible] पुष्पस्य [illegible] बिन्दुकस्य ॥ ४ ॥

मां दूति [illegible] यदि [illegible] न शङ्कनीयम् ।
[illegible] पुष्करसरोगाऽपि ॥ ५ ॥

[illegible] मम [illegible]
[illegible] ।
[illegible] शरणं [illegible] -
[illegible] तावद्गुणगन्धम् ॥ ६ ॥

[illegible] ।

[illegible] दर्शिता [illegible] दिग्गजाः [illegible] ।
[illegible] ॥ ७ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] निजं [illegible] ।
[illegible] नूनं यया
[illegible] मन्थितः ॥ ८ ॥

[illegible] ।

[illegible]

पत्रं न श्रवणेऽस्ति बाष्पगुरुणोर्नो नेत्रयोः कज्जलं
　रागो नाधरपल्लवे चरणयोर्युग्मे न चालक्तकः ।
वार्तोच्छित्तिषु निष्ठुरेति भवता मिथ्यैव संभाव्यते
　सा लेखं लिखतु च्युतोपकरणा न्यायेन केनाधुना ॥ ९ ॥

अमरुकस्य ।

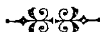
जीवामीति वियोगिनी यदि लिखेत्तेनैव वृत्ताः कथाः
　अद्य श्वोऽथ मरिष्यतीति मरणे कालात्ययः किं कृतः ।
आगन्तव्यमिहेति संप्रति पुनः संभावना निष्फला
　दूति त्वं तमुपेहि नास्ति लिखितं तद्ब्रूहि यत्तत्क्षमम् ॥ १० ॥

लोहितकस्य ।

दूति त्वं तरुणी युवा स चपलः श्यामास्तमोभिर्दिशः
　सन्देशस्स रहस्य एव विजने सङ्केतकावासकः ।
भूयोभूय इमे वसन्तमरुतश्चेतो नयन्त्यन्यतो
　गच्छ क्षिप्रसमागमाय निपुणं रक्षन्तु ते देवता ॥ ११ ॥

शिलाभट्टारिकायाः ।

॥ इति विप्रलम्भे दूतीप्रेषणपद्धतिः ॥

वियोग्यवस्थापद्धतिः (८२)

दिवानिशिनिवासाय हृदि चिन्ता समागता ।
इति मत्वा गता निद्रा के कृतघ्नमुपासते ॥ १ ॥

वन्दी।

गमनमलसं शून्या दृष्टिः शरीरमसौष्ठवं
श्वसितमधिकं (किं,न्वे)तत्स्यात् किमन्यदतोऽथवा ।
भ्रमति भुवने कन्दर्पाज्ञा विकारि च यौवनं
ललितमधुरास्ते ते भावाः क्षिपन्ति च धीरताम् ॥ २ ॥

यदिन्दावानन्दं प्रणयिनि जने या न भजते
व्यनक्त्यन्तस्तापं तदयमतिनिर्भोगेऽपि गहनम् ।
विषद्गुम्फापाङ्गमहतिरपि नाथान्तमधुरं
वपुः क्षाम क्षाम वहति रमणीयश्च भवति ॥ ३ ॥

पश्ये नन्मुर्दुर्दिनि रणन्तोरिते शान्तते
मार्गं गाय शिवति रेणुगामोदगर्भस्य वायोः ।
देवेनिम्ना गगनविपिनीपत्रमाधान्तरीय-
स्नात्यन्मूर्तिः श्वसिति बहुशो मृत्यवे चन्द्रपादान ॥ ४ ॥

एते भाट्टे ।

दत्याविष्टशिशिरवदनतिरिरामितरोहि अग्र
पिनद्धाक्षनपेरधेर रहर्षभागायन्नायगः ।
चिन्ताभागमनत्नानायनन्तेनोगुणावान्दन-
स्मरशरागिरिपि दरामिनिम्बि शीतोऽपि नो मृष्यते ॥ ५ ॥

रम्यं देहि पथा पुरा महानिधिनं दायं गैस्मते
तापोत्तरविसर्नैविगमपन्युष्टिः पर रासाः ।

---

१ [illegible]

दाक्षिण्येन ददाति वाचमुचितामन्तःपुरेभ्यो यथा
गोत्रेभ्यस्स्खलितस्तथा भवति च व्रीडावनम्रश्चिरम् ॥ ६ ॥

कालिदासस्यैतौ ।

हृद्योद्यानमरुत्तरङ्गितसरस्तीरे तरुणामध-
स्तल्पेऽनल्पसरोजिनीनवदलप्रायेऽपि निन्नात्मनः ।
धीरस्यापि मनाङ्मनस्तृणकुटीकोणान्तराले बला-
ल्लग्नोऽस्येति विभाव्यते परवशैरङ्गैरनङ्गानलः ॥ ७ ॥

कर्पूराम्बुनिषेकभाजि सरसैरम्भोजिनीनां दलै-
रास्तीर्णेऽपि विवर्तमानवपुषः स्रस्तस्रजि स्रस्तरे ।
मन्दोन्मेषदृशो किमन्यदभवत्सा काऽप्यवस्था तयो-
र्यस्यां चन्दनचन्द्रचम्पकदलश्रेण्यादि वह्नीयते ॥ ८ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्यैतौ ।

सा तन्वीति घनस्तनीति विकसल्लीलाब्जनेत्रेति च
स्वैरं संचरतीति वक्ति मधुरां वाचं विचित्रामपि ।
इत्थं विद्रुमपाटलाधरपुटां सीमन्तिनीं ध्यायतो
रोमाञ्चो रुदितं स्मितं प्रलपितं पान्थस्य संजायते ॥ ९ ॥

देशैरन्तरितः शतैश्च सरितामुर्वीरुहां काननै-
र्यत्नेनापि न याति लोचनपथं कान्तेति जानन्नपि ।
उद्ग्रीवश्चरणार्धरुद्धवसुधः कृत्वाऽश्रुपूर्णे दृशौ
तामाशां पथिकस्तथाऽपि किमपि ध्यायन् मुहुर्वीक्षते ॥ १० ॥

अमरुकस्य ।

॥ इति विप्रलम्भे वियोगिनोऽवस्थापद्धतिः ॥

---

१ मिति, क पाठभेद २ भ्रता, ३ प्रलप्त ४ समूल्य साक्षे, क पाठभेदा ५ अय नामनिर्देश क, पाठभेद

वियोगिप्रलापपद्धतिः (४३)

यातः क्व मनोभवस्य निरवद्योपायभूतो जनः
नात्यल्पमपि च कर्णमिति यत्नेन प्रसिद्धं गतम् ।
कष्टं तथापि विरहेक्षणता कम्पादगतं भव
चिरः शाठिजनः शरीरगुणो नीलस्वरा पद्मनाम् ॥ १ ॥

शर्वस्य ।

अहो बत नवो मम यदा श्रीशिवोऽजया ।
कान्ता प्रजायाङ्कुरस्तवाननया ॥ २ ॥

विद्यारस्य ।

मा दृष्टा चैनं दृष्टा नो मुषितास्ममधर ते ।
इत इदयर्थैरुपमन्येषां कम्पुरः कल्पम् ॥ ३ ॥

प्रभाकरदेवस्य ।

दिवसानुगर गाः सागरणानि योगा ।
दृश्यां मन पञ्चानि देशान्तरगतां प्रियाम् ॥ ४ ॥

धैर्यदेवस्य ।

गीति धुरं मन धैर्यं गुणानि विमुच्यते ।
कष्टं मदस्या मा वेगमहान्यादिदुःस्मरम् ॥ ५ ॥

माभिसार मनस्सरसं शीतमारुतगं
दन्दग्धं मां [illegible] भिमुखा भोगवेन ।
मान्याः पर्णैः स्थिति स्थिता प्रासमेता हसन्ती
चन्द्र चन्द्रं पवित्रपवित्रं मन्दिर मा नयाम ॥ ६ ॥

वैदेशिकस्य ।

अतिशयितवैदनो मनोभूरुरि(मर्मसि)भिनत्ति चन्द्र निन्यम् ।
यदि पुनरपि विरहस्य मार्गं न खलु मयाऽपगापिपदन्यदेहम् ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

[illegible]

अभिमुखे मयि संहृतमीक्षितं
हसितमन्यनिमित्तकृतोदयम् ।
विनयबाधितवृत्तिरतस्तया
न विवृतो मदनो न च संवृतः ॥ ८ ॥

स्निग्धं वीक्षितमन्यतोऽपि नयने यत्प्रेरयन्त्या तया
यातं यच्च नितम्बयोर्गुरुतया मन्दं विलासादिव ।
मागा इत्यवरुद्धया यदपि मा सासूयमुक्ता सखी
सर्वं तत्किल मत्परायणमहो कामी स्वतां पश्यति ॥ ९ ॥

कालिदासस्यैतौ ।

किं पक्कं सुकृतं किमंह इति मे नाद्यापि संवि[वे]द्म्यहं
तन्व्याश्चेतसि किंस्विदस्मि कलितः किं नेति नैव स्फुटम् ।
एतत्किञ्चिदभूत्तदा मयि सकृत् कृत्वा कटाक्षं ततः
स्निग्धव्याकुललोचनं तरलया सख्यस्तया वीक्षिताः ॥ १० ॥

मदालसकुरङ्ग्याद्वाटकात् ।

लीलाताण्डवितभ्रु विभ्रमचलद्वक्रं कुरङ्गीदृशा
साकूतं च सकौतुकं च सुचिरं न्यस्ताः किलास्मान् प्रति ।
नीलाब्जव्यतिमिश्रकेतकिदलद्राघीयसीनां स्रजा
सोदर्यस्सुहृदः स्मरस्य सुधया [दि]ग्धाः कटाक्षच्छटाः ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

तदत्तारं तावत्प्रथममथ चित्रार्पितमिव
क्रमादेवापाङ्गे सहजमिव लीलामुकुलितम् ।
ततः किञ्चित्फुल्लं तदनु घनबाष्पाम्बुलहरी-
परिक्षामं चक्षुः पततु मयि तस्या मृगदृशः ॥ १२ ॥

वीर्यमित्रस्य ।

प्रेमार्द्राः प्रणयस्पृशः परिचयादुद्गाढरागोदया-
स्तास्ता मुग्धदृशो निसर्गमधुराश्चेष्टा भवेयुर्मयि ।

१ विद्धन क २ मुग्धा क ख च,

[illegible]
[illegible] ॥ २४ ॥

[illegible]।

[illegible] मया
मा मा [illegible] तनः ।
[illegible]
[illegible] ॥ २५ ॥

[illegible]।

[illegible]
[illegible] निर्गतानि ।
[illegible]
[illegible] ॥ २६ ॥

[illegible]।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ २७ ॥

[illegible]।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ २८ ॥

[illegible]।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ २९ ॥

[illegible]।

काकार्यं शशलक्ष्मणः क्व च कुलं भूयोऽपि दृश्येन सा
दोषाणां प्रशमाय मे श्रुतमहो कोपेऽपि कान्तं मुखं ।
किं वक्ष्यन्त्यपकल्मषाः कृतधियः स्वप्नेऽपि सा दुर्लभा
चेतस्स्वास्थ्यमुपैहि कः खलु युवा धन्योऽधरं पास्यति ॥ ३० ॥

कालिदासस्य ।

हे यामिनीश जडिमा कतमस्तवैष
संघर्षमावहसि येन मुखेन तस्याः ।
त्वं वह्निमुद्गिरसि तद्विरहे करोति
पीयूषवर्षमिह तद्भवता विनापि ॥ ३१ ॥

गोत्रानन्दनस्य ।

पञ्चत्वं तनुरेतु भूतनिवहाः स्वांशं विशन्तु प्रभो
त्वा याचे द्रुहिण प्रणम्य शिरसा भूयोऽपि मे सन्त्विति ।
तद्वापीषु पयस्तदीयमुकुरे ज्योतिस्तदीयालय
व्योम्नि व्योम तदीयवर्त्मनि धरा तत्तालवृन्तेऽनिलः ॥ ३२ ॥

आकाशपोले ।

आक्रन्दाः स्तनितैर्विलोचनजलान्यश्रान्तधाराम्बुभि-
स्तद्विच्छेदभवाश्च शोकशिखिनस्तुल्यास्तडिद्विभ्रमैः ।
अन्तर्मे दयितामुखं तव शशी वृत्तिस्समैवावयो-
स्तत्किं मामनिशं सखे जलधर त्वं दग्धुमेवोद्यतः ॥ ३३ ॥

यशोवर्मण ।

भ्रमय जलदानम्भोगर्भान् प्रमोदय चातकान्
कलय शिखिनः केकागर्भान् कठोरय केतकान् ।
विरहिणि जने मूर्च्छां लब्ध्वा विनोदयति व्यथा-
मकरुण पुनस्संज्ञाव्याधिं विधाय किमीहसे ॥ ३४ ॥

[भवभूते ।]

१ अत्र नामनिर्देशः क पुस्तके । २ सह ख ग च ३ केकोत्कण्ठानिति मालतीमाधवे ।

मन्त्रायोग्य कृतं दशं यत्र तु गता न्यस्यन्त्यनुक्तं जनं
नो दृष्टेति मुधैव चञ्चलयसि किं वाचालतूर्णं गिरः ।
उन्मत्तोत्पन्नमदमदमदस्यामं कृतकुञ्ज-
स्वस्थाङ्गनिकर्तनेण भवतः पृष्टोऽप्ययं त्वम् ॥ ३५ ॥

वसुनागस्य ।

मृणालीयत्यङ्गे न भुजगपतिश्चन्दनतरौ
न भस्मैतत्कण्ठे कुवलयदलश्रीर्न गरलम् ।
सिताम्भोजं पाणौ स्फुरति न कपालं यदि सुधा
पुरारिर्दोषात् स्मरं विषमभितः प्रहरति ॥ ३६ ॥

उत्पलदेवस्य ।

ज्योत्स्नाः श्यामलिमानमानयत भोः सान्द्रैर्मषीकूर्चकै-
र्मन्त्रं तन्त्रमथ प्रयुज्य हरत श्वेतोत्पलानां स्मितम् ।
चन्द्रं चूर्णयत क्षणाच्च कणशः कृत्वा शिलापट्टके
येन द्रष्टुमहं क्षमे दश दिशस्तद्वक्त्रमुद्राङ्किताः ॥ ३७ ॥

राजशेखरस्य ।

स मन्दारः श्रीमान् कुसुमसुभगा माधवलता
विपन्नाश्चत्वारः सपदि सममेतत्तनुस्मृतम् ।
कथं तत्र प्राणानहं दयिता शान्तमथवा
शिर शिलापट्टे नियतमिह [नि] ध्याम्यति विधिः ॥ ३८ ॥

गौरेन्द्रस्य ।

दलति हृदयं गाढोद्वेगं द्विधा तु न भिद्यते
वहति विकलः कायो मोहं न मुञ्चति चेतनाम् ।
ज्वलयति तनूमन्तर्दाहः करोति न भस्मसात्
प्रहरति विधिर्मर्मच्छेदी न कृन्तति जीवितम् ॥ ३९ ॥

---

१ [illegible]

परिच्छेदातीतः स किल वचनानामविषयः
पुनर्जन्मन्यस्मिन्ननु भवपथं यो न गतवान् ।
विवेकप्रध्वंसादुपचितमहामोहगहनो
विकारः कोऽप्यन्तर्जडयति च तापं च कुरुते ॥ ४० ॥

एतौ भवभूतेः ।

घर्मांशुर्भगवानसूत यमुनां ताप्या (?) कृत गङ्गया
पाथोऽस्याः कथितं पुरारिमुकुटे नेत्रानलज्वालया ।
स्यन्दैश्चन्दनशाखिनां शतमुखैः किर्मीरनीरोर्मयः
सेवायै मलयाचलेन्द्रसरितः संभूय तिष्ठन्तु मे ॥ ४१ ॥

मालेयाद्रिस्त्वरितमुरसि क्षिप्यतां शैत्यहेतो-
रास्तां यद्वा स खलु निखिलः स्याद्दिलीया[१र्मे,]शेषः
त्यक्त्वा क्षारं जलधिसलिलं जाह्नवीतोयपूर्णा-
स्तूर्णं गात्रे मम जलमुचः कञ्चुकत्वं प्रयान्तु ॥ ४२ ॥

विल्हणस्यैतौ ।

शीतांशोरमृतच्छटा यदि करास्त(:क)स्मान्मनो मे दृशं
स[्प्लु]ष्यन्त्यथ कालकूटपटलीमेवाममेदूषिताः ।
किं प्राणान्न हरन्त्युत प्रियतमासञ्जल्पमन्त्राक्षरै
रक्ष्यन्ते किमु मोहमेमि हहहा नो वेद्मि केयं गतिः ॥ ४३ ॥

श्रीमदभिनवगुप्तस्य ।

विलीयेन्दुस्साक्षादमृतमयवापी यदि भवेत्
कलङ्कस्तत्रत्यो यदि च विकचेन्दीवरवनम् ।
ततः स्नानक्रीडाजनितजडभावैरवयवैः
कदाचिन्मुञ्चेयं मदनशिखिपीडापरिभवम् ॥ ४४ ॥

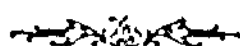
राजशेखरस्य ।

। इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वियोगिप्रलापप्रकरणम् ॥

---

१ मशेर क ख च २ सप्लुष्य क ख च.

नायकस्याग्रे दूत्युक्तिः (६१)

स्मरदवथुनिमित्तं गूढमुन्नेतुमस्याः
सुभग तव कथायां प्रस्तुतायां सखीभिः ।
भवति विततपृष्ठोदस्तपीनस्तनाग्रा
ततवलयितबाहुज्जृम्भितैस्साङ्गभङ्गैः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

मा गच्छ प्रमदाप्रिय प्रियशतैरभ्यर्थितस्त्वं मया
बाला प्राङ्गणमागतेन भवता प्राप्नोत्यवस्थां पराम् ।
किं चास्याः कुचकुम्भपीडनपरैरङ्गैरनङ्गातुरै-
र्मुच्यत्कञ्चुकजालकैरनुदिनं निस्सूत्रमस्मद्गृहम् ॥ २ ॥

मोरिकायाः ।

गन्तुं प्राङ्गणतो ददाति न मुहुः स्तम्भः कुरङ्गीदृशः
सान्द्रं स्वरभङ्गविभ्रमकला दत्ते न वक्तुं कियत् ।
मार्गं यान्तमवेक्षितुं न सहते त्वां बाष्पवारिप्लव-
स्तस्याः कञ्चुकिनो भवन्ति सुभग त्वद्दर्शने सात्त्विकाः ॥ ३ ॥

हरिहरस्य

श्वासैरुष्णानि वेगिभिर्नयनयोरुष्णाम्बुभिः शाम्यति
स्वेदाम्भोलववाहिना करतलेनापार्जिता म्लायति ।
इत्यालोक्य तया चन्द्रवदनया निर्वेपमानेनया
दूरोत्सारितहस्तया तव सखे श्रीदामना सिच्यते ॥ ४ ॥

रैलान्दस्य ।

त्वद्देशागतमारुतेन मृदुना मल्लालतोमाश्रया
तद्गात्राङ्कितवागनिश्चरसकेनार्पयन्त्या दृशम् ।
त्वत्प्रापामृतसिक्तकर्णपुटया त्वन्मार्गरात्रायने
नीतैः पञ्चमगीतिगर्भितगिरा नक्तं दिवं स्थीयते ॥ ५ ॥

शिशिरस्य

---

१ [illegible]

अङ्गेऽनङ्गज्वरहुतवहश्चक्षुषि ध्यानमुद्रा
कण्ठे जीवः करकिसलये दीर्घशायी कपोलः।
अंसे वेणी कुचपरिसरे चन्दनं वाचि मौनं
तस्यास्सर्वं स्थितमिति ननु त्वां विना क्वापि चेतः॥ ६॥

राजशेखरस्य[1]।

विलिम्पत्येतस्मिन्मलयजरसद्रोणमहसा
दिशा चक्रं चन्द्रे मुकुलमथ तस्या मृगदृशः।
दृशोर्बाष्पः पाणौ वदनमसवः कण्ठकुहरे
हृदि त्वं ह्रीः पृष्ठे वचसि च गुणा यत्र भवतः॥ ७॥

राजशेखरस्य[2]।

श्वासेषु प्रथिमा मुखं करतले गण्डस्थले पाण्डिमा
मुद्रा वाचि विलोचनेऽश्रुपटलं देहे च दाहोदयः।
एतावत्कथितं यदस्ति हृदये तस्याः कृशाङ्ग्याः पुन-
स्तज्जानासि ननु त्वमेव सुभग श्लाघ्या स्थितिस्तत्र या॥ ८॥

गोत्रानन्दनस्य।

चन्द्रं चन्दनकर्दमेन लिखितं सा मार्ष्टि दष्टाधरा
कामः पुष्पशरः किलेति सुमनोवर्गान् लुनीते च यत्।
वन्द्यं निन्दति यच्च मन्मथमसौ भङ्क्त्वाऽग्रहस्ताङ्गुली-
स्तत्कामं सुभग त्वया वरतनुर्वातूलतां शिक्षिता॥ ९॥

नन्दनस्य[3]।

अस्मिन् चन्द्रमसि प्रसन्नमहसि व्याकोचकुन्दात्विषि
प्राचीनं खमुपेयुषि त्वयि गते दूरं निजप्रेयसि।
श्वासः कैरवकोरकीयति मुखं तस्यास्सरोजीयति
क्षीरोदीयति मन्मथो दृगपि च द्राक् चन्द्रकान्तीयति॥ १०॥

भीमटस्य।

---

१. क्षेमेन्द्रस्य ग घ २ अथ नामनिर्देशः क पुस्तके ३ ग घ

निवसति यदि नर हृदये सा बाला सुभग वज्रघटितेऽस्मिन्।
तत्खलु कुशलं तस्या मदनशरैस्ताड्यमानायाः ॥ ११ ॥

तस्याः स्मरन्त्याः सुभग त्वदीयं मुहुर्मुहुर्मन्मथचेष्टितं तत्।
बभूव दृष्टिः क्षणमीलिताम्भा क्षणं प्रफुल्ला क्षणमश्रुमिश्रा ॥ १२ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्यैतौ।

उन्मीलन्ति नखैर्लुनीहि वहति क्षौमाञ्चलेनावृणु
क्रीडाकाननमाश्रयन्ति वलयक्वाणैस्समुत्रासय।
इत्थं वञ्जुलदक्षिणानिलकुहूकण्ठीषु साङ्केतिक-
व्याहारास्सुभग त्वदीयविरहे तस्यास्सखीनां मिथः ॥ १३ ॥

कस्यापि।

तावत्तावदपैतु ते पिकयुगं लम्बालकानां श्रियः
भृङ्गाली विरुणद्धि चूतकलिका सौभाग्यमाशंसति।
विश्रान्त्यै कथयामि निर्दय दशा तस्यास्तथा वर्तते
निश्वासानपि हन्तुमिच्छति यथा क्रूरो वसन्तानिलः ॥ १४ ॥

पशुपालस्य।

धत्ते दृष्टिपथातिविभ्रममलं सा पुष्पलावीजने
चैतन्यं क्षणमादरेण महता मोहान्निवृत्ता पृच्छति।
श्येना[नु?]नुयाति कोकिलरवानिस्ना सन्त्यज्य लीलाशुकान्
निर्मोके त्वयि दुर्लभे स्मितपरं शरणं वराक्या तया ॥ १५ ॥

नीरागा मृगलाञ्छने सुरपतिं स्वं नेक्षते दर्पणे
यस्मात् कोकिलकूजितादपि गिरं नोन्मुद्रयत्यात्मनः।
चित्रं दुस्सहदाहदायिनि घृतेऽप्याप्ते पुष्पायुधे
मुग्धा सा सुभग त्वयि प्रतिपदं प्रेमार्पितं पुष्यति ॥ १६ ॥

---

१ [illegible] २ [illegible]

स्पृशन्त्याः क्षामत्वं मदनशरपङ्क्त्यतिकरात्
कुरङ्गाक्ष्यास्तस्याश्शृणु सुभग कौतूहलमिदम् ।
अपूर्वेति त्रासात् परिहरति तां केलिहरिणी
न विश्वेऽप्याश्वासं दधति गृहलीलाशकुनयः ॥ १७ ॥

गृहीतं ताम्बूलं परिजनवचोभिः कथमपि
स्मरत्यन्तः शून्या सुभग विगतायामपि निशि ।
तथैवास्ते हस्तः कलितफणिवल्लीकिसलय-
स्तथैवास्य तस्याः क्रमुकफलपालीपरिचितम् ॥ १८ ॥

तीव्रः कोऽपि विजृम्भते वरतनोस्त्वद्विप्रयोगज्वरः
किं ब्रूमः सुभग त्वया परिजनः कौतूहलाद्दृश्यताम् ।
कण्ठे शेषमधैर्यगद्गदगिरा कृत्वा सखीनां तया
गौराङ्गि त्वमनङ्गतापसुहृदः सर्वाः परित्याजिताः(?)॥ १९ ॥

गलत्येका मूर्च्छा भवति पुनरन्या यदनयोः
किमप्यासीन्मध्यं सुभग निखिलायामपि निशि ।
लिखन्त्यास्तत्रास्याः कुसुमशरलेखं तव कृते
समाप्तिं स्वस्तीति प्रथमपदभागोऽपि न गतः ॥ २० ॥

बिह्लणस्यैते ।

चित्राय त्वयि चिन्तिते तनुभुवा सज्यं वितेने धनु-
र्वर्तिं धर्तुमुपागतेऽङ्गुलियुगे बाणा गुणे योजिताः ।
आरब्धे तव चित्रकर्मणि धनुर्मुक्तास्त्रभि(खि)न्ना भृशं
भित्तिं द्रागवलम्ब्य निर्दय चिरं सा तत्र चित्रायते ॥ २१ ॥

सिंहलपते ।

त्वामन्तः स्थिरभावनापरिणतं मत्वा पुरोऽवस्थितं
यावद्दोर्वलयं करोति रभसान्मुग्धा समालिङ्गितुम् ।
तावत्तां निजमेव देहमचिरादालिङ्ग्य बाधातुरां
दृष्ट्वा दृष्टिजलच्छलेन रुदितं मन्ये पयोदैरपि ॥ २२ ॥

त्वा चिन्तापरिकल्पितं सुभग सा संभाव्य रोमाञ्चिता
शून्यालिङ्गनसंवलद्भुजयुगेनात्मानमालिङ्गति ।
किं चान्यद्विरहव्यथाप्रशमनीं संप्राप्य मूर्च्छां चिरात्
प्रत्युज्जीवति कर्णमूलपतितैस्त्वन्नाममन्त्राक्षरैः ॥ २३ ॥

तन्वङ्ग्यास्त्वमिति प्रमादविगलं नासीति खेदालसं
चक्षुर्दूरपथावतारिणि जने व्यापारयन्त्या मुहुः ।
हर्षाविर्भवाः प्रतिक्षणभुवः स्वेदाम्बुदाहज्वरे
नेत्राम्भःकणिकाः पयोधरतटे पुष्यन्ति शुष्यन्ति च ॥ २४ ॥

केषामप्येते।

तस्यास्तापमहं नृशंस कथयाम्येणीदृशस्ते कथं
पद्मिन्याः स्मरसंज्वरं विनिहितं यस्याः स्मरासोरसि ।
आदौ शुष्यति संकुचत्यनु ततश्चूर्णत्वमापद्यते
पश्चान्मुर्मुरतां दधद्दहति च श्वासानिलैः सखीम् ॥ २५ ॥

[गि]रादङ्गणमङ्गणादपि बहिर्गच्छन्त्यन्तर्गृहं
नायाति यदि वेत्सि मेव सुन्दरी विश्रान्यवाचस्मरे ।
पर्यङ्कोऽपि तवाङ्गसङ्गसुभगः स्वेदाम्भसां निर्झर-
श्रेणीमण्डपतामवाप्य तया तस्मिन्लुठन्त्या मुहुः ॥ २६ ॥

तस्यास्त्वदा विरहाग्निशिखाकलाप-
तप्ते स्थितोऽसि हृदये सततं प्रियायाः ।
भ्रान्त्येव शीतलसमं हृदि सा कृपालो
बाष्प क्षणं वमति नैव खलु त्वदीये ॥ २७ ॥

सर्वाभिमतां याति यत्र ननु निगम्याः मिचमहं
न चेदस्ति प्रेमा कुरु तदपि कारुण्यकणिकाम् ।
अकस्मात्सा तस्यास्तनुमपि यस्याः स्थिरपदं
सर्वोऽपि विश्वासमिव मरणं वा प्रतिकृतिः ॥ २८ ॥

केषामप्येते।

अच्छिन्नं नयनाम्बु बन्धुषु कृतं तापः सखीष्वाहितो
न्यस्तं दैन्यमशेषतः परिजने चिन्ता गुरुभ्योऽर्पिता ।
अद्य श्वः किल निर्वृतिं व्रजति सा श्वासैः परं खिद्यते
विस्रब्धो भव विप्रयोगजनितं दुःखं विभक्तं तया ॥ २९ ॥

अमरुकस्य ।

संप्राप्तेऽवधिवासरे क्षणमसौ त्वद्वर्त्मवातायनं
वारं वारमुपेत्य निष्क्रिय तया निश्चित्य किञ्चिच्चिरम् ।
संप्रत्येव निवेद्य केलिकुररीः सास्रं सखीभ्यः शिशो-
र्माधव्यास्सहकारकेण करुणं पाणिग्रहो निर्मितः ॥ ३० ॥

कस्यापि ।

विलासिन्नासीने प्रतिवसतिमध्यं त्वयि तदा
दशां दीप्तां कृत्वा गृहमनु पदान्येत्य कतिचित् ।
मरु[त्व]न्तर्वाति द्रुतमिति भवद्दर्शनधिया
प्रदीपो [द्वा]राणां शत[मिति] तया किं न शमितः ॥ ३१ ॥

प्रदीपवसुन्धरस्य ।

तन्वी सङ्केतवेश्मन्यतनुतरुतले सा त्वदर्थं शयाना
जानीते नोपधानीकृतमपि भुजगं कुण्डलीभूतमन्तः ।
तस्या धम्मिल्लवान्तप्रसवपरिमलश्वाससौरभ्यलोभात्
सोऽपि श्रीखण्डलीला सुचिरमनुभवन्नाविरासीदकम्पः ॥ ३२ ॥

चित्रोत्कीर्णादपि विषधराद्भीतिभाजो निशाया
किं तद्ब्रूमस्त्वदभिसरणे साहसं नाथ तस्याः ।
ध्वान्ते यान्त्या यदतिनिभृतं मुग्धयाऽऽत्मप्रकाश
त्रासात्पाणिः पथि फणिफणारत्नरोधी व्यधायि ॥ ३३ ॥

हरिहरस्यैतौ ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विप्रलम्भे दूत्युक्तिः ॥

---

१ वा क ख च २ मपि क ख च

नायिकां प्रति विरहिसंदेशः (४५)

जीमूतप्रथमाम्बुशीकरवहच्छीतः पुरो मारुतः
पश्चात् प्रौढनिदाघचण्डकिरणप्रोपात्तसन्तापि च ।
तापाभ्यामसमञ्जसप्रकृतितनुं सन्तापितः प्रेयसा
सन्देशः परिपीडितः प्रणतिभिस्तस्याः सखीनामपि ॥ १ ॥

वेणीबन्धनरोपितैर्विलुलितैर्निरुत्तमितः कुन्तलै-
र्निन्यस्तः कुचकुम्भयोरविरतैर्बाष्पाम्बुभिस्तप्तयोः ।
अक्ष्णोस्सन्ततरोदनादरुणयोराश्लेषितः श्वासितो
लेख किं तदवापि यन्न सदृशं प्रेम्णोऽतिसीम्नस्तया ॥ २ ॥

उद्गृह्य स्वयमेव लेखमुदितस्वेदस्खलत्पाङ्गुलि-
न्यासिन्यस्तविटुमेषणाशिथिलं दृष्ट्वा लिपिमक्षमम् ।
एतत् किन्तु हताऽस्मि सम्प्रति दशा तस्यैवमासीदियं
वाष्पो हन्त करस्य कम्पितमिदं हन्तेति सा रोदिति ॥ ३ ॥

वाष्पस्तस्य न जायते किमु न किं लेखे करः कंपते
जानीषे किमु मामकं त्वयि तथा स्निग्धं तदीयं मनः ।
इत्थं नामभिधाय तत्करतलादादाय पत्रं सखी
वाचिह्नयति प्रगल्भवचना कौतूहलेऽपि क्रमात् ॥ ४ ॥

मार्गे मे निरपायता परिणतिं कार्यस्य भद्रोत्तरां
श्रुत्वा लेखगताननान्तमपरागं च नेदीयसीम् ।
स्वर्गद्वारं तत क्षमे मम दशा या पूर्वमुक्ता मया
भूयस्संस्मर तां च मानिनि पुरो माभूद्विपामुन्मदः ॥ ५ ॥

शृङ्गारिसारसदस्यैः ।

स्थानान्निर्गत्य दूरं व्रजति मयि निरे पुण्डरीके गरिम्णा
परावृत्य नेत्रे प्रणतिमुखगता वेपमानाद्ग्यष्टिः ।
दान्ते पल्लवदोरोः प्रणयननयनापरदानवारे
पाणि कामाग्निरोऽपि प्रशमति न गृहागन्मनो मे दुनोति ॥ ६ ॥

१ श्लु० क. ८३८

त्वद्रूपामृतपानदुर्ललितया दृष्ट्या क विश्रम्यतां
त्वद्वाक्यश्रवणाभियोगपरयोः श्राव्यं कुतः श्रोत्रयोः।
एभिस्त्वत्परिरम्भनिर्भररमैरङ्गैः कथं स्थीयतां
कष्टं त्वद्विरहेण सम्प्रति वयं कष्टामवस्थां गताः॥ ७॥

कयोरप्येतौ।

यत्त्वन्नेत्रसमानकान्ति सलिले मग्नं तदिन्दीवरं
मेघैरन्तरितः प्रिये तव मुखच्छायानुकारी शशी।
येऽपि त्वद्गमनानुकारिगतयस्ते राजहंसा गता-
स्त्वत्सादृश्यविनोदमात्रमपि मे दैवेन न क्षम्यते॥ ८॥

श्रीयशोवर्मण।

नित्यं त्वद्गुणकीर्तनेन निबिडं रोमाञ्चितैरङ्ककै-
स्त्वद्वक्त्रेन्दुविलोकनैकमनसः कान्ते सुखेनास्महे।
किन्तु त्वद्विरहोत्थितोद्धुरशिखिज्वालावृताङ्गे मयि
प्रस्थाप्यः कृपया निजाङ्घ्रिकमलोदन्ताम्बुदः शान्तये॥ ९॥

कस्यापि।

संक्षिप्यन्ते क्षणमिव कथं दीर्घयामास्त्रियामाः
सर्वावस्थास्वहरपि कथं मन्दमन्दातपं स्यात्।
इत्थं चेतश्चटुलनयने दुर्लभप्रार्थनं मे
गाढोष्माभिः कृतमशरणं त्वद्वियोगव्यथाभिः॥ १०॥

एतस्मान्मां कुशलिनमभिज्ञानदानाद्विदित्वा
मा कौलीनादसितनयने मय्यविश्वासिनी भूः।
स्नेहानाहुः किमपि विरहे ध्वंसिनस्ते ह्यभोगा-
दिष्टे वस्तुन्युपचितरसाः प्रेमराशीभवन्ति॥ ११॥

कालिदासस्यैतौ।

॥ इति भगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विरहिसन्देशपद्धतिः॥

---

१ कै कवि क ख च २ तस्मर क ख च.

नायिकां प्रति विरहिणोऽवस्थाकथनम् (४९)

पृष्टो लेखहरस्त्वं निर्गमदिनादारभ्य यं प्रेयसो
वृत्तान्तं तमखण्डितं मृगदृशो निर्व्याजमाह क्रमात् ।
दूराणः स्थपि तस्य कम्पानङ्गप्रमोहोत्तरा
तस्यास्तस्य मनोजनस्य च दशां प्रेमप्रकर्षोचिताम् ॥ १ ॥

समस्तेषु दृढ मिथस्तकल्पनाद्वन्द्वेषु चिन्तामयी
प्रायो बाष्पमयी शकुन्तमिथुनक्रीडासु कुर्वन् दृशम् ।
पश्यन्दुःखदशामिव प्रणयिनी स्त्योपकण्ठान्मृगान्
दूराणः स्मरणव्यथाभयमयानस्मान् स मार्गानगात् ॥ २ ॥

नूपः किं परमत्यगात्तव पतिस्त्वामना निशाथन्द्रिका-
मज्ज्ञीरेगगन्धमन्दमरुतां मध्येऽपि शान्तव्यथः ।
स्वां सङ्कल्पपथे समक्षयति यद्वाग्यीयसी जागरा
यन्नादन्ति दुरन्तदुस्सहतरां मोहो मनोवेदनाम् ॥ ३ ॥

तत्रैव परिणीविमुक्तमनदायानक्रियाकौतुकं
चित्तादौनिपमन्दरीकिसलयग्रामाभिलापं गजम् ।
दृष्ट्वा लोचनवारि भूरि विसृजन् ब्रूते स्म ते वल्लभः
प्राचीनं गजराज पानस्पृहा नो तुल्यमासीदिति ॥ ४ ॥

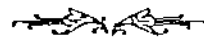
वृणु परमिदमन्ये यामिनीनां स यामे
क्षणमपि गुरुनिर्नः विभिदायातनिद्रः ।
गुरुतनु किमिदमस्मात्स्वप्नः क्वापि नान्तः
किमिति यदिनचातुर्योद्गतं नोपयेति ॥ ५ ॥

मुक्तिसहस्रोः ।

पश्चात्कर्मनिहृदयो स्मरान्तुरामभावनानिपुणः ।
शशिनि शशिनानिद्रास्तराणि नवार्थे भृशं स गुरा ॥ ६ ॥

॥ इति भाण्डागारिकजल्हणविनिर्मितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नायिकां प्रति विरहिणोऽवस्थाकथनम् ॥

दूतीं प्रति नायिकाप्रश्नः (४७)

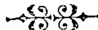
किं त्वं दूति गता गताऽस्मि सुभगे तस्यान्तिकं कामिनः
दृष्टः किं सुचिरं करोति किममौ वीणाविनोदक्रियाम् ।
सौभाग्योदयगर्वितः किमवदत्तत्रोत्तरं दत्तवान्
किं गर्वान्न हि वाष्पगद्गदतया [1]प्रतेम्न माया हि सा ॥ १ ॥

कथय निपुणे कस्मिन् दृष्टः कथं नु कियच्चिरं
किमभिलिखितं किं[2] तेनोक्तं कदा स उपैष्यति ।
इति बहुविधप्रेमोल्लासप्रकल्पितविस्तराः
प्रियतमकथाः स्वल्पेऽप्यर्थे प्रयान्ति न [3]नैष्ठताम् ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ ।

अलमलमघृणस्य तस्य नाम्ना पुनरपि सैव कथा गतस्स कालः ।
कथय कथय वा तथाऽपि दूति प्रतिवचनं द्विषतोऽपि माननीयम् ॥ ३ ॥

॥ इति भगदत्त जल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दूतीं प्रति नायिकाप्रश्नः ॥

१ भिलपि क ख च २ कान्तेनो क ख च ३ निर्मि क ख च तत्तत्स्थाने उपरि प्रदर्शिता पाठा शार्ङ्गधरपद्धतीया ।

दूत्युपहासपद्धतिः (४८

अनेन पीनरागेण पूर्णेनाधरेण ते ।
दूति निर्मितरागाशाना मनस्तुषु न्यूनता ॥ १ ॥

निःशेषच्युतचन्दनं स्तनतटं निर्मृष्टरागोऽधरो
नेत्रे दूरमनञ्जने पुलकिता तन्वी तवेयं तनुः ।
मिथ्यावादिनि दूति बान्धवजनस्याज्ञातपीडागमे
वापीं स्नातुमितो गतासि न पुनस्तस्याधमस्यान्तिकम् ॥ २ ॥

धर्मकीर्तेः ।

अधरेणोज्ज्वलाभासा भुजङ्गपरिपीडितेन ते दूति ।
नशोभित मनो मे जगन्निधिरिव मन्दरागेण ॥ ३ ॥

विशाखस्य ।

सद्भावादविमुक्तेन दूति मत्कार्यसिद्धये ।
स्वगात्राण्यपि दत्तानि वस्तुष्वन्येषु का कथा ॥ ४ ॥

वाल्मे ।

श्वासः किं त्वरितागतात्पुलकिता कस्मात्प्रसादः कृतः
स्रस्ता वेण्यपि पादयोर्निपतनात् नीवी गेमाद्गागमात् ।
स्वेदार्द्रं मुखमातपात्त्वया क्षामा विमत्युक्तिभि
र्दूति म्लानसरोरुहद्युतिधरस्योष्ठस्य किं वक्ष्यसि ॥ ५ ॥

शिलाभट्टारिकायाः ।

नायातो यदि तादृशं स शपथं कृत्वापि दूति प्रिय-
स्तार्हि कोपनया त्वया स्वदशनैर्ग्रस्ताधरः खण्डितः ।
स्वेदाम्भःकणदायि वेपितमिदं त्यक्त्वा भज स्वैरतां
को लोकस्य मतिं सभारगुटिरस्यान्तर्गतं ज्ञास्यति ॥ ६ ॥

हिरेरस्य ।

केनाप्यादरस्यां गुरुगिरिर्नादनुचितं
मदीयं यद्भागः कथयति हृत तेन सुहृदा ।
त्वया सम्पादितं निजागमनदानात् पुनरिदं
कृतं स्वार्थं दूति स्वामिजनमनोरञ्जननिपुणा ॥ ७ ॥

॥ इति श्रीवल्लभदेवविरचितायां सुभाषितावल्यां दूत्युपहासः ॥

[illegible]

नायिकानायकयोरवलोकनम् (४९)

तत्र नायिकावलोकनम्

नामापि स्त्रीति संह्लादि विकरोत्येव मानसम् ।
किं पुनर्दर्शनं तस्या विलासोल्लसितभ्रुवः ॥ १ ॥

कामन्दकस्य ।

प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनान्तरैः ।
प्राप्यते तेन निर्वाणं सरागेणापि चेतसा ॥ २ ॥

अस्या नेत्रपथं मन्ये गताया लोलचक्षुषि ।
भवन्ति पञ्चबाणस्य स्वबाणा एव वैरिणः ॥ ३ ॥

कयोरप्येतौ ।

यन्निष्पीड्य विरिञ्चेन स्यन्दितैषा मधुस्रुतिः ।
मन्ये तत्क्षौद्रपटलं त्यक्तं तेनेन्दुमण्डलम् ॥ ४ ॥

तापकाठिन्यचलतापरिम्लानीरकल्पयत् ।
दीपरत्नतडित्पुष्पेष्वस्याः प्रव्यक्तये विधिः ॥ ५ ॥

कैस्सुरैः केन शैलेन कुतोऽब्धेर्मथनादियम् ।
अजायत नवा लक्ष्मीरमृतेन्दुकलामयी ॥ ६ ॥

न त्वरा श्रेयसे पुंसां किमद्य क्रियता हरिः ॥
इमामजानन्नेष्यन्तीं जग्राह सहसा श्रियम् ॥ ७ ॥

हन्त मोहादिमामल्पं कालमप्रतिपालयन् ।
स्मरशम्भौ विचक्राम गौरीमात्रावलम्बनः ॥ ८ ॥

एते पञ्चेन्दुलेखायाम् ।

क्षीरसागरकल्लोललोललोचनयाऽनया ।
असारोऽपि हि संसारः सारवानिव लक्ष्यते ॥ ९ ॥

आकाशपोले ।

१ हृदि क स्मृति क पाठान्तरम् ।

लीलावृत्तपदा रणन्ती पदत्राणमधिकं नः ।
मानसमुपैति रव चिरगता राजहंसीव ॥ १० ॥

भट्टेन्दु।

अये कथं लीलारचनचतुरावामनयने
तुलाकोटिक्वाणैः कुसुमधनुषं जागरयति ।
अहो नेत्रद्वन्द्वं विस्मयति विलुठत् श्रुतिपथं
कथं न त्रैलोक्यं जयति मदनः स्मेरवदनः ॥ ११ ॥

पुरः स्थित्वा किंचिद्दलितमुखपाण्डुरस्य सखे
मन्दोदाः स्थापयन्ति सुरभिदमपूर्वमिव हसः ॥
स्तनश्रक्रान्तोरितिणितमुग्धगात नीवीनिबन्धा-
नवासाया केन स्खलयति नास्त्रेण सहसा ॥ १२ ॥

विद्वन्मर्दै।

उपहासायत्न यदिह नयने तस्य मना-
गनासारा रोऽस्य गलितहरिणःशीतकिरणः ।
सुधासारश्रावित्तनतरंगितुलना
स्मितन्यन्दितमापद्य नरेन्द्रविलासमणायिनीम् ॥ १३ ॥

राजशेखर।

विनाम्भोदाद् घनरुचिनिन्द्रामरगण-
नदिन्द्रा हेमद्युतिरिव निरभ्रा विलसति ।
विना स्वर्गङ्गा नभसि स्वमत्स्यप्रशफरी-
प्रविस्फारि स्फुरति विरहेन्दीवरवनम् ॥ १४ ॥

मदनस्य।

अमृतममृतं चन्द्रश्चन्द्रस्तथाम्बुजमम्बुजं
रतिरति रतिः कामः कामो मधूनि मधूनि ।
इति न भजते वस्तु भावः परस्परतुल्यतां
तदिदमपरा स्पर्धा यत्र सुतनुतरशान्तितनुम् ॥ १५ ॥

राजपुत्र विनयदत्तस्य।

१ [illegible]

कमलमनम्भसि कमले कुवलयमेतानि कनकलतिकायाम्।
सा च सुकुमारसुभगेत्युत्पातपरम्परा केयम् ॥ १६ ॥

श्रीशंकरगणस्य।

लावण्यसिन्धुरपरैव हि केयमत्र यत्रोत्पलानि शशिना सह संप्लवन्ते।
उन्मज्जति द्विरदकुम्भतटी च यत्र यत्रापरे कमलकाण्डमृणालदण्डाः ॥ १७ ॥

विक्रमादित्यस्य।

उभौ रम्भास्तम्भावुपरि विपरीतौ कमलयो-
रतदूर्ध्वं रत्नाश्मस्थलमथ दुरूहं किमपि तत्।
ततः कुम्भौ पश्चाद्बिसकिसलये कन्दलमथो
तदन्विन्दाविन्दीवरमधुकराः किं पुनरिदम् ॥ १८ ॥

कस्यापि।

तमस्तोमः पूर्वं तदनु सकलश्शीतलरुचिः
ततः कोकद्वन्द्वं तदनु न च किञ्चित् पुनरभूत्।
अनम्भस्यावर्तस्तदनु कदलीकाण्डयुगलं
ततोऽत्राश्चौ पद्मौ किमिदमतिचित्रैव रचना ॥ १९ ॥

देवबोधेः।

मन्ये पार्वणचन्द्रमध्यशकलेनासूत्रितैषा चिरा-
दङ्गैरद्भुतभङ्गिभिः परिणतव्युत्पत्तिना वेधसा।
योषित्सर्गविलक्षणाकृतिरियं यद्दृश्यते भाति च
छिद्रद्वारविलोक्यमानगगनेवाद्यापि चान्द्री तनुः ॥ २० ॥

बिल्हणस्य।

सरस्यामेतस्यामुदरवलिवीचीविलुलितं
यथा लावण्याम्भो जघनपुलिनोल्लङ्घनपरम्।
यथा लक्ष्यश्चायं चलनयनमीनव्यतिकर-
स्तथा मन्ये मग्नः प्रकटकुचकुम्भः स्मरगजः ॥ २१ ॥

दृष्टेर्णोरुयुगं विलङ्घ्य सुचिरं भ्रान्त्वा नितम्बस्थले
मध्येऽस्यास्त्रिवलीतरङ्गविषमे निष्पन्दतामागता ।
मद्दृष्टिस्तृषितेव संप्रति शनैरारुह्य तुङ्गौ स्तनौ
साकाङ्क्षं मुहुरीक्षते जललवप्रस्यन्दिनी लोचने ॥ २२ ॥

[illegible] ।

आनन्दोर्मिव्यतिकरदरस्मेरसंसक्तपक्ष्म
प्रेमोद्गारस्नपणमसृणापेचितस्निग्धतारम् ।
अन्तःखिन्नाभरपरिचयाद्भुग्नभ्रूलतान्तं
चक्षुश्चेतो हरति हरिणीलोचनायास्तदेतत् ॥ २३ ॥

[illegible] ।

जगति जयिनस्ते ते भावा नवेन्दुकलादयः
प्रकृतिमधुराः सन्त्येवान्ये मनो मदयन्ति ये ।
मम तु यदियं याता लोके विलोचनचन्द्रिका
नयनविषयं जन्मन्येकः स एव महोत्सवः ॥ २४ ॥

भवभूतेः ।

इति नायिकावलोकनम्

अथ नायकस्यावलोकनम् ।

दृष्टेन यापि गुरुणेव जनेन रोषादुल्लङ्घ्य नायकसमीपमुपं मनस्वि ।
सा हन्त नीरजगमनमनिरोधहेतुस्तस्या घनस्तनतटोऽपि गुरुर्बभूव ॥ २५ ॥

[illegible] दृष्टं प्रियं भवनजालकमाससाद ।
तस्या विलोचनपरंपरया [illegible] क्षणेन ॥ २६ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ २७ ॥

[illegible]

॥ इति श्रीमद्[illegible] सूक्तिमुक्तावल्यां [illegible] ॥

[illegible]

स्त्रीवर्णने बाल्यावस्था (५०)

अमन्दानन्दनिष्पन्दमपास्तान्यक्रियाक्रमम् ।
जगज्जन्मोत्सवे तस्याः पीतामृतमिवाभवत् ॥ १ ॥

सर्गव्यापारखिन्नस्य वहोः कालाद्विधेरपि ।
आसीदिमा विनिर्माय श्लाघ्यः शिल्पपरिश्रम ॥ २ ॥

दग्धो विधिर्विधत्ते न सर्वगुणसुन्दरं जनं कमपि ।
इत्यपवादभयादिव हरिणाक्षी वेधसा विहिता ॥ ३ ॥

लावण्यपुण्यपरमाणुदल तदन्यदन्यस्स चापि निपुणः खलु कोऽपि वेधा ।
येनाद्भुता कृतिरियं विहिता विशिष्टकार्येषु कारणविशेषगुणोऽनुमेयः॥ ४॥

त्रिविक्रमस्यैते ।

घुणाक्षरन्यायतया विधात्रा विनिर्मितेयं मृगशावकाक्षी ।
जाने पुनः कौशलमेतदीयमेतादृशीं यद्यपरां विधत्ते ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

चित्रे निवेश्य परिकल्पितसत्त्वयोगा
रूपोच्चयेन [१]विधिना मनसा कृता नु ।
स्त्रीरत्नसृष्टिरपरा प्रतिभाति सा मे
धातुर्विभुत्वमनुचिन्त्य वपुश्च तस्याः ॥ ६ ॥

कालिदासस्य ।

वक्त्रं निर्मलमुन्नता कुचतटी मध्यप्रदेशः कृशः
श्रोणीमण्डलमङ्गनाकुलगुरोर्देवस्य सिंहासनम् ।
कृत्वा चारुदृशश्चतुष्टयमिदं तुष्टाव मन्ये विधि-
र्हर्षाद्गद्गदगद्यपद्यरचनागर्भैश्चतुर्भिर्मुखैः ॥ ७ ॥

बिल्हणस्य ।

दृशः पृथुतरीकृताः जितनिजाब्जपत्रत्विष-
श्चतुर्भिरपि साधु साध्विति मुखैः समं व्याहृतम् ।
शिरांसि चलितानि विस्मयवशाद्ध्रुवं वेधसा
विधाय ललनां जगत्त्रयललामभूतामिमाम् ॥ ८ ॥

१ भिन. क. ख च २ घटिता क. ख च

लावण्यद्रविणव्ययो न गणितः क्लेशो महान् स्वीकृतः
स्वच्छन्दस्य सुखं जनस्य वसतश्चिन्ताज्वरो निर्मितः ।
एषापि स्वयमेव तुल्यरमणाभावाद्वराकी हता
कोऽर्थश्चेतसि वेधसा विनिहितस्तन्व्यास्तनुं तन्वता ॥ ९ ॥

भट्टवर्धनस्य ।

आस्यं सोच्छ्रि[नि]तपार्वणेन्दुवदनं नेत्रामृतोत्पन्न-
श्रीगर्भा दशनच्छदस्य रुचिरा तोषं प्रवाल्यद्युतिम् ।
यत्नाद् दृष्टिसुधामयीं त्रिजगतः शिल्पी विधाय स्वयं
मन्ये दर्पवशादजायत निजस्तोत्रप्रचण्डः कविः ॥ १० ॥

पद्मानन्दसुन्दरविशालनेत्रः क्व वेधाः सर्वाङ्गकान्तिचतुरं क्व च रूपमस्याः ।
मन्ये महेश्वरभयान्मकरध्वजेन प्राणार्थिना युवतिरूपमिदं गृहीतम् ॥ ११

लावण्यामृतदीर्घिका कुलगृहं सौभाग्यसौन्दर्ययो-
र्मन्ये साधारस्रजस्त्वन्दलिरियं जीयात्सहस्रं समाः ।
लोकालोकनकौतुकाय बहुना शिल्पश्रमेणादरा-
न्मन्ये या विधिना विधाय विहितं सृष्टिध्वजारोहणम् ॥ १२ ॥

केशटस्य ।

भजन्त्याभावात्सिद्धपरिचयमुपेन्द्रः खलु तदा
यदा नाभीपङ्केरुहवसतिनाऽस्रजि विधिना ।
इयं यत्राप्ताता क्षणमपि भवेल्लोचनपथं
कथं तस्य स्थाने निवसति तदद्यापि कमला ॥ १३ ॥

त्रिविक्रमस्य ।

निर्मान्ति नयनश्रियः कुरङ्गं वक्त्रस्य हासश्शशी
भ्रूयुग्मस्य मनाभिं मन्मथधनुर्योनिर्मित्य स्मितस्याश्रुतः ।
सङ्गत्य च मत्तकोकिलकृन्तान्युल्लिङ्गपेणादितः
सर्वाङ्गीणमहो विधेः परिणतं विज्ञानचित्रं चिरात् ॥ १४ ॥

राजशेखरस्य ।

इति श्रीभगवानन्दगिरिविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां [स्त्री]वर्णनप्रकरणम् ॥

---

१ २ ३ ४ ५ ... , ... , ... , ... , ... ,
... ६ ७ ८ ...।

वयस्सन्धिपद्धतिः (५१)

अनाकूतैरेव प्रियसहचरीणां शिशुतया
वचोभिः पाञ्चालीमिथुनमधुना मङ्गमयितुम् ।
उपादत्ते नो वा विरमति न वा केवलमियं
कपोलौ कल्याणी पुलकमुकुलैर्दन्तुरयति ॥ १ ॥

मुरारेः ।

समं विलासोऽङ्कुरितः स्तनाभ्यां त्रपा विलासेन महावतीर्णा ।
अवर्तितास्यास्त्रपयैव सार्धं कान्तः प्रकारो वचसां कृशाङ्ग्याः ॥ २ ॥

जयतुङ्गोदयात् ।

परिहरति वयो यथा यथाऽस्याः स्फुरदुरुकन्दलशालि बालभावम् ।
द्रढयति धनुषस्तथा तथा ज्या स्पृशति शरानपि सज्जयन्मनोभूः ॥ ३ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

लीलाताण्डवितभ्रु चारुवदनं किञ्चित्प्रगल्भे दृशौ
स्तोकोद्भेदनिवेदितस्तनमुरो मध्यं दरिद्राति च ।
अस्या यज्जघनं घनं च कलया प्रत्यङ्गमेणीदृशः
सत्यं [चौ ?] र इव स्मरैकसुहृदा तद्यौवनेनार्पितः ॥ ४ ॥

आकण्ठार्पितकञ्चुकाञ्चितमुरो हस्ताङ्गुलीमुद्रणा-
मात्रामुद्रितहास्यमास्यमलसाः पाञ्चालिकाकेलयः ।
तिर्यग्लोचनवलितानि वचसां छेकोक्तिसंक्रान्तयः
तस्यासीदति शैशवे प्रतिकलं कोऽप्येष केलिक्रमः ॥ ५ ॥

दृष्टिश्शैशवमण्डना प्रतिकलं प्रागल्भ्यमभ्यस्यते
पूर्वाकारमुरस्तथापि कुचयोश्शोभां नवामीहते ।
नो धत्ते गुरुतां तथाऽप्युपचिताभोगा नितम्बस्थली
तन्व्याः स्वीकृतमन्मथं विजयते नेत्रैकपेयं वयः ॥ ६ ॥

---

१ कारयति ख. च कार इव क. २ इत आरभ्य स्त्रीणामवयववर्णनपद्धतौ मुखवर्णने 'विधायापूर्वपूर्णेन्दु' मिति श्लोक यावत् ख, च पुस्तकयो भूयान् ग्रन्थो विगलित ।

भ्रुवोः कान्तिर्लीना परिणतिरपूर्वा नयनयोः
स्तनाभोगो व्यक्तस्तरुणिमनि संरम्भसमये ।
इदानीं बालायाः किममृतमयः किं विषमयः
स्मितानन्दस्याशाद्भुजनितमधुरः पञ्चमरवः ॥ ७ ॥

लज्जा मान्द्यमुपैति पुनरर्द्धं स्फीता जघन्यश्रिय—
स्ताः कान्ता वलिभिश्च मध्यमभुवो भूम्यां धृतो वरिमा ।
पञ्चेषुर्विजिगीषते त्रिजगतीं तद्धान्यतारुण्ययो–
र्द्वैराज्ये समुपस्थिते मृगदृशः किं केन नारभ्यते ॥ ८ ॥

प्रेमारम्भि न भक्ति न मतिरनोऽप्युक्तं च गुप्तं तथा
यन्नाशाचितमानन शनि समाधाने च दाने च धीः ।
उत्पन्नो मधुरस्य कोऽपि शिशुतातारुण्ययोरन्तरे
वर्धिष्णुर्मृगनन्दुषो विजयते द्वैरिभ्यमुग्धो रसः ॥ ९ ॥

दरोन्नान चक्षुः पल्लिनविरस्थापाङ्गचपलं
भविष्यद्विन्नाविन्ननपुनरागमान्मसुरः ।
नितम्बं संक्रान्ताः कतिपयरसा गौरवपुषो
वपुर्मुग्धद्वान्य किमपि कमनीय मृगदृशः ॥ १० ॥

पल्लिनगरिमा श्रोणिर्मध्य विरुद्धवलित्रयं
हृदयमुदयत्पत्रं पञ्चानिगल्लनतापनम् ।
मुहुरिनरुच रसः स्तुपलागृतरापिष
समवयगिरन्दान्यं तस्या वपुस्तनुते प्रियम् ॥ ११ ॥

केन कस्येदं ।

गत्वे मन्दनमान्वतैर पुन्ने वैदग्ध्यगर्वोदस्यै
न्यान्ता कैतविभूषणानि तनुते तारुण्यमेवाग्रहम् ।
मन्दा मन्दुरनेन्नाय भवे शरीरेषु निशासमं
तन्या विभ्रमनाटु पर नृतभावे विवदी भरः ॥ १२ ॥

लास्याभ्यासमिषेण चित्रमनया गात्रार्पणं शिक्षितं
लीलापक्ष्मडोलनेन दलिता कण्ठस्य कुण्ठा गतिः।
किं व्यावर्णनया समस्तलटभालङ्कारतामेष्यति
स्वल्पेनैव परिश्रमेण रमणी देवस्य रामागुणैः॥ १३॥

दोलायां जघनस्थलेन चलता लोलेक्षणा लज्जते
धत्ते दिक्षु निरीक्षणं स्मितमुखी पारावतानां रुतैः।
स्पर्शैः कण्टककोटिभिः कुटिलया लीलावने नेष्यते
सज्जं मौग्ध्यविसर्जनाय सुतनोः शृङ्गारमित्रं वयः॥ १४॥

बिल्हणस्यैते।

कुरङ्गीवाङ्गानि स्तिमितयति गीतध्वनिषु य-
त्सखीं कान्तोदन्तं श्रुतमपि पुनः प्रश्नयति यत्।
अनिद्रा यच्चान्तः स्वपिति तदहो वेद्म्यभिनवां
प्रवृत्तोऽस्यास्सेक्तुं हृदि मनसिजः प्रेमलतिकाम्॥ १५॥

त्रिविक्रमभट्टस्य।

पाञ्चालीमिथुनेषु नातिरसिका लीला विभूषाविधौ
सोत्कण्ठा कलगीतिषु प्रियतमालापेषु लज्जालसा।
स्मारंस्मारमहर्निशं प्रियसखीसंभोगवार्ता पुन-
स्सन्दिग्धा मदनेन तत्र विदुषा बाला चिरं लीयते॥ १६॥

आकाशपोलेः।

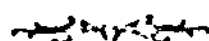
प्रायो दास्यति नो पयोधतटी गन्तुं पुरस्तादिति
ध्यानेनैव चकास्ति साचिगमने शिक्षारसश्चक्षुषोः।
अन्तःस्थानमिव प्रदातुमधुना कस्यापि पुण्यात्मनो
निर्गन्तुं बहिरुन्नतं स्तनतटं विस्तारि सन्नह्यते॥ १७॥

इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वयस्सन्धिपद्धतिः।

---

१ 'साशङ्कं तनुकण्टकक्षतभिया क्रीडावने क्रीडति' इति शार्ङ्गधरपद्धतौ पाठः

तारुण्यपद्धतिः (५२)

दृशोः सीमायातः श्रवणयुगलेन प्रतिकलं
स्तनाभ्यां संरुद्धे हृदि मनसिजास्तिष्ठति बलात् ।
नितम्बः प्राबल्यं क्षिपति रशनादाम परितः
प्रवेशस्तस्याङ्गे वपुषि तरुणिम्नो विजयते ॥ १ ॥

बिल्हणस्य।

पर्याप्तस्तनभारपीडितमुरस्तेनैव मध्यो हतः
पुंसां चित्रवधं भ्रुवौ विदधते काचित् दृशोश्चापलः ।
किं भूयः कथितेन पक्ष्मलदृशः पूर्णे तथा यौवने
कन्दर्पः परिपूर्णविश्वविजयः किं दर्पतो नाचरेत् ॥ २ ॥

कस्यापि।

मुखं विकसितस्मितं वशितवक्रिम प्रेक्षणम्
समुच्छलितविभ्रमा गतिरपास्तसंस्था मतिः ।
उरो मुकुलितस्तनं जघनमंसबन्धोद्धुरं
बतेन्दुवदनातनौ तरुणिमोद्गमो मोदते ॥ ३ ॥

स्कन्दस्य।

पत्या मुक्तासनस्थगनयत्नसंस्थिना लोचनाभ्यां
श्रोणीबिम्बस्य जाते ननु तां सेवते मध्यभागः ।
यां तां कुचसविकासमङ्गलिगं च यत्नं
लक्ष्यन्तां गुणविनिमयः कल्पितो यौवनेन ॥ ४ ॥

शाणोल्लीढस्य नूनं मनसिजशरशिखाशनिः
हृद्यं दर्पणशालिना स्मरवशीकरणेन चानायितम् ।
भ्रूभङ्गानिलानुगामिषु दृशो यान्ते च लज्जा मनाक्
श्रोणीभारिणि यौवने मृगदृशः कोऽप्येष कौतुकः ॥ ५ ॥

[illegible]। गङ्गाधरस्य।

तरन्तीवाङ्गानि स्खलदमललावण्यजलधौ
प्रथिम्नः प्रागल्भ्यं स्तनजघनमुन्मुद्रयति च ।
दृशोर्लीलारम्भास्स्फुटमपवदन्ते सरलता-
महो सारङ्गाक्ष्यास्तरुणिमनि गाढः परिकरः ॥ ६ ॥

कुम्भकस्य ।

गतं कर्णाभ्यर्णं प्रसरति तथाऽप्यक्षियुगलं
कुचौ कुम्भारम्भौ तदपि चिबुकोत्तम्भनरुची ।
नितम्बप्राग्भारो गुरुरपि गुरुत्व मृगयते
कथञ्चिन्नो तृप्तिस्तरुणिमनि मन्ये मृगदृशः ॥ ७ ॥

रुद्रस्य ।

ऊरुद्वन्द्वमनिन्दितं प्रथयता श्रोणीं समातन्वता
रोमालीं सृजता समागमयता नाभिं गभीरश्रिया ।
मध्यं क्षामयता स्तनौ घनयता कान्त्या मुखं लिम्पता
तन्वङ्ग्या[1] नवयौवनेन किमपि प्रत्यङ्गमुन्मीलितम् ॥ ८ ॥

तरत्तारं चक्षुः क्षपयति मुनीनामपि दृशः
कुचद्वन्द्वाक्रान्तं हृदयमहृदः कान्न कुरुते ।
गतिर्मन्दीभूता हरति गमनं मन्मथवना-
महो तुल्यं तन्व्यास्तरुणिमनि सर्वं विजयते ॥ ९ ॥

रुद्रस्य ।

भ्रूभङ्गः कुटिलः स्तने च गरिमा दृष्टेर्गतिर्मन्थरा
विस्रब्धं हसितं कपोलफलके वैदग्ध्यवक्रं वचः ।
नोद्दिष्टं गुरुणा न बन्धुकथितं दृष्टं न शास्त्रे क्वचित्
बालायास्स्वयमेव मन्मथकलापाण्डित्यमुन्मीलति ॥ १० ॥

स्मितपरिवृता वृत्तिर्वाचामपाङ्गतरङ्गित
नयनचरितं पादन्यासो नितम्बभरालसः ।
इहह सुतनोर्लीलासूत्रैः कृतं पदमङ्गके
वहतु मदनः शोभामात्रं धनुर्ननु संप्रति ॥ ११ ॥

घोरकस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां तारुण्यवर्णनपद्धतिः ॥

---

[1] तत्तन्वङ्ग्या ग घ

स्त्रीणामङ्गवर्णनपद्धतिः (५२)

तत्र प्रथमं केशपाशः ।

स्नेहं परित्यज्य निपीय धूमं तन्व्याः कचा मोक्षपथं प्रपन्नाः ।
निकामसङ्गात्पुनरेव बद्धा अहो दुरन्ता विषयेषु सक्तिः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

स्नानार्द्रमुक्तेष्वनु धूपवासं विन्यस्तसायन्तनमल्लिकेषु ।
कामो वसन्तात्ययमन्दवीर्यः केशेषु लेभे पदमङ्गनानाम् ॥ २ ॥

कालिदासस्य ।

उन्मीलद्वदनेन्दुकान्तिविसरैर्दूरं समुत्सारितं
भग्नं पीनकुचस्थलस्य च रुचा हस्तप्रभाभिर्हतम् ।
एतस्याः कलविङ्ककण्ठकदलीकल्पं मिलत्कौतुका-
दप्राप्ताभिमुखं रुषेव सहसा केशेषु लग्नं तमः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

हृतं यद्यपि नीलाब्जं हृता मदमषी गजात् ।
अलकानां तथाऽप्यस्याः प्रापुः कान्तिं न षट्पदाः ॥ ४ ॥

वैद्यभानुपण्डितस्य ।

शौरिन्यान्तःक्षमादान्ध्यमत्वर्दयोऽन्तमाश्रयः ।
कृष्णद्युतिः सुगन्धिश्चादधे कं समाकुलम् ॥ ५ ॥

शार्ङ्गदे

ललाटम् ।

अस्या ललाटे रचिता सखीभिर्विभाव्यते चन्दनपत्रलेखा ।
आपाण्डुरक्षामसरोजमित्रानङ्गबाणव्रणपट्टिकेव ॥ ६ ॥

मम्मट ।

भ्रुवौ ।

भ्रूलतायुगलं भाति तस्याः कन्दर्पधनुषः ।
पञ्चवीर इति नामावंशाद्विनिर्गता ॥ ७ ॥

विद्यानन्द ।

जडस्येन्दोर्लक्ष्मीं गतमपि मदान्धस्य करिणः
　[किं]शोरस्य छायां हरतु हरिणस्येक्षणगताम् ।
इदं तु श्यामाङ्ग्याः किमपि ललितं यन्मदनतः
　समक्षं भ्रूक्षेपैर्धनुरपि विदग्धादपहृतम् ॥ ८ ॥

यत्रैता लहरीचलाञ्चलदृशो व्यापारयन्ति भ्रुवं
　यत्तत्रैव पतन्ति सन्ततममी मर्मस्पृशो मार्गणाः ।
तच्चक्रीकृतचापसंञ्चितशरप्रेङ्खत्करः क्रोधनो
　धावत्यग्रत एव शासनधरस्सज्यं यदासां स्मरः ॥ ९ ॥

नेत्रे—

नूनमाज्ञाकरस्तस्यास्सुभ्रुवो मकरध्वजः ।
यतस्तन्नेत्रसंचारसूचितेषु प्रवर्तते ॥ १० ॥

यथा यथाऽस्याः स्तनयोः समुन्नतिस्तथा तथा लोचनयोरिति चक्रताम् ।
अहो सहन्ते बत नापरोदयं निसर्गतोऽन्तर्मलिना मनागपि ॥ ११ ॥

कयोरप्येतौ ।

सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति पुरुषस्तावदेवेन्द्रियाणां
　लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव ।
भ्रूचापाकृष्टमुक्ताः श्रवणपथजुषो नीलपक्ष्माण एते
　यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिमुषो दृष्टिबाणाः पतन्ति ॥ १२ ॥

बाणस्य ।

नासा—

पुराणबाणत्यागाय नूतनास्त्रकुतूहलात् ।
तन्नासा भाति कामेन तूणीवाधोमुखीकृता ॥ १३ ॥

बिल्हणस्य ।

पुण्डरीकमिवाभाति नासावंशगमौक्तिकम् ।
कुचसिंहासनस्थस्य स्मरभूपस्य सुभ्रुवः ॥ १४ ॥

क्षेमेन्द्रस्य[४]

१ शि क, ख च २ लहरीश्चला चलदृशोर्भ्या क ३ प्रश्चितशिर क ४ ग पुस्तके अयं निर्देशः ।

नासाऽस्मीया निजपुष्पतूणं जगत्त्रयन्यस्तशरत्रयस्य ।
श्वासानिलामोदभरानुमेया दधद्धिराणीं कुसुमायुधस्य ॥ १५ ॥

श्रीहर्षदेवस्य ।

स्मरारेः संगाद्याभिनवमणिनारी विधुरयं
समापूर्ण गान्धर्वमधरसुधया देवविततम् ।
अतो नासाग्रेऽसौ तदुपहृतये मौक्तिकमिषात्
स्फुटं दैत्यामात्योऽप्यमतनभूतोऽन्तरगतः ॥ १६ ॥

कर्णौ—

सौन्दर्यपात्रे वदनेन्दौ श्रुतशोभनभीतया ।
मूर्च्छितौ श्रवणाभ्यां पाशाविव मृगीदृशा ॥ १७ ॥

बिल्हणस्य ।

कपोलौ—

आरब्धान्यविविधमदन्मधं परेन्दुबिम्बाकृतिः
पूर्णिमाप्रकटजृम्भमाणकलिकाकर्णावतंसक्रियाम् ।
तन्वङ्ग्याः परिकल्पयन्निव दृश्यतां सम्प्रति चान्तरं
शारन्धं तन्वन्निव प्राश्नन्निशाकान्ते कपोलस्थले ॥ १८ ॥

श्रीवरस्य ।

येषां च ता तुल्यकरौ रथूनां कर्णागतौ गन्धगजाननानि ।
भृङ्गाः सहेलं यदि नापतिष्यन् कोऽवेदयिष्यद्गजमस्तकानि ॥ १९ ॥

अथ —

द्विजराजनिभाशाय गण्डौ गण्डाविमुच्यते ।
तत्त्वतोऽपि तन्वङ्ग्या विश्लेषः केन हेतुना ॥ २० ॥

इन्दुस्य ।

स्मरशरमुख सम्मर्दो मधुनि मधून्यणौ
मधुगिरिव पुनरपि मसृणं पदम् ।
मधुरविपुलदंष्ट्रप्रसरन्मन्त्रगिरितो
वस्तु परिहारपरस्माद् भ्यानिपातदनन्तरात् ॥ २१ ॥

वाग्देव्याः ।

अधरक्षतम्—

सर्वस्यैव हि रत्नस्य व्रणेऽर्घः परिहीयते ।
दयिताधररत्नं तु व्रणितं यात्यनर्घताम् ॥ २२ ॥

अयि मृगाक्षि तवाधरपल्लवे दयितदन्तपदं न भवत्यदः ।
भुवनमोहनमन्त्रपदाङ्कितं किमुत यन्त्रमिदं स्मरयोगिनः ॥ २३ ॥

कयोरप्येतौ ।

दन्ताः—

भाति दन्तच्छदेनास्यास्स्वच्छा दशनमल्लिका ।
सरस्वत्यक्षमालेव पूजापद्मदलाञ्चिता ॥ २४ ॥

विल्हणस्य ।

द्विधा विधाय शीतांशुं कपोलौ कृतवान्विधिः ।
तन्व्यास्तद्रसनिष्यन्दबिन्दवो रदनावली ॥ २५ ॥

कपोलकवेः ।

कपोलौ लोलाक्ष्या मधुमुकुललीलाविजयिना-
वुरोजौ रेजाते कनककलशाभोगसुभगौ ।
दृशौ वातोत्खेलत्तरलतरनीलोत्पलरुचौ
वचो नो जानीमः किममृतमयं किं विषमयम् ॥ २६ ॥

मुखम्—

तस्या वदनचन्द्रस्य कान्तिरन्यैव जायते ।
कलङ्कतुलनां धत्ते यत्र नासाग्रमौक्तिकम् ॥ २७ ॥

भानुपण्डितस्य ।

विधायापूर्वपूर्णेन्दुं मुखमस्या अभूद्ध्रुवम् ।
धाता निजासनाम्भोजविनिमीलितदुःस्थितः ॥ २८ ॥

श्रीहर्षस्य ।

आरब्धे दयितामुखप्रतिसमे निर्मातुमस्मिन्नपि
व्यक्तं जन्मसमानकालमिलितामंशुच्छटां वर्षति ।
आत्मद्रोहिणि रोहिणीपरिवृढे पर्यङ्कपङ्केरुहः
सङ्कोचादतिदुःस्थितस्य न विधेस्तच्छिल्पमुन्मीलितम् ॥ २९ ॥

मुरारेः ।

बिभ्राणो मृगमन्ययमेव तिमिपि मौलं तपस्त्यपता-
मारादोतु निरन्तरं त्रिदिवदः पीयूषसत्रेण च ।
देहार्धेन पुनः करोतु यदि वा भूतप्रभुस्त्वार्चनं
तद्वत्य सदृशत्वयापि भविता नङ्कं न शीतद्युतिः ॥ ३० ॥

गोप्तानन्दनस्य ।

यदपि विबुधैः सिन्धोरन्तः कथञ्चिदुपार्जितं
तदपि सकलं चारु स्त्रीणां मुखेषु विभाव्यते ।
सुरसुमनसः श्वासामोदे शशी च कपोलयो-
रमृतमधरे तिर्यग्भूते विषं च विलोचने ॥ ३१ ॥

भैमस्य ।

अनाकाशे चन्द्रः सकलमिलदञ्जद्वन्द्वसहितो
गृहीतः पश्चार्धे कुटिलकुटिलैस्तमोऽपि निर्मितः ।
सुधां मुञ्चन्मुञ्चन्निशमय मनोमोहजननीं
विमुच्यानालीय रजत जगतः कर्तुमुदिता ॥ ३२ ॥
अनानन्दश्चन्द्रो भाति न कथं नाम सुदृशां
मयारोऽस्याभिसिन्धमभिगदे यः कोटिभिरवनीम् ।
मुखेन्दोर्जगं याम्यः प्रियपाणिकरस्य तरुणा
मुखेन्दोर्मार्गं हरति हरिणाक्ष्याः परिणतः ॥ ३३ ॥
रुचं भेत्स्यामि चन्द्रः प्रतिदिवसमसौ शान्तिमभ्येति गुर्वीं
नेत्रश्वासां हरिण्याक्ष्यहमिति विक्रमत्युत्पन्नदैर्घ्यसायाम् ।
दूराते न तथापि प्रियमपि कनरां वीक्ष्य फलिनिरूपाया
वैदग्ध्यात् क्षीणपक्षो विरतिमपरं मत्सरे नास्ति भद्रम् ॥ ३४ ॥
साधु चन्द्रमसि पुष्करैः कृतं मीलितं यदभिरामताधिके ।
उद्यता जयिनि कामिनीमुखे तेन साहसमनुष्ठितं पुनः ॥ ३५ ॥

श्रीमेन्द्रस्य ।

देव यदन्तरस्पृहीमनाङ्गामन्त्रयं त्वमनाम्य विषमे नयने गृहाण ।
कोऽयमर्दं कामशोभिरामापनाःपाम्नाशान्तुरं यदि भवाननुकम्पुकामः ॥ ३६ ॥

वेदलदेः ।

१ ३ ४ ६ पुस्तक[illegible] ।

कण्ठः—

कण्ठस्य विदधे कान्तिं मुक्ताभरणता यथा ।
तस्यास्स्वभावरम्यस्य मुक्ताभरणता तथा ॥ ३७ ॥

शकवृद्धेः[1] ।

मातङ्गकुम्भसंस्पर्शजातपातकशङ्कया ।
स्नातीव मुक्ताहारोऽस्याः स्फुरत्कान्तिजले गले ॥ ३८ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य ।

अयं त्रयाणां ग्रामाणां निधानं मधुरध्वनिः ।
रेखात्रयमितीवास्याः सूत्रितं कण्ठकन्दले ॥ ३९ ॥

बिल्हणस्य ।

बाहू—

दयिताबाहुपाशस्य कुतोऽयमपरो विधिः ।
जीवयत्यर्पितः कण्ठे मारयत्यपवर्जितः ॥ ४० ॥

शब्दवद्भिरलङ्कारैरुपेतमतिकोमलम् ।
सुवृत्तं काव्यवद्रेजे तद्बाहुलतिकाद्वयम् ॥ ४१ ॥

शकवृद्धेरेतौ ।

सरले अपि दोर्लेखे चित्रं चञ्चलचक्षुषः ।
अमुग्धाभ्यो मृणालीभ्यः कथमाजह्रतुः श्रियम् ॥ ४२ ॥

बिल्हणस्य ।

हस्ततलम्—

कान्तिप्रकर्षं दशनच्छदेन सन्ध्याघने बद्धपदं हरन्त्याः ।
तस्या गृहोद्यानसरोगतस्य हस्तस्थ एवाम्बुरुहस्य रागः ॥ ४३ ॥

कुमारदासस्य ।

अङ्गुल्यः—

अङ्गुलीभिः कुरङ्गाक्ष्याः शोभते मुद्रिकावली ।
प्रोतेव बाणैः पञ्चेषोः सूक्ष्मा लक्ष्यपरम्परा ॥ ४४ ॥

बिल्हणस्य ।

१ नास्या इति शार्ङ्गधरपद्धतौ ।

सुदीर्घा रागशालिन्यो बहुपर्वमनोहराः।
तस्या विरेजुरङ्गुल्यः कामिनां संकथा इव ॥ ४५ ॥

दारुके।

स्तनौ—

मुखेन्दुचन्द्रिकापूरप्लाव्यमानौ पुनः पुनः।
शीतभीताविवान्योन्यं तस्याः पीडयतः स्तनौ ॥ ४६ ॥

तत्कुचौ चरतः किंचिन्नूनं मनसिजव्रतम् ।
नित्योन्मुखौ यदाभाते मौलिरत्नस्य भास्वतः ॥ ४७ ॥

बिल्हणस्यैते ।

तस्याः स्मितस्नपनपूर्णमुखेन्दुबिम्बा—
  न्निर्गच्छदच्छघनकांशुसुधां निधातुम् ।
पीनस्तनद्वयमिषात्कनकोपकुम्भौ
  शोभाढ्यः सगुणिताविव पद्मजेन ॥ ४८ ॥

नन्दिरामस्य ।

नायं शशी तन्मुखमेतदस्मान्न विश्लेषयति द्वयं नौ ।
इति स्म नक्तंदिव पश्यतस्तौ तस्या मुखेन्दुं कुचचक्रवाकौ ॥ ४९ ॥

कुमारदासस्य ।

पङ्केरुहान्तपरिरम्भभयान्मृगाक्ष्या जातं सरोजयुगलं कुचरूपधारि ।
शरणं न धातृविहितं परिहर्तुमस्य भूयोऽपि येन घनचन्दनपङ्कयोगः ॥५०॥

उत्प्रेक्षावल्लभस्य ।

तटान्तःस्रोतोभ्यः स्फुटितसरणीयातु कठिनतां
  विविच्य स्पष्टोऽपि स्तनभारेण घटितौ ।
स्तनाभोगाभ्यासाः सततनिपतत्पाथ्यमरण-
  स्मरोन्मेषाः केषाञ्चुरिव न स्मार्तो पुरनयः ॥ ५१ ॥

धीङ्कुरे

निरीक्ष्य निर्गाद्वलिनी हन्यादिति भारिपरिस्पदम् ।
तरणागतमिव स्थाति शाणिं कुचयुगं तस्याः ॥ ५२ ॥

मङ्गलिकस्य

धृतघनरुचिरद्युतिना विलसद्धारेण मण्डलाग्रेण ।
दलयति कं नाभिमुखं बाला कुचमण्डलाग्रेण ॥ ५३ ॥

विजयशर्मणः ।

स्तनराजौ तथाऽन्योन्यं मण्डलाक्रमणोद्यतौ ।
कर्तुं यथैतयोस्सन्धिर्विधात्राऽपि न शक्यते ॥ ५४ ॥

तन्वङ्ग्याः स्तनयुग्मेन मुखं न प्रकटीकृतम् ।
हाराय गुणिने स्थानं न दत्तमिति लज्जया ॥ ५५ ॥

काठिन्यमङ्गैर्निखिलैर्निरस्तं स्तनौ कृशाङ्ग्याः शरणं जगाम ।
अधः पतिष्याव इतीव भीत्या न शक्नुतस्तावपि हातुमेतम् ॥ ५६ ॥

केषामप्येते ।

मध्यम्—

निर्णेतुं शक्यमस्तीति मध्यं तव नितम्बिनि ।
अन्यथा नोपपद्येत पयोधरभरास्थितिः ॥ ५७ ॥

कस्यापि ।

अंशुकेन जघनं तिरोदधे कञ्चुकेन च कुचौ मृगीदृशाम् ।
पीयमानमनिशं प्रियेक्षणैः क्षामतामिव जगाम मध्यमम् ॥ ५८ ॥

माधवमागधस्य ।

वपुःप्रकर्षादुपचीयमानस्तनद्वयस्योद्वहनश्रमेण ।
अत्यन्तकार्श्यं वनजायताक्ष्याः मध्यो जगामेति ममैष तर्कः ॥ ५९ ॥

कुमारदासस्य ।

सुवृत्तभावेऽत उन्नतौ स्तनौ गुरुर्नितम्बोऽप्ययमन्यतः स्थितः ।
कथं भजे कान्तमितीव चिन्तया ततान तन्मध्यमतीव तानवम् ॥ ६० ॥

चन्द्रसूरेः ।

१ नुपपरयेव च २. मदिरेक्षणाया ख हरिणेक्षणाया च ३ कुमारिराजस्य ख च.

मध्येन तन्वा विजितः कृशाङ्ग्याः पञ्चाननः काननमभ्युवास ।
तस्याः स्तनद्वन्द्वनदीपिपासुः कुम्भीन्द्रकुम्भौ कुपितो भिनत्ति ॥ ६१ ॥

[illegible]

वलित्रयम् ।

नाभिबिलस्य सोपानं तन्वङ्ग्या यद्वलित्रयम् ।
येनानिमिषदृष्टीनां नृणामप्युपजायते ॥ ६२ ॥

विशालदेवस्य ।

दरिद्रमुदरं दृष्ट्वा चक्रे भारावपूर्णयोः ।
पश्चात् स्तनयोस्तस्या गिरिवर्गो विषमं विधिः ॥ ६३ ॥

विरहणस्य ।

तनुत्वरमणीयस्य मध्यस्य न भुजस्य न ।
अभवद्विरतामस्या नान्यः शान्तिरुद्भवे ॥ ६४ ॥

(पाठान्तर·) कस्यापि ।

मध्येऽस्याः स्थितविरस पीवरस्तनकलशे न पयस्यदृशाम् ।
दृश्यते मदनविलासः पुरस्य हि मनागपि स्खलितम् ॥ ६५ ॥

शिशिरमयूरस्य ।

रोमराजिः—

भाति रोमावली तस्याः पयोधरभरोन्नता ।
नाना रत्नमयीव शोणीविद्रुमभूषितः ॥ ६६ ॥

बिल्हणस्य ।

भातीन्दुसुन्दरनितम्बपयोधरान्तरोमावलीविपुलनागपदं प्रियायाः ।
तत्तुङ्गपीनकुचपर्वतदुर्ग नाभिरन्ध्रः कथयतीव महानिधानम् ॥ ६७ ॥

कस्यचित् ।

गम्भीरनाभिसरसि स्नात तन्व्या नाभिमण्डलम् ।
कुचकुम्भौ स्तनवर सहसा नाभिमण्डलौ ॥ ६८ ॥

[illegible]

अमुष्मिन् लावण्यामृतसरसि नूनं मृगदृशः
स्मरश्शर्वप्लुष्टः पृथुजघनभागे निपतितः ।
यदङ्गाङ्गाराणां प्रशमपिशुना नाभिकुहरे
शिखा धूमस्येयं परिणमति रोमावलिर्वपुः ॥ ६९ ॥

रामस्य ।

नाभि —

मन्ये समाप्ते लावण्यसारसर्गे मृगीदृशः ।
अपूरयित्वैव गतो नाभिरन्ध्रं चतुर्मुखः ॥ ७० ॥

बिल्हणस्य ।

कुचकुम्भौ समालम्ब्य तरन्ती कान्तिनिम्नगाम् ।
प्रमादतस्ततो भ्रष्टा दृष्टिर्नाभौ निमज्जति ॥ ७१ ॥

नायं हारस्य मध्ये तरलमरकतो नाभिदेशे कृशाङ्ग्याः
नैषाऽप्यत्र त्रियामारमणशुचिरुचिः पद्धतिर्मौक्तिकानाम् ।
नाभीलावण्यवाप्यामयमसमशरस्त्र्यक्षकोपाग्निदग्धो
मग्नस्तस्यापि झम्पापतनसमुदिता शीकरश्रेणिरेषा ॥ ७२ ॥

नितम्ब —

तन्नितम्बस्य निन्दन्ति वृद्धिं परिजनाङ्गनाः ।
काञ्चीनवनवग्रन्थिग्रथनेन कदर्थिताः ॥ ७३ ॥

स कथं न स्पृहणीयो विषयरतैस्तन्नितम्बविन्यासः ।
शान्तात्मनाऽपि विहितं विश्वसृजा गौरवं यत्र ॥ ७४ ॥

कस्यापि ।

अमृतमधुरैः काञ्चीनादैः कृताभयडिंडिमे
त्रिवलिलहरीलावण्याम्भःकणोत्करकर्बुरे ।
विषमनयनज्वालाजालावलीढपराक्रमो
लुठति मदनस्तन्वङ्गीनां नितंबशिलातले ॥ ७५ ॥

भट्टसोमेश्वरस्य ।

---

१ मिषात्, शार्ङ्गधरपद्धतौ २ गर्भे क ख च.

जघनम्—

स्तनयुगमपि नाभेर्न्यस्य विधाय मृगीदृशो
[illegible] पुरा स्वभसादिव ।
तदनु सहसा निःशेषेण प्रजापतिना भृशं
पृथुपृथुना स्थूलस्थूला कृता जघनस्थली ॥ ७६ ॥

[illegible]स्य ।

तस्याः [illegible] घनम् ।
दृष्ट्वा [illegible] मनसा ययुः ॥ ७७ ॥

[illegible] ।

मुक्तेरपि विगतपानकनोपभोगः श्रेयान्स मुग्धमिह वस्तुनि नः प्रमाणम् ।
यत्सङ्गमनावसरो रशनाकलापे मुक्ता अपि स्तनयुगे पुनरेव बद्धाः ॥ ७८ ॥

उत्प्रेक्षावल्लभस्य ।

ऊरू—

मध्ये नूनं सभाव्य [illegible]हारिणी ।
[illegible] ॥ ७९ ॥

बिल्हणस्य ।

[illegible] विधातुः न निर्मितौ [illegible] ।
[illegible] ॥ ८० ॥

कुमारदासस्य ।

[illegible]—

[illegible] भाति [illegible] ।
[illegible] ॥ ८१ ॥

बिल्हणस्य ।

[illegible] न [illegible] न हंसः ।
[illegible] ॥ ८२ ॥

कस्यापि ।

[illegible]

तदीयजङ्घे सन्तापं यज्जनस्यातिरागिणः ।
जनयाञ्चक्रतुस्तीव्रं तत्र हेतुविलोमता ॥ ८३ ॥

शक्रवृद्धेः ।

चरणयुगलम्—

अमूल्यस्य मम स्वर्णतुलाकोटिद्वयं कियत् ।
इति रोषादिवाताम्रं पादयुग्मं मृगीदृशः ॥ ८४ ॥

जाग्रतः कमलाल्लक्ष्मीं यज्जग्राह तदद्भुतम् ।
पादद्वयस्य मत्तेभगतिस्तेये तु का स्तुतिः ॥ ८५ ॥

यस्याः पादनखश्रेणी शोभते लटभभ्रुवः ।
रत्नावलीव लावण्यरत्नाकरसमुद्धृता ॥ ८६ ॥

त्रिल्हणस्यैते ।

प्रसीद मैवं परिभूदखण्डं ताराधिपं ते वदनामृतांशुः ।
इतीन्दुमुख्याः पतितेव पादे तारातिनिर्दीप्तनखच्छलेन ॥ ८७ ॥

कुमारदासस्य ।

गतम्—

सलीलमियमायान्ती कामिनी गजगामिनी ।
उन्नताङ्घ्रिनखज्योतिःपुष्पैर्भुवमिवार्चति ॥ ८८ ॥

कस्यापि ।

ईरयन्त्या जनं सर्वं निरागसमवज्ञया ।
मातङ्गाना गतिर्यादृक् तादृगासीदसंशयम् ॥ ८९ ॥

शक्रवृद्धे. ।

कान्तिः—

अवयवेषु परस्परबिंबितेष्वतुलनिर्मलकान्तिषु तत्तनोः ।
अयमयं प्रविभाग इति स्फुटं जगति निश्चिनुते चतुरोऽपि कः ॥ ९० ॥

श्रीभीमसिंहपण्डितस्य ।

---

१ मारख क ख, च २ कामिनी क, ख, च

तदा तरङ्गस्य बिभर्ति विभ्रमं विलेपनामोदमुचः स्फुरद्युतः ।
हरन्दुराश्रमे नदीदलाद्भुतवर्णमध्यमपि सौरभं यदि ॥ ९१ ॥

श्रीहर्षस्य

आसारस्य मनोहरस्य महिमा तद्वैभवं तद्वयः
सा कान्तिश्च विभाति यत्र सुमनःसौभाग्यभाग्योदयः ।
पर्यङ्कस्य विशेषवर्णनविधौ तस्यास्य च क्षमो
यस्याशिश्रितनुरगमभोगि भोगविलासस्पदम् ॥ ९२ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

इति आसनवर्णनम् ।

अथ नन्दन गणिकावर्णनम् ।

पदे वारे प्रयाणे च परां प्राप्तापुरागता ।
अतो विद्वज्जनस्यापि स्पृहणीया मृगेक्षणा ॥ ९३ ॥

गुरुणा स्तनभारेण मुखचन्द्रेण भास्वता ।
शनैश्चराभ्यां पादाभ्यां रेजे ग्रहमयीव सा ॥ ९४ ॥

प्राणानां च वियोगाय मृदाम्भाह्यपसारिणः ।
नित्या पञ्चगता सर्वे प्राणा मरणान्तरः ॥ ९५ ॥

स्तनतटमतीव तुङ्गं मध्यो निम्नः समुन्नतं जघनम् ।
विषमे मृगशावाक्ष्या वपुषि नरे क इव न स्खलति ॥ ९६ ॥

केषाञ्चित् ।

मुखेन चन्द्रकान्तेन महानीलैः शिरोरुहैः ।
पाणिभ्यां पद्मरागाभ्यां रेजे रत्नमयीव सा ॥ ९७ ॥

गतिरेषा च नागेन वपुष्कं च रम्भया ।
पाणी स्तनौ च सुगाभ्युन्नरसाप्यगुः ॥ ९८ ॥

शार्ङ्गधरस्य ।

स्वभ्यस्तरूपाऽपि नवैव नित्यं विनाऽपि हासं हसतीव कान्त्या ।
मदाहतेऽपि स्खलतीव भावैर्वाचं विना व्याहरतीव दृष्ट्या ॥ ९९ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

तद्वक्त्रं यदि मुद्रिता शशिकथा तच्चेत्स्मितं का सुधा
तच्चक्षुर्यदि हारितं कुवलयैस्ताश्चेद्गिरो धिङ्मधु ।
धिक्कन्दर्पधनुर्भ्रुवौ यदि च ते किं वा बहु ब्रूमहे
यत्सत्यं पुनरुक्तवस्तुविर्पयस्सर्गक्रमो वेधसः ॥ १०० ॥

राजशेखरस्य ।

तद्वक्त्रस्य कलङ्क एव तुलना पीयूषधाम्नाऽपि यत्
कन्दर्पस्य धनुर्निदर्शनमिदं निन्दास्पदं तद्भ्रुवोः ।
सा तल्लोचनयोस्त्रपा कुवलयैस्साधर्म्यचिन्ताऽपि या
तस्यास्तत्प्रतिबिम्बमेव नियत मात्राविसंवादिनी ॥ १०१ ॥

गोत्रानन्दनस्य ।

सौरभ्यं मृगलाञ्छने यदि भवेदिन्दीवरे वक्रता
माधुर्यं यदि विद्रुमे तरलता कंदर्पचापे यदि ।
रम्भायां यदि विप्रतीपवलनं प्राप्तोपमानं तदा
तद्वक्त्रं तदुदीक्षणं तदधरस्तद्भ्रूस्तदूरुद्वयम् ॥ १०२ ॥

कस्यापि ।

कमलशरधिरंभासैकतानुक्रमाढ्यं कनककलशभाराक्रान्तसौदामिनीकम् ।
किसलयितमृणालं हारगर्भप्रवालं कुवलयितशशाङ्कं कौतुकं सा विधातुः १०३

सूक्तिसहस्रात् ।

यतो यतोऽङ्गादपयाति कञ्चुकस्ततस्ततस्स्वर्णमरीचिवीचयः ।
यतो यतोऽस्या निपतन्ति दृष्टयस्ततस्ततः श्यामसरोजवृष्टयः ॥ १०४ ॥

॥ इति सामान्येन स्त्रीस्वरूपवर्णनम् ॥

इति श्रीभगदत्तजल्हणाविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां अखिलाङ्गवर्णनपद्धतिः ॥

---

१ विरस शार्ङ्गधरीयपद्धतिः २ पि क ख च

नायकातिथ्यम् (५८)

स्तुतमपि याद्दुन्ते विमनर्गक हसमपि लोचन नाम भर स्थिरम्।
नमसोगतमप्यपराधिनं न परिरब्धुमङ्गं न च वीक्षितुम् ॥ १ ॥

कस्यचित्।

श्रुत्वा गर्जितमम्बरे जलमुचः सद्यो भयादुन्मुखी
यावन्मुञ्चति नाश्रु मुञ्चति तथा यावच्च मेघो जलम्।
तावत्प्राङ्गणसीमनि प्रियतमं प्राप्तं निरस्ता तनुं
रोमोद्भेदवती निषिञ्चति वधूरानन्दबाष्पोर्मिभिः ॥ २ ॥

भूतिमदगद्।

यान्ते नेन्द्रमपाङ्गिकाक्रिमन्यप्रवर्धीनयः पुँवती
श्रुत्वा शब्दमभीष्टयानविभोदतिस्यपराङ्गणे।
आनन्दाम्बुहृतां वनाङ्गजनं नामाप्रगन्नादगूल
यानं गौरवपातशान्यमममन्दीथैः परामर्शयत् ॥ ३ ॥

कस्यचित्।

आयाते दयिते मरुस्थलभुवामुत्प्रेक्ष्य दुर्लङ्घतां
गेहिन्या परितोषबाष्पतरलामासज्य दृष्टिं मुखे।
दत्त्वा पीलुशमीकरीरकवलान् स्वेनाञ्चलेनादरा-
दुन्मृष्टं करभस्य केसरसटाभारावलग्नं रजः ॥ ४ ॥

अङ्गनुदम।

आगच्छत मुनितो यत येनार्नितो गृहं प्रति।
मयम मागि दः पूत्पः कि जारः कि प्रयेन्दः ॥ ५ ॥

देवकी।

दीर्घा वन्दनमालिका विरचिता दृष्ट्यैव नेन्दीवरैः
पुष्पाणां प्रकरः स्मितेन रचितो नो कुन्दजात्यादिभिः।
दत्तं स्वेदमुचा पयोधरभरेणार्घ्यं न कुम्भाम्भसा
स्वैरेवावयवैः प्रियस्य विशतस्तन्व्या कृतं मङ्गलम् ॥ ६ ॥

अमरुक।

[illegible]

किञ्चित्कम्पितपाणिकङ्कणरवैः पृष्टं ननु स्वागतं
व्रीडानम्रमुखाब्जया चरणयोर्न्यस्ते च नेत्रोत्पले ।
द्वारस्थस्तनयुग्ममङ्गलघटे दत्तः प्रवेशो हृदि
स्वामिन् किं न तवातिथेरसमुचितं सख्याऽनयाऽनुष्ठितम् ॥ ७ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

येनैव सूचितनवाभ्युदयप्रसङ्गा मीनाहतिस्फुरिततामरसोपमेन ।
अन्यं निमील्य नयनं मुदितेव सुभ्रूर्वामेन तेन नयनेन ददर्श कान्तम् ॥८॥

उत्प्रेक्षावल्लभस्य ।

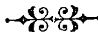
आनन्दोद्गतवाष्पपूरपिहितं चक्षुः क्षमं नेक्षितुं
वाहू स्वेदितयैव कम्पविधुरौ शक्तौ न कण्ठग्रहे ।
वाणी साध्वसगद्गदाक्षरपदा सक्षोभलोलं मनः
सत्यं वल्लभसङ्गमोऽपि सुचिराज्जातो वियोगायते ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

केयूरीकृतकङ्कणावलिरसौ कर्णावतंसीकृत-
व्यालोलालकपद्धतिः पथि पुरो बद्धाञ्जलिः पृच्छति ।
यावत्किञ्चिदुदन्तमात्मकमितुस्तावत्स एवेत्यथ
व्रीडावक्रितकण्ठकाण्डमवला भिन्ना न कैः कैः रसैः ॥ १० ॥

राजशेखरस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विप्रलम्भे नायकातिथ्यप्रकरणम् ॥

१. व क ख चं. २ सेदत एव क सेदतयेव ख स्वेदतयेव च

मानेमानिन्यवस्थापद्धतिः (५५)

स्फुटतु हृदयं कामः कामं करोतु तनुं तनुं
न सखि चटुलप्रेम्णा कार्यं पुनर्दयितेन मे ।
इति सरभसं मानावेगादुदीर्य वचस्तया
रमणपदवी सारङ्गाक्ष्या निरन्तरमीक्षिता ॥ १ ॥

पतन्तु [illegible] दृष्टिर्भ्रष्टा [illegible] सखि प्रेमवत्
स्मरन्तु पुनर्योऽन्तरस्मान्मे विदीर्यतु [illegible] ।
तदपि न मया संभाष्योऽसौ पुनर्दयितः शठः
स्फुटति हृदयं मलिनान्तरे मे यदि तत्क्षणात् ॥ २ ॥

दूरादुत्सुकमागते विचलितं संभाषिणि स्फारितं
संश्लिष्यत्यरुणं गृहीतवसने कोपाञ्चितभ्रूलतम् ।
मानिन्याश्चरणानतिव्यतिकरे बाष्पाम्बुपूर्णं क्षणा-
च्चक्षुर्जातमहो प्रपञ्चचतुरं जातागसि प्रेयसि ॥ ३ ॥

भ्रूभेदो गुणितश्चिरं नयनयोरभ्यस्तमामीलनं
रोद्धुं शिक्षितमादरेण हसितं मौनेऽभियोगः कृतः ।
धैर्यं कर्तुमपि स्थिरीकृतमिदं चेतः कथंचिन्मया
बद्धो मानपरिग्रहे परिकरः सिद्धिस्तु दैवे स्थिता ॥ ४ ॥

तद्वक्त्राभिमुखं मुखं विनमितं दृष्टिः कृता पादयो-
स्तस्यालापकुतूहलाकुलतरे श्रोत्रे निरुद्धे मया ।
पाणिभ्यां च तिरस्कृतः सपुलकः स्वेदोद्गमो गण्डयोः
सख्यः किं करवाणि यान्ति शतधा यत्कञ्चुके संधयः ॥ ५ ॥

[illegible]

[illegible]
[illegible] संचितः ।
[illegible]
[illegible] ॥ ६ ॥

[illegible]

१ [illegible]

भ्रूभङ्गे सहसोद्गतेऽपि वदनं नीतं पराङ्नम्रता-
मीषत्तं प्रति भेदकारि हसितं नोक्तं वचो निष्ठुरम् ।
अन्तर्बाष्पजडीकृतं प्रभुतया चक्षुर्न विस्फारितं
कोपश्च प्रकटीकृतो दयितया मुक्तश्च न प्रश्रयः ॥ ७ ॥

श्रीहर्षस्य ।

भ्रूभङ्गे रचितेऽपि दृष्टिरधिकं सोत्कण्ठमुद्वीक्षते
रुद्धायामपि वाचि सस्मितमिदं दग्धाननं जायते ।
कार्कश्यं गमितेऽपि चेतसि तनू रोमाञ्चमालम्बते
दृष्टे निर्वहणं भविष्यति कथं मानस्य तस्मिन् जने ॥ ८ ॥

भट्टनरेन्द्रस्य ।

किञ्चिद्बाष्पजलावलिप्तमलिने नेत्रे मनाक्कुञ्चिते
रागो विस्फुरणानुबन्धरुचिरः सन्दर्शितो गण्डयोः ।
कम्पश्चाधरपल्लवे विरचितः कोपं कुरङ्गीदृशा
नो जाने किमयं प्रियं प्रति कृतः कोपोऽभिलाषोऽथवा ॥ ९ ॥

यावन्नो सखि गोचरं नयनयोरायाति तावद्द्रुतं
गत्वा ब्रूहि यथाद्य ते दयितया मानस्समालम्बितः ।
दृष्टे धूर्तविचेष्टिते तु दयिते तस्मिन्नवश्यं मम
स्वेदाम्भःप्लुतरोधनिर्भरतनोः स्मेरं मुखं जायते ॥ १० ॥

धर्मस्य ।

आकुञ्च्य प्रणतिं पटान्तपिहितौ पादौ करोत्यादरा-
द्व्याजेनागतमावृणोति हसितं न स्पष्टमुद्वीक्षते ।
मय्यालापवति प्रतीपवचना सख्या समं भाषते
तस्यास्तिष्ठतु निर्भरप्रणयिता मानोऽपि रम्योदयः ॥ ११ ॥

मीनस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां मानिन्यवस्थापद्धतिः ॥

मन्युनयपद्धतिः (५६)

यस्याः [illegible] प्रियः [illegible] न निर्गाहितो
[illegible] [[illegible]] [illegible] ।
[illegible] मुहुर्दृते ॥ १ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] पाणिः ।
[illegible]
[illegible] गुणिनम् ॥ २ ॥

[illegible] न मन्युः ।
[illegible] ॥ ३ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
न [illegible] ॥ ४ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ५ ॥

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] पुनः ॥ ६ ॥

[illegible]

अङ्गुल्यग्रनखेन बाष्पसलिलं विक्षिप्य विक्षिप्य किं
तूष्णीं रोदिषि कोपने बहुतरं फूत्कृत्य रोदिष्यसि ।
यस्यास्ते पिशुनोपदेशवचनैर्मानेऽतिभूमिं गते
निर्विण्णोऽनुनयं प्रति प्रियतमो मध्यस्थतामेष्यति ॥ ७ ॥

पादासक्ते सुचिरमिह ते वामता कैव मुग्धे
मन्दारम्भे प्रणयिनि जने कोऽपराधोपगेयः ।
इत्थं तस्याः परिजनकथाकोमलालापवेगे
बाष्पोद्भेदस्तदनु सहसा न स्थितो न प्रवृत्तः ॥ ८ ॥

अमरुकस्य ।

अनालोच्य प्रेम्णः परिणतिमनादृत्य सुहृद-
स्त्वया कान्ते मानः किमिति सरले संगति कृतः ।
समाकृष्टा एव मलयदहनोद्भासुरशिखाः
स्वहस्तेनाङ्गारास्तदलमधुनाऽरण्यरुदितैः ॥ ९ ॥

वाँकूटस्य ।

असद्वृत्तो नायं न च खलु गुणैरेष रहितः
प्रियो मुक्ताहारस्तव चरणमूले निपतितः ।
गृहाणैनं मुग्धे व्रजतु तव कण्ठप्रणयिता-
मुपायो नास्त्यन्यस्तव हृदयसन्तापगमने ॥ १० ॥

पुरश्चक्षूरागस्तदनु मनसोऽनन्यपरता
तनोर्म्लानिर्यस्य त्वयि समभवद्यत्र च तव ।
युवा सोऽयं प्रेयानिह सुवदने मुञ्च जडता
विधातुर्वैदग्ध्यं विलसतु सकामोऽस्तु मदनः ॥ ११ ॥

भवभूतेः ।

प्रकारो मानस्य प्रियसखि यदीदृक् क्वचिदपि
श्रुतो वा दृष्टो वा कथयतु तदाऽस्य परिजनः ।
प्रियं पादप्रान्तप्रणतमवधूय त्वमधुना
वृतिच्छिद्रैः पश्यन्त्यपसर हसिष्यन्त्यसुहृदः ॥ १२ ॥

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितसूक्तिमुक्तावल्या सत्यनुनय ॥

---

१ कोपने कोऽपराध., २ गिरा कोपवेगे प्रशान्ते क. पाठभेद ३ वक्कूटस्य, क पाठभेद वाग्भटस्य, Bhandarkar's Report.

नायिकानायकयोरुक्तिप्रत्युक्तिवर्णनपद्धतिः (५७)

बाले नाथ विमुञ्च मानिनि रुषं रोषान्मया किं कृतं
खेदोऽस्मासु न मेऽपराध्यति भवान् सर्वेऽपराधा मयि ।
तत्किं रोदिषि गद्गदेन वचसा कस्याग्रतो रुद्यते
नन्वेतन्मम का तवास्मि दयिता नास्मीत्यतो रुद्यते ॥ १ ॥

श्रीकुमारदासस्य ।

नयननिपातेऽङ्कुरितः पल्लवितो वचसि पुष्पितो हसिते ।
फलतु कृशाङ्गि तवाङ्गस्पर्शेन मनोरथोऽस्माकम् ॥ २ ॥

यद्वानः प्रगुणेषु याचनतुराः पत्साग्रह दूरतः
अभ्युत्थानमिदं स्मरन्ति निहितं परिष्वक्तप्यासनम् ।
उत्तम्भयामि यदेतदत्र न भ्रूभङ्गदृष्टिर्गतिर्मुखं
तन्मन्ये तव चण्डि नाशि पचपच कोपनसहोदर्यैः ॥ ३ ॥

रुद्रस्य ।

केशाःसूक्ष्मपारं मधपदारिभिक्ता ननु गिरं
नो नु न वेदाव रयमपि त्वया स्वियनया ।
इदानीं नापरं रमयति कन्थं प्रियतरं
केवाम वानानो पुष्पितहसितानो फलमिदम् ॥ ४ ॥

अमरुकस्य ।

येन श्रोत्रमायतं मम हृदयान्तरार्पिताः
अद्य येन गत भुजोर्विगलितं नेत्रान्तराणि मे ।
दर्पेणानिष्पन्न पान्तस्पर्शः श्वासानिर्वर्ण्यते
तन्वी स मम विधि कथयं मानान्तरमा स्वीकृतः ॥ ५ ॥

[illegible] ।

[illegible]

भवतु विदितं व्यर्थालापैरलं प्रिय गम्यतां
तनुरपि न ते दोषोऽस्माकं विधिस्तु पराङ्मुखः ।
तव यदि तथा रूढं प्रेम प्रपन्नमिमां दशां
प्रकृतितरले का नः पीडा गते हतजीविते ॥ ६ ॥

धर्मकीर्तेः ।

व्यावृत्तं खलु सर्वतो विषयतस्त्वय्येव लीनं मनो
नित्यं च त्वदधीनमेव नियतं मज्जीवितं मानिनि ।
मत्वैवं मयि नूनमन्यविषयाशङ्का त्वया त्यज्यता
किं वाऽन्यत्र निशाकरोऽभिरमते त्यक्त्वा क्षणं कौमुदीम् ॥ ७ ॥

कृतं मिथ्यावादैर्विरम विदितः कामुक चिरात्
प्रियां तामेवोच्चैरभिसर यदीयैर्नखपदैः ।
विलासैश्च प्राप्तं तव हृदि पदं रागबहुले-
र्मया किं ते कृत्यं ध्रुवमकुटिलाचारपरया ॥ ८ ॥

रुद्रस्य ।

अकरवमधिमौलि पादपद्मावपनय मानिनि मानितामकाण्डे ।
यदि पररमणीं गतस्तदाऽथ स्तनयुगलिङ्गयुगं स्पृशामि तन्वि ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

कोपो यत्र भ्रुकुटिरचना विग्रहो यत्र मौनं
यत्रान्योन्यस्मितमनुनयो दृष्टिपातः प्रसादः ।
तस्य प्रेम्णस्तदिदमधुना वैशसं पश्य जातं
त्वं पादान्ते लुठसि न च मे मन्युमोक्षः खलायाः ॥ १० ॥

वामनस्य ।

दासे कृतागसि भवेदुचितः प्रभूणां पादप्रहार इति सुन्दरि नास्मि दूये ।
उद्यत्कठोरपुलकाङ्कुरकण्टकाग्रैर्यत्खिद्यते तव पदं ननु सा व्यथा मे ॥११॥

श्रीमुंजस्य ।

१ द कुचशिवलिङ्ग ग दस्तवकुचलिङ्ग क पाठभेद

वधूनां मध्यगा चरणकमलैर्दूषितमिदं
शिरस्ते स्पर्शाद्धि सहृदयि न पादस्य हि मम ।
अहो यः पादेभ्यो रचयति स मर्त्यो न सुलभ-
स्तदुचितं स्वामिन् भवतु तव सौभाग्यमतुलम् ॥ १२ ॥

[illegible] ।

आताम्रतामपनयामि विलक्ष एष
लाक्षाकृतां चरणयोस्तव देवि मूर्ध्ना ।
कोपोपरागजनितां तु मुखेन्दुबिम्बे
हर्तुं क्षमो यदि परं करुणा मयि स्यात् ॥ १३ ॥

[illegible] ।

किं पादान्ते पतसि विमनाः स्वामिनो हि स्वतन्त्राः
कंचित्कालं क्वचिदभिरतस्तेन कस्तेऽपराधः ।
आगस्कारिण्यहमिह यया जीवितं त्वद्वियोगे
भर्तुः प्राणाः स्त्रिय इति ननु त्वं मर्य(यै?)वानुने(नी?)यः ॥ १४ ॥

[illegible] ।

कामं प्रत्युपकारनिर्भरमतिः [illegible] जीवन संस्मृता
नो दत्तो विरहानलेन शशिनि स्वर्गं गणाशाः [illegible] ।
नीतोऽयं दिवसो विचित्रघटितैर्लम्बूकृतैर्येया
रिक्षान्यन्मनसि स्थिताऽसि भवती [तत्र] स्वप मालिनी ॥ १५ ।

[illegible] ।

सार्धं मनोरथशतैस्तव धूर्त कान्ता सैव स्थिता मनसि कृत्रिमभावरम्या ।
अस्माकमस्ति न कथंचिदिहावकाशस्तस्मात्कृतं चरणपातविडम्बनाभिः ॥१६

[illegible] ।

शुभ्रं नो हरिचन्दनाम्बुवदनं न्यस्ताः कचा योजिता
दृष्टैव [illegible] ।
धीर मानिनि मुञ्च [illegible]
[illegible] भवन्ति सुभगे सर्वा दिशः ॥ १७ ॥

[illegible] ।

[illegible]

प्रातः प्रातरुपागतेन जनिता निर्निद्रता चक्षुषोः
मन्दाया मम गौरवव्यपनयादुत्पादितं लाघवम् ।
किन्त्वयन्न कृतं त्वया मरणभीर्मुक्ता मया गम्यतां
दुःखं तिष्ठसि यच्च पथ्यमधुना कर्तास्मि तच्छ्रोष्यसि ॥ १८ ॥

अमरुकस्य ।

शीतांशुर्मुखमुत्पले तव दृशौ पद्मानुकारौ करौ
रम्भास्तम्भनिभं तदूरुयुगलं बाहू मृणालोपमौ ।
इत्याह्लादकराखिलाङ्गि रभसान्निःशङ्कमालिङ्ग मा-
मङ्गानि त्वमनङ्गतापविधुराण्येह्येहि निर्वापय ॥ १९ ॥

श्रीहर्षस्य ।

यदा त्वं चन्द्रोऽभूर्हिमकरकलापेशलवपु-
स्तदाऽहं जाता प्राक् शशधरमणीना प्रतिकृतिः ।
इदानीमर्कस्त्वं खररुचिसमुत्सारितरस
किरन्ती कोपाग्नीनहमपि रविग्रावघटिता ॥ २० ॥

अचलस्य ।

कठिनहृदये मुञ्च भ्रान्तिं व्यलीककथाश्रिता
पिशुनवचनैर्दुःखं नेतुं न युक्तमिमं जनम् ।
किमिदमथवा सत्यं मुग्धे त्वयाऽद्य विनिश्चित
यदभिरुचितं तन्मे कृत्वा प्रिये सुखमास्यताम् ॥ २१ ॥

अमरुकस्य ।

त्वं तावद्बहुवल्लभो नववयाः कान्तस्मुखी निर्घृणो
नो जानासि परव्यथां शठमते नैवास्मि दुःखी यतः ।
किं त्वन्याः परिपृच्छ मन्मथशरैः पीडामसह्यामिमां
किं वा (त्राता) नो भव येन सज्जन जनैः कापालिको नोच्यसे ॥२२॥

कस्यापि ।

---

१ द्वय क पाठभेद २ योन क पाठभेद

प्रसादे वर्तस्व प्रकटय मुदं सन्त्यज रुषं
प्रिये शुष्यन्त्यङ्गान्यमृतमिव ते सिञ्चतु वचः।
निधानं सौख्यानां क्षणमभिमुखं स्थापय मुखं
न मुग्धे प्रत्येतुं प्रभवति गतः कालहरिणः॥ २३॥

चन्द्रस्य।

कृतककृतकैर्मायावाक्यैस्तथाप्यनिवर्तितं
निभृतनिभृतैः कार्याकार्यैस्तथाप्युपलक्षितम्।
भवतु विदितं नेष्टा तेऽहं वृथा परिखिद्यसे
त्वमपगहना त्वं निःस्नेहः समेन समं गतम्॥ २४॥

किं पश्चे शिशिरीकृता भुजगनाथानः प्रसादान्मया
निद्रान्धेऽद्य विवर्तनेऽप्यभिमुखं नाद्यापि संभावितम्।
अन्यस्त्रीजनसङ्कथालघुरहं स्वप्ने त्वया लक्षितो
दोषं पश्यसि किं प्रिये परिजनोपालम्भयोग्ये मयि॥ २५॥

निशानगरस्य।

अर्वाक् भवयागतोऽसि किमिदं पश्यन् किं गद्गद-
धारेत्थं न च क्षणोऽप्यनुपरिक्षिप्यमाणा कथा।
मुग्धे मन्तुरयं तु संप्रति मम पश्य संगीतं मुखे-
न्द्वीर्षिभिरप्रभिरश्रपदैः साधैव मे प्रभृता॥ २६॥

कस्यापि।

विनिश्चेतुं शक्यो न सुखमिति वा दुःखमिति वा
प्रमोहो निद्रा वा किमु विषविसर्पः किमु मदः।
तव स्पर्शे स्पर्शे मम हि परिमूढेन्द्रियगणो
विकारः कोऽप्यन्तर्जडयति च तापं च कुरुते॥ २७॥

भवभूतेः।

यथार्थापितादिव्यन्दुना गगनमण्डलपुण्ड्रावित
मुखाब्जं यदि नाथ ते दर्शितकान्तदंष्ट्राविनम्।
कान्तोऽन्यः स्वतु कोऽपि सोऽस्त्वपरो नाथो विना तेऽधुना
विरमानानीति निविडधूम्रवर्णा सोऽहं रजनी गता॥ २८॥

रुद्रस्य।

दृष्टिं रुषा क्षिपसि भामिनि यद्यपीमां
　स्निग्धेयमेष्यति तथापि न रूक्षभावम् ।
त्यक्त्वा त्वरां व्रज तद(व?) स्खलितैरय तु
　खेदं करिष्यति गुरुर्नियतं नितम्बः ॥ २९ ॥

यद्गम्यं गुरुगौरवस्य सुहृदो यस्मिन् लभन्तेऽन्तरं
　यद्दाक्षिण्यवशाद्भयाच्च सहते मन्दोपचारानपि ।
यल्लज्जा निरुणद्धि यत्र शपथैरुत्पाद्यते प्रत्यय-
　स्तत्किं प्रेम स उच्यते परिचयस्तत्राऽपि मानेन किम् ॥ ३० ॥

अमरुकस्य ।

एवं यथाह भवती मम सर्वदोषाः
　कः स्वामिना कुवलयाक्षि सहानुबन्धः ।
एषोऽञ्जलिर्विरचितः कुरु निग्रहं मे
　दासेऽपराधवति कोऽवसरः क्षमायाः ॥ ३१ ॥

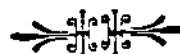
मान निराधारस्त्वं गच्छाऽस्तु शिवस्तु पन्थास्ते ।
अमुना बद्धाञ्जलिना हृदयमशेषं निपीतं मे ॥ ३२ ॥

कयोरप्येतौ ।

सुतनु जहिहि कोपं पश्य पादानतं मा
　न खलु तव कदाचित् कोप एवंविधोऽभूत् ।
इति निगदति नाथे तिर्यगामीलिताक्ष्या
　नयनजलमनल्पं मुक्तमुक्तं न किञ्चित् ॥ ३३ ॥

अमरुकस्य ।

इति विप्रलम्भे उक्तिप्रत्युक्तिवर्णनपद्धतिः ।

१ 'निराधारस्त्वं गच्छ शिवोऽस्तु' इति पाठः सम्यक् प्रतिभाति ।

प्रसादवर्णनपद्धतिः (५८)

परिम्लाने माने मुखशशिनि तस्याः करधृते
मयि क्षीणोपाये प्रणिपतनमात्रैकशरणे ।
तया पक्ष्मप्रान्तव्रजितनिबिडेन सहसा
प्रसादो बाष्पेण स्तनतटविशीर्णेन कथितः ॥ १ ॥

अमरुकस्य ।

दृष्टे लोचनवन्मनाङ्मुकुलितं पार्श्वस्थिते वक्त्रव-
न्न्यग्भूतं बहिरासितं पुलकवत्स्पर्शं समातन्वति ।
नीवीबन्धवदागतं शिथिलतां संभाषमाणे ततो
मानेनापसृतं ह्रियेव सुदृशः पादस्पृशि प्रेयसि ॥ २ ॥

कस्यापि ।

मन्ये दुर्लभ एव वल्लभतमो यस्याः समाश्लिष्यतुः
कोपोऽप्यातिशुक्ल चातिनिपुणाप्यन्योऽपि संबोधने ।
सखिन्यैति मृगीदृशा विपतमे दृष्टे क्षणं केवलं
पश्यन्त्या न गतं स्थितं न च नम्रवाणी न वा संस्थितम् ॥ ३ ॥

मन्ये भामिनि दुर्जनोऽस्मि दयिते पापस्तथापि त्वया
सदोपस्तनशो मृगाक्षि नियतं दीने मयि सम्पताम् ।
इत्थं जल्पति वल्लभे मृगदृशा नत्वावनम्राननं
स्थानं विलम्बितं न वचने दत्तं न दृष्टिरिताः ॥ ४ ॥

रुद्रटस्य ।

आगत्य प्रणिपातमात्रिरागमर्णादिकान्तं गागपि
नैवं कुर्वति कन्तार्थनिभूतं पूर्वेक्षणमाननम् ।
इत्था स्वर्गकाण्डो लिप्त सर्वाधान्दा भवदाहनैः
निम्नार्जिन्यभिपात पीडितदृशा मानन्दमाभीतिः ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

---

१ अमरु ० ८ ६ १ ० ४ ० , ८ ६ ८ ६ ६ , १ ० ६ , ० ८ १ ० ० ६ ० ० ८ ० ० ६ ८ ६ ० ।

वाचो वाग्मिनि किं तवाद्य परुषाः सुभ्रु भ्रुवोर्विभ्रमो-
ऽप्युत्क्रान्तः कृत एष लोलनयने किं लोहिते लोचने ।
नास्त्यागो मयि किं मुधैव कुपितेत्युक्ते पुर प्रेयसा
मानिन्या जलबिन्दुदन्तुरपुटा दृष्टिस्सखीष्वार्पिता ॥ ६ ॥

रुद्रस्य ।

चक्षुर्लुप्तमषीकणं कवलितस्ताम्बूलरागोऽधरे
विश्रान्ता कबरी कपोलफलके ध्वस्ता च गात्राद् द्युतिः ।
जाने सम्प्रति भामिनि प्रणयिना कैरप्युपायक्रमै-
र्भग्नो मानमहातरुस्तरुणि ते चेतस्स्थलीवर्धितः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

सा यावन्ति पदान्यलीकवचनैरालीजनैः पाठिता
तावन्त्येव कृतागसो द्रुततरं संलप्य पत्युः पुरः ।
प्रारेभे परतो यथा मनसिजस्येच्छा तथा वर्तितुं
प्रेम्णो मौग्ध्यविभूषणस्य सहजः कोऽप्येष कान्तः क्रमः ॥ ८ ॥

भट्टेन्दुराजस्य

॥ इति प्रसादवर्णनपद्धतिः ॥

१, २, ३ ४ भ्रा, गामिना, व्याहृत्य, पु इति यथाक्रम क, पाठभेदा ।

संभोगपद्धतयः । तत्र ऋतुपट्टम् ।

वसन्तवर्णनपद्धतिः (५१)

तत्र वसन्तः —

आताम्राः किरणा रवेर्निरदलन्नवपल्लवाः पादपाः
षट्पदास्फुटपुष्पकान्तिसुमनस्सौरभ्यसंभाविताः ।
वात्यामिश्रमधुव्रतप्रसृतपदच्छायातनूनद्रुम-
मात्मारम्भमनन्यगामपदन्यामोदी मकरन्दाशिनः ॥ १ ॥

विशृङ्खलस्फालितमानमत्तकोकिलालापसर्पद्विनिर्णयः
सोन्मादकर्णिकारप्रसूनैरभिनवाम्भोदनीलां दधान ।
नवाम्रप्रवालाग्रघूर्णितरङ्गरंहोणिर्गत्यपरमन्या-
त्स्थं मे लोलितान्ध्रितपथपांसुः पातु वसन्तमौलिः ॥ २ ॥

श्रीविश्वसुन्दरस्यैते ।

यस्यारम्भविजृम्भितो गतिपतिः शृङ्गारसञ्जीवनो
यो हृदयविनोदनो त्रिभुवनसंमोहनो मन्त्रिणाम् ।
उन्मीलन्मकरन्दपुष्पमधुपामोदप्रबुद्धाश्रिते
तस्मिन्नस्तु वसन्त एव शुभभाग्यानां सतीनां गिरः ॥ ३ ॥

पुलिन्दस्य ।

भर्गो मदनं विनाशकरः समस्तागारविनाशनाग्रणीः ।
विपुलगमनातुरदृष्टिशालिनो वसन्तरागो हनुमानिवागतः ॥ ४ ॥

भट्टिनारायणस्य ।

गर्भग्रन्थिषु वीरुधां सुमनसो मध्येऽङ्कुरं पल्लवाः
वाञ्छामात्रपरिग्रहः पिककलः कण्ठोदरे षट्पदः ।
किंचित्कोरकितानि जगति नित्यं दिगन्तेष्वपि स्पन्दनो
देवस्यापि विरिञ्चेर्यदि भवेत्सम्पादने पातु वः ॥ ५ ॥

मयूरस्य ।

१ ग ख घ ख १, २ ख ग ए

माकन्देषु न यद्यपि प्रतिदिनं गर्भाङ्कुरग्रन्थयो
भिद्यन्ते न च यद्यपि प्रस्नुते पुष्पाग्रमशोकद्रुम ।
धत्ते नान्यभृतस्य यद्यपि कलः कण्ठे पदं पञ्चमो
भ्रातः पश्य तथाऽप्ययं हतमधुश्चेतः करोत्युत्सुकम् ॥ ६ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

बाणानङ्कुरयन्ति पुष्पधनुषो वीरस्य चूतद्रुमा
वासन्तीमुकुलानि संप्रति मुखैर्भिन्दन्ति भृङ्गाङ्गनाः ।
गण्डूषं प्रतिपालयन्ति सुदृशां पुष्पोद्गमे केसरा-
स्तासां च स्तनमण्डलैः कुरबका गाढं नतालिङ्गनम् ॥ ७ ॥

नागकुमारस्य ।

अग्रे स्त्रीनखपाटलं कुरबकं श्यामं द्वयोर्भागयो-
र्बालाशोकमुपोढरागसुभगं भेदोन्मुखं तिष्ठति ।
ईषद्बद्धरजःकणाग्रकपिशा चूते नवा मञ्जरी
मुग्धत्वस्य च यौवनस्य च सखे मध्ये मधुश्रीः स्थिता ॥ ८ ॥

कालिदासस्य ।

मन्दोऽयं मलयानिलः किसलयं चूतद्रुमाणां नवं
प्रायत्कोकिलकूजितं विचकिलामोदः पुराणं मधु ।
बाणानित्युपदीकरोति सुरभिः पञ्चैव पञ्चेषवे
यूनामिन्द्रियपञ्चकस्य युगपत्संमोहसंपादिनः ॥ ९ ॥

श्रीराजकविरामस्य ।

उद्यद्विद्रुमकान्तिभिः किसलयैस्ताम्रां त्विषं बिभ्रतो
भृङ्गालीविरुतैः कलैरविशदव्याहारलीलाभृतः ।
घूर्णन्तो मलयानिलाहतिचलैः शाखासमूहैर्मुहु-
र्भ्रान्तिं प्राप्य मधुप्रसङ्गजनितां मत्ता इवामी द्रुमाः ॥ १० ॥

श्रीहर्षस्य ।

मालतीविरहाक्रान्ताः पश्य भृङ्गा मुमूर्षवः ।
आत्मानं प्रक्षिपन्तीव किंशुकप्रभवानले ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

सिंदूररञ्जितान्तर्गतकिंशुकतरुमणिर्विभाति ।
रक्तनिचोलकरसिरितं धनुरिव जनुमुद्रितं विजनोः ॥ १२ ॥

विज्ञातस्य ।

निर्वाणप्रायमैत्रीव मधुप्रभूत: शाम्यतां वह्नि-
भंगायानैरीषान्यन्यपारीरिशुरालिगनैर्निवासि: ।
उदीप्योदाक्षमत्रसिंहत्नभुजं निर्विघ्नोऽत्र यौवन
यावानभुजगधारानमधुरमपुना लोहकार: स्मरस्य ॥ १३ ॥

कविराजस्य ।

स्थाने स्थाने मलयमरुत: पूरयन्त्यङ्कुरार्णी
पुष्पार्णीषु स्मरशरनरस्थानयोग्या: पराग: ।
जातं चूते मधु मधुरमैपमीनालुदन्तं
निर्विकल्प सपदि भजते गगनस्याभिषेक: ॥ १४ ॥

मानग्रन्थिस्थर्पनाय पथिनामानैव पुंस्कोकिला:
श्रीदारपोपि दाक्षिणात्यपवनायस्य:सभावोऽर्पित: ।
पुष्पागस्य जगत्त्रयेऽपि विरहिसन्तापदैत्यारिति:
सम्रडोऽप्यपमाप्यपायनारिर्धी गाढ्राज्यमन्त्री मधु: ॥ १५ ॥

विरहचित्रैः ।

कोकिलरुत —

स्तोत्रं पञ्चगुणोदयस्य विरहिमानसपाशानव-
हुंकार: स्मरपार्थिवस्य गुरवो शृङ्गारदीक्षागुरु: ।
दोलाकेलिरतासु मङ्गलपदं बन्दी वसन्तश्रियो
नादोऽयं परपुष्टबन्धुरसनोगोष्ठीष: श्रूयते ॥ १६ ॥

संग्रहविलासस्य ।

प. प्रोद्यामृतनिर्झरेषु निर्यासदानोद्दान
मम्मत्रीहरनमानिनो विजयनस्कुरस्य पौरोभुव: ।
वीणावल्लकीं वनिता यत्र धुर्ताः...
स्मोऽयं कोकिलकाकलीनिरुपमतानि: पञ्चम: ॥ १७ ॥

विज्ञातस्य ।

१. १. १. ४. ...

यश्चूताङ्कुरकन्दलीकवलनात् कर्णामृतग्रामणी-
न्छायामात्रपरिग्रहोऽपि जगृहे पञ्चेषुजैत्रेषुताम् ।
ताम्यत्तालुविटङ्कसङ्कटवटीसंचारितः पञ्चमः
सोऽयं कोकिलकामिनीगलबिलादामूलमुन्मीलति ॥ १८ ॥

चूत.—

स्रष्टा वयं यदि ततः किमियं मृगाक्षी सेयं वयं यदि ततः किमयं वसन्तः ।
सोऽप्यस्तु नाम जगतः प्रतिपक्षभूतश्चूतद्रुमः किमिति निर्मित एष धात्रा ॥१९॥

कस्यापि ।

किं द्वारि दैवहतिके सहकारकेण
संवर्धितेन विषवृक्षक एष पापः ।
यस्मिन्मनागपि विकासविकारभाजि
घोरा भवन्ति मदनज्वरसन्निपाताः ॥ २० ॥

विकटनितम्बायाः ।

नेयं चूतलता विराजति धनुर्लेखा स्थितेयं पुरो
नासौ गुञ्जति भृङ्गपद्धतिरियं मौर्वी टणत्कारिणी ।
नैते नूतनपल्लवाः स्मरभटस्यामी स्फुटं पत्रिणः
शोणास्तत्क्षणभिन्नपान्थहृदयप्रस्यन्दिभिश्शोणितैः ॥ २१ ॥

श्रीपालकविराजस्य ।

बत सखि कियदेतत् पश्य वैरं स्मरस्य
प्रियविरहकृशेऽस्मिन् रागिलोके तथाहि ।
उपवनसहकारोद्भासिभृङ्गच्छलेन
प्रतिविशिखमनेनोदञ्चितं कालकूटम् ॥ २२ ॥

पुष्पेषोरस्त्रकोशः शुकपठनमठः स्वस्तिवासः पिकाना-
माम्रः साम्राज्यलक्ष्मीमनुभवतुतमामत्र कान्ते वसन्ते ।
पाकप्राप्तिप्रकर्षारुणगुणगुरुणा यत्फलानां रसेन
श्रीसौभाग्येन जिग्ये मरकतकुतुपक्रोडजाम्बूनदाम्भु ॥ २३ ॥

कयोरप्येतौ ।

मदमधुरविलासानन्दभृङ्गाभिरामा
स्थगितमुकुलनीलेन्द्रियमल्लादुरश्रीः ।
मलयपवनवेल्लत्पर्णकर्णाग्रभागा
लसति घन वसन्ते मञ्जरी कुञ्जरीव ॥ २४ ॥

धननन्दनस्य ।

मलयवायवः —

कृतमदकोपाः पवनाशनानां निरासदानादिव पन्नगानाम् ।
विनिर्ययुश्चन्दनशैलकुञ्जादाशामुदीचीं प्रति गन्धवाहाः ॥ २५ ॥

मलयगिरिसमीराः सिंहलद्वीपकान्ता-
मुखपरिचयलब्धस्फारकर्पूरवासाः ।
द्रविडयुवतिदोलान्दोलनोल्लसितम्र-
श्वशिथिलितवेणीस्वेदतामाप्नुवन्ति ॥ २६ ॥

पानीयं नालिकेरीफलकुहरकुटुम्बारि पर्णोत्पलाशः
पर्णैर्गीतातिताम्रद्रुमनवनिगुराभोगभाङ्कारवन्तः ।
एते नन्दन्ति वेलावनगलितलवङ्गाकरं द्राविडस्त्री-
वर्षृगपाकृगन्धम्लुम्नितरया वायवो दाक्षिणात्याः ॥ २७ ॥

मन्दानन्दीनरत्नं नवयतिदरनोत्तालतालानराना
दोलाकेलीलोलालीगुरुपवन(पवण?)भोग्याम्बरेषाशयः ।
धापुर्वन्त्येव दन्तव्रणमपरदले स्थापयन् केरलीना-
मुन्मीलत्कूर्पासशाखमधुसुमधनुर्दक्षिणो दाक्षिणात्यः ॥ २८ ॥

बिल्हणस्य ।

ये द्राक्षारामशाखाः स्पृशति मृगदृशां मानमन्थुप्ठिरो ये
मदःभृङ्गार्द्रीशाखपत्रिस्मगुणो ये च गोरमपेऽदि ।
ये कुर्वे मोल्पयन्तः पथभृतवचनां पश्चमं रागराजं
यान्ति स्वैरं समीराः स्मरविजयपताकाशिनो दाक्षिणात्याः ॥ २९ ॥

सुरतभरखिन्नपन्नगविलासिनीपानकेलिजर्जरितः।
पुनरिह विरहश्वासैर्मलयमरुन्मांसलीक्रियते ॥ ३० ॥

राजशेखरस्यैतौ।

सललितमलकानां वल्लरीर्नर्तयन्तो
मधुसुरभिमुखाब्जोच्छ्वासगन्धानुबन्धाः।
उपरिसुरतभाजां योषितां स्वेदबिन्दून्
सतृष इव पिबन्तो वान्ति मन्दं समीराः ॥ ३१ ॥

स्मेराम्भोरुहपत्तने परिमलस्तेयी वसन्तानिल-
स्तत्रत्यैरपि यामिकैर्मधुकरैरावद्धकोलाहलः।
निर्यातस्त्वरया व्रजन्निपतितः श्रीखण्डपङ्कद्रवै-
र्लिप्ते पिच्छिलकेरलीकुचतटे खञ्जन् शनैर्गच्छति ॥ ३२ ॥

कयोरप्येतौ।

कावेरीवारिवेल्लल्लहरिपरिकरक्रीडन[क्रान्त]शीताः
स्फीतश्रीखण्डषण्डभ्रमणभरभवद्भूरिसौरभ्यगर्भाः।
चोलस्त्रीलोलचेलाञ्चलचलनकलाक्रान्तकान्तास्तनान्ता
वान्ति प्रेयोवियोगातुरतररमणीवैरिणोऽमी समीराः ॥ ३३ ॥

कृष्णपिल्लस्य।

वसन्तपथिका —

लतानामेतासामुदितकुसुमानां मरुदयं
मतं लास्यं दत्त्वा श्रयति भृशमामोदमसमम्।
लतास्तध्वन्यानामहह दृशमादाय सहसा
ददत्याधिव्याधिभ्रमिरुदितमोहव्यतिकरम् ॥ ३४ ॥

कस्यापि।

सा व्याधेः कृशता क्षतस्य रुधिरं दष्टस्य लालास्रुतिः
सर्वं नैतदिहास्ति तत्कथमसौ पान्थस्तपस्वी मृतः।
आः ज्ञातं मधुलम्पटैर्मधुकरैरारब्धकोलाहले
नूनं साहसिकेन चूतमुकुले दृष्टिस्समारोपिता ॥ ३५ ॥

रामिलसोमिलयोः।

१ भिन्न क, ख, च, २ रत, क, ख च, ३ क्रीड क ख च.

भर्ता हेमन्तवेश्मनिषु दग्धेषु वह्निः
  दिशन्ति [illegible] मधु मधुलिहो माधवे [illegible] ।
अयं च मन्मथ [illegible] मरुतां [illegible]
  यदीदं सर्वान्तर्विदन्ति [illegible] ॥ ३६ ॥

[illegible] ।

आनन्दस्य वपुर्वियोगविपुरा [illegible] यदि
  मानानुन्मत्ते तस्य तस्य तु [illegible] पावकम् ।
पाकस्थो [illegible] हृदये [illegible]
  मोहद्वं [illegible] ॥ ३७ ॥

[illegible]
  [illegible] ।
[illegible]–
  [illegible] ॥ ३८ ॥

[illegible] ।

[illegible] (त) [illegible]-
  [illegible] ।
[illegible] वनश्रीः
  कथमिव पथिकानां नेव [चेत] [illegible] ॥ ३९ ॥

[illegible] ।

[illegible]
  [illegible] ।
[illegible]-
  [illegible] ॥ ४० ॥

[illegible] ।

॥ इति [illegible] ॥

[illegible]

ग्रीष्मपद्धतिः (६०)

तत्र ऋतुस्वभाव —

वर्षत्यग्निकणानिवोष्णकिरणः काष्ठास्तु दावानल-
ज्वालाजालजटालभूधरमिलद्धूम्यान्धकाराविलाः ।
वृक्षा जीर्णविशीर्णपर्णपटलाः शुष्यल्लतालिङ्गिता
नद्यस्तप्तकरीन्द्रकेलिकलुषा ग्रीष्मे मरुन्नैर्ऋतः ॥ १ ॥

वैद्यभानुपण्डितस्य ।

ततः प्राविरभूद्ग्रीष्मस्तपन्वसुमतीमिमाम् ।
सपिण्डः कालकूटस्य सप्तजिह्वस्य सोदरः ॥ २ ॥

तपनं बिभ्रदाकाशो जगत्क्वाथविशृङ्खलम् ।
स्फुरल्ललाटनयनं हरं नाटयति स्फुटम् ॥ ३ ॥

क्वापि क्वापि दिगन्ते कृशधवलः कोऽपि कोऽपि घनलेशः ।
तिग्मद्युतिदग्धानां ताराणां भस्मवद्भाति ॥ ४ ॥

सूक्तिरत्नाकरादेते ।

प्रतिगतमर्थिजनानां विच्छिन्नाशं समूहमवलोक्य ।
स्फुटितमपयशस्तापादिव हृदयतलं तडागस्य ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

रवेस्समस्तक्षितिमध्यगं रसं निपीय पीनत्वमतीव बिभ्रतः ।
भरेण वाजिष्विव मन्दगामिषु क्रमेण दैर्घ्यं दिवसाः प्रपेदिरे ॥ ६ ॥

बिह्लणस्य ।

भ्रमन्त्यः परितश्छायाः पततां भ्राम्यतां दिवि ।
विभान्ति घर्मतप्तोर्वीस्पर्शजातव्यथा इव ॥ ७ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

गङ्गा नदी विरतिमानिव निष्प्राण-
  [1]तृष्णाऽऽतुरेषु कुरुतेऽपि च हृदि मति ।
मूर्धः कर्दहति दुर्वचनैः सरन्ते नु
  छाया मनीव न विमुञ्चति पादमूलम् ॥ ८ ॥

कस्यचित् ।

पच्यन्ते स्थाणवः शिशिरजलधराभूयंगते
  कम्पन्ते जलजन्तवः प्रतिनदं नालोन्वितशाखिभिः ।
भज्यन्ते शि(ख)नः स्वगात्रशिखामुखे मेरुभिर्दिने-
  र्माता(म्बा)रः (?) विपते दिनेऽत्र नियमाद्विरम्बताप धुवम् ॥ ९ ॥

श्रीहरिहरस्य ।

भस्त्राभिः स्वनितैर भूरिपटलि ग्रामाम्बगा[मैः]रे—
  निस्वासैः किरतीव नीरमभितो वायुः कैवल्यानलम् ।
अप्यम्भांसि नवम्बुवानि गतिनापाता उवम्नीव च
  ग्रीष्मेऽस्मिन्सरवर्लिष्टिलितानिशापं जगद्वने ॥ १० ॥

श्रीपि मेरुकस्य ।

निजां पायच्छायां श्रयति महिषः कर्दमपिपा
  ष्यूतं गुञ्जापुञ्जं शिखिपदिनि चाकः कम्पति ।
मधुन्मरेन मर्कः शुषिरविवरं नागनिचयः
  सलीलन्तागापूर्तं प्रविशति परं पुञ्जपत्तैः ॥ ११ ॥

शेभिन्द्रस्य ।

विशुष्यन्तीयान्तःस्थापिताम दिगन्तगहरं
  प्रतिस्थापयित्वं विशति गजयूथात्रिचरः ।
अनिरुद्धान्तो पर्दकपनतलं याति महिषो
  पिबन्ति स्वाङ्गानि धवलमयणावानि हरिणाः ॥ १२ ॥

गात्रमधुस्रवितं गायति गायुन्नतहस्य पायति मृगे मृगतृष्णिकार्य ।
मार्गोनिमी कुमुदुर्धिमदिव पद्धोषाद्गमदवनदप्य मीर बीबे ॥ १३ ॥

सरेन्द्रदेवे ।

---

१ हुकेः तृष्णीर्ज्वरः ।

कानि स्थानानि दग्धान्यतिशयगहनास्सन्ति वा के प्रदेशाः
किं वा शेषं वनस्य स्थितमिति पवनासङ्गविस्पष्टतेजाः।
चण्डज्वालावलीढस्फुटिततरुलताग्रन्थिमुक्ताट्टहासो
दावाग्निश्शुष्कवृक्षे शिखरिणि गहनेऽधिष्ठितः पश्यतीव ॥ १४ ॥

भीमस्य।

उद्धूय धूलीर्धवला रसातला-
द्वात्या लगन्ती गगने व्यवर्तत।
फूत्कारयन्त्येव भुवोद्धृता भुजा
निदाघतापाकुलया तपात्यये[1] ॥ १५ ॥

कविकेलेः।

अपि तरुवनान्यूष्मायन्ते तपत्यपि यामिनी
दहति सरसीवातोऽप्येष ज्वलन्ति जलान्यपि।
इति समधिकं ग्रीष्मे भीष्मे न पुण्यवतां भयं
मलयजरसैर्दिग्धं लब्ध्वा वधूस्तनमण्डलम् ॥ १६ ॥

श्रीपालकविराजस्य।

अत्यच्छं सितमंशुकं शुचि मधु प्रच्छायमच्छं रजः
कर्पूरं विधुतार्द्रचन्दनकुचद्वन्द्वाः कुरङ्गीदृशः।
धारावेश्म सपाटलं विचकिलस्रग्दाम चन्द्रत्विषो
धातस्सृष्टिरियं वृथैव तव न ग्रीष्मोऽभविष्यद्यदि ॥ १७ ॥

मध्याह्नः—

दुस्सहसन्तापभयात्संप्रति मध्ये स्थिते दिवसनाथे।
छायामिव वाञ्छन्ती छायापि गता तरुतलानि ॥ १८ ॥

श्रीमदवन्तिवर्मणः।

आदौ मानपरिग्रहेण गुरुणा दूरं समुत्सारितां
पश्चात्तापभरेण तामतिकृशां नीता परं लाघवम्।
उत्सङ्गान्तरवर्तिनीमनुगतां संपीडिताङ्गीमिमां
सर्वाङ्गप्रणयप्रियामिव तरुश्छायां समालम्बते ॥ १९ ॥

[अनङ्गहर्षस्य]

१ व्ययम् क ख. त्ययम् च. त्यये क पाठभेद

उद्यानपुष्पितगुल्मविनिरगमनीदृशीरम्-
स्यागामलसयलमाद्गमशीनिपकशीपदृय: ।
भीमोपहृयमानगुरविगणदुग्मवर्गा दनो-
गपुःकर्पं समारयन्ति पिनमूर्धप्राभ्युन्पा दिवः ॥ २० ॥

रद्भुतेः ।

पश्चे पद्मनिर्नीडम्न्दुगशि मं वनीनाल्टं दिवः
सम्पदमवधिया निपतन्ति निर्गी मर्पीनिम्नदं शिरः ।
दिव्या मेदि मृणालनीलितृद्विष्टं दंष्ट्राग्रं सुरगो
मप्पाहे महिषम् गाम्भति निमग्नाभागमदारदंशम् ॥ २१ ॥

गमदोगाय ।

सौरिन्धिपिनिदिनस्त्रस्ट्रमग्रीवाभिगायं मुर-
दीप्पाटे स्मृतदंशरनिमुगनि मान्तगानीर्मिभिः ।
दशाः पिन्गुमु मादिपैः पयदूनमनीनागु पङ्कोदरे
निद्राधीनितरम्बवनिवसिमपनाग्ना रूपः ॥ २२ ॥

गरश्रीगिणि गमिंशीनवृवन्ते विन्यस्तपूर्वान्तरे
नीरन्ध्रे पटर्गीरने गुल्मगच्छायापारनोर्ननिवि ।
पर्युगगपद्ध शिनिछद्मपनोणुज्ञमनार्गिज्ञभिः
कान्ताहेमितिरातो गुहानिभिदंपन्तिनं नीपते ॥ २३ ॥

मदोरपै१ ।

सैन्यरवा —

धाराद्रीः कृतपन्ती निमज्जगवस्पद्भिश धीमरीनी-
ग्नाकन्द्रगशनी कृपुरुंपिनगान शिशिपदान पारपन्तः ।
दिग्विलानभुग्गिनी धर्पितिनुवनं मद्भर्तं मे गितन्तः
निन्नानाभन्पपवनदमन्तनन्नागरिणी यान्ति धाराः ॥ २४ ॥

भद्रभन्दन ।

---

१ सरि. ८ ४ १ दिवा. ८. ४

आध्मातोद्धतदाववह्निसुहृदः कीर्णोष्णरेणूत्कराः
सन्तप्ताध्वगमुक्तखेदविषमश्वासोष्मसंवादिनः ।
तृष्णार्ताजगरायतास्यकुहरक्षिप्रप्रवेशोत्कटाः
भ्रूभङ्गैरिव तर्जयन्ति पवनाः प्लुष्टस्थलीकज्जलैः ॥ २५ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

ग्रीष्मपथिकः—

सर्वाङ्गारुधि दग्धवीरुधि सदा सारङ्गबद्धक्रुधि
क्षामक्ष्मारुहि मन्दमुन्मधुलिहि स्वच्छन्दकुन्दद्रुहि ।
शुष्यत्स्रोतसि तप्तभूरिरजसि ज्वालायमानार्णसि
ग्रीष्मे[1] मासि ततार्कतेजसि कथं पान्थ व्रजन् जीवसि ॥ २६ ॥

ग्रीष्मोष्मप्लोषशुष्यत्पयसि बकभयभ्रान्त[2]पाठीनभाजि
प्रायः पङ्कैकशेषं[3] गतवति सरसि स्वल्पतोये लुठित्वा ।
कृत्वा कृत्वा जलार्द्रीकृतमुपरि जरत्कर्पटार्धं प्रपायां
तोयं पीत्वाऽपि पान्थः पथि वहति हहाहेति कुर्वन् पिपासुः ॥ २७ ॥

भ्राम्यच्चीत्कारिचक्रभ्रमभरितघटीयंत्रचक्रप्रमुक्त-
स्रोतःपूर्णप्रणालीपथसरणिसिरासारिसीत्कारि(?) वारि ।
कौपं पान्थाः प्रकामं सितमणिमुसलाकारविस्फारिधारं
विक्षिप्तक्षुण्णमुक्ताकणनिकरनिभासारपातं पिबन्ति ॥ २८ ॥

भट्टबाणस्यैते ।

वाताकीर्णविशीर्णवीरणतृणश्रेणीझणत्कारिणि
ग्रीष्मे सोष्मणि चण्डसूर्यकिरणप्रक्वाथ्यमानार्णसि ।
चित्तारोपितकामिनीमुखशशिज्योत्स्नाहतक्लान्तयो
मध्याह्नेऽपि सुखं प्रयान्ति पथिकाः स्वं देशमुत्कण्ठिताः ॥ २९ ॥

कस्यापि ।

---

१ ज्येष्ठे इति शार्ङ्गधरीय पाठ २ कान्त क भ्रान्त ख. ३ मात्र क. ख. च ४. मुरसि ग पाठभेद ५ न पदं. क ख च

मरालिका—

भद्रगुल्पप्रवि(नि)शोपतान्तनुगां पागादिदं दुर्दिनी
पर्यणो [गुनिं] पयो निपुणिता स्तुं मरालाङ्गिका ।
विभिन्नशाङ्कुध्विना करेण स्तनार्दितं शनैः पान्थ हे
निपन्तोर्ध्वविलोचनस्त्वमपि नन्नानागि पातुं पयः ॥ १० ॥

कस्यापि ।

विचक्षणः मरालोपनुरक्तो विनोदयन् ।
अगम्यं निन्यपामास पतुगम्याश्रमि मागरान् ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

एतां मरालाङ्गिकया मरालिने
निवेदयन कुम्भपिपा कुमद्वयं ।
विरेह पान्थः फन्नान्तशिखुना
न वारिधारां मुखमङ्गिनीमपि ॥ १२ ॥

बिल्हणस्य ।

दूरादेव धृतोऽन्वगमिर्न तु पुनः पानीयपानोधितो
मालोकनसौधुपानवचसिनो मूर्धा न शान्त्या नृपः ।
गिमाश्रोऽपि निरन्तरं मरुदिनः श्रीम्या न दैन्यादसा-
वभ्युगो विधिरभ्यगेन विहितो पीत्य मरालिकाम् ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

॥ इति भाण्डागारिकजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां ... ॥

वर्षापद्धतिः (६१)

विद्युत्पङ्कजषण्डपङ्क्तिपटली व्योमस्थलीशाद्वलः
केदारः कलमाङ्कुरप्रतिभुवां धारातलानामयम् ।
शैवालावलिरद्रिमूर्ध्नि सरितां सूर्येन्दुकारागृहं
कन्दर्पोत्सववैजयन्ति भवतु प्रीत्यै तवाम्भोधरः ॥ १ ॥

बिल्हणस्य ।

व्याप्तं भिन्नेन्द्रनीलद्युतिभिरिव घनैर्मेघजालैर्विशालै-
रुद्यद्विद्युद्विलासैः सुरधनुरनुगैर्व्योम वेल्लद्बलाकैः ।
उर्वी गुर्वी शिलीन्ध्रार्जुनकुटजतृणैर्भाति सस्यैः प्रशस्यैः
कादम्बामोदवाही जलधरसमये वारुणो वाति वातः ॥ २ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य ।

अथ मनसिजदिग्जयाभिशंसी जलधरदुन्दुभिराततान शब्दम् ।
तदनु तदनुजीविभिः कदम्बैः क्वचितमुन्मदषट्पदच्छलेन ॥ ३ ॥

शीतलादिव संत्रस्तं प्रावृषेण्यान्नभस्वतः ।
नभो बभार नीरन्ध्रं जीमूतकुलकम्बलम् ॥ ४ ॥

अर्धेन जलदश्याममर्धेनातपपिङ्गलम् ।
अर्धनारीश्वराकारं न को मन्येत वासरम् ॥ ५ ॥

सर्वदासस्यैतौ ।

कशाभिरिव हैमीभिर्विद्युद्भिरिव ताडितम् ।
अन्तस्तनितनिर्घोषं सवेदनमिवाम्बरम् ॥ ६ ॥

मेघकृष्णाजिनधरा धारायज्ञोपवीतिनः ।
मारुतापूरितगुहाः प्राधीता इव पर्वताः ॥ ७ ॥

श्रीवाल्मीकेरेतौ ।

[illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।
[illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] ॥ ८ ॥

[illegible]।

[illegible] [illegible] [illegible](ग)
   ये [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ९ ॥

[illegible]।

[illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।
[illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ १० ॥

[illegible]।

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।
[illegible] [illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ११ ॥

[illegible]।

[illegible]
   [illegible] [illegible]।
[illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ १२ ॥

[illegible]।

[illegible]

मन्दं मुद्रितपांसवः परिपतज्झंकारिझंझामरु-
　द्वेगध्वस्तकुटीरकाग्रनिपतच्छिद्रेषु लब्धान्तराः ।
कर्मव्यग्रकुटुम्बिनीकुचभरस्वेदच्छिदः प्रावृषः
　प्रारम्भे मदयन्ति कन्दलदलोल्लासाः पयोबिन्दवः ॥ १३ ॥

अमरुकस्य ।

किञ्चिन्मुद्रितपांसवः शिखिकुलैरुत्पक्ष्ममालोकिता
　जीर्णावामरुदङ्घ्रिद्[गृहिणी]श्वासानि लैर्जर्जराः ।
एते ते निपतन्ति नूतनघनाः प्रावृट्समारम्भिणो
　विच्छायीकृतविप्रयुक्तवनितावक्त्रेन्दवो बिन्दवः ॥ १४ ॥

कस्यापि ।

आकर्ण्य स्मरयौवराज्यपटहं जीमूतनूत्नध्वनिं
　नृत्यत्केकिकुटुम्बकस्य ददतं मन्द्रां मृदङ्गक्रियाम् ।
उन्मीलन्नवनीलकन्दलदलव्याजेन रोमाञ्चिता
　हर्षेणेव समुच्छ्रितान्वसुमती दध्रे शिलीन्ध्रध्वजान् ॥ १५ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

दिग्भल्लामुखमुच्यमानपवनप्रेङ्खोलनावर्तित-
　ज्वालाजालजटालवैद्युतशिखिप्रद्योतमानात्मभिः ।
नीरन्ध्रं रसगर्भितैरम्लुपव्योमार्कचन्द्रान्मुहुः
　कालोऽयं धमतीव तोयदमहामूषासहस्रैर्दिवि ॥ १६ ॥

श्रीपालकविराजस्य ।

अस्थिरमनेकरागं गुणरहितं नित्यवक्रदुष्प्रापम् ।
प्रावृषि सुरेन्द्रचापं विभाव्यते युवतिचित्तमिव ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

क्षपाः क्षामीकृत्य प्रसभमपहृत्याम्बु सरितां
　प्रताप्योर्वीं कृत्स्नां तरुगहनमुच्छोष्य सकलम् ।
क्व संप्रत्युष्णांशुर्गत इति तदालोकनपरा-
　स्तडिद्दीपालोका दिशि दिशि चरन्तीव जलदाः ॥ १८ ॥

पाणिनेः ।

१. शापावि क ख न २ धीर शार्ङ्गधरीय पाठ

तत्पिबति निर्दयवशो भूतं चनदुलो भविक्तरत्नोत्तिताः ।
अतिभरस्फुटितोदरनिर्गता विषदुल्लत्वा इव विपुनः ॥ १९ ॥

तत्पयस्य मदे महितो मधु-
 प्रियगतप्रगतानि विलन्वतः ।
उदरमानु विभिद्य विनिर्गता
 गलिता इव पाथनगोचिपः ॥ २० ॥

कुमारदासस्य ।

देवे ध्वंसति दुर्दिनव्यतिकरं नाद्यैव मन्दन्दिरं
 यद्यासारगवेषणाय चतुरो मार्गोद्गता चातकी ।
किन्तु भाव न विश्वन कतिदरि मत्वातेतोऽन्यथा-
 प्युज्झितमार्गपरायणु भ्रमयति स्वं विक्लवश्रुपूरम् ॥ २१ ॥

देवे वर्षन्यशनवनतव्यापृता यदिदेवो-
 गेहाद्गेहं फलकनिविर्तम्भेतुभिः पङ्कभीताः ।
नीव्रमान्तानविश्वतगान् पाणिभिस्ताडयित्वा
 शूर्पन्यस्तग्नगितविशिनो योषितस्तस्तथान्ति ॥ २२ ॥

कर्णोटदेव्याः ।

यो गाधारमयपयं निविडमे मेघाम्बुपातापगा-
 धातुं पीतवधश्रवैव करिणी मं यत्पना भाषयति ।
तत्कुम्भमधस्थानितं परिहन्द्मामापतद्भांसिर्ना
 पयस्तव्यमुदस्य गर्जति मुहु कुप्यत पसेल्पो गजः ॥ २३ ॥

अम्भोदस्तनित निशम्य करिणो पूर्ति रतिपूत-
 स्तयक्तनबर्हाग्रवन्द्रपुरः वांशुर्णा निरीत ।
पत्निदन शत पर पन्दकनेगारम्य दृष्टं द्रुपा
 मं चस्तुरस्ताति स्वगन्धिनम्निं धीरो मृगात्नी पतिः ॥ २४ ॥

---

१ दिव० म० व०

अन्योन्यवारिघटितौ घनवारिपाता-
द्भीतौ भृशं मृगवधूर्मृगयूथपश्च ।
वित्रस्तया घटनया कृतसौख्यमोहौ
नैवा[म्बु]वाहजलशीकरपातपीडाम् ॥ २५ ॥

स्कन्धं तरोर्घनदलस्थगितोर्ध्वभाग-
मध्यास्य गाढकलितशिशुवल्लभाभ्याम् ।
अम्भो यतः पतति मूर्ध्नि निजे कपिस्त-
त्पत्रं विलोकयति हुंकृतिपूर्वलोलयः ॥ २६ ॥

सूक्तिसहस्त्रादेत

प्रसरदलकाकीर्णे कर्णे न केकिरुतं श्रुतं
श्वसितविजितो वातो घ्रातो नवा कुटजोत्कटः ।
न च परिचिता शंपासंपत्स्नुताश्रुणि लोचने
तदपि किमपि प्रावृट् पापा दुनोति वियोगिनीम् ॥ २७ ॥

कस्यापि ।

सोत्साहा नववारिभारगुरवो मुञ्चन्तु नादं घना
वाता वान्तु कदम्बरेणुशबला नृत्यन्त्वमी बर्हिणः ।
मग्नां कान्तवियोगदुःखजलधौ दीनां विलोक्याङ्गनां
विद्युत्प्रस्फुरसि त्वमप्यकरुणा स्त्रीत्वेऽपि तुल्ये सति ॥ २८ ॥

विज्जाकायाः ।

वर्षावायवः —

धाराधौतं धुवानाश्शशधरधवलं केसरं केतकीनां
कैलासे किन्नरीणां चलदलकलतालास्यलीलां दधानाः ।
आमूलं मानिनीनां मनसि विनिहितं मानमुन्मूलयन्तो
वान्त्येते वारिवाहव्यतिकरशिशिराः प्राचृषेण्याः समीराः ॥ २९ ॥

कस्यापि ।

१ सा वा, शार्ङ्गधरीय पाठ २. श्यामा शार्ङ्ग पाठ ३. धुना क पाठभेद ।

एते केतकधूलिधूसरभुवः पीतप्रकाशाङ्कुरा-
स्थानेष्वङ्गनाशिखितुन्दनस्थानेऽभ्युन्ननाः।
शिलोदिताः स्फुरद्गुञ्जकौ शैलकुञ्जरताः-
स्पृहापादनिराशिनो विरहिणः कर्तन्ति वर्षानिशाः ॥ ३० ॥

केदारस्य।

आमोदेन कदम्बकन्दलभुवा स्निग्धमेघं नभः
शीतैर्वातिवधूकदम्बककनकस्नातवनागतैः।
अम्भोदमधमेदकेन्दुघनानिर्यत्प्रदीपानि-
र्यापुरानि भयङ्करः सरसतो मेघाङ्गनाकस्य ॥ ३१ ॥

कस्यचित्।

एते मे दृगतिप्रयत्नपरिस्फुर्ज्जविद्युल्लताः
पातकेन गभीरेण ककुभो स्फुरन्ति जलानिलाः ॥
गाढालम्बनितम्बनीलगगनगर्भगर्जिर्भर-
प्रोषकोदयकालपातुरपरोगीराजपतिराः ॥ ३२ ॥

कुन्तलस्य।

प्रवासिनः.—

उपरि घनं घनपटलं तिर्यग्गिरयोऽपि नर्तितमयूराः।
क्षितिरपि कन्दलधवला दृष्टिं पथिकः क्व पातयतु ॥ ३३ ॥

भट्टेः।

उपरि पयोधरमाला दूरे दयिता किमेतदापतितम्।
हिमवति दिव्यौषधयः कोपाविष्टः फणी शिरसि ॥ ३४ ॥

श्रीभवदेवस्य।

निशीथे गम्भीरे क्वचिदपि गतो यत्र विरतं
घनानामाभोगं गलितदयितेनेन्दुगगनम्।
न गीतं गोपन्तं न च परिहृतं स्पृष्टमपरं
न निश्वासा मुक्ताः प्रियतमवचो किन्तु हृदयम् ॥ ३५ ॥

का तारैर्मम गर्जितैरुपरता धाराम्बुभिः का हता
का मोहं गमिता वियोगविधुरा का वा कदम्बानिलैः।
नीता का च विलोलतां मदकलैः केकारवैर्बर्हिणा-
मित्थं पान्थगृहेषु पश्यति घनो विद्युत्प्रदीपैरिव ॥ ३६ ॥

कयोरप्येतौ।

वाता वान्तु जलस्पृशो नवघनो विद्युद्भिरुद्योततां
बाष्पं मार्जय पान्थ हे त्वरयतां द्रष्टाऽसि लम्बालकाम्।
बालां गर्भगृहोषितां परिजनप्रारब्धकर्णद्वय-
च्छिद्राद्युद्रणकर्मणः श्लथतया गर्जां न चेच्छ्रोष्यति ॥ ३७ ॥

श्रीरुद्रस्य।

रात्रौ वारिभरालसाम्बुदरवोद्विग्नेन जाताश्रुणा
पान्थेनात्मवियोगदुःखपिशुनं गीतं तथोत्कण्ठया।
आस्तां जीवितहारिणः प्रवसनालापस्य संकीर्तनं
मानस्यापि जलाञ्जलिस्सरभसं लोकेन दत्तो यथा ॥ ३८ ॥

अमरुकस्य।

यथा रन्ध्रं व्योम्नश्चलजलदधूमः स्थगयति
स्फुलिङ्गानां रूपं दधति च यथा कीटमणयः।
यथा विद्युज्जालोल्लसनपरिपिङ्गाश्च ककुभ-
स्तथा मन्ये लग्नः पथिकतरुपण्डे स्मरदवः ॥ ३९ ॥

उद्यद्बर्हिपि दर्दुरारवपुषि प्रक्षीणपान्थायुषि
श्च्योतद्विप्रुषि चन्द्ररुद्धरुषि सखे हंसद्विषि प्रावृषि।
मा मुञ्चोच्चकुचाग्रसन्ततपतद्बाष्पाकुलां बालिकां
काले कालकरालनीलजलदव्यालुप्तभास्वत्त्विषि ॥ ४० ॥

भट्टबाणस्य।

तडिदुल्कामुखा मेघाश्चर्वितानां वियोगिनाम्।
उद्वमन्त्यस्थिखण्डानि करकाम्भश्छलादमी ॥ ४१ ॥

मदनस्य।

इति वर्षावर्णनपद्धतिः।

शरद्वर्णनपद्धतिः (६२)

[illegible] –

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ १ ॥

[illegible] ।

[illegible]
   [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] [illegible] ॥ २ ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
   [illegible] [illegible] इव [illegible] [illegible] ॥ ३ ॥

[illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ४ ॥

[illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] न [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ५ ॥

[illegible] ।

[illegible] नु [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ६ ॥

[illegible] ।

जीमूतेषु महत्सु लोकमपरं यातेषु तद्बान्धवाः
केचिद्वारिमुचः कृशाः प्रबलतस्तस्माशशोकादिव ।
मौनस्था इव शान्तगर्जिततया भस्मानुलिप्ता इव
श्वेताः प्राप्य तपोमयीमिव दशामाशान्तभाजोऽभवन् ॥ ७ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

अपामुद्वृत्तानां निजमुपदिशन्त्या स्थितिपदं
ददत्या शालीनामवनतिमुदारे सति फले ।
मयूराणामुग्रं विषमिव हरन्त्या म[दमं]हो
कृतः कृत्स्नस्यायं विनय इव लोकस्य शरदा ॥ ८ ॥

विशाखदेवस्य ।

चेतः कर्षन्ति सान्द्रच्छदकुसुमरसासारसौरभ्यलुभ्य-
द्भृङ्गीसङ्गीतभङ्गीश्रुतिसुभगदिशो वासराः शारदीनाः ।
किञ्च व्याकोचपङ्केरुहमधुरमुखीं संचरच्चञ्चरीक-
श्रेणीवेणीसनाथां रमयति तरुणः पद्मिनीमंशुमाली ॥ ९ ॥

श्रुनधरराजस्य ।

यशसो वर्धमानस्य जयतामिव भूभुजाम् ।
अवकाशाय वैपुल्यं प्रापुर्वीतघना दिशः ॥ १० ॥

शोणैः परिवृतः पद्मैर्हंसो हव्यवहैरिव ।
चरन्निव तपो भाति लब्धुं वरवधूगतिम् ॥ ११ ॥

व्योम्नि विश्रान्तजीमूते तारकाः प्रचकाशिरे ।
प्रणिधानहृतध्वान्ते चेतसीव शशि(चिति ?)प्रभा ॥ १२ ॥

सूक्तिसहस्रादेते ।

विद्युद्वह्निशिखावलीविलसितं निर्वाप्य सर्वात्मना
भित्वा कज्जलकालिकाप्रणयिनीमम्भोदमूषामपि ।
उन्मीलन्नवचन्द्रमण्डल [मिषा]त्संक्रान्तरागोज्ज्वल
श्रीभाजं रसपिण्डमेष सहसा वर्षात्ययः कर्षति ॥ १३ ॥

१ हृद क ख च २. निमा क ख च

दृष्टं [illegible] वन्यशाकविनो [illegible]
निम्नाम्बुप्रपातिस्वनाकुलः कृतिमद्रे [illegible] ।
[illegible]
दण्डाय [illegible] कृत्वे शार्दूलविक्रीडितम् ॥ १४ ॥

[illegible] ।

[illegible] दिवि [illegible] ।
[illegible] ॥ १५ ॥

[illegible]
[illegible] ।
[illegible] पत्रं [illegible] च [illegible]-
[illegible] ॥ १६ ॥

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]-
[illegible] ॥ १७ ॥

[illegible]-
[illegible] ।
[illegible]–
[illegible] ॥ १८ ॥

[illegible] ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ १९ ॥

[illegible] ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ २० ॥

[illegible] ।

पूर्वं वारिधरप्रसङ्गसमयेनापूरितैः कुक्षिभि
र्या गर्भिण्य इवातिभारगुरवो निस्सेव्यतामागताः ।
एतास्संप्रति ता विभान्त्यकलुषाः क्षामाभिरामाङ्गिकाः
कूजत्सारसपोतपीतपयसो नद्यः प्रसूता इव ॥ २१ ॥

श्रीभोगवर्मणः ।

क्वापि क्वापि तिरोहितं भुवि भयादम्भोमुचामागते-
[ज्योत्स्नामण्डल] रत्नासञ्चयमिन्दुना गतघनास्कन्दाय तस्मै [पुनः]
पृथ्वी सर्वमदीदृशत्त [तं] मिव प्रक्षीयमाणाम्भसा
सिन्धूनां पुलिनच्छलेन कुमुदप्रस्ताररूपेण च ॥ २२ ॥

कस्यापि ।

द्वयमिदमत्यन्तसम नीचमभविष्णुता शरच्चेयम् ।
क्षेत्रेभ्योऽपास्य फलं खलेषु विक्षिप्यते यस्याम् ॥ २३ ॥

जयगुप्तस्य ।

केदार एव कलमाः परिणामनम्राः
प्राचीनमामलकमर्घ (मृध्य ?)ति बालनीलम् ।
उर्वारुकं स्फुटति निर्गतगर्भगन्ध-
मम्लीभवन्ति च जरत्त्रपुसीफलानि ॥ २४ ॥

कस्यापि ।

चञ्चत्कादम्बपक्षप्रचलितकुमुदस्तोमसौरभ्यलुभ्य-
द्भ्राम्यद्भृङ्गप्रसङ्गप्रकटितयुगपत्कौमुदीध्वान्तपूरे ।
कासारे क्षालिताङ्गः शुचिसिचयहिमोशीरकर्पूरमुक्ता
मालाशाली प्रदोषे शरदि शशिकरानाश्रयत् सौधपृष्ठे ॥ २५ ॥

वैद्यभानुपण्डितस्य ।

---

२ ज्यो क ख च ३ नम क ख च ४ ट क ख च

[illegible] —

[illegible] ।
[illegible] ॥२६॥

[illegible]–
[illegible] ।
[illegible]–
[illegible] ॥ २७ ॥

[illegible]

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ २८ ॥

[illegible]

[illegible] —

[illegible] ।
[illegible] ॥ २९ ॥

[illegible] —

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ३० ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ ३१ ॥

[illegible]

कलमखण्डिनी —

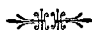
विलासमसृणोल्लसन्मुसललोलदोःकन्दली-
परस्परपरिस्खलद्वलयनिस्वनोद्बन्धुराः ।
लसन्ति कलहुंकृतिप्रसभकम्पितोरस्थल-
त्रुटद्गमकसङ्कुलाः कलमखण्डिनीगीतयः ॥ ३२ ॥

विज्जाकायाः ।

गीतं पान्थमनोहरं बत शरत्काले वितन्वत्यलं
सोत्कण्ठस्तनभारबन्धुरगलत्त्रुट्यद्यतिव्याहृतिः ।
शालिं ग्रामवधू[र्नन्तूत्तुंस]मपि व्यालोकयन्ती दृशा
सद्यः कोकनदच्छदच्छविजुषा नोत्कण्ठनं मुञ्चति ॥ ३३ ॥

कस्यापि ।

इति जल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां (सं)भोगशृङ्गारे शरद्वर्णनपद्धतिः ।

१ र क ख ब ? खुड्डुर क कुनड्डुर ख खुककस ग घ

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ १६ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ १७ ॥

[illegible] ।

[illegible] —

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ १८ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ १९ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ २० ॥

नीत्वोच्चैर्निक्षिपन्तः कृततुहिनकलासारशङ्कान् परागान्
कौन्दानां नन्दितालीनतिभरसुरभीन् भूरिशो दिङ्मुखेषु ।
एते ते कुङ्कुमाङ्कस्तनकलशतटास्फालनादुच्चलन्तः
पीत्वा सीत्कारि वक्त्रं हरिणशिशुदृशा हेमना वान्ति वाताः ॥ २१ ॥

अमरुकस्य ।

गौरीविभ्रमधूपधूमपटलश्यामायमानोदराः
कण्ठक्षोदभयान्न ये कवलिताः श्रीकण्ठकण्ठोरगैः ।
स्फारोन्मीलितशारदाग्रहवृहद्वाराग्रघण्टारवा-
स्ते श्लाघामलभन्त संततममी कैलासशैलानिलाः ॥ २२ ॥

बिल्हणस्य ।

हेमन्तपथिक —

आहूतोऽपि सहायैरेमीत्युक्त्वा विमुक्तनिद्रोऽपि ।
आगन्तुकोऽपि पथिकः शैथिल्यं नैव विजहाति ॥ २३ ॥

भर्तो. ।

शीतार्तिप्रसरश्लथाकुलपदन्यासैस्समुत्कम्पिभिः
पान्थैर्निर्यदतुच्छगोधननदद्घण्टारवैस्सूचिताः ।
प्राप्यन्ते हिमपिण्डितातिनिभृतप्रोद्गाढधूम्याघन-
स्तोकालक्ष्यकुटीरकाः कथमपि प्रातर्गिरिग्रामकाः ॥ २४ ॥

भोजदेवस्य ।

अन्योन्याहतदन्तनादमुखरप्रह्वं मुखं कुर्वता
नेत्रे साश्रुकणे निमील्य पुलकन्यासङ्गि कण्डूयता ।
हाहेति स्खलितां गिरं विदधता बाहू प्रसार्य क्षणं
पुण्याग्निः पथिकेन पीयत इव ज्वालाहतश्मश्रुणा ॥ २५ ॥

बाणस्य ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां हेमन्तवर्णनपद्धतिः ।

---

१ रोमि २ पि ३ गन्तुमना अपि क पाठभेदा ४ म धु क रा

शिशिरवर्णनपद्धतिः (६४)

ऋतुसंहारे ।

वृद्धैर्गतिर्जनमिव गता दर्शनाद्दारहेतोः
निर्याहन्ते नरपरवते वर्तते पुण्यकार्यम् ।
शीतत्रासं द्रुपदिव रविर्याति पार्श्वं कृशानोः
नीहारार्ता इव च दिवसाः संभवं संकुचन्ति ॥ १ ॥

राजशेखरस्य ।

शिशिरमासमपास्य गुणोऽस्य नः क इव शीतहरस्य कुचोष्मणः ।
इति धियाऽस्तरुषः परिरेभिरे घनमतो नमतोऽनुमतान् प्रियाः ॥ २ ॥

माघस्य ।

अङ्गारशालिषु विलासगृहोदरेषु तल्पेषु तूलपटकल्पितवेष्टनेषु ।
उष्णेषु च प्रणयिनीकुचमण्डलेषु शान्तिं जगाम शिशिरस्य तुषारवर्षः ॥३॥

बिल्हणस्य ।

कारणोत्पन्नरोषोऽपि सोत्सवं मदनाजनः ।
निशि शीतापदेशेन गाढमालिङ्गति प्रियम् ॥ ४ ॥

महामनुष्यस्य ।

पृष्ठेषु पुष्पश्रीणामन्तेषु कृतास्पदाः ।
यान्ति शीतार्त्ताः स्मरमपि कुन्दे न षट्पदाः ॥ ५ ॥

विगलितकुसुमसारा पाण्डुता तन्वि पर्णा
भवति शरतनूनां दूर एव स्तनेभ्यः ।
दशननखरजाभ्यां स्पर्शनिष्ठी
मदयति पुरन्ध्रीं कुङ्कुमाङ्गेऽपि एव ॥ ६ ॥

सूक्तिमहोदधौ ।

---

१ [illegible]

खट्वा नितान्तलघुका शिथिलप्रताना
 द्वेष्यः पतिस्स च निरन्तरचाटुकारी ।
तत्रापि दैवहतिकाः खलु माघरात्र्यो
 हा सह्यतां कथमयं व्यसनप्रपञ्चः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

शिशिरवायव —

केशानाकुलयन् दृशो मुकुलयन् वासो बलादाक्षिपन्
 [व्या] तन्वन् पुलकोद्गमं प्रकटयन्नङ्गे मुहुर्वेपथुम् ।
वारंवारमुदारसीत्कृतरवैर्दन्तच्छदं पीडयन्
 प्रायश्शैशिर एष संप्रति मरुत् कान्तासु कान्तायते ॥ ८ ॥

चुम्बन्तो गण्डभित्तीरलकवति मुखे सीत्कृतान्यादधाना
 धुन्वन्तः कञ्चुकानि स्तनभरपुलकोद्भेदमापादयन्तः ।
ऊरूनाकम्पयन्तः पृथुजघनतटात्स्रंसयन्तोंऽशुकांश्च
 व्यक्तं कान्ताजनानां विटचरितभृतश्शैशिरा वान्ति वाताः ॥ ९ ॥

वंकलावर्तकम्यैतौ ।

स्पृष्टाः स्तोकं वितस्तातटतुहिनकणैः पिण्डयन्तः पयोष्णीं
 चञ्चन्तश्चन्द्रभागाम्बुहरिषु यमुनावीचिमैत्रीपवित्राः ।
धून्वानास्सिन्धुसिन्धोरुभयतटगतां देवदारुद्रुमालिं
 लोकप्रीत्यै बभूवुस्तुहिनगिरित [टी] केलिकारास्समीराः ॥ १० ॥

बिल्हणस्य ।

शिशिरपथिक —

पृष्ठारोपितकर्पटस्य विसरद्वाष्पाम्बुसिक्तात्मनः
 कुब्जीभूततनोर्निविष्टवदनस्याभ्यन्तरे जानुनोः ।
निस्सङ्गं भुजयुग्मपीडनवशाच्छ्वत्कवोष्णो रसः
 पान्थस्योद्गतवह्निशिनिचये याति क्षपा शैशिरी ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

१ पीडयन्त क पठभेद

पुन्नागी पूर्णरागः प्रथमकलितनवोत्सेकः प्रदीपे
पानासक्ता यथेष्टं तदनु तनुतृणे धामनि ग्रामदेव्याः ।
उत्कर्णौ कर्पटार्धे जगति परिजडे शिशिरे शिशिरनिद्रौ
याते याति प्रयामं हिमरजनिनि रुणन् श्रोणतः श्रोणमेति ॥ १२ ॥

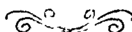
व.रुम्य ।

मारिष्टो ग्रामदेव्याः स्फुटरचितपुटीकुन्दकोर्णस्तदेशे
शीर्ते संशाति यावद् हिमरजनिनि रुणद्धन्तपङ्क्तिर्नखाग्रः ।
पान्थः कन्थां निशीथे परिमुषितजडजन्तुसन्तानगुर्वी
ग्रीवाधाराग्रजानुग्रहणघटनसंकम्पितं प्रावृणोति ॥ १३ ॥

रम्पति ।

॥ इति श्रीमन्महाराजाधिराजभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां शिशिरवर्णनपद्धतिः ॥

इति समेतशृङ्गारे षडृतुवर्णनम् ॥

कुसुमापचयादिपद्धतिः (६५)

उच्चित्य प्रथममधः स्थितं मृगाक्षी पुष्पौघं श्रितविटपं ग्रहीतुकामा ।
आरोढुं चरणमदादशोकयष्टेरामूलं पुनरपि तेन पुष्पितोऽसौ ॥ १ ॥

जयमाधवस्य ।

आस्कन्दितो भुजलताचलिताग्रशाखमालिङ्गितो युवतिभिः कलिकार्थिनीभिः ।
धन्योऽसि चम्पकतरो कुसुमानुरूपैरासां घनस्तनफलैः फलितोऽसि यच्च ॥ २ ॥

सन्तु द्रुमाः किसलयोत्तरपुष्पभाराः प्राप्ते वसन्तसमये कथमित्थमेतत् ।
न्यासैर्नखद्युतिमतोः पदयोस्तवेयं भूः पुष्पिता तदनु पल्लविता च भाति ॥ ३ ॥

एषा जिगीषति पृथुस्तबका लता त्वां
पर्याप्तपीननिबिडस्तनभारखिन्नाम् ।
अस्याः प्रिये विचिनुमः स्तबकांस्तथाऽन्याः
कर्तुं यथा न हि तथा(कदा)ऽपि लताः स्मरेयुः ॥ ४ ॥

आरादसौ तरुवरस्तव कुन्तलानामाकल्पमात्मकुसुमैरभियाचमानः ।
भूयस्समाह्वयति या कलकण्ठनादैरारोहभारमृदुगामिनि तत्र यामः ॥ ५ ॥

सूक्तिमहस्रादेते ।

अताडयत्पल्लवपाणिनैकां पुष्पोच्चये राजवधूमशोकः ।
तच्छेदहेतोरलिपङ्क्तिभङ्ग्या व्याकृष्यतेवासिलता स्मरेण ॥ ६ ॥

असह्यपुष्पोऽपि मनोभवस्य पञ्चैव बाणार्थमयं ददाति ।
एवं कदर्यत्वमिवावधार्य सर्वस्वमग्राहि मधोर्वधूभिः ॥ ७ ॥

बिल्हणस्यैतौ ।

चलापाङ्गां दृष्टिं स्पृशसि बहुशो वेपथुमतीं
रहस्याख्यायीव स्वनसि मृदु कर्णान्तिकचरः ।
करौ व्याधुन्वन्त्याः पिबसि रतिसर्वस्वमधरं
वयं तत्त्वान्वेषान्मधुकर हतास्त्वं खलु कृती ॥ ८ ॥

अजिघ्रतान्तरगजेन्द्रकम्भनीयं
पीतं मया मदपयेर स्तोन्तरेषु ।
विस्मापयं दलामि चेतस विपाकाः
त्वां धारयामि यदनेकदलन्तरम्यम् ॥ ९ ॥

कलिङ्गमर्दैन ।

पाणौ पद्मधिया मधूकमुकुलभ्रान्त्या तथा गण्डयो-
र्नीलेन्दीवरशङ्कया नयनयोर्बन्धूकबुद्ध्याऽधरे ।
लीयन्ते कवरीषु बान्धवजनव्यामोहजातस्पृहा
दुर्वारा मधुपाः कियन्ति सुतनु स्थानानि रक्षिष्यसि ॥ १० ॥

कस्यचित् ।

कर्णोत्पलाद्वपनमार गतिस्तृताते
तस्मात्त्वं मुखमप न जहाति भृङ्गः ।
येनैतमय विनिवारयसि ममते
नश्चिन्तरेऽपि न विमन्तुममास्पदोपः ॥ ११ ॥

पूर्वं द्विपकरपरिभूमिभयात्तथान्या
धर्मेतपुष्पभरण हरिणाक्षि मुक्तम् ।
स्पर्शं तदत्र पुनरप्यधरेषु भृङ्गाः
पुष्पाभवासितमुखभ्रमतः पतन्ति ॥ १२ ॥

उत्कलराजदेवी ।

यतो यतः षट्चरणोऽभिवर्तते ततस्ततः प्रेरितलोललोचना ।
विवर्तितभ्रूरियमद्य शिक्षते भयादकामापि हि दृष्टिविभ्रमम् ॥ १३ ॥

लोला दृष्टिरियं स्तनौ [विवृतौ] सभुजलताविभ्रमा-
मानुदेन विवर्तते वल्गिता कम्पेन कम्पस्तनी ।
हंसाग्र विधुनोति पल्लवनिभं मीनाक्षपृताण्ग
नैव भ्रमरानिलङ्घनभयाद्दृष्टिविना नवरी ॥ १४ ॥

कस्यचित्पण्डितस्य ।

---

१ [illegible]

आकर्षन्ति न केषामन्तःकरणं प्रवालशालिन्यः।
ललना इवात्र लतिकाः कुसुमेषु शिलीमुखैर्निचिताः॥ १५॥

अत्रास्मिन् सुतनु लतागृहेऽस्ति रम्यं
मालत्याः कुसुममनुच्चितं परेण।
इत्युक्त्वा मृदुकरपल्लवं गृहीत्वा
मुग्धाक्षीं रहसि निनाय कोऽपि धूर्तः॥ १६॥

भूतिमाधवस्य।

अपचितकुसुमा विहाय वल्लीर्युवतिषु कोमलमाल्यभारिणीषु।
पदमुपदधिरे कुलान्यलीनां न परिचयो मलिनात्मनां प्रधानम्॥ १७॥

मुहुरुपहसितामिवालिनादैर्वितरसि नः कलिकां किमर्थमेताम्।
वसतिमुपगते न धाम्नि तस्याः शठ कलिरेष महांस्त्वयाऽद्य दत्तः॥१८॥

माघस्यैतौ।

सुभ्रु त्वन्मुखपङ्कजेन शशिनश्शोभातिरस्कारिणा
पश्याब्जानि विनिर्जितानि सहसा गच्छन्ति विच्छायताम्।
श्रुत्वा ते परिवारवारवनितागीतानि भृङ्गाङ्गना
लीयन्ते मुकुलान्तरेषु शनकैः सञ्जातलज्जा इव॥ १९॥

श्रीहर्षस्य।

॥ इति कुसुमापचय ॥

मदनपूजा—

प्रत्यग्रमज्जनविशेषविविक्तकान्तिः कौसुम्भरागरुचिरस्फुरदंशुकान्ता।
विभ्राजते मकरकेतनमर्चयन्ती बाला प्रवालविटपिप्रभवा लतेव॥ २०॥

कुसुमसुकुमारमूर्तिर्दधती नियमेन तनुतरं मध्यम्।
आभाति मकरकेतोः पार्श्वस्था चापयष्टिरिव॥ २१॥

स्पृष्टस्त्वयैव दयिते स्मरपूजाव्यापृतेन हस्तेन।
उद्भिन्नापरमृदुतरकिसलय इव लक्ष्यतेऽशोकः॥ २२॥

१ धन्य क पाठभेद

अनङ्गोऽयमनङ्गत्वमद्य निन्दिष्यति ध्रुवम् ।
यदनेन न संप्राप्तः पाणिस्पर्शोत्सवस्तव ॥ २३ ॥

श्रीहर्षदेवः ।

विनिहितमणिहारं त्रिशिखप्रोद्दाम प्रसव्यं
हणितरञ्जपदपदह्मर्शीमन्त्रोग्यम् ।
अञ्जनवनपर्णमन्तरणारनं
युगपदुगिन पद मन्मनशास्त्रारित्र ॥ २४ ॥

श्रीहर्षस्य ।

इति मदनपूजा ।

दोलाकेलिः —

चञ्चत्पञ्चशुकश्रवणपताका गुणाः
पन्तुकुसुमप्रसूनमभ्रमपादिङ्गोलान्तराः ।
वदीर्णमणिमेखलाकणितविभ्रमीताः कथं
हरन्ति हरिणीदृशो न हृदयानि दोलाजुषः ॥ २५ ॥

मरगामन्ननम्वीकराम्बुमयुगभेङ्गीत्रिशो मेहिरा-
मान्धेयमुद्रमहारोल्लसिता प्यारितुह्ननी ।
हारहारपुर्वी गतागतरणाशान्तोत्समानान्तरा
नन्दन्ती पतिः करोति गगने शानन्दं विभ्रमम् ॥ २६ ॥

नरसिंहस्य ।

सौन्दर्यसिन्धोरम्बोजनानां दोलासु दोलासु दतुत्सवाय ।
यदि प्रसादाद्भवेत् करिन्तं जानानि वर्णयितुं मनोभूः ॥ २७ ॥

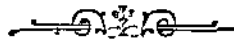
अन्यापि यादृशी विविधविभ्रमीनां दोलासु लीलानुकूलवतानाम् ।
मनोऽधानामपि यत्र गम्यं तद्रूप पुष्पुदानां युवानः ॥ २८ ॥

उद्गम्य दूरं मुहुरानमन्त्यः कान्ताः अग्रीभूतानितम्बनान्ताः ।
दोलाविलासेन निशधकरानवर्णनापुः पुण्याविशेष ॥ २९ ॥

विद्दन्धेः ।

॥ इति श्रीमहामण्डलिकमहामात्यजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां पद्धतयः ॥

कन्दुकक्रीडापद्धतिः (६६)

प्रेङ्खत्कुण्डलभारशीर्णकुसुमोत्क्रान्ताद्विरेफः क्वण-
त्काञ्चीनूपुरपारिहार्यमुखरो भ्रान्तः कथं कथ्यते ।
अस्याः कन्दुककेलिरेष करयोर्द्वन्द्वेऽथ नानाविधैः
क्षेपैरङ्गमपल्लवोत्पलमयीश्चक्रे दिगम्भाम्बराः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

चञ्चेलाञ्चलानि प्रतिसरणि रयव्यग्रवेणीनि बाहो-
र्विक्षेपाद्दक्षिणस्य प्रचलितवलयास्फालकोलाहलानि ।
श्वासत्रुट्यद्वचांसि द्रुतमितरकरोत्क्षिप्तलोलालकानि
सस्तसञ्जि प्रमोदं दधति मृगदृशां कन्दुकक्रीडितानि ॥ २ ॥

राजशेखरस्य ।

संश्लेषे कुचयोर्मुखोपगमने कर्णान्तिकाभ्यागमे
स्पर्शे कुण्डलमण्डलस्य परतो याने च तन्व्याः करः ।
निघ्नं कन्दुकमाशु हन्ति किमु वा तस्मात्करादन्यतः
साम्यं तस्य तदेकसङ्गफलिते प्राचीनपुण्यद्रुमे ॥ ३ ॥

किं वात्याचलिता लता मणिमयी लोलयं निजं गृह(भ्रिभ्र)नी
विभ्रत्यक्षणनम्भरीमपि दशा विद्युत्क्रिपूर्वां गता ।
नैवं नाम नतोन्नतांसचलिता पर्यन्तपश्चात्पुर-
श्चारीवागिविशृङ्खला करतनू रोहत्यमी कन्दुकम् ॥ ४ ॥

सूक्तिमुक्तावलेः ।

पयोधराकारधरो हि कन्दुकः करेण रोषादपहन्यते मुहुः ।
इतीव नेत्राकृतिभीतमुत्पलं तस्याः प्रमादाय पपात पादयोः ॥ ५ ॥

कालिदासस्य ।

१ तुन्त क पाठभेद १ ४ य व्यन्त ग. चक्रपम्नेति शार्ङ्गधरीये । ३ ग

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ६ ॥

[illegible] ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ७ ॥

[illegible] ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ८ ॥

[illegible] ।

[illegible]—

[illegible] ।
[illegible] ॥ ९ ॥

[illegible] ।

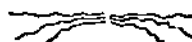
[illegible]—

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ १० ॥

इति [illegible] ।

[illegible]

जलक्रीडापद्धतिः (६७)

प्रथममनुसरन्तीष्वम्भसि प्राणनाथं
प्रतियुवतिषु सेर्ष्योद्वृत्तयस्सुभ्रुवोऽपि ।
सललितमवतेरुस्सङ्क्रमन्यासभीत-
स्खलितचरणगुञ्जन्नूपुराः कौतुकेन । १ ॥

अथ कृतकविहङ्गैः पार्थिवोद्दूलयन्तैः (च्यूतयन्त्रैः) (?)
स्तुमुलमुपरिपातादम्बुवर्षाश्रसन्त्यः ।
अविगलितसपत्नीगात्रसम्मर्ददुःखाः
प्रणयिनमभि[पे]तुर्हानिनादेन देव्यः ॥ २ ॥

प्रणयिनि सति सिञ्चत्यम्बुभिः काचिद[न्यां-]
मुखशशिनमसूयासाचि वक्त्रं निवर्त्य ।
निकटकमलगन्धाघ्राणनिघ्ना किलोच्चैः
श्वसिततरलिताङ्गी तत्स्त्रवार्प्पैस्सिपेच ॥ ३ ॥

ललितमभिहतैका तेन राजीवपत्रैः
प्रतिहननविहारं नैव यावत्करोति ।
अकरुणमभिजघ्नुस्तावदेवापरास्तं
कुटिलगतिभिरुद्यत्कोपरागैः कटाक्षैः ॥ ४ ॥

सूक्तिमहत्वादेते ।

विशन्तीना स्नातु जघनपरिणाहैर्मृगदृशां
यदम्भस्संप्राप्तुं प्रमदवनवाप्यास्तटभुवम् ।
गभीरे तन्नाभीकुहरपरिणाहाध्वनि सरत्कुहूकारः
स्फारं रमयति च नादश्च कुरुते ॥ ५ ॥

राजशेखरस्य ।

अन्तर्जलावारितमूर्ति यातो बालापरिष्वङ्गसुखाय पत्युः ।
विज्ञाय वैमल्यमपां बभूव व्यर्थः [प्रसादोऽ] पि जडाशयानाम् ॥ ६ ॥

कुमारदासस्य ।

१ कृतिषु च क ख च २ न्या, क ख च ३ प्रसादोऽ क ख ग घ च

[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] नैव [illegible] ।
[illegible] [illegible] प्रिया [illegible]
[illegible] [illegible] ॥ ७ ॥

[illegible] ।

तथा न पूर्वं कृतभूषणादरः प्रियानुरागेण विलासिनीजनः ।
यथा [illegible] [illegible] ॥ ८ ॥

[illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] गुणाय [illegible] ॥ ९ ॥

[illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] मानिनी ॥ १० ॥

[illegible] ।

[illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] ॥ ११ ॥

[illegible] ।

[illegible] [illegible]
[illegible] ।
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ॥ १२ ॥

[illegible] ।

[illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] ॥ १३ ॥

[illegible] ।

[illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] ॥ १४ ॥

[illegible] ।

एतस्याः [क] रिकुम्भसन्निभकुचप्राग्भारपृष्ठे लुठद्-
गुञ्जागर्भगजेन्द्रमौक्तिकसरश्रेणीमनोहारिणि ।
दूरादेत्य तरङ्ग एष पतितो वेगाद्विलीनः कथं
को वाऽन्योऽपि विलीयते न सरसः सीमन्तिनीसङ्गमे ॥ १५ ॥

निम्ननाभिकुहरेषु यदम्भः प्लावितं चलदृशां लहरीभिः ।
तद्रवैः कुहरुतैर्नतमध्या [ः] स्मारिता [ः] सुरतकण्ठरुतानाम् ॥ १६ ॥

प्रच्योतद्भिः परिमलमयैः केशपाशाग्रपाथो-
लेशव्याजैरमृतपृषतैः सुभ्रुवः स्नानसीम्नि ।
शंभोः कोपज्वलनशिखया दीप्तया भस्मशेषां
नीतं काष्ठां कुसुमविशिखं जीवयन्त्यो जयन्ति ॥ १७ ॥

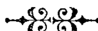
केषामप्येते ।

जलनिविडितवस्त्रव्यक्तनिम्नोन्नताभिः
परिगततटभूमिः स्नातमात्रो[त्थि]ताभि¹ ।
रुचिरकनककुम्भश्रीमदाभोगतुङ्ग-
स्तनविनिहितहस्तस्वस्तिकाभिर्वधूभिः ॥ १८ ॥

भवभूते ।

मन्दायते दिनमिदं मदनोऽपि सज्जस्तत् किं न गच्छत गृहानिति पद्मिनीभिः ।
नीलसरोजगतभृङ्गरवैरिवोक्ताः स्नात्वा शनैरनुसरन्ति पुरं तरुण्यः ॥१९॥

इति श्रीमद्दारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां जलक्रीडापद्धतिः ।

१ समस्तेति शार्ङ्गधरीय पाठ   २ कुलै क ख च

सूर्यास्तमयवर्णनम् (९८)

याताऽस्मि पद्मनयने समयो ममैष
सुप्ता मयैव भवती प्रतिबोधनीया ।
प्रत्यायनामयमितीव सरोरुहिण्याः
सूर्योऽस्तमस्तकनिविष्टकरः करोति ॥ १ ॥

श्रीहर्षस्य ।

सैरन्ध्रीकरकुट्टपत्रकमसृणव्यापारध्वनिः सद्य-
स्त्रीगुम्फितसन्धिविग्रहविधिः सोत्कामकेलीभरः ।
पारस्त्रीजनमल्लपाननगरः सम्पद्यपुष्पायुधः
श्रीखण्डद्रवपांसुसम्भृतशिरो रक्तवसनो रवैः ॥ २ ॥

राजशेखरस्य ।

अनुरागवन्तमपि लोचनयोर्दधतं वपुः सुखमतापकरम् ।
निरकासयद्रविमपेतवसुं वियदालयादपरदिग्गणिका ॥ ३ ॥

माघस्य ।

गुणिगणि पतितः प्रतिदिभाति प्रस्तरिततेजसि दुर्दिने दृशानां ।
निजरगुनिकुञ्जवन्दनेन्द्राच्यतिरस्त्वालिमिषे सरोजबन्धुः ॥ ४ ॥

बिल्हणस्य ।

पूर्वाद्रेः शिखरोदयात्प्रभृति तां विहायाधुना
सम्प्रत्यस्तमुपैति नो प्रथमगो भानो नवरूपपगात् ।
इत्थं स्वगिरानुरं दिनकरो याति दिशं पश्चिमा-
मीर्ष्यारोषविशादिनीव सपदा श्यामी वपुस्तत्यजे ॥ ५ ॥

… ।

पृथुगगनसमुद्रसन्तरणखिन्नं किमेतत्
किमु रथपिकवार्ण वारिवाराग्निकस्य ।
कनकाभमिनदनाः किं नु मार्तण्डदेवं
मननपदि विशर्ष पान्थदर्शस्य बिम्बम् ॥ ६ ॥

द्वावप्येतावभिनवजपापुष्पभासो निवासौ
तिष्ठत्येतद्द्वयमपि वियन्मण्डलस्योपसन्ध्यम् ।
अस्तं को यात्युदयति च कः को रविः कः शशाङ्कः
का च प्राची तदिह न वयं का प्रतीचीति विद्मः ॥ ७ ॥

कयोरप्येतौ ।

अस्तावलम्बिरविबिम्बतयोदयाद्रि-
चूडोन्मिषत्सकलचन्द्रतया च सायम् ।
सन्ध्याप्रनृत्तहरहस्तगृहीतकांस्य-
तालद्वयेव समलक्ष्यत नाकलक्ष्मीः ॥ ८ ॥

रत्नाकरस्य ।

विश्लेषाकुलचक्रवाकमिथुनैरुत्पक्षमाक्रन्दितैः
कारुण्यादिव मीलितासु नलिनीष्वस्तं च मित्रे गते ।
शोकेनेव दिगङ्गनाभिरभितः श्यामायमानैर्मुखै-
र्निःश्वासानलधूमवर्तय इवोद्गीर्णास्तमोराजयः ॥ ९ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

पचेलिमं दाडिममर्कबिम्बमुत्तार्य सन्ध्या त्वगिवोज्झिताऽस्य ।
तारावलिर्बीजभुजाऽऽदसीयं कालेन निष्ठ्यूतमिवास्ति यूथम् ॥ १० ॥
दिनावसाने तरणेरकस्मान्निमज्जनाद्विश्वविलोचनानि ।
अस्य प्रसादादुडुपस्य नूनं तमोमयद्वीपवतो तरन्ति ॥ ११ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्यैतौ ।

एकेनाक्ष्णा प्रविततरुषा पाटलेनास्तसंस्थं
पश्यत्यर्कं सजललुलितेनापरेण स्वकान्तम् ।
अह्नश्छेदे दयितविरहाशङ्किनी चक्रवाकी
द्वौ सङ्कीर्णौ रचयति रसौ नर्तकीव प्रगल्भा ॥ १२ ॥

चन्द्रकस्य ।

१ स्थि, क ख २ मन्ये क पाठभेद ।

भावृङ्गारमिति व्यथयति मनो दुर्ग्रहा वामार्थी–
रेखाश्लिष्ट भरण रजनीमेदिका गम्भीरि ।
नान्यागतौ न खलु दृशितौ नानुरागच्युतो वा
दैवार्पितस्य हृदि भर्तापत्नकम्यस्यनापि ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

पिबे यावि गते मांसदने पद्मानने नाम्यानि
मन्दस्तु भ्रमरेषु रीत्य दयिताश्लिष्टे पुरस्तात्सौम् ।
यमाङ्गेन वियोगिना विगम्ना नाग्राहिता नोच्छ्रिता
यत्रे केशस्पर्शमेव निहिता जीवस्य निर्गच्छतः ॥ १४ ॥

भट्टवाचस्पतेः ।

तन्नाटमर्णवे रवौ परिहृतः विमलयाम(ने ?)न्वर्के–
श्रीनद्दामणिभूषिताम्बरपिहिते पद्मः पयं मुञ्चति ।
मीलन्नावश्ममश्लिष्टमधुरप्यासेन हास्यान्त-
प्रत्यानिस्पृशिनी विपाप परस्मान्मूर्छापिरागच्छति ॥ १५ ॥

गौडाभिनन्दस्य ।

दिनभर्तुरस्तसमयः स्यन्दनतुरगेषु गगनसीमासु ।
पातालगगनविश्रान्तेन पृष्ठे निभृतं परिभ्रमति ॥ १६ ॥

मदनस्य ।

मान्यगगनविगमनमागश्लिष्टवान् शशिकरस्पर्शी ।
मृगवान्तरागमिहनं गामस्य मरमेरा शिरो नु ॥ १७ ॥

महोत्पलदेवे ।

प्रतिरम्यानुगते हि रवौ विरलम्नंसेति पद्मापयता ।
भरण्यनाय दिनभर्तुर्भुम पतितपतः परागच्छति ॥ १८ ॥

रूपाक ।

[illegible]

चूडारत्नैः स्फुरद्भिर्विषधरविवराण्युज्ज्वलानुज्ज्वलानि
प्रेक्ष्यन्ते चक्रवाकीमनसि निविशते सूर्यकान्तात्कृशानुः ।
किंचामी शल्ययन्तस्तिमिरमुभयतो निर्भराहस्तमिस्रा-
संघट्टोत्पिष्टसन्ध्याकणनिकरपरिस्पर्धिनो भान्ति दीपाः ॥ १९ ॥

श्रीमुरारेः ।

नो रविर्न [illegible] नतमीशो न द्युतिर्ग्रहगणो न च सन्ध्या ।
यादृशं प्रथमे [illegible] सृष्टं तादृगेव भुवनं श्रियमूहे ॥ २० ॥

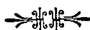
कस्यापि ।

निश्शेषपीते शर्वर्या सन्ध्यारागासवे शनैः ।
नभःपात्रतलालक्ष्यनक्षत्रकुसुमं बभौ ॥ २१ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां

सूर्यास्तमयवर्णनपद्धतिः ॥

अन्धकारवर्णनम् (६९)

[illegible] ।
[illegible] ॥ १ ॥

[illegible] ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ २ ॥

[illegible] ।

लिम्पतीव तमोऽङ्गानि वर्षतीवाञ्जनं नभः ।
असत्पुरुषसेवेव दृष्टिर्निष्फलतां गता ॥ ३ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ४ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ५ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ६ ॥

[illegible] ।

चिन्वच्चोरचिकीर्षितानि घटयद्वेतालगोष्ठीसुखं
तन्वानं शवसाधनोत्सवरसं निर्व्याजधीरात्मनाम् ।
कुर्वत्कामकृशानुतप्तमनसां गुप्ताङ्गनासङ्गमं
शर्वर्यास्तिमिरं परोपकृतये बद्धक्रमं धावति ॥ ७ ॥

किं भूमौ परितः स्फुरन्ति करिणः कस्तूरिकाया रसैः
सिक्ताः किं निखिला दिशः किमखिलं लिप्तं मषीभिर्नभः ।
किं व्याप्तं भुवनं समस्तमपि च श्रीकण्ठकण्ठत्विषा
कालिन्दीजलकान्तिभाजि निबिडे जातेऽन्धकारेऽधुना ॥ ८ ॥

कयोरप्येतौ ।

यच्चेदम्बुधिमामनन्ति कवयस्तद्बिन्दुतां बिभ्रते
वैकुण्ठान्तककालकायजलदश्रीकण्ठकण्ठादयः ।
लुप्तालोकमुलूकदृष्टितिमिरप्रध्वंसिसिद्धाञ्जनं
तद्गण्डूषितभूदिगन्तरमिदं नैशं तमो जृम्भते ॥ ९ ॥

भवति हरिरगूढः कौस्तुभीयैर्मयूखैः
पतिमपि च पशूनां शेखरेन्दुर्व्यनक्ति ।
इति मनसि न कश्चिन्निश्चयो यत्तदन्य-
ज्जगदिह तमसैव ग्रस्तमव्यक्तमास्ते ॥ १० ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

नाकाशं न दिशो न भूधरकुलं नाम्भोधयो न क्षितिः
न द्यौर्नाम्बुधरा न तीव्रकिरणो नेन्दुर्न तारागणः ।
एतैः षट्पदकायकान्तिपटलीपाण्डित्यवैतण्डिकैः
कल्लोलैस्तमसामसाम्प्रतमयं विश्वव्ययः कल्प्यते ॥ ११ ॥

वेदव्यासस्य ।

सद्यस्सान्द्रमषीविलिप्तककुभः स्निग्धेन्द्रनीलद्रव-
व्यामीलन्नभसो निरन्तरमिलन्नीलीरसच्योतिनः ।
एते कोकिलकायकालिमभृतो लुम्पन्ति वृत्तिं दृशो-
रुन्निद्राञ्जनपुञ्जमेचकरुचो भीमास्तमःप्रक्रमाः ॥ १२ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

पतनशिशिरस्फुरितस्तनशालाविव पतन्ति पान्थानाम् ।
विरहिणीभिरश्रुभिः शिशिरपातेन पूर्णानि ॥ १३ ॥

भट्टेन्दुराजस्य ।

भाभाति धूसरतरं शिशिरं पुरस्ता
दस्ताद्रिरश्मिरवभासितसेन्दु ।
रम्यं वियोगिविपिनं शितरश्मिरबद्ध-
धूमो ज्वलिष्यत इवानुगतस्फुलिङ्गः ॥ १४ ॥

स्तुतस्य पुरतस्य ।

इति श्रीवल्लभदेवविरचितायां सुभाषितावल्यां शिशिरवर्णनपद्धतिः ।

अभिसारे कामिजनप्रलापः (७०)

यद्यप्यविरतोऽपि यत्र बहुशः प्रेमातुरं सर्वथा
यत्नाद्यत्नसुदुर्लभं भवति वा दामयानं सदा ।
तथाप्यात्मजनस्य वाञ्छति मनः संगमपातिस्फुरत्
पुनःपुनर्विचारतोऽपि सहसा पापं मनः कामिनाम् ॥ १ ॥

मधुमासो रम्यो शिशिरपवनः त्वं च तरुणी
स्फुरन्तामाशंसे वपुषि यपमध्याकिभगाः ।
मन दूरं वा दूरे शरणमिह निम्नत्वरपदि वा
पुनस्तावन्तः विहुनरनमामिव विषयः ॥ २ ॥

बिल्हणस्य ।

शिशु कुरङ्गनयनाः सन्ति नो नायनार्थः
विरहविरहिता नारथी पतिगेहे ।
हृदयकुसुमशरीरं दीपमानं स्मरारा-
धुतिसनुधिनं या वेत्ति यः कामिनोऽपि ॥ ३ ॥

विरम्यति कन्याकुसुम इमानि गुणि पतितं निरम्यपति ।
मधुमति धीरपुष्पं शनैन मकरध्वजो देवः ॥ ४ ॥

---

१ १ ८ ग ... १ ८ ८

न गम्यो मन्त्राणां न च भवति भैषज्यविषयो
न चापि प्रध्वंसं व्रजति विहितैः शान्तिकशतैः ।
भ्रमावेशादङ्गे कमपि विदधद्भङ्गमसमं
स्मरापस्मारोऽयं भ्रमयति दृशं घूर्णयति च ॥ ५ ॥

पौष्पाः पञ्च शराः शरासनमपि ज्याशून्यमिक्षोर्लता
जेतव्यं जगतां त्रयं प्रतिदिनं जेताऽप्यनङ्गः किल ।
इत्याश्चर्यपरम्पराघटनया चेतश्चमत्कारयन्
व्यापारः सुतरां विचारपदवीवन्ध्यो विधेर्व[र्धि][१]ताम् ॥ ६ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्यैतौ ।

पङ्कः कुङ्कुमकर्दमः किसलयश्रेणी स्फुरत्कण्टकाः
पाषाणा विषमा मृणालवलयान्यन्धं तमश्चन्द्रिका ।
भूमिर्गोखुरकर्कशा प्रवितता शय्या तथा कोमला
सङ्केतोत्सवकामिनां पुनरहो वामा हि कामस्थितिः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

चेतः कातरतां जहीहि हृदय स्थैर्यं दधीथाः क्षणं
प्राप्ता सा स्मरमार्गणव्रणगणत्राणौषधिः प्रेयसी ।
येन श्वासतरङ्गसौरभमिलद्भृङ्गावलीवारण-
क्रीडान्दोलितबाहुकङ्कणरणत्कारो मुहुर्मूर्च्छति ॥ ८ ॥

गोत्रानन्दस्य ।

समारूढप्रीतिः प्रणयबहुमानादनुदिनं
व्यलीकं वीक्ष्येदं कृतमकृतपूर्वं खलु मया ।
प्रिया मुञ्चत्यद्य स्फुट[मँ][४]सह[नाँ][५] जीवितमहो
प्रकृष्टस्य प्रेम्णः स्खलितमविषह्यं [हि][६]भवति ॥ ९ ॥

श्रीहर्षस्य ।

---

१ वीं, क. ख. च. २ न्ध्य क ख च ३ लेलिन क पाठभेद ४ तु क. ख. च ५ सा. क. च. ६. वि क ख. च

मणिपरिगता यत्र हर्म्ये दधाति न ना[illegible]
यदपि घन [illegible] धत्ते [illegible] ।
वहति पदुमी [illegible]धीति [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] च कामिनी ॥ १० ॥

[illegible] ।

आयातासि विमुञ्च वेपथुमरं दृष्टासि किं वेपसे
[illegible] विमुञ्च [illegible] निशीथानिलः ।
[illegible]मीति [illegible]-
[illegible] परिरम्भते गुरुनिना [illegible] नवसङ्गिनी ॥ ११ ॥

[illegible] ।

[illegible] पङ्कं वा तिमिरमगरा [illegible]
[illegible] वा दृष्टिरभिनवमङ्गिनी श्रेणिरगरा ।
[illegible] यदि न दयितः [illegible]
[illegible] न [illegible] ॥ १२ ॥

[illegible] ।

[illegible] नूपुरमूकी [illegible] मगन्त नीवीमणि-
[illegible]निपातिताम परिजने [illegible] निद्राणिते ।
[illegible] पारदमि [illegible]
[illegible] शुभ्रांशु[illegible] ॥ १३ ॥

[illegible] ।

इति श्रीम[illegible] सूक्तिमुक्ता[illegible] [illegible] ।

---

१ [illegible]

अभिसारिकापद्धतिः (७१)

हृदये दयितेन हृते वपुषि सवेपथुनि पथि निरालम्बे ।
अयि कथय कथमनङ्ग प्रियगृहमभिसारिकां नयसि ॥ १ ॥

मार्गे पङ्कचिते घनान्धतमसे निश्शब्दसञ्चारकं
गन्तव्याऽद्य मया प्रियस्य वसतिर्मुग्धेति कृत्वा मतिम् ।
आजानूद्धृतनूपुरा करतलेनाच्छाद्य नेत्रे भृशं
कृच्छ्रेणात्तपदस्थितिः स्वभवने पन्थानमभ्यस्यति ॥ २ ॥

मूर्तिर्नीलदुकूलिनी मृगमदैः प्रत्यङ्गपत्रक्रिया
बाहू मेचकरत्नकङ्कणभृतौ कण्ठेऽम्बुसारावली ।
व्यालम्बालकमञ्जरीकमलिकं कान्ताभिसारोत्सवे
यत्सत्यं तमसा मृगाक्षि विहितं वेषे तवाचार्यकम् ॥ ३ ॥

जनो दुर्वृत्त्योऽयं कुलममलिनं वर्त्म विषमं
पतिश्छिद्रान्वेषी प्रणयिवचनं दुष्परिहरम् ।
अतः काचित्तन्वी रतिविहितसङ्केतगतये
गृहाद्द्वारं वारं निरसरदथ प्राविशदथ ॥ ४ ॥

छिद्रान्वेषणतत्परः प्रियसखि प्रायेण लोकोऽधुना
रात्रिश्चापि घनान्धकारबहुला गन्तुं न ते युज्यते ।
मा मैवं सखि वल्लभः प्रियतमस्तस्योत्सुका दर्शने
युक्तायुक्तविचारणा यदि भवेत् स्नेहाय दत्तं जलम् ॥ ५ ॥

तमः शान्तं शाम्यत्वयमुदित एवेन्दुरुदिया-
न्मया गम्यं तत्र प्रियसखि स यत्र प्रियतमः ।
गृहग्राहोत्सङ्गे शतमिव युगानां गतमहो
निशा चेदेवं स्यादयि कथय को मृत्युरपरः ॥ ६ ॥

निशि च विद्युद्वनैः पयोदो मुखं निशायामभिसारिकाणाम् ।
धारानिपातैः सह किन्तु वान्तश्चन्द्रोऽयमित्यार्तितरं ररास ॥ ७ ॥

मन्दं निधेहि चरणौ परिधेहि वासो
नीलं पिधेहि वलयावलिमञ्चलेन ।
मा जल्प साहसिनि शारदचन्द्रकान्त-
दन्तांशवस्तव तमांसि समापयन्ति ॥ ८ ॥

[illegible] ।

अभिनव[illegible]: कुङ्कुमपङ्क-
[illegible] न वीचिभिः श्रुतो वा ।
[illegible] यदि च निशान्त[illegible]-
[illegible] ॥ ९ ॥

[illegible] ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ १० ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ११ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ १२ ॥

* [illegible]

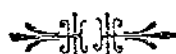
अम्भोजाक्ष्याः पुरवनलताधाम्नि संकेतभाजः
श्चेतोनाथे चिरयति भृशं मोहनिद्रां गतायाः ।
स्वच्छं नाभिह्रदवलयितं कान्तरत्नांशुजालं
तोयभ्रान्त्या पिबति हरिणी विस्मयं च प्रयाति ॥ १३ ॥

ज्ञातं ज्ञातिजनैः प्रघुष्टमयशो दूरं गताऽधीरता
त्यक्ता धीः प्रतिपादितोऽप्यविनयः साध्वीपदं प्रोज्झितम् ।
लुप्ता चोभयसाधुलोकपदवी दत्तः कलङ्कः कुले
भूयो दूति किमन्यदस्ति यदसावद्यापि नागच्छति ॥ १४ ॥

उत्तिष्ठ दूति यामो यामो यातस्तथाऽपि नायातः ।
याऽतः परमपि तिष्ठज्जीवितनाशो भवेत्तस्याः ॥ १५ ॥

केषामप्येते ।

इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामभिसारिकापद्धतिः ॥

१ रमयति चिरं ख च

चन्द्रोदयवर्णनम्। (७०)

[illegible] न पद्मिनी कुमुदिनी [illegible]
  [illegible] तिमिरं [illegible]।
[illegible]–
  [illegible] ॥ १ ॥

[illegible]।

उदयतटान्तरितमियं प्राची सूचयति दिङ्निशानाथम्।
परिपाण्डुना मुखेन प्रियमिव हृदयस्थितं रमणी ॥ २ ॥

श्रीहर्षस्य।

[illegible][प्रभृति][illegible]
  [illegible]।
[illegible]
  [illegible] इव चन्द्रोऽभ्युदयति ॥ ३ ॥

[illegible]–
  [illegible]।
[illegible]
  [illegible] ॥ ४ ॥

[illegible]।

[illegible]
  [illegible]।
[illegible]
  [illegible] ॥ ५ ॥

[illegible]।

अद्यापि स्तनदुर्गशैलविषमे किं मानिनीनां हृदि
स्थातुं वाञ्छति मान एष झटिति क्रोधादिवालोहितः ।
उद्यद्दूरतरप्रसारितकरः कर्षत्यसौ तत्क्षणा-
त्स्फुल्लत्कैरवकोशनिस्सरदलिश्रेणीकृपाणं शशी ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

अमुष्मिन् पञ्चेषोस्त्रिभुवनजिगीषोस्सहचरे
मुख रात्रेरत्रैस्तनु[१रुंवि] रहश्चुम्बति सति ।
ज्वलन्तीर्ष्यारोपोदयमयतयेवौषधिलताः
पतद्भृङ्गीभङ्ग्या दधति कुमुदिन्यः कलुषताम् ॥ ७ ॥

शुचीना हंसानां हरति मलिनानां मधुलिहां
मनो वेश्यादेश्या द्रविणमखिलं या कमलिनी ।
तमस्येवाढ्ये भवति विमुखी तच्छ्रियमसौ
कलावानादत्ते प्रथममनुरागप्रकटनैः ॥ ८ ॥

समुन्मीलत्पूर्वाचलशिखरदूर्वावनमृगी-
परीरम्भक्रीडारसपुलकितोत्सङ्गहरिणः ।
पुलिन्दीकन्दर्पक्रममपनयन्नंशुपटलैः
पतिर्नक्षत्राणामहह भगवानभ्युदयते । ९ ॥

मदनस्यैते ।

इन्दुर्यद्युदयाद्रिमूर्ध्नि न भवत्यद्यापि तन्मासभू-
न्नासीरेऽपि तमःसमुच्चयममृरुन्मूलयन्ते त्विषः ।
अध्यक्ष्णोर्मुदमुद्गिरन्ति कुमुदैरामोदयन्ते दिशः
संप्रत्यूर्ध्वमसौ तु लाञ्छनमभिव्यक्तं प्रकाशिष्यते ॥ १० ॥

उन्मीलन्ति मृणालकोमलरुचो राजीवसंवर्त्तिका-
संवृत्तव्रतवृत्तयः कतिपये पीयूषभानोः कराः ।
अप्यस्मैर्धवलीभवत्सु गिरिषु क्षुब्धोऽयमुन्मज्जता
विश्वेनेव तमोमयो निधिरपामह्नाय फेनायते ॥ ११ ॥

१ रहि क ख ग घ च

गन्धीद्धुरमदमसाश्रिते मदःस्रोतार्द्रगण्डस्थली
नैकानावरवल्लरीनि पुरः सुरोः ऽधानिधी ।
भवभेदाति गगाश्रि नविकवरं हरेर नैकवनी
नीरांगृहीतसंसारगुरुनकानी पविधिनानाम् ॥ १२ ॥

एवं द्रुतौ ।

स्थाता वर्ष ममधुना मधुरीमदान–
शास्त्रः समानिरगो द्विजगत पथः ।
भस्मन्समागमहतोऽस्य पुनर्हितार्थी
मामूत् तस्तु इति मन्त्रितिला नन्दिनः ॥ १३ ॥

वसन्ते ।

तन्तुभवेन स्तनामणिगुम्फनाय
रिशापरीभिरभिनः गतगुच्छमार्गः ।
भानाभवे नातरावरेनांगुरन्तैः
शान्तिमुग नाभूतः मार्गदपूर्याः ॥ १४ ॥

मुनिप्रसाद ।

मदःशान्तिकेनतोऽस्तसंगोनीधिपं विभर्ती
येय सौनिरगायगुम्फनविधौ योगवत्तारि भागभृत् ।
तत्सा वर्णीनिरगानिपुर्णीदा मृनानाहुरिः
शास्त्रा च शान्तिमुक्तारिभरे सा प्रतिष्ठा वर्ते ॥ १५ ॥

शार्दूले ।

विश्वाश्वासिमहिमिरिविशिनिः श्वेतातपानिने
सर्वज्ञुन हर्षाणि । नवीरधी दुःखानिर्म शामिभिः ।
दुनामाश्चर्यानि गतिभिः नपानिनी धीरधैः
रोगीविसनाविना सर्वशर्तौ गताङ्कीरवे ॥ १६ ॥

त्रिविक्रम ।

कपाले मार्जारः पय इति करॉल्लेढि शशिन-
स्तरुच्छिद्रप्रोतान् विसमिति करेणुः कलयति ।
रतान्ते तल्पस्थान्हरति वनिताऽप्यंशुकमिति
प्रभामत्तश्चन्द्रो जगदिदमहो विप्लवयति ॥ १७ ॥

भासस्य ।

जाते यौवनपीनधाम्नि शशिनि भ्राम्यन्तमाराटपि
भ्रान्त्या श्वेतपतत्रिणं सहचरं कोकाङ्गना मुञ्चति ।
कुर्वन्नस्तमितोपलम्भविधुरो हसः प्रियान्वेषणं
हर्षोत्सङ्कितमानसः पुनरिमामालोक्य सञ्जायते ॥ १८ ॥

गोत्रानन्दस्य ।

एकिकेव निजवृन्दमध्यगाऽप्युच्चुकूज सभयं सितच्छदी ।
दन्तमूलमसकृच्च संशयादाममर्श करिणः करेणुका ॥ १९ ॥
लोचनैर्न कुमुदं स्म पीयते चन्द्रिकानपतिरोहितच्छदम् ।
प्रादुरास परभुर्पिबन्नलिः सौरभं निरवलम्बमम्बुनि ॥ २० ॥

अभिनन्दस्यैतौ ।

दूरमंशुप्रभाजालं प्रसारयति चन्द्रमाः ।
रात्रौ नववयाः कामी मनोरथमिवाधनः ॥ २१ ॥
कुमुदेष्वधिकं भान्ति पतिताश्चन्द्ररश्मयः ।
अतिप्रकृष्टशीलेषु कुलेष्विव समृद्धयः ॥ २२ ॥

महामनुष्यस्यैतौ ।

पिनष्टीव तरङ्गाग्रैरुदधिः फेनचन्दनम् ।
तदादाय करैरिन्दुर्लिम्पतीव दिगङ्गनाः ॥ २३ ॥

(भगवतो) व्यासस्य ।

१ पीयते स्म कुमुदं न लोचनैरिति रामचरिते पाठ २ त्पत क ख ग

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]–
[illegible] ॥ २४ ॥

[illegible] ।

[illegible]–
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ २५ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ २६ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ २७ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ २८ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ २९ ॥

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]–
[illegible] ॥ ३० ॥

[illegible] ।

विद्यापीठं स्मरस्य त्रिपुरहरजटावल्लिसन्तानवान-
प्रस्थो मानद्रुमाणामुपशमपरशुः पांसुलावन्दिकारः।
नेत्राणां बन्धुरंधुर्गगनमरुभुवः कोकलोकप्रणाद-
स्वाध्यायाध्यापकोऽयं विलसति कुलटाकालपाशो हिमांशुः ॥ ३१ ॥

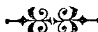
कस्यापि ।

यः कालागरुपत्रभङ्गरचनावासैकसारायते
गौराङ्गीकुचकुम्भभूरिसुभगाभोगे सुधाधामनि ।
विच्छेदानलदीपितोत्कवनिताचेतोऽधिवासोद्भवं
स[न्तापं] विनिनीषुरेष विततैरङ्गैर्नता[ङ्गि][1] स्मरः ॥ ३२ ॥

भट्टेन्दुराजस्य ।

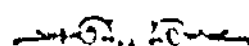
अवाप्य प्रागल्भ्यं परिणतरुचः शैलतनये
कलङ्को नैवायं विलसति शशाङ्कस्य वपुषि ।
अमुष्येयं मन्ये विगलदमृतस्यन्दशिशिरे
रतश्रान्ता शेते रजनिरमणी गाढमुरसि ॥ ३३ ॥

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां चन्द्रोदयपद्धतिः ॥

१. न्तोप क ख च २. ङ्गी क ख च

पानगोष्ठीपद्धतिः (७२)

हारयति हसितं वचनानां कौशलं दृशि विकारविशेषाः।
चक्रिरे भृशमृजोरपि वध्वाः कामिनेव तरुणेन मदेन॥
दत्तमिष्टतमया मधु पत्युर्बाढमाप पिबतो रसवत्ताम्।
वल्गुवर्णमधुरांशुभिरर्पितनासिकेहितैरपि पीतम्॥ १॥

माघस्य।

न म[द्यं]गन्धाढ्यं कुसुममपि वाला विघटते
न निःश्वासैः सुभ्रूर्जनयति तरङ्गव्यतिकरम्।
नवोढा पश्यन्ती निपिबतमिव भर्तुः प्रतिमुखं
मनोहारोद्गारा न पिबति न पात्रं त्यजति॥ २॥

पिब पिब ममास्यं मधु मधुरासवं देहि मे
ततस्त्व दृढ दृढं भमजभाजन काञ्चनम्।
इति स्खलितजल्पितं मदवशात्कुरङ्गीदृशः
प्रगे हसितहेतवे सहचरीभिरध्यायत॥ ३॥

बदोच्ये।

स्रस्तः स्रग्दामशोभां त्यजति विरचितामाकुलः केशपाशः
क्षीबाया नूपुरौ च द्विगुणतरमिमौ क्रन्दतः पादलग्नौ।
व्यस्तः कम्पानुबन्धादनवरतमुरो हन्ति हारोऽयमस्याः
क्रीडन्त्याः पीडयेव स्तनभरविनमन्मध्यभागानपेक्षम्॥ ४॥

श्रीहर्षस्य।

[illegible]

कान्तानवाधररसामृततृष्णयेव
बिम्बं पपात शशिनो मधुभाजने यत् ।
निःशेषिते मधुनि लज्जितचित्तवृत्ति
तत्तन्मुखापजितकान्तितयेव नष्टम् ॥ ५ ॥

विभाकरवर्मणः ।

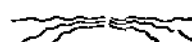
नियतमिह पतन्ति दन्तधारा
मदनमदोद्धतयोरितीव भीत्या ।
अधरकिसलयं विहाय यूनो-
र्मधु पिबतोर्नयनान्युपास्त रागः ॥ ६ ॥

कुमारदासस्य ।

दृश्यते पानकेलीषु कान्तावक्त्रगतं मधु ।
स्मरं सहायमासाद्य ग्रस्तो राहुरिवेन्दुना ॥ ७ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां पानगोष्ठीपद्धतिः ॥

प्रियजनादुपकृतिः (७२)

यथा [illegible] [illegible] निष्फलेति ।
तथा [illegible] [illegible] [illegible] ॥ १ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ २ ॥

[illegible] ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ३ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ ४ ॥

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ५ ॥

[illegible] ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ६ ॥

[illegible] ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ७ ॥

[illegible] ।

द्वेधा विधाय विधुमण्डलमानताङ्गि
कर्तुं विधातरि कपोलयुगं प्रवृत्ते ।
तत्खण्डयुग्मगलितामृत [बिन्दु] पङ्क्ति-
सन्दोहवत्तव विराजति हारवल्ली ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

लावण्यपूरपरिपूरितदिङ्मुखेऽस्मिन्
स्मेरेऽधुना तव मुखे तरलायताक्षि ।
क्षोभं यदेति न मनागपि तेन मन्ये
सुव्यक्तमेव जडराशिरयं पयोधिः ॥ ९ ॥

भोगवतजयवर्धनस्य ।

न तावद्बिम्बोष्ठः स्फुरति न च रागोऽयमधरे
न चामी ते दन्ताः सुदति जितकुन्देन्दुमहसः ।
इमां मन्ये मुद्रामतनुतरसिन्दूरसुभगा-
मिदं मुक्तारत्नं मदननृपतेर्मुद्रितमिव ॥ १० ॥

कस्यापि ।

अनेन रम्भोरु तवाननेन तुषारभानोस्तुलया धृतस्य ।
ऊनस्य नूनं परिपूरणाय ताराः स्फुरन्ति प्रतिमानखण्डाः ॥ ११ ॥

गोत्रे साक्षादजनि भगवानेष यत्पद्मयोनिः
शय्योन्थायं यदखिलमहः प्रीणयन्ति द्विरेफान् ।
एकाग्रं यद्दधति भगवत्युष्णभानौ च भक्तिं
तत्प्रापुस्ते सुतनु वदनौपम्यमम्भोरुहाणि ॥ १२ ॥

एतौ मुरारेः ।

उन्मेषं यो मम न सहते योऽतिवैरी निशाया-
मिन्दोरिन्दीवरदलदृशा तस्य सौन्दर्यदर्पः ।
नीतः शान्तिं प्रसभमनया वक्त्रकान्त्येति हर्षा-
ल्लग्ना मन्ये ललिततनु ते पादयोः पद्मलक्ष्मीः ॥ १३ ॥

---

१ दन्त क ख, च २ भगवतो क ३ कुन्त क पाठभेद

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ १४ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] नभः ॥ १५ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] नभः ॥ १६ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ १७ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ १८ ॥

[illegible] ।

[illegible] ॥

सुरतप्रशंसापद्धतिः (७५)

यत्र न मदनविकारः सद्भावसमर्पणं च गात्राणाम् ।
तस्मिन्नुद्धृतभावे पशुकर्मणि पशव एव रज्यन्ते ॥ १ ॥

यत्र स्वेदजलैरलं विलुलितैर्व्यालुप्यते चन्दनं
सच्छेदैर्मणितैश्च यत्र रणितं निह्नूयते नौपुरम् ।
यत्रायान्त्यचिरेण सर्वविषयाः कामं तदेकाग्रतां
सख्यस्तत्सुरतं भणामि धृतये शेषा तु लोकस्थितिः ॥ २ ॥

रुद्रस्यैतौ ।

गिरो यत्राधीरा भुजयुगलमाश्लेषचतुरं
लुठद्वाष्पापीडं प्रसरति च चक्षुस्सरभसम् ।
न तन्मन्ये प्रेम प्रणयिनि चिराद्दृष्टिपथगे
क्षणं मूकोऽन्यो वा भवति न जडो यत्प्रियजनः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

इन्दुर्यत्र न निन्द्यते न च कलं दूतीवचः श्रूयते
नोच्छ्वासा हृदयं दहन्त्यशिशिरा नो याति कार्श्यं वपुः ।
स्वाधीनामनुकूलिनीं प्रियतमामालिङ्ग्य यत्सुप्यते
तत्किं प्रेम गृहाश्रमव्रतमहो कष्टं हि तच्चर्यते ॥ ४ ॥

आश्लेषे प्रथमं क्रमेण विजिते हृद्येऽधरस्यार्पणे
केलिद्यूतविधौ पण[1] प्रियतमे कान्तां पुनः पृच्छति ।
सान्तर्हासनिरुद्धसंभृतरसोद्भेदस्फुरद्गण्डया
स्वैरं सारिविसारणाय निहितः स्वेदाम्बुगर्भः करः ॥ ५ ॥

१ नर्म शार्ङ्गधरीय पाठ ।

[illegible]–
[illegible] ।
[illegible] [[illegible]] [illegible] मे
[[illegible]] [illegible] ॥ ६ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible] न [illegible] न
[illegible] ॥ ७ ॥

[illegible] ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ८ ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]–
[illegible] ॥ ९ ॥

उद्भटस्य ।

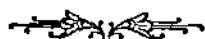
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]–
[illegible] ॥ १० ॥

[illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible]

नववधूसङ्गमे सखीवाक्यपद्धतिः (७६)

कण्टकिततनुशरीरा लज्जामुकुलायमाननयनेयम् ।
तव कुमुदिनीव वाञ्छति नृचन्द्र बाला करस्पर्शम् ॥ १ ॥

यत्तापयन्ति शिशिराशुरुचो यदेते
त्वां मोहयन्ति च विनिद्रसरोजवाताः ।
यत्खिद्यते तनुरियं च तदेष दोषः
सत्यं तवैव सुतनु मन्थुरत्रपायाः ॥ २ ॥

रुद्रस्य ।

बाला तन्वी कृशतनुरिति त्यज्यतामत्र शङ्का
दृष्टा काचिद्भ्रमरभरतो वल्लरी भज्यमाना ।
तस्मादेषा रहसि भवता निर्दयं पीडनीया
मन्दाक्रान्ता विसृजति रसं नेक्षुयष्टिः समग्रम् ॥ ३ ॥

विकटनितम्बायाः ।

नीरन्ध्रं परिरभ्यते प्रियतमो भूयस्तरां चुम्ब्यते
तद्वाढं क्रियते यदस्य रुचिरं चाटूत्करैः स्तूयते ।
सख्या मुग्धवधूरसौ रतिविधौ यत्नेन संशिक्षिता
निर्भ्रान्तं गुरुणा पुनः शतगुणं पुष्पेषुणा कारिता ॥ ४ ॥

रुद्रस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां
नववधूसङ्गमे सखीवाक्यपद्धतिः ॥

नववधूरतपद्धतिः (७७)

प्रायो नववधूः कान्तमालिङ्गति शनैः शनैः ।
चित्ताङ्कुरितकन्दर्पकदलीभङ्गशङ्कया ॥ १ ॥

कस्यापि ।

दृष्टा दृष्टिमधो दधाति कुरुते नालापमाभाषिता
शय्यायां परिवृत्य तिष्ठति बलादालिङ्गिता वेपते ।
निर्यान्तीषु सखीषु वासभवनान्निर्गन्तुमेवेहते
बाला वामतया प्रियस्य सुतरां प्रीत्यै नवोढा प्रिया ॥ २ ॥

श्रीहर्षस्य ।

हर्षादुत्पुलकं विकासि रभसादुन्नामितं कौतुका-
च्छृङ्गारादलसं भयात्तरलदृङ्भ्रं च लज्जाभरात् ।
आसीत्तन्नवसङ्गमे मृगदृशः कान्तार्पणायोत्सुकं
किंचित्काञ्चनगौरगण्डगलितस्वेदाम्बु रम्यं मुखम् ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

विरम नाथ विमुञ्च ममाञ्चल शमय दीपमिमं स[प्रियां] सखीम् ।
इति नवोढवधूवचसा युवा मुदमगादधिकां सुरतादपि ॥ ४ ॥

रुद्रस्य ।

समाकृष्टे वासः कथमपि हठात्पश्यति तदा
कपादूरुद्वन्द्वं जरठशरगौरं मृगदृशः ।
तया दृष्टिं दत्वा महति मणिदीपे निपुणया
निरुद्धं हस्ताभ्यां झगिति निजनेत्रोत्पलयुगम् ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

दृढनिबिडनव्याजात् काञ्चीलता शकलीकृता
प्रियनयनयोर्न्यस्तौ हस्तौ तदा तरलाङ्गुली ।
जघननिहितो रुद्धः पाणिः श्लथं न निवारितः
प्रथितमुभयं लज्जारागागमौ नवयोषिता ॥ ६ ॥

भट्टेन्दुराजस्य ।

---

१ प्रया क ख च

पटालग्ने पत्यौ नमयति मुखं जातविनया
  हठाश्लेषं वाञ्छत्यपहरति गात्राणि निभृतम् ।
न शक्नोत्याख्यातुं स्मितमुखसखीदत्तनयना
  ह्रिया ताम्यत्यन्तः प्रथमपतिभोगे नववधूः ॥ ७ ॥

अमरुकस्य ।

निर्वाणतां नयसि किं हरिणाक्षि दीप-
  माविर्भवन्नवरतत्रपया विलोला ।
ज्योत्स्नां वितन्वति सदा तव वक्त्रचन्द्रे
  गौराङ्गि तर्कय कुतस्तिमिरावकाशः ॥ ८ ॥

त्रिलोचनस्य ।

अङ्गाकृष्टदुकूलया सरभसं गूढौ भुजाभ्यां स्तना–
  वाकृष्टे जघनांशुके कृतमतः संसक्तमूरुद्वयम् ।
नाभीमूलनिबद्धचक्षुषि तया व्रीडानताङ्ग्या प्रिये
  दीपः फूत्कृतिवातवेपितशिखः कर्णोत्पलेनाहतः ॥ ९ ॥

कर्णोत्पलस्य ।

चुम्बनेष्ववरदानवर्जितं सन्नहस्तमदयोपगूहने ।
क्लिष्टमन्मथमपि प्रियं सदा दुर्लभमतिकृतं वधूरतम् ॥ १० ॥

कालिदासस्य ।

कान्त्या गाढतरावबद्धवसनभ्रान्ता किमर्थं पुन-
  र्मुग्धाक्षी स्वपितीति तत्परिजनं स्वैरं प्रिये पृच्छति ।
मातः सुप्तिमपीह लुम्पसि(ति?) ममेत्यारोपितक्रोधया
  पर्यस्य स्वपनच्छलेन शयने दत्तोऽवकाशस्तया ॥ ११ ॥

अमरुकस्य ।

---

१ परिहासे क ख च २ स्ढौ ? पाठभेद ३ चुम्बनेषु परिवर्तितापर हस्तरोधि रशनाविघट्टने । विघ्नि- तेच्छमपि तस्य सर्वतो मन्मथेन्धनमभूद्वधूरतम् ॥ इति शार्ङ्गधरीय पाठ

प्रयच्छाहारं मे यदि तव रहोवृत्तमखिलं
मया वाच्यं नोचैरिति गृहशुके जल्पति शनैः।
वधूव(र्वे?)क्त्रं व्रीडाभरनमितमन्तर्विकसितं
हर(वह?)त्यर्धोन्मीलन्नलिनमलिना वर्जितमिव ॥ १२ ॥

कस्यापि।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नववधूरतपद्धतिः ॥

सुरतकेलिपद्धतिः (७८)

टङ्कारः स्मरकार्मुकस्य सुरतक्रीडापिकीनां रवो
झङ्कारो रतिमञ्जरीमधुलिहां केलीचकोरीस्वनः।
तन्व्याः कञ्चुलिकापसारणभुजाक्षेपस्फुरत्कङ्कण-
क्वाणः प्रेम तनोतु वो नववयोलास्याय वेणुध्वनिः ॥ १ ॥

कस्यापि।

प्रतिक्षणसमुल्लसन्नवकलाकलापान्वित-
क्षपाकरविलोकने यदि तवास्ति कौतूहलम्।
विलोकय तदा सखे सुरतसङ्गरामूत्रण-
महत्प्रदयितामुखं निविडकञ्चुकोत्तारणे ॥ २ ॥

भट्टसोमेश्वरस्य।

तृषितः स्पृशति प्रेयान्यद्यदङ्गं मृगीदृशः।
तत्तत्सङ्कुचति स्वैरं मन्मथः प्रसरत्यहो ॥ ३ ॥

वसुन्धरस्य।

नान्दीपदानि रतिनाटकविघ्नशान्ता-
वाज्ञाक्षराणि परमाण्यथवा स्मरस्य।
दष्टेऽधरे प्रणयिना विधुताग्रपाणेः
सीत्कारवन्ति [रुंणि]तानि जयन्ति तन्व्याः ॥ ४ ॥

वामनस्य।

---

१ रुदि, क ख च.

समादिष्टं शिष्टैः परममिह यन्निर्वृतिपदं
पुनर्दग्धोऽप्याशु प्रभवति यतो मन्मथतरुः।
श्रुते यस्मिन् कामी भवति कृतकृत्यो रतिमुखं
स सीत्कारः पायादमृतविजयी सुन्दरदृशाम् ॥ ५ ॥

सीत्कारत्नस्य।

आयाते दयिते मनोरथशतैर्नीत्वा कथंचिद्दिनं
वैदग्ध्यापगमाज्जडे परिजने दीर्घां कथां कुर्वति।
दष्टाऽस्मीत्यभिधाय सत्वरपदं व्याधूय चीनांशुकं
तन्वङ्ग्या रतिकातरेण मनसा नीतः प्रदीपः शमम् ॥ ६ ॥

अद्भुतपुण्यस्य।

कचग्रहमनुग्रहं दशनखण्डनं मण्डनं
दृगञ्जनमवञ्चनं मुखरसार्पणं तर्पणम्।
नखार्दनमतर्दनं निबिडपीडनं क्रीडनं
करोति रतिसङ्गमे मकरकेतनः कामिनाम् ॥ ७ ॥

माहिलस्य।

स्वैरं पश्यति वल्लभे सरभस हृत्वा दुकूलं बला-
दङ्गानां गतिसङ्करव्यतिकरे सौन्दर्यरेखाक्रमम्।
यत्तन्व्याः परिरभ्यमाणमदनव्रीडाविलासालसै-
रङ्गैरङ्गपिधानमुत्पलदृशः कस्यापि तद्गोचरम् ॥ ८ ॥

कस्यापि।

स्वेदजलपिच्छलाभिस्तनुभिर्यूना च शिथिलमाश्लेषम्।
विपुलं पुलकशलाकापटल झटिति प्रतिकरोति ॥ ९ ॥

श्रीमुरारेः।

सन्दष्टाधरपल्लवा सचकित हस्ताग्रमाधून्वती
मा मा मुञ्च शठेति कोपवचनैरानर्तितभ्रूलता।
सीत्काराञ्चितलोचना सपुलकं यैश्चुम्बिता मानिनी
प्राप्तं तैरमृतं श्रमाय मथितो मूढैस्सुरैस्सागरः ॥ १० ॥

अमरुकस्य।

दीपितस्मरगुरस्युपपीडं वल्लभे घनमभिष्वजमाने।
वक्रतां न ययतुः कुचकुम्भौ सुभ्रुवः कठिनतातिशयेन ॥ ११ ॥

माघस्य।

नैषा वेग मृदुतरतनुस्तावकीनं विसोढु
शक्ता मैनां चपल सुहृदं खेदयेन्दीवराक्षीम्।
इत्यभ्यासं विदधत इति प्राणनाथस्य गत्वा
कर्णोपान्ते निभृतनिभृतं नूपुरं शंसतीव ॥ १२ ॥

धूर्तस्य।

दृशा सपदि मीलितं दशनरोचिषा निर्गतं
करेण परिवेपितं वलयकैरथाक्रन्दितम्।
प्रियैः समदयोषितां ननु विखण्ड्यमानेऽधरे
परव्यसनकातराः किमु न कुर्वते साधवः ॥ १३ ॥

शिवस्वामिन।

पाणिः कम्पमवाप काञ्चिरपतत् [१त्रस्तौ त्रपा] नूपुरे-
राक्रन्दाद्विकुरैर्दधे विधुरता यत्रातिशीर्णोऽधरः।
एको वीररसस्य कामसमरे वक्षोभरः सुभ्रुवां
येनात्याहतिजर्जरेण न मनाक्शैथिल्यमालम्बितम् ॥ १४ ॥

कस्यापि।

धम्मिल्लो भङ्गमेतु प्रविशतु तिलकः केशपाशान्धकारं
पत्राली गण्डपालीं त्यजतु च विवरं कर्णयोर्गन्तुकामा।
नामायाः कान्तदन्तक्षतनतिसहने त्वेक एवाधरोऽसौ
वीरः कामाहवेऽस्मिन्निति वदति चलन्नूपुरक्वाणभङ्ग्या ॥ १५ ॥

पूर्णे मन्मथसङ्गरे रणजितां सत्कारमातन्वती
वासोऽदाज्जघनस्य पीनकुचयोर्हारं श्रुतेः कुण्डलम्।
बिम्बोष्ठस्य च वीटिकां मणिमये पाण्यो रणत्कङ्कणे
पृष्ठालम्बिनि केशपाशनिचये युक्तो हि बन्धक्रमः ॥ १६ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य।

१ त्रस्ता त्रसन्तू क ग च

पश्यन्नर्धनिमीलिताक्षियुगलं वक्त्रारविन्दं मुहुः
बिम्बोष्ठामृतमापिबन्मृगदृशो जिघ्रन्मुखे सौरभम् ।
आलिङ्गन्नतिनिर्भरं स्तनतटं सीत्कारमाकर्णय-
न्नेवं पञ्चभिरिन्द्रियैर्निधुवने प्राप्नोति धन्यो मुदम् ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

चिरविरहिणोरुत्कण्ठार्त्या श्लथीकृतगात्रयो-
र्नवमिव जगज्जातं भूयश्चिरादभिनन्दतोः ।
कथमपि दिने दीर्घे याते निशामधिरूढयोः
प्रसरति कथा बह्वी यूनोर्यथा न तथा रतिः ॥ १८ ॥

अमरुकस्य ।

अकृत्रिमविलासाङ्कमशिक्षितकलाक्रमम् ।
अविभागाङ्गसुभगं बभूव सुरतं तयोः ॥ १९ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

नखदशननिपातजर्जराङ्गी रतिकलहे परिपीडिता प्रहारैः ।
सपदि मरणमेव किं न यायाद्यदि न पिबेदधरामृतं प्रियस्य ॥ २० ॥

तस्यैव ।

किमपि किमपि मन्दं मन्दमासक्तियोगा-
दविरलितकपोलं जल्पतोरक्रमेण ।
सपुलकपरिरम्भव्यापृतैकैकदोष्णो-
रविदितगतयामा रात्रिरेव व्यरंसीत् ॥ २१ ॥

भवभूतेः ।

गाढोपगूहनरसालसलोचनाना-
मेणीदृशां पुलकदन्तुरकुड्मलेषु ।
गण्डस्थलेषु वदनानि निवेशयन्तो
धन्याः सुखेन दिवसानतिवाहयन्ति ॥ २२ ॥

नाथकुमारस्य ॥

॥ इति श्रीमद्गारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सुरतकेलिपद्धतिः ॥

॥ विपरीतरतपद्धतिः ॥ (७९)

विपरीतरतायासजनिताः स्वेदविन्दवः।
पतन्तु तव गात्रेषु कामिनीवदनच्युताः ॥ १ ॥

कस्यापि।

पततु तवोरसि सततं दयिताधम्मिल्लमल्लिकानिकरः।
रतिरसरभसकचग्रहलुलिताकवल्लरीगलितः ॥ २ ॥

बाणस्य।

गाढाश्लेषविशीर्णचन्दनरजःपुञ्जप्रकर्षादियं
शय्या संप्रति कोमलाङ्गि परुषेत्यारोप्य मां वक्षसि।
गाढोष्ठग्रहपूर्वमाकुलतया पादाग्रसन्दंशके-
नाकृष्याम्बरमात्मनो यदुचितं धूर्तेन तत्प्रस्तुतम् ॥ ३ ॥

अमरुकस्य।

आहतं कुचतटेन रमण्याः साधु सोढमधुनेति पपात।
त्रुट्यतः प्रियतमोरसि हारात्पुष्पवृष्टिरिव मौक्तिकवृष्टिः ॥ ४ ॥

माघस्य।

लीलाचामरडम्बरो रतिपतेर्नीलाम्बुवाहागमो
रागोद्गारशिखण्डिनो मुखविधूद्भूततमोविभ्रमः।
तारुण्योन्मददन्तिदानविसरो रोलम्बमालाकुलो
धम्मिल्लो हरिणीदृशां विजयते स्रस्तो रतिव्यत्यये ॥ ५ ॥

वामननागैस्य।

मुग्धे तवास्मि दयिता पुरुषो भव त्व-
मित्युक्तया नहि नहीति शिरो विधूय।
स्वांसात् करात् प्रियकरे वलयं क्षिपन्त्या
वाचं विनाऽभ्युपगमः कथितो मृगाक्ष्या ॥ ६ ॥

१ तस्या क. पाठभेदः २ होदयो क पाठभेद ३ वामनस्य ख च

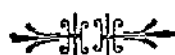
आचम्याधरसिन्धुवारि कबरीसंभारसम्मार्जिते
स्वेदाम्भःस्नपिते कपोलविगलत्काश्मीरपङ्कोज्ज्वले ।
काञ्चीमन्त्ररुतेन निर्भरगलन्मुक्ताकलापस्रजा
धन्यस्योरसि घूर्णमाननयना पञ्चेषुमभ्यर्चति ॥ ७ ॥

चलहारलताश्रिया चिरं रमणोरःस्थलरङ्गनर्तनेन ।
मणितध्वनिडम्बरेण सा कृतवाद्येव बभूव कामिनी ॥ ८ ॥

क्वचित्ताम्बूलाक्तः क्वचिदगरुपङ्काङ्कमलिनः
क्वचिच्चूर्णोद्गारी क्वचिदपि च सालक्तकपदः ।
वलीभङ्गाभोगैरलकपतितैः कीर्णकुसुमैः
स्त्रियाः सर्वावस्थं प्रथयति रत प्रच्छदपटः ॥ ९ ॥

केषामप्येते ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विपरीतरतपद्धतिः ॥

सुरतनिवृत्तिः (८०)

वीतोष्ठरागाणि हृताञ्जनानि भास्वन्ति लोलैरलकैर्मुखानि।
प्रातः कृतार्थानि यथा विरेजुस्तथा न पूर्वेद्युरलङ्कृतानि ॥ १ ॥

भट्टस्वामिन ।

नेपथ्यादपि राजते किमपि सा व्यालुप्तभूषा तनुः
सभोगश्रममीलितं विजयते चक्षुः कटाक्षादपि।
गाढालिङ्गनकौतुकादपि नवं दोर्वल्लिविस्रंसन
प्रीत्यालापरसादपि प्रियतमं मौनं कुरङ्गीदृशः ॥ २ ॥

हरिहरस्य ॥

करकिसलयैर्धृत्वा धृत्वा विमार्गति वाससी
क्षिपति सुतनुर्मालाशेष प्रदीपशिखां प्रति।
स्थगयति मुहुः पत्युर्नेत्रे विहस्य समाकुला
सुरतविरतौ रम्यं तन्व्या मुहुर्मुहुरीक्षितम् ॥ ३ ॥

सुरतविरतौ व्रीडावेशश्रमश्लथहस्तया
रहसि गलितं तन्व्या प्राप्तुं न पारितमंशुकम्।
रतिरसजडैरङ्गैरङ्गं पिधातुमशक्तया
प्रियतमतनौ सर्वाङ्गीणं प्रविष्टमधृष्टया ॥ ४ ॥

अमरुकस्यैतौ ॥

आवृण्वाना झटिति जघनं सा दुकूलाञ्चलेन
प्रेङ्खत्क्रीडाकुलितकबरीबन्धनव्यग्रपाणिः।
ऊर्ध्वोच्छ्वासस्फुटनखपदैश्चिह्निताभ्यां स्तनाभ्यां
दृष्टा धार्ष्ट्यस्मृतिनतमुखी मोहशान्ते प्रियेण ॥ ५ ॥

कस्यापि।

१ य २, सुमनो क पाठभेद ३ रम्या तन्वी पुन ४ रतिमात्रिना शार्ङ्गधरीय पाठ ४ तन्वी ५ क्षते

स्वामिन् भङ्गुरयालकं सतिलकं फालं विलासिन् कुरु
प्राणेश त्रुटितं पयोधरतटे हारं पुनर्योजय ।
इत्युक्त्वा सुरतावसानसुखिता संपूर्णचन्द्रानना
स्पृष्टा तेन तथेति जातपुलका प्राप्ता पुनर्मोहनम् ॥ ६ ॥

रुद्रस्य ।

प्रियकृतपटस्तेयक्रीडाविडम्बनविह्वलां
किमपि कृपणालापां बालां विलोक्य ससंभ्रमः ।
अपि विचलितस्कन्धावारो गते सुरताहवे
त्रिभुवनमहाधन्वी स्थाने व्यवर्तत मन्मथः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

व्याधूतहारमणयः परिधूतमाल्याः
मन्दस्मितप्रसरसत्रपदृष्टिपाताः ।
तस्या जयन्ति लुलितश्रमवारिलेशाः
सीत्कारमुग्धमणितध्वनयो रतान्ताः ॥ ८ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

लुलितकुसुमसम्पत्केशपाशस्तरुण्या
मुकुलितनयनान्तं व्रीडया नम्रमास्यम् ।
करतलपरिधानं नाभिमूलं रतान्ते
पुनरपि रतलीलां प्रेयसः सन्तनोति ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

इति श्रीमद्वारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां
सुरतनिवृत्तिपद्धतिः ।

प्रणयकलहे नायकानुनयः (८१)

क्षीणांशुः शशलाञ्छनः शशिमुखि क्षीणो न कोपस्तव
स्मेरं पद्मवनं मनागपि न ते स्मेरं मुखाम्भोरुहम्।
पीतं श्रोत्रपुटेन षट्पदरुतं पीतं न ते जल्पितं
रक्ता शक्रदिगङ्गना रविकरैर्नाद्यापि रक्तासि किम्॥ १॥

प्रहिणु रमणि मानं मौनमुन्मुच्य साची-
कृतशिरसि ममास्मिन्नर्पयस्वाङ्घ्रियुग्मम्।
अयि सुमुखि मयूखाः पश्य पीयूषभानो-
र्वरुणनगरनारीनेत्रपात्रीभवन्ति॥ २॥

गतप्राया रात्रिः कृशतनु शशी शीर्यत इव
प्रदीपोऽयं निद्रावशमुपगतो घूर्णत इव।
प्रणामान्तो मानस्त्यजसि न तथापि क्रुधमहो
कुचप्रत्यासत्त्या हृदयमपि ते चण्डि कठिनम्॥ ३॥

माणिक्यैर्दशनश्रियं घटयता बिम्बाधरं विद्रुमै-
र्मुक्ताभिः स्मितमिन्द्रनीलशकलक्षोदैश्च केशोच्चयान्।
इत्थं रत्नमयं विधातुमखिलं दुर्मेधसा वेधसा
तेनैवावनताङ्गवल्लि विहितं वज्रेण चेतस्तव॥ ४॥

अस्तं याति शशी शशाङ्कवदने मानं विमुञ्चाधुना
किं मानेन मुधा नतभ्रु गगनादभ्रश्यन्त्यमूस्तारकाः।
इत्थं त्वामनुशिक्षयन् क्षितितलादुन्नम्य पादं शनैः
क्षीणां वीक्ष्य निशां निसर्गसुभगं गायत्यसौ कुक्कुटः॥ ५॥

जाते केलिकलाकृते कमितरि व्यर्थानुनीतौ चिरा-
न्माने म्लायति मन्मथे विकसति क्षीणे क्षपानेहसि।
स्वप्नव्याजमुपेत्य तन्निपुणया निद्रान्ध्यमाचेष्टितं
मानम्लानिरभून्न येन च नचा[प्या]सीद्रहःखण्डनम्॥ ६॥

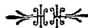
केषामप्येते।

एकस्मिन् शयने विपक्षरमणीनामग्रहे मुग्धया
सद्यः कोपपराङ्मुखग्लपितया चाटूनि कुर्वन्नपि ।
आवेगादवधीरितः प्रियतमस्तूष्णीं स्थितस्तत्क्षणं
माभूत् सुप्त इवेत्यमन्दवलितग्रीवं पुनर्वीक्षितः ॥ ७ ॥

एकस्मिन्शयने पराङ्मुखतया वीतोत्तरं ताम्यतो-
रन्योन्यस्य हृदि स्थितेऽप्यनुनये संरक्षतोर्गौरवम् ।
दम्पत्योः शनकैरपाङ्गवलनान्मिश्रीभवच्चक्षुषो-
र्भग्नो मानकलिः सहासरभसव्यावृत्तकण्ठग्रहम् ॥ ८ ॥

अमरुकस्यैतौ ।

॥ इति श्रीभगदत्तमल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नायकानुनयपद्धतिः ॥

१ णात् च २ रभस कण्ठग्रहोऽनुष्ठित इति शार्ङ्गधरीय पाठ ।

॥ प्रभातवर्णनम् ॥ (८२)

द्वित्रैर्व्योम्नि पुराणमौक्तिकमणिच्छायैः स्थितं तारकै-
ज्योत्स्नापानभरालसेन वपुषा सुप्ताश्चकोराङ्गनाः ।
यातोऽस्ताचलचूलमुद्वसमधुच्छत्रच्छविश्चन्द्रमाः
प्राची बालविडाललोचनरुचां जाता च पात्रं ततः ॥ १ ॥

राजशेखरस्य ।

यः सैन्ये स्मरपार्थिवस्य विरहिमत्यर्थिनामग्रणीः
ज्योत्स्नानिर्झरमुज्झति स्म जगतां यस्तापनिर्वापणम् ।
सोऽयं तारकनायकः किमपरं शृङ्गारसञ्जीवनं
जातः पिष्टपरागपाण्डुरजरत्कूष्माण्डपिण्डाकृतिः ॥ २ ॥

बिल्हणस्य ।

पत्यौ पात्रे कलानां व्रजति विधिवशादस्तमिन्दौ क्रमेण
क्रन्दन्ती पत्रिनादैर्विगलिततिमिरस्तोमधम्मिल्लभारा ।
प्रभ्रश्यत्स्थूलमुक्ताफलनिकरपरिस्पर्धिताराश्रुबिन्दुः
प्रोन्मीलत्पूर्वसन्ध्याहुतभुजि रजनी पश्य देहं जुहोति ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

तमोभिः पीयन्ते गतवयसि पीयूषवपुषि
ज्वलिष्यन्मार्ताण्डोपलपटलधूमैरिव दिशः ।
सरोजानां कर्षन्नलिमयमयस्कान्तमणिवत्
क्षणादन्तःशल्यं तपति पतिरद्यापि न रुचाम् ॥ ४ ॥

श्रीमुरारेः ।

भिन्दानो मानिनीनां पतिषु रुषमयं हर्म्यपारावतेभ्यो
वाचालत्वं ददानः कवितृषु कविताप्रातिभं सन्दधानः ।
प्रातस्त्यस्तूर्यनादः स्थगयति गगनं मांसलः पांसुतल्पा-
दस्वल्पादुत्थितानां नरवरकरिणां शृङ्खलाशिञ्जितेन ॥ ५ ॥

राजशेखरस्य ।

ये कुण्ठीकृतवल्लभप्रणतयः शस्त्रैरनङ्गस्य ये
　न प्राप्ताश्च निशीथिनीपतिकरैः शैथिल्यवीथीमपि ।
ते निश्शङ्कविटङ्कतालुतुमुलप्लोतप्लुतप्लावितैः
　छिन्नाः कुक्कुटकूजितैर्मृगदृशां मानग्रहग्रन्थयः ॥ ६ ॥

बिल्हणस्य ।

उत्थायोन्नतवासयष्टिशिखरे विस्तारिताकुञ्चितं
　बिभ्रत्पादमुदस्तकेसरसटः किञ्चिद्विनिद्रेक्षणः ।
दूरादञ्चितकन्धरः श्रमवशाद्व्याधूय पक्षद्वयं
　मानम्लानिकरः कुरङ्गकदृशां कोकूयते कुक्कुटः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

चिरतररतखेदप्राप्तनिद्रासुखाना
　चरममपि शयित्वा पूर्वमेव प्रबुद्धाः ।
अपरिचलितगात्राः कुर्वते न प्रियाणा–
　मशिथिलभुजचक्राश्लेषभेदं तरुण्यः ॥ ८ ॥

अधिरजनिमुखे यः सान्द्रलाक्षानुरागै–
　र्व्यतिकरित इवोच्चैःपाटलत्वं दधानः ।
उषसि स खलु दीपः पाननिर्धूतराग[ः]
　स्फुरदधर इवायं धूसरत्वं बिभर्ति ॥ ९ ॥

माघस्य ।

आद्ये जग्मुपि ताम्रचूडरटिते श्रोत्रं प्रबुद्धा जवात्
　किंचिद्वासवदिङ्मुखं प्रविकसद्दृष्ट्वा गवाक्षाध्वना ।
सन्त्रासेन समीरिता प्रियतमप्रेम्णा च रुद्धा शनै–
　रुत्थानोपनिवेशनानि कुरुते तल्पे मुहुः पांसुला ॥ १० ॥

निर्यान्त्या रतिवेश्मनः परिणतप्रायां विलोक्य क्षपां
　गाढालिङ्गनचुम्बनानि बहुशः कृत्वाऽप्यसन्तुष्टया ।
एकं भूमितले निधाय चरणं तल्पे प्रकल्प्यापरं
　तन्वङ्ग्या परिवर्तिताङ्गलतया प्रेयांश्चिरं चुम्बितः ॥ ११ ॥

कयोरप्येतौ ।

इतः शोचिः प्राच्यां दिशि दिशति भानोररुणता-
मितो भृङ्गः कुजन्नभिकमलिनीं प्रोच्चलति च।
इतो निर्यान्त्युच्चैर्विहितसुरतक्रान्तिशिथिल-
स्खलत्पादन्यासक्षणरणितमञ्जीरमबलाः ॥ १२ ॥

श्रीमुरारेः।

प्रियवसतेरपयान्त्यो मिथः करम्बितकराम्बुजन्मानः।
कररुजव्रणपदविरलस्तनपुलकममूः किमपि निवदन्ते ॥ १३ ॥

तत्रै (स्यै?) व।

प्रालेयांशुरितश्चकोरविपदामार्द्रप्ररोहैर्जरत्-
काश्मीरीवदनादनाकुलतया दौर्भाग्यमभ्यस्यति।
भासां भर्तुरितश्च कौकसुकृतैरुद्ग्रीविकां बिभ्रति
द्विजाः कुङ्कुमकेसरकसुहृदो मन्दं मयूराङ्कुराः ॥ १४ ॥

अपयान्तीनामधुना सङ्केतनिकेतनान्मृगाक्षीणाम्।
वासस एव न केवलमभवन्मनसोऽपि परिवर्तः ॥ १५ ॥

मदनस्यैतौ।

चन्दन स्तनतटेऽधरबिम्बे यावकं घनतरं च सपत्न्याः।
प्रातरीक्ष्य कुपिताऽपि कामिनी सागसि प्रियतमे परितुष्टा ॥ १६ ॥

लाक्षालक्ष्म ललाटपट्टमभितः केयूरमुद्रा गले
वक्त्रे कज्जलकालिमा नयनयोस्ताम्बूलरागोऽपरः।
दृष्ट्वा कोपविधायि मण्डनमिदं प्रातश्चिरं प्रेयसो
लीलातामरसोदरे मृगदृशः श्वासाः समाप्तिं गताः ॥ १७ ॥

अमरुकस्य।

स्तोकारक्तनखव्रणा स्तनतटी क्वापि स्खलच्चन्दनं
वक्षः कर्बुरिताञ्जने च नयने विश्रान्तरागोऽधरः।
आयासोदयमन्थरं च गमनं प्रातः प्रभङ्गात्मकं
जीयादङ्गमनङ्गसङ्गरपरिच्छेदे कुरङ्गीदृशः ॥ १८ ॥

उमापतिधरस्य।

प्रयातवति यामिनीरमणचन्द्रिकापाथसि
प्रशान्तमिव भासते सरसकर्दमाभं नभः ।
प्रवेष्टुमिह शङ्कितैरिव रवेस्तुरङ्गैर्धृतः
क्षणं त्यजति नोदयाचलविटङ्कवीथीं रथः ॥ १९ ॥

लुठत्यपरवारिधौ कमठनिर्विशेषः शशी
प्ररूढमुदयाचले चुलकमात्रमुष्णं महः ।
क्षणं गगनवेदिकामिदमनङ्कुशं गाहते
कलिन्दगिरिकन्यकातटतमालनीलं तमः ॥ २० ॥

बिल्हणस्यैतौ ।

व्रजत्यपरवारिधिं रजतपिण्डपाण्डुः शशी
नमन्ति जलबुद्बुदद्युतिसपङ्क्तयस्तारकाः ।
कुरण्डकविपाण्डुरं दधति धाम दीपाङ्कुर-
श्चकोरनयनारुणा भवति दिक् च सौत्रामणी ॥ २१ ॥

राजशेखरस्य ।

उत्फालं हेलयैव द्रुतमभिपततः पूर्वपृथ्वीधराग्रा-
दुच्चैरर्चिश्चपेटाहतिभिरिव हरेर्ध्वान्तदन्ती विदीर्णः ।
रक्ताः कुम्भैर्विमुक्ता इव सकलदृशां विस्मयं सन्दधानाः
सन्ध्याशोणत्विषस्ताः सपदि निपतितास्तारकास्ताः समस्ताः ॥ २२ ॥

नाचिराजस्य ।

निर्जांशुकावृतां प्राचीं चुम्बत्यर्केऽतिरागिणि ।
लज्जयेव ययौ क्वापि श्यामा मीलिततारका ॥ २३ ॥

कविदर्पणराघवस्य ।

आसीत्त्वं निशिराजरक्तहृदयेतीर्ष्यालुना वज्रिणा
प्रातः शङ्कितयेव दिव्यपदवीं गत्वाऽऽत्मनः शुद्धये ।
और्वोत्तापितवार्धितापकतलादादाय मुक्तो बहिः
प्राच्याऽसौ दिवि तप्तमाषक इव प्रद्योतनो द्योतते ॥ २४ ॥

कस्यापि ।

चरमगिरिकुरङ्गीशृङ्गकण्डूयनेन
स्वपिति सुखमिदानीमन्तरिन्दोः कुरङ्गः ।
परिणतरविगर्भव्याकुला पौरुहूती
दिगपि घनकपोतीहुंकृतैः क्रन्दतीव ॥ २५ ॥

चञ्चत्काञ्चनकान्तिभिर्जलजिनीजीवेश्वरज्योतिषा-
मोघैर्माघवती ककुप् कपिलतामालम्बते संप्रति ।
यामुद्वीक्ष्य गवाक्षवर्त्मनि मनाङ्मानान्तशान्तज्वराः
कामिन्यः कुचकुम्भसीम्नि दयितान् गाढग्रहं गृह्णते ॥ २६ ॥

प्रत्यग्रज्वलितैः पतङ्गमणिभिर्नागजिता भानवः
सावित्राः कुरुविन्दकन्दलरुचः प्राचीमलङ्कुर्वते ।
मोहध्वान्तकगलितस्य वपुषश्छायाच्छलेन क्षणा-
दप्रक्षालितनिर्मलं जगदहो निर्मोकमुन्मुञ्चति ॥ २७ ॥

पीत्वा भृशं कमलकुड्मलशुक्तिकोशात्
दोषातनीं तिमिरवृष्टिमथ स्फुटन्तः ।
निर्यन्मधुव्रतकदम्बमिषाद्वमन्ति
विभ्रान्ति कारणगुणानिव मौक्तिकानि ॥ २८ ॥

विकसितसंकुचितपुनर्विकस्वरेष्वम्बुजेषु दुर्लक्षाम् ।
कलिकां कथयति नूतनविकासिनीं मधुलिहामर्वः ॥ २९ ॥

एते मुरारेः ।

यद्रात्रौ रहसि व्यपेतविनयं वृत्तं रहः कामिनो-
रन्योन्यं शयनीयमीहितरसावाप्तिप्रवृत्तस्पृहम् ।
तत्सानन्दमिलद्दृशोः कथमपि स्मृत्वा गुरूणां पुरो
हासोद्भेदनिरोधमन्थरमिलत्तारं कथञ्चित्स्थितम् ॥ ३० ॥

अमरुकस्य ।

यद्गुप्तं गदितं रतिप्रणयतो रात्रौ विलोलभ्रुवा
तत्संस्मारयति प्रिये स्मरमयं प्रातः प्रतिच्छन्दकैः।
लीलाक्ष्या स्मितधौतगण्डफलके पत्रावलीतूलिका-
व्यापारैर्विनिवारणाक्षरभराकारा विकीर्णा दृशः॥ ३१॥

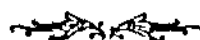
भट्टवामनस्य।

नक्तं निरङ्कुशतया कुशसूचिभेद्यो
यः सर्वतस्त्रिभुवनेऽपि ममौ कथञ्चित्।
माति स्म सोऽपि दृशि घूकविहङ्गमस्य
भानोर्भयाज्झटिति सङ्कुचितोऽन्धकारः॥ ३२॥

अरसिठक्कुरस्य।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां प्रभातवर्णनपद्धतिः॥

प्रभातवायवः (८३)

रामाणां रमणीयवक्त्रशशिनः स्वेदोदबिन्दुप्लुत-
व्यालोलालकमञ्जरीः प्रचलयन्धून्वन्नितम्बांशुकम् ।
प्रातर्वाति नवातिकृष्टविकसद्राजीवराजीरजः-
पुञ्जामोदमनोहरो रतिरसग्लानिं हरन्मारुतः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

विकचकमलगन्धैरन्धयन् भृङ्गमालाः कवलितमकरन्दं मन्दमावाति वायुः ।
प्रमदमदनमाद्यद्यौवनोद्दामरामारमणरभसखेदस्वेदविच्छेददक्षः ॥ २ ॥

माघस्य ।

अङ्गैरनङ्गसमरश्रममुद्वहद्भिः संप्रार्थितोऽप्यनुसरन् सरलः समीरः ।
निन्दापदं भवति सम्प्रति सुन्दरीणामम्भोजगन्धकथितक्षणदावसानः ॥ ३ ॥

कृष्णपिङ्गस्य ।

प्रातः सीमन्तिनीनां निधुवनलुलितान् लासयन् केशपाशा-
नुन्मीलत्पङ्कजान्तःपरिमलसुरभिः स्फारयन् कामलीलाः ।
स्वच्छावश्यायबिन्दून्दिशि दिशि विकिरन् स्थूलमुक्ताफलाभान्
धूलीभिः केतकीनां धवलितभुवनो वाति मन्दं नभस्वान् ॥ ४ ॥

मनसि निविशते स कोऽपि तापः प्रणयिनि बाहुलतान्तरस्थितेऽपि ।
सकमलमकरन्दगन्धबन्धुर्वहति यदेष शनैः शनैः समीरः ॥ ५ ॥

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां प्रभातवातवर्णनपद्धतिः ॥

कलहान्तरिताप्रलापाः (८४)

गते प्रेमाबन्धे प्रणयबहुमाने विगलिते
निवृत्ते सद्भावे जन इव जने गच्छति पुरः ।
तदुत्प्रेक्ष्योत्प्रेक्ष्य प्रियसखि गतांस्तांश्च दिवसा-
न्न जाने को हेतुर्दलति शतधा यन्न हृदयम् ॥ १ ॥

कथमपि सखि क्रीडाकोपाद्व्रजेति मयोदिते
कठिनहृदयस्त्यक्त्वा शय्यां बलाद्गत एव सः ।
इति सरभसध्वस्तप्रेम्णि व्यपेतघृणे स्पृहां
पुनरपि हतव्रीडं चेतः करोति करोमि किम् ॥ २ ॥

इदं कृष्णं कृष्णं प्रियतम ननु श्वेतमथ किं
गमिष्यामो यामो भवतु भवने नाथ भवतु ।
पुरा येनैवं मे चिरमनुसृता चित्तपदवी
स एवान्यो जातः सखि परिचिताः कस्य पुरुषाः ॥ ३ ॥

अमरुकस्यैते ।

मया तावद्गोत्रस्खलितहतकोपान्तरितया
न रुद्धो निर्गच्छन्नयमतिविलक्षः प्रियतमः ।
अयं त्वौंकृतज्ञः परिणतिपरामर्शकुशलः
सखीलोकोऽप्यासील्लिखित इव चित्रेण किमिदम् ॥ ४ ॥

पदोपान्ते कान्ते लुठति तमनादृत्य भवना-
न्मया निष्क्रामन्त्या सखि किमपि नालोचितमभूत् ।
अयं श्रोणीभारः स्तनयुगमिमौ निर्भरगुरू
तदानीमेताभ्यां कथमिव विलम्बो न विहितः ॥ ५ ॥

---

१ वेधे, क पाठभेद, २ गमने क ख ध ३ चा क पाठभेद ।

मानोन्नतेत्यसहनेत्यतिपण्डितेति
मय्येव धिक्कृतिरनेकमुखी सखीनाम् ।
दाक्षिण्यमात्रमसृणेन विचेष्टितेन
धूर्तस्य तस्य हि गुणानुपवर्णयन्ति ॥ ६ ॥

कोपो यत्र भ्रुकुटिरचना निग्रहो यत्र मौनं
यत्रान्योन्यस्मितमनुनयो दृष्टिपातः प्रसादः ।
तस्य प्रेम्णस्तदिदमधुना वैशसं पश्य जातं
त्वं पादान्ते लुठसि न च मे मन्युमोक्षः खलायाः ॥ ७ ॥

केषामप्येते ।

इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कलहान्तरिता प्रलापपद्धतिः ॥

नायकशिक्षा (८५)

सालक्तकेन नवपल्लवकोमलेन
पादेन नूपुरवता मदलालसेन ।
यस्ताड्यते दयितया प्रणयार्त्तकोपा-
न्नोपेक्षितो भगवता मकरध्वजेन ॥ १ ॥

अमरुकस्य ।

कोपात् किंचिदुपानतोऽपि रभसादाकृष्य केशेष्वलं
नीत्वा मोहनमन्दिरं दयितया हारेण बध्वा दृढम् ।
भूयो यास्यसि तद्गृहानिति मुहुः कण्ठार्धरुद्धाक्षरं
जल्पन्त्या श्रवणोत्पलेन सुकृती कश्चिद्रहस्ताड्यते ॥ २ ॥

रुद्रस्य ।

कोपात् कोमललोलबाहुलतिकापाशेन बध्वा दृढं
नीत्वा मोहनमन्दिर दयितया स्वैरं सखीनां पुरः ।
भूयो नैवमिति स्खलन्मृदुगिरा संसूच्य दुश्चेष्टितं
धन्यो हन्यत एव निह्नुतिपरः प्रेयान् रुदन्त्या हसन् ॥ ३ ॥

अमरुकस्य ।

सा बाढं भवतेक्षितेति निविडं संयम्य बाह्वोः स्रजा
भूयो द्रक्ष्यसि तां शठेति निविडं सन्तर्ज्य सन्तर्ज्य च ।
आलीनां पुर एव निह्नुतिपरः कोपाद्रणन्नूपुरं
मानिन्या चरणप्रहारविधिना प्रेयानशोकीकृतः ॥ ४ ॥

(रुद्रस्य) ।

पादे मूर्धनि ताम्रतामुपगते कर्णोत्पले चूर्णिते
छिन्ने हारलतागुणे करतले संपातजातव्रणे ।
अप्राप्तप्रियताडनव्यतिकरा हन्तु पुरश्चेतसा
वाञ्छन्ती मुहुरेणशावनयना पर्याकुला रोदिति ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

१ पराधार, २ सोऽङ्गीकृ ३ स्वल क पाठभेदा

अधिरजनि जगाम धाम तस्याः
प्रियतमयेति रुषा स्रजाऽवबद्धः ।
पदमपि चलितुं युवा न सेहे
किमिव न शक्तिहरं ससाध्वसानाम् ॥ ६ ॥

करजदशनचिह्नं नैशमङ्गेऽन्यनारी-
जनितमिति सरोषामीर्ष्यया शङ्कमानाम् ।
स्मरसि न खलु दत्तं मत्तयैतत्त्वयैव
त्रियमनुनयतीत्थं व्रीडमानां विलासी ॥ ७ ॥

माघस्यैतौ ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नायकशिक्षापद्धतिः ॥

सम्भोगाविष्करणम् (८६)

दर्पणेषु परिभोगदर्शिनी पृष्ठतः प्रणयिनो निषेदुषः ।
वीक्ष्य बिम्बमनुबिम्बमात्मनः कानि कानि न चकार लज्जया ॥ १ ॥

कालिदासस्य ।

ताडीदलं काचन कर्णपाशे निवेशयन्ती सुतनुः कराभ्याम् ।
रराज कर्णान्तविसर्पिदृष्टिः शाणे ददानेव कटाक्षबाणान् ॥ २ ॥

बिल्हणस्य ।

यावद्यावत्कुवलयदृशा मृज्यते दन्तपाली
तावत्तावद्द्विगुणमधरच्छायया शोणरोचिः ।
प्रत्यासन्नप्रियसहचरीदर्शितादर्शभित्तौ
दर्शं दर्शं न विरमयते पाणिमद्यापि बाला ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

एकावलीकलितमौक्तिककैतवेन कस्याश्चिदुन्नतपयोधरयुग्मसेवाम् ।
चक्रुर्मनांसि यमिनामतिनिर्मलानि कन्दर्पमुक्तशरपातकृतान्तराणि ॥ ४ ॥

न्यस्तानि शङ्खवलयानि करे कयाचित् तानीन्दुखण्डघटितानि ममैष तर्कः ।
अस्या निसर्गमृदुपाणिसरोजमेषामामोचने झटिति यन्मुकुलीबभूव ॥ ५ ॥

हारेण च स्तनयुगं परिवृत्य पीन-
मत्यायतं च जघनं रशनागुणेन ।
मध्यस्य मण्डनविधिं न चकार काचि-
द्रिक्तः सनाभिरपि नैव हि माननीय ॥ ६ ॥

लाक्षां विधातुमवलम्बितमात्रमेव
सख्याः करेण तरुणाम्बुजकोमलेन ।
कस्याश्चिदग्रपदमाशु बभूव रक्त
लाक्षारसः पुनरभूत् पुनरुक्तदूष्यः ॥ ७ ॥

अर्काभिमुख्यसलिलस्थितिसाधनानि
रक्ताम्बुजस्य फलितान्यधुना तपांसि ।
यद्भीरु तस्य परिभूतिकरं पदं त्वं
लाक्षारसाङ्कुरितरागमिमं करोषि ॥ ८ ॥

यानि द्रवन्ति विरहे विदलन्ति यानि
योगे हरेण सखि किं वलयैः फलं तै ।
नैवास्ति यैर्विपदि सम्पदि चोपयोग-
स्तैः सङ्गमं न खलु वाञ्छति कोऽपि मर्त्यः ॥ ९ ॥

पडेते उत्प्रेक्षावल्लभस्य ।

मुग्धा त्वं सुभगे न वेत्सि मदनव्यापारमध्यापितं
नूनं पद्मदलेपिणाऽयमलिना दष्टो न भर्त्राऽधरः ।
सख्येदं हसितं वधूं प्रति तदा सानन्दमाविर्भव-
द्वक्त्रान्तर्घनशीधुगन्धरसिकैर्भृङ्गैर्यदा गुञ्जितम् ॥ १० ॥

कस्यापि ।

अहं तेनाहूता किमपि कथयामीति विजने
समीपे चासीना सरलहृदयत्वादवहिता ।
ततः कर्णोपान्ते किमपि वदताऽऽघ्राय वदन
गृहीत्वा धम्मिल्ले मम सखि निपीतोऽधररसः ॥ ११ ॥

अमरुकस्य ।

सख्यस्तानि वचांसि यानि बहुशोऽधीतानि युष्मन्मुखा-
द्दक्ष्येऽहं बहुशिक्षिता क्षणमपि ध्यात्वाऽस्मि मौनं गता ।
धूर्तेनेव च मण्डलीकृतकुचं गाढं परिष्वज्य मां
पीतान्येव सहाधरेण सहसा वक्त्रस्थितान्येव मे ॥ १२ ॥

जीवनागस्य ।

अयमेकोऽहमेकेति ज्ञानं तत्सङ्गमे न मे ।
राग एवाधिकस्तत्र हरिद्राचूर्णयोरिव ॥ १३ ॥

---

१ स च सखि मया गाढेमुवैरे क ख च

मा गर्वमुद्वह कपोलतले चकास्ति
कान्तस्वहस्तलिखिता मम मञ्जरीति ।
अन्यापि किं न सखि भाजनमीदृशाना
वैरी न चेद्भवति वेपथुरन्तरायः ॥ १४ ॥

कयोरप्येतौ ।

धन्याऽसि या कथयसि प्रियसङ्गमेऽपि
नर्मोक्तिचाटुकशतानि रतान्तरेषु ।
नीवीं प्रति प्रणिहिते तु करे प्रियेण
सख्यः शपामि यदि किञ्चिदिह स्मरामि ॥ १५ ॥

विज्जाकाया ।

पादन्यासं क्वणति बहिः श्रोत्रयोरस्मि लीना
प्राप्ते दृष्टिप्रसरपदवीं दृष्टिरेवाहमासम् ।
तल्पान्तस्थे हसितपुलकस्वेदकम्पाकुलाङ्गी
सञ्जाताऽहं तदनु सखि मे विप्रलुप्तो विवेकः ॥ १६ ॥

कस्यापि ।

कान्ते तल्पमुपागते विगलिता नीवी स्वयं बन्धनात्
वासश्च श्लथमेखलागुणधृतं किंचिन्नितम्बे स्थितम् ।
एतावत् सखि वेद्मि केवलमहं तस्याङ्गसङ्गे पुनः
कोऽसौ काऽस्मि रतं च किं कथमिति स्वल्पाऽपि मे न स्मृतिः ॥१७॥

कस्यापि ।

कान्ते सागसि यापिते प्रियसखीवेषं विधायागते
भ्रान्त्याऽऽलिङ्ग्य मया रहस्यमुदितं तत्सङ्गमाकाङ्क्षया ।
मुग्धे दुष्करमेतदित्यतितरामुक्त्वा सहासं बला-
दालिङ्ग्य च्छलिताऽस्मि तेन कितवेनाद्य प्रदोषागमे । १८ ॥

सुप्तोऽयं सखि सुप्यतामिति गताः सख्यस्ततोऽनन्तरं
प्रेमावेशितया मया तरलया न्यस्तं मुखं तन्मुखे ।
ज्ञातेऽलीकनिमीलने नयनयोर्धूर्तस्य रोमाञ्चतो
लज्जाऽऽसीन्मम तेन साऽप्यपहृता तत्कालयोग्यैः क्रमैः ॥ १९ ॥

अमरुकस्यैतौ ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां संभोगाविष्करणपद्धतिः ॥

कुलटापद्धतिः (८७)

उच्छ्वासः खण्डखण्डस्तरलितहृदये मूकता भूषणाना-
मुक्तिप्रत्युक्तिबन्धोऽप्यभिनयविहितः पांसुला भूरसुशय्या।
तूष्णीमेव प्रमादानुनयनकलहाश्चुम्बनं शब्दशून्यं
यत्रैतत् स्वस्ति तस्मै निभृतनिधुवनायेति नान्दी नमोऽस्तु ॥ १ ॥

अये को जानीते निजपुरुषसङ्गो हि न तथा
यथा चेतस्त्रीणां परपुरुषसङ्गो रमयते।
अपि स्वैरं भुक्त्वा दिवसमखिलं वासरकृता
करस्पर्शादिन्दोर्मुकुलयति नेत्राणि नलिनी ॥ २ ॥

देवराजस्य।

भ्रूभेदैः कतिचिद्गिरा कुटिलया काश्चित्कियत्यः स्मितैः
स्वैरिण्यः प्रथयन्ति मन्मथशरव्यापारवश्यं मनः।
कामाचिन्पुनरङ्गकेषु मसृणच्छायेषु गर्भस्थितो
भावः काचपुटेषु पुष्करमिव प्रव्यक्तमालोक्यते ॥ ३ ॥

अभिनन्दनस्य।

अये कोऽयं वृद्धो गृहपरिवृढः किं तव पिता
न मे भर्ता किन्तु व्यपगतदृगन्यश्च बधिरः।
हहुं श्रान्तोऽप्यहं शिशयिषुरिहैवापवरके
क यामिन्यां यामि स्वपिमि ननु निर्दंशमशके ॥ ४ ॥

श्रीसोनदेवस्य[1]।

शून्यं वेश्म चिराद्गतो गृहपतिर्जाताऽधुना शर्वरी
स्थातुं नोचितमत्र गच्छ निपुणं लोकैरनालोकितः।
इत्थं लोलदृशा ह्यसावभिहितो दासीमुखेनाध्वगः
स्मित्वा किञ्चिदिव क्व यामि रजनी यातेत्युदीर्य स्थितः ॥ ५ ॥

कस्यापि।

१. त क पाठभेद।

आकारैर्न विदन्ति व[क्र]फणितीर्बोद्धुं न मेधाविन-
शब्दाख्येयनिजाशयं कुलवधूवर्गस्य नैतद्व्रतम् ।
ग्रामेऽस्मिन् ऋजुवाच्यवाचकहतात्मानो युवानो जडा-
स्तत्तज्ज्ञोपगताध्वगावधिरयं कामज्वरः सह्यताम् ॥ ६ ॥

हरिहरस्य।

दृष्टिं हे प्रतिवेशिनि क्षणमिहाप्यस्मद्गृहे दास्यसि
प्रायेणास्य शिशोः पिता न विरसाः कौपीरपः पास्यति ।
एकाकिन्यपि यामि तद्वनमितः स्रोतस्तमालाकुलं
नीरन्ध्रास्तनुमालिखन्तु जरठच्छेदा नलग्रन्थयः ॥ ७ ॥

विज्जाकायाः ।

एषां गोपवधूविलाससुहृदां राधारहस्साक्षिणा
भद्रं भद्रकलिन्दशैलतनयातीरे लताशाखिनाम् ।
विच्छिन्ने स्मरतल्पकल्पनविधिच्छेदाय योगेऽधुना
ते जाने जरठीभवन्ति विलसन्नीलत्विपः पल्लवैः ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

यः कौमारहरः स एव हि वरस्ताश्चन्द्रगर्भा निशाः
प्रोन्मीलन्नवमालतीसुरभयः प्रौढाः कदम्बानिलाः ।
सा चैवास्मि तथाऽपि चौर्यसुरतव्यापारलीलाविधौ
रेवारोधसि वेतसीतरुतले चेतः समुत्कण्ठते ॥ ९ ॥

शिलाभट्टारिकाया. ।

व्यपेतव्याहारं गतविविधशिल्पव्यतिकर
करस्पर्शारम्भे विगलितदुकूलान्तवसनम् ।
मुहुर्बद्धोत्कम्पं दिशि दिशि मुहुः प्रेक्षितदृशो-
रहल्यासुत्राम्णोः क्षणिकमिव तत्सङ्गतमभूत् ॥ १० ॥

कस्यापि ।

१. सन्वरमिति शार्ङ्गधरीय पाठ ।

एकाकिनी यदबला तरुणी तथाऽहम्—
अस्मिन् गृहे गृहपतिश्च गतो विदेशम् ।
कं याचसे तदिह वासमियं वराकी
श्वश्रूर्ममान्धबधिरा ननु मूढ पान्थ ॥ ११ ॥

अम्बा शेतेऽत्र वृद्धा परिणतवयसामग्रणीरत्र तातो
निश्शेषागारकर्मश्रमशिथिलतनुः कुम्भदासी तथाऽत्र ।
अस्मिन् पापाऽहमेका कतिपयदिवसप्रोषितप्राणनाथा
पान्थायेत्थं तरुण्या कथितमवसरव्याहृतिव्याजपूर्वम् ॥ १२ ॥

रुद्रस्यैतौ ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कुल्टापद्धतिः ॥

सङ्कीर्णपद्धतिः ॥ (८८)

नखपदशबलेषु कामिनीनां पृथुलतरेषु नितम्बमण्डलेषु ।
पुलकितमनसां जयन्ति यूना नयनसरोजगतागतानि तानि ॥ १ ॥

नाथकुमारस्य ।

लक्ष्मीश्चामरभासिनी परिचयस्मेरा सुहृत्सङ्कथा
रूपं पुष्पशरोपमं [रतिपतेर्लीलो]पमं यौवनम् ।
पार्श्वे जीवितजीवितं प्रियतमाः श्यामाः शशाङ्काङ्किता
गेयं श्रोत्ररसायनं सुकृतिनां सम्पूर्णपुण्योत्सवः ॥ २ ॥

कुलाभिमाने विभवो विभवेऽभिनव वयः ।
यौवनेऽभिमता कान्ता भोगोऽयं भाग्यसम्पदाम् ॥ ३ ॥

उद्यानं कौमुदी गीतं कान्ता केलिः सुहृत्कथा ।
कृतिनां सुकृतक्रीतः स्वर्गभोगो भुवि स्थितः ॥ ४ ॥

क्षेमेन्द्रस्यैतौ ।

अस्माकं सखि वाससी न रुचिरे ग्रैवेयकं नोज्ज्वलं
नो वक्रा गतिरुद्धतं न हसितं नैवास्ति कश्चिन्मदः ।
किन्त्वन्येऽपि जना वदन्ति सुभगो ह्यस्याः पतिर्नान्यतो
दृष्टिं पातयतीति विश्वप्रियता मन्यामहे दुस्थितम् ॥ ५ ॥

रुद्रस्य ।

मधु च विकसितोत्पलावतंसं शशिकरपल्लवितं च हर्म्यपृष्ठम् ।
मदनजनितविभ्रमा च कान्ता फलमिदमर्थवतां विभूतयोऽन्याः ॥ ६ ॥

भर्तृमेण्ठस्य ।

प्रतिरजनि प्रतिदिवसं वहिरवहिश्चण्डि डिण्डिमं दत्वा ।
काणवधूदृग्वलितैर्विश्वं पुनराकुलीभूतम् ॥ ७ ॥

---

१ परि चिन तीरो क ख च परि चिन लीलो ग घ २ लो वसन्त क पाठभेद ।

कोपं संवृणु कोपनेऽश्रुसलिलैर्धौताञ्जने किं दृशौ
किं कोपादलकावली विलुलिता खिन्नाऽसि किं मन्युना।
कर्णोत्तंसितपद्मरागशकलप्रत्यर्पितश्शोणिमा
फालेऽस्मिन् सुभगस्य नान्यवनितापादाम्बुजालक्तकः ॥ ८ ॥

हरिहरस्यैतौ।

संसारः प्रतिभाति येन सरसः सर्वाण्यहानि क्षणा-
यन्ते जीवितयौवने सफलता दत्तः सरूपश्रिणी।
चन्द्रोद्यानवसन्तकोकिलकुहूलापादिकानामुपा-
देयत्वं कुरुते च यद्विजयते तत् प्रेम यूनोश्चिरम् ॥ ९ ॥

श्रीभीमसिंहपण्डितस्य।

नमस्यं तरलस्त्रीप्रेम घण्टारणितसोदरम्।
क्रमक्रशिमनिःसारमारम्भगुरुडम्बरम् ॥ १० ॥

दम्पत्योः पाक्षिकात्प्रेम्णः प्रेमाभावः सुखावहः।
एककर्णस्थताटङ्कादताटङ्कं वरं मुखम् ॥ ११ ॥

कयोरप्येतौ।

अन्यमुखे दुर्वादो यः प्रियवदने स एव परिहासः।
इतरेन्धनजन्मा यो धूमः सोऽगरुभवो धूपः ॥ १२ ॥

गोवर्धनाचार्यस्य।

नद्या इव प्रवाहो विषमशिलासङ्कटस्खलितः।
विघ्नितसमागमसुखो मनसिशयः शतगुणी भवति ॥ १३ ॥

कालिदासस्य।

स्वादूनां प्रथमाय रूपविभवं मिथ्या मिथस्तन्वते
प्रेम्णे स्वस्ति मनोभवैकसुहृदे यस्य प्रसादादिह।
दम्पत्योरनपेक्षितप्रियसखीचित्रप्रकारोक्तयो
जायन्ते महदान्तरेऽपि शतशः कोपप्रसादादयः ॥ १४ ॥

[1]राजशेखरस्य।

---

१ प्रियतम क पाठभेद।

तारुण्यातिशयः स कोऽपि विकसत्सौन्दर्यमुद्राङ्कित-
श्चातुर्यं नवभङ्गिसङ्गि तदहो यस्यां समुज्जृम्भते ।
एकाऽप्यस्ति किमीदृशीन्दुवदना सोऽप्यस्ति किं यत्कृते
सास्रं शुष्यति मुह्यति प्रलपति प्रेम्णा तदप्यद्भुतम् ॥ १५ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य ।

यत्पराधीनयोः प्रेम दैवात् किमपि जायते ।
तत्रानुत्सृज्य लज्जां वा जीवितं वा कुतः सुखम् ॥ १६ ॥
यत्रावकाशलेशोऽस्ति नोपचारविचारयोः ।
तद्व्यानं प्रेम चाशेषदुःखहृद्योगिभोगिनोः ॥ १७ ॥

प्रज्ञानन्दस्य ।

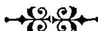
अवचनं वचनं प्रियसन्निधावनवलोकनमेव विलोकनम् ।
अवयवावरणं च यदंशुकव्यतिकरेण तदङ्गसमर्पणम् ॥ १८ ॥

स्त्रीमुद्रां मकरध्वजस्य परमां सर्वार्थसम्पत्करीं
मेनां ये प्रविहाय यान्ति कुधियः स्वर्गापवर्गेच्छया ।
तद्दोर्षैर्विनिहत्य ते द्रुततरं नग्नीकृता मुण्डिताः
केचिद्रक्तपटीकृताश्च जटिलाः कापालिकाश्चापरे ॥ १९ ॥

एको बाणः स्फुरति वलितालोकनं कामिनीनां
कामस्यान्यो मलयपवनः कामिनां मर्मभेदी ।
वीणावेणुक्वणितमपरश्चूतपुष्पं तुरीयः
सर्वोत्कण्ठप्रथमसचिवः पञ्चमः पञ्चमोऽपि ॥ २० ॥

केषामप्येते ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सङ्कीर्णपद्धतिः ॥

हासपद्धतिः (८९)

मातस्तातस्य मौलौ निवसति किमिदं पुत्र शीतांशुलेखा
फाले किं नेत्रमेतज्ज्वलितशिखिशिखं किं गले कालकूटः।
नाभेर्मूले किमेतत्तडिति तनयजां भारतीं भावयित्वा
तिर्यग्व्यामीलिताक्षी करपिहितमुखी पार्वती वः पुनातु ॥ १ ॥

॥ कस्यापि ॥

गत्वा द्वारवतीं नयामि दिवसानाराधयन्ती हरिं
दृष्ट्वा चाऽनशनेन जीवितमिदं मुञ्चामि भागीरथीम्[1]।
मातः मातरितिप्रवर्तितकथा निर्वेदमातन्वती
रण्डा नक्तमनन्तनिर्भररतप्रीता सुखायास्तु वः ॥ २ ॥

ऋज्वी दृष्टिरनुल्बणं विहसितं मन्दं परिस्पन्दितं
द्वेषो नर्मणि दूरतीर्थगमने यत्नो रतिर्लिङ्गिषु।
यस्यास्त्यक्तसुखस्पृहं किल वपुः पीनाल्पलम्बस्तनी
सक्षीरा विटचेटकैकमहिषी रण्डा शिवायास्तु वः ॥ ३ ॥

॥ हरगणस्य ॥

लभ्यान्यङ्गविलेपनानि सुलभास्ताम्बूलसम्पत्तयः
कल्प्यन्ते च मृदूनि चीनवसनान्यभ्येति काऽपि द्युतिः।
किं चोच्चैर्घटते विमर्दसुलभः संभोगलीलारसो
रण्डा वित्तवतीति हन्त महतः पुण्यस्य पाकक्रमः ॥ ४ ॥

अभ्यस्तेऽपि[3] हि नाम वस्तुनि चिरादज्ञानसंभावनं
शौचाशौचविवादिता विशकलस्मृत्यक्षरावर्तनम्।
वारं वारमृणोपघातकथनं कोऽप्येष दम्भात्मनां
प्रायो दग्धदुराशवञ्चनविधौ जागर्त्यपूर्वः क्रमः ॥ ५ ॥

---

१. न २ त्यज्यामि क. पाठभेदौ ३ प्यभिराम क पाठभेद

भ्रातस्तर्क कदर्थितोऽसि कविते यातासि दीना दशा
मीमांसे सखि वञ्चिताऽसि सुहृदो वेदाः कुतः शर्म वः ।
धूर्तैर्निःस्पृहतामिषेण भवतामाधाय मौलौ पदं
हृत्वा वित्तवतां धनानि सुचिरं साम्राज्यमातन्यते ॥ ६ ॥

पाणौ ताम्रघटी कुशाः करतले धौतोज्ज्वले वाससी
फाले मृत्तिलकः सचन्दनरसो न्यस्तैकपुष्पं शिरः ।
दूरोत्क्षिप्तपदा गतिर्दृढतरव्याश्लिष्टदन्ता गिरः
सोऽयं वञ्चयितुं जगद्भगवतो दम्भस्य देहक्रमः ॥ ७ ॥

स्नायं स्नायमनारतं धनवतामग्रे निरीहव्रताः
प्रायो मृत्तिलदर्भसंग्रहधनाः सम्मोहयन्तो जगत् ।
अम्भःकेलिकृतावतारतरुणीनीरन्ध्रवक्षोरुह-
द्वन्द्वालोकनकूणितेक्षणयुगं ध्यायन्त्यमी दाम्भिकाः ॥ ८ ॥

वैराग्यभङ्गिरचनावचनैः प्रतार्य रण्डाश्चिराय विकटस्तनसन्नताङ्गीः ।
ब्रह्मोपदेशमिषसङ्गतगण्डभित्ति निःशङ्कचुम्बनरसैः कितवा द्रवन्ति ॥ ९ ॥

करकजलपूतभूतलनिहितपदो विहितविकृतहुंकारः ।
अपि वितथमन्त्रगणनाव्यग्रसमग्राङ्गुलीपर्वा ॥ १० ॥

वेश्यावेश्मसु सीधुगन्धिललनावक्त्रासवामोदितै-
र्नीत्वा निर्भरमन्मथोत्सवरतैरुन्निद्रचन्द्राः क्षपाः ।
सर्वज्ञा इति दीक्षिता इति चिरंमात्ताग्निहोत्रा इति
ब्रह्मज्ञा इति तापसा इति दिवा धूर्तैर्जगद्वञ्च्यते ॥ ११ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

चेट्यः कदाचन कदाचन पण्यनार्यः
कन्याः कदाचन कदाचन चण्डरण्डाः ।
इत्थं चिरं विहरतोऽपि सखे परस्त्री-
वाञ्छारसे न परितृप्यति चान्तरात्मा ॥ १२ ॥

केषामप्येते ।

१ रता क पाठभेद । २ क्षत ख च ३ तुष्य क ख च

न विद्या न च वक्तृत्वं नैषा काऽपि विदग्धता ।
तथाऽपि धत्ते पात्रत्वममतिग्रहभावना ॥ १३ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

स्नानं सिन्धुजले विधाय जनतासन्ने निषण्णस्तटे
काषायेण घनावकुण्ठिततनुः प्राप्तः परिव्राजकः ।
सूपापूपघृतोत्तरा मधुमती भिक्षा यतो लभ्यते
यस्मिन् वा गतभर्तृका युवतयस्तत्तद्गृहं ध्यायति ॥ १४ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

कन्थां वहसि दुर्बुद्धे गर्दभैरपि दुर्वहाम्[1] ।
शिखायज्ञोपवीताभ्यां भारः कस्ते भविष्यति ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

प्रामाण्यमाक्षिपति साधयतां शिवादीन्
देवानभीः किमपि दुर्मतिरागमानाम् ।
पुत्रे शिशौ विकृतिमीषदवेक्ष्य भीतो
धावत्ययं प्रतिनिशं सबलिः श्मशानम् ॥ १६ ॥

श्रमणः श्रावकवृद्धामुक्तविधौ दशति नाधरं दत्तम् ।
मदिराक्षि मांसभक्षणमस्मत्समये विरुद्धमिति ॥ १७ ॥

केशोल्लुञ्छनसाम्येऽपि हन्त पश्यैतदन्तरम् ।
उपस्थाः कीटमश्नन्ति घृतभक्तं दिगम्बराः ॥ १८ ॥

केषामप्येते ।

वन्दे पद्मिनि धर्मलाभ भवती प्राप्ता जिनेन्द्रालयं
किं मेऽन्यत्र किमुच्यते तव मनःश्रद्धा भवन्तो विदुः ।
इत्याकूतमृदुस्मितेन [वच]सा जल्पन्ति ये श्रावकी
तन्नाभीनिपतद्दृशः करचटेतेसेवडेकेपटे (?) ॥ १९ ॥

मदनस्य ।

१ दुर्भराम् क पाठभेद २. काट, क, स, च, कटि क पाठभेद-

अभ्यस्य पवनविजयं व्याख्याय च शैवसंहिताः सकलाः।
मरणसमये गुरूणां पर्दवदसवो विनिष्क्रान्ताः॥ २०॥

इच्छालस्य।

कृषीवलानां भुवि कालवर्षादकालवर्षाद्भिषजां प्रमोदः।
सस्यप्रवृद्धिं कुरुते हि पूर्वः प्रजासु रोगप्रचयं द्वितीयः॥ २१॥

दृष्टे रवौ सरसिजं कुमुदं हिमांशौ
नीलाम्बुवाहनिविडे गगने शिखण्डी।
प्रायस्तथा न हि वहन्ति विकासलक्ष्मीं
व्याधौ यथा धनवतो भिषजां मुखानि॥ २२॥

धत्सेऽन्ना(ज्ञा)नि न धार्यसे च बहुभिर्वेत्सि स्वयं सङ्गतान्
पङ्क्त्यां यासि वचो ददासि शिरसः शक्तोपि संचालने।
निर्मुक्तो गुरुलङ्घनव्यतिकरात्तृष्णा न चोष्णा(ष्मा)पि ते
सानन्दोऽत्र वियोगरोगरहितो दृष्टोऽसि जीवन्पुनः॥ २३॥

कार्पासकोशोज्ज्वलकेशसञ्चया पयोधरालिङ्गितमन्मथालया।
गलौ जरद्वल्लकसन्निभावुभौ तथापि रण्डा सुरतं न मुञ्चति॥ २४॥

मर्कटमुखि मरिचस्तनि मुरजोदरि मुष्टिमेयकटिदेशे।
मार्जारशावनयने स्मरामि कान्ते तवाङ्गानि॥ २५॥

कटिर्मुष्टिग्राह्या द्विपुरुषभुजग्राह्यमुदरं
स्तनौ घण्टालोलौ जघनमिव गन्तुं व्यवसितौ।
स्मितं भेरीनादो मुखमपि च पन्युर्भयकरं
तथाप्येषा रण्डा परिभवति सन्तापयति च॥ २६॥

भक्ते द्वेषो जडे प्रीतिः प्रवृत्तिर्गुरुलङ्घने।
मुखे कटुकता नित्यं धनिनां ज्वरिणामिव॥ २७॥

कोशं कुशेशय विकासय संश्रितालौ प्रीतिं कुरुष्व यदसौ दिवसस्तवास्ते।
दोषागमे निविडराजकरप्रपातदुःस्थे समेष्यति पुनस्तव कः समीपम्॥२८॥

१ तन्वस्योपरि दृश्यते च महती प्रीतिर्न चोष्माऽस्ति तत् दृक्स्वास्थ्य च (नि)वियोगगर्विरहितो दृष्टोऽसि जीवन् सखे॥ पाठान्तरम् क ख च २ काशो क पाठभेद

आलिङ्गिता परैर्यान्ति प्रस्खलन्ति समे पथि।
अव्यक्तानि च भाषन्ते धनिनो मद्यपा इव ॥ २९ ॥

अधिकाराभिषेकेषु मृदङ्गवचनं शृणु।
बद्धा दण्डहता रिक्ता भविष्यसि यथा वयम् ॥ ३० ॥

कस्यापि।

सत्रपाणं लोलनेत्रं कुलयुवतिमुखं दृश्यते सानुकम्पं
रण्डानामर्धलज्जाञ्चितमधिपुलकं स्पृश्यते पीनमङ्गम्।
क्लीबानां खाद्यतेऽन्तश्चिरविहितधनं कामुमूलामितोयैः
पूर्वं वित्राकलानां सकलसुखनिधिर्वेश्यविद्याभिवन्द्या ॥ ३१ ॥

दीपकस्य।

आपूर्यमाणपलितं सुभगत्वकामः
सार्धं प्रयाति दयिता पलिताधिकेन।
पुष्पेक्षणत्वमपि शश्वदपोह्य पा(सा?)र्कं
याति मियो निकटमेव विलोचनेन(?) ॥ ३२ ॥

सूक्तिसहस्रात्।

यस्मिन्नास्ति कचग्रहव्यतिकरो यस्मिन्न पीनस्तन-
द्वन्द्वाश्लेषरसो न यत्र करजैरुच्चावचाः केलयः।
प्रत्यङ्गं न च यत्र चुम्बनविधिर्नो यत्र कण्ठध्वनिः
तत्पुंसः कुलगेहिनीरतमिति स्पष्टो हि विष्टिक्रमः ॥ ३३ ॥

ससंभ्रमकचग्रहव्यतिकराकुला वेपते
नखक्षतिषु निर्भरं स्फुरितबाष्पमारोदिति।
दिशः सभयमार्जवस्तिमितलोचनं वीक्षते
पशुश्च कुलगेहिनी चतसृणामनर्थान्तरम् ॥ ३४ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्यैतौ।

काकाल्लौल्यं यमात् क्रौर्यं स्थपतेर्दृढघातिताम्।
एकैकाक्षरमादाय कायस्थः केन निर्मितः ॥ ३५ ॥

१ नास्ति ख च २. भेदि क पाठभेद.

लेखनित्यतकर्णस्य कायस्थस्य न विश्वसेत् ।
येनोनिदश्चितोयेन गकारान्तररेखका (?) ॥ ३६ ॥

कलमान्तनिर्गतमषीबिन्दुव्याजेन साञ्जनाश्रुकणा ।
कायस्थलुण्ठ्यमाना रोदिति खिन्नेव राजश्रीः ॥ ३७ ॥

शतवेदी[1] मे सिद्धः सहस्रवेदी[2] रसोऽपि निर्यातः ।
इति वदति धातुवादी नग्नो मलिनः कृशो रूक्षः ॥ ३८ ॥

प्रथमं स्ववित्तमखिलं कनकार्थी भस्मसात् स्वयं कुरुते ।
पश्चात्स्वधनादधिकं विनाशयति वञ्चनानिपुणः ॥ ३९ ॥

उत्तिष्ठति नमति वणिक् पृच्छति कुशलं ददाति च स्थानम् ।
निक्षेपपाणिमाप्तं दृष्ट्वा धर्म्याः कथाः कुरुते ॥ ४० ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

पितरि मृतेऽपि हि वेश्या रोदिति हा तात तात तातेति ।
उपभुक्तखदिरवीटिकजनिताधररङ्गभङ्गभयात् ॥ ४१ ॥

उच्छटस्य ।

तल्पे नितम्बतलमात्रनिरस्तवस्त्रां सङ्गस्य धृष्टवनितां हृतकामवेगः ।
निर्वृत्यमन्थ इव मन्मथजं समग्रं लज्जानतो भवनतः सपदि व्यपैति ॥४२॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

अविदग्धः श्रमकठिनो दुर्लभयोषियुवा जडो विप्रः ।
अपमृत्युरुपक्रान्तः कामिव्याजेन मे रात्रौ ॥ ४३ ॥
शृणु सखि कौतुकमेकं ग्रामीणककामिना यदद्य कृतम् ।
सुरतसुखमीलिताक्षी मृतेति भीतेन मुक्ताऽस्मि ॥ ४४ ॥

दामोदरगुप्तस्यैतौ ।

दुर्दर्शैः कृपणैः पणो यदि भवेद्बाला बलाद्भुज्यते
कन्दर्पप्रतिमोऽपि हन्त तरुणो निष्काम्यते निर्धनः ।
आस्ते लोहमयार्गलेव भवनद्वारे चिरं जाग्रतो-
र्धूर्नोर्भाग्यविपर्ययेण जरती नाद्यापि मृत्युं गता ॥ ४५ ॥

नायकुमारस्य ।

१ वेरी के पाठभेद २ वे धी क पाठभेद ३ प्रक्षिकान् क ख च

कांश्चिच्चाटुवचःशतैर्निजसुताप्रेमातिरेकैः परा-
न्न्यान्वक्ररवाक्रमैर्धनवतः प्रापय्य गेहं निजम्।
प्राग्दत्तग्रहणप्रगल्भकितवव्याजादवष्टभ्य तान्
कुट्टिन्यः स्फुटमप्रगल्भचरितानेतान्निहन्तुं क्षमाः ॥ ४६ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य।

भगदत्तप्रभावाढ्या कर्णशल्योत्कटस्वना।
सेनेव कुरुराजस्य कुट्टनी किन्तु निष्कृपा ॥ ४७ ॥

क्षेमेन्द्रस्य।

प्रेमद्रुमोद्दलनतीक्ष्णकुठारधारा रूक्षाक्षिवीक्षणविरूक्षणचित्तवृत्तिः।
नार्द्रीभवन्मरुधरेव महाप्रबन्धैर्वज्रं पिनष्टि कठिनं खलु कुट्टनी सा ॥ ४८ ॥

स्फुरत्कुन्दश्रेणीविशददशना धौतवसनाऽ-
मले फाले किंचित्तिलकरचना चारुवचना।
इयं यूनां चेतःप्रहरणधरा सम्यगधरा
प(व?)राका(की?)रा[के]न्दुप्रतिमवदनाऽतिमवदना ॥ ४९ ॥

कस्यापि।

भार्यायै पतिदेवतापरगतिं शंसत्यसत्यै पुमान्
कश्चित्तां नियमैर्नियन्तुमपटुः कोपेन संन्यस्यति।
अन्यो गच्छति जाह्नवीमथ परो राजानमप्यावयो-
र्वैशं दूषय नेति भोः कथय मे कस्तेषु मानोन्नतः ॥ ५० ॥

सूक्तिसहस्रात्।

नाहं स्वर्गफलोपभोगतृषिता नाभ्यर्थितस्त्वं मया
सन्तुष्टस्तृणभक्षणेन सततं साधो न युक्तं तव।
स्वर्गं यान्ति यदि त्वया विनिहता यज्ञे यदि(ननु?)प्राणिनो
यज्ञं किं न करोषि मातृपितृभिः पुत्रैः सदा बान्धवैः ॥ ५१ ॥

कस्यापि।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां हास्यरसपद्धतिः ॥

करुणः (९०)

आदाय मांसमखिलं स्तनवर्जमङ्गे
मा मुञ्च वागुरिक यामि कुरु प्रसादम्।
सीदन्ति शष्पकवलग्रहणानभिज्ञा
मन्मार्गवीक्षणपराः शिशवो मदीयाः ॥ १ ॥

नरदेववर्मणः।

हृदयान्नापयातोऽसि दिक्षु सर्वासु दृश्यसे।
वत्स राम गतोऽसीति सन्तापादनुमीयसे ॥ २ ॥

लक्ष्मणस्त्यक्तवान् प्राणान्मदर्थे मयि जीवति।
अहमश्रूणि मुञ्चामि पश्यतान्तरमावयोः ॥ ३ ॥

अभिनन्दस्यैतौ (?)।

मातस्तातः क्व यातः सुरपतिभवनं हा कुतः पुत्रशोकात्
कोऽसौ पुत्रश्चतुर्णां त्वमवरजतया यस्य जातः किमस्य।
प्राप्तोऽसौ काननान्तं किमिति नृपगिरा किं तथाऽसौ बभाषे
मद्वाग्बद्धः फलं ते किमिह तव धराधीशता हा हतोऽस्मि ॥ ४ ॥

कृतककुपितैर्बाष्पाम्भोभिः सदैन्यविलोकितै-
र्वनमसि गता यस्य प्रीत्या धृताऽपि तथाऽम्बया।
नवजलधरश्यामाः पश्यन्दिशो भवतीं विना
कठिनहृदयो जीवत्येव प्रिये स तव प्रियः ॥ ५ ॥

स्निग्धश्यामलकान्तिलिप्तवियतो वेल्लद्बलाका घना
वाताः शीकरिणः पयोदसुहृदामानन्दकेका [रवाः]।
कामं सन्तु दृढ कठोरहृदयो रामोऽस्मि सर्वंसहो
वैदेही तु कथं भविष्यति हहा हा देवि धीरा भव ॥ ६ ॥

कयोरप्येतौ।

---

१ यातो २ न्ते क पाठ भेदौ ३. ल्का क ख च

कोऽहं ब्रूहि सखे स एव हि भवानार्यः स को राघवः
के यूयं बत नाथ नाथ किमिदं दासोऽस्मि ते लक्ष्मणः।
कान्तारे किमिहास्महे वद वृथा देव्या गतिर्मृग्यते
का देवी जनकाधिराजतनया हा जानकि क्वासि हा ॥ ७ ॥

महानाटकात्।

सौमित्रे ननु सेव्यतां तरुतलं चण्डांशुरुज्जृम्भते
चण्डांशोर्निशि का कथा रघुपते चन्द्रोऽयमुन्मीलति।
वत्सैतद्विदितं कथं नु भवता धत्ते कुरङ्गं यतः
क्वासि प्रेयसि हा कुरङ्गनयने चन्द्रानने जानकि ॥ ८ ॥

जयदेवस्य।

हा वत्स क्व गतोऽसि देहि वचनं केनाधुना मद्गिरा
भज्यन्तामतिदारुणाः फणिपुरद्वारार्गलाकोटयः।
पौलस्त्योऽस्य न लङ्घते वचनमित्यागत्य पत्या समं
पौलोमी क्व करोतु रावणरुषः शान्त्यर्थमभ्यर्थनम् ॥ ९ ॥

बिल्हणस्य।

गण्डूषाशोषिताब्धिप्रकटजलचरोत्फालजातस्मितानां
हेलाकृष्टार्कचन्द्राभिनवकृतमहाकुण्डलाभोगभाजाम्।
पीनांसस्थापिताशाद्विरदमदमषीमांसलस्थासकानां
दूरं यातस्य (स्स?) वत्स स्मरति दशशिरास्त्वच्छिरःक्रीडितानाम् ॥१०॥

मायूराजस्य।

भयान्मन्दं यस्याः क्रमवति कपोले परिलुठ-
न्मरुत्मत्यासन्नामलकरचनां ताण्डवयति।
समाकृष्टा केशेष्वियमशरणा राक्षसवधूः
प्लवङ्गैर्जन्तूनां दुरधिगमघोरा परिणतिः ॥ ११ ॥

मदनस्य।

१ विज क ख च

रामस्य हृदयाम्बोधौ विरहागस्त्यशोषिणे।
और्ववत् कोऽपि कामाग्निरन्तर्ज्वलति केवलम् ॥ १२ ॥

तस्यैव।

भूयिष्ठानि मुखानि चुम्बति भुजैर्भूयोभिरालिङ्ग्यते
चारित्रव्रतदेवताऽपि भवता कान्तेन मण्डोदरी।
हा लम्बोदरकुम्भमौक्तिकमणिस्तोमर्ममैकावली—
शिल्पे वागघमर्णकस्य भवतो लङ्केन्द्र निद्रारसः॥ १३ ॥

श्रीमुरारेः।

हे गोदावरि रम्यवारिरसिका पम्पे न दृष्टा त्वया
सा सीता कमलानि वा हृतवती नूनं विनोदाय ते।
इत्येतत्प्रतिपादपं प्रतिलतं प्रत्यापगं प्रत्यगं
प्रत्येणं प्रतिबर्हिणं तत इतस्तां मैथिलीं पृच्छति॥ १४ ॥

महानाटकात्।

य स्फीतैरवधीरितः सुरतरुस्त्वत्त्यागलीलायितै—
स्तस्या[घो] भवितासि नन्दनवनक्रीडाप्रसङ्गादपि।
यश्च स्फारविलासविक्रमकलासूत्रस्य पात्रं न ते
तेनार्धासनमाश्रितोऽसि हरिणा कस्ते प्रतिष्ठालवः॥ १५ ॥

अक्षत्रारिकृताभिमन्युनिधनप्रोद्भूततीव्र[क्रुधः]
पार्थस्याकृतशात्रवप्रतिकृतेरन्तःशुचा मुह्यतः।
कीर्णा बाष्पकणैः पतन्ति धनुषि व्रीडाजडा दृष्टयो
हा वत्सेति गिरः स्फुरन्ति न पुनर्निर्यान्ति कण्ठाद्बहिः॥ १६ ॥

निशानारायणस्य।

आपूर्णश्च कलाभिरिन्दुरमलो यातश्च राहोर्मुखे
सञ्जातश्च घनाघनो जलधरः शीर्णश्च वायोर्जवात्।
उद्भिन्नश्च फलेग्रहिर्द्रुमवरो दग्धश्च दावाग्निना
त्वं चूडामणितां गतश्च जगतः प्राप्तोऽसि मृत्योर्वशम्॥ १७ ॥

१ भुव क ख च

सम्पाद्यः सखि चम्पकस्य लतया सार्धं विवाहोऽनया
नायं केलिमृगः मदाय हरिणीं हाहा गृहस्थः कृतः ।
एवंप्रायमगादि गद्गदगिरा निर्गत्य यत्सीतया
तेनाभूदभिभूय धैर्यमिह कः पुर्यां न पर्याकुलः ॥ १८ ॥

अत्राकण्ठं विलुठ सलिले निर्जला भूः पुरस्ता-
ज्जह्याः शोषं वदनविहितेनामलक्याः फलेन ।
स्थाने स्थाने तदिति पथिकस्त्रीजन[ः] क्रान्तगात्रीं
पश्यन् सीतां किमु न कृपया वर्धितो रोदितश्च ॥ १९ ॥

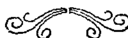
बिल्हणस्य. ।

यस्य त्वया व्रणविरोहणमिङ्गुदीनां
तैलं न्यषिच्यत मुखे कुशसूचिभिन्ने ।
श्यामाकमुष्टिपरिवर्धितको जहाति
सोऽयं न पुत्रकृतकः पदवीं मृगस्ते ॥ २० ॥

मया प्रत्यादिष्टा स्वजनमधिगन्तुं व्यवसिता
स्थिता तिष्ठेत्युच्चैर्वदति गुरुशिष्ये गुरुसमे ।
पुनर्दृष्टिं बाष्पप्रसरकलुषामर्पितवती
मयि क्रूरे यत्तत्सविषमिव शल्यं दहति माम् ॥ २१ ॥

कालिदासस्यैतौ ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां करुणरसपद्धतिः ॥

रौद्रः (९१)

कृतमनुमतं दृष्टं वा यैरिदं गुरु पातकं
मनुजपशुभिर्निर्मर्यादैर्भवद्भिरुदायुधैः ।
नरकरिपुणा सार्धं तेषां सभीमकिरीटिना-
मयमहमसृङ्मेदोमांसैः करोमि दिशा बलिम् ॥ १ ॥

यत्सत्यव्रतभङ्गभीरुमनसा यत्नेन मन्दीकृत
यद्विस्मर्तुमपीहितं शमवता शान्तिं कुलस्येच्छता ।
तद्द्यूतारणिसंभृतं नृपसुताकेशाम्बराकर्षणैः
क्रोधज्योतिरिदं महत्कुरुवने यौधिष्ठिरं जृंभते ॥ २ ॥

निशानारायणस्यैतौ ।

येन स्वां विनिहत्य मातरमपि क्षत्रास्रमध्वासव-
स्वादाभिज्ञपरश्वधेन विदधे निःक्षत्रिया मेदिनी ।
यद्बाणव्रणवर्त्मना शिखरिणः क्रौञ्चस्य हंसच्छला-
दद्याप्यस्थिकणाः पतन्ति स पुनः क्रुद्धो मुनिर्भार्गवः ॥ ३ ॥

त्रैलोक्यत्राणशौण्डः सरसिजवसतेः संभृतौ भुजाभ्यां
यः क्षत्रं नाम वर्णः कुलिशकठिनयोर्यस्य बाह्वोर्विलीनः ।
ज्वालाजिह्वालकालानलकपिलभयभ्रान्तदेवासुराणि
व्यातन्वानो जगन्ति ज्वलति भृगुरयं पार्वतीधर्मपुत्रः ॥ ४ ॥

न्यञ्चन्यञ्चद्धरित्रीकृतचरणभरश्चन्द्रहासैकदृष्टि-
र्व्यावल्गद्यौगपद्योत्सुकसकलभुजक्रान्तदिक्चक्रवालः ।
क्रोधक्रूराक्षिरक्तोत्पलरचितवियत्तोरणस्रग्भि विभ्र-
द्वक्त्राणि प्रत्यनीकप्रसरसरभसो निर्जिहीते दशास्यः ॥ ५ ॥

एते श्रीमुरारेः ॥

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां रौद्ररसपद्धतिः ॥

वीरः (९२)

प्रायेण सुकरं दानं प्रायेण सुकरं तपः।
प्राणानपेक्षव्यापारः पुनर्वीरस्य दुष्करः॥ १॥

कस्यापि।

क्षुद्राः सन्त्रासमेनं विजहत हरयो भिन्नशक्रेभकुम्भा
युष्मद्गात्रेषु लज्जां दधति परममी सायकाः संपतन्तः।
सौमित्रे तिष्ठ पात्रं त्वमसि नहि रुषो नन्वहं मेघनादः
किंचिद्भ्रूभङ्गलीलानियमितजलधिं राममन्वेषयामि॥ २॥

कपोले जानक्याः करिकलभदन्तद्युतिमुषी
स्मरस्मेरं गण्डोड्डमरपुलकं वक्त्रममलम्।
मुहुः पश्यन् शृण्वन् रजनिचरसेनाकलकलं
जटाजूटग्रन्थिं द्रढयति रघूणां परिदृढः॥ ३॥

महानाटकादेतौ।

जन्मेन्दोरमले कुले व्यपदिशस्यद्यापि धत्से गदां
मां दुःशासनकोष्णशोणितसुराक्षीवं रिपुं भाषसे।
दर्पान्धो मधुकैटभद्विषि हरावप्युद्धतं चेष्टसे
मत्त्रासान्नृपशो विहाय समरं पङ्केऽधुना लीयसे॥ ४॥

निशानारायणस्य।

अग्रासप्रथमात्रकर्तनरुषा व्यानम्रमूकीभव-
द्वक्त्रेष्वन्यशिरस्सु यस्य दहने छिन्नं शिरो जुह्वतः।
उच्चार्य स्वयमेव मन्त्रमकरोन्नास्याहमित्यात्मन-
स्त्याग पङ्क्तिमुखः स विक्रमसुहृद्वीरः कथं वर्ण्यते॥ ५॥

मायूराजस्य।

निस्त्रिंशप्रतिबिम्बितेन यदु(उ?)रःकम्पेन वीरव्रत-
मौढिस्से(र्नै?)ति न चन्द्रहासमधुनोत्कण्ठच्छिदापर्व(कर्म?)णि।
जुह्वद्यः स्वशिरांसि शङ्करपुरो हाकारवैरेण न
स्वाहाकारमुदाहरन्न स दशग्रीवो गिरां गोचरः॥ ६॥

किञ्चित्कोपकलाकलापकलनाहङ्कारविभ्रद्भुवो-
र्विक्षेपादकरोदसौ रघुपतिर्लङ्कापतेः पत्तनम्।
क्रन्दत्फेरु रटत्करेणु विचटद्दारु स्फुटद्गुग्गुलु
प्रक्रीडत्कपि निःश्वसत्फणि रणज्झिल्लि भ्रमद्दीपि च॥ ७॥

महानाटकादेतौ।

मूले पञ्च ततश्चतुष्टयमिति स्वस्वसन्निवेशैः शिरः-
पुष्पैरन्यतमावलोकनमितश्छोणितैरर्चितः।
हस्तस्पर्शवशेन मूर्ध्नि दशमं मूर्धानमारोपयन्
शंभोरद्भुतसाहसैकरसिकः कैर्न श्रुतो रावणः॥ ८॥

कस्यापि।

सन्तुष्टे तिसृणां पुरामपि रिपौ कण्डूलदोर्मण्डल-
क्रीडाकृत्तपुनःप्ररूढशिरसो वीरस्य लिप्सोर्वरम्।
याच्नादैन्यपराञ्चि यस्य कलहायन्ते मिथस्त्वं वृणु
त्वं वृण्वित्यभितो मुखानि स दशग्रीवः कथं वर्ण्यते॥ ९॥

स्वेपूत्कृत्य हुतेषु मूर्धसु जवादग्नेः स्फुटित्वा बहि-
र्व्याकीर्णेष्वलिकेषु देवलिपिभिर्दृष्ट्वापि रामायणम्।
चित्तेनास्खलितेन यस्तदधिकं ब्रह्माणमप्रीणयत्
कस्तस्मै प्रथमाय मानिषु महावीराय वैरायते॥ १०॥

एतौ श्रीमुरारेः।

कण्ठश्रेणिविशीर्यमाणरुधिरप्राग्भारभग्नद्युते-
र्येन स्मेरमुखेन होमशिखिनः सन्धुक्षणाकाङ्क्षिणा।
भ्रूभङ्गः शितिकण्ठकण्ठफणिने फूत्कारहेतोः कृतः
शौण्डीर्यव्रततुष्टधूर्जटिरयं किं वर्ण्यते रावणः॥ ११॥

वीरोऽसौ किमु वर्ण्यते दशमुखश्छिन्नैः शिरोभिः स्वयं
यः पूजास्रजमुत्सुकं घटयितुं देवस्य खट्वाङ्गिनः।
सूत्रार्थी हरकण्ठसूत्रभुजगव्याकर्षणायोद्यतः
साटोपं प्रमथैः कृतभ्रुकुटिभिः स्थित्वाऽन्तरे वारितः॥ १२॥

अर्धासने समधिरोप्य सुरद्विपस्य
शक्रोऽपि यद्युधि शचीं कवचीकरोति।
धीरस्य तस्य सहते दशकन्धरस्य
कस्साहसैकरसिकः करवालधाराम्॥ १३॥

शूराः श्रोत्रपथे न नः कति कति प्राञ्चः पदं चक्रिरे
तेषामेव विलङ्घ्य साम्यसरणिं जागर्ति लङ्काभटः।
यद्दोर्मण्डलगाढपीडनवशाश्लिष्टच्युतरक्तच्छटा–
शङ्कामङ्कुरयन्ति शङ्करगिरेरद्यापि धातुद्रवाः॥ १४॥

कलिङ्गस्य।

येऽहंपूर्विकया महारभजन खङ्गस्य मां छिन्धि मां
छिन्धीत्युक्तिपराः पुरारिपुरतो लङ्कापतेर्मौलयः।
ते भूमौ पतिताः पुनर्भवनवानालोक्य मूर्ध्नो वरं
याचिष्यन्त इमे हि नो वयमिति प्रीत्याऽट्टहासं व्यधुः॥ १५॥

ये लङ्काधिपतिप्रतापदहनैः प्लुष्यन्त एव ग्रहा
दिक्पालाश्च कदम्बकेन हनुमन्निर्दग्धलङ्कार्चिषाम्।
आलीढाम्बरदिङ्मुखेन दधिरे सन्तोषमित्यग्निना
दग्धस्यौषधमग्निरित्युपचयं स्थाने जनोक्तिर्गता॥ १६॥

मदनस्यैतौ।

रामः किं कुरुते न किञ्चिदपि च प्राप्तः पयोधेस्तटीं
कस्मात्साम्प्रतमेवमेव हि ततो बद्धः किमम्भोनिधिः।
क्रीडाभिः किमसौ न वेत्ति यदयं लङ्कापतिर्वर्तते
जानात्येव विभीषण[ःस्व] निकटे लङ्कापदे स्थापितः॥ १७॥

इन्द्रकवेः।

१ भिश्छि क ख च। भि स्थि शार्ङ्गधरीये २ णस्य क ख च.

स्वैरं कुरुत वै[1] तावत् सुमनःपातमाहवे ।
अन्यथा सुमनःपातं कुम्भकर्णः करिष्यति ॥ १८ ॥

काकुत्स्थस्य प्रतापाग्निर्दीप्तपिङ्गैर्वलीमुखैः ।
निर्वाणो राक्षसेन्द्रस्य मन्ये नीलैर्निशाचरैः ॥ १९ ॥

धीवरो माल्यवानेकः प्रविष्टो वाहिनीमपि ।
यन्नीतिगुणजालान्तः पतन्त्यनिमिषाः क्षणात् ॥ २० ॥

एकस्मिन्ननु पातितेऽपि शिरसि क्रोधोपशान्तिः कुतः
स्याच्चेत्किन्तु तथा स्वमूर्धपतनं दृष्टं न यत्नारिणा ।
एतन्मूर्धबहुत्वतः फलमिदं त्वत्तो मया लप्स्यते
छिन्नं छिन्नमवेक्ष्य राक्षसपते यस्मादमूंस्त्यक्ष्यसि ॥ २१ ॥

॥ राजशेखरस्य ॥

सन्धानक्षण एव राघवशरैर्ये बाहवः खण्डिता-
स्तद्बाणान् परिहृत्य शीघ्रमपरे कर्षन्त्यमर्षाद्धनुः ।
मारभ्यां तु दशाननस्य विरलद्वर्णामपूर्णां गिरं
मूर्धानः परिपूरयन्ति विशिखैरन्यत्र नीता अपि ॥ २२ ॥

॥ विल्हणस्य ॥

अस्त्राणि प्लवगाधिपेन विहिताः पौलस्त्यवक्षःस्थली-
संघट्टानलदत्तदावविपदः सीदन्ति भूमीरुहः ।
उत्पाट्य प्रहितश्च शैलशिखरो लङ्केन्द्रहस्तावली-
पिष्टोऽयं निजकुञ्जनिर्झरजलैर्जम्बालपिण्डायते ॥ २३ ॥

यद्यत्कृत्तं दशमुखशिरस्तस्य तस्यैव कान्तौ
संक्रामन्त्यामतिशयवती शेषवक्त्रेषु लक्ष्मीः ।
यो यः कृत्तो दशमुखभुजस्तस्य तस्यैव वीर्यं
लब्ध्वा दृप्यन्त्यधिकमधिकं बाहवः शिष्यमाणाः ॥ २४ ॥

---

१ वे क ख च

प्रागुच्चैश्शिरसं क्षुरमनखरैः क्रौञ्चाद्रिदन्तावलं
भित्वा हंसमयानि मौक्तिकफलान्याकीर्य पर्यापिताम्।
सेहीं वृत्तिमधिष्ठितेऽपि हि मयि क्षात्रेण कल्पेन ते
दिष्ट्या कौतुकमाभिरामिकमसि त्वं कोऽपि वीराङ्कुरः ॥ २५ ॥

आजन्मब्रह्मचारी पृथुलभुजशिलास्तम्भविभ्राजमान-
ज्याघातश्रेणिसंज्ञान्तरितवसुमतीचक्रजैत्रप्रशस्तिः।
वक्षःपीठे घनास्त्रव्रणकिणकठिने संक्ष्णुवानः पृषत्कान्
प्राप्तो राजन्यगोष्ठीवनगजमृगया कौतुकी जामदग्न्यः ॥ २६ ॥

एते श्रीमुरारे।

नियन्तव्याः केन स्ववशरसनावाल्गिसुभगाः
स्वगाथा गायन्तो निजसदसि के नाम न भटाः।
न तानुद्वक्ष्यामो य इह करवालद्वयमिल-
ज्झणत्कारे चक्षुर्झटिति न विलुम्पन्ति मिलिताः ॥ २७ ॥

वीररसे चलप्रोत्साह.

स्वर्गस्य मार्गा बहवः प्रदिष्टास्ते कृच्छ्रसाध्याः कुटिलाः सविघ्नाः।
निमेषमात्रेण महाफलोऽयमृजुश्च पन्थाः समरे व्यसुत्वम् २८ ॥

जीवतोऽपि निहतस्य वा रणे धर्म एव हि नरस्य योधिनः।
निश्चयान्न मरणं रणाजिरे नैव भीरुरजरामरः क्वचित् ॥ २९॥

एकतश्च सुरसुन्दरीजनः श्रीः प्रतीच्छति युयुत्सुमन्यतः।
पाप्मना सह पलायतोऽयशश्चैकतः कुलकलङ्ककारणम् ॥ ३० ॥

न पाहि पाहीति यदब्रवीदमुं ममोष्ठ तेनैवमभूदिति क्रुधा।
रणक्षितावस्य विरोधिमूर्धभिर्विदश्य दन्तैर्निजमोष्ठमास्यते ॥ ३१ ॥

हा तात ततेति स वेदनार्तः क्वणन् शकृन्मूत्रकफानुलिप्तः।
वरं मृतः किं भवने किमाजौ सन्दष्टदन्तच्छदभीमवक्त्रः ॥ ३२ ॥

---

१ पापमेव हि क पाठभेद

लोकोऽशुभस्तिष्ठतु तावदन्यः पराङ्मुखानां समरेषु पुंसाम्।
पत्न्योऽपि तेषां न ह्रिया मुखानि पुरः सखीनामवलोकयन्ति ॥ ३३ ॥

संमूर्छितं संयति संप्रहारैः पश्यन्ति सुप्तप्रतिबुद्धकल्पम्।
आत्मानमङ्के(ङ्के?)षु सुराङ्गनाना मन्दाकिनीमारुतवीजिताङ्गाः ॥ ३४ ॥

उरः कृत्वा[ऽवेध्यं]मणिफलकगाढस्थितकुच
भुजावालम्ब्यैहीत्यमरवनिता व्योमगृहगाः।
अपद्वारेणैव त्वरितपदमाभाष्य सहसा
हतं हस्तालम्बैर्हरति सुरलोकं रणमुखात् ॥ ३५ ॥

सप्तैते वराहमिहिरस्य।

भर्तृपिण्डानृणकरो यशःक्रममहापणः।
सुराङ्गनास्वयंग्राहो रम्यः कालोऽयमागतः ॥ ३६ ॥

शाण्डिल्यस्य।

क्षत्रियस्योरसि क्षत्रं पृष्ठे ब्रह्म व्यवस्थितम्।
तेन पृष्ठं न दातव्यं पृष्ठदो ब्रह्महा भवेत् ॥ ३७ ॥

हतोऽपि लभते स्वर्ग हन्ताऽपि लभते यशः।
उभय वो बहुगुणं नास्ति निष्फलता रणे ॥ ३८ ॥

न यज्ञैर्दक्षिणावद्भिर्न तपोभिर्न विद्यया।
न गच्छति तथा स्वर्ग यथा मर्त्यो रणे हतः ॥ ३९ ॥

भगवतो व्यासस्यैते।

तुमुलयुद्धम्।

शुण्डादण्डप्रहारप्रपदविघटिताः केऽपि केचिच्च दन्त-
प्रान्तप्रत्युप्तगात्रक्षरदसृगरुणाः कुम्भियुद्धे निपेतुः।
केचित्साचिस्थयोयोद्धुरकरविलसच्चण्डकोदण्डवल्ली-
ज्यामुक्तानेकभल्लीशतहततनवः सिद्धनारीरवापुः ॥ ४० ॥

१ क क ख २ कु ग ३ वेद्या क ख च

रक्तं नक्तञ्चरौघः पिबति वमति च ग्रस्तकुन्तः शकुन्तः
क्रव्यं नव्यं गृहीत्वा मणदति मुदितो मत्तवेतालबालः।
क्रीडन्त्यव्रीडमस्मिन् रुधिरमधुवशात्पूतना नूतनाङ्ग्यो
योगिन्यो मांसमेदःप्रमुदितमनसः शूरशक्तिं स्तुवन्ति ॥ ४१ ॥

कवीश्वरस्यैतौ।

कश्चिन्मूर्छामेत्य गाढप्रहारः सिक्तः शीतैः शीकरैर्वारणस्य।
उच्छ्वासप्रस्थिता तं जिघृक्षुर्व्यर्थाकूता नाकनारी मुमूर्छ ॥ ४२ ॥

वृत्तं युद्धे शूरमाश्लिष्य काचिद्रन्तुं तूर्णं मेरुकुञ्जं जगाम।
त्यक्त्वा नाग्नौ देहमेति स्म यावत् पत्नी सद्यस्तद्वियोगासमर्था ॥ ४३ ॥

माघस्यैतौ।

परस्परं सायकविक्षताङ्गास्ते क्षत्रियाः कुण्डलिनो युवानः।
कुम्भेषु लग्नाः सुप्रपुर्गजानां स्तनेषु लीना इव कामिनीनाम् ॥ ४४ ॥

भूरेणुदिग्धान्नवपारिजातमालारजोवासितबाहुमध्याः।
गाढं शिवाभिः परिरभ्यमाणा[न्] सुराङ्गनाश्लिष्टभुजान्तरालाः ॥ ४५ ॥

सशोणितैः क्रव्यभुजां स्फुरद्भिः पक्षैः खगानामुपवीज्यमानान्।
संवीजिताश्चन्दनवारिसेकैः सुगन्धिभिः कल्पलतादुकूलैः ॥ ४६ ॥

विमानपर्यङ्कतले निषण्णाः कुतूहलाविष्टतया तदानीम्।
निर्दिश्यमानान् ललनाङ्गुलीभिर्वीराः स्वदेहान् पतितानपश्यन् ॥ ४७ ॥

भगवतो व्यासस्यैते।

प्रेयान्मे दन्तिदन्तप्रवसदसुरयं वल्लभो मे विपक्षैः
कुन्तप्रोतोऽपि योऽयं स्फुरति मम रुचिस्ताण्डवीयत्कबन्धः।
अत्रास्मत्प्रेमबद्धभ्रुकुटिमुखमिदं यस्य लूनेऽपि वक्त्रे
युद्धे देवाङ्गनानामिति वरवरणे न श्रुताः केन वाचः ॥ ४८ ॥

राजशेखरस्य।

१ त्य, ग २ ङ्गी, ग.

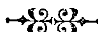
कोऽप्येष खण्डितशिरा विकसन्मुखश्रीः
प्रारब्धताण्डवविधिः सुरकामिनीभिः।
आलोक्यते निजकराभिनयानुरूप-
व्यापारितेक्षणनिवेदितसत्त्वचारः ॥ ४९ ॥

वादीश्वरकाञ्चनस्य।

एकेनोद्धृत्य खड्गं हृदि पतितमिषुं पाणिनैकेन भञ्जन्
भ्रूभेदालङ्कृतास्यः सरभसनयनः स्पष्टदष्टाधरोष्ठः।
भीतैः क्रव्यादवृन्दैरनुपहततनुः कुञ्जरेन्द्रोपधानः
शेते योधप्रधानो यदि मरणमिदं लभ्यते किं जयेन ॥ ५० ॥

कस्यापि।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वीररसपद्धतिः ॥

१. वादी क पाठभेद —

भयानकपद्धतिः (९२)

ग्रीवाभङ्गाभिरामं मुहुरनुपतति स्यन्दने दत्तदृष्टिः
पश्चार्धेन प्रविष्टः शरपतनभयाद्भूयसा पूर्वकायम् ।
दर्भैरर्धावलीढैः श्रमविवृतमुखभ्रंशिभिः कीर्णवर्त्मा
पश्योदग्रप्लुतत्वाद्वियति बहुतरं स्तोकमुर्व्यां प्रयाति ॥ १ ॥

कालिदासस्य ।

अकृतकवलारम्भैर्वक्त्रैर्भयस्थगितेक्षणाः
किमपि वलितग्रीवं स्थित्वा मुहुर्मृगपङ्क्तयः ।
गगनमसकृत्पश्यन्त्येतास्तथाऽश्रुघनैर्मुखैः-
र्निपतति यथा शृङ्गाग्रेभ्योऽक्रमं नयनोदकम् ॥ २ ॥

कस्यापि ।

निर्मज्जच्चक्षुरन्तर्भ्रमदतिकपिशक्रूरतारा नरास्थि-
ग्रन्थिं दन्तान्तरालग्रथितमविरतं जिह्वया घट्टयन्ती ।
ध्वान्तेऽपि व्यात्तवक्त्रज्वलदनलशिखाजर्जरे व्यक्तकर्मा
निर्मान्ती गृध्ररौद्रीं दिवमुपरि परिक्रीडते ताटकेयम् ॥ ३ ॥

श्रीमुरारे ।

प्रचण्ड चामुण्डागृहमिदमुदग्राभिरभितः
पताकाभिर्घोरं यममहिषजिह्वाकरिणि(नुकृति?)भिः ।
किमेकाकिन्यत्र प्रविशसि न किं पश्यसि पुरः
शिरोभिः पान्थाना पथि विरचितां तोरणततिम् ॥ ४ ॥

अत्रावासपरिग्रहं गृहपतेराचक्ष्व चण्डोत्पमैः
चण्डालैरुपसेविताः सखि धनुर्हस्तैः पुरस्तादिमाः ।
उत्कालाकुलसारमेयरसनालेलिह्यमानोन्नत-
द्वाराग्रत्वगवास्थिसास्रशकलस्रग्वल्लयः पल्लयः ॥ ५ ॥

बिह्लणस्य ।

१. भ्रम ख च २. न ख व च

एताः शार्दूलहेलादलितमृगकुलव्यक्तरक्ताभिषिक्त-
क्ष्मापीठास्वादलुब्धस्फुटतरकलहस्फारफेरण्डचण्डाः ।
वेल्लन्निर्मोकवल्लीवलयनिगडितानोकहक्रोडनीड-
क्रीडन्निःशूकघूकव्यतिकरमुखरा भूमयो भीषयन्ति ॥ ६ ॥

महानाटकात् ।

मन्त्रान्मृत्युजितो जपद्भिरसकृद्ध्यायद्भिरिष्टान् सुरान्
शुष्यत्तालुभिराकुलाकुलपदैर्निर्वाग्भिरुत्कम्पिभिः ।
अध्वन्यैरिह जीवितेशमहिषव्याधूम्रधूमाविला
लङ्घ्यन्ते करिमांसघस्मररणत्कौलेयकाः पल्लयः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

रक्ताभ्यक्तोरुस्रुक्वागुरुकवलचलज्जाङ्गलव्यग्रतालुः
फेत्कारैः पुल्लगल्लव्यतिकरगुरुभिः कम्पयन्ती जगन्ति ।
अन्योन्येनाग्रपाणिप्रणयिशवयुगं ताटका ताटयन्ती
सेयं द्राक्स्पष्टदंष्ट्राङ्कुरकषणरणज्झीमभीमाभ्युदेति ॥ ८ ॥

राजशेखरस्य ।

विश्वक्षोभं विदधदहहा कुण्डलभ्रंशभङ्ग्या
प्रभ्रष्टाभ्यां तपनशशभृन्मण्डलाभ्यामिवाभ्याम् ।
पौलस्त्यस्त्रीकरकिसलयक्षिप्तमुक्ताक्षतं तत्
रामच्छिन्नं चरति गगने कुम्भकर्णोत्तमाङ्गम् ॥ ९ ॥

बिल्हणस्यैष[1] ।

मौढ्न्छेदानुरूपोच्चलनरयवशात् सैंहिकेयोपमेयं
त्रासाक्रुष्टाश्वतिर्यग्वलितरविरथेनारुणेनेक्ष्यमाणम् ।
कुर्वत्काकुत्स्थवीर्यस्तुतिमिव मरुतां कन्धरारन्ध्रभाजां
भाङ्कारैर्भीममेतन्निपतति वियतः कुम्भकर्णोत्तमाङ्गम् ॥ १० ॥

श्रीयशोवर्मणः ।

इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां भयानकरसपद्धतिः ॥

---

१ स्य. ग

बीभत्सपद्धतिः (९४)

उत्कृत्योत्कृत्य कृत्तिं प्रथममथ पृथूच्छोभभूयांसि मांसा-
न्यंसस्फिक्पृष्ठपिण्डाद्यवयवसुलभान्युग्रपूतीनि जग्ध्वा ।
अत्तस्नाय्वान्त्रनेत्रः प्रकटितदशनः प्रेतरङ्कः करङ्का-
दङ्कस्थादस्थिसंस्थं स्थपुटगतमपि क्रव्यमव्यग्रमत्ति ॥ १ ॥

निष्टापस्विद्यदस्रः क्वथनपरिणमन्मेदसः प्रेतकायान्
कृष्ट्वा संसक्तधूमानपि कुणपभुजो भूयसीभ्यश्चिताभ्यः ।
उत्पक्वस्रंसि मांसं प्रचलदुभयतः सन्धिनिर्मुक्तभारा-
दते निष्कृष्य जङ्घानलकमुदयिनीं मज्जधारां पिबन्ति ॥ २ ॥

अन्त्रप्रोतबृहत्कपालनलकक्रूरक्वणत्कङ्कण-
प्रायःप्रेङ्खितभूरिभूषणरवैराघोषयन्त्यम्बरम् ।
पीतच्छर्दितरक्तकर्दमघनप्राग्भारघोरोल्लस-
द्व्यालोलस्तनभारभैरववपुर्दर्पोद्धुरं धावति ॥ ३ ॥

अन्त्रैः कल्पितमङ्गलप्रतिसराः स्त्रीहस्तरक्तोत्पल-
व्यक्तोत्तंसभृतः पिनह्य सहसा हृत्पुण्डरीकस्रजः ।
एताः शोणितपङ्ककुङ्कुमजुषः संभूय कान्तैः पिब-
न्त्यस्थिस्नेहसुराः कपालचषकैः प्रीताः पिशाचाङ्गनाः ॥ ४ ॥

एते भवभूतेः ।

सद्यो जग्ध्वाऽर्धदग्धं व्यसुपिशितलसत्स्थूलमेदःकबन्ध-
स्कन्धस्थोद्दामरोधद्धुरुडमरुडमत्कारनृत्यच्छवेन्द्रम् ।
निर्यन्नानान्त्रजालीवलयवलयितग्रीवगृध्रोपरुद्धं
दद्यादीतिं परेतज्वरकिलकिलाघस्मरं वः श्मशानम् ॥ ५ ॥

[१]श्वत्पक्षाभिघातग्लपितहुतभुजः प्रौढधाम्नश्चितायाः
क्रोधव्याकृष्टमूर्तेरहमहमिकया चण्डचञ्चुग्रहेण ।
शवस्य ज्वलदिव पिशितं भूरि जग्ध्वार्धदग्धं
[२]प्लुष्यमाणः प्रविशति सलिले सत्वरं गृध्रसङ्घः ॥ ६ ॥

१. भ्रम ख च २. न स ग्नमपि च क ख च

उत्कृत्य ज्वलितात् शवात् कथमपि प्रेताशनः पेशितां
पेशीमग्निमयीं निगीर्य सहसा दन्दह्यमानोदरः ।
धावत्युत्प्लवते मुहुर्निपतति प्रोत्तिष्ठति प्रेक्षते
विष्वक्क्रोशति संपिनष्टि जठरं मुष्ट्या हते मस्तकम् ॥ ७ ॥

केषामप्येते ।

विध्वस्तहस्तयुगलं गलितान्त्रतन्त्र-
मुन्मुक्तरक्तततिखाण्डितकालखण्डम् ।
उत्कृत्तकृत्ति च शरैं रचितं शरीर-
मार्येऽखिलाङ्गपरिताडिनि ताटकायाः ॥ ८ ॥

राजशेखरस्य ।

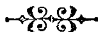
गृध्रोद्वान्तनितान्तनिस्सरदसृग्धाराश्चमत्कारिभि-
र्दंष्ट्रालोलितजिह्वविह्वलमुखज्वालैर्लिहन्ती दिवं ।
भूयो निम्नकडारतारनयनद्वन्द्वेन सुन्दप्रिया
प्राप्तेय ज्वलितान्तरिक्षकुहरक्रूरेण नक्तंचरी ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

विकीर्णहरिचन्दनद्रविणि यत्र लीलालसा
निपेतुरलिचञ्चलाश्चतुरकामिनीदृष्टयः ।
तदेतदुपरिभ्रमन्निविडगृध्र[जालं] जनै-
र्लुठत्कृमि कलेवरं पिहितनासिकैर्वीक्ष्यते ॥ १० ॥

इन्द्रकवि[1] ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां बीभत्सरसपद्धतिः ॥

१ बा क ख च

अद्भुतः (९५)

एकें कुटीरकोणेऽपि न लक्ष्यन्ते स्थिताः क्वचित्।
अन्येषां विभवस्यैतद्ब्रह्माण्डमपि सङ्कटम् ॥ १ ॥

कृष्णेनाम्ब गतेन रन्तुमधुना मृद्भक्षिता स्वेच्छया
सत्यं कृष्णक एवमाह मुसली मिथ्याऽम्ब पश्याननम्।
व्यादेहीति विदारिते च वदने दृष्ट्वा समस्तं जग-
न्माता यस्य जगाम विस्मयपदं पायात् स वः केशवः ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ।

दोर्दण्डाञ्चितचन्द्रशेखरधनुर्दण्डावभङ्गोद्भव-
टङ्कारध्वनिरार्यबालचरितप्रस्तावनापण्डितः।
द्राक्पर्यस्तकपालसंपुटमिलद्ब्रह्माण्डभाण्डोदरे
भ्राम्यत्पिण्डितचण्डिमा कथमहो नाद्यापि विश्राम्यति ॥ ३ ॥

भवभूतेः।

प्रारब्धां तरुपुत्रकेषु सहसा सन्त्यज्य सेकक्रियां-
मेतास्तापसकन्यकाः किमिदमित्यालोचयन्त्याकुलाः।
आरोहन्त्युटजद्रुमांश्च वटवो वाचंयमाः सत्वरं
सद्योमुक्तसमाधयो निजवृसीष्वेवोच्चपादं स्थिताः ॥ ४ ॥

श्रीयशोवर्मदेवस्य।

पक्षोत्क्षेपप्रसर्पत्प्रबलमरुदपव्यस्तवाराकराम्भाः
पातालोद्भ्रीवदर्वीकरभयचकितप्रेक्षणीयावतारः।
उच्चश्चञ्चुकोटीविदलितजलदालीकवल्मीकनिर्य-
द्विद्युन्मिथ्याभुजङ्गीकवलनचपलस्तूर्णमायात् सुपर्णः ॥ ५ ॥

महानाटकात्।

१ ते ग २ मममा क ख मनसा च ३ द्वि क ख च

लीलामीलनतो विलोचनयुगे गच्छन्ति मूर्च्छाममी
वक्त्रे केचन मुद्रणादधरयोः सीदन्ति शाखामृगाः ।
ये नासापुटचारिणः श्रवणयोर्ये च स्थिताः कोटरे
युद्धव्यग्रकरस्य ते यदि परं स्वस्थाः क्षणं रक्षसः ॥ ६ ॥

काकुत्स्थेन शिरांसि यानि शतशश्छिन्नानि मायानिधेः
पौलस्त्यस्य विमानसीमनि तथा भ्रान्तानि नाकौकसाम् ।
तान्येवास्य धनुःश्रमप्रशमनं कुर्वन्ति सीतापतेः
क्रीडाचामरडम्बरानुकृतिभिर्लोलायमानैः कचैः ॥ ७ ॥

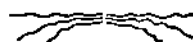
पश्यन्तु कौतुकमिदं सकलाः कवीन्द्राः
क्षिप्रं हिमाद्रिशिखरं रजनीचरेशः ।
वामे करे रजतकुम्भवदेप धृत्वा
धत्ते करेण हिमनिर्झरपानलीलाम् ॥ ८ ॥

बिल्हणस्यैतौ ।

सद्यः पीत्वा दरीभिर्जलधिमथ चिरं दृष्टमैनाकबन्धु-
प्रीतिप्रौढाश्रुपूरद्विगुणमहिमभिर्निर्झरैः पूरयन्तः ।
ये विन्यस्ताः पुरस्तान्निशि निशि निवहैरोपधीनां ज्वलद्भि-
स्ते दृश्यन्ते तदात्वोपितकपिशिविरस्मारिणः सेतुशैलाः ॥ ९ ॥

श्रीमुरारेः ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामद्भुतरसपद्धतिः ॥

जातिपद्धतिः (९६)

अङ्के कृत्वोत्तमाङ्गं प्लवगबलपतेः पादमक्षस्य हन्तु-
देत्वोत्सङ्गे सलील त्वचि कनकमृगस्याङ्गशेषं निधाय।
बाणं रक्षःकुलघ्नं प्रगुणितमनुजेनादराचीक्ष्णमक्ष्णः
कोणेनावेक्षमाणस्त्वदनुजवचने दत्तकर्णोऽयमास्ते ॥ १ ॥

महानाटकात्।

भद्रं ते सदृशं यदध्वगशतैः कीर्तिस्तवोद्धुष्यते
स्थाने रूपमनुत्तमं सुकृतिना दानेन कर्णो जितः।
इत्यालोक्य चिरं दृशा करुणया शीतातुरेण स्तुतः
पान्थेनैकपलालमुष्टिरुचिना गर्वायते हालिकः ॥ २ ॥

कस्यापि।

मातर्धर्मपरे दयां कुरु मयि श्रान्तेऽद्य वैदेशिके
द्वारालिन्दककोणकेषु निभृतं यातास्मि सुप्त्वा निशि।
इत्युक्त्वा सहसा प्रचण्डगृहिणीवाक्येन निर्भर्त्सितः
स्कन्धन्यस्तपलालमुष्टिविभवः पान्थः पुनः प्रस्थितः ॥ ३ ॥

रविगुप्तस्य।

वामस्कन्धनिषण्णशार्ङ्गकुटिलप्रान्तार्पिताधोमुख-
स्यन्दच्छोणितलम्बमानशशकान् वेणीस्खलच्चामरान्।
ज्यान्तप्रोतकपोतपोतनिपतद्रक्ताक्ततूणीरकान्
सोऽपश्यत् करिकुम्भभेदजनितास्कन्दान् पुलिन्दान् पुरः ॥ ४ ॥

क्षेमेन्द्रस्य।

माल्यं मूर्धनि कर्णिकारकलिका पिष्टातकं चन्दनं
मुक्तादाम गले च काचमणयो लाक्षामयाः कङ्कणाः।
रागोऽङ्गेषु हरिद्रया नयनयोरस्थूलरेखं कज्जलं
वेषोऽयं विरसस्तथापि हृदयं ग्राम्या हरन्ति स्त्रियः ॥ ५ ॥

लीढव्यस्तविपाण्डुराग्रनखयोराकर्णदीर्णं मुखं
विन्यस्याग्रिमयोर्युगे चरणयोः सद्यो विभिन्नद्विपः ।
एतस्मिन्मदगन्धवासितसटस्सावज्ञतिर्यग्वल-
त्स्कान्ताहतिधूतलोलमधुपः कुञ्जेषु शेते हरिः ॥ ६ ॥

कयोरप्येतौ ॥

पार्श्वास्फालावलेपाच्चटुलितचरणोल्लेखिताकाशदेशः
संघट्टाटोपकोपप्रकटितरसनापल्लवालीढसृक्वा ।
किंचित्साचीकृतास्यः स्फुरदधरपुटः स्फारितातात्रचक्षु-
र्घोराघाताभिलाषादपसरति रुषं दर्शयन्नेष मेषः ॥ ७ ॥

शङ्करवर्मण ।

नयनपथनिरोधक्रोधनिर्धूतमालभ्रमदविरलरोमस्तोमबद्धान्धकारः ।
कृमिकवलनलोभोत्खातवल्मीकरन्ध्रोत्थितफणिफणघातैरुच्चलत्यच्छभल्लः॥८॥

मदनस्य ।

पण्यान्यादाय वेगाच्चटुलतरक[रो[1] भाय]यित्वा किराटी[2]
डिम्भैर्दत्तोच्चतालैर्विहितकलकलैर्दूरतो हन्यमानः ।
त्यक्त्वा वीथीस्थिताभिः सचकितनयनं वीक्ष्यमाणोऽङ्गनाभि-
[3]र्धीत्कृत्योत्पत्य याति द्रुतमहतगतिर्वक्रितास्यः प्लवङ्गः ॥ ९ ॥

न्यञ्चच्चञ्चलचञ्चुचुम्बनचलच्चूडाग्रमुग्रं पत-
च्चक्राकारकरालकेसरसटास्फारस्फुरत्कन्धरम् ।
वारं वारमुदङ्घ्रिचञ्चलघनभ्रश्यन्नखक्षुण्णयो-
र्दृष्टा कुक्कुटयोर्द्वयोः स्थितिरिति क्रूरक्रमं युध्यतोः ॥ १० ॥

वररुचेः ।

हन्ति स्थूणाश्चरणहननैर्हन्ति दोग्ध्रीं सपात्रां
वत्सं हन्ति स्तनपरिसरालोकिनं हन्ति भूमिम् ।
दामग्रन्थित्रुटनवलितग्रीवमुत्प्लुत्य लोकं
हंभाशब्दैश्चलयति शकृन्मूत्रिणी गौरदुग्धा ॥ ११ ॥

---

१ रैर्भाल क ग रैश्रा च रैभ्राय ग २ टान ग घ ४ दू ग

भराल्लोके भूमौ पतति दहनाद्यैः प्रपतनै-
रुदस्तः प्रोद्वल्गन् स्वमयमखिलं व्योम कुरुते।
जले पङ्के गुल्मे पथिकजनसङ्घातनिबिडे
नदन्नुक्षा भारं क्षिपति विपिने धावति ततः ॥ १२ ॥

पुरो गुन्नः पश्चाद्व्रजति विधृतश्चकितवपुः
समुत्पत्योत्तानः पतति पथि कच्छान् प्रविशति।
हयः किंचिद्गच्छेद्यदि नयति नः कन्दुकदशां
कशाघाते तिष्ठत्यथ चरणघातैर्निरसनति ॥ १३ ॥

सूक्तिसहस्रादेते।

अङ्गुष्ठाग्रिमवक्रिताङ्गुलिधरः पादार्धनीरुद्धभूः
पार्श्वोद्वेगकृतो निहत्य कफणिद्वन्द्वेन [दं]शान्मुहुः।
न्यग्जानुद्वयमन्त्रयन्त्रितघटीवक्रान्तरालस्खल-
द्धाराध्वा न मनोरमं पथि पयो गां दोग्धि गोपालकः ॥ १४ ॥

नो(धो?)यिकस्य।

लोलद्द्रोणितलं लसत्कुचतटं प्रेङ्खन्नितम्बस्थलं
पर्यस्ताश्चितनेत्रवलितभुजं स्विद्यत्कपोलस्थलम्।
मथ्नन्त्यो दधि हन्त गोपवनिताश्चित्तैः समं कामिना-
माकर्षन्ति दृशो दृशां श्रुतिपथादाकुञ्चनप्राञ्चनैः ॥ १५ ॥

कस्यापि।

दधिमथनविलोलल्लोलदृग्वेणिदम्भा-
दयमदयमनङ्गो विश्वविश्वैकजेता।
भवपरिभवकोपत्यक्तबाणः कृपाण-
श्रममिव दिवसादौ व्यक्तशक्तिर्व्यनक्ति ॥ १६ ॥

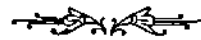
अरसिठक्कुरस्य।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां जातिपद्धतिः ॥

---

१ दे क स च

राजवर्णनम् (९७)

रत्नाकरोऽपि ते कोशश्चन्द्रश्रीरुचिरोज्ज्वलः।
प्रयात्यच्छिन्नदानस्य न कदाचित् समुद्रताम् ॥ १ ॥

महत्त्यागदर्पयुक्तः सत्यभामासमन्वितः।
भवान्वा भगवान्वापि गतो भेदः परस्परम् ॥ २ ॥

किं चित्रं यदि देवेन भूभृतः करदीकृताः।
देवोऽपि दापितः किं तैर्न पुनः पृष्ठतः करम् ॥ ३ ॥

केषामप्येते।

प्रागेतद्वपुराननेन्दु सृजतः स्रष्टुः समग्रस्त्विषा
कोशः शोषमगादगाधजगतीशिल्पेऽप्यनल्पायितः।
निःशेषद्युतिमण्डलव्ययवशाद्दीपल्लभैरेष वा
शेषः केशमयः किमन्धतमसस्तोमैस्ततो निर्मितः ॥ ४ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य।

अभ्युद्धृता वसुमती दलितं रिपूरः
क्रोडीकृता बलवता बलिराजलक्ष्मीः।
एकत्र जन्मनि कृतं तदनेन यूना
जन्मत्रये यदकरोत् पुरुषः पुराणः ॥ ५ ॥

मौलौ धारय पुण्डरीकममितं तन्वात्मनो विक्रम
चक्राङ्कं वह पादयुग्ममवनिं दोर्णा समभ्युद्धर।
लक्ष्मीं भ्रूनिकटे निवेशय भव ज्यायान् दिवौकस्पते-
र्विश्वान्तःकरणैकचोर तदपि ज्ञातो हरिः खल्वसि ॥ ६ ॥

चित्तपस्य।

---

१ ति क ख च २ ममा क ख च

प्रेयानेव नृपस्तवापि सततं भूतिस्तवापि स्थिरा
दुर्गाया भवताऽपि भूधरभुवः सम्यग्गृहीतः करः।
निर्व्याजं परमेश्वरत्वमियता नो यासि वक्तुं जनै-
र्हेलोल्लासितवाहिनीशमथने यन्नो विषादी भवान् ॥ ७ ॥

ते गच्छन्ति महापदं भुवि पराभूतिः समुत्पद्यते
तेषां तैः समलङ्कृतं निजकुलं तैरेव लब्धा क्षितिः।
तेषां द्वारि नदन्ति वाजिनिवहास्ते भूषिताः सर्वदा
ये दृष्टाः परमेश्वरेण भवता रुष्टेन तुष्टेन वा ॥ ८ ॥

कयोरप्येतौ।

सन्धानानि विसन्धयः प्रकृतयस्ताभ्यः परं प्रत्ययो
देव व्याकरणादभेदकमिदं वैधर्म्यमेतत्तव।
आदेशो न विकल्प्यते न च कृतं किंचित्क्वचिल्लुप्यते
नो वृद्धिर्गुणबाधिका न पुरुषः कार्ये क्वचिन्मध्यमः ॥ ९ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य।

अत्युच्चाः परितः स्फुरन्ति गिरयः स्फारास्तथाऽम्भोधय-
स्तानेतानपि बिभ्रती किमिति न क्रान्ताऽसि तुभ्यं नमः।
आश्चर्येण पुनः पुनः स्तुतिमिति प्रस्तौमि यावद्भुव-
स्तावद्बिभ्रदिमां स्मृतस्तव भुजो वाचस्ततो मुद्रिताः ॥ १० ॥

श्रीहनूमतः।

उन्मीलन्मणिरश्मिजालजटिलच्छायं रणत्कङ्कणं
बिभ्राणस्तव देव वैरिकदनक्रीडाकठोरः करः।
त्यक्त्वा संयति जीवितानि रिपवो ये स्वर्गमार्गे गता-
स्तानाक्रष्टुमिवाविवेश रभसाच्चण्डद्युतेर्मण्डलम् ॥ ११ ॥

श्रीमुरारेः।

केषां त्वच्चरितैर्निसर्गशुचिभिश्चेतो न चित्रीयते
नान्यस्यापि मनाङ्मलीमसतया यैस्संस्तवस्सह्यते।
पश्योल्लासितसन्तताश्रुसरितामेषां द्विषन्नायिका-
नेत्रेष्वञ्जनमञ्जुतामलिनतां मार्ष्टुं क्रियानुद्यमः ॥ १२ ॥

मुक्ताकणस्य।

आलानं जयकुञ्जरस्य दृषदां सेतुर्विपद्वारिधेः
　पूर्वाद्रिः करवालचण्डमहसो लीलोपधानं श्रियः ।
संग्रामामृतसागरप्रमथनक्रीडाविधौ मन्दरो
　राजन् राजति वैरिवीरवनितावैधव्यदस्ते भुजः ॥ १३ ॥

भट्टश्यामलस्य ।

आबाल्याधिगतान्मयैव गमितः कोटिं परामुन्नते-
　रस्मत्संकथयाऽपि पार्थिवपतिः संमन्यहो लज्जते ।
इत्थं रुष्ट इवात्मजेन यशसा दत्तावलम्बोऽम्बुधेः
　पारे तीरतपोवनानि भजते वृद्धो गुणानां गणः ॥ १४ ॥

श्रीहनूमत ।

देव त्वद्गुणकीर्तनेन सुखयत्याखण्डलं नारदे
　किन्तु श्रोत्रकटु क्वणन्ति मधुपास्ते पारिजातस्रजः ।
वार्यन्ते यदि वाऽप्सरोभिरभितस्ते चामराडम्बरै-
　रुद्वेलद्भुजवल्लिकङ्कणझणत्कारस्तथा दुःश्रवः ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

स्वर्गाद्गोपाल कस्माद्वजसि सुरमुने भूतले कामधेनो-
　र्वत्सस्यानेतुकामस्तृणचयममुना मुग्ध दुग्धं न तस्याः ।
श्रुत्वा श्रीभोजदेवक्षितिपवितरण व्रीडशुष्कस्तनी सा
　तर्हि व्यर्थः प्रयासस्तदपरमखिलं चर्वितं तत्सपत्नैः ॥ १६ ॥

संख्यातुं यदि दानमस्य नृपतेः कौतूहलादीहसे
　तत्पूर्वं कति वालुकाः कथय भोः स्रवन्तीनीरोरसः ।
कुण्ठश्चेदसि तत्र कर्मणि तव भ्रान्तस्तदानीमसौ
　कूपातिक्रमकातरस्य जलधिप्रोद्लङ्घनायोद्यमः ॥ १७ ॥

लूतासूत्रपिनद्धजीर्णपटलच्छिद्रेष्वलब्धान्तरै-
　र्येषां वेश्मसु नेन्दुधामभिरपि व्यालुप्यते तमः ।
तेषां त्वन्मुखवीक्षणेन सुधियां सौधेषु मृगाङ्गना-
　कर्णेन्दीवरताडनेऽप्यविकलं रत्नं प्रदीपायितम् ॥ १८ ॥

गेन्हुकस्यैतौ ।

१ कुत्र ब क पाठभेद

मुक्ताः केलिविसूत्रहारगलिताः सम्मार्जनीभिः कृताः
प्रातः प्राङ्गणसीम्नि मन्थरचलद्बालाङ्घ्रिलाक्षारुणाः।
दूराद्दाडिमबीजशङ्कितधियः कर्षन्ति केलीशुकाः
यद्विद्वद्भवनेषु देव भवतस्तत्त्यागलीलायितम् ॥ १९ ॥

दरिद्रान् सृजतो धातुः कृतार्थान् कुर्वतस्तव।
श्रीकीर्तीश न जानीमः कः श्रमेण विरंस्यति ॥ २० ॥

कयोरप्येतौ।

सुतलं चरणद्वन्द्वं पृथ्वी जघनमण्डली।
यत्कीर्तेर्मध्यमाकाशः सुमनोवासभूः शिरः ॥ २१ ॥

लघुवल्लभवासुदेवस्य।

अभ्याहारः स्मरहरशिरश्चन्द्रशेषस्य शेष-
स्याहेर्भूयः फणसमुचितः काययष्टीनिकायः।
दुग्धाम्भोधेर्मुनिचुलुकनत्रासनाशाभ्युपायः
कायव्यूहः क्व जगति न जागर्त्यदःकीर्तिपूरः ॥ २२ ॥

आस्ते दामोदरीयामियमुदरदरीं यावदस्य त्रिलोकी
संमातुं संस्तुवन्ति प्रथिमभरवशादत्र नैतद्यशांसि।
नामैनां पूरयित्वा निरगुरिव मधुध्वंसिनः पाण्डुपद्म-
च्छद्मापन्नानि तानि द्विपदशनसनाभीनि नाभीपथेन ॥ २३ ॥

अन्तःसन्तोषबाष्पैः स्थगयति न दृशस्ताभिराकर्णयिष्य-
न्नङ्गे नानन्दिरोमा रचयति पुलकश्रेणिमानन्दकन्दाम्।
न श्रोणीभङ्गभीरुः कलयति च शिरःकम्पनं तत्र विद्मः
शृण्वन्नेतस्य कीर्तीः कथमुरगपतिः प्रीतिमाविष्करोति ॥ २४ ॥

भूशक्रस्य यशांसि विक्रमभरेणोपार्जितानि क्रमा-
देतस्य स्तुमहे महेभदशनस्पर्धीनि कैरक्षरैः।
लिम्पद्भिः कृतकं कृतोऽपि रजतं गङ्गां यशःपारदै-
रस्य स्वर्णगिरिः प्रतापदहनैः स्वर्णं पुनर्निर्मितः ॥ २५ ॥

खण्डनकारश्रीहर्षस्यैते।

---

१ पृथिवी जघनस्थली क ख च २ शाम्यन्ति क ख च

स्तनयुगमश्रुस्नातं समीपतरवर्ति हृदयशोकाग्नेः ।
चरति विमुक्ताहारं व्रतमिव भवतो रिपुस्त्रीणाम् ॥ २६ ॥

भट्टबाणस्य ।

शत्रूणामयशो यशश्च भवतः श्यामं च शुक्लं च यत्
व्याप्य द्यां च दिशश्च देव रभसादासागरं गच्छतः ।
दृष्ट्वा तत्सहसा कलिन्दतनयामन्दाकिनीसङ्गम-
भ्रान्त्या स्नान्ति मुधैव मुग्धमुनयो मृद्दर्भगर्भैः करैः ॥ २७ ॥

रिरसुकस्य ।

भ्रान्त्वा दिग्वलयं क्षितीश्वर दिवं त्वत्कीर्तिहंसी गता
साऽपि ब्रह्ममरालसंगतिवशात्तत्रैव गर्भिण्यभूत् ।
पश्य व्योमतरङ्गिणीपरिसरे कुन्दावदात तया
मुक्तं भाति विशालमण्डकमिदं शीतद्युतेर्मण्डलम् ॥ २८ ॥

श्रीहनूमत ।

मुक्ताबीजात्प्रसूता रणभुवि निहतारातिमत्तेभकुम्भ-
स्रस्ताद्दिङ्नागदन्तैर्निहितशतशिफा स्थूलभोगीन्द्रकन्दा ।
विस्फूर्जत्तारतारागणकुसुमचया वर्धिता दानतोयै-
र्देव त्वत्कीर्तिवल्ली नवरुफलमिदं चन्द्रबिम्बं बिभर्ति ॥ २९ ॥

वीर क्षीरसमुद्रसान्द्रलहरीलावण्यलक्ष्मीमुप-
स्त्वत्कीर्तेस्तुलनां कलङ्कमलिनो धत्ता कथं चन्द्रमाः ।
स्यादेवं त्वदरातिसौधशिखरप्रोद्भूतदूर्वाङ्कुर-
ग्रासव्यग्रमतिः पतेद्यदि परं तस्याङ्कशायी मृगः ॥ ३० ॥

यः कालः केरलानां निजकुलधवलो धर्मशास्त्रेषु रक्तः
पीतः स्त्रीनेत्रनालैरपि जगति चतुर्वर्णविश्रामभूमिः ।
चञ्चच्चण्डीशहासप्रमुदितकुमुदश्रेणिशीतांशुगौरैः
स्वैः स्वामिन् कीर्तिपुञ्जैः कथमसि कृतवानेकवर्णं जगत्त्वम् ॥ ३१ ॥

१ विं. क पाठभेद

वल्कस्कन्धविनोदि मधवो सुधाकल्पाकाङ्क्षया
 गृह्णन्नुज्ज्वलकल्पवृक्षस्य पुनः कार्पासमपि हंसायते ।
कीर्त्या ते धवलीकृते त्रिभुवने स्मापाल लक्ष्मीः पुनः
 कृष्णं वीक्ष्य वर्गण्यपि नन्दनवनीतर्वीरं सर्वत्र पश्यति ॥ ३२ ॥

देव त्वं पटवासगोऽपि भवतः कीर्त्या उज्ज्वलाम्भो भुज-
 स्तस्मिन् कारकृतवर्त्मनि निवसति कालिन्दुपानच्छलात् ।
एष स्वाङ्गनगार्धे रिपुनन्दनेषु संघट्टयन्
 दीर्घं व्योमविलासि निर्दयदहीनिर्मोकमुन्मुञ्चति ॥ ३३ ॥

चिन्तागम्भीरकूपादनवरतचलत्कुङ्कुमाम्भो [ऽ] यद्-
 व्याकृष्टं निश्वसन्तः पृथुनयनघटीयन्त्रमुक्ताश्रुवारम् ।
नासावंशप्रणालीविषमपथपतत्प्राणरत्नारविन्द-
 इव त्वद्वैरिनार्यः स्तनकलशयुगेनाविरामं वहन्ति ॥ ३४ ॥

यथा यथा नाथ यशो विवर्धते सितां त्रिलोकीमिव कर्तुमुद्यतम् ।
तथा तथा मे हृदयं विदूयते प्रियालकालीधवलत्वशङ्कया ॥ ३५ ॥

गीतं यशो तव पतङ्गिकयाङ्गनाभिः श्रुत्वा मृगीविवशतः मुखमोक्षपातः ।
पूर्वं विलोचनपदस्मरणेषु कान्तां मृगोऽपि चिन्तयति कर्णपदस्मरात्मः ॥ ३६ ॥

केलस्यैते ।

यस्यासौ गगने प्रतापतपनस्तापं परेषां व्यधा-
 त्तत्राशेषविलोचनाद्रिरिपुः कृत्वान्यथा वर्तते ।
यस्य ध्यानमनुष्णरश्मिरुचिरो नीलाम्बरालोकता
 देव त्वयि को निन्दितानननश्रियां मुनी के वयम् ॥ ३७ ॥

चित्तपस्य ।

कृत्वा कीर्तिमयं पटं त्रिभुवनं दूरं स्थितं वाससे-
 वीचादस्थमपच्छायाङ्कमनियो मुक्तमेनयतः (नः?) ।
यत्र त्वाप्यनुधीयते न भुवनं नो पुष्करं नो जगत्
 हंसो न टिमगमदन्दपदी विभ्राजमानं जनः ॥ ३८ ॥

वैद्यभानुपण्डितस्य ।

मातुः खेदमयं ततान पृथुरुः क्रोडेऽपि धान्याश्चरन्
राणाढ्यस्तरुणः पुरन्दरपुरश्रीन्यस्तकण्ठग्रहः ।
ज्यायानप्यभजत्पितामहपदं नित्याविनीतस्तनू-
जन्मा ते यशसा गणस्तदुचितव्रीडोऽसि तत्कीर्तनात् ॥ ३९ ॥

हनूमतः ।

खद्योतद्युतिमातनोति सविता जीर्णोर्णनाभालय-
च्छायामाश्रयते शशी मशकतामायान्ति यत्राद्रयः ।
इत्थं वर्णयतो नभस्तव यशोजातं स्मृतेर्गोचरं
तद्यस्मिन् भ्रमरायते नरपते वाचस्ततो मुद्रिताः ॥ ४० ॥

कुमुदचन्द्रस्य ।

दिग्वारणे सुरवधूपरिगीयमानयुष्मद्यशःश्रवणनिश्चलकर्णताले ।
निर्विघ्नमापिबति भृङ्गकुलं मदाम्बु कल्याणमावहति कस्य न चेष्टितं ते ॥४१॥

जितमन्यो ।

सिद्धाङ्गनास्तव यशांसि रतान्तरेषु गायन्ति येन रतखेदमपाकरोति ।
उत्सङ्गसङ्गतकुरङ्गकरोमहर्षघर्मपल्लवनवघनामृतबिन्दुरिन्दुः ॥ ४२ ॥

उग्रग्राहमुदन्वतो जलमतिक्रामत्यनालम्बने
व्योम्नि भ्राम्यति दुर्गमं क्षितिभृतां प्राग्भारमारोहति ।
कीर्णं याति विपाकुलैरहिकुलैः पातालमेकाकिनी
कीर्तिस्ते नयनाभिराम कृतक मन्ये भयं योषिताम् ॥ ४३ ॥

निल्हणस्यैतौ ।

निस्सृत्याहवसागराद्नु पुनः संसृत्य पृथ्वीतलं
कृत्वाधो हिमशैलमीश्वरशिरःशीतांशुलेखामपि ।
गङ्गेव स्मृतजन्मभूमिरमरैः साश्चर्यमालोकिता
त्वत्कीर्तिः प्रतिलोम लङ्घितवती ब्रह्माण्डमारोहति ॥ ४४ ॥

धर्माशोकस्य ।

सिन्दूरं सीमन्तात् स्मितं मुखाद्वैरिराजवनितानाम्।
यस्य प्रतापयशसी हरतः स्म समानदृग्गुणासहने ॥ ४५ ॥

वैद्यनाथप्रशस्ते.।

अत्युक्तौ यदि न प्रकुप्यसि मृषावादं न चेन्मन्यसे
तद्ब्रूमोऽद्भुतकीर्तनाय रसना केषां न कण्डूयते।
देव त्वत्तरुणप्रतापदहनज्वालावलीशोषिताः
सर्वे वारिधयस्त्वदारिवनितानेत्राम्बुभिः पूरिताः ॥ ४६ ॥

गुणेश्वरस्य।

कूर्मः पादोऽस्य यष्टिर्भुजगपतिरसौ भाजनं भूतधात्री
तैलोत्पूराः समुद्राः कनकगिरिरयं वृत्तवर्तिप्ररोहः।
अर्चिश्चण्डांशुरोचिर्गगनमलिनिमा कज्जलं दह्यमानं
शत्रुश्रेणी पतङ्गो ज्वलति रघुपते त्वत्प्रतापप्रदीपः ॥ ४७ ॥

चित्तपस्य।

नाहन्दीर्घविरिञ्चिवासरविधौ जानामि यत्कर्तृतां
शङ्के यत्प्रतिबिम्बमम्बुधिपयःपूरोदरे वाडवः।
व्योमव्यापिविपक्षराजकयशस्तारापराभावुकः।
कासामस्य न स प्रतापतपनः पारं गिरां गाहते ॥ ४८ ॥

अस्यासिर्भुजगः स्वकोशसुषिराकृष्टः स्फुरत्कृष्णिमा
कम्पोन्मीलदरालनीलवलनस्तेषां भिये भूभुजाम्।
सङ्ग्रामेषु निजाङ्गुलीमयमहासिद्धौषधीवीरुधां
पर्वास्ये विनिवेश्य जाङ्गुलिकता यैर्नाम नालम्बिता ॥ ४९ ॥

उद्दण्डकोकनदकोमलकोशकान्तिः
कान्ताकुचग्रहणकण्टकितप्रकोष्ठः।
मित्रद्विजातिरिपुवर्गविलासिनीनां
सम्मानदानभयभोगकरः करस्ते ॥ ५० ॥

श्रीहर्षस्यैतौ।

तुल्या बाणकृपाणयोरनुगतिः क्षीणा न नौ कुत्रचित्
　कोशं मे हरति प्रयच्छति पुनर्लक्षं रणे पत्रिणे ।
इत्थं देव कुनायकत्वमसकृद्बुद्धेव युद्धेष्वसिः
　कृत्वा सन्धिमुपोढवेपथुरथ क्रोधाद्विवेश द्विपि ॥ ५१ ॥

कस्यापि ।

तव दिग्विजयारम्भे बलधूलीबहलकोपजनितेषु ।
गगनस्थलेषु भानोश्चक्रमभूदुर्वां भिन्नम् ॥ ५२ ॥

रुद्रस्य ।

यद्येतत्क्षयवह्निधूमपटलं ज्वालाः किमन्तर्न त-
　न्मेघानामियमुन्नतिर्यदि तदा किं नात्र विद्युच्छटा ।
ध्वान्तं चेदिदमुद्धतं तदमुना प्रच्छाद्यते किं रविः
　यद्यात्रोद्यतधूलिभिर्विद्विषदामेवं विकल्पाः कृताः ॥ ५३ ॥

वैद्यश्री(श्रीवैद्य[१])नाथप्रशस्ते ।

सप्तानामयुगान्तसङ्गिनि ̊ह स्यादर्णवाना न किं
　प्रभ्रश्यत्क्षितिगोललोललहरियज्जैत्रयात्रोत्सवे ।
न स्याच्चेच्चलितोच्चकन्धरहरिव्यूहप्रक्रामोच्चल-
　द्धूलीजालनिबद्धपङ्कपटलीसंस्त्यायमेषा पयः ॥ ५४ ॥

भेरीभाङ्कारस्य ।

यद्यात्रासु प्रचुरतुरगश्रेणिवल्गत्खुराग्रैः
　प्रोद्यद्धूलीपटलपिहितः खे न नष्टः खरांशुः ।
तन्मन्येऽहं भुवनविवरव्यापिनस्तूर्यघोषा-
　त्त्रस्तैरश्वैरपहृतरथः क्वापि नीत्वा निरस्तः ॥ ५५ ॥

आदित्यभट्टस्य ।

तुरगखरखुरोत्थैर्मांसलैः पांसुपूरै-
　र्गगनमपि तथाऽभूदाकुलं तस्य युद्धे ।
न निपतति यथाऽस्मादन्तराले निरुद्धा
　कुसुमनिकरवृष्टिः स्वर्वधूभिर्विमुक्ता ॥ ५६ ॥

श्रीविद्याभानुपण्डितस्य ।

---

१ म क ख च ? ट्टत व पाठभेद

यस्याशाविजये तुरङ्गमखुरक्षुण्णक्षमामण्डल-
क्षोदोद्भूतरजःपरागपटले दिक्चक्रमाक्रामति ।
अक्ष्णा पङ्क्तिशतानि निन्दति निजं हस्तद्वयं निन्दति
स्वां निन्दत्यनिमेषतां परिपतद्बाष्पाम्बुपूरो हरिः ॥ ५७ ॥

देव त्वद्विजयप्रयाणसमये गम्भीरभेरीरवा-
नाकर्ण्यारिमहीभुजां प्रविशतां दुर्गां वनान्तःस्थलीम् ।
फाल[प्रान्ते]विलग्नकण्टकक्षतरुग्व्याजेन राज्याक्षर-
श्रेणीमात्मकृता निकृन्तति भवद्भीत्या विहस्तो विधिः ॥ ५८ ॥

देव त्वद्विजयप्रयाणसमये सद्वाजिराजीखुर-
क्षुण्णक्ष्मानल्पीनपांसुपटलव्याप्तानिमेषेक्षणः ।
सुत्रामा बहु मन्यते फणिपतिं पातालमूलस्थितं
सोऽप्युद्दामकरीन्द्रदुर्धरभराक्रान्तः सहस्रेक्षणम् ॥ ५९ ॥

केषामप्यते ।

श्रुत्वा त्वां सहसाऽऽगतं निजपुराद्यामेन निर्गच्छतां
शत्रूणामवरोधनैर्जललवप्रस्यन्दनश्यत्पुटाः ।
शुभ्रे सद्मनि पल्लविन्युपवने वाप्ये नताम्भोरुहे
क्रीडाद्रौ च सशाद्वले विवलितग्रीवं विमुक्ता दृशः ॥ ६० ॥

धनपालस्य ।

असिन्दूरश्च सीमन्तो माऽभून्नो योषितामिति ।
अतः परिहरन्त्याजावसिं दूराच्च तेऽरयः ॥ ६१ ॥

कस्यापि ।

हारानाहर देव चन्द्रधवलान्नो चेत्पयोधेस्तटीं
संप्राप्ते त्वयि सैन्यवारणगणैर्मज्जद्भिराशोभितम् ।
सिन्दूरारुणमम्बु मेघपटलैः पीत्वोज्झितं शुक्तिषु
स्वल्पैरेव दिनैः करिष्यति महीमाताम्रमुक्ताफलाम् ॥ ६२ ॥

धर्मदेवस्य ।

१ व्याज क ख च

राज्ञामस्य शतेन किं कलयतो हेतिं शतघ्नीं कृ[तं]-[१]
[ङ्कै]शैलैर्लक्षभिदो दृशैव जयतः पद्मानि पद्मैरलम् ।
कर्तुं सर्वपरच्छिदः किमपि नो शक्यं परार्धेन वा
तत्सङ्ख्यापगमं विनाऽस्ति न गतिः काचिद्धतैतद्द्विषाम् ॥ ६३ ॥

अस्यारिप्रकरश्शरश्च नृपतेः सङ्ख्ये पतन्तावुभौ
सीत्कारं च न संमुखं रचयतः कम्पं च न प्राप्नुतः ।
तद्युक्तं न पुनर्निवृत्तिरुभयोर्जागर्ति यन्मुक्तयो-
रेकस्तत्र भिनत्ति मित्रमपरश्चामित्रमित्यद्भुतम् ॥ ६४ ॥

यः पृष्ठं युधि दर्शयत्यरिभटश्रेणीषु यो वक्रता-
मस्मिन्नेव बिभर्ति यश्च किरति क्रूरध्वनिर्निष्ठुरः ।
दोषं तस्य तथाविधस्य भजतश्चापस्य गृह्णन् गुणं
विख्यातः स्फुटमेक एष नृपतिः सीमा गुणग्राहिणाम् ॥ ६५ ॥

ऋजुत्वमौनश्रुतिपारगामिता यदीयमेतत् परमेव हिंसितुम् ।
अतीव विश्वासविधायि चेष्टितं बहुर्महानस्य स दाम्भिकः शरः ॥ ६६ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्यैते ।

त्वन्निस्त्रिंशहतोद्धतैररिशिरश्चक्रैर्बभूव क्षणं
लोके चान्द्रमसे विधुन्तुदघटावस्कन्दकोलाहलः ।
किञ्चामीभिरपि स्फुरन्मुखतया शीतांशुकोटिभ्रमं
बिभ्राणैरजनिष्ट राहुभुवने भूयान् सुभिक्षोत्सवः ॥ ६७ ॥

कस्यापि ।

देव त्वत्स्तुतिरस्तु नाम हृदि यः सर्वे च[२] सन्त्यागमा-
स्तीर्थं न क्वचिदीदृशं भवति किं त्वत्खड्गधारा यथा ।
यामेकस्त्वशरीरसिद्धिरसिको मूर्ध्नि प्रतीच्छन् क्षणं
द्वैविध्यादनु पञ्चतां तदनु च त्रैदश्यमाप क्षणात् ॥ ६८ ॥[३]

धर्माशोकस्य ।

१ ते क ख ग २ लं क ख ग ३ ग क पाठभेद

चापस्तेन निपीडितो रणमुखे मध्येऽगमद्विद्विषां
दूराच्छ्रुतिरजारि तेन धनुषो निष्पन्दताऽभूद्द्विषाम्।
लक्षं प्राप्य न मार्गणैः परबले नष्टाभवत्तच्छ्रुतः
पञ्चत्वं रिपुषु स्थितं स नृपतिर्लेभे न सङ्ख्यान्तरम्॥ ६९॥

मुक्तस्य।

आत्ते सीमन्तरत्ने मरकतिनि हृते हेमताटङ्कपत्रे
लुप्तायां मेखलायां झटिति मणितुलाकोटियुग्मे गृहीते।
शोणं बिम्बोष्ठकान्त्या त्वदरिमृगदृशामित्वरीणामरण्ये
राजन् गुञ्जाफलानां स्रज इति शबरा नैव हारं हरन्ति॥ ७०॥

परिमलस्य।

कान्तारे दैवगत्या कथमपि गलितान्यन्तरालोच्य(क्य?) भङ्ग्या-
प्युद्वीक्षोद्वीक्ष भूयस्तरशिखरशिखामेव तेभ्यः श्रयन्ते।
इत्थं त्वद्वैरिनारी गिरिषु नरपते जम्बुलम्बीकदम्ब-
भ्रान्त्या भर्तुर्मुखेभ्यः कथयति पुरतश्चेष्टितं षट्पदानाम्॥ ७१॥

अरमीटक्कुरस्य।

प्रातं तालफलाशया स्तनयुगं बिम्बभ्रमेणाधरो
दष्टः पादविकीर्णदाडिमधिया लीढाः स्फुरन्तो रदाः।
कुम्भावैविफलश्रमेणागिति वने त्वद्वैरिवीराङ्गना
निद्राणा मुहुराहता मुहुरपि क्लिष्टाश्च शाखामृगैः॥ ७२॥

उमापतिधरस्य।

ग्रामन्तः स्तनकोमलाङ्गुलिगलद्रक्तैः सदर्भाः स्थलीः
पादैः पातितयावकैरिव गलद्बाष्पाम्बुधौताननाः।
भीता भर्तृकरावलम्बितकरास्त्वच्छत्रुनार्योऽधुना
दावाग्निं परितो भ्रमन्ति पुनरप्युद्यद्विवाहा इव॥ ७३॥

कस्यापि।

दिश गतिमतिशीघ्रां त्वं मृगि द्रागृहाण
श्वसनचलितनीलाम्भोजलीलादृशं स्वाम् ।
इति पथि विलपन्ती प्रान्तराक्रान्तखिन्ना
त्वदसिनिहतवैरिप्रेयसी कैर्न दृष्टा ॥ ७४ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य ।

[आ]च्छिद्य प्रियतः कदम्बकुसुमं त्वद्वैरिदारैर्नवं
यात्राभङ्गविधायिनां जलमुचां कालस्य चिह्नं महत् ।
हृष्यद्भिः परिचुम्बितं नयनयोर्न्यस्तं हृदि स्थापितं
सीमन्ते निहितं कथंचन ततः कर्णावतंसीकृतम् ॥ ७५ ॥

स्नाताः प्रागपि वारिवाहसलिलैः संरूढशष्पाङ्कर-
व्याजेनात्तकुशाः प्रणालसलिलैर्दत्वा निवापाञ्जलीन् ।
प्रासादास्तव विद्विषां परिपतत्कुड्यस्थपिण्डस्थलाः
कुर्वन्ति प्रतिवासरं निजपतिप्रेताय पिण्डक्रियाम् ॥ ७६ ॥

हर्म्याणामुपका(दा ?)रकर्म कुसुमैरुत्सङ्गशाखाभृतां
वन्यानां मदशीकरेण करिणां राजाङ्गणाभ्युक्षणम् ।
वासो वासगृहेषु धूपशिखया दावाग्निदग्धाङ्करो
यस्य प्रागिव सत्क्रिया रिपुगृहे शून्येऽपि संपाद्यते ॥ ७७ ॥

द्वारं खड्गिभिरावृतं बहिरपि प्रक्लिन्नगण्डैर्गजै-
रन्तः कञ्चुकिभिः स्फुरन्मणिधरैरध्यासिता भूमयः ।
आक्रान्तं महिषीभिरेव शयनं त्वद्विद्विषां मन्दिरे
राजन् सैव चिरन्तनप्रणयिनी शून्येऽपि राज्यस्थितिः ॥ ७८ ॥

राजन् राजसुता न पाठयति मां देव्योऽपि तूष्णीं स्थिताः
कुब्जे भोजय मा कुमारसचिवैर्नाद्यापि किं भुज्यते ।
इत्थं राजशुकस्तवारिभवने मुक्तोऽध्वगैः पञ्जरात्
चित्रस्थानवलोक्य शून्यवलभावेकैकमाभाषते ॥ ७९ ॥

१ अच्छेद्य क, ख, अच्छेद्य च अच्छिद्य क पाठभेद

कोणे कोङ्कणकः कवाटनिकटे लाटः कलिङ्गोऽङ्गणे
त्वं रे गूर्जर नूतनो मम पिताऽप्यत्रोपितः स्थण्डिले।
इत्थं यस्य विवर्धते निशि मिथः प्रत्यर्थिनां प्रस्तर-
स्थानान्यत्र(त्व?)भवो विरोधिकलहः कारानिकेतस्थिते ॥ ८० ॥

केषामप्येते।

॥ इति श्रीमदरोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां राजवर्णनपद्धतिः ॥

क्रियागुप्त्यादिचित्रपद्धतिः (९८)

तत्र क्रियागुप्तम्

पामारोगाभिभूताङ्ग श्लेष्मव्याधिनिपीडित।
यदि ते जीवितुं वाञ्छा तदहो शीतलं जलम् ॥ १ ॥

(मा पाः इति क्रिया

प्रावृषि स्फारपर्जन्यगर्जाजुषि मदद्विपि।
अनेहसि मनोनाथमहं मानवती मुहुः ॥ २ ॥

[1]प्रावृषीति क्रिया।

आलिङ्ग्य मन्दिरे रम्ये सदानन्दविधायिनि।
कान्ता कान्तं कुरङ्गाक्षी कुम्भिकुम्भपयोधरा ॥ ३ ॥

[2]असदिति क्रिया।

कावेरीतीरकर्पूरपरागामोदसोदराः।
रतिस्वेदलवानेते पुरन्ध्रीणां समीरणाः ॥ ४ ॥

[3]अपुरिति क्रिया।

अहं च देवनन्दी च कुशाग्रीयधियावुभौ।
नैव शब्दाम्बुधेः पारं किमन्ये जडबुद्धयः ॥ ५ ॥

[4]ऐवेति क्रिया।

---

१. वृञ् धातोर्लुङि उत्तमपुरुषैकवचनम् अप्रावृषीति। २ षस स्वप्ने लङ् असत्। ३ पाधातोर्लुङि प्रथमपुरुष बहुवचनान्तम् अपुरिति ४ इण्गतौ.

निधुवनविनोदसमये किमकारि नवोढया पुरो भर्तुः ।
अत्रापि कथितमुत्तरमवबुध्यन्ते नहि भवन्तः ॥ ६ ॥

अत्रापि इति क्रिया ।

स्तनजघनभराभिराममन्दं गमनमिदं मदिरारुणेक्षणायाः ।
कथमिह सहसा विलोकयन्तो मदनशरज्वरजर्जरा युवानः ॥ ७ ॥

न स्तं इति क्रिया । केषामप्येते

कर्मगुप्तम् ।

शीकरासारसंवाही सरोजवनमारुतः ।
प्रक्षोभयति पान्थस्त्रीनिश्वासैरिव मांसलः ॥ ८ ॥

सर इति कर्म ।

करणगुप्तम् ।

पूतिपङ्कमयेऽत्यर्थं कासारे दुःखिता अमी ।
दुर्वारा मानसं हंसा गमिष्यन्ति घनागमे ॥ ९ ॥

दुर्वारा इति करणम् ।

सम्प्रदानगुप्तम् ।

अम्भोरुहमये स्नात्वा वापीपयसि कामिनी ।
ददाति भक्तिसम्पन्ना पुष्पं सौभाग्यवर्धनम् ॥ १० ॥

अये इति सम्प्रदानम् ।

अपादानगुप्तम् ।

शिलीमुखैस्त्वया धीर दुर्वारैर्विजितो रिपुः ।
विभेत्यत्यन्तमलिनो वनेऽपि कुसुमाकुले ॥ ११ ॥

अलिन इत्यपादानम् । धर्मदासस्यैते ।

---

१. अपभातो कर्मणि लुट्। २ स्त न इति पदच्छेद ३ दुर्वारा दुष्टजलेन ४ इ'-राम तस्मै अये

अधिकरणगुप्तम्।

क वसन्ति श्रियो नित्यं भूभृतां वद कोविद।
असावतिशयः कोऽपि यदुक्तमपि नोह्यते॥ १२॥

असौ इत्यधिकरणम्। वाग्भटस्य।

सम्बोधनगुप्तम्।

वटवृक्षो महानेष मार्गमावृत्य तिष्ठति।
तावदत्रैव तिष्ठामि यावदन्यत्र यास्यति॥ १३॥

वटो इति संबोधनम्।

पिबतस्ते शरावेण वारि कल्हारशीतलम्।
केनेमौ दुर्विदग्धेन हृदये सन्निवेशितौ॥ १४॥

एणेति संबोधनम्। कयोरप्येतौ।

को वा दग्धस्त्रिपुरजयिना कश्च कर्णस्य हन्ता
नद्याः कूलं विघटयति कः कः परस्त्रीरतश्च।
कः संग्रामे परिभवकरो भूषणं किं कुचानां
को दुस्सङ्गे भवति महतां मानपूजापहारः॥ १५॥

कीदृक्षो भवति जनः क्षितौ सुखाशः
कः कालो विदित इहान्धकारहेतुः।
कः मेयान् कुमुदवनस्य को निहन्ति
भ्रातृव्यं वद शिरसा जितस्त्वया कः॥ १६॥

विधुरैर्विरहितः।

सम्बन्धगुप्तम्।

न मया गोरसाभिज्ञं चेतः कस्मात्प्रकुप्यसि।
अस्थानरुदितैरेभिरलमालोहितेक्षणे॥ १७॥

---

१ असौ खड्गे २ वटो–ऽक्ष इति पदविभाग ३ शरौ एण इति पदविभाग ४ मार नर पूर जार परः हार मानपूजापहार इति क्रमात् प्रतिवचनानि बोध्यानि ५ विधुरो विरहितश्च, विधु रवि रहित, विधु, अवि, अहित, इति क्रमेण प्रतिवचनानि।

मे आगः इति सम्बन्ध । दण्डिन ।

पानीयं पातुमिच्छामि त्वत्तः कमललोचने ।
यदि दास्यासि नेच्छामि नो दास्यासि पिबाम्यहम् ॥ १८ ॥

दासी अमीति गूढम् ।

कान्तयाऽनुगतः कोयं पीनस्कन्धो मदोद्धतः ।
मृगाणां पृष्ठतो याति शंबरो रूढयौवनः ॥ १९ ॥

शम्बर इति बिन्दुच्युतकम् ।

काले विद्युत्प्रभाजाले शिखिताण्डवमण्डिते ।
कान्तः सर्वजनाभीष्टो बालेन्दुः[1] खे न लभ्यते ॥ २० ॥

बालेन्दुरिति बिन्दुच्युतकम् । केषामप्येते ।

महानपि सुवीरोऽपि बहुरत्नयुतोऽपि सन् ।
विरसः कुपरीवारो दीनः केनोपसेव्यते ॥ २१ ॥

नदीन इत्यक्षरगुप्तम् ।

सत्यशीलदयोपेतो दाता शुचिरमत्सरः ।
इनः सर्वात्मना सेव्यः पदमुच्चैरभीप्सता ॥ २२ ॥

जिन इति व्यञ्जनच्युतकम् । सर्वदासस्यैतौ

प्रश्नोत्तरभेदाः ॥

काऽहमस्मि गुहा वक्ति प्रश्नेऽमुष्मिन् किमुत्तरम् ।
कथमुक्तं[2] न जानासि कदर्थयसि यत् सखे ॥ २३ ॥

दर्यमीत्येतत्प्रतिवचनम् ।

श्लोकेऽत्रादौ विनिर्दिष्टं विजानन्ति महाधियः ।
कुतः कस्मिन् समुत्पन्ने सरागं भुवनत्रयम् ॥ २४ ॥

आत्औ[3] इति च प्रतिवचनम् ।

---

१ बालेन्दु खेन इति पदविभाग. २ क-थ-मुक्तम् ककारथकाराभ्या रहित कदर्थयमीति पदम् दर्यमीति पर्यवस्यति । ३ आदौ-आत् औ इति पदच्छेद, अ -विष्णु, तस्मात्, कुतोभुवनत्रयमित्यस्य प्रश्नस्येद प्रतिवचनम्, ई -काम, तस्मिन्, कस्मिन् समुत्पन्ने सराग भुवनत्रयमित्यस्य प्रश्नस्येद प्रतिवचनम् ।

भद्र माणवकाख्यारि कीदृशः खलु ते पिता।
वातान्दोलितकल्लोलः कीदृशश्च महोदधिः ॥ २५ ॥

अत्र मज्जन्मकरः[1]।

का हरिरभरत् सूकररूपः कामरिरहितामिच्छति भूपः।
केनाकारि च मन्मथजननं केन विराजति तरुणीवदनम् ॥ २६ ॥

अत्र कुङ्कुमेनेति[3]।

विभूषणं किं कुचमण्डलानां कीदृशुमा चन्द्रमसः कुतो भाः।
सीता कथं रौति दशास्यनीता हारामहादेवर तात मातः ॥ २७ ॥

केशमध्येते[4]।

कः खे गच्छति[5] का रम्या का जप्या किं विभूषणम्।
को वन्द्यः कीदृशी लङ्का वीरर्मर्कटकम्पिता ॥ २८ ॥

का लक्ष्मीः पदमुन्नतं किमु पदं यद्गौरवं स्वामिनः
किं तद्गौरवमन्तरायरहिताऽपूर्वैव गुर्वी स्थितिः।
का चासौ स्थितिरात्मभूषणपरख्यापारसंभावना
कस्यैतत्सकलं समस्ति शशिनः श्रीकण्ठचूडामणेः ॥ २९ ॥

विद्येशस्य।

अथ प्रहेलिका

सर्वस्वापहरो न दस्युकुलजः खट्वाङ्गभृन्नेश्वरो
दोषानिष्टकरो न धर्मनिरतः कीलालपो नासुरः।
नृणां पृष्ठपलाशनो न पिशुनः शीघ्रंगमी नो हयः
शश्वद्रात्रिचरो न राक्षसगणः कोऽयं सखे ब्रूहि मे ॥ ३० ॥

मत्कुण[6]। धनञ्जयस्य।

---

१ मत् जन्म कर – मम जन्मनः कारणभूत इति प्रथमप्रश्नप्रतिवचनम् मज्जन् मकर इति द्वितीयप्रश्नस्य प्रतिवचनम्। २ बभार हर क ख च ३ कुम्, कुम्, एन, कुङ्कुमेन, इति क्रमात्प्रतिवचनानि ४ हारा, महादेवरता, नभान –निशात, हा राम हा देवर तात मात, इति क्रमात्प्रतिवचनानि ५ चरति क पाठभेद, ६ वि, रमा, हर्, कटकम, पिता, वीरमर्कटकम्पिता, इति क्रमात्प्रतिवचनम्।

या मौनेन विरौति दुर्बलतया बध्नाति मेरुं गरे
श्रान्ता धावति पर्वतेषु तृषिता ग्रीष्मे मगौ लीयते।
शीतार्ताऽप्सु निमज्जते हुतवहं घर्मातुरा सेवते
नग्ना नेच्छति चाम्बरं वद सखे किं नाम नार्या भवेत् ॥ ३१ ॥

(छाया)

अनेकसुषिरं कान्तं वादि स्त्रीमुखपङ्कजम्।
पश्य कान्ते वनस्यान्ते नेत्रश्रुतिमनोरमम् ॥ ३२ ॥

(वल्मीकम्)

अप्यत्युच्चो भूमिसमः पार्थिवोऽपि न पार्थिवः।
मानार्थं जीवितं तस्य कृते माने न जीवति ॥ ३३ ॥

प्रमाणार्था समुन्नता भूः।

काम्रुज्जहार हरिरम्बुधिमध्यलग्नां
किं दुः(वि)श्रुतं भवति निर्मलमागमानाम्।
आमन्त्रयस्व वनमग्निशिखावलीढं
य(तः)चापि का(को?)दहति के मदयन्ति भृङ्गान् ॥ ३४ ॥

कुन्दमकरन्दबिन्दवः[3] । केषामप्येते ।

दृष्टं न दृश्यते स्पष्टं वक्ति न श्रूयते ध्वनिः।
चेष्टते जीवहीनोऽपि कथ्यतां यदि कौशलम् ॥ ३५ ॥

(दर्पणच्छाया) भट्टसोमेश्वरस्य ।

अथाभाणक

बहुक्लेशेऽल्पफलदे कार्ये भाव्यं न सादरैः।
विदार्य गिरिशृङ्गाणि मूषकाकर्षणेन किम् ॥ ३६ ॥

१. श्री क पाठभेद २ अत्युच्चोऽपि क ख च ३ कुम्, दमकरम् दबिन्, कुन्दमकरन्दबिन्दव, इति क्रमात् प्रतिवचनम्

पूर्वमेव परीक्ष्यं स्याद्व्रीडाकरमिदं न वा ।
नृत्ते तु संप्रवृत्तस्य शिरःप्रावरणेन किम् ॥ ३७ ॥

रत्नघोषस्यैतौ ।

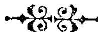
महता पीडितो भूयः कुर्यादेव तदाश्रयम् ।
अग्निरेवाग्निदग्धस्य भेषजं लोकविश्रुतम् ॥ ३८ ॥
निजामशक्तिं जानानो नावष्टम्भं त्यजेन्नरः ।
जरत्फणिफणाटोपो दंष्ट्राहीनोऽपि भीषणः ॥ ३९ ॥

भगवतो व्यासस्यैतौ ।

यावत्स्वस्थमिदं शरीरमरुजं यावच्च दूरे जरा
यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत् क्षयो नायुषः ।
आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्
संदीप्ते भवने तु कूपखननप्रत्युद्यमः कीदृशः ॥ ४० ॥

कस्यापि ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां क्रियागुप्त्यादिचित्रपद्धतिः ॥

वक्रोक्तिपद्धतिः (९९)

धन्या केयं स्थिता ते शिरसि शशिकला किं नु नामैतदस्या
नामैवास्यास्तदेतत्परिचितमपि ते विस्मृतं कस्य हेतोः ।
नारीं पृच्छामि नेन्दुं कथयतु विजया न प्रमाणं यदीन्दु-
र्देव्या निह्नोतुमिच्छोरिति सुरसरितं शाठ्यमव्याद्विभोर्वः ॥ १ ॥

केयं मूर्ध्न्यन्धकारे तिमिरमिह कुतः सुभ्रु कान्तेन्दुयुक्ते
कान्ताऽप्यत्रैव कामिन्ननु भवति मया पृष्टमेतावदेव ।
नाहं द्वन्द्वं करोमि व्यपनय शिरसस्तूर्णमेनामिदानी-
मेवं प्रोक्तो भवान्या प्रतिवचनजडः पातु वो मन्मथारिः ॥ २ ॥

नादेयं किमिदं घटस्थमुदकं नादेयमेवोह्यते
तत्किं नाम पिबामि कत्यपतृपः पीतेन नाम्नाऽभवन् ।
किं वर्णा अपि सन्ति नाम्नि नै च किं किं तैरलं त्वं कुतो
यस्मादेव भवान् भगिन्यसि ततस्तेनैव मां बाधसे ॥ ३ ॥

वर्षाकाले सांप्रतमपतितया नैव शक्येत स्थातुम् ।
उत्कण्ठिताऽसि तरले नहि नहि सखि पिच्छिलः पन्थाः ॥ ४ ॥

यातीतः पान्थ पन्था व्रजति ननु कथं स्थावरं वर्त्म मुग्धे
मार्गं पृच्छामि पृच्छ स्थितमिदमिह ते विस्मितं वीक्ष्य नेत्रे ।
अध्वानं ब्रूह्यपेतध्वनि भवति वचश्चित्रमुग्धाप्यनेत्रा
हास्यन्ते भावमूढाः पथि पथिकविटैस्त्वादृशां नाथ नार्यः ॥ ५ ॥

केषामप्येते ।

१ सत्य क ख २ वद्दव क पाठभेद

किं गौरि मां प्रति रुषा न तु, गौरहं किं
कुप्यामि कां प्रति मयीत्यनुमानतोऽहम्।
जानाम्यतस्त्वमनुमानत एव सत्य-
मित्थं गिरो गिरिभुवः कुटिला जयन्ति ॥ ६ ॥

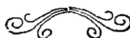
रुद्रस्य।

नगच्छाया हि रम्येयं वसतिः परिगृह्यताम्।
ग्रीष्मे काचिज्जनोपेता पान्थमित्थमजीवयत् ॥ ७ ॥

मकरन्दस्य।

के यूयं स्थल एव संप्रति वयं पश्नो विशेषाश्रयः
किं ब्रूपे विहगस्य वा फणिपतेर्यस्यावतारो हरिः।
वागा यूयमहो विडम्बरसिकः कीदृक् स्मरो वर्तते
येनास्मिन् सुविवेकशून्यमनसां पुंस्येव योषिद्भ्रमः ॥ ८ ॥

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वक्रोक्तिपद्धतिः।

रथवर्णनपद्धतिः (१००)

यदालोके सूक्ष्मं व्रजति सहसा तद्विपुलतां
यदर्धे विच्छिन्नं भवति कृतसन्धानमिव तत् ।
प्रकृत्या यद्वक्रं तदपि समरेखं नयनयोः
न मे दूरात् किंचिन्ने च भवति पार्श्वे रथजवात् ॥ १ ॥

मुक्तेषु रश्मिषु निरायतपूर्वकाया
निष्कम्पचामरशिखा निभृतोर्ध्वकर्णाः ।
आत्मोद्धवैरपि रजोभिरलङ्घनीया
धावन्त्यमी मृगजवाक्षमयेव रथ्याः ॥ २ ॥

अयमरविवरेभ्यश्चातकैर्निष्पतद्भि-
र्हरिभिरचिरभासा तेजसा चानुलिप्तैः ।
गतमुपरि घनानां वारिगर्भोदराणां
पिशुनयति रथस्ते शीकरक्लिन्ननेमिः ॥ ३ ॥

कालिदासस्यैते ।

विच्छिन्ना रथचक्रपद्धतिरियं हेलाप्लुतैर्वाजिना-
मायान्तीव जवेन सम्मुखममी मार्गस्थिताः शाखिनः ।
खेदं पादतलोद्धतेरिव गतो गन्तुं पुरो नेहते
वाहानामनुकूलमारुतभरान्नीतोऽपि धूलीव्रजः ॥ ४ ॥

आलिङ्गन्ते वसुधां निजखुरदलितामिवानुनेतुममी ।
वदनविनिर्गतचरणा इव सलक्ष्यन्ते जवादश्वाः ॥ ५ ॥

वादीश्वरकाञ्चनस्यैतौ ।

अग्रे यान्ति रथस्य रेणुवदमी चूर्णीभवन्तो घना-
श्चक्रभ्रान्तिररान्तरेषु घटयत्यन्यामिवारावलिम् ।
चित्रन्यस्तमिवाचलं हयशिरस्यायामवच्चामर
यष्ट्यग्रे च समस्थिति ध्वजपटः प्रान्ते च वेगानिलात् ॥ ६ ॥

(कालिदासस्य ।)

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां रथवर्णनपद्धतिः ॥

---

१ दूरे २ क्षणमपि न ३ स्थितै र पाठभेदौ

गजवर्णनपद्धतिः (१०१)

उच्चैःकुम्भः कपिशदशनो बन्धुरस्कन्धसन्धिः
स्निग्धाताम्रद्युतिनखमणिर्लम्बवृत्तोरुहस्तः ।
शूरस्सप्तच्छदपरिमलस्पर्धिदानोदकोऽयं
भद्रः सान्द्रद्रुमगिरिसरित्तीरचारी गजेन्द्रः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

भूयस्त्रिभङ्गिकुटिलोन्नमितेन शृङ्ग-
मग्रेसरं जलमुचामुदकं करेण ।
स्तम्बेरमः प्रतिघनध्वनि बृंहमाणो
धाराहतं गलितधातु शिरो धुनोति ॥ २ ॥

शर्वदासस्य ।

महीचर इवाम्भोदश्चरन्निव महीधरः ।
अयमायाति मातङ्गः स्थिराङ्ग इव सागरः ॥ ३ ॥
राज्ञस्तथा भुजकृपाणशरासनेषु सान्निध्यमस्ति रणरङ्गजयश्रियो न।
दन्तद्वये दलितशात्रवकुम्भिकुम्भमस्तिष्कगन्धिनि यथा मदकुञ्जरस्य ॥ ४ ॥
मेरोः पोतमुदन्वतः प्रतिनिधिं प्रावृण्मुखोत्थायिनां
मेघानां प्रकृतिं युगान्तमरुतामध्यापकं रंहसः ।
पश्यैनं करिणां पतिं घनमदामोदोपहूतालिनि-
व्यूहान् कर्णझलज्झलाभिरभितः प्रेङ्खोलयन्तं मुहुः ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

क्षिप्तं पुरो न जगृहे मुहुरिक्षुकाण्डं
नापीक्षते स्म निकटोपगतां करेणुम् ।
सस्मार वारणपतिः परिमीलिताक्ष-
मिच्छाविहारवनवासमहोत्सवानाम् ॥ ६ ॥

माघस्य ।

अश्ववर्णनपद्धतिः (१०२)

कियत्पदं विष्णुपदं क्रमेऽस्य मे धरा वराकी च पयोधिरोधिता।
इतीव हेलापरिनम्रकन्धरः करोत्यय मण्डलिकारयं हयः॥ १॥

उमापतिधरस्य।

अनूनवेगादयमद्वितीयश्छायातुरङ्गादिव लज्जमानः।
खुरोद्धुतैर्वीर तुरङ्गमस्ते रजोभिरह्नां पतिमावृणोति॥ २॥

प्रज्ञानन्दनस्य।

आवर्तिनः शुभफलप्रदशुक्तियुक्ताः
सम्पन्नदेवमणयो भृतरन्ध्रभागाः।
अश्वाः प्यधुर्वसुमतीमतिरोचमाना-
स्तूर्णं पयोधय इवोर्मिभिरापतन्तः॥ ३॥

माघस्य।

पश्चादङ्घ्री प्रसार्य त्रिकनतिविततं द्राघयित्वाऽङ्गमुच्चै-
रासज्याभुग्नकण्ठो मुखमुरसि सटाधूलिधूम्रां विधाय।
घासग्रासाभिलाषादनवरतचलत्प्रोथतुण्डस्तुरङ्गो
मन्दं शब्दायमानो विलिखति शयनादुत्थितः क्ष्मां खुरेण॥ ४॥

भट्टबाणस्य।

द्विपङ्क्तिरेवास्य विलङ्घिता दिशो यशोभिरेवाब्धिरकारि गोष्पदम्।
इतीव धारामवधीर्य मण्डलीक्रियाश्रियाऽमण्डि तुरङ्गमैः स्थली॥ ५॥

चलाचलप्रोथतया महीभृते स्ववेगदर्पानिव वक्तुमुत्सुकम्।
अलं गिरा वेद किलायमाशयं स्वयं हयस्येति च मौनमास्थितम्॥ ६॥

हरेर्यदक्रामि पदैककेन खं पदैश्चतुर्भिः क्रमतां तदेव नः।
त्रपा हरीणामिति नम्रितानर्नैर्न्यवर्ति तैरर्धनभःकृतक्रमैः॥ ७॥

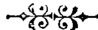
प्रयातुमस्माकमियं कियत्पदं धरा तदम्भोधिरपि स्थलायताम् ।
इतीव वाहैर्निजवेगदर्पितैः पयोधिरोधक्षममुद्धतं रजः ॥ ८ ॥

अजस्रभूमीतटकुट्टनोद्गतैरुपास्यमानं चरणेषु रेणुभिः ।
रयप्रकर्षाध्ययनार्थमागतैर्जनस्य चेतोभिरिवाणिमाङ्कितैः ॥ ९ ॥

धूलीभिर्दिवमन्धयन् बधिरयन्नाशाः खुराणां रवै-
र्वातं संयति खञ्जयञ्जवजयैः स्तोतॄन् गुणैर्मूकयन् ।
धर्माराधनसंनियुक्तजगता राज्ञाऽमुनाऽधिष्ठितः
सान्द्रोत्फालमिषाद्विगायति पदा स्प्रष्टुं तुरङ्गोऽपि गाम् ॥ १० ॥

एते श्रीहर्षपण्डितस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामश्ववर्णनपद्धतिः ॥

सर्वपर्वतवर्णनपद्धतिः (१०३)

तत्र मेरु ।

मेरोर्मेदुरयन्ति सम्पदमयः सञ्चारिभिर्ज्योतिषा-
मातोपैर्विटपोपरिस्थिततरुच्छायाभृतोऽधित्यका ।
निष्पीतासु च मासि मासि विबुधैरिन्दोः कलासु क्रमा-
दुद्दामप्लवमानलाञ्छनमृगच्छिन्नाग्रदर्भाङ्कुराः ॥ १ ॥

भूमेः स्वर्णतया फलोत्तरतरुस्मेरस्य मेरोस्तटी-
सीमन्तोऽयमनूरुसारथिरथप्रस्थानघण्टापथः ।
अस्मिन्नुद्ध्रियते कथञ्चन हयैरुद्दामचण्डातप-
ज्वालाजालविलीनकाञ्चनशिलाजम्बालमग्नः प्रधिः ॥ २ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

उपर्यशुमतः सिद्धाश्चरन्तो यस्य सानुषु ।
छत्राण्यातपसंत्रासादवाचीनानि बिभ्रति ॥ ३ ॥

भर्तृचिन्तापरा यत्र वासकालङ्कृताः स्त्रियः ।
गृह्णते मुकुरभ्रान्त्या चन्द्रमासन्नवर्तिनम् ॥ ४ ॥

यद्दरीषु सुरस्त्रीणां हारमुक्ता रतोत्सवे ।
शीर्णास्तारानुपङ्क्तेण व्यज्यते स्तनकुङ्कुमैः ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रादेते ।

कैलासः ।

स्वस्तिमानस्ति कैलासः स्फाटिको धरणीधरः ।
नभःप्रयाणे स्वःस्त्रीणां दीर्घदर्पणतां गतः ॥ ६ ॥

यो धरित्रीभरश्रान्तः क्षीरगौरो रसातलात् ।
विश्रान्तुं सफणाशृङ्गः शेषाहिरिव निर्गतः ॥ ७ ॥

भूगोलप्रतिबिम्बस्य महादर्शो निशाकरः ।
यः शैलः शङ्खधवलो विधोस्तस्यापि दर्पणः ॥ ८ ॥

मन्ये हिमांशुः प्रान्तेऽपि यदि स्याद्ग्रहणागमे ।
तं लभेत कथं राहुर्यच्छिलाखण्डपाण्डुरम् ॥ ९ ॥

राजशेखरस्यैते ।

सोऽयं कैलासशैलः स्फटिकमणिभुवामंशुजालैः स्फुरद्भि-
च्छाया पीताऽपि यत्र प्रतिकृतिभिरुपस्थाप्यते पादपानाम् ।
यत्रोपान्तोपसर्पत्तपनकरधृतस्यापि पद्मस्य मुद्रा-
मुद्दामानो दिशन्ति त्रिपुरहरशिरश्चन्द्रलेखामयूखाः ॥ १० ॥

गिरिः कैलासोऽयं दशवदनकेयूरविलस-
न्मणिश्रेणीपत्राङ्कुरमकरमुद्राङ्कितशिलः ।
अमुष्मिन्नारुह्य स्फटिकमयसर्वाङ्गविमले
निरीक्षन्ते यक्षाः फणिपतिपुरस्यापि चरितम् ॥ ११ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

हिमवान् ।

पुरः प्रालेयशैलोऽयमस्मिन् मकरकेतने ।
मृतसञ्जीवनी दुर्गा महौषधिरजायत ॥ १२ ॥

श्रीमुरारेः ।

श्रीकण्ठश्वशुरः स एष भगवान्मेनापतिः पर्वतः
पुत्रीमानुमया पुनः किमपरं हेरम्बमातामहः ।
यस्यायं महिमा यदत्र शमिनः श्यामाकमुष्टिंपचा-
स्तास्वेवाश्रमभूषु दिव्यवपुषः क्रीडन्ति कामाज्ञया ॥ १३ ॥

राजशेखरस्य ।

विन्ध्यः ।

अखर्वपर्वगर्तेषु विच्छिन्नो यस्य वारिधिः ।
ह्री स एव मुनेः पाणिरधस्ताद्विन्ध्यभूभृतः ॥ १४ ॥

कस्यापि ।

सद्यःस्यन्दनचक्रभङ्गचकितब्रध्नाश्व[हेषो]त्सरं
श्च्योतन्निर्झरवर्धिताम्बरसरिन्निर्मज्जदैरावतम्।
किं [चो] भापितचन्द्रमण्डलशशं शृङ्गोत्तरस्थैः शशी-
मेरोर्वर्धितमत्सरः प्रववृधे विन्ध्यो गिरिर्व्योमनि ॥ १५ ॥

सूक्तिसहस्रात्।

अवाग्भेद्राघिम्णा परिचयमुदन्वत्तटभुवा-
मसौ भाति श्यामद्युतिभिरुदकैर्मेखलभुवः।
अगस्त्यस्याकार्षीद्वचनमिति कोपादुदधिना
गृहीतः केशेषु प्रसभमिव विन्ध्यक्षितिधरः॥ १६ ॥

करिकवलनशिष्टैः शाखिशाखाग्रपत्रै-
ररुणसरणयोऽमी सर्वतो भीषयन्ते।
चरितशवरसेनादत्तगोशृङ्गचण्ड-
ध्वनिचकितवराहव्याकुला विन्ध्यपादाः॥ १७ ॥

कमलाकरस्य।

विन्ध्यक्षोणीधरपरिसरोत्सङ्गसङ्गल्लवङ्ग-
श्रेणीसंवर्गणरणरणद्भृङ्गवाचालिताशाः।
पम्पाम्भःपारसिकशबरीपीनवक्षोजकुम्भ-
क्षुभ्यद्वीचीपरिचयचमत्कारिणो वान्ति वाताः॥ १८ ॥

मदनस्य।

सह्यः।

गुञ्जत्कुञ्जकुटीरकौशिकघटाघूत्कारवत्कीचक-
स्तम्बाडम्बरमूकमौकुलिकुलः सह्याह्वयोऽयं गिरिः।
एतस्मिन् प्रचलाकिनां प्रचलतामुद्वेजिताः कूजितै-
रुद्वेल्लन्ति पुराणरोहणतरुस्कन्धेषु कुम्भीनसाः॥ १९ ॥

भवभूतेः।

१. हेषो, क ख, च, २. चो, क ख च

श्रीपर्वत.।

शैलः सोऽयं गिरिशनिलयः श्रीगिरिर्नाम सिद्धैः
कुञ्जे कुञ्जे कृतवसतिभिः सेवितः सिद्धयोगैः।
यस्य व्यक्तं शिरसि परमं ज्योतिरुद्वीक्षमाणाः
सगच्छन्ते जननमरणस्कन्धहीनाः शिवेन॥ २०॥

सूक्तिसहस्रात्।

मलयाचल।

माद्यद्दिग्गजगण्डभित्तिकषणैर्भिन्नस्रवच्चन्दनः
क्रन्दत्कन्दरगह्वरो जलनिधेरास्फालितो वीचिभिः।
पादालक्तकरक्तमौक्तिकशिलः सिद्धाङ्गनानां गतैः
सेव्योऽयं मलयाचलः किमपि मे चेतः करोत्युत्सुकम्॥ २१॥

श्रीहर्षस्य।

रमयति मलयाचलोऽयमस्मानुपनमता पवनेन मानिनीनाम्।
दयितविनयकूटसाक्षिणीभिः स खलु सखीभिरदुष्करप्रसादः॥ २२॥

मुरारेः।

मैनाक.।

अम्भोधौ विहरन्तमन्तरहितैः कीर्तिं वहन्तं गुणै-
स्तं मैनाकमवज्रगर्वविषयौ पक्षौ दधानं नुमः।
आसन्ने सुरलोकमानुषजगत्पातालपारात्यये
यः पाथोनिधिलङ्घिनः पथि मरुत्सूनोर्व्यधात्पीत् क्रमम्॥ २३॥

माल्यवान्।

चटुचटुलकरेणुस्पर्शलीलानिमील-
न्नयनयुगमतङ्गारब्धनिद्राविनोदम्।
शुकहरितनितम्बं पश्य वंशीनवान्तै-
स्तरलमखिलपृथ्वीमाल्यवन्माल्यवन्तम्॥ २४॥

राजशेखरस्य।

मौलौ जलदजालेन सान्द्रधम्मिल्लशालिना।
बलाकाकुसुमैर्जातः सान्वयो माल्यवान् गिरिः ॥ २५ ॥

मदनस्य।

नाधन्यानां निवासं विदधति गिरयः शेखरीभूतचन्द्राः
शृङ्गैर्ज्योत्स्नाप्रवाहं धृतमिव तुहिनं दिङ्मुखेषु क्षिपन्तः।
येषामुच्चैस्तरूणामपिहितगतिना वायुना कम्पितानां-
माकाशे विप्रकीर्णः कुसुमचय इवाभाति ताराग्रहौघः ॥ २६ ॥

भट्टबाणस्य।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सर्वपर्वतवर्णनम् ॥

समुद्रवर्णनपद्धतिः (१०४)

ग्रावाणो मणयो हरिर्जलचरो लक्ष्मीः पयोमानुषी
मुक्तौघाः सिकताः प्रवाललतिका शैवालमम्भस्सुधा ।
तीरे कल्पमहीरुहः किमपरं नामाम्बुधेर्वर्ण्यते
दूरात् कर्णरसायनं निकटतस्तृष्णापि नो शाम्यति ॥ १ ॥

कस्यापि ।

उद्गर्जज्जलकुञ्जरेन्द्ररभसस्फालानुबन्धोद्धतः
सर्वाः पर्वतकन्दरोदरभुवः कुर्वन् प्रतिध्वानिनीः ।
उच्चैरुच्चरति ध्वनिं श्रुतिपथो[न्माथी] यथाऽयं तथा
प्रायः प्रेङ्खदसङ्ख्यशङ्खधवला वेलेयमागच्छति ॥ २ ॥

श्रीहर्षस्य ॥

दत्ते यत्किलिकिञ्चितैकगुरुतामेणीदृशां वारि[णां]
वैधुर्यं विदधाति दम्पतिरुपां यच्चन्द्रिकार्द्रं नभः ।
यत्पीयूषभुजां च मन्मथसुहृन्नित्यं [वँय]स्सम्पदां
यल्लक्ष्मीरधिदैवतं च जलधेस्तच्चित्रमाचेष्टितम् ॥ ३ ॥

राजशेखरस्य ।

यन्मध्ये दनुजाः सुराश्च निचितोरत्नैर्वराटैश्च यत्
व्याप्तिर्व्योम्नि च भूतले च वसतिर्वह्नेश्च तोयस्य च ।
दानादानमयी घनेषु च नदीस्रोतस्सु चाधःस्थितं
पीयूषं च विषं च यत्तदुदधेश्चित्रं चरित्रं महत् ॥ ४ ॥

उत्तंसीकृतचन्द्रमा[ः]सभुजगान्वीचीन् परावर्तयन्
ज्योत्स्नाभस्मविलेपने निरवधिस्फीते महिम्नि स्थितः ।
प्रेङ्खच्छङ्खकरोटिकोटिहननैः स्वासिन्धुमुद्धोपय-
न्नत्यन्तं पथि गर्जिताट्टहसितो रुद्रं हसत्यर्णवः ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

---

१ णौ क ख च २ चय

आकण्ठदघ्नशिरसाऽप्यविभाव्यपार्श्व-
पृष्ठोदरेण चिरमृग्भिरुपास्यमानः ।
नाभीसरोरुहजुषा चतुराननेन
शेते किलात्र भगवानरविन्दनाभः ॥ ६ ॥

लक्ष्मीरस्य हि यादः कृष्णोरःस्थापि सुभटभुजवसतिः ।
इन्दुः स च मृडचूडामणिरपि जगतामलङ्कारः ॥ ७ ॥

यथा दूरापातित्रिदिवयुवतीनेत्रसुलभा-
मपां भर्ता हारावलिवलयलक्ष्मीं वितनुते ।
तथाऽयं माणिक्यस्फटिककनकग्रावशिखरै-
रशून्यात्मा सेतुर्विलसति महानायक इव ॥ ८ ॥

एते मुरारेः ।

एतस्माज्जलधेर्जलस्य कणिकाः काश्चिद्गृहीत्वा ततः
पाथोदाः परिपूरयन्ति जगतीं रुद्धाम्बरा वारिभिः ।
भ्राम्यन्मन्दरकूटकोटिघटनाभीतिभ्रमत्तारकां
प्राप्यैकां जलमानुषीं त्रिभुवने श्रीमानभूदच्युतः ॥ ९ ॥

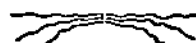
जलमानुषीरुद्रस्य ।

किं ब्रूमो जलधेः श्रियं स हि खलु श्रीजन्मभूमिः स्वयं
वाच्यः किं महिमाऽपि यस्य हि नवद्वीपा महीति श्रुतिः ।
त्यागस्तस्य स कोऽपि बिभ्रति जगत्त्रस्यार्थिनोऽप्यम्बुदाः
शक्तिः काऽपि तथा हि यस्य भवति क्षोभेण कल्पान्तरम् ॥ १० ॥

कस्यापि ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां समुद्रपद्धतिः ॥

नदीवर्णनपद्धतिः (१०५)

गङ्गा ।

उत्कल्लिकाबाहुल्यं तत्तत्स्वाभाविकं द्रवत्वं च ।
स च निरुपाधिस्नेहस्तेनेशस्य प्रिया गङ्गा ॥ १ ॥

मालतीमाधवस्य ।

देवस्याम्बुजसंभवस्य भवनादम्भोधिमागामिका
　सेयं मौलिविभूषणं भगवतो भर्गस्य भागीरथी ।
उद्यातानपहाय विग्रहमितः स्रोतःप्रतीपानपि
　स्रोतस्तीव्रतरत्वरा गमयती द्राग्ब्रह्मलोकं जनान् ॥ २ ॥

बलिद्विपत्पादनखांशुराजिभिः पुरारिमौलीन्द्रमरीचिवीचिभिः ।
हिमाद्रिनिष्यन्दजलैः पदे पदे विवर्धते वैबुधसैन्धवी रुचिः ॥ ३ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

अजाङ्घ्रिनिर्वृत्तरजश्चयाऽपि
　कपालिना बद्धरसाऽपि कामम् ।
ततोऽप्यधोधः पतिताऽपि नित्यं
　गङ्गा कुसङ्गाऽपि पुनाति लोकान् ॥ ४ ॥

कियद्दूरे तीरद्रुमकुसुमसौरभ्यरभस-
　भ्रमद्भृङ्गीगीतध्वनिहृतकुरङ्गीपरिगतम् ।
पयो मन्दाकिन्याः सुरपुरपुरन्ध्रीकुचतटी-
　विटङ्काध्यारोहप्रवरमणिसोपानसरणी ॥ ५ ॥

मातः शैलसुतासपत्नि वसुधाशृङ्गारहारावलि
　स्वर्गारोहणवैजयन्ति भवतीं भागीरथीं प्रार्थये ।
त्वत्तीरे वसतस्त्वदम्बु पिबतस्त्वद्वीचिषु प्रेङ्खत-
　स्त्वन्नाम स्मरतस्त्वदर्पितदृशः स्यान्मे शरीरव्ययः ॥ ६ ॥

१ उद्वीचि क ख च.

देवि स्वरसैकतेषु त्रिपथगविशदश्रोत्रियश्रेणिसाम्ना-
मान्नायैर्मांसलेषून्मृदुलदललसद्वेतसीशाद्वलेषु ।
मूर्छादाई कदाऽहं स्मरदहनपदद्वन्द्वमन्दारधूली-
खेलद्वाचालपुष्पंधयकुलसुरलीखेलनं मानयिष्ये ॥ ७ ॥

अमुष्मिन् संसारे परिकलितसारेतरतया
तदा विद्योत्कर्षः परिणतिमुपैति श्रुतिविदाम् ।
यदा मन्दाकिन्या मधुरखमरालीकलकल-
मणालीवाचाले परिसरतटे यान्ति दिवसाः ॥ ८ ॥

काकैर्निष्कुषितं श्वभिः कवलितं वीचीभिरान्दोलितं
स्रोतोभिश्चलितं तटान्तमलिनं गोमायुभिर्लोडितम् ।
दिव्यस्त्रीकरचारुचामरमरुत्संवीज्यमानः कदा
द्रक्ष्येऽहं परमेश्वरि त्रिपथगे भागीरथि स्वं वपुः ॥ ९ ॥

त्वत्तीरे तरुकोटरान्तरगतो गङ्गे विहङ्गोऽप्यहं
त्वन्नीरे नरकान्तकारिणि वरं मत्स्योऽथवा कच्छपः ।
नैवान्यत्र मदान्धसिन्धुरघटासंघट्टघण्टारण-
त्कारत्रस्तसमस्तवैरिवनितालब्धस्तुतिर्भूपतिः ॥ १० ॥

मेरीभाङ्कारस्य ।

सरयूः ।

यूपाङ्कुरप्रकरदन्तुरतीररेखासंख्यायमानमनुसन्ततिसप्ततन्तुः ।
इक्ष्वाकुराजमहिषीपदपद्मलक्ष्मीर्दिव्या भुवो भगवती सरयूरियं नः ॥ ११ ॥

श्रीमुरारेः ।

यमुना ।

कालिन्दीयं द्विरदलिताम्भोजिनीरेणुरम्या
यस्याः कृष्णः शिशिरपयसस्तीरकेदारचारी ।
गायन्तीनां किमपि मधुरं बालगोपालिकानां
लीलालोलः कमलकलिकाः कर्णपूरीचकार ॥ १२ ॥

देव्या भूमेर्मृगमदमयं मण्डनं सिद्धसिन्धोः
सध्रीचीयं जयति यमुना या तटैकाग्रवर्तीन् ।
प्रेमोत्कर्षादिव पितृपतेर्भ्रातुराच्छिद्य हस्ता–
द्वीवोन्मुक्तं गमयति पितुर्मण्डलं भास्करस्य ॥ १३ ॥

श्रीमुरारेः ।

सेयं सुभ्रु पुरः कलिन्दतनया गीर्वाणसिन्धोः सखी
वासः कालियपन्नगस्य यमुना दृग्गोचरे वर्तते ।
वन्दस्वार्यमणीमिमां दुहितरं वैवस्वतस्यानुजां
यस्याः स्वर्णपरीक्षणक्षमदृषत्तापी स्वसा सोदरी ॥ १४ ॥

राजशेखरस्य ।

नर्मदा ।

एषा सा विन्ध्यमध्यस्थलविपुलशिलोत्सङ्गरङ्गत्तरङ्गा
संभोगश्रान्ततीराश्रयशबरवधूनर्मदा नर्मदा च ।
यस्याः सान्द्रद्रुमालीललिततरनिलत्सुन्दरीसन्निरुद्धैः
सिद्धैः सेव्यन्त एते मृगमृदितदलत्कन्दलाः कूलकच्छाः ॥ १५ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

हेलोन्मूलितनर्तितप्रतिहतव्यावर्तितप्रेरित–
व्यक्तस्वीकृतनिह्नुतप्रकटितप्रोद्धूततीरद्रुमाः ।
एते मेखलकन्यकाप्रणयिनः पातालमूलस्पृशः
सन्त्रासं जनयन्ति वन्यमिदुरा वारां प्रवाहाः पुरः ॥ १६ ॥

धर्मस्य ।

उद्देशोऽयं कनकसिकताकोमलैकान्तकान्ता–
लीलावासीकृततरुतलः कामिभिर्नर्मदायाः ।
किंचैतस्मिन् सुरतसचिवास्तन्वि ते वान्ति वाता
येषामग्रे सरति कलिताकाण्डकोपो मनोभूः ॥ १७ ॥

महेन्द्रुराजस्य ।

१ द्वे क. पाठभेद. द्वे. क ख

तापी।

एते पल्लिपुरन्ध्रिनिर्भरजलक्रीडाहृताम्भःकण-
 क्षोदक्षालितलग्नपान्थवनितानिश्वासतीव्रातपाः।
वान्ति स्वैरविहारकुञ्जरकरच्छिद्रोदराघूर्णन-
 प्रारब्धोच्चमृदङ्गनादमुखरास्तापीनिकुञ्जानिलाः॥ १८॥

भट्टसोमेश्वरस्य।

गोदावरी।

पातुं गौतमि वारि तावकमिदं पीयूषनिर्दर्पणं
 शङ्के पङ्कजबान्धवो वितनुतेऽजस्रं सहस्रं करान्।
तैरेव त्वयि सञ्चरिष्णुभिरिति श्लाघ्यैः कृतार्थीकृत-
 स्तीर्थानां निवहः पुनाति भुवनान्येतानि किं स्तूयसे॥ १९॥
मातर्गौतमकीर्तिकल्पलतिके कल्लोलडोलायिते-
 रम्भःसंभृतमेतदेत्य मरुता दिक्चक्रमाक्रामता।
स्पर्शादस्य दुरन्तदोषगुरुता सर्वस्य निर्वास्यते
 नो चेद्भूरि भरं सहेत भुवनाभोगं न भोगीश्वरः॥ २०॥

पृथ्वीधरस्यैतौ।

वैतण्डश्रवणप्रचण्डपवनव्याधूतरोधोलता-
 पुष्पश्रेणिपतत्परागपटलीजम्बालिताम्बुप्लवा।
जागर्ति स्फुटजूर्तिपान्थपरिपन्निर्वापमुष्टिंधया
 छाया पादपपक्ष्मला[३] नयनयोर्मोदाय गोदावरी॥ २१॥

कलिङ्गस्य।

उपपरिसरं गोदावर्याः परित्यजताध्वगाः
 सरणिमपरो मार्गस्तावद्भवद्भिरवेक्ष्यताम्।
इह हि विहितो रक्ताशोकः कयापि हताशया
 चरणनलिनन्यासोदञ्चन्नवाङ्कुरकञ्चुकः॥ २२॥

भट्टेन्दुराजस्य।

---

१. नि ह. ख २ ग्राह्या क ख च ३ जा क ख च,

कावेरी ।

कावेरी कबरीव भामिनि भुवो देव्याः पुरो दृश्यतां
पूगैर्नागलताश्रितैरुपदिशत्याश्लेषविद्यामिव ।
कर्णाटीजनमज्जनेषु जघनैर्यस्याः पयः प्लावितं
पीत्वा नाभिगुहाभिरूर्मिततिभिः प्राचीं दिशं नीयते ॥ २३ ॥

राजशेखरस्य ।

ताम्रपर्णी ।

रत्नप्रसूरिति समस्ततरङ्गिणीषु
वारांनिधेर्भगवतः सुभगं कलत्रम् ।
अस्मिन्नियं तव नितम्बिनि ताम्रपर्णी
चक्षुःपथं भजतु मौक्तिककामधेनुः ॥ २४ ॥

रोधोरेखा चन्दनारण्यहृद्या
वारि स्वाद्य नालिकेराम्भसोऽपि ।
यच्चाप्यद्भ्यः संभवो मौक्तिकानां
तेनाम्भोधेर्वल्लभा ताम्रपर्णी ॥ २५ ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

सामान्यनदी ।

जडस्वच्छस्वादुप्रकृतिरुपहूतेन्द्रियगणो
गुणो यद्यप्यासामयमयुतसिद्धो विजयते ।
तथाऽप्युत्कर्षाय स्फुरति सरितामाश्रमसदा-
मिदानीं वानीरद्रुमकुसुमजन्मा परिमलः ॥ २६ ॥

मुरारे ।

इह समदशकुन्ताक्रान्तवानीरमुक्ता-
प्रसवसुरभिशीतस्वच्छतोया वहन्ति ।
फलभरपरिणामश्यामजम्बूनिकुञ्ज-
स्खलनमुखरभूरिस्रोतसो निर्झरिण्यः ॥ २७ ॥

भवभूते ।

इह शिखरकरालक्षोणिभिद्गण्डशैल-
स्खलनदलनगर्जत्फेनिलो बुद्बुदौघः।
पवनधृतशिरीषश्रेणिरेणुप्रणाली-
सुरभिसलिलदम्रा द्वीपवत्यो वहन्ति ॥ २८ ॥

उत्सङ्गे(ङ्गैः) सैकतानां शकुनिशतपदन्यासरेखाङ्कितानां
जम्बूपण्डानि नद्यो दधति परिणमल्लम्बिलम्बालकानि।
यत्तोयान्दोलदोलः पुलकयति तनुं तीरकस्तूरिकैण-
प्रक्रान्तग्रन्थिपर्णग्रसनपरिमलोत्कन्धरो गन्धवाहः ॥ २९ ॥

स्कन्धासक्तैरिह हि विपिने शुष्कशैवालजालैः
प्राट्पूरोच्छ्रयमभिदधत्युच्छ्रिताः शाखिनोऽपि।
येषां मूलेष्वसरलजटास्फालवाचालवीचि-
क्षोभत्रासात्तरलशफरा निर्झरिण्यो वहन्ति ॥ ३० ॥

मदनस्यैतौ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सर्वनदीवर्णनपद्धतिः ॥

सरोवर्णनपद्धतिः (१०६)

तेनाखानि जलावगाहनरसव्यामक्तपौराङ्गना-
पर्यस्यत्कवरीविशीर्णकुसुमस्मेरोर्मिमालं सरः ।
यस्मिन्नच्छतया निधाय नयने मर्त्यैः सकौतूहलं
लक्ष्यन्ते भुजगाधिराजनगरीवामभ्रुवा विभ्रमाः ॥ १ ॥

उमापतिधरस्य ।

अन्यः कः क्षारवार्ये त्वमिव नियमितो वानरैर्वा नरैर्वा
विप्रेणैकेन कोऽन्यः करकुहरपुटीपात्रमात्रे निपीतः ।
जल्पन्नित्थं पृथूर्मिध्वनिभिरवतरत्फेनकूटाट्टहासैः
स्पर्धां धत्ते पयोधेरयिकमधिपुरं निर्मितो यत्तटाकः ॥ २ ॥

चित्तपस्य ।

उन्मीलल्लीलनीलोत्पलदलदलनामोदमेदस्विपूर-
क्रोडक्रीडद्द्विजालीगरुदुदितमरुत्तुस्फालवाचालवीचिः ।
एतेनाखानि शाखानिवहनवहरित्पर्णपूर्णद्रुमाली-
व्यालीढोपान्तशान्तव्यथपथिकदृशा दत्तगस्तटाकः ॥ ३ ॥

वृद्धो वार्धिरय तरङ्गवलिभं विभ्रद्वपुः पाण्डुरं
हंसालीपलितेन यष्टिकलितस्तावद्वयोर्वृंहिमा ।
बिभ्रच्चन्द्रिकया च कंविकचया योग्यस्फुरत्सङ्गतं
स्थाने स्नानविधायिधार्मिकशिरोनत्याऽपि नित्याहतः ॥ ४ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्यैतौ ।

अयमुपगतकृष्णः कृष्णसाराक्षिपातै-
र्यमकु(विकसि ?)तनवनीलाम्भोजवक्रश्च कास्ति ।
जलयुवतिकुचानुभासितोत्तुङ्गकुम्भ-
स्थलमदकलगजेन्नीरनागस्तटाकः ॥ ५ ॥

मदनस्य ।

---

१ तु क ख च.

प्रचण्डवातोपरमेन निश्चलं प्रसन्नमन्तर्जलदृष्टतारकम् ।
सहैव दृष्ट्या पतितं महीतले सरो नभःखण्डमिव व्यराजत ॥ ६ ॥

कुमारदासस्य।

नो लावण्यविदूषितो न विषवान्नो [मं]न्दरक्षोभितः
पीतो यो व्यथते न वाडवशतैर्यश्चा[ति] वेलोदकः ।
कर्ता मेघनतेरिति प्रतिनरं बुद्धिर्यतो जायते
जातः कोऽप्यपरः पयोनिधिरसौ मन्ये तटाकच्छलात् ॥ ७ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य।

तेऽमी केलिकृतावतारतरुणीपीनस्तनालोकन-
त्रस्ताम्भोगजगर्जितर्जितजनस्तोमास्तटाकोत्तमाः ।
ये रोलम्बकदम्बडम्बरमिलद्वर्पाम्बुवाहभ्रम-
त्रासो[ड्डी]नमरालपक्षविधुतैरम्भोरुहैरावृताः ॥ ८ ॥

कस्यापि।

एतद्भीमपराक्रमेण रचितं संसारसारं सरः
पाथोनाथकथापह्नवनकलावैचक्षणे दीक्षितम् ।
यन्माहात्म्यविलोकनाद्भुतरसाद्धूताम्बरश्रीशिरः-
स्रस्तं कुण्डलमम्बुबिम्बितरविव्याजेन विद्योतते ॥ ९ ॥

विश्वेश्वरस्य।

वापिका।

क्वास्ते शीतांशुरंशूनमृतपरिणतान् व्याकिरन् स्वर्वधूनां
क्वाऽसौ पीयूषपानामधरमधुरिमा कुत्र वाचः कवीनाम् ।
इत्थ भूयो निमज्जद्घटनिवहमुखोद्गारिभाङ्काररावः-
व्याजादुद्गर्जतीव स्फुरदसमरसोल्लासिका वापिकेयम् ॥ १० ॥

हरिहरस्य।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सरोवर्णनपद्धतिः ॥

---

१ य क ख च २ पि क ख च ३ न्धी क ख च

नगरीवर्णनपद्धतिः (१०७)

विललास जलाशयोदरे क्वचन द्यौरनुबिम्बितेव या ।
परिखाछपटस्फुटस्फुरत्प्रतिबिम्बानवलम्बिताम्बुनि ॥ १ ॥

अश्रान्तश्रुतिपाठपूतरसनाविर्भूतभूरिस्तवा-
जिह्मब्रह्ममुखौघविघ्नितनवस्वर्गक्रियाकेलिना ।
पूर्वं गाधिसुतेन सामिघटिता मुक्ता नु मन्दाकिनी
यत्प्रासाददुकूलवल्लिरनिलान्दोलैरखेलद्दिवि ॥ २ ॥

समम्रेणमदैर्यदापणे तुलयन् सौरभलोभनिश्चलम् ।
पणिता न जनारवैरवैदपि गुञ्जन्तमलिं मलीमसम् ॥ ३ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्यैते ।

कनककलशश्रेणी यत्र प्रभाकरचुम्बनै-
रतिखरकराघातैर्मध्यन्दिने शिथिलीकृता ।
द्रवति भजते दार्ढ्यं सिक्ता समीरणकम्पित-
ध्वजपटसमानीतस्वर्गापगाजलबिन्दुभिः ॥ ४ ॥

वैद्यभानुपण्डितस्य ।

ते चण्डीशमुरारिचण्डमहसां यस्मिन् लसन्त्यद्भुताः
प्रासादाः पृथुशातकुम्भकलशज्योत्स्नाविलिप्ताम्बराः ।
तत्रोपान्तचरत्क्षपाकरसुधासंसिक्तवंशध्वज-
प्रोद्यत्पल्लवजाललालसहयव्यग्रोऽरुणस्ताम्यति ॥ ५ ॥

विश्वेश्वरस्य ।

जननीतिमुदितमनसा सततं सुस्वामिना कृतानन्दा ।
सा नगरी नगतनया गौरीव मनोहरा भाति ॥ ६ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

स्फुरत्तुषारांशुमयूखजालैर्विनिह्नुताः स्फाटिकसौधपङ्क्तीः।
आरुह्य नार्यः क्षणदासु यस्या नभोगता देव्य इव व्यराजन्॥ ७॥

माघस्य।

स्थिता[स्तु] यत्रोपरि भूमिकुट्टिमस्थलीषु तुङ्गासु निरन्तरा[श्म]सु।
त्यजन्ति मार्गे तुरगा वियत्यपि ध्रुवं निरालम्बगतेः श्रमं रवेः॥ ८॥

निशासु यत्र प्रतिबिम्बवर्त्मना समागतश्चारुदृशां निशाकरः।
विलासडोलायितकुण्डलाहतः कपोललावण्यजले निमज्जति॥ ९॥

बिल्हणस्यैतौ।

यत्सौधशृङ्गारसरोजरागरत्नप्रभाविच्छुरितः शशाङ्कः।
जगाम रोषादिव लोहितत्वं पौराङ्गनावक्त्रकृतावमानः॥ १०॥

नाथकुमारस्य।

नक्तं शशाङ्कोपलकुट्टिमेषु यस्यामुडूनि प्रतिबिम्बितानि।
पुष्पंधयाः पुष्पधिया धयन्तः सुधामरन्दैर्मुदमुद्वहन्ति॥ ११॥

सोमकवेः।

यत्रोन्मुखं चातकवृन्दमभ्रभ्रमेण सौधस्थितधूपधूमे।
वेल्लत्पताकाग्रगृहीतमुक्तैर्नभोनदीबिन्दुभिरेति तृप्तिम्॥ १२॥

वस्तुपालस्य।

औष्मायमाणनवयौवनमुग्धभावाः
शृङ्गारसागरमनोज्ञतरङ्गलेखाः।
कन्दर्पकेलिरसलब्धयशःपताकाः
पण्याङ्गनाः पुरमिमामधिवासयन्ति॥ १३॥

नाथकुमारस्य।

मन्ये विशालायतवेशवीथीव्याजेन देवः सहकारबाणः।
गम्भीरसंभोगमयापवर्गप्रवेशमार्गं रचयाञ्चकार॥ १४॥

---

१ रीमि क पाठभेद २ मु क ख च ३ तोष ग ४ ऊ क पाठभेद।

प्रत्यष्टमि प्रतिचतुर्दशि देवयात्राव्याजेन दिक्षु च विदिक्षु च सञ्चरन्त्यः ।
एणीदृशः प्रणयकन्दलितैः कटाक्षैरातन्वते रतिपतेरिह दीर्घमायुः ॥ १५ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्यैतौ ।

यस्मिन् पुरे निवसतामयमेव लाभो यत्प्रातरेव सुदृशो गृहवेदिकासु ।
धम्मिल्लभारनियमोन्नतबाहुमूलसन्दर्शनेन नयनानि कृतार्थयन्ति ॥ १६ ॥

बिल्हणस्य ।

उद्वसन्नगरम् ।

एतच्छान्तविचित्रचत्वरपथ विश्रान्तवैतालिक-
श्लाघाश्लोकमगुञ्जिमञ्जुमुरजं विध्वस्तगीतध्वनि ।
व्यावृत्ताध्ययनं निवृत्तसुकविक्रीडासमस्यं नम-
द्विद्वद्वादपथं कथं पुरमिदं मौनव्रते वर्तते ॥ १७ ॥

राजशेखरस्य ।

मुखरमुरजं पौरस्त्रीभिर्न लास्यमुपास्यते
सरसमधुरं नाट्यागारे न कूजति वल्लकी ।
अहह पिहितद्वार कस्मादिदं परितः पुर
[विरतसुरत]व्यापारत्वात्प्रसुप्तमिवाखिलम् ॥ १८ ॥

बिल्हणस्य ।

द्वारवती ।

श्रियः पदं द्वारवतीति नाम्ना पुरी परीता लवणार्णवेन ।
अस्त्यात्रतेवामरराजधानी निस्त्रिंशनीलेन नभस्तलेन ॥ १९ ॥

वाराणसी ।

प्लवमानैरपारोऽयं जनैः संसारसागरः ।
द्वीपे वाराणसीनाम्नि विश्रान्तैरिह तीर्यते ॥ २० ॥

मुरारेः ।

१ सुखरतरत क ख च ग

यद्वाचयमवृत्तयः किमपरं नीवारमुष्टिंपचाः
सत्यं रूपमुपासते च कृतिनो द्राक् संवदन्ते च नः।
नित्यासन्नतयात्तखण्डपरशोर्वाराणसीवासिनः
संभोगैरपि सुभ्रुवां तदजरं विन्दन्ति नि(न?)न्दन्ति च ॥ २१ ॥

राजशेखरस्य।

ये तृष्णालहरीपरीतमनसस्ते मानवा निर्भरं
देशेऽन्यत्र वसन्तु हन्त सहसाऽवज्ञाय वाराणसीम्।
अस्माभि• पुनरत्र शङ्करपुरीमध्ये स्थिर स्थीयते
स्थातव्यं त्रिदिवापगाजलमिलद्रण्ड्रपसन्तोषिभिः ॥ २२ ॥

भेरीभाङ्कारस्य।

प्रयाग।

प्रयागस्सर्वतीर्थेभ्यस्तीर्थमुच्चैस्तरामयम्।
संसारस्य परं पारमिहस्थैरवलोक्यते ॥ २३ ॥

आयुर्वायुव्यथितनलिनीपत्रमित्रं किमन्यत्
सम्पच्छम्पाद्युतिसहचरी स्वैरचारी कृतान्तः।
कस्मादस्मिन् भ्रमसि तमसि त्वं प्रयाहि प्रयागं
पौनःपुन्यं भुवि भगवती स्वर्धुनी ते धुनीते ॥ २४ ॥

भेरीभाङ्कारस्य।

उज्जयिनी।

खेलं सञ्चरितु तरङ्गतरलभ्रूलेखमालोकितु
रम्य स्थातुमनादरार्पितमनोमुद्रञ्च संभावितुम्।
संत्यज्योज्जयिनीं जनैर्विविदितुं हृद्य च हे मानवाः
प्रत्यङ्गार्पणसुन्दरं च न जनो जानाति रन्तुं परः ॥ २५ ॥

---

१. लेखं. क. ख च,

अयोध्या ।

वृन्तैरिव क्रतुसहस्रभुवा फलाना-
माल्भ्य यूपनिकरैर्मधुरामयोध्याम् ।
राज्ञामिह प्रभवतां च विचिन्त्य [1]सिद्धिं
देवश्शचीसहचरोऽपि न रोचते न ॥ २६ ॥

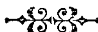
मुरारे ।

अलका ।

कैलासाचलकर्णिकेयमलका नेत्रैकपेया पुरी
देवस्य द्रविणप्रभोः किमपरं शृङ्गारसारस्यभूः ।
अस्यामस्तमिते हि राक्षसपतौ यक्षाङ्गनानाममी
वर्तन्ते प्रतिचत्वरं प्रतिगृहं प्रत्यापणं चोत्सवाः ॥ २७ ॥

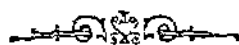
राजशेखरस्य ।

इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचिताया सूक्तिमुक्तावल्या नगरवर्णनपद्धतिः

1. वृ क ख च

भैरवादिस्तवनपद्धतिः (१०८)

तत्र महाभैरव —

सौवर्णो गिरिरासनं भगवती विश्वंभरा भाजनं
भूतान्योदनमामिषाण्यनिमिषक्रोडाहिकूर्माधिपाः ।
चन्द्रार्कावपि सार्द्रशुष्कवटकौ मैरेयमम्भोधयो
देवः कल्पदिनावसानसमये भोक्ता महाभैरवः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

आदिकूर्म. ।

भ्रमति गिरिराट् पृष्ठे गर्जत्युपश्रुति सागरो
दहति विततज्वालाजालैर्जगन्ति विषानलः ।
स तु विनिहितग्रीवाकाण्डः कटाहपुटान्तरे
स्वपिति भगवान् कूर्मो निद्राभरालसलोचनः ॥ २ ॥

शरयैकस्य ।

आदिवराह ।

अस्ति श्रीस्तनपत्रभङ्गमकरीमुद्राङ्कितोरःस्थलो
देवः सर्वजगत्पतिर्मधुवधूवक्त्राब्जचन्द्रोदयः ।
क्रीडाक्रोडतनोर्नवेन्दुसदृशी दंष्ट्राङ्कुरे यस्य भू-
र्भाति स्म प्रलयाब्धिपल्वलतलोत्खातैकमुस्ताकृतिः ॥ ३ ॥

हनुमतः ।

पृ(द ?)ष्टात् स्थूलतरा दंष्ट्रा ततः पोत्रं ततो हनुः ।
ततः स्कन्धस्ततः पृष्ठं हे वराहस(कि?)मीहि(त?)म् ॥ ४ ॥

वराहमिहिरस्य ।

इति श्रीभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां भैरवादिस्तवनम् ।

---

१ अनुक्रमणिकायां 'भैरवकूर्मादीनां स्तवनम् अथ सर्वपदार्थस्तुतिर्विविधा' इति अथशब्दश्रवणेन सर्वपदार्थस्तुतेर्भैरवादिस्तवनात्पार्थक्यमाश्रित्यायं विभाग आदृत । वस्तुत —शीर्षस्थलेखस्तु सर्वपदार्थस्तुतिरित्येवोपलभ्यते, तत् भैरवादिस्तवनस्य न पृथक्पद्धतिता, तथासति 'त्रयस्त्रिंशत्पद्धतीनामिदं शतम' इति सङ्ख्यावर्णनस्य कविकाव्यप्रशंसायां सामान्यकविविशेषकविभेदेन द्वैविध्यमाश्रित्य सांगत्य बोध्यम् ।

सर्वपदार्थसंस्तुतिः (१०९)

आकाशम् ।

किं ब्रूमो जलधेरनन्तमहिमस्थानस्य किं ब्रूमहे
किं ब्रूमो व्रतिनस्तथा परिकरः(ततः?) पीतस्स एवार्णवः ।
आस्तां तावदियं द्वयोरपि कथा तद्वर्ण्यतामम्बरं
यस्मिन् सोऽपि मुनिः प्रतीतिविषयः खद्योतपोतायते ॥ १ ॥

कस्यापि ।

ब्रूमः किं नभसो निसर्गमहतस्तत्तद्विभूत्यद्भुतं
यस्यान्तर्भुवनान्यमूनि दधति क्षुद्राणुभिस्तुल्यताम् ।
किं चान्यद्भुवनत्रयैकनयनं देवो निधिस्तेजसा
यस्मिन् विस्मयधाम्नि सोऽपि तरणिः खद्योतवत् द्योतते ॥ २ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

तद्ब्रह्माण्डमिह क्वचित्क्वचिदपि क्षोणी क्वचिन्नीरदा-
स्ते द्वीपान्तरशालिनो जलधयः क्वापि क्वचिद् भूधराः ।
आश्चर्यं गगनस्य कोऽपि महिमा सर्वैरमीभिः स्थितैः
दूरे पूरणमस्य शून्यमिति यन्नामापि नाच्छादितम् ॥ ३ ॥

येषां पांसुकणैः कुलाद्रिनिचया विप्रुड्भिरम्भोनयो
दीप्तैर्द्वादशभानवः प्रवहता तुल्यास्त एतेऽनिलाः ।
कल्पान्ते गगनस्य कुक्षिकुहरे दुर्लक्ष्यसंचारिणः
पश्याश्चर्यमहो स्वभावमहतो नान्तः क्वचिल्लभ्यते ॥ ४ ॥

कयोरप्येतौ ।

कुमारः ।

कठोरपारावतकण्ठमेचकं वपुर्वृषस्कन्धसुबन्धुरांसकम् ।
प्रसन्नसिंहस्तिमितं च वीक्षितं ध्वनिश्च माङ्गल्यमृदङ्गमङ्गलः ॥ ५ ॥

दृष्टिस्तृणीकृतजगत्त्रयसत्वसारा दूरोद्धता नमयतीव गतिर्धरित्रीम् ।
कौमारकेऽपि गिरिवद्गुरुता दधानो वीरो रसः किमयमेत्युत दर्प एव ॥ ६ ॥

त्रातुं लोकानिव परिणतः कायवानस्त्रवेदः
क्षात्रो धर्मः श्रित इव तनुं ब्रह्मकोशस्य गुप्त्यै ।
सामर्थ्यानामिव समुदयः सञ्चयो वा गुणाना-
माविर्भूय स्थित इव जगत्पुण्यनिर्माणराशिः ॥ ७ ॥

भवभूतेरेते ।

मृगया ।

द्विधा कृत्वा क्षीर्णं निजसहजशत्रुं शशधरं
दधानं तुण्डेन स्फुटविकटदंष्ट्राद्वयमिषात् ।
यदेतस्माद्भानोरिव निविडभीतिव्यतिकरं
करञ्जीकुञ्जानां करितिमिरमन्तः प्रविशति ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

किं स्यादञ्जनपर्वतः स्फटिकयोर्द्वंद्वं दधद्वीचियो-
रम्भोमेदुरमेघ एष किमुत श्लिष्यद्बलाकाद्वयः ।
शून्यैः किन्तु करेण कुञ्जर इति भ्रान्तिं समुत्पादयन्
दंष्ट्राद्वन्द्वकरालकालवदनः कोलः कुतोऽप्यागतः ॥ ९ ॥

किमश्वः पार्श्वेषु प्लवनचतुरः किन्तु नृपतिः
शरान्मुञ्चन्नुच्चैश्चलतरकराकृष्टधनुषा ।
किमालोलः कोलः परिहृतशरश्शौर्यरसिको
न जानीमस्तेषां क इह निपुणो वर्ण्यत इति ॥ १० ॥

त्रिविक्रमभट्टस्यैतौ ।

भयभ्रष्टप्रेयोविरहनिरहंकारहरिणी-
मुखालोकोन्मीलद्गुरुकरुणरुग्णां सहचरीम् ।
विलोक्य म्लेच्छन्तीमलमलमिति प्राक् प्रणिहिता
शरव्याल्लुब्धानां हृदयमपराद्धं न तु शराः ११ ॥

श्रीमुरारेः ।

व्याघ्रानभीरभिमुखोत्पतितान् गुहाभ्यः
　फुल्लासनाग्रविटपानिव वातरुग्णान् ।
शिक्षाविशेषलघुहस्ततया निमेषा-
　त्तूणीचकार शरपूरितवक्त्ररन्ध्रान् ॥ १२ ॥

लक्षीकृतस्य हरिणस्य हरिप्रभावः
　प्रेक्ष्य स्थितां सहचरीं व्यवधाय देहम् ।
आकर्णकृष्टमपि कामितया स धन्वी
　बाणं कृपामृदुमनाः प्रतिसंजहार ॥ १३ ॥

अपि तुरगसमीपादुत्पतन्तं मयूरं
　न स रुचिरकलापं बाणलक्षीचकार ।
सपदि गतमनस्कश्चित्रमाल्यानुकीर्णे
　रतिविगलितबन्धे केशपाशे प्रियायाः ॥ १४ ॥

मेदश्छेदकृशोदरं लघु भवत्युत्थानयोग्यं वपुः
　सत्त्वानामुपलक्ष्यते विकृतिमच्चित्तं भयक्रोधयोः ।
उत्कर्षः स च धन्विनां यदिषवः सिद्ध्यन्ति लक्ष्ये चले
　मिथ्या हि व्यसनं वदन्ति मृगयामीदृग्विनोदः कुतः ॥ १५ ॥

कालिदासस्यैते ।

एतस्मिन् मृगया गतेऽपि धनुषा बाणे समारोपिते-
　प्याकर्णान्तगतेऽपि मुष्टिविगतेऽप्येणाङ्गलग्नेऽपि च ।
न त्रस्तं न पलायितं न चलितं नोत्कम्पितं नोत्प्लुतं
　मृग्या यद्धरिणं करोति दयितं कामोऽयमित्याशया ॥ १६ ॥

अनङ्गभीमस्य ।

स्वेच्छाविहाररसिकस्य वनस्थलीषु
　काकुत्स्थतः किमपि तस्य लघुत्वमासीत् ।
यस्माद्दशाननजयी रघुराजपुत्रः
　पञ्चाननं तु निजघान धनुर्धरोऽयम् ॥ १७ ॥

बिल्हणस्य ।

उद्यानम् ।

क्वचिच्चटुलकोकिलाकलितनूत्नचूताङ्कुरं
कुरङ्गकुलसेवितं प्रकटलोलमूलं क्वचित् ।
क्वचित्प्रवरसञ्चरत्सुरवधूपदैः पावनं
वनं नयति विक्रियामिह मनो मुनीनामपि ॥ १८ ॥

पटलमलिकुलानामुन्नमन्मेघनीलं
भ्रमदुपरि तरूणां पुष्पितानां विलोक्य ।
मृदुमधुकलकेकानिर्भरो नृत्तसक्त-
स्तरलयति कलापं मन्दमन्दं मयूरः ॥ १९ ॥

स्कन्धशाखान्तरालेषु पश्य जीमूतपङ्क्तयः ।
लम्बमाना विलोक्यन्ते चलद्वलति(ल्गुलि?)का इव ॥ २० ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

दृश्यन्ते मधुमत्तकोकिलवधूनिर्धूतचूताङ्कुर-
प्राग्भारप्रपतत्परागसिकतादुर्गास्तटीभूमयः ।
याः कृच्छ्रादतिलङ्घ्य लुब्धकभयाच्चैरेव रेणूत्करै-
र्धारापातिभिरस्ति लुप्तपदवीनिश्शङ्कमेणीकुलम् ॥ २१ ॥

प्रियङ्गुश्यामाङ्गो य इह विहरत्यम्बुजवने
विनिद्रे व्यागुञ्जन्मधुप इति तं जल्पतु जनः ।
अहं शङ्के पङ्केरुहकुहरवासव्यसनिनीं
श्रियं भृङ्गच्छद्मा मुररिपुरुपेतो रमयितुम् ॥ २२ ॥

एतौ मुरारेः ।

जम्बूनां कुसुमोदरे नवमधुन्यावद्धपानोत्सवाः
कीराः पक्वफलाशया मधुकरीं चुम्बन्ति मुञ्चन्ति च ।
एतेषामपि जातकिंशुकदलैरेभिः समानत्विषां
पुष्पभ्रान्तिभृतः पिबन्ति सहसा चञ्चूषु भृङ्गाङ्गनाः ॥ २३ ॥

वसुकस्य ।

निष्यन्दश्चन्दनानां शिशिरयति लतामण्डपं कुट्टिमाना-
माराद्धारागृहाणां ध्वनिमनुतनुते ताण्डवं नीलकण्ठः।
यन्त्रोन्मुक्तश्च वेगाचलति विटपिनां पूरयन्नालवाला-
नापातोत्पीडहेलाहृतकुसुमरजःपिञ्जरोऽयं जलौघः॥ २४॥

श्रीहर्षस्य।

अमन्यतासौ कुसुमेषु गर्भगं परागमन्धङ्करणं वियोगिनाम्।
स्मरेण मुक्तेषु पुरा पुरारये तदङ्गभस्मेव शरेषु सङ्गतम्॥ २५॥

विनिद्रपत्त्रालिगतालिकैतवान्मृगाङ्कचूडामणिवर्जनार्जितम्।
दधानमाशासु चरिष्णु दुर्यशः स कौतुकी तत्र ददर्श केतकम्॥ २६॥

विचिन्वतीः पान्थपतङ्गहिंसनैरपुण्यकर्माण्यलिकज्जलच्छलात्।
व्यलोकयच्चम्पककोरकावलीः स शम्बरारेर्बलिदीपिका इव॥ २७॥

एते श्रीहर्षपण्डितस्य।

जीर्णोद्यानम्।

विपर्यस्तं सौधं कुलमिव महारम्भरचनं
सरः शुष्कं साधोर्हृदयमिव नाशेन सुहृदः।
फलैर्हीना वृक्षा विगुणविनियोगादिव नया-
स्तृणैश्छन्ना भूमिर्मतिरिव कुनीतेरविदुषः। २८॥

क्षताङ्गीनां तीक्ष्णैः परशुभिरुदग्रक्रमभृता
रुजा कूजन्तीनामविरतकपोतोपरुदितैः।
स्वनिर्मोकच्छेदैः परिचितपरिक्लेशकृपयाः
श्वसन्तः शाखानां व्रणमिव निबध्नन्ति फणिनः॥ २९॥

विशाखदेवस्यैतौ।

आश्रमवर्णनम्।

बालेयतण्डुलविलोपकदर्थिताभि-
रेताभिरग्निशरणेषु सधर्मिणीभिः।
उत्त्रासहेतुमपि दण्डमुदस्यमान-
माघ्रातुमिच्छति मृगे मुनयो हसन्ति॥ ३०॥

तैर्मेधाजननव्रतप्रणयिभिर्भूर्भूर्हैयङ्गवीनामियं
सिक्ता नित्यवसन्तविभ्रमवती रम्या पलाशावली।
एतस्यां हरिणारिपाणिजस्रुणिश्रेणिश्रियः कोरकाः
गोपायन्ति तपोवनं वनकरिक्रीडाकराकर्षणात् ॥ ३१ ॥

एतौ श्रीमुरारेः।

नीवाराः शुकगर्भकोटरमुखभ्रष्टास्तरूणामधः
प्रस्निग्धाः क्वचिदिङ्गुदीफलभिदः सूच्यन्त एवोपलाः।
विश्वासोपगमादभिन्नगतयः शब्दं सहन्ते मृगा-
स्तोयाधारपथाश्च वल्कलशिखानिष्यन्दरेखाङ्किताः ॥ ३२ ॥

वल्मीकाग्रनिमग्नमूर्तिरुरगत्वग्ब्रह्मसूत्राम्बरः
कण्ठे जीर्णलताप्रतानवलयेनात्यर्थसंपीडितः।
अंसव्यापिशकुन्तनीडनिचितं विभ्रज्जटामण्डलं
यत्र स्थाणुरिवाचलो मुनिरसावभ्यर्कबिम्बं स्थितः ॥ ३३ ॥

प्राणानामनिलेन वृत्तिरुचिता सत्कल्पवृक्षे द्रुमे
तोये हेमसहस्रपत्रसुभगे धर्माभिषेकक्रिया।
ध्यानं रत्नशिलातलेषु विबुधस्त्रीसंनिधौ संयमो
यत्कांक्षन्ति तपोभिरन्यमुनयस्तस्मिंस्तपस्यन्त्यमी ॥ ३४ ॥

कालिदासस्यैते।

वासोऽर्थं दययैव नातिपृथवः कृत्तास्तरूणां त्वचो
[भ]ग्नाल[क्ष्यै]जरत्कमण्डलु नभःस्वच्छं पयो नैर्झरम्।
दृश्यन्ते त्रुटितोज्झिताश्च वटुभिर्मौञ्ज्यः क्वचिन्मेखला
नित्याकर्णनया शुकेन च पदं साम्नामिदं पठ्यते ॥ ३५ ॥

श्रीहर्षस्य।

बध्वा पद्मासनानि स्थिरतरतनवः श्वाससंरोधदुःखै-
रात्मानं पीडयन्तो मुकुलितनयनाः पादपानां तलेषु।
भीतैरालोक्यमाना वटुभिरतितरां वेष्टिता हासवद्भिः
कौ(का?)ये नानुकारं दधति च कपयो योगभाजां मुनीनाम् ॥ ३६ ॥

भास्करवर्मणः।

---

१ भ क ख च २ क्ष क ख च

अथ सामान्यविवर्णनम् ।

तेजसा तपसो दीप्तः स्निग्धश्च करुणागुणात् ।
समं सन्दर्शितादित्यचन्द्रोदय इवार्णवः ॥ ३७ ॥

शिरःप्रदेशलम्बिन्या कुर्वन् रुद्राक्षमालया ।
फलिता इव तीर्थाम्भस्सेकपुष्पजटा लताः ॥ ३८ ॥

कुमारदासस्यैतौ ।

पूरयित्वेव सर्वाङ्गमतिरिक्ताः सिराततीः ।
जटारूपेण बिभ्राणैः शिरोभिर्गहनं सदः ॥ ३९ ॥

अविद्याबीजविध्वंसादयमार्षेण चक्षुषा ।
कालौ भूतभविष्यन्तौ वर्तमानमिवाविशत् ॥ ४० ॥

एतौ मुरारेः ।

एते व्योमनि शोषयन्ति हरिणत्रासाच्चिरं चीवरे
सन्ध्याकर्मविधौ कमण्डलुमिमे पश्यन्ति रिक्तं भृतम् ।
भिक्षन्ते च फलान्यमी करपुटीपात्रेण चानोकहा-
नेषामर्घविधौ च सन्निधिगताः पुष्प्यन्त्यकाण्डे लताः ॥ ४१ ॥

राजशेखरस्य ।

शार्दूली स्नेहगर्भं मुकुलितनयना लेढि शावं हरिण्याः
बन्धुप्रीत्या शिखण्डी तिरयति फणिनामातपं कीर्णबर्हैः ।
सिंही रक्षत्यपत्यं स्वकमिव कलभं निर्गतायाः करिण्या
मैत्र्या येषां निवासे गिरिशिखरदरीशालिनस्ते जयन्ति ॥ ४२ ॥

भदन्तगोपदत्तस्य ।

परशुराम ।

उत्पत्तिर्जमदग्नितः स भगवान् देवः पिनाकी गुरुः
वीर्यं यत्तु न तद्गिरा पथि ननु व्यक्तं हि तत्कर्मभिः ।
त्यागस्सप्तसमुद्रमुद्रितमहीनिर्व्याजदानावधिः
सत्यं ब्रह्मतपोनिधेर्भगवतः किं किं न लोकोत्तरम् ॥ ४३ ॥

ज्योतिर्ज्वालाप्रचयजटिलस्सन्निकर्षे कुठार-
स्तूणीरोंऽसे वपुषि च जटाचापचीराजिनानि ।
पाणौ बाणः स्फुरति वलयीभूतलोलाक्षसूत्रो
वेषः शोभा व्यतिकरवतीमुग्रशान्तस्तनोति ॥ ४४ ॥

एतौ भवभूतेः ।

अगस्त्यः ।

रविरथपथरोधमेधमानं स्थगयति विन्ध्यमवन्ध्ययाऽऽज्ञया यः ।
उदधिमधिकरं करोति रोषादपि स मुनिर्मुनयस्तथाऽपरेऽपि ॥ ४५ ॥

सर्वज्ञलेष्टस्य ।

निपीते येनाब्धौ स्तिमितगुरुभिः पक्षपटलैः
प्रयत्नादुड्डीय प्रतिपदमपव्यस्तपतिताः ।
विशन्तः कौलीरं कुहरमशरण्याः शिखरिणः
क्षणं दृष्टास्तस्य स्तुतिषु न गिरां साहसरसः ॥ ४६ ॥

ध्रुवमिह चतुरम्भोनिधिचरितापोशनकर्मणि मुनीन्द्रे ।
भक्ष्यमन्यानि किमपि चकम्पिरे सप्त भुवनानि ॥ ४७ ॥

एतौ मुरारेः ।

जयति कलशजन्मा सत्त्वसत्यप्रतिष्ठः
सलिलनिधिमपासीदेकहस्तोदरेण ।
कमठभुजगपृथ्वीपद्मनाभादि मज्ज-
च्चुलुकगमविचिन्वन् यस्त्रिलोकीं बभार (?) ॥ ४८ ॥

कूर्मबार्हतस्य ।

किं ब्रूमो हरिमस्य विश्वमुदरे किं वा फणां भोगिनः
शेते यत्र हरिः स्वयं जलनिधेः सोऽप्येकदेशस्थितः ।
आश्चर्यं कलशोद्भवो मुनिरसौ यस्यैकहस्तेऽम्बुधि-
र्गण्डूषीयति पङ्कजीयति फणी भृङ्गीयति श्रीपतिः ॥ ४९ ॥

विश्वामित्रः[1] ।

यः क्षत्रदेहं परितक्ष्य टङ्कैस्तपोमयैर्ब्राह्मणमुच्चकार ।
परोरजोभिः स्वगुणैरगाधः स गाधिपुत्रोऽपि गृहानुपैति ॥ ५० ॥

सुराधीशक्रोधाज्जगदपरथा कर्तुमपरे
पुराणब्रह्माणो भुवनपितरः सप्त च कृताः ।
धृतस्तुष्टेनामी बहिरपि च वैश्वानरपथा-
त्कथा पौराणी यच्चरितमिति ह स्म प्रथयति ॥ ५१ ॥

एतौ मुरारेः ।

क्षत्रब्रह्ममहानिधिः क्षितिभुजा जेता मुनीनां च यः
पाणी यस्य परं पवित्रिततलौ चाप[सुचोर्धा]रणात् ।
विश्वामित्र इति त्रिलोकतिलकं तं वेत्सि नास्मद्गुरुं
यस्मिं(योऽन्य ?) श्चित्रशिखण्डिना भगवता धात्रा कृतः सप्तमः ॥ ५२ ॥

न्यस्यान्यान्दक्षिणस्या दिशि गगनमुनीन् सप्त कॢप्तर्क्षपक्षा-
न्कव्यं हव्यं च कृत्वा त्रिदशजनहृते सर्वयागाङ्गवर्गे ।
वासिष्ठीं शापमुद्रां सपदि विदलयन् यो महासत्रबन्धे
मध्येव्योम त्रिशङ्कोः शतमखमुखस्वर्गसर्गं चकार ॥ ५३ ॥

नारद. ।

वीराणां शस्त्रसङ्घट्टे करिणां दन्तघट्टने ।
व्याघ्राणां नखनिर्भेदे नारदः परितुष्यति ॥ ५४ ॥

लावकतित्तिरिकुक्कुटमेषैर्महिषैश्च या रणक्रीडा ।
द्रुहिणाच्युतकलियोनेस्ताः प्रीत्यै नारदस्य मुनेः ॥ ५५ ॥

यन्नारीतनुरच्युतः स भगवान् कन्दर्पदर्पापहो
यच्चाभूद्गिरिशः पतिश्च मरुता यत्फेनपुञ्जायुधः ।
सौम्यं यच्च विमुच्य रूपमभवच्चण्डी हिमाद्रेः सुता
तत्सर्वं बत नारदस्य ललितं युद्धैकलीलारुचेः ॥ ५६ ॥

राजशेखरस्यैतौ

१ लाना क ख ग च [2] मु क ख

जीमूतवाहनः।

जीमूतवाहन इति त्रिजगत्प्रसिद्धो
विद्याधराधिकगुणोऽधिपतिर्बभूव।
दत्त्वा कवाटमिव येन निजं शरीरं
तार्क्ष्यस्य वक्त्रभवने फणिनो निरुद्धाः॥ ५७॥

मेरीभाङ्कारस्य।

आच्छिद्योरगमण्डलीकवलनाकाङ्क्षारसं पत्रिणा
भर्तुर्येन शरीरदानविधिना मन्ये जगद्रक्षितम्।
नो चेत्तेन गरुत्मता कवलिते शेषे निरालम्बना
क्व क्षोणी क्व पयोधराः क्व गिरयः क्वैते दिशां नायकाः॥ ५८॥

लोष्टसर्वज्ञस्य।

विश्वामित्रश्च मांसं श्वपच इव पुराऽभक्षयद्यन्निमित्तं
नाडीजङ्घो निजघ्ने कृततदुपकृतिर्यत्कृते गौतमेन।
पुत्रोऽयं कश्यपस्य प्रतिदिनमुरगा[नत्ति] तार्क्ष्यो यदर्थं
प्राणास्तानेष साधुस्तृणमिव कृपया यः परार्थं ददाति॥ ५९॥

श्रीहर्षस्य।

अथ तौर्यत्रिकम्।

तत्रादौ गीतम्—

गीतस्य माहात्म्यवशादभीष्टं वरं हरात्प्राप स रावणोऽपि।
यत्कौतुकाद्गोपकुलस्य मध्ये बभूव कृष्णोऽपि स गोपरूपः॥ ६०॥

घनभुवि विचरंस्तृणोदकार्थी क्षततनुरुग्रशिलीमुखप्रहारैः।
पशुरपि वितरत्यसून् यदर्थं कथमिव न स्तुतिपात्रमत्र गीतम्॥ ६१॥

वाचं यः सरसप्रसन्नमधुरामौदार्यलेखोज्ज्वलां
नानालङ्करणप्रपञ्चरुचिरां कान्तां मनोहारिणीम्।
गेयं सद्गमकादिभिः परिचितं कर्तुं प्रगल्भश्च य-
स्तं प्राहुर्जनरञ्जनैकचतुरं[1] वाग्गेयकारं बुधाः॥ ६२॥

सोमेश्वरदेवस्यैतौ।

१ चतुरा क ख च

प्रियविरहविषादस्यौषधं योषितानां
विविधविधुरचिन्ताकृतविश्रान्तिहेतुः ।
अयममृततरङ्गः कर्णयोः केन सृष्टो
मधुररसनिधानं निःस्वनः पञ्चमस्य ॥ ६३ ॥

अयं हि प्रथमो रागः समस्तजनरञ्जने ।
यस्य नास्ति द्वितीयोऽपि स कथं पञ्चमो भवेत् ॥ ६४ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्यैतौ ।

स्थानं प्राप्यादधानं प्रकटितगमकं मन्द्रतारव्यवस्थं
निर्ह्रादिन्या विपञ्च्या मिलितमलिरुतेनेव तन्त्रीस्वनेन ।
एते दन्तान्तरालस्थिततृणकवलच्छेदशब्दं नियम्य
व्याजिह्माङ्गाः कुरङ्गाः स्फुटललितपदं गीतमाकर्णयन्ति ॥ ६५ ॥

श्रीहर्षस्य ।

नाट्यम् ।

जीमूतस्तनितैर्विशंकिभिर्मयूरैरुद्ग्रीवैरनुरसितस्य पुष्करस्य ।
निर्ह्रादिन्युपहृतमध्यमस्वरोत्था मायूरी मदयति गर्जना मनांसि ॥ ६६ ॥

कालिदासस्य ।

व्यक्तिर्व्यञ्जनधातुना दशविधेनाप्यत्र लब्धाऽमुना
विस्पष्टो धृतमध्यलम्बितपरिच्छिन्नस्त्रिधाऽयं लयः ।
गोपुच्छप्रमुखाः क्रमेण यतयस्तिस्रोऽपि सम्पादिता-
स्तत्त्वौघानुगताश्च नाट्यविधयः सम्यक्त्रयो दर्शिताः ॥ ६७ ॥

श्रीहर्षस्य ।

नादव्राद्धिक्षयज्ञश्च ग्रहमोक्षेऽप्यलक्षितः ।
न्यासोपन्यासताल[ज्ञ]स्तलकोणप्रहारवित् ॥ ६८ ॥

अङ्गदोषपरित्यक्तश्चतुर्मार्गकृतश्रमः ।
ज्ञाता कुलकवाद्यस्य रञ्जको वादकः स्मृतः ॥ ६९ ॥

१ ध्वनिरत्र क ख च

यथावह्लादनाद्धर्मः कीर्तिः सिद्धिर्भवेज्जयः।
मनसः परितुष्टिश्च भुक्तिर्मुक्तिरपि ध्रुवम् ॥ ७० ॥

सोमेश्वरस्य।

नृत्यम्।

इन्द्राभ्यर्थनया पूर्वं भरताय चतुर्मुखः।
प्रमोदाय महेन्द्रस्य नाट्यं समुपदिष्टवान् ॥ ७१ ॥

तस्यैव।

देवानामिदमामनन्ति कवयः कान्तं क्रतुं चाक्षुषं
रुद्रेणेदमुमाहृतव्यतिकरे स्वाङ्गे विभक्तं द्विधा।
त्रैगुण्योद्भवमत्र लोकचरितं नानारसं दृश्यते
नाट्यं भिन्नरुचेर्जनस्य भवति ह्येकं समाराधनम् ॥ ७२ ॥

अङ्गैरन्तर्निहितवचनैः सूचितः सम्यगर्थः
पादन्यासो लयमनुगतस्तन्मयत्वं रसेषु।
शाखायोनिर्मृदुरभिनयः षड्विकल्पोऽनुवृत्तो
भावो भावे दधति विषयान् रागबन्धः स एव ॥ ७३ ॥

वामे सन्धिस्तिमितवलयं न्यस्य हस्तं नितम्बे
कृत्वा श्यामाविटपसदृशं स्रस्तमुक्तं द्वितीयम्।
पादाङ्गुल्या लुलितकुसुमे कुट्टिमे पातिताक्षं
नृत्तादस्याः स्थितमतितरां कान्तमृज्वायताक्षम् ॥ ७४ ॥

कालिदासस्यैते।

सारङ्गीसन्नताङ्ग्या जगदपि त्रिजितं ताण्डवोत्ताण्डिताङ्ग्या
भ्रूभङ्गैः रागसङ्गैर्धनुरनुकुरुते सज्यमेषा स्मरस्य।
आस्तामास्तां न चैतद्धतब्रत किमिय लासिका बाहुभङ्गै-
रुत्साहोज्जृम्भमाणा हृतमधिहृदयं खण्डखण्डं करोति ॥ ७५ ॥

वामनागस्य।

---

१ क्षयम् क ग च २ वे क, ख च

वात्स्यायन[स्य] ।

त्यागी नृपः सुभग इत्युपलभ्यमानः
कल्यः कलासु सुकृती दृढभक्तिराढ्यः ।
स्त्रीणां मतो नववयाः शुचिरिङ्गितज्ञः
क्रीडारतश्च मधुरश्च महार्हवेषः ॥ ७६ ॥

असाध्यायाः सुखं सिद्धिः सिद्धायाश्चानुरञ्जनम् ।
रक्तायाश्च रतिः सम्यक् कामशास्त्रप्रयोजनम् ॥ ७७ ॥

जातिस्वभावगुणदेशजधर्मचेष्टाभावेङ्गितेषु विकलो रतितन्त्वमूढः ।
लब्ध्वाऽपि हि स्खलति यौवनमङ्गनानां किं नालिकेरफलमवाप्य कपिः करोति ७८

आन्ध्री प्रीतिनिबन्धनैकनिपुणा लाटी विदग्धप्रिया
कर्णाटी सुरतोपचारचतुरा नारी शुचिश्रोलिका ।
आभीरी पुरुषायितप्रियरता लज्जान्विता गूर्जरी
काश्मीरी रतिलालसा निधुवने धृष्टा महाराष्ट्रकी ॥ ७९ ॥

पुष्पदन्तस्य ।

अङ्गुष्ठे पदगुल्फजानुजघने नाभौ च वक्षःस्थले
कक्षे कण्ठकपोलदन्तवसने नेत्रालिके मूर्धनि ।
शुक्लाशुक्लविभागतो मृगदृशामङ्गेष्वनङ्गस्थिति-
रूर्ध्वाधोगमनेन वामपदगा पक्षद्वये वर्तिनी[२] ॥ ८० ॥

श्यामा कफप्रकृतिका वडवा मृगी वा
गन्धर्वयक्षरजनीचरसत्त्विका वा ।
बालाऽथवाऽभिनवयौवनभूषिताङ्गी
सा भामिनी भवमुदां परमं रहस्यम् ॥ ८१ ॥

विलसदमलदीपे पुष्पदामावकीर्णे
प्रसृतसुरभिधूपे धाम्नि कामी सुवेषः ।
सह सहचरवर्गैर्वामपार्श्वे निवेश्य
स्त्रियमुपहितभूषा भावयेन्नर्मगोष्ठीम् ॥ ८२ ॥

१ लब्धो क ख च २ लक्षयेत क पाठभेद

अध्वक्लान्ततनुर्नवज्वरवती नृत्यश्लथाङ्गी तथा
मासैकप्रसवा दधाति सुरते षण्मासगर्भाऽसुखम्।
विख्याता विरहस्य सङ्गमविधौ क्रुद्धप्रसन्ने ऋतु–
स्नाने नूतनसङ्गमे मधुमदे रागास्पदं योषितः ॥ ८३ ॥

दारिद्र्या[द्]सहिष्णुतामलिनताकार्पण्यभावाज्ञता–
पारुष्यैरतिनिष्ठुरात्प्रणयतो भूपानिरोधादपि।
मिथ्यादोषविशङ्कनादतिशयाद्योगाद्वियोगात्तथा
कार्कश्याद्वपुषो व्रजन्ति सततं वैराग्यमुच्चैः स्त्रियः ॥ ८४ ॥

स्वातन्त्र्यं पितृमन्दिरे च वसतिर्यात्रोत्सवे सङ्गति–
र्गोष्ठी पूरुषसन्निधावनियमो वासो विदेशे तथा।
संसर्गः सह पुंश्चलीभिरसकृद्वृत्तेर्निजायाः क्षतिः
पत्युर्वार्धकमीप्सितं प्रवसनं नाशस्य हेतुः स्त्रियाः ८५ ॥

कोक्कोकस्य।

रूपान्वितं करणवेदिनमल्परोषं सत्याभिधायिनमनिष्ठुरमिष्टगन्धम्।
स्त्रीगुह्यरक्षणपरं सुरतेऽनुकूलं जन्मान्तरेष्वपि नरं प्रमदाः स्मरन्ति ॥ ८६ ॥

वल्लभस्य।

नरः कलासु कुशलो वाचालश्चाटुकारकः।
असंस्तुतोऽपि नारीणां चित्तमाश्वेव विन्दति ॥ ८७ ॥

कामयन्ते विरज्यन्ते रञ्जयन्ते त्यजन्ति च।
कर्षयन्त्यपि सर्वार्थान् ज्ञायन्ते केन योषितः ॥ ८८ ॥

वत्सः प्रस्नवणे मेध्यः श्वा मृगग्रहणे शुचिः।
स्त्रीमुखं रतिसम्पर्के शकुनिः फलपातने ॥ ८९ ॥

नातः परतरं किंचिदस्ति रागस्य वर्धनम्।
नखदन्तक्षतोत्थानां कर्म[णां] गतयो यथा ॥ ९० ॥

शास्त्राणां विषयस्तावद्यावन्मन्दरसा नराः।
रतिचक्रे प्रवृत्ते तु नैव शास्त्रं न च क्रमः ॥ ९१ ॥

१ दि क ख च २ णो क ख च

कृत्याकृत्यविहीनं तु युक्तायुक्तविवर्जितम् ।
वाच्यावाच्यविनिर्मुक्तं संभोगं निस्रपश्चरेत् ॥ ९२ ॥

वात्स्यायनस्यैते ।

ज्योतिषम् ।

अप्रदीपा यथा रात्रिरनादित्यं यथा नभः ।
तथाऽसांवत्सरो राजा भ्रमत्यन्ध इवाध्वनि ॥ ९३ ॥

न तत्सहस्रं करिणां वाजिनां वा चतुर्गुणम् ।
करोति देशकालज्ञो यदेको दैवचिन्तकः ॥ ९४ ॥

समाः षष्टिर्द्विघ्ना मनुजकरिणां पञ्च च निशाः
हयानां द्वात्रिंशत् खरकरभयोः पञ्च च कृतिः ।
विरूपा सैवायुर्वृषमहिषयोर्द्वादश शुनः
स्मृतं छागादीनां दशकसहिताः षट् च परमम् ॥ ९५ ॥

वराहमिहिरस्यैते ।

प्रासादकूपसरसीषु सहस्रमेक-
मायुर्युगं पुरवरेषु महत्सु विद्यात् ।
ग्रामेषु चायुतमुदीरितमुत्तमेषु
वृक्षेषु पञ्च च शतान्यपि कीर्तितानि ॥ ९६ ॥

म्लेच्छा हि यवनास्तेषु सम्यक्शास्त्रमिति स्थितम् ।
ऋषिवत्तेऽपि पूज्यन्ते किं पुनर्दैवविज्जनः ॥ ९७ ॥

किंचित्सन्ध्यामतिक्रम्य किंचिदुद्भिन्नतारकम् ।
विजयो नाम योगोऽयं सर्वकार्यार्थसिद्धिदः ॥ ९८ ॥

रवौ गगनमध्यस्थे मुहूर्तेऽभिजिदाह्वये ।
भिनत्ति सकलान्दोषाश्चक्रमादाय केशवः ॥ ९९ ॥

वल्लभस्यैते ।

शकुनम् ।

दधिमधुघृतलाजपुष्पाक्षतोदुम्बराश्वत्थमुक्तामणिच्छत्र-
दूर्वाङ्कुरादर्शकन्याध्वजस्यन्दनाष्टापदाश्च नृपाः ।

श्रीतरुर्भद्रपीठानिसस्यानिमत्स्याहयाहंसचापाङ्कुशःकेसरीदक्षिणा
वर्तशङ्खाब्जसिद्धार्थकाः।
रोचना स्वस्तिकस्तोरणं कीचका वेणवो वारवधूः
सिक्तगन्धो गजस्तोयलम्बाम्बुदः पूर्णकुम्भोऽद्रिरिन्दुः।
फलान्यार्द्रमासं सितं चामरं गौस्सवत्साङ्गना
पुत्रिणी मानुषं वर्धमानं सहस्रं नराणां प्रयुक्तानि यानानि
धन्वन्तरिर्वामनो ब्राह्मणो भूमिरभ्युद्धता।
सिद्धमन्नं वराहश्च तोयोत्थितस्त्रिणयनमधुसूदनस्कन्दपद्मा-
सना लोकपालाः सुराः खंदिशोऽग्निःसरांसि स्रवन्त्यः समुद्रः
सुखो मारुतो ज्योतिषं धर्मशास्त्राणि तीर्थानि धर्मकामश्रिता वाल-
खिल्यादयो वेदिना सन्निधिः कौस्तुभं काञ्चनं माणिभद्रः सुमेरुः
प्रियङ्गुप्रदीपौ वचामोदकादितिरुन्धतिसावित्र्युमाकाशगङ्गा-
शचीदेवसेना स्वधाशान्तिलक्ष्मीसरस्वत्युपर्युक्षमस्वस्तिशब्दावषट्-
कार ओंकारपुण्याहधर्मक्रियाचेत्यष्टोत्तरं मङ्गलाना शतम्।
दर्शनात् स्पर्शनात् कीर्तनाच्चाशुभानि व्यपोह्यार्थसिद्धिं दिश-
न्त्युत्तमाः॥ १००॥

वाग्भटात्।

कार्पासौषधकृष्णधान्यलवणक्लीबास्थितैलं वसा-
पङ्काङ्गारगुडाहिवर्मशकृतः क्लेशायसव्याधिताः।
वान्तोन्मत्तजटेन्धनानि च तृणक्षुत्क्षामतक्रादयो
मुण्ड्यभ्यक्तविमुक्तकेशपलिताः काषायिणश्चाशुभाः॥ १०१॥

वराहमिहिरस्य।

सामुद्रिकम्।

अङ्गानि धीपटुत्वं शक्तिर्दशनाः शनैर्विशीर्यन्ते।
निखिलेन्द्रियाणि येषां चिरायुषस्ते नरा ज्ञेयाः॥ १०२॥

विभवसहं द्विरपत्यं जनलाभः प्रभुत्वमव्याजम्।
वयांसि भवन्ति प्रथमे प्रायः स्वल्पायुषां पुंसाम्॥ १०३॥

अतिकृष्णेष्वतिगौरेष्वतिपीनेष्वतिकृशेषु मनुजेषु।
अतिदीर्घेष्वतिलघुषु प्रायेण न विद्यतेऽपत्यम्॥ १०४॥

यदन्तुरो विमूर्खो रोमचितो वा यदल्पायुः ।
यन्मेदुरस्सदाढ्यस्तदद्भुत जृम्भते भुवने ॥ १०५ ॥

वृद्धियुतो यद्दीर्घो ह्रस्वो यज्जायते मूर्खः ।
पिङ्गः शुचिः सुशीलः काणाक्षो यत्तदाश्चर्यम् ॥ १०६ ॥

चपलः स्थूलो रूक्षः पेरुषो घनमांसलः शिरानिचितः ।
स पुमान् वैतरणाख्यः समुद्रमपि शोषयत्यखिलम् ॥ १०७ ॥

यस्य शरीरं पुष्टिं गृह्णात्यन्येन येन केनापि ।
स नरो दुन्दुभिकाख्यः कलयति कल्याणवैकल्यम् ॥ १०८ ॥

शुभलक्षणमप्येकं बाह्यं न विलोक्यते स्फुटं यस्य ।
अथ दृश्यते पुनः श्रीस्तस्य तदस्ति ध्रुवं[चान्तः] ॥ १०९ ॥

वैक्रानुगतं रूपं रूपानुगतं नृणा भवति चित्तम् ।
चित्तानुगतं सत्त्वं सत्त्वानुगता गुणाः प्रायः ॥ ११० ॥

दुर्लभराजस्यैते ।

श्रान्तस्य यानमशनं च बुभुक्षितस्य
पानं तृषार्तपथिकस्य भयेषु रक्षा ।
एतानि यस्य पुरुषस्य भवन्ति काले
धन्यं वदन्ति खलु तं नरलक्षणज्ञाः ॥ १११ ॥

वराहमिहिरस्य ।

स्वकीयवंशस्थशरीरभाजनं (?) वशीकरोत्युक्तिगुणैः सभाजनम् ।
दयाक्षमासत्यसम[त्वद्व्युतो] जनेषु पूज्य स नरो न रोगभाक् ॥ ११२ ॥

यो रुणद्धि सततं [हृ]दि वेगान् क्रोधलोभमदनप्रभृतीनाम् ।
प्रेत्य चेह च हि तस्य समीपं स्वागतैव सकला गुणसम्पत् ॥ ११३ ॥

लब्धमर्थमपि यः परित्यजेद्दुर्लभं प्रति च यः प्रयत्नवान् ।
मन्दबुद्धिनियतश्च यः पुमांस्तस्य रेणुरचिता रथोद्धता ॥ ११४ ॥

श्रीवैद्यभानुपाण्डितस्य ।

---

१ कु क ख च २ पु क ख च ३ पै क ख च ४ वक्रा क ख च ५ परिगत क पाठभेद ।
६ य क ख च

नित्य हिताहारविहारसेवी समीक्ष्यकारी विषयेष्वसक्तः ।
दाता समः सत्यपरः क्षमावानाप्तोपसेवी च भवन्त्यरोगः ॥ ११५ ॥

अर्थेष्वलभ्येष्वकृतप्रयत्नं कृतादरं नित्यमुपायवत्सु ।
जितेन्द्रियं नानु[त]पन्ति रोगास्तत्कालयुक्तं यदि ना(चा?)स्ति दैवम् ॥११६॥

वाग्भटस्यैतौ ।

अकालमृत्युं परिहृत्य जीवितं ददाति यो देहसुखं च देहिनाम् ।
न तेन धात्रास्ति समः कुतोऽधिको न जीविताद्दानमिहातिरिच्यते ॥११७॥

यथेक्षुहेतोः सलिलं प्रसेचितं तृणानि वल्लीरपि तन्निपिञ्चति ।
तथा क्रिया धर्मनिमित्तमार्जिता सुखार्थलाभेऽपि न धर्महापिका ॥ ११८ ॥

करणादस्यैतौ ।

अशीतेनाम्भसा स्नानं पयःपानं नवाः स्त्रियः ।
एतद्वो मानवाः पथ्यं स्निग्धमुष्णं च भोजनम् ॥ ११९ ॥

अश्विनीकुमारयोः ।

आयुर्घृते गुडे रोगा नित्य मृत्युर्विदाहिषु ।
आरोग्यं कटुतिक्तेषु बलं माषे पयस्सु च ॥ १२० ॥

आत्रेयस्य ।

किं शोधनेन वमनेन च भेषजेन
किं वा रसायनविनिर्मितोपचारैः ।
स्वातन्त्र्यमेकमपहाय नरस्य नाधिं
व्याधिं निहन्ति जगतस्त्रितयेऽपि किंचित् ॥ १२१ ॥

सुरम्या यामिन्यः शशधरसुधाधौतककुभः
स्रजो नानाकाराः परिमलमिलन्मत्तमधुपाः ।
प्रभूत ताम्बूलं रतिसमयसज्जा प्रियतमा
निरातङ्कं चेतो यदि वद किमन्यद्भपयति ॥ १२२ ॥

१ च अ. पाठभेद

श्रुतचारितसमृद्धे कर्मदक्षे दयालौ
भिषजि निरनुबन्धं देहरक्षां निवेश्य।
भवति विपुलतेजःस्वास्थ्यकीर्तिप्रभावः
स्वकुशलफलभोगी भूमिपालश्चिरायुः ॥ १२३ ॥

वल्लभदेवस्यैतौ।

अथ भोजनम्।

पयःस्मिता मण्डकमण्डनाम्बरा वदानन्नेन्दुः पृथुलड्डुकस्तनी।
पदं रुचेर्भोज्यभुजां भुजिक्रिया प्रिया बभूवोज्ज्वलकूरहारिणी ॥ १२४ ॥

यदादिहेतुः सुरभिः समुद्भवे भवेद्यदाज्य सुरभि ध्रुव ततः।
वधूभिरेभ्यः प्रवितीर्य पायसं रसौघकुल्यातटसैकतीकृतम् ॥ १२५ ॥

यदप्यपीता वसुधालयैस्सुधा तदप्यदः स्वादु ततोऽनुमीयते।
अपि क्रतूपर्बुधदग्धगन्धिने स्पृहा यदस्मै दधते सुधान्धसः ॥ १२६ ॥

घृतप्लुते भोजनभाजने पुरः स्फुरत्पुरान्निप्रतिविम्बिताकृतेः।
युवा निधायोरसि लड्डुकद्वयं नखैर्लिलेखाथ ममर्द निर्दयम् ॥ १२७ ॥

अमीभिराकण्ठमभोजि तद्गृहे तुषारधारामृदितेव शर्करा।
हयद्विपद्धष्क्रयणीपयस्सुतं सुधाह्रदात्पङ्कमिवोद्धृत दधि ॥ १२८ ॥

त्वया विधातर्यदकारि चामृतं कृतं च यज्जीवनमम्बु साधु तत्।
वृथेदमारम्भि तु सर्वतोमुखस्तथोचितः कर्तुमिदंपिबस्तव ॥ १२९ ॥

षडेते हर्षपण्डितस्य।

भुञ्जीत क्षितिपाधिपो नृपवरैः सौधेषु रत्नोपलैः
स्निग्धेषु प्रतिविम्बतुल्यघटनैर्बिम्बैः स्वकीयैर्वृतः।
दिक्पालैरिव पङ्क्तिभुक्तिरसिकैरासेव्यमानोऽङ्गना–
पाणिप्रेरितचारुचामरचयाक्रान्तश्रमप्रक्रमः ॥ १३० ॥

भोजनं देहि राजेन्द्र शाकसूपघृतान्वितम्।
माहिषं च शरच्चन्द्रचन्द्रिकाधवलं दधि ॥ १३१ ॥

परमारजगद्देवस्य।

१ सिद्धे. २ कूल ३ मम् क पाठभेदाः

कामं प्रदीपयति रूपमभिव्यनक्ति
सौभाग्यमावहति वक्त्रसुगन्धितां च।
ऊर्जां करोति कफजांश्च निहन्ति रोगा-
स्ताम्बूलमेकमपरान् स्वगुणान् करोति ॥ १३२ ॥

युक्तेन चूर्णेन करोति रागं रागक्षयं पूगफलातिरिक्तम्।
चूर्णाधिकं वक्त्रविगन्धिकारि पत्राधिकं साधु करोति गन्धम् ॥ १३३ ॥

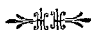
वराहमिहिरस्य।

प्रत्युषसि भोजनान्ते यतीनां सङ्गमे रतेर्विरमे।
राजनि विदुषा संसदि ताम्बूलं नास्ति यः स पशुः ॥ १३४ ॥

ताम्बूल कटुतिक्तमुष्णमधुरं क्षारं कषायान्वितं
वातघ्नं कफनाशनं कृमिहरं दुर्गन्धनिर्णाशकम्।
स्त्रीसभापणभूषणं रुचिकर शोकस्य विच्छेदकं
ताम्बूलस्य सखे त्रयोदश गुणाः स्वर्गेऽपि ते दुर्लभाः ॥ १३५ ॥

पर्णाग्रं पर्णपृष्ठं च चूर्णपत्रं तथैव च।
रात्रौ खदिरताम्बूलं हरेरपि हरेच्छ्रियम् ॥ १३६ ॥

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सर्वपदार्थवर्णनम् ॥

नीतिपद्धतिः (११०)

योद्धा युवा रक्षितमन्त्रतन्त्रैः सत्वेन संवर्मितचित्तवृत्तिः ।
देशं वलं कालमवेक्ष्य कर्ता तस्येन्द्रवज्राहतिरप्यपार्था ॥ १ ॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य ।

श्रेयः प्रसूते विपदो रुणाद्धि यशांसि दुग्धे मलिनं प्रमार्ष्टि ।
संस्कारशौचेन परं पुनीते शुद्धा हि बुद्धिः किल कामधेनुः ॥ २ ॥

राजशेखरस्य ।

नातिनीचैर्न चाप्युच्चैर्भवितव्यं फलार्थिभिः ।
स्तोकं नत्वा पिबन्नम्भः कुम्भः प्राप्नोति पूर्णताम् ॥ ३ ॥

मा स्म सन्धिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु विग्रहम् ।
आख्याते यदि शृण्वन्ति भूपास्तेनैव पण्डिताः ॥ ४ ॥

लक्ष्मीधरस्यैतौ ।

आत्मनाशाय नोन्नत्यै छिद्रेण परिपूर्णता ।
भूयो भूयो घटीपात्रं निमज्जत्किं न पश्यसि ॥ ५ ॥

जोयिकस्य ।

वरं दारिद्र्यमन्यायप्रभवाद्विभवादपि ।
कृशताऽभिमता देहे पीनता तु न दोषतः ॥ ६ ॥

भास्करस्य ।

विरुद्धैरपि वस्तव्यं साधुभिर्धर्मदर्शिभिः ।
न हि दोषाश्च साधूनामसता च गुणैस्समाः ॥ ७ ॥

असत्यां च(त्यात्म?) गुणे शस्त्रं हस्ताभ्यां विनिवार्यते ।
एषाऽपि न गतिः क्षेम्या न चान्या विद्यते क्वचित् ॥ ८ ॥

बहूनामल्पसाराणां समवायो हि दारुणः ।
तृणैरावेष्ट्यते रज्जुर्यया नागोऽपि बध्यते ॥ ९ ॥

---

१ बद्धायुधो २ त्व ३ मपेक्ष्य ४ पाठभेदः ५ दोषा अपिहि नाप्नुवन्तीति सुभाषितावल्यां पाठः

बहूनामप्यमित्राणां य इच्छेत्कर्तुमप्रियम् ।
आत्मा तेन गुणैर्योज्यस्तत्तेषां महदप्रियम् ॥ १० ॥

प्रियं ब्रूयादकृपणः शूरः स्यादविकत्थनः ।
दाता नापात्रवर्षी स्यात् प्रगल्भः स्यादनिष्ठुरः ॥ ११ ॥

चरेद्धर्मानकपटो मुञ्चेत् स्नेहमनातुरः ।
अनृशंसश्चरेदर्थांश्चरेत्काममनुद्धतः ॥ १२ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

चित्तरत्नमसंक्लिष्टमान्तरं धनमुच्यते ।
यस्य तद्दूषितं दोषैस्तस्य सर्वा विपत्तयः ॥ १३ ॥

रविगुप्तस्य ।

यदृच्छासिद्धिषु प्रेम गुरुपूजास्वनादरः ।
व्याधिद्वयमिदं लक्ष्म्याः क्षितौ ख्यातमनौषधम् ॥ १४ ॥

सुहृद्भिराप्तैरसकृत्परीक्षितं स्वयं च बुद्ध्या परिचिन्तितात्ययम् ।
करोति कार्यं खलु यः स बुद्धिमान् स एव लक्ष्म्या यशसश्च भाजनम् ॥१५॥

भर्तृमेण्ठस्यैतौ ।

सति पुण्यप्रकर्षेऽपि श्रीनिबन्धः समुद्यमः ।
किं वणिग्विपणिक्षिप्ता हन्त्यजीर्णं हरीतकी ॥ १६ ॥

कस्यापि ।

लज्जेव मधुमत्तस्य कदर्यस्येव धर्मधीः ।
अवलिप्तस्य विद्येव नश्यति श्रीः प्रमादिनः ॥ १७ ॥

आपद्यपि दुरन्तायां नैव गन्तव्यमक्रमे ।
राहुरप्यक्रमेणैव पिबन्नप्यमृतं मृतः ॥ १८ ॥

क्षेमेन्द्रस्यैतौ ।

अभिद्रोहेण भूतानामर्जयन् गत्वरीः श्रियः ।
उदन्वानिव सिन्धूनामापदामेति पात्रताम् ॥ १९ ॥

भारवेः ।

सम्पदा सुस्थितंमन्यो भवति स्वल्पयाऽपि यः ।
कृतकृत्यो विधिर्मन्ये न वर्धयति तस्य ताम् ॥ २० ॥ माघस्य ।

---

१. मनादरम क पाठभेद

नयान्तरेण साध्येऽर्थे दण्डं नारभते सुधीः ।
सरज्जुकुम्भस्तोयार्थी कूपे झम्पां करोति कः ॥ २१ ॥

आपदस्सन्ति महतां महतामेव सम्पदः ।
इतरेषां मनुष्याणां नापदो न च सम्पदः ॥ २२ ॥

कयोरप्येतौ ।

पतति[1] व्यसने दैवाद्दारुणे दारुणात्मनि ।
संवर्मयति वज्रेण धैर्यं हि महतां मनः ॥ २३ ॥

अरिषड्वर्ग एवायमस्यास्तात पदानि षट् ।
तेषामेकमपि च्छिन्दन् खंजयेद्भ्रमरी श्रियम् ॥ २४ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

ज्वलति चलितेन्धनोऽग्निर्विप्रकृतः पन्नगः फणां कुरुते ।
प्रायः स्वं महिमानं क्षोभात् प्रतिपद्यते जन्तुः ॥ २५ ॥

कालिदासस्य ।

आलस्यात् सुसहायोऽपि न गच्छत्युदयं जनः ।
हस्ताग्रास्फालितो भूमौ तोयार्द्र इव कन्दुकः ॥ २६ ॥

हरिभट्टस्य ।

द्रविणस्य नापराधस्तिष्ठति[न]चिरं यदल्पसत्त्वेषु ।
न हि सलिलस्य स दोषो विगल[ति] यद्विगुणपात्रस्थम् ॥ २७ ॥

रत्नाकरस्य ।

अप्रतिकृत्यात्मानं सहसाऽनर्थेषु न प्रवर्तेत ।
शिरसि धृतेऽमृतकिरणे विषमयसद्विषमनेत्रो[ऽपि] ॥ २८ ॥

निजवर्गोऽप्यतिवृद्धिं गमितः कालात् प्रभावमपहरति ।
हिमकाले हिमधाम्नो धाम तिरोदधति तुहिनानि ॥ २९ ॥

दुर्गतिरपि रचिताञ्जलिरुपसर्पति को न दृष्टसामर्थ्यम् ।
अहिपतिराभरणमभूत् कण्ठाहितकालकूटस्य ॥ ३० ॥

---

१. पतिने क पाठभेद

क्लेशस्याङ्गमदत्वा सुखमिह हि सुखानि नोपलभ्यन्ते ।
मधुभिन्मथनायस्तैराश्लिष्यति बाहुभिर्लक्ष्मीम् ॥ ३१ ॥

अलमप्रियाण्युदित्वा रुचिरार्थाः किमिह न स्थिता वाचः ।
अमृत[मिति]वचसि सत्यपि विषमिति हि किमुच्यते वारि ॥ ३२ ॥

सुकृतं धनस्य बीजं व्यवसायः सलिलमिह वृतिर्नीतिः ।
फलमुपनीय नराणां [कृत्वा] स्वमपैति काले [न] ॥ ३३ ॥

यत्पतनकर्महेतुस्तद्भुवि सलिले च तिष्ठति गुरुत्वम् ।
अन्विष्यते गुणार्थिभिरभ्युन्नतिसाधनं गरिमा ॥ ३४ ॥

सप्तैते वल्लभदेवस्य ।

क्वचिदपि वस्तुविशेषे दोषोऽपि गुणेन तुल्यतामेति ।
खण्डनमेव हि मण्डनमधरदले भवति रमणीनाम् ॥ ३५ ॥

कार्यगतेर्वैचित्र्यान्नीचोऽपि क्वचिदलं न जातु महान् ।
कांस्येनैवादर्शः क्रियते राज्ञामपि न हेम्ना ॥ ३६ ॥

रविगुप्तस्यैतौ ।

गुणवानस्मि विदेशः क इव ममेत्येष दुरभिमानलवः ।
अञ्जनमक्ष्णि विराजति विन्यस्तं न पुनरधरमणौ ॥ ३७ ॥

स्तब्धप्रकृतिर्लोके बहुमानमुपैति नातिशयनम्रः ।
स्फुटमत्रोदाहरणं पयोधराः कुवलयाक्षीणाम् ॥ ३८ ॥

प्रकाशवर्षस्यैतौ ।

रिक्ताः कर्मणि पटवस्तृप्तास्त्वलसा भवन्ति ये भृत्याः ।
तेषां जलौकसामिवं पूर्णानां रिक्तता कार्या ॥ ३९ ॥

अर्गटस्य ।

आलस्यं स्त्रीसेवा सरोगता जन्मभूमिवात्सल्यम् ।
सन्तोषो भीरुत्वं षड् व्याघाता महत्त्वस्य ॥ ४० ॥

---

१. निष्ठि क, ख च २ मपि क ख, च ३ त्यक्त्वाखमु क ख च, ४ त्राता क, ख, च ५ मपि क, ख च,

अन्तःकरणशून्योऽपि तृणपूलकपूरुषः ।
सत्कृतः क्षेत्रपतिना समर्थो मृगवारणे ॥ ४१ ॥

उपस्थिते विप्लव एव पुंसां सारेतरत्वं ह्यनुमीयतेऽन्तः ।
अवाति वायौ न हि तूलराशेर्गिरेश्च कश्चित् प्रतिभाति भेदः ॥ ४२ ॥

सामोपायनयप्रपञ्चपटवः प्रायेण ये भीरवः
शूराणां व्यवसाय एव हि परं संसिद्धये कारणम् ।
विष्फूर्जद्विकटाटवीगजघटाकुम्भैकसंचूर्णन-
व्यापारैकरसस्य सन्ति विजये सिंहस्य के मन्त्रिणः ॥ ४३ ॥

व्यसनैरेवाघ्राताः शृण्वन्ति वचांसि पापमित्राणाम् ।
उद्भूतारिष्टानामपथ्यमेवाधिकं स्वदते ॥ ४४ ॥

काकः काञ्चनपञ्जरे विनिहितः पद्माकरे कौशिकः
श्राद्धे श्वा विनियोजितो हुतवहे हव्यः पलाण्डुः कृतः ।
सर्वं तेन कृतं किमत्र बहुना मद्यं महाशान्तये
येनाज्ञानवता महीयसि पदे नीचः समारोपितः ॥ ४५ ॥

द्वारे रुद्धमुपेक्षते कथमपि प्राप्तं चिरान्नेक्षते
विज्ञप्तो गजमीलितानि कुरुते स्वल्पेऽपराधे दमः ।
निर्यातस्य करोति दोषगणनां तद्विद्विषामग्रतः
स स्वामी यदि सेव्यते पितृवने किं नः पिशाचैः कृतम् ॥ ४६ ॥

केषामप्येते ।

संग्रहं नाकुलीनस्य सर्पस्येव करोति यः ।
स एव श्लाघ्यते मन्त्री सम्यग्गारुडिको यथा ॥ ४७ ॥

विक्रमभट्टस्य ।

सुलभाः पुरुषा राजन् सततं प्रियवादिनः ।
अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥ ४८ ॥

श्रीयशोवर्मदेवस्य ।

---

१ मस्तके ग

शमव्यायामाभ्या प्रतिविहिततन्त्रस्य नृपतेः
परं प्रत्यावापः फलति कृतसेकस्तरुरिव ।
बहुव्याजं राज्यं न सुकरमराजप्रणिधिभि-
र्दुराराधा लक्ष्मीरनवहितचित्तं छलयति ॥ ४९ ॥

राजशेखरस्य ।

जाने ज्वालाजटालेभ्यः कटाहेभ्यः पिबन्ति ते ।
तैलं तृष्णातरलिताः कुनृपो यैर्निषेवितः ॥ ५० ॥

सेव्यन्ते क्षितिजाः क्षुद्रा यदेतत्कूपलङ्घनम् ।
प्रकोपो निधनं येषां स्मितमात्रं त्वनुग्रहः ॥ ५१ ॥

तिष्ठन्ति विभवेष्वेव राज्ञां धूर्ताः प्रियंवदाः ।
व्यसनानिलपातेषु तूलवद्यान्ति ते दिशः ॥ ५२ ॥

यैरेव पात्यते मुग्धः स्वामी दुर्जनसङ्कटे ।
जडोऽयमिति तैरेव दूरस्थैरुपहस्यते ॥ ५३ ॥

क्षेमेन्द्रस्यैते ।

विद्वेष्टि भक्तसङ्घातं न व्यंजनमपेक्षते ।
मांसं परिहरत्येव मन्दः परिण[तिं]विना ॥ ५४ ॥

कस्यापि ।

अह्नि भास्करमिच्छन्ति रात्रावमृततेजसम् ।
अह्नि रात्रौ च राजानमिच्छन्ति गुणिनं प्रजाः ॥ ५५ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

स्वेच्छया कुरुते स्वामी यत्किञ्चन यतस्ततः ।
तच्च प्रतिचिकीर्षन्तो दुःखं जीवन्ति मन्त्रिणः ॥ ५६ ॥

अर्थिता विभवस्त्यागः स्वातन्त्र्यमुचितज्ञता ।
इति पञ्चगुणोपेतमाश्रयेदाश्रयं नरः ॥ ५७ ॥

कयोरप्येतौ ।

आपत्स्वेव हि महतः शक्तिरभिव्यज्यते न सम्पत्सु।
अगरोस्तदा न गन्धः प्रागस्ति यथाऽग्निपतितस्य ॥ ५८ ॥

वल्लभदेवस्य।

चतुस्समुद्रीपरिखे नृपाणामन्तःपुरे वासितकीर्तिदारे।
दानं दया सूनृतमातिथेयी चतुष्टयी रक्षणसौविदल्लाः ॥ ५९ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य।

बहिः सर्वाकारप्रगुणरमणीयं व्यवहरन्
पराभ्यूहस्थानान्यपि तनुतराणि स्थगयति।
जनं विद्वानेकः सकलमतिसन्धाय कपटै-
स्तटस्थः स्वानर्थान् घटयति च मौनं च भजति ॥ ६० ॥

भवभूतेः।

अप्राज्ञेन च कातरेण च गुणः स्याद् सानुरागेण कः
प्रज्ञाविक्रमशालिनोऽपि हि भवेत् किं भक्तिहीनात्फलम्।
प्रज्ञाविक्रमभक्तयस्समुदिता येषां गुणा भूतये
ते भृत्या नृपतेः कलत्रमपरे सम्पत्सु चापत्सु च ॥ ६१ ॥

ऐश्वर्यादनपेतमीश्वरमयं लोकोऽर्थतः सेवते
तं गच्छन्त्यनु ये विपत्तिषु पुनस्ते तत्प्रतिष्ठाशया।
भर्तुर्ये प्रलयेऽपि पूर्वसुकृतासङ्गेन निस्सङ्गया
भक्त्या कार्यधुरं वहन्ति बहवस्ते दुर्लभास्त्वादृशाः ॥ ६२ ॥

मुहुर्लक्ष्योद्भेदा मुहुरधिगता भावगहना
मुहुस्संपूर्णाङ्गी मुहुरतिकृशा कार्यवशतः।
मुहुर्नश्यद्बीजा मुहुरपि बहिः प्रापितफला-
प्यहो चित्राकारा नियतिरिव नीतिर्नयविदः ॥ ६३ ॥

विशाखदत्तस्यैते।

शूराणां नयशास्त्रसारविदुषामन्यैरभेद्यात्मनां
धीराणामुपधाविशुद्धमनसा सद्बुद्धिना मन्त्रिणाम् ।
बुद्ध्या यः प्रविचार्य मन्त्रमवनीनाथः करोत्यादरात्
सिद्ध्यत्यस्य समीहितं किमपि तद्वस्तु त्रिलोक्यामपि ॥ ६४ ॥

कस्यापि ।

अविज्ञानाद्राज्ञो भवति मतिहीनः परिजन-
स्ततस्तत्प्राधान्याद्व्रजति न समीपे बुधजनः ।
बुधैस्त्यक्ते राज्ये भवति हि न नीतिर्गुणवती
विनष्टायां नीतौ सनृपमवशं नश्यति कुलम् ॥ ६५ ॥

कस्यापि ।

नालस्यप्रसरो जडेष्वपि कृतावासस्य कोशे रुचि-
र्दण्डे कर्कशता मुखे च मृदुता मित्रे महान् प्रश्रयः ।
आमूलं गुणसंहतिव्यसनिता द्वेषश्च दोषाकरे
यस्यैषा स्थितिरम्बुजस्य वसतिर्युक्तैव तत्र श्रियः ॥ ६६ ॥

जयवर्धनस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नीतिपद्धतिः ॥

विद्यापद्धतिः (१११)

अर्धाङ्गुलपरीणाहजिह्वाग्रायासभीरवः ।
सर्वाङ्गक्लेशजननमबुधाः कर्म कुर्वते ॥ १ ॥

हलायुधस्य ।

विद्यां प्राप्य कृत येन विद्वेपकलुष मनः ।
तेनात्मा हन्त मूर्खेण स्नात्वा पांसूत्करैर्वृतः ॥ २ ॥

रसायनी जराजीर्णश्चिररोगी च यो भिषक् ।
धातुवादी दरिद्रश्च किं तया ह्यस्य विद्यया ॥ ३ ॥

स्पृहणीया सती तावद्विद्या सन्तोषशालिनी ।
यावन्न पार्थिवास्थानपण्यस्थाने प्रसारिता ॥ ४ ॥

शीलं परहितासक्तिरनुत्सेकः क्षमा धृतिः ।
अलोभश्चेति विद्यायाः परिपाकोज्ज्वलं फलम् ॥ ५ ॥

क्षेमेन्द्रस्यैते ।

दत्तं समस्तमपि तिष्ठति यत्तथैव
ज्ञातिर्न यद्विभजते ह्रियते न चौरैः ।
जन्मान्तरेऽपि यदुपैति नरेण सार्धं
विद्याधनं यदि तदस्ति धनैः किमन्यैः ॥ ६ ॥

नानुद्योगवता न चाप्रवसता मानं न चालम्बता
नालस्योपहतेन नान्यमनसा नाचार्यविद्वेषिणा ।
[नं] भ्रूभङ्गविलाससुस्मितमुखीं सीमन्तिनीं ध्यायता
लोके ख्यातिकरः सतामभिमतो विद्यागुणो लभ्यते ॥ ७ ॥

कयोरप्येतौ ।

१ स्ति. ह. पाठभेद २ च क ख च ३ स क ख च

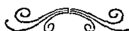
वरं शरावहस्तस्य चण्डालागारवीथिषु ।
भिक्षार्थमटनं राम न मौर्ख्यहतजीवितम् ॥ ८ ॥

वासिष्ठरामायणात ॥

शीलं नैव बिभर्ति कीर्तिममलां धत्ते न धर्मे धियं
मात्सर्येण मनीषिणां प्रतनुते पारुष्यदोषं गिरा ।
तर्कोक्त्या परलोककर्म नयति प्रायेण सन्दिग्धतां
यस्तस्याफलशास्त्रपाठनपटोर्मूढस्य किं विद्यया ॥ ९ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विद्यापद्धतिः ॥

दैवपद्धतिः (११२)

अम्भोधिः स्थलतां स्थलं जलधितां धूलीलवः शैलतां
मेरुर्मृत्कणतां तृणं कुलिशतां वज्रं तृणक्षीवताम् ।
वह्निः शीतलतां हिमं दहनतामायाति यस्येच्छया
लीलादुर्ललिताद्भुतव्यसनिने तस्मै नमः कर्मणे ॥ १ ॥

यत्सेव्यो विकलः कलाशतविदां नालोकयत्याननं
यन्मौर्ख्येण मनीषिणा विहसता न स्तोत्रमाकर्ण्यते ।
यच्च स्वास्थ्यमपथ्यभोजनजुषां यत्संपदः पापिनां
तत्सर्वं पुरुषार्थपाटनपटोर्धातुर्विलासायितम् ॥ २ ॥

माण्डव्यस्तपसि स्थितः किल मुनिः शूलेऽर्पितश्चोरवत्
कापट्यात् स च चक्रिचोरनृपतिः सर्वं गतः कीर्त्यते(?) ।
चण्डालत्वमवाप दैवविहितं देवोऽपि धर्मः स्वयं
वन्ध्यं सर्वविपर्ययेण कुरुते दैवी गतिः पौरुषम् ॥ ३ ॥

लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातसहजः सूनुः सुधाम्भोनिधे-
र्दैवेन प्रणयप्रसादविधिना मूर्ध्ना धृतः शंभुना ।
अद्याप्युज्झति नैव दैवविहितं क्षैण्यं क्षपावल्लभः
केनान्येन विलङ्घ्यते विधिगतिः पाषाणलेखासखी ॥ ४ ॥

ग्रीवाभरणतां लेभे कालकूटः पिनाकिनः ।
कण्ठोच्छित्त्यै सुधा राहोर्भवितव्यतयाऽभवत् ॥ ५ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

धनिषु मुधा किमु धावत तूष्णीमाध्वं न साध्विदं चलितम् ।
विधिलिखिताक्षरमालं फलति कपालं न भूपालः ॥ ६ ॥

नश्यति जनाद्भुजङ्गो विद्रवति जनोऽपि दूरतरमुरगात् ।
पश्य विधेस्तात्पर्यं येन तयोरपि च सङ्गमं कुरुते ॥ ७ ॥

वल्लभदेवस्यैतौ ।

---

१ चरि क पाठभेद ।

द्वीपादन्यस्मादपि मत्स्ये(ध्या?)दपि जलनिधेर्दिशोऽप्यन्तात् ।
आनीय झटिति घटयति विधिरभिमतमभिमुखीभूतः ॥ ८ ॥

श्रीहर्षस्य ।

देशाद्देशान्तरं यातु पापपुण्यमयः पुमान् ।
पुन[स्तत्र] प्रतीक्षन्ते सम्पदो विपदोऽपि च ॥ ९ ॥

प्रल्हादनस्य ।

करोतु नाम नीतिज्ञो व्यवसायमुदारधीः ।
फलं पुनस्तदेवास्य यद्विधेर्मनसि स्थितम् ॥ १० ॥

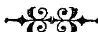
भगवतो व्यासस्य ।

यन्मनोरथशतैरगोचरो यत्स्पृशन्ति न गिरः कवेरपि ।
स्वप्नवृत्तिरपि यत्र दुर्लभा लीलयैव विदधाति तद्विधिः ॥ ११ ॥

अलङ्कारश्शङ्खकरनरकपालं परिजनो
विशीर्णाङ्गो भृङ्गी वसु च वृष एको बहुवयाः ।
अवस्थेयं स्थाणोरपि भवति सर्वामरगुरो-
र्विधौ वक्रे मूर्ध्नि स्थितवति वयं के पुनरमी ॥ १२ ॥

कयोरप्येतौ ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दैवपद्धतिः[1] ॥

---

१. श्रीं च, क. ख च.

पुरुषकारपद्धतिः (११३)

दलन्त्युदितचेतसां रिपुतमस्समूहास्समं
भवन्त्यपि च यद्वशादनिशमर्थसार्थोदयाः ।
तमद्भुतपराक्रमं क्रमनमत्कुलक्ष्माधरं
जगज्जितरसोर्जितं पुरुषकारमेव स्तुमः ॥ १ ॥

शान्तिस्वस्त्ययनेन शाम्यति नृणां यत्सर्वमौत्पातिकं
यत्पथ्याशनमाशु रोगनिचयानुन्मूलयत्युत्कटान् ।
सद्यः सिद्धरसायनेन पुरुषस्तारुण्यमाप्नोति यत्
तेनार्थः पुरुषार्थ एव जगतामेकातपत्रायते ॥ २ ॥

आत्मा जन्म(यत्न?)शतैर्धनार्जनधिया मिथ्या किमायास्यते
पङ्गोः श्रीर्गृहमेति लङ्घितभुवो दैवेच्छया निर्धनाः ।
इत्येताः पुरुषार्थमूलहतयः कैश्चित्समुत्सारिता
मुग्धानामलसोक्तयः प्रतिपदं कुर्वन्ति चित्तभ्रमम् ॥ ३ ॥

पाण्डित्यं यदि नाम दैवविहितं तत्किं वृथाऽध्यापनै-
रायुश्चेन्निहितं विधातृलिखितं तत् किं प्रयत्नाशनैः ।
राज्यं चेद्विधिनिर्मितं तदनिशं किं मन्त्रतन्त्रोद्यमै-
र्धाता चेत्सुगतिप्रदस्तदफलैः किं तीर्थसार्थभ्रमैः ॥ ४ ॥

वदन्त्यविदितोत्साहं दैवं दैवं सदैव ये ।
तेषां विनष्टचेष्टानां दूरे धर्मार्थसम्पदः ॥ ५ ॥

हत्वा नन्दं स्वजनसहितं सप्तभिर्वासरैर्य-
श्चाणक्येन प्रततमतिना चन्द्रगुप्तोऽभिषिक्तः ।
आश्चर्येण प्रसृतयशसा कीर्त्यमानेन शास्त्रं
तेन न्यस्ता किमपि वदतो दैववादस्य मुद्रा ॥ ६ ॥

---

१ तेनमा २ शान्त्या क पाठभेद ३ न्ति क ख ।

हठोद्दलननिश्चलैः कठिनकण्ठपीठोद्धृतैः
स्रवद्रुधिरसर्पिषा परिहुतैर्मुखश्रीफलैः।
श्रियं हुतहुताशनः किल दशाननः प्राप्तवान्
न पौरुषधृति विना भवति वाञ्छिताप्तिः क्वचित् ॥ ७ ॥

क्षेमेन्द्रस्यैते।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां पुरुषकारपद्धतिः॥

साहसपद्धतिः (११४)

उपशोभैव सहायासिसिद्धिर्वीरस्य साहसे वसति।
दलयति कुलानि करिणां किल हरिणपरिग्रहः सिंहः ॥ १ ॥

नित्यानि नश्वरीभिर्लभ्यन्ते निर्मलानि मलिनाभिः।
तनुभिर्यशांसि धीरैरवसरतुलिताभिरतुलानि ॥ २ ॥

वल्लभदेवस्यैतौ।

साहसी भवति यः पुमान् क्षितौ तस्य दैववशतः श्रियो न चेत्।
संभवन्ति विपुलास्तथाऽप्यहो किं नु कीर्तिरमला विहन्यते ॥ ३ ॥

स्वर्गस्तस्य गृहाङ्गणत्यहिपुरं भूमीगृहत्यम्बुदा
उल्लोचन्ति जग[न्निवासति]शिरोगेहन्ति धात्रीभृतः।
द्वीपानि प्रघणन्ति वारिनिधयः क्रीडातटाकन्त्यहो
यस्य स्यादसमानपौरुषनिधेर्लोकोत्तरं साहसम् ॥ ४ ॥

पृथ्वी तावदियं समुद्रपरिखा तावन्निरालम्बनं
व्योमैतन्ननु तावदेव विषमः पातालयात्रागमः।
दत्त्वा मूर्ध्नि पदं समुद्यमभिदो दैवस्य कीर्तिप्रियैः
वीरैर्यावदहो न संशयतुलामारोप्यते जीवितम् ॥ ५ ॥

केषामप्येते।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां साहसपद्धतिः ॥

---

१ न्ति वासित रु ख ग घ त

श्रीवर्णनपद्धतिः (११५)

तावच्छीतमृदुस्पर्शः परे स्वे च जने जनः ।
वात्ययेव हिम यावन्न श्रिया परुषीकृतः ॥ १ ॥

श्रीमानजननिन्द्यश्च शूरश्चाप्यविकत्थनः ।
समदृष्टिः प्रभुश्चेति दुर्लभाः पुरुषास्त्रयः ॥ २ ॥

वासिष्ठरामायणादेतौ ।

श्रीपरिचयाज्जडा अपि भवन्त्यभिज्ञा विदग्धचरितानाम् ।
उपदिशति कामिनीनां यौवनमद एव ललितानि ॥ ३ ॥

काकतालीययोगेन यदनात्मवति क्षणम् ।
करोति प्रणयं लक्ष्मीस्तदस्यास्त्रीत्वचापलम् ॥ ४ ॥

रविगुप्तस्यैतौ ।

कृष्णः क्रीडितवान् गोभिरिति गोतुल्यबुद्धिषु ।
पक्षपातवती लक्ष्मीरहो देवी पतिव्रता ॥ ५ ॥

श्रीः सपत्नीमिव द्वेष्टि दृष्टिं सत्पथदर्शिनीम् ।
तां विना यत्र तत्रैव पतन्त्यन्धा इवेश्वराः ॥ ६ ॥

अयं प्रभुरयं भृत्य इति या जगतः स्थितिः ।
फलं विजयते तत्र श्रीप्रसादाप्रसादयोः ॥ ७ ॥

सर्वासामपि देवीना प्रध्ये श्रीर्देवदेवता ।
यां विना न भवन्त्येव तासां पूजादिकाः क्रियाः ॥ ८ ॥

सर्वासामेव नारीणां मध्ये श्रीः सुभगा खलु ।
स्पृहयन्ति महान्तोऽपि यां स्वेच्छाचारिणीमपि ॥ ९ ॥

प्राणेभ्यो न प्रियं वस्तु जगतीत्यनृतं खलु ।
लक्ष्मीकृते यतः प्राणान् गणयन्ति तृणं नराः ॥ १० ॥

निर्दयत्वमहङ्कारस्तृष्णा कार्कश्यभाषणम् ।
नीचपात्रप्रियत्वं च पञ्च श्रीसहचारिणः ॥ ११ ॥

लक्ष्मीर्निर्लक्षणस्येति युक्तमुक्तं न सूरिभिः ।
लक्ष्मीसमागमादन्यल्लक्षणं स्यात् परं हि किम् ॥ १२ ॥

हेमसूरेरेते ।

लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातसुरभे धन्वन्तरे पुत्रकाः
सोमाश्वामृतकालकूटमदिरे ऐरावत श्रूयताम् ।
गच्छन्त्या प्रसभं खलाननुदिनं साधूंस्त्यजन्त्याऽनया
दग्धोऽहं वडवानलेन न तथा लक्ष्म्या दुहित्रा यथा ॥ १३ ॥

आलस्यं स्थिरतामुपैति भजते चापल्यमुद्योगितां
मूर्खत्वं मितभाषितां वितनुते मौग्ध्यं भवेदार्जवम् ।
पात्रापात्रविचारमात्रविरहो गच्छत्युदारात्मतां
मातर्लक्ष्मि तव प्रसादवशतो दोषा अपि स्युर्गुणाः ॥ १४ ॥

पद्मानामिव साऽऽसनांशगुण(णि ?)ता या संश्रयार्हा श्रियः
सा श्रीर्भद्रगजेन्द्रमूर्तिरिव या दानेन विभ्राजते ।
दानं तन्नवचन्द्रवद्यदनिशं मानेन संवर्धते
मानोऽसौ तृणवन्न यः परिचयम्लानः शनैः शुष्यति ॥ १५ ॥

लक्ष्मीः सर्पति नीचमर्णवपयस्सङ्गादिवाम्भोजिनी–
संसर्गादिव कण्टकाकुलपदा न क्वापि धत्ते पदम् ।
चैतन्यं विषसन्निधेरिव नृणामुच्चाटयत्यञ्जसा
धर्मादाननियोजनेन गुणिभिर्ग्राह्यं तदस्याः फलम् ॥ १६ ॥

कोपस्तेज इति स्थितिर्ग्रहमिति क्रीडेति दुश्चेष्टितं
माया च व्यवहारकौशलमिति स्वच्छत्वमित्यज्ञता ।
दौर्जन्यं स्फुटवादितेति धनिनामग्रे बुधैर्यद्दशा–
दोषोऽपि व्यपदिश्यते गुणतया तस्यै नमोऽस्तु श्रियै ॥ १७ ॥

केषामप्येते ।

तीक्ष्णादुद्विजते मृदौ परिभवत्रासान्न सन्तिष्ठते
मूर्खं द्वेष्टि न गच्छति प्रणयितामत्यन्तविद्वत्स्वपि ।
शूरेभ्योऽभ्यधिकं बिभेत्युपहसत्येकान्तभीरूनहो
श्रीर्लब्धप्रसरेव वेशवनिता दुःखोपचर्या भृशम् ॥ १८ ॥

विशाखदेवस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां श्रीवर्णनपद्धतिः ॥

दानपद्धतिः (११६)

भित्त्वाऽपि भूमिमधिरोहति रत्नराशि-
राकाशतोऽपि नमदम्बुधराः स्रवन्ति ।
वाञ्छाफलं फलति वाञ्छितकाल एव
कालप्रधानगुणरत्नधनस्य दाता ॥ १ ॥

चन्द्रगोमिनः ।

मेरोर्मूर्ध्नि रथेन मार्गपतितान् रत्नोपलान् खण्डयन्
कुर्वन् जर्जरितोर्मि सप्तचरणैराकाशगङ्गाजलम् ।
यज्ज्योतींष्यभिभूय भाति तमसामुच्छित्तये भास्कर-
स्तत्राप्याह मनस्समाधिविहितं दानं निमित्तं मुनिः ॥ २ ॥

भगदत्तभास्करस्य ।

गौरवं प्राप्यते दानान्नतु वित्तस्य संग्रहात् ।
स्थितिरुच्चैः पयोदानां पयोधीनामधः पुनः ॥ ३ ॥

दातुरुन्नतचित्तस्य गुणयुक्तस्य चार्थिनः ।
दुर्लभः खलु संयोगः सद्बीजक्षेत्रयोरिव ॥ ४ ॥

सङ्गतः श्रेयसां पारं स एको भुवि जीवति ।
प्रणतः पूरिताशेषु भवत्यर्थी च योऽर्थिषु ॥ ५ ॥

तेजस्व्यपि विना दानं वैरिभिः परिभूयते।
नीयतेऽस्तं दिनान्तेन तिग्मांशुः सङ्कुचत्करः॥ ६॥

औ[दार्य]मेकमेकत्र गुणानां राशिरेकतः।
वि[फलस्तु]गुणग्राम औ[दार्य]परिवर्जितः॥ ७॥

गतासोरुपरि क्षिप्तमम्भः कुम्भशतं वृथा।
तृषामूर्च्छितचित्तस्य चुलुकोऽप्यमृतायते॥ ८॥

प्रत्याख्यानमपि श्रेयः श्रेयोऽनुनयपेशलम्।
न तु दानमसत्कारपारुष्यमलिनीकृतम्॥ ९॥

केषामप्येते।

प्रियः प्रजानां दातैव न पुनर्द्रविणेश्वरः।
आगच्छन् वाञ्छ्यते लोकैर्वारिदो न तु वारिधिः॥ १०॥

प्रह्लादनस्य।

जीवति स जीवलोके यस्य गृहाद्यान्ति नार्थिनो विमुखाः।
भृतकवदितरजनोऽसौ दिवसान् पूरयति कालस्य॥ ११॥

पश्यति यदि वितथमधः परभागो ददत एव भुवनेषु।
वर्षन्तस्तरणेरपि तेजस्तिरयन्ति जीमूताः॥ १२॥

बल्लभदेवस्यैतौ।

किं रत्नोज्ज्वलमौलिना यदि शिरः सत्सु प्रणामानतं
कर्पूरक्रमुकादिभिः किममलं सत्यं मुखाब्जे यदि।
किं हारेण च चन्दनेन हृदये तत्त्वं यदि भ्राजते
किं कान्तैर्मणिकङ्कणैर्यदि सदा दानोदकार्द्रः करः॥ १३॥

क्षेमेन्द्रस्य।

शूरैः किं क्रियते स्फुरन्ति पशवः सिंहादयोऽप्युत्कटा
विद्वांसः शुकशारिका इव पठन्त्याशु श्रुतं यत्किल।
ध्यानाधीनसमाधिरुद्धमरुतः स्वार्थस्थिरो योगिन-
स्त्यागं(गी?) नित्यपरोपकारसुकृतः प्राप्यः क्व कल्पद्रुमः॥ १४॥

१. नित्य क, ख, च २. पय त्व क, ख च, ३ नित्य, क ख च

शूराः सन्ति सहस्रशः सुचरितैः पूर्णं जगत् पण्डितैः
सङ्ख्या नास्ति कलाविदां बहुतरैः क्रान्ता वनान्तश्रियः ।
त्यक्तुं यः कुलवित्तमुन्नतमतिः शक्नोति जीवाधिकं
सोऽस्मिन् भूमिविभूषणं शुभमतिर्भव्यो भवेद्दुर्लभः ॥ १५ ॥

दानं यत्प्रथमोपकारिषु ननु न्यासः स एवार्प्यते
दाने याचनमौल्यमेव दधते तत्किं न भोगाश्रयात् ।
पात्रे यत्फलविस्तरप्रियतया तद्वार्धुषिक्यं न किं
तद्दानं यदुपेत्य निष्प्रणयिनि क्षीणे जने दीयते ॥ १६ ॥

केषामप्येते ।

पूर्वजन्मसुकृतव्ययलब्धाः सम्पदो विपद एव विमृष्टाः ।
पात्रपाणिकमलार्पणमासां तासु शान्तिकविधिः परिदृष्टः ॥ १७ ॥

याचमानजनमानसवृत्तेः पूरणाय बत जन्म न यस्य ।
तेन भूमिरतिभारवतीयं न द्रुमैर्न गिरिभिर्न समुद्रैः ॥ १८ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्यैतौ ।

आर्तदुः[ख्यं] परित्राणदु[र्गतां]दि यथाक्रमम् ।
पात्रमाहुर्दयालूनामलाभे गुणवानिति ॥ १९ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

इति श्रीभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दानपद्धतिः ।

---

१ खि क ख, च २ दुर्गीला क ख च

कुलस्त्रीपद्धतिः (११७)

प्रोषितायाः प्रयान्त्यस्तं प्रजा धर्मो यशस्सुखम् ।
निवृत्ताया निवर्तन्ते अह्नीवघ्नन् (?) कुलाङ्गनाः ॥ १ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

आभोगभूषणवती कुचकुम्भसम्प-
दन्तर्विकारमधुराणि विलोकितानि ।
अङ्गान्यनङ्गपिशुनानि कुलाङ्गनानां
धीरात्मनामपि मनः परितापयन्ति ॥ २ ॥

लज्जावशावनतमन्थरदृष्टिपातं
यैश्चुम्बितं कुलवधूवदनारविन्दम् ।
तेषामनेकपुरुषव्रणिताधरेषु
सक्तिः कथं भवतु वेश्यवधूमुखेषु ॥ ३ ॥

नातः परं कुलमतः परतो न शीलं
नातः परं च करणस्य पदं मृगाक्ष्याः ।
यद्बाष्पबिन्दुरपराधवतोऽपि पत्यु-
रुत्सङ्गितेन चरणेन तयाऽपनिन्ये ॥ ४ ॥

चतुर्थेऽह्नि स्नातां त्रिदिनैर्विरहापाण्डुरमुखी
रजोमुक्तां तन्वीं विशदशना स्वच्छवदनाम् ।
हरिद्राह्रीवेरप्रचुरपटुगन्धप्रणयिनी
मदन्यः को भुङ्क्ते च्युतकुसुमशेषामिव लताम् ॥ ५ ॥

केषामप्येते ।

स्वस्थानस्थितमार्जितोपकरणं प्रोन्मृष्टभूदर्पणं
बन्धुस्निग्धगुणज्ञविश्रमपदं पूजापरं यद्गृहम् ।
भर्तुः कर्मकरी[दिवा] सुरभिता सर्वाङ्गभूषा निशि
प्रेमार्द्रा प्रियवादिनी कुलवधूर्धन्यैः सती लभ्यते ॥ ६ ॥

---

१ कनानि क पाठभेद २ त्र्यहाविरहपाण्डूकृत ग ३ अधिकचपलस्वच्छनयनाम् ग

नानान्ना वहु साधिता रसवती देवाग्निकार्योचितः
संभारो रचितो विशुद्धवसने कालोचिते योजिते ।
स्नानं नाथ विधीयतामतिथयः सीदन्ति नान्या त्वरा
यन्यं बोधयते शनैरिति पतिं मध्याह्नसुप्तं सती ॥ ७ ॥

दीपकस्यैतौ ।

अद्वैतं सुखदुःखयोरनुगतं सर्वास्ववस्थासु यो
विश्रामो हृदयस्य यत्र रजसा यस्मिन्नहार्यो रसः ।
कालेनावरणात्ययात्परिणते यत्स्नेहसारे स्थितं
भद्रं तस्य सुमानुपस्य कथमप्येकं हि तत्प्राप्यते ॥ ८ ॥

भवभूतेः ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कुलस्त्रीपद्धतिः ॥

कुलवधूवृत्तम् (११८)

शुश्रूषस्व गुरून्कुरु प्रियसखीवृत्तिं सपत्नीजने
भर्तुर्विप्रकृताऽपि रोषणतया मा स्म प्रतीपं गमः ।
भूयिष्ठं भव दक्षिणा परिजने भाग्येष्वनुत्सेकिनी
यान्त्येवं गृहिणीपदं युवतयो वामाः कुलस्याधयः ॥ १ ॥

कालिदासस्य ।

हेलामात्रविमूर्च्छितत्रिभुवनाः कर्णाञ्चलोत्तंसिता-
स्तारुण्यस्य मदस्य च प्रणिधयो लज्जार्धसङ्कोचिताः ।
तीक्ष्णा हीरकसूचयो मुनिमनोमाणिक्यवेधोद्धताः
कल्पन्तां प्रमदाय वः कुलवधूलीलाकटाक्षच्छटाः ॥ २ ॥

भट्टवामननागस्य ।

निर्व्याजं दयिते ननान्दृषु नता श्वश्रूषु भक्ता भव
स्निग्धा बन्धुषु वत्सला परिजने स्मेरा सपत्नीष्वपि।
पत्युर्मित्रजने सनर्मवचना खिन्ना च तद्वैरिषु
स्त्रीणां संवननं नतभ्रु तदिदं वीतौषधं भर्तृषु ॥ ३ ॥

अभ्युत्थानमुपागते गृहपतौ तद्भाषणे नम्रता
तत्पादार्पितदृष्टिरासनविधिस्तस्योपचर्या स्वयम्।
सुप्ते तत्र शयीत तत्प्रथमतो जह्याच्च शय्यामपि
प्राच्यैः पुत्रि निवेदितः कुलवधूसिद्धान्तधर्माश्र(श)यः ॥ ४ ॥

राजशेखरस्यैतौ।

भक्तिः प्रेयसि संश्रितेषु करुणा श्वश्रूषु नम्रं शिरः
प्रीतिर्ज्ञातिषु गौरवं गुरुजने क्षान्तिः कृतागस्यपि।
आम्नातः कुलयोषितां व्रतविधिः सोऽयं विधेयो पुन-
र्मद्भर्तुर्दयिता इति प्रियसखीबुद्धिः सपत्नीष्वपि ॥ ५ ॥

बिल्हणस्य।

यद्देवेभ्यो यच्च पित्रादिकेभ्यः कुर्याद्भर्ताऽभ्यर्चनं सत्क्रियातः।
तस्यार्धं वै सा फलं नान्यचित्ता नारी भुङ्क्ते भर्तृशुश्रूषयैव ॥ ६ ॥

मार्कण्डेयपुराणात्।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कुलवधूवृत्तपद्धतिः ॥

---

१ य क पाठभेद

अपत्यपद्धतिः (११९)

इन्दोः कलाकलापेन पङ्क्तिक्रमनिवेशिना ।
सर्वदुःखापनोदाय बालकानां कृता भुजाः ॥ १ ॥

लोकान्तरसुखं पुण्यं तपोदानसमुद्भवम् ।
सन्ततिः शुद्धवंश्या हि परत्रेह च शर्मणे ॥ २ ॥

कालिदासस्य ।

किं तेन जातमात्रेण मातुर्यौवनहारिणा ।
आरोहति न यः स्वस्य वंशस्याग्रे ध्वजो यथा ॥ ३ ॥

अन्तःकरणतत्वस्य दम्पत्योः स्नेहसंश्रयात् ।
आनन्दग्रन्थिरेकोऽयमपत्यमिति बध्यते ॥ ४ ॥

आलक्ष्य दन्तमुकुलाननिमित्तहासै-
रव्यक्तवर्णरचनावचनप्रवृत्तीन् ।
अङ्काश्रयप्रणयिनस्तनयान् वहन्तो
धन्यास्तदङ्गरजसा मलिनीभवन्ति ॥ ५ ॥

एते भवभूतेः ।

संपदि यस्य न हर्षो विपदि विषादो रणे [प्ये] धीरत्वम् ।
तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी सुतं विरलम् ॥ ६ ॥
पुत्रास्पद कृतमिति तेत्कर्मणि योजयेन्न दुष्पुत्रम् ।
हवनविधौ हव्यभुजस्तिलं प्रशंसन्ति न तु तैलम् ॥ ७ ॥

वल्लभदेवस्य ।

अम्बायाश्च पितुश्च सद्गुणगणो यस्मिन्नभिव्यज्यते
तस्मिन् स्वप्रतिबिम्बितेव निखिला सैवाकृतिः सा द्युतिः ।
सा वाणी विनयस्स एव सहजः पुण्यानुभावस्स च
श्लाघायाः सदनं सुखस्य वसतिस्तेनैव पुत्री पिता ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

१ च क ख च वि क पाठभेद. २ स, क पाठभेद

आयातो भवतः पितेति सहसा मातुर्निशम्योदितं
धूलीधूसरितो विहाय शिशुभिः क्रीडारसं सुद्रुतम् ।
दूरात् स्मेरमुखः प्रसार्य ललितं बाहुद्वयं बालको
नाधन्यस्य पुरः समेति परया प्रीत्या रणद्घर्घरम् ॥ ९ ॥

[भट्टोत्कटस्य ? ।]

रागस्यास्पदमित्यवैमि न हि मे ध्वंशीति न प्रत्ययः
कृत्याकृत्यविचारणासु विमुखं को वा न वेत्ति क्षितौ ।
इत्थं निन्द्यमपीदमिन्द्रियवशं प्रीत्यै भवेद्यौवनं
भक्त्या याति यदित्थमेव पितरौ शुश्रूषमाणस्य मे ॥ १० ॥

तिष्ठन् भाति पितुः पुरो भुवि यथा सिंहासने किं तथा
यत्संवाहयतः सुखं हि चरणौ तातस्य किं राज्यके ।
किं भुक्ते भुवनत्रये धृतिरसौ भुक्तोज्झिते या गुरो–
रायासः खलु राज्यमुज्झितगुरोस्तन्नास्ति कश्चिद्गुणः ॥ ११ ॥

श्रीहर्षस्यैतौ ।

संसारे यदुदेति किञ्चन फलं तत्कृच्छ्रसाध्यं नृणां
किं त्वेतत्सुखसाध्यमस्ति युगलं सम्यग्यदि ज्ञायते ।
यल्लक्ष्मीसमुपार्जनं पुलकिनां रक्तस्य रञ्जायतां
त(य ?)त्कान्तारतिनिस्तरङ्गमनसामुत्पद्यते नन्दनः ॥ १२ ॥

मदनस्य ।

छिद्राणि स्खलता पदानि दधता धात्रीकरालम्बिना
स्वभ्यस्तं पुनरेव जानुगमनं निश्शङ्कमातन्वता ।
उद्भिन्नामलदन्तकुड्मलमुखेनाव्यक्तवाग्वादिना
या प्रीतिः स्वसुतेन चेतसि सखे वक्तुं न सा पार्यते ॥ १३ ॥

भट्टार्दनस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां पुत्रपद्धतिः ॥

---

१ परे क ख च २ खोखटस्य क ख च

मित्रपद्धतिः (१२०)

उपनमितं पुण्यचयैः सपूर्णं रक्षितं च यत्नेन ।
संपदि विपदि त्राणं भवति निधानं च मित्रं च ॥ १ ॥

कस्यापि ।

किमिह कपालकमण्डलुवल्कलसितरक्तपटजटापटलैः ।
व्रतमिदमुज्ज्वलमनसां प्रतिपन्ना[र्थस्य] निर्वहणम् ॥ २ ॥

वल्लभदेवस्य ।

तस्य पुरः कथनीयं दुःखं दुःखान्वितेन पुरुषेण ।
यो वा शमयति दुःखं यो वा परितप्यते तेन ॥ ३ ॥

स्वामिनि गुणान्तरज्ञे गुणवति भृत्ये सुवर्तिनि कलत्रे ।
मित्रे चानुपचर्ये निवेद्य दुःख सुखी भवति ॥ ४ ॥

द्वेषयति प्रतिवचनैरादरमुपदर्शयन् खलीकुरुते ।
उत्कर्षयंश्च लघयति मूर्खसुहृत् सर्वदा वर्ज्यः ॥ ५ ॥

अहिते प्रतिषेधश्च हिते चानुप्रवर्तनम् ।
व्यसने चापरित्यागस्त्रिविधं मित्रलक्षणम् ॥ ६ ॥

केषामप्येते ।

दर्शितानि कलत्राणि गृहे भुक्तमशङ्कितम् ।
कथितानि रहस्यानि सौहार्दं किमतःपरम् ॥ ७ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

शोकारातिभयत्राणं प्रीतिविस्रम्भभाजनम् ।
केन रत्नमिदं सृष्टं मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥ ८ ॥

१ सुनत्त व, २, र्ति क ख नास्ति च

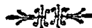
माधुर्यादतिशैत्यतः शुचितया सन्तापशान्त्या तृषः
स्थाने मित्रमिदं परं[1] पय इति क्षीरस्य नीरस्य च।
तत्राप्यर्णसि वर्णना स्फुरति मे यत्सङ्गतौ वर्धते
क्षीरं येन पुरैव चास्य सुहृदः क्वाथे स्वयं क्षीयते ॥ ९ ॥

कयोरप्येतौ।

कोऽपि क्वापि कुतोऽपि कस्यचिदहोचेतस्यकस्माज्जनः
केनापि प्रविशत्युदुम्बरफलप्राणिक्रमेण क्रमात्।
एतस्मिन्नपि पाटिते विघटिते विस्फोटिते त्रोटिते
निष्पिष्टे परिगालिते विदालिते निर्यात्यसौ वा न वा ॥ १० ॥

माहिलस्य।

इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां मित्रपद्धतिः।

1 पय ख.

गुणपद्धतिः (१२१)

गुणेषु यत्नः क्रियतां किमाटोपैः प्रयोजनम् ।
विक्रीयन्ते न घण्टाभिर्गावः क्षीरविवर्जिताः ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

पङ्कान्वयमपि सरसिजमारोहति नीलकण्ठमूर्धानम् ।
पश्यत गुणमहिमानं चरणादपि मृज्यते पङ्कः ॥ २ ॥

वल्लभदेवस्य ।

स्वल्पेनैव हि कश्चिद्गुणेन जगति प्रसिद्धिमुपयाति ।
एकेन करेण गजः करी न सूर्यः सहस्रेण ॥ ३ ॥

प्रकाशवर्षस्य ।

गुणे कुर्वादरं भ्रातन वित्तेषु कदाचन ।
सुलभं गुणिनां वित्तं दुर्लभा धनिनां गुणाः ॥ ४ ॥

गुणेषु यत्नसाध्येषु यत्ने चात्मनि संस्थिते ।
परोऽपि गुणिनां धुर्य इति जीवन् सहेत कः ॥ ५ ॥

निर्मलानां कुतो रन्ध्रं कदाचिदपि जायते ।
विधीयते गुणैरेव तच्च मुक्तामणेरिव ॥ ६ ॥

गुणेष्वनादरं भ्रातर्भूरिश्रीरपि मा कृथाः ।
गुणच्छेदात् स पूर्णोऽपि घटः कूपे पतत्यधः ॥ ७ ॥

गुणयुक्तोऽप्यधो याति रिक्तः कूपघटो यथा ।
निर्गुणोऽप्ययम्भृतः पश्य जनैः शिरसि धार्यते ॥ ८ ॥

ये केचिद्गुणरेणुरूपितधियो धन्याः सुखं शेरते
ते विज्ञातपरिश्रमाः शिशुभिरप्यज्ञातलिप्यक्षरैः ।
अस्माकं तु करस्थितामलकवल्लोकत्रयं पश्यता-
मेभिर्दग्धगुणैर्घुणैरिव तनुः शंभोस्त(स?)मुत्कीर्यते ॥ ९ ॥

सपूर्णोऽपि गुणोच्छेदात् क पाठभेद

को जानाति गुणान् परेषु निहिता[न् जानातु] को वक्ति तान्
वक्तुं व्यक्तमभून् कथञ्चिदथवा को नाम नासूयति ।
नैवासूयति कश्चिदेव यदि वा जायेत कस्तादृशो
यस्तै[र्हृ]ष्यति सोऽस्ति चेत् कथमसौ मर्त्येष्वहो गण्यते ॥ १० ॥

कालिन्द्या दलितेन्द्रनीलशकलश्यामां[भ]सोऽन्तर्जले
मग्नस्याञ्जनपुञ्जमेचकनिभस्याहेः कुतोऽन्वेषणम् ।
ताराभाः फणचक्रवालमणयो न स्युर्यदि द्योतिनो
यैरेवोन्नतिमाप्नुवन्ति गुणिनस्तैरेव यान्त्यापदम् ॥ ११ ॥

पङ्काच्चामरसं शशाङ्क उदधेरिन्दीवरं गोमयात्
काष्ठादग्निरहेः फणादपि मणिर्गोपित्ततो रोचना ।
कौशेयं कृमितः सुवर्णमुपलाद्दूर्वाऽपि गोरोमतः
प्राकाश्यं स्वगुणोदयेन गुणिनो गच्छन्ति नो जन्मना ॥ १२ ॥

ये काकिणीमपि महा[पँण]हिण्डमान-
रण्डाकरण्डशरणा न गुणा लभन्ते ।
ते तन्तुकोविदकुविन्दकरारविन्द-
मैत्रीमवाप्य नृपतीनपि लोभयन्ति ॥ १३ ॥

केषामप्येते ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां गुणपद्धतिः ॥

१ नादाति, क ख च. २ हृ क ख च ३ फणि, क ख च.

कलापद्धतिः (१२२)

नीचापि सा प्रकाश्यैव जीव्यते कलया यया ।
वर्तमानः सतां स्थित्या भण्डकैर्नोपहस्यते ॥ १ ॥

धर्मस्य कला ज्येष्ठा भूतदयाख्या परोपकारश्च ।
दानं क्षमाऽनसूया सत्यमलोभः प्रसादश्च ॥ २ ॥

अर्थस्य सदोत्थानं नियमात् परिपालनं क्षयज्ञानम् ।
स्थाने त्यागः पटुताऽनुद्वेगः स्त्रीष्वविश्वासः ॥ ३ ॥

कामस्य वेषशोभा पेशलता चारुता गुणोत्कर्षः ।
प्रीतिः प्रणयो लीला चित्तज्ञानं च कान्तानाम् ॥ ४ ॥

मोक्षस्य विवेकरतिः प्रशमस्तृष्णाक्षयश्च सन्तोषः ।
सङ्गत्यागश्च लयः साम्यं परमं प्रकाशश्च ॥ ५ ॥

मात्सर्यपरित्यागः प्रियवादित्वं च धैर्यमक्रोधः ।
नैराश्यं च परार्थे सुखस्य सिद्धाः कलाः पञ्च ॥ ६ ॥

सत्सङ्गः कामजयः शौचं गुरुसेवनं सदाचारः ।
श्रुतममलं यशसि रतिर्मूलकलाः सप्त शीलस्य ॥ ७ ॥

ओजः सत्वं बुद्धिर्व्यवसायो नीतिरिङ्गितज्ञानम् ।
प्रागल्भ्यं सुसहायः कृतज्ञता मन्त्ररक्षणं त्यागः ॥ ८ ॥

जनरागप्रतिपत्तिर्मित्रार्जनमानृशंस्यदुः(म?)स्तम्भः ।
आश्रितजनवात्सल्यं दश सप्त कलाः प्रभावस्य ॥ ९ ॥

मौनमलौल्यमयाश्चा मानस्य च जीवितं कलात्रितयम् ।
एताः कला विदग्धैः स्वगताः कार्याश्चतुःषष्टिः ॥ १० ॥

१ चोयो क पाठभेद-

शक्तिविरोधे गमनं तत्प्रणतिर्वा बलोदये वैरम् ।
आर्तस्य धर्मचर्या दुःखे धैर्यं सुखेष्वनुत्सेकः ॥ ११ ॥

विभवेषु संविभागः सत्सु रतिर्मन्त्रसंशये प्रश्नः ।
निन्द्येषु पराङ्मुखता भेषजमेतत्कलादशकम् ॥ १२ ॥

एकादश क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणदेवविरचिता सूक्तिमुक्तावल्या कलापद्धतिः ॥

सेवापद्धतिः (१२२)

सेवादुःखाभिभूतस्य याञ्चा दुःखाय भूयसे ।
दीर्घाध्वपरिखिन्नस्य शैलारूढिरिवाग्रतः ॥ १ ॥

भदन्तहरिभट्टस्य ।

सेवा श्ववृत्तिरुक्ता यैर्न तैः सम्यगुदाहृतम् ।
स्वच्छन्दं चरति क्व श्वा विक्रीतासुः क्व सेवकः ॥ २ ॥

कस्यापि ।

अविवेकिनि भूपे यः करोत्याशां समृद्धये ।
यास्याम्यहमनेनेति करोत्याशां स मृद्धये ॥ ३ ॥

चलेषु स्वामिचित्तेषु सुलभे पिशुने जने ।
यदि जीवन्त्यहो चित्रं क्षणमत्रानुजीविनः ॥ ४ ॥

समुद्रमिव भूपालमाश्रितास्तत्फलैषिणः ।
समूलं वा विनश्यन्ति भरं वा यान्ति सम्पदाम् ॥ ५ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

प्रभूतं धनमालोक्य यो राज्ञां द्वारि तिष्ठति ।
स बद्धः सौनिकस्येव संशुष्यति न पुष्यति ॥ ६ ॥

वयमकुशलाः कर्णोपान्ते निवेशयितुं मुखं
कृतकवचनैर्भर्तुश्चेतो न वञ्चयितुं क्षमाः।
प्रियमपि वचो मिथ्या वक्तुं जडैर्न च शिक्षितं
ननु बत गुणैः कैः स्तोष्यामो नरेश्वरवल्लभम् ॥ ७ ॥

कयोरप्येतौ।

भेतव्य नृपतेस्ततः [स]चिवतो राज्ञस्ततो वल्लभा-
दन्येभ्यश्च भवन्ति ये च भुवने लब्धप्रतिष्ठा विटाः।
दैन्यादुन्मुखदर्शनापलपनैः पिण्डार्थमायास्यत
सेवा लाघवकारिणी कृतधियः स्थाने श्ववृत्तिं विदुः ॥ ८ ॥

विशाखदेवस्य।

ईश्वरसेवा सुलभन्यक्कारा दुर्लभोत्कर्षा।
चिरपरिचर्या विफला निर्माल्या निष्क्रमोऽपि निरयाय ॥ ९ ॥

ईश्वरमाराधयतो विगलितमानस्य लब्धमैश्वर्यम्।
स्फुटमेव भवति लघिमा गरिमाऽपि कथं न जानीमः ॥ १० ॥

वल्लभदेवस्यैतौ।

उन्नत्यै नमति प्रभुं प्रभुगृहान् द्रष्टुं बहिस्तिष्ठति
स्वद्रव्यव्ययमातनोति जडधीरागामिवित्तेच्छया।
प्राणान् प्राणितुमेव मुञ्चति रणे क्लिश्नाति भोगेच्छया
सर्वं तद्विपरीतमेव कुरुते तृष्णान्धदृक् सेवकः ॥ ११ ॥

प्रणमत्युन्नतिहेतोर्जीवितहेतोर्विमुञ्चति प्राणान्।
दुःखीयति सुखहेतोः को मूर्खः सेवकादन्यः ॥ १२ ॥

कयोरप्येतौ।

आकांक्षिण(ण: ?) क्ष्मापतिमन्दिराणि प्रविश्य पातालसहोदराणि।
अयोगतेर्नान्यदुपार्जयन्ति फलं भुजङ्गा इव वायुभक्ष्याः ॥ १३ ॥

सेवा वञ्चकधूर्तानां मन्यते न सतां जनः(मता ?)।
या तिष्ट(धिष्ठि ?)ता परोच्छिष्टा नष्टा स्त्री न सती(तां ?) नृणाम् ॥ १४ ॥

क्षेमेन्द्रस्य।

पुरुषैर्धनलोभेन पण्यस्त्रीभिरिव स्वयम्।
आत्मा संस्कृत्य संस्कृत्य परोपकरणीकृतः ॥ १५ ॥

भगवतो व्यासस्य।

अनिद्रो दुःस्वप्नः प्रपतनमनद्रिद्रुमतटं
जराहीनः कम्पस्तिमिररहितश्वाससमयः।
अनाघातं दुःखं विगतनिगडो बन्धनविधिः
सजीवं जन्तूनां मरणमवनीशाश्रयरसः ॥ १६ ॥

त्वं लज्जे मज्ज मज्ज क्वचिदपि परतस्तिष्ठ तिष्ठ प्रतिष्ठ
याहि द्रोणीं हिमाद्रेः पुनरपि तपसे भारति स्वस्ति तुभ्यम्।
सोऽहं पुण्यक्षयेण प्रचुरपरिभवातङ्किनि भ्रष्टशङ्के
सेवापङ्के पतामि द्रविणकणधिया निष्कृपाणां नृपाणाम् ॥ १७ ॥

कयोरप्येतौ।

श्रीभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सेवापद्धतिः।

---

१ इपर क पाठभेद

धर्मपद्धतिः (१२४)

शिलामयेऽपि प्रासादे शिलैका किल देवता ।
पूज्यः पुण्यमहिम्नैव जडेष्वपि जडन्धरः ॥ १ ॥

आदित्यमङ्गस्य ।

एकस्मिन्नप्यतिक्रान्ते दिने धर्मविवर्जिते ।
दस्युभिर्मुषितस्येव हृदयं दह्यते चिरम् ॥ २ ॥

व्यापृतेनापि मनसा धर्मः कार्यो निरन्तरम् ।
मेधिबद्धोऽपि हि भ्राम्यन् घासग्रासं करोति गौः ॥ ३ ॥

अरावप्युचितं कार्यमातिथ्यं गृहमागते ।
छेत्तुमप्यागते छायां नोपसंहरते तरुः ॥ ४ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

संवर्तसलिलोद्वृत्तनिरङ्कुशविसर्पिणा ।
पुण्यं न क्लेदमायाति चतुःसागरवारिणा ॥ ५ ॥

प्रदीप्तकिरणाङ्गारैः सप्तभिर्भास्करानलैः ।
क्षितावादह्यमानायां पुण्यमेकं न दह्यते ॥ ६ ॥

अस्मिन् जरामरणमृत्युमहातरङ्ग-
मिश्रोदधौ महति संपरिवर्तमानः ।
पुण्यप्लवेन सुकृतेन नरास्तरन्तः
संप्राप्य तीरमभयं सुखमाप्नुवन्ति ॥ ७ ॥

आमुक्तपुष्पसुरभीकृतकेशपाशा
मुक्तालतामहसितस्तनभारखिन्नाः ।
पुण्येन कान्तधवलायतपक्ष्मलाक्ष्यो
दास्यो नृणामुपनमन्ति वलात्तरुण्यः ॥ ८ ॥

१, नमन्त्यवलास्त क पाठभेद

अत्युच्छ्रितोन्नतसितध्वजपङ्क्तिचित्रै-
नागाश्वपत्तिरथसंक्षुभितैर्बलौघैः ।
उद्धूतचामरविराजितगात्रशोभाः
पुण्येन भूमिपतयो भुवि सञ्चरन्ति ॥ ९ ॥

भदन्तविशाखदेवस्य ।

प्रत्यग्रभास्करकरारुणशातकुम्भ-
रत्नावलीकिरणभास्वरभाजनेषु ।
यत् स्वादु हृद्यहितमन्नमनल्पमत्ति
काले जनः प्रिययुतस्तदुशन्ति धर्मात् ॥ १० ॥

भदन्तप्रज्ञाशान्तेः ।

निवर्तन्ते योधाः स्वभवनमथो यान्ति सचिवाः
समूहो यः स्त्रीणां पदमपि च नानुव्रजति सः ।
पुरे पौरास्ते च द्विपहयरथद्रव्यनिचयाः
सुखं तिष्ठन्त्यस्मिन् सुकृतमनुयात्येव पुरुषम् ॥ ११ ॥

कान्तारं न यथेतरो ज्वलयितुं दक्षो दवाग्निं विना
दावाग्निं न यथा परः शमयितुं शक्तो विनाऽम्भोधरम् ।
निष्णातः पवनं विना निरसितुं नान्यो यथाऽम्भोधरं
कर्मौघं सुकृतं विना किमपरं हन्तुं समर्थं तथा ॥ १२ ॥

हेमचन्द्रसूरेः

सौजन्यं करुणा परोपकरणं पूज्यप्रणामादरः
सत्यं निस्पृहताऽऽर्जवं मधुरता सत्संविभागः क्षमा ।
अद्वेषः परदोषमौनममदः पूर्वोपकारस्मृतिः
संक्षेपादनृशंसता च परमो धर्मः सतां सम्मतः ॥ १३ ॥

दृष्ट्वापि पापिनां दुःखं पापी पापं न मुञ्चति ।
शूलात्तचोरप्रेक्षायां वस्त्रं हरति तस्करः ॥ १४ ॥

क्षेमेन्द्रस्य।

इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां धर्मपद्धतिः ॥

अर्थप्रशंसापद्धतिः (१२५)

पतन्ति खड्गधारासु विशन्ति मकराकरे ।
किं न कुर्वन्ति भुवने कष्टमर्थार्थिनो नराः ॥ १ ॥

एतदेवात्र सामर्थ्यं प्रत्यक्षेणोपलक्ष्यते ।
पुत्रदारादिसंबन्धः पुंसां धननिबन्धनः ॥ २ ॥

भगवतो व्यासस्यैतौ ।

अधनं खलु जीवधनं धनमर्धधनं महद्धनं धान्यम् ।
अतिधनमेतत्सुन्दरि विद्या च तपश्च कीर्तिश्च ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

विद्वान् सुभगो मानी विश्रुतनामा कुलोन्नतः शूरः ।
वित्तेन भवति सर्वो वित्तविहीनस्तु सद्गुणोऽप्यगुणः ॥ ४ ॥

धनरहितं त्यजति जनो जनरहितं परिभवाः समायान्ति ।
परिभूतस्य शरीरं व्यसनविकारो महीभारः ॥ ५ ॥

तानीन्द्रियाण्यविकलानि तदेव नाम सा बुद्धिरप्रतिहता वचनं तदेव ।
अर्थोष्मणा विरहितः पुरुषः क्षणेन सोऽप्यन्य एव भवतीति विचित्रमेतत् ॥६॥

पण्डिताः कवयः शूराः कलावन्तस्तपस्विनः ।
वैद्यस्येव सवित्तस्य वीक्षन्ते मुखमातुराः ॥ ७ ॥

हेतुप्रमाणयुक्तं वाक्यं न श्रूयते दरिद्रस्य ।
अप्यतिपरुषमसत्यं पूज्यं वाक्यं समृद्धस्य ॥ ८ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

जातिर्यातु रसातलं गुणगणैस्तत्राप्यधो गम्यतां
　शीलं शैलतटात्पतत्वभिजनः संदह्यतां वह्निना ।
शौर्ये वैरिणि वज्रमाशु निपतत्वर्थोऽस्तु नः केवलं
　येनैकेन विना गुणास्तृणलवप्रायाः समस्ता इमे ॥ ९ ॥

भर्तृहरेः ।

इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामर्थप्रशंसापद्धतिः ॥

१ राज्य क पाठभेद ।

तृष्णापद्धतिः (१२६)

तृष्णे देवि नमस्तुभ्यं चतुःस्थानेषु रज्यसे ।
व्याधितेष्वनपत्येषु तपस्विषु जरत्सु च ॥ १ ॥

भट्टदेवविडिङ्गस्य ।

तृष्णाखनिरगाधेयं दुष्पूरा केन पूर्यते ।
या महद्भिरपि क्षिप्तैः पूरणैरेव खन्यते ॥ २ ॥

अकृतस्यागमो नास्ति कृते नाशो न विद्यते ।
अकस्मादेव लोकोऽयं तृष्णे दासीकृतस्त्वया ॥ ३ ॥

मनसः स[तत[1]तो[2]त्थान]मणो[3]नैराश्ययन्त्रितम् ।
आशास्पर्शैरदुष्पूरमहो ब्रह्माण्डकोटिभिः ॥ ४ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

द्वारपालकराघातकिणीकृतगलोऽपि सन् ।
तथापि कुरुते सेवामहो तृष्णा गरीयसी ॥ ५ ॥

पिशाचीव विशत्यन्तश्छायेव न चलत्यलम् ।
वेश्येव भ्रमयत्याशा शोके कन्येव वर्धते ॥ ६ ॥

धत्ते वन्ध्याऽपि पुत्राशां लुब्धोऽप्याशां धनोन्मुखः ।
[वि[4]]योगार्तः सर्वे[5]ष्वाशां जानात्या[शां[6]]न योग्यता[म्] ॥ ७ ॥

क्षेमेन्द्रस्

आशावलम्बोपचिता न कस्य तृष्णालता नार्थफलं प्रसूते ।
दिने दिने लब्धरुचिर्विवस्वान् मी[7]नं च मे[8]षं च वृ[9]षं च भुङ्क्ते ॥ ८ ॥

रत्नाकरस्य ।

१ क पाठभेद २ कणोत्कान, क च वणोत्थान ख ३ शुने क ख च ४ नि क ख च ५ सा क ख, च ६. स. क ख च ७ नीर क ख च. ८ मेघ क ख च. ९ फल, क, ख, च,

धन्यानां गिरिकन्दरोदरभुवि ज्योतिःपरं ध्यायता-
मानन्दाश्रुजलं पिबन्ति शकुना निःशङ्कमङ्के स्थिताः ।
अस्माकं तु मनोरथोपरचितप्रासादवापीतट-
क्रीडाकाननकेलिमन्दिरसदामायुः परं क्षीयते ॥ ९ ॥

(भर्तृहरेः) ।

स्तुवन्त्यश्रान्तास्याः क्षितिपतिमभूतैरपि गुणैः
प्रवाचः कार्पण्याद्यदि वितथवाचोऽपि पुरुषाः ।
प्रभावस्तृष्णायाः स खलु सकलः स्यादितरथा
निरीहाणामीशस्तृणमिव तिरस्कारविषयः ॥ १० ॥

विशाखदेवस्य ।

पदं करोत्यलङ्घ्येऽपि तृष्णाऽपि फलमीहते ।
चिरं तिष्ठति नैकत्र तृष्णाचापलमर्कटी ॥ ११ ॥

अनावर्जितचित्ताऽपि ध्रुवं सर्वान् प्रधावति ।
फलं न लभते किंचित्तृष्णा जीर्णेव कामिनी ॥ १२ ॥

भीषयत्यपि धीरेहमन्धयत्यपि सेक्षणम् ।
खेदयत्यपि शान्तेहं तृष्णा कृष्णेव शर्वरी ॥ १३ ॥

क्षणमायाति पातालं क्षणं याति नभस्तलम् ।
क्षणं भ्रमति दिक्कुञ्जे तृष्णा हृत्पद्मषट्पदी ॥ १४ ॥

रोगार्तिरङ्गना तृष्णा गभीरमपि मानसम् ।
उत्तानतां नयत्याशु सूर्यांशव इवाम्बुजम् ॥ १५ ॥

नासिधारा न वज्रार्चिर्न तप्तायःकणार्चिषः ।
तथा तीक्ष्णा यथा ब्रह्मन् तृष्णेयं हृदि संस्थिता ॥ १६ ॥

वासिष्ठरामायणात् ।

आत्मज्ञानविवेकनिर्मलधियः कुर्वन्त्यहो दुष्करं
यन्मुञ्चन्त्युपभोगभाञ्ज्यपि धनान्येकान्ततो निःस्पृहाः ।
न प्राप्तानि पुरा न संप्रति न च प्राप्तौ दृढप्रत्ययो
वाञ्छामात्रपरिग्रहाण्यपि वयं त्यक्तुं न तानि क्षमाः ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

वर्तेते येन न विना नरो वाञ्छतु नाम तत् ।
ततोऽधिकार्थंमणयी पृष्टो दद्यात्किमुत्तरम् ॥ १८ ॥

व्यासस्य ।

लभ्यं लभ्यमिदं च लभ्यमधिकं तन्मूललभ्यं ततो
लभ्यं चापरमित्यनारतमहो लभ्य धनं ध्यायसि ।
नैतद्वेत्सि पुनर्भवं ननु चिरादाशापिशाची बलात्
सर्वग्रासमिदं करिष्यति महालोभान्धकाराद्वतम् ॥ १९ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

यद्दुर्गामटवीमटन्ति विकटं क्रामन्ति देशान्तरं
गाहन्ते गहनं समुद्रमतनुक्लेशां कृषिं कुर्वते ।
सेवन्ते कृपणं पतिं गजघटासंघट्टदुःसञ्चरं
सर्पन्ति प्रधनं धनान्धितधियस्तल्लोभविस्फूर्जितम् ॥ २० ॥

रत्नघोषस्य ।

सुप्तव्यालिनि शैलरन्ध्रकुहरे दैत्यस्त्रियोऽन्वेषिताः
खातः सोऽपि निशासु निष्ठुरशिलाकूटो निधिश्रद्धया ।
तृष्णे देवि तथा त्वयाऽस्मि नटितो जानन्नपि प्रत्यहं
किं लोकेन ममापि संप्रति यथा हास्येन रुद्धं मुखम् ॥ २१ ॥

इन्द्रकवेः ।

माने नेच्छति वारयत्युपशमे क्ष्मामालिखन्त्यां ह्रियां
स्वातन्त्र्ये परिवृत्त्य तिष्ठति करौ व्याधूय धैर्ये गते ।
तृष्णे त्वामनुबध्नता फलमियत्प्राप्तं जनेनामुना
यः स्पृष्टो न पदा स एव चरणौ स्प्रष्टुं न सम्मन्यते ॥ २२ ॥

भर्तृहरेः ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां तृष्णापद्धतिः ॥

दारिद्र्यपद्धतिः (१२७)

सहोदयव्ययाः पञ्च दरिद्रस्यानुजीविनः ।
ऋणं दौर्भाग्यमालस्यं बुभुक्षाऽपत्यसन्ततिः ॥ १ ॥

हेमचन्द्रसूरेः ।

अतो गरीयः किं नु स्यादशर्म नरकेष्वपि ।
यत्प्रियस्य प्रियं कर्तुमधमेन न शक्यते ॥ २ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

महाब्धयो यान्ति निदाघतल्लतां भजन्ति [वल्लीतरु]हीनतां नगाः ।
व्रजन्ति चिन्तामणयोऽपि लोष्टतां जगत्यभाग्येन जनेन याचिताः ॥ ३ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य ।

पृथुकार्तस्वरपात्रं भूषितनिःशेषपरिजनं देव ।
विलसत्करेणुगहनं सम्प्रति सममावयोः सदनम् ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

जनस्थाने भ्रान्तं कनकमृगतृष्णान्धितधिया
वचो वैदेहीति प्रतिजनमुदश्रु प्रलपितम् ।
कृता लङ्काभर्तुर्वदनपरिपाटीषु घटना
मयाप्तं रामत्वं कुशलवसुता नत्वधिगता ॥ ५ ॥

भट्टवाचस्पते. ।

अयं शून्यो ग्रामः सुरसदनमेतन्नु पतितं
पुरः शुष्का वापी तरुरयमितः शीर्णविटपः ।
वयं चैते पान्थाः परिकृशदशाभाग्यगतयः
समानः संयोगः कदुरपि मनो मे रमयति ॥ ६ ॥

क्षुत्क्षामः कुलपुत्रको मम गृहं कृच्छ्रात् कुतोऽप्यागत-
स्तत्किं गेहिनि तेऽस्ति किंचिदशनं येनामुना याच्यते ।
वाचाऽस्तीत्यभिधाय नास्ति च पुनः प्रोक्तं विनैवाक्षरैः
स्थूलस्थूलविलोललोचनलुठद्बाष्पाम्भसा बिन्दुभिः ॥ ७ ॥

१ वन्मीकवि क ख च २ कुल ३ पद क पाठभेदौ ४ भ्रम क ख च

उड्डीना गुणपत्रिणः सुखफलान्याराद्विकीर्णान्यधः
पर्यस्ताः परितो यशस्तबकिताः सम्पल्लतापल्लवाः ।
प्रागेवापसृतः प्रमोदहरिणश्छाया कथान्त गता
दैवारण्यमतङ्गजेन बलिना भग्नेऽभिमानद्रुमे ॥ ८ ॥

उत्तुङ्गे विभवद्रुमस्य शिखरे भुक्त्वा फलं स्वेच्छया
तस्मात्प्रस्खलितः पदाद्विधिवशाद्भ्रष्टो निरालम्बनः ।
पातालोदरभीषणे बहुविधक्लेशोरगाव्यासिते
दौर्गत्यावटगर्भके निपतितश्चित्रं यदि प्राणिति ॥ ९ ॥

केषामप्येते ।

नीचात्कर्णकटु श्रुतं धनमदादारूढगर्भं वचो-
प्यर्थी मन्दिरमागतः परिचयादप्राप्तकामो गतः ।
दुर्वासा मलिनाङ्गयष्टिरचलो दृष्टो जनः स्वे गृहे
खिन्नाः स्मः स्वपरोपकारविरहक्लीबा वहन्तस्तनुम् ॥ १० ॥

शाटीखण्डमिदं प्रयच्छ यदि वा स्वाङ्के गृहाणात्मजं
रिक्तं भूतलमत्र नाथ भवतः पृष्ठे पलालोच्चयः ।
दंपत्योरिति सङ्कथा निशि यदा चोरः प्रविष्टस्तदा
लब्धं कर्पटमन्यतस्तदुपरि क्षिप्त्वा रुदन्निर्गतः ॥ ११ ॥

वृद्धो नः पतिरेष मञ्चकगतः स्थूणावशेषं गृहं
कालोऽभ्यर्णजलागमः कुशलिनी वत्सस्य वार्ताऽपि नो ।
यत्नात्सञ्चिततैलबिन्दुघटिका भग्नेति पर्याकुला
दृष्ट्वा गर्भभरालसां निजवधूं श्वश्रूश्चिरं रोदिति ॥ १२ ॥

केषामप्येते ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दारिद्र्यपद्धतिः ॥

---

१ दण्डी क, ख च २ वर्तते

सन्तोषपद्धतिः (११८)

सन्तु स्वाराज्यभूराज्यभुवोराज्यविभूतयः ।
एतावतैव तुष्टोऽस्मि यदधीनो न कस्यचित् ॥ १ ॥

वातोद्धूतपलालचञ्चल सखे चेतश्चिरेण त्वया
भ्रान्तं कुत्र न कुत्र लम्पट सुखप्रत्याशया सर्वतः ।
वाञ्छा वर्धत एव केवलमहो तत्सर्वदा शिक्षये
दाक्षिण्येन ममापि निर्वृतिकरं सन्तोषसौख्यं भज ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ ।

फलं स्वेच्छालभ्यं प्रतिवनमखेदं क्षितिरुहां
पयः स्थाने स्थाने शिशिरमधुरं पुण्यसरिताम् ।
मृदुस्पर्शा शय्या सुललितलतापल्लवमयी
सहन्ते सन्तापं तदपि धनिनां द्वारि कृपणाः ॥ ३ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

वियोगदावदग्धानां तृष्णासन्तप्तचेतसाम् ।
सुखाय सर्वसंन्यासः सन्तोषामृतनिर्झरः ॥ ४ ॥

सर्वत्र सम्पदस्तस्य सन्तुष्टं यस्य मानसम् ।
उपानद्गूढपादस्य ननु चर्मावृतैव भूः ॥ ५ ॥

आत्माधीनशरीराणां स्वपतां निद्रया निशि ।
कदन्नमपि मर्त्यानाममृतत्वाय कल्पते ॥ ६ ॥

सन्तोषामृततृप्तानां यत्सुखं शान्तचेतसाम् ।
कुतस्तद्धनलुब्धानामितश्चेतश्च धावताम् ॥ ७ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

१ वर्तो. क.

जातः कल्पतरुः पुरस्सुरगवी तेषां प्रविष्टा गृहं
चिन्तारत्नमुपस्थितं करतले प्राप्तो निधिः सन्निधिम् ।
विश्वं वश्यमवश्यमेव सुलभाः स्वर्गापवर्गश्रियो
ये सन्तोषमशेषदोषदहनध्वंसाम्बुदं बिभ्रति ॥ ८ ॥

मञ्जुघोषस्य[1] ।

शून्ये देवकुले स्थित्वा वृक्षमूले गुहासु वा ।
कदाऽनपेक्षो यास्यामि पृष्ठतोऽनवलोकयन् ॥ ९ ॥
मृत्पात्रमात्रविभवश्चौरासंभोग्यचीवरः ।
निर्भरो विहरिष्यामि कदा कायमगोपयन् ॥ १० ॥

बोधिचर्यावतारादेतौ ।

श्लाघ्यः कुलीनः कु[लिनः][2] कलावान्
विद्वान् कलाहाद्विदुषः सुशीलः ।
धनी सुशीलाद्धनिनोऽपि दाता
दातुर्जिता कीर्तिरयाचकेन ॥ ११ ॥

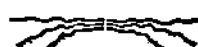
क्षेमेन्द्रस्य[4] ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सन्तोषपद्धतिः ॥

---

१ सोमप्रभाचार्यस्य ग. । २ र. क, पाठभेद । ३ कुल्वान् क, ख, च. ४ क. पुस्तके अयं निर्दे

क्षमापद्धतिः (१२९)

एकः क्षमावतां दोषो द्वितीयो नोपपद्यते ।
यदेनं क्षमया युक्तमशक्तं मन्यते जनः ॥ १ ॥

क्षमावतामयं लोकः परश्चैव क्षमावताम् ।
इह सम्मानमर्हन्ति परत्र च शुभां गतिम् ॥ २ ॥

भगवतो व्यासस्यैतौ ।

अलङ्क्रिया शक्तिसमन्वितानां तपोधनानां बलशक्तिरग्र्या ।
व्यापाददावानलवारिधारा मेत्येह च क्षान्तिरनर्थशान्तिः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

मन्निन्दया यदि जनः परितोषमेति नन्वमयासजनितोऽयमनुग्रहो मे ।
श्रेयोऽर्थिनो हि पुरुषाः परतुष्टिहेतोर्दुःखार्जितान्यपि धनानि परित्यजन्ति ॥४॥

अहं न चेत्त्यां मयि दुष्टभावनामिमे व्रजेयुर्न निराश्रया जनाः ।
तदेनसा योजयतः परान् स्वयं ममैव युक्ता खलु नन्वपत्रपा ॥ ५ ॥

यथा ममात्मप्रियसम्पदुद्यमस्तथा परेषामपि वा विशेषतः ।
अवाप्नुयुश्चेन्मदभीष्टमप्रियं न ते चरेयुः कथमात्मनः प्रियम् ॥ ६ ॥

ज्ञानाङ्कुशस्यैतौ(ते ?) ।

अशक्तो यः क्षान्तिं सततमपकारिण्यपि जने
विधत्ते सोऽवश्यं भुजग इव दंष्ट्राविरहितः ।
प्रभुः सत्यां शक्तौ क्षमत इह यस्मात्सुचरितः
स तेजस्वी लोकद्वितयविजिगीषुर्विजयते ॥ ७ ॥

आचार्यक्षेमसिंहस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां क्षमापद्धतिः ॥

दयापद्धतिः (१३०)

क्रीडाभूः सुकृतस्य दुष्कृतरजस्संहारवात्या भवो-
दन्वन्नौर्व्यसनाग्निमेघपटली सङ्केतदूती श्रियाम्।
निःश्रेणी त्रिदिवौकसः प्रियसखी मुक्तेः कुगत्यर्गला
सत्त्वेषु क्रियतां दयैव विविधैः किं तैस्तपःप्रक्रमैः ॥ १ ॥

यदि ग्रावा तोये तरति तरणिर्यद्युदयते
प्रतीच्यां सप्तार्चिर्यदि भजति शैत्यं कथमपि।
यदि क्ष्मापीठं स्यादुपरि सकलस्यापि जगतः
प्रसूते सत्त्वानां तदपि न वधः क्वापि सुकृतम् ॥ २ ॥

सोमप्रभसूरेरेतौ।

नवनीतोपमा वाणी करुणाकोमलं मनः।
एकबीजप्रवृत्तानामेतत् प्रत्यक्षलक्षणम् ॥ ३ ॥

क्षेमेन्द्रस्य।

परात्मसमतामादौ भावयेदेवमादरात्।
समदुःखसुखाः सर्वे पालनीया ममात्मवत् ॥ ४ ॥

परस्य दुःखं हन्तव्यं दुःखत्वादात्मदुःखवत्।
अनुग्राह्या मयान्येऽपि सत्त्वत्वादात्मसत्त्ववत् ॥ ५ ॥

बोधिचर्यावतारात्।

शुद्धात्मनः सत्पुरुषस्य लोके दया च सत्यं च विभूषणं हि।
येषां दया प्राणिषु ते मनुष्या ये निर्दयास्तान् [विदुरत्र सर्पान्] ॥ ६ ॥

न सत्यवचनं सत्यं नासत्यवचनं मृषा।
यद्भूतहितमत्यन्तं तत्सत्यमितरन्मृषा ॥ ७ ॥

सर्वसत्त्वेषु यद्दानमेका सत्त्वेषु या दया।
सर्वसत्त्वप्रदानाद्धि यदेकाऽपि विशिष्यते ॥ ८ ॥

दानं दरिद्रस्य विभोः क्षमित्वं यूनां तपो ज्ञानवतां च मौनम् ।
इच्छानिवृत्तिश्च सुखोचितानां दया च भूतेषु दिवं नयन्ति ॥ ९ ॥

केषामप्येते ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दयापद्धतिः ॥

वैराग्यपद्धतिः (१३१)

वैराग्यं कस्य न श्रेयो विरागो यदि जायते ।
सुखसुप्तानयनं कुब्जस्य नहि युज्यते ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

दीनोद्धरणसमुचितैरनुपचितैर्वञ्चितोऽसि यदि विभवैः ।
चलितं वनाय तपसे स रिपुर्यस्त्वां निवारयति ॥ २ ॥

वल्लभदेवस्य ।

अहमेको न मे कश्चिन्नाहमन्यस्य कस्यचित् ।
न तं पश्यामि यस्याहं न हि सोऽस्ति न यो मम ॥ ३ ॥

जन्मान्तरसहस्राणि वियोगः सङ्गमः क्षणम् ।
तथाऽपि निर्घृणं चेतः प्रियसङ्गममिच्छति ॥ ४ ॥

कस्यानित्येष्वनित्यस्य स्नेहो भवितुमर्हति ।
येन जन्मसहस्राणि द्रष्टव्यो न पुनः प्रियः ॥ ५ ॥

तत्तत्स्मरणतां याति यद्यद्दृष्टमनुभूयते ।
स्वप्नानुभूतवत्सर्वं गतं न पुनरीहते ॥ ६ ॥

बहवो लाभिनोऽभूवन् बहवश्च यशस्विनः ।
सह लाभयशोभिस्ते न ज्ञाताः क्व गता इति ॥ ७ ॥

अस्यैकस्यापि कायस्य सहजा अस्थिखण्डकाः ।
पृथक्पृथग्गमिष्यन्ति किमुतान्यः प्रियो जनः ॥ ८ ॥

बाल्ये नार्जनसामर्थ्यं येनासौ यौवने सुखी।
यात्यर्जनेन तारुण्यं वृद्धः कामैः करोति किम् ॥ ९ ॥

शरीरस्य किमायातं सुगन्धि यदि चन्दनम्।
अन्यदीयेन गन्धेन कस्मादन्यत्र रज्यते ॥ १० ॥

इह नृत्यागतेनापि बन्धुमध्यस्थितेन वा।
मर्त्यैकेन सोढव्या मर्मच्छेदादिवेदना ॥ ११ ॥

क्रोडीकरोति प्रथमं यदा जातमनित्यता।
धात्रीव जननी पश्चात् तदा शोकस्य कः क्रमः ॥ १२ ॥

श्रीहर्षस्य।

अज्ञानं कारणं न स्याद्वियोगो यदि कारणम्।
शोको दिनेषु गच्छत्सु वर्धतामथ याति किम् ॥ १३ ॥

कृष्णमिश्रस्य।

इतो मृत्युरितो व्याधिरितो विपदितो जरा।
चतुरङ्गा तुल्यबला हन्ति लोकमनित्यता ॥ १४ ॥

भगवतो व्यासस्य।

कालोऽयं भूतमशकचुंचुमानां प्रभाविनाम्।
ब्रह्माण्डोदुम्बरोत्थाना वृहत्पादपतां गतः ॥ १५ ॥

कस्यापि।

कुतस्ते कालकाकेन कुलायः शिरसि ध्रुवम्।
यन्नाति पलितव्याजात् वत्सुरीपस्य शुक्लिमा ॥ १६ ॥

नूनं चन्द्रमसा व्याप्तो वृद्धोऽयमिति मे मतिः।
रश्मिजालमङ्गेऽस्य चकास्ति पलितच्छलात् ॥ १७ ॥

श्रीवैद्यनाथपाण्डितस्य।

१. प्र. न.

परिपक्वं समालोक्य जराक्षारावधूसरम् ।
शिरःकूष्माण्डकं भुङ्क्ते पुंसां कालः किलेश्वरः ॥ १७ ॥

जरासुधालेपसिते शरीरान्तःपुरान्तरे ।
अशक्तिरार्तिरापञ्च तिष्ठन्ति सुखम [ङ्गनाः] ॥ १८ ॥

आपदः क्षणमायान्ति सम्पदः क्षणमेव च ।
क्षणं जन्माथ मरणं मुने किमिव न क्षणम् ॥ १९ ॥

युज्यते वेष्टन वायोराकाशस्य च खण्डनम् ।
ग्रथनं च तरङ्गाणामास्था [कार्ये न] युज्यते ॥ २० ॥

विद्राविते शत्रुजने समग्रे समागतायामभितश्च लक्ष्म्याम् ।
सेव्यन्त एतानि सुखानि यावत्तावत्समायाति कुतोऽपि मृत्युः ॥ २१ ॥

मेरुशृङ्गतटोल्लासिगङ्गाजलरयोपमा ।
दृष्टा यस्मिन्मुने मुक्ताहारस्योल्लासशालिनी (ता ?) ॥ २२ ॥

श्मशाने च दिगन्ते च स एव ललनास्तनः ।
श्वभिरास्वाद्यते काले लघुपिण्ड इवान्धसः ॥ २३ ॥

जन्मपल्वलमत्स्यानां चित्तकर्दमचारिणाम् ।
पुंसां दुर्वासना रज्जुर्नारी बडिशपिण्डिका ॥ २४ ॥

यस्य स्त्री तस्य भोगेच्छा निस्त्रीकस्य क्व भोगभूः ।
स्त्रियं त्यक्त्वा जगत्त्यक्तं जगत्त्यक्त्वा सुखी भवेत् ॥ २५ ॥

विषं विषयवैषम्यं न विषं विषमुच्यते ।
जन्मान्तरघ्ना विषया एकदेहहरं विषम् ॥ २६ ॥

वासिष्ठरामायणात् ॥

कूजत्कण्ठदलीमकाण्डहसितामुन्मुक्तकेशीं स्त्रियं
खादन्तीं दशनैर्नखैश्च मदिरापानप्रगल्भीकृताम् ।
उद्दामव्रणकन्धरां निशि कथं दृष्ट्वा न विभ्यत्यमी
बालां पीतवसास्थिमज्जमधुकक्षीबां पिशाचीमिव ॥ २७ ॥

भास्करवर्मणः ।

१ मङ्गिन क ख च २ नायक क ख च ३ र क ख च

दीनानथप्रणामादिपुरन्ध्रगणकीर्तितम् ।
अन्यद्गुणमनाश्लिष्टं शरीरं क्व नीदृति ॥ २८ ॥

कोविन्दस्य ।

के विशेषवराकस्य योगिनः केवलं भजन्ति वचेतो[तु]कम् ।
त्यागहेतुरपि तुल्य एव ते क्वापि क्वापि मरुजीवनस्थली ॥ २९ ॥

कस्यापि ।

तावदेव कृतिनामपि स्फुरत्येष निर्मलविवेकदीपकः ।
यावदेव न कुरङ्गचक्षुषां ताड्यते चटुललोचनाञ्चलैः ॥ ३० ॥

चलति गलितवेषैः कैर्न लोकान्तराणात्
[कुचकलश]ज्योत्स्ना यस्तुरो वक्रिताङ्गी ।
स्तनयु[ग]नतं नागनालं दधयन्ती
चलति कुटिलकान्त्या चञ्चला सर्पिणीव ॥ ३१ ॥

भृगाश्रिताक्षे ।

गते स्वर्गः स्वर्गः कतिपयदिनान्यत्र नवसवां
पुरन्ध्रीः स्यातां यदि न कुचकुम्भौ मृगदृशः ।
अनाथं पाथेयं भुवन[भुवने] मृगकलयोः
पुनः स्थाने स्थाने पथि पथि च विश्रामतरवः ॥ ३२ ॥

आचार्यगोपेः ।

गतः कालो यस्मिन् नगणितानि यानि नेत्रकुटिलः
कटाक्षः कामिन्दीमुखसुरभिभिः मन्त्रति ।
इदानीमस्माकं जरठजरतीपुष्टकटिना
नतोद्यद्विस्तारि स्यमानानि हृदयं मम तापः ॥ ३३ ॥

आनन्दस्य ।

नेदं मुखं क नु कुम्भौ वक्षः संसारसागरे मिलः ।
कस्यापि जनने पोतं जनानि निमज्जति निजान्तम् ॥ ३४ ॥

(वहाँसेदेव ।)

१. दे. क. ख. च. २. ख. क. ख. च. ३. वहन्त. क. ख. च. ४. निरग. क. ख. च. ५. क. पान्तेद ।

जननीजनकापत्यप्रियरमणीप्रभृति शृङ्खलाजालम् ।
विदलय्य सोऽपि सुकृती विहरति गजवन्महामत्तः ॥ ३५ ॥

वासिष्ठरामायणात् ।

कतिपयदिनपरमायुषि मदकारिणि यौवने दुरात्मानः ।
विदधति तथाऽपराधं जन्मैव यथा वृथा भवति ॥ ३६ ॥

मन्मथवातसमीरितमानसजलजनितकुगतिकल्लोलम् ।
क्षेमे[ण] विषयमकरं यौवनजलधिं क उत्तरति ॥ ३७ ॥

निर्वाहितमतिगहनं विना कलङ्केन यौवनं येन ।
दोषनिधाने जन्मनि किं न प्राप्तं फलं तेन ॥ ३८ ॥

केषामप्येते ।

सृजति तावदशेषगुणाकरं
पुरुषरत्नमलङ्करणं भुवः ।
तदपि तत्क्षणभङ्गि करोति चे-
दहह कष्टमपण्डितता विधेः ॥ ३९ ॥

फल्गुहस्तिन्याः ।

माद्यन्मित्रकलत्रपुत्रकुतुपश्रेणीरणच्छृङ्खला-
बन्धध्वस्तगतेर्निरुद्धमनसः क्रोधादिविद्वेषिभिः ।
आस्तां ज्ञानसुधारसः किमपरं संसारकारागृहे
क्रूरक्रोडनिवासिनो न सुलभा वार्ताऽपि मोक्षं प्रति ॥ ४० ॥

त्यक्त्वा सङ्गमपारपर्वतगुहागर्भे रहः स्थीयतां
रे रे चित्त कुटुम्बपालनविधौ को वाऽधिकारस्तव ।
यस्यैते पुरतः प्रसारितदृशः प्राणप्रियाः पश्यतो
नीयन्ते यमकिङ्करैः करतलादाच्छिद्य पुत्रादयः ॥ ४१ ॥

जानन्त्येके प्रगुणितधियो धर्मकर्मादिशास्त्रं
जानन्त्येके निपुणमतयो [दै१] वसिद्धान्तरत्नम् ।
जानन्त्येतत् सकलमपरे तन्न जानन्ति केचित्
लीलारब्धत्रिभुवनजयो जीयते येन मृत्युः ॥ ४२ ॥

१. तरणी. क ख च २ देव क

यत्रैवैषां प्रतिपदमियं मण्डिता भूतधात्री
निर्जित्यैतद्भुवनवलयं यैः प्रदत्तं द्विजेभ्यः।
संसारेऽस्मिन् सरसि विलसद्बुद्बुदस्तम्बलीलां
दृष्ट्वा दृष्ट्वा सपदि विलयं तेऽपि भूयः प्रपन्नाः ॥ ४३ ॥

इतः क्रोधो गृध्रः प्रकटयति पक्षं निजमितः
सृगाली तृष्णेयं विवृतवदना धावति पुरः।
इतः क्रूरः कामो विचरति पिशाचश्चिरमहो
श्मशानं संसारः क इह पतितः स्थास्यति सुखम् ॥ ४४ ॥

आयुर्नीरतरङ्गभङ्गुरमिति ज्ञात्वा सुखेनासितं
लक्ष्मीः स्वप्नविनश्वरेति सततं भोगेषु बद्धा रतिः।
अभ्रस्तम्भविडम्बि यौवनमिति प्रेम्णाऽवगूढाः स्त्रियो
यैरेवात्र विमुच्यते भवरसात्तैरेव बद्धो जनः ॥ ४५ ॥

निबद्धा स्थैर्याशा जलधिगिनि कल्लोलचटुले
क्षणध्वंसिन्यस्मिः सुचिरमविनाशीति कलितः।
यदेतस्मिन् वातप्रतिहतपताकाग्रतरले
कृता काये प्रीतिः परमपुरुषार्थक्षयकरी ॥ ४६ ॥

कैः कैर्नामरमौलिवन्दितपदैर्भुक्त्वा(क्ता)नरेन्द्रश्रियः
को वाऽस्मिन्नरकोदरे न कुथितः को(कौ?)ऽभवन् कोटिशः।
इत्थं तत्सुखदुःखयोरपि गतः सर्वप्रकर्ष तथा-
प्यज्ञानान्धितचेतसां न हृदयं व्यावर्तते सर्वतः ॥ ४७ ॥

सा बुद्धिर्विलयं प्रयातु कुलियं तत्रापि संपात्यतां
वल्गन्तः प्रविशन्तु ते हुतभुजि ज्वालाकराले गुणाः।
यैः सर्वैः शरदिन्दुकुन्दविशदैः प्राप्तैरपि प्राप्यते
भूयोऽप्यत्र पुरन्ध्रिगर्भनरकक्रोडाधिवासव्यथा ॥ ४८ ॥

1. कृत्वा, क. ख कृत्वा, च २ विरम्, ख

शून्ये सद्मनि शूलिनः क्वचिदपि प्राप्योपशान्तेर्दशा-
मासीनस्य विसंस्थुलावनितले धन्यस्य ते कस्यचित् ।
ध्यानान्निश्चलचेतसः स्वविवरान्निर्गत्य गात्रोपरि
भ्राम्यन्तः फणिनो भवन्ति निबिडं पर्यङ्किकाबन्धनम् ॥ ४९ ॥

दशैते इन्द्रकवेः ।

निजा गुहेयं तरुमूलमेतदेपा सरित्तीरशिलातलानि ।
वनस्थितस्याप्यनुबन्ध एष संबन्धबुद्ध्या भवबन्धहेतुः ॥ ५० ॥

रम्यं हर्म्यतलं न किं वसतये श्रव्यं न गेयादिकं
किं वा प्राणसमासमागमसुखं नैवाधिकं प्रीतये ।
किन्तु भ्रान्तपतत्पतङ्गपवनव्यालोलदीपाङ्कुर-
च्छायाचञ्चलमाकलय्य सकलं सन्तो वनान्तं गताः ॥ ५१ ॥

विज्ञानात्मनः ।

आयाति फुल्लकुसुमः कुसुमागमोऽय-
मपा शशाङ्कतिलका शरदागतेति ।
बाढं[1] प्रहृष्यति जनो न पुनर्मर्मैत-
दायुः प्रहीणमिति याति मनोविषादम् ॥ ५२ ॥

चन्द्रगोमिनः ।

धर्मात्मजेन चरणाविह वन्दितौ मे
भीमेन सार्धमिह संकथिताः कथाश्च ।
अत्रार्जुनश्च यमलौ च सहानुयाताः
स्थानानि तानि खलु सन्ति न मे(ते?) मनुष्याः ॥ ५३ ॥

यत्रानेके क्वचिदपि गृहे तत्र तिष्ठत्यथैको
यत्राप्येकस्तदनु बहवस्तत्र चान्ते न चैकः ।
इत्थं चेमौ रजनिदिवसौ दोलयन्द्वाविवाक्षौ
कालः काल्या सह बहु किल क्रीडति प्राणिशारैः ॥ ५४ ॥

चन्द्रिकस्य ।

---

१ ल क, ख च

किंचिन्निष्पाद्यमानं किमपि च विलयं याति निष्पन्नमात्रं
शुष्कं सद्यो विनश्यत्यपरमपरमापाकमारोप्यमाणम्।
यद्वद्भाण्डं तथास्मिन् जगति बहुविधां प्राप्य जन्माद्यवस्थां
नश्यन्ति प्राणिनोऽमी नहि खलु नियता काऽपि मृत्योर्व्यवस्था ॥ ५५ ॥

अद्येदं श्व इदं तथा परुदिदं कृत्यं परारि त्वद-
श्चेतश्चिन्तयसीत्थमेव सततं निर्व्याकुलं रे कुतः।
तत्कालं विलसन्मनोरथलताकान्तारदावानलो
यस्मिन्दण्डधरं स्मरिष्यसि सखे सोऽप्यस्ति कश्चित्क्षणः ॥ ५६ ॥

मृत्यो मुञ्च जरे करेण परुषं केशेषु मां माग्रहीः
संसारादपलायनप्रतिभुवो रागादयो मे स्थिताः।
तृष्णाबन्धनबध्यमानसशिखं किं वेत्सि नेदं जगत्
दे(ए?)हीत्यादरजल्पितेन भवतः किं नागमिष्याम्यहम् ॥ ५७ ॥

तैस्तैः कस्तूरिकाद्यैः स्तबकितमपि यद्याति दौर्गन्ध्यमारात्
दृष्ट्वा यस्येह निष्ठा कृमिकुलमथवा भूरिभस्माथवाऽपि।
कृत्वा धर्मस्य बाधामनुदिवसमरे वञ्चनात्किम्परेषा-
मात्मन् कोऽयं विमोहस्तव तदपि वपुः पाल्यते यत्त्वयेत्थम् ॥ ५८ ॥

स्वार्थारम्भप्रणतशिरसां पक्षपातात् सुराणां
दृप्तात्मानं करजकुलिशैर्दानवेन्द्रं निहन्तुम्।
सिंहीभूतस्त्रिभुवनगुरुः सोऽपि नारायणोऽस्मिन्
रागद्वेषप्रतिहतमतेः कस्य न स्यात् पशुत्वम् ॥ ५९ ॥

वर्तमानक्षणादूर्ध्वं स्थितौ कायस्य का प्रमा।
तथापि जीवनायाहो चिन्ता कल्पान्तवर्तिनी ॥ ६० ॥

उच्छ्वासावधयः प्राणाः स चोच्छ्वासः समीरणः।
समीरणाचलं नास्ति यत्प्राणिति तदद्भुतम् ॥ ६१ ॥

केषामप्येते।

तन्मन्यते विचित्रं बहुविवरे या स्थितिर्मरुतः।
न तथापि मूढहृदयाः कथमपि विमृशन्ति निर्याणम् ॥ ६२ ॥

वल्लभदेवस्य।

रात्रौ वा यदि वा दिवाऽनवरतं वृद्धोऽथ वा बालकः
सर्पत्येकक [एवं नैव विदितः] प्रक्रान्तरूपेऽध्वनि।
तस्मिन्नुद्वहनश्रमोज्झितमहत्सत्कर्मपाथेयवान्
लोकः शोकमनेकरूपमहह प्राप्नोति गच्छन्नुत ॥ ६३ ॥
वैद्यभानुपण्डितस्य।

संसारे पतितानां कुशलं किं पृच्छयते शरीरभृताम्।
पतितस्य दहनराशौ दग्धोऽसि न वेति कः प्रश्नः ॥ ६४ ॥

यत्र यत्र रतिं याति मनः सुखविमोहितम्।
तत्तत्सहस्रगुणितं दुःखं भूत्वोपतिष्ठते ॥ ६५ ॥ भगवतो व्यासस्यैतौ।

स्वर्णकारतुलेवापि यस्य बुद्धिर्मनीषिणः।
अश्मकाञ्चनयोः साम्ये निर्दोलत्वमुपेयुषी ॥ ६६ ॥

आनीयते शरीरेण क्षीणोऽपि विभवः पुनः।
विभवः पुनरानेतुं शरीरं क्षीणमक्षमः ॥ ६७ ॥

साहाय्योपनमद्विवेकपवना दीपिष्यते नः कदा
वैराग्याग्निरनेकभेदविषयक्रीडाकरीषंकषः।
यद्भूत्या परिमार्जिते निरुपमं वैमल्यमासेदुषि
ज्ञानादर्शतले स्वमेकमनिशं पश्यन्ति योगीश्वराः ॥ ६८ ॥
मदनस्यैतौ

अर्थिभ्यः कनकस्य दीपकपिशा विश्राणिता राशयो
वादे वादिविषाणिनां प्रतिहताः शास्त्रोक्तिगर्वा गिरः।
उत्खातप्रतिरोपितैर्नृपतिभिः शारैरिव क्रीडितं
कर्तव्यं कृतमर्थिता यदि विधेस्तत्रापि सज्जा वयम् ॥ ६९ ॥
विक्रमादित्यस्य

उपचरिता हरिणदृशः सज्जनगोष्ठीषु मिश्रिता वाचः।
चरितं क्रमेणमदवनं न विधेः कु [टिलां] दपि त्रासः ॥ ७० ॥
वल्लभदेवस्य।

१ एक एक विदिति क ख च २ सीद क पाठभेद ३ क क ख च ४ र्भो क पाठभेद
५ कमापनमविन क ख च ६ रुता क ख च

आत्मन्निच्छसि हन्त शाश्वतपुरीमार्गे विहर्तुं यदि
भ्रातः संयमवर्मणा कुरु तदा रक्षाविधिं सर्वतः ।
नो चेदिन्द्रियतस्करैस्तव हठात्तीक्ष्णाग्रभूरिस्फुर-
च्चिन्ताभल्लशतैर्विभिद्य मनसो ग्राह्यो विवेको मणिः ॥ ७१ ॥

कस्यापि ।

तृषा शुष्यत्यास्ये पिबति सलिलं स्वादुसुरभि
क्षुधार्तस्सन् शालीन् कवलयति मांस्याकबलितान् ? ।
प्रदीप्ते रागाग्नौ सुदृढतरमाश्लिष्यति वधूं
प्रतीकारो व्याधेः सुखमिति विपर्यस्यति जनः ॥ ७२ ॥

भट्टजयन्तस्य ।

अजानन्दाहित्वं पतति शलभस्तत्र दहने
स मीनोऽप्यज्ञात्वा बत बडिशमश्नाति पिशितम् ।
विजानन्तो ह्येते वयमिह विपज्जालजटिलान्
न मुञ्चामः कामानहह गहनो मोहमहिमा ॥ ७३ ॥

गोभट्टस्य [भर्तृहरेः ।]

जनेषु मध्ये जनवद्विचेष्टते
वने मृगैश्चापि समं मृगायते ।
न भोगमभ्यर्थयते न वर्जय-
त्यवाप्ततत्त्वस्य न दुर्ग्रहः क्वचित् ॥ ७४ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वैराग्यपद्धतिः ॥

हरिस्तुतिपद्धतिः (१३२)

लक्ष्मीर्दाराः सदेवासुरजयि चरितं वाहनं वैनतेयो
यानश्रीः कापि चक्रं प्रहरणकमलं कौस्तुभो भूषणं च।
वैदग्ध्यं दग्धदैत्यं हृदयविपुलता विश्ववेश्मेति विष्णो–
र्ब्रूते श्लाघ्यं न किं किं खगगज(जव?)पवनापूरितः पाञ्चजन्यः॥ १॥

दीपकस्य।

क्व विष्णुस्त्रिदशाधीशः क्व यमः प्रेतनायकः।
क्व खद्योतो वियत्कीटः क्व च सूर्यो जगन्मणिः॥ २॥

देवबोधेः।

तत्त्वं ब्रुवाणानि परं पुरस्तान्मधु क्षरन्तीव सतां फलानि।
आवर्तय प्राञ्जलिरस्मि जिह्वे नामानि नारायणगोचराणि॥ ३॥

आम्नायाभ्यसनान्यरण्यरुदितं वेदव्रतान्यन्वहं
मेदश्छेदफलानि पूर्तविधयः सर्वे हुतं भस्मनि।
तीर्थानामवगाहनानि च गजस्नानं विना यत्पद–
द्वन्द्वाम्भोरुहसंस्मृतिं विजयते देवः स नारायणः॥ ४॥

बद्धेनाञ्जलिना नतेन शिरसा गात्रैः सरोमोद्गमैः
कण्ठेन स्वरगद्गदेन नयनेनोद्गीर्णबाष्पाम्बुना।
नित्यं त्वच्चरणारविन्दयुगलध्यानामृतास्वादिना–
मस्माकं सरसीरुहाक्ष सततं संपद्यतां जीवितम्॥ ५॥

हे लोकाः शृणुत प्रसूतिमरणव्याधेश्चिकित्सामिमां
योगज्ञाः समुदाहरन्ति मुनयो यां याज्ञवल्क्यादयः।
अन्तर्ज्योतिरमेयमेकममृतं कृष्णाख्यमापीयतां
यत्पीतं परमौषधं वितनुते निर्वाणमात्यन्तिकम्॥ ६॥

---

१ मुदास्पदा. क मुदावदा ख च

पृथ्वी रेणुरणुः पयांसि कणिकाः फल्गुः स्फुलिङ्गो लघु-
स्तेजो निःश्वसितं मरुत्तनुतरं रन्ध्रं सुसूक्ष्मं नभः।
क्षुद्रा रुद्रपितामहप्रभृतयः कीटाः समस्ताः सुरा
दृष्टे यत्र स तावको विजयते भूमावधूतावधिः॥ ७॥

कुलशेखरस्यैते।

उद्वेगस्य निवारणाय दुरितच्छेदाय पुण्याप्तये
पानाय श्रवणामृतस्य धृतये कस्मैचिदार्तिच्छिदे।
उच्छ्वास पुरुषोत्तमाच्युत हरे गोविन्द नारायण
श्रीवत्साङ्क मुकुन्द कृष्ण कमलाकान्तेति वाचं(च्यं?) मुहुः॥ ८॥

चक्षुः पश्यतु केशवं मम हरेर्वाचं शृणोतु श्रुतिः
जिह्वा नित्यमनन्तनामसुधया सौहित्यमभ्यस्यतु।
मूर्धा माधवपादपङ्कजरजसः स्पर्शेन पूतोऽस्तु मे
श्रीकान्तं परिरभ्य सौरभभरं प्राप्नोतु गात्रं मम॥ ९॥

सर्वज्ञनारायणभट्टस्यैतौ।

इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां हरिस्तुतिः॥

हरस्तुतिपद्धतिः (१३३)

अज्ञातमहिमा वाणी शिवं स्तौतु रसोन्मदा ।
रसातिरेकादौचित्यभङ्गः स्त्रीणां क्व लभ्यते ॥ १ ॥

कविदर्पणस्य ।

यातु चञ्चलशीलत्वाद्यत्र क्वचन मे मनः ।
सर्वव्यापिन् महादेव त्वा विहाय क्व यास्यति ॥ २ ॥

यद्यहं स्तुतिपदे तवाक्षमः किं ततः कमलजोऽपि यत्तथा ।
मज्जतो जलनिधौ किमन्तरं मृत्कणस्य च कुलाचलस्य च ॥ ३ ॥
कण्ठकोणविनिविष्टमीश ते कालकूटमपि मे महामृतम् ।
अप्युपात्तममृतं भवद्वपुर्भेदवृत्ति यदि रोचते न मे ॥ ४ ॥

उत्पलदेवस्यैतौ ।

त्वं पाथोऽपि न मे रजो हरसि किं तेजोऽपि नो किं तम-
श्चन्द्रार्कावपि नेक्षसे स्पृशसि किं न त्वं नभस्वानपि ।
आधारोऽपि कथं धरां न तनुपे व्योमापि शब्दं न किं
कस्मात्त्वं यजमान एव करुणादानाय मन्दायसे ॥ ५ ॥

मरोत्तमस्य ।

अपूर्वोऽयं पन्थाश्शिव तव विभुत्वस्य कतमो
जगद्बन्धो यत्ते पदयुगमकामं प्रणमताम् ।
प्रयाति प्रध्वंसं न खलु दुरितं केवलमिदं
चिरोपात्तं सद्यः सुकृतमपि सर्वं विगलति ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

ये स्वप्नेऽपि चिरं न भान्ति विषयाः सीदन्ति येऽतः(न्तः) परं
यानप्राप्य कथंचिदक्षमतया तूर्णीं परं खिद्यते ।
तेऽपि त्वत्करुणाञ्चलैः कवलिताः सिध्यन्ति विद्याधिपाः
किं वा तुष्यति यस्य तस्य भवति स्तम्भोऽपि कल्पद्रुमः ॥ ७ ॥

रम्ये पुण्यतरङ्गिणीपरिसरे कुत्रापि पुत्रादिभि-
लिङ्गाकारतया स्थित स्मरहर त्वामर्चयन्ति स्म ये ।
स्वर्गङ्गातटकल्पपादपलताहिन्दोलकेलिक्रमाः
प्रेङ्खन्नाकवधूभुजार्गललताः खेलन्त्यमी खेचराः ॥ ८ ॥

खर्जूजर्जरगात्रघर्षणघनव्यापारशीर्यन्नखै-
र्यो दृष्टः क्ष(श ?)तपातकैरपि महादेव प्रसङ्गाद्भवान् ।
ते कन्दर्परसालसामरवधूनीरन्ध्रपीनस्तन-
द्वन्द्वोल्लेखविलासभङ्गुरनखाः खेलन्ति खे खेचराः ॥ ९ ॥

गौरीकान्त कृतान्तसूदन जगन्नाथ त्रयीविग्रह
त्वच्चिन्तासु विचक्षणाः क्षणमपि ब्रह्मादयो मानवाः ।
बुद्धिर्नः [कियती]न साऽप्यकलुषा तत्रापि तापोर्मयः
कस्त्वा चिन्तयितुं क्षमो न हि(तु?) कृपामात्रस्य पात्रं वयम् ॥ १० ॥

कतिपयपुरस्वामी कायव्ययैरपि दुर्ग्रहो
मितवितरिता मोहेनाहो मयाऽनुसृतः पुरा ।
त्रिभुवनपतिर्बुद्ध्याऽऽराध्योऽधुना स्वपदप्रदः
पुनरधिगतस्तत्प्राचीनो दुनोति दिनव्ययः ॥ ११ ॥

भेरीभाङ्कारस्यैते ।

वपुःप्रादुर्भावादनुमितमिदं जन्मनि पुरा
पुरारे न प्रायः क्वचिदपि भवन्तं प्रणतवान् ।
नमन्मुक्तः संप्रत्यहमतनुरग्रेऽप्यनतिमान्
महेश क्षन्तव्यं तदिदमपराधद्वयमपि ॥ १२ ॥

अपराधसुन्दरस्य ।

त्वदीयं त्वत्कार्यं रसकुसुमगन्धादिसकलं
तवैवाहं भक्त्या प्रतिदिनमयच्छं निजतया ।
तया भक्त्या श्लाघी विदितचरितस्त्वं न मनुषे
मदज्ञानं यत्तत् किमु शिव तवैवार्जवमिति ॥ १३ ॥

सारङ्गदेवस्य ।

१ क्रियते. क ख च २. न. क ख. च.

इंहो माधव किं वयस्य सुमते किंचिद्रहस्यं ब्रुवे
हुंकृत्यन्तमृजुः प्रकीर्णविभवः शैलात्मजावल्लभः ।
द्वित्रैस्तं विजने प्रतार्य कुसुमैरर्कस्य दर्भस्य वा
गृह्णीमः सुरमौलिलालितपदां त्रैलोक्यराज्यश्रियम् ॥ १४ ॥

माधवस्य ।

भस्मोद्धूलन भद्रमस्तु भवतो रुद्राक्षमाले शुभं
हा सोपानपरंपरे[2] गिरिसुताकान्तालयालङ्कृते[3] ।
अद्याराधनतोषितेन विभुना युष्मत्सपर्यासुखा-
लोकोच्छेदिनि मोक्षनामनि महामोहे निधीयामहे ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

धर्मं ब्रह्मशिरोह[राद्धनभरं]भैक्षेण कुक्षिंभरेः
कामं कामतनोर्दवाद्भवसमुच्छेदं च वाञ्छन् भवात् ।
आशाच्छेदनतत्पराच्च भवतः संभेत्सुराशोद्भमा-
न्नुन्मत्तोऽस्मि हर प्रसीदतु भवा[न्नो[4]]न्मत्तमप्युज्झति ॥ १६ ॥

उमापतिधरस्य ।

वल्गद्गङ्गोत्तमाङ्गे तव किमभिपवैर्नैव नैवेद्यमासीत्
पञ्चग्रासी यदीया निजतनुविहितैः पञ्चभूतैर्महद्भिः ।
किं मन्त्रैर्मन्त्रकर्तुः किमु कुसुमचयैर्व्योमकेशस्य ते स्यात्
पूजाभावे [तंवैवं] भव भवतु भवद्भावनैवाभवाय ॥ १७ ॥

श्रीहर्षस्य ।

स्थाणुः स्वयं त्वमसि ते दयिताऽप्यपर्णा
पुत्रस्तव त्रिणयन प्रथितो विशाखः ।
छाया तथाऽपि भवतः सकुटुम्बकस्य
तापत्रयव्यतिकरं जगतां हिनस्ति ॥ १८ ॥

जयदेवस्य ।

---

१ स्तबज क. ख च, २ ग क ख च, नि ३ क ख, च ४ नु क ख, ग, घ, च, ५, भवेय, क, ख, ग घ च,

मुक्तस्य वा मम स्वामिन् गुणौघग्रथितस्य वा।
अस्तु पुष्पचयस्येव विनियोगस्तवार्चने ॥ १९ ॥

सत्त्वं ममेष्टं पतितं पुरस्ते त्वदङ्घ्रिसंमर्दरजः प्रियं च।
अदृष्टमन्यद्रचित तमोऽपि त्रैगुण्यहानिं कथमीश याचे ॥ २० ॥

कयोरप्येतौ।

भवश्च यदहं चेश द्वाविमौ जनितौ त्वया।
परस्परविभागं त्वं न करोषि कथं प्रभो ॥ २१ ॥

व्यासतीर्थस्य।

कस्यचिज्जायते जन्तोः पादाघातस्तवाध्वनि।
पदभङ्गव्यथा शंभो जृम्भते जम्भवैरिणः ॥ २२ ॥

नरोत्तमभट्टस्य।

शशिखण्डं श्रीखण्डः खण्डं खण्डनगिरामथ विनोदः।
भक्तिश्च खण्डपरशावखण्डतपसां फलं लोके ॥ २३ ॥

लोलन्मौलिमृगाङ्कमण्डनघनस्फाराट्टहासस्वनो
दृप्यद्वन्धगजासुरप्रमथनस्त्वं देव पञ्चाननः।
चित्रं किन्तु पतन्ति तावकपदव्यालग्नमुक्ता न य-
त्स्वामिन्मानसपञ्जरे निगलितो दत्से यदुच्चैःपदम् ॥ २४ ॥

चित्तराजस्य।

तवैव भक्तः कथमन्यसेवां
करोति शंभो भवभोगहीनः।
तं दीनमालोक्य न लज्जसे त्वं
सोऽपि त्वदीयोऽहमिति ब्रुवाणः ॥ २५ ॥

नानाविधं[व्याधिभिराधिभि]र्यत्करोषि दुःखं हृदि मे महेश।
तवैव तद्यन्मनसि स्थितस्य चेष्टा प्रभूणां हि विचारशून्या ॥ २६ ॥

शौर्यं श्लाघाविहीनं नयविनयसमालङ्कृतं भूपतित्व
लक्ष्मीरौदार्ययुक्ता वपुरनधिगतं व्याधिनाऽप्यल्पकेन।
विद्वत्तोत्सृष्टगर्वा गुणगणकलितं रूपमुत्सेकि भाग्यं
त्वद्भक्तिरसर्वकालं भवतु भुवि नृणां शङ्कर त्वत्प्रसादात् ॥ २७॥

श्रीवैद्यभानुपण्डितस्यैतौ ॥

॥ इति सूक्तिमुक्तवल्यामीश्वरस्तुतिः ॥

शाकेऽङ्काद्रीश्वरपरिमिते वत्सरे पिङ्गलाख्ये
चैत्रे मासे प्रतिपदि तिथौ वासरे सप्तसप्तेः।
पृथ्वीं शासत्यतुलमहसा यादवे कृष्णराजे
जह्लस्यार्थे व्यरचि भिषजा भानुना सेयमिष्टा ॥ १ ॥

शश्वत्कृष्णमहीपसम्पदुदधेर्वृद्धौ निशाकारकः
का[व्या]म्भोजविकासतिग्मकिरणश्चाणक्यचातुर्यवान्।
स्फूर्जत्तर्करहस्यकर्कशमतिः साक्षात्कृतालङ्कृति-
प्राग्भारो भिषजा वरो विजयते श्रीभास्कराख्यः सुधीः ॥ २ ॥

हरीशयोस्त्रयस्त्रिंशत्पद्धतीनामिदं शतम्।
श्रीमता भगदत्तेन जल्हणेन व्यरच्यत ॥

श्रीकण्ठीरवराजस्य धर्मवित्तिम्मन्त्रिणः।
सूक्तिमुक्तावली सेयं कुर्यात्कल्याणसन्ततिम् ॥

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचिता सूक्तिमुक्तावली समाप्ता ॥

———o———

१ मु ग २ न्त्या क. ख ग च ३ ख च

बिन्दुदुर्लिपिविसर्गदीर्घिकाद्यङ्कपाङ्क्तिपदभेददूषणम्। हस्तवेगजमबुद्धिपूर्वकं क्षन्तुमर्हथ समीक्ष्य सज्जनाः ॥
करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्तः।

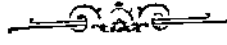
सूक्तिमुक्तावल्यन्तर्गतपद्यानामनुक्रमणी

पद्यानुक्रमण्या अनुबन्धः

पद्यानुक्रमण्या अनुबन्धः

पद्यानुक्रमण्याः संशोधनम्

पत्र	प	अशुद्धम्	शुद्धम्	पत्र	प.	अशुद्धम्	शुद्धम्
२	६	३२१	३२८	२७	१५	भूते.	भूमे'
३	११	१३८	१३९	२८	३२	मान्निद्रया	मान्निन्दया
४	२२	१८७	१८९	,,	७	१६३	३६३
६	६	२९	१९	,,	२७	मागाविता	मागाविषा
७	८	३७	३७३	३०	४	३११	३९१
७	९	४३४	४३३	३१	१३	४४९	४५९
८	२३	२७४	२४७	,,	२	यश्चन्द्रार्ध	यश्चन्द्रार्ध
८	३५	२३८	२३९	३१	६	यस्त्रोत्रा	यः श्रोत्रा
१०	२३	काका'	काचाः	३३	७	३३	३४
१२	११	३१२	३१२	३३	१६	७३	७२
१५	२	७	७१	३४	४	१४६	१४९
२०	३२	३२१	२३६	३५	१६	३२०	३२९
२१	२	३३०	३९०	३६	२६	शराणा	शरण
२२	४	१८०	४३९	३७	१४	४६२	४६३
२२	२०	५२	६२	३८	२६	सन्त्यत्रा	सन्त्यन्यत्रा
२२	७	२३७	२८७	११	३२	सन्ध्यातनौ	सन्ध्यानतौ
२२	१९	१५१	२५१	४०	४	२४२	३४२
२३	१२	२६१	२५१	४०	१९	२७०	२००
२४	१३	३८	४३८	४१	१४	७८	१७८
२४	२०	१७१	१७९	४१	१८	१७४	१७८
२५	७	३४५	३५४	४१	१८	१७४	१७८

१६ पत्रे तत्स्त्रोमते इत्यनन्तर 'तथानपूर्वं' इत्यारम्य 'तद्वैद्ग्ध्य'मित्यन्ताः उत्तरपत्रतो योज्या

कविनामानुक्रमानुरोधेन श्लोकानामनुक्रमणी

(१) अद्भुतपुण्यस्य (सुभा)
(२) वैसटस्य (सदु)
(३) पीयते स्मकुमुदमितिपाठ.

(१) पुलिनस्य (सुभा) अमरो (सदु) श्रीद र्पस्य (कवी) अमरुकस्य Bhandarkar rep

कवि	आकर.	
१३० दृष्टः कातर	,,	८५
१४७ देशैरन्तरित	,,	९९
२३५ नीत्वोच्चै.	,,	११९
२७५ पटालग्ने	,,	४१
२०४ परिम्लाने	,,	२५
२४५ पत्र न श्रवणे	,,	१४८
११७ पादासक्ते	,,	६८
२५६ प्रणयविशदा (१)	[रत्नावली ३–९]	
२०१ प्रात प्रात	अमरुश–३३	
१९४ भ्रूभेदोगुणित	,,	९७
२२१ मन्द मुद्रित	,,	१२७
२०३ यद्गम्य	,,	१५९
२९० यद्यात्रोरहसि	,,	१५०
१५१ याता किन	,,	१०
२२५ रात्रौवारि भरा	,,	५४
१३० लग्नानाशुक	,,	६२
२४६ ललितमुरसा	,,	१६१
२८८ लाक्षालक्ष्म	,,	६०
१९६ लिखन्नास्ते	,,	७
२४६ लीलातामर	,,	७२
१३१ लोलैर्लोचन	,,	६१
१९६ सन्त्येवात्र	,,	९१
२७७ सन्दष्टाधर	,,	३६
२९५ सालक्तकेन	,,	११६
२०३ सुतनु जहि	,,	३९
२९९ सुप्तोयं	,,	३७
२८२ सुरतविरतौ	,,	१५४
१९४ स्फुटतुहृदय	,,	७३

अमृतदत्त

६८ कोऽय भ्रान्ति (२)
२७ भक्तिप्रह्व

अरसिठक्कुर'

१३ अतिविपुल

१ श्रीदर्पस्य (सुभा–कवी)
२ दस्यापि (शार्ङ्ग)

कवि	आकर
३४६ कान्तारेदैव	
२५६ ताडिद्वापङ्कोवा	
३३४ दाधिमथन	
२९१ नक्तनिरङ्कुश	
१८६ मध्येनतस्या	

अर्गटः

४०६ रिक्ता' कर्माणि
२९ विपुलहृदया

अर्जुनवर्मदेव

४८ अमरूककवित्व — रसिकसजीविनी (अमरुव्याख्या) श्लो ३

अवन्तिवर्मा

२५२ अविज्ञात
२१५ दुस्सहसन्ताप

अश्विनीकुमारौ

४०० अशीतेनाभसा

आकाशपोलि

८४ अयेवापीहंसा'
४५० अयेस्वर्ग.स्वर्ग
२५६ आयातासि
१६७ क्षीरसागर
१५३ पश्चत्व (१) [चोरपञ्चाशिका fol 11 a]
१७५ पाञ्चाली

आचार्यक्षेमसिंह.

४४५ अशक्तोयः

आत्रेयः

४०० आयुर्घृते

आदित्यभट्ट'

१२९ भ्रात काञ्चन
३४३ यथात्रासु
४३५ शिलामयेपि

1 Ms N 1370 Oriental Institute Baroda

कविः	आकर
आनन्दवर्धन	
८३ अद्दष्टिव्यापार	
२६ सयेऽत्युज्वल	ध्वन्यालो पु १०१
४५० गत.कालो (१)	
८६ नास्योच्च्राय	
३४ श्लाघ्याशेष	ध्वन्या—पु ९६
इच्चाल¹ (इच्छट)	
३०९ अभ्यस्यपवन	
इन्द्रकविः	
४५२ आयुर्नीर A[सिंहासनद्वात्रिंशिका १३a]	
„ इत क्रोधो	
९८ किमूढताडयसि	
४५२ के कैर्नामर	
४५० चलति गलित	
४५१ जानत्येके	
४५० तावद्देव	[भर्तृहरि शृङ्गार ७०]
४५१ त्यस्त्वासग	
१४ दैत्यानामधिपे	
१५२ निवद्धास्थैर्याशा	
४५१ मायन्मित्र	
९६ यच्चन्द्रार्घ	
४५२ यन्नैर्यषा	
३२९ विकीर्णहरि	
३२० राम किकुरुते (खडप्रशास्ति १०८)	
४५३ शून्ये सद्मनि	
४५२ साधुद्धिर्विलय	
४४० सुप्तव्यालिनि	
९४ सेयस्थली	
१०४ स्तोकाभापरि	
९५ स्वस्त्यस्तु	

१ वरुणस्य (मद्दु) शान्तिरातक IV-13 K V S P 100

A Ms N0. 5286 O 1 Baroda

कवि		आकरः
उच्चुट (१)		
३११ पितरिमृतेपि		
उड्डीयकवि¹		
२७२ गाढालिङ्गन		
उत्पलदेव		
४५९ कण्ठकोण (२)	शिवस्तोत्रावली	१३–१७
„ यग्रह स्तुति		
उत्प्रेक्षावल्लभ		
२९८ अर्काभिमुख्य	भिक्षाटनकाव्य	३– २
२९७ एकावली	„	२–१५
२४० कर्णोत्पला	„	४–२१
१९ कल्याणमावहतु	„	१–१
१७० काचिद्विहत्य	„	४–२५
„ काचि न्निवारित	„	४–६
१४१ काल पुरा		
१७० कृच्छ्रेणकापि	„	४–५
२९७ न्यस्तानिशस्त्र	„	२–१४
१८४ पङ्कोद्भवत्व	„	२–१३
१४४ प्राणेश		
२४० पूर्वद्विरेफ	„	४–२७
१८८ मुक्तेरपि	भिक्षाटनकाव्य	२–१०
२९८ यानिद्रवन्ति	„	३—५
१९३ येनैवसूचित (३)	„	६—३
२९७ लाक्षाविधातु (४)	„	२—४
३९ सन्त्येवसूक्ति	„	१—६
२९७ हारणचस्तन	„	२–१२
उमापतिधर¹		
११० अर्का केचन		

१ इच्छट Bhand rep

२ चौखबा सस्कृतग्रन्थमाला–१५

३ अस्मिन् श्लोके पूर्वार्धस्पष्टतरा भिन्नो दृश्यते ।

४ मुद्रितभिक्षाटनकाव्ये उत्तरार्धे भूयसा पाठभेदेन दृश्यते

१ धनञ्जयस्य-(सदु) २ श्रीहर्षपण्डितस्य Bhand. rep
३ आचार्यगोपीकस्य (सदु) ४ शिल्पसर्वज्ञस्य (स) ५ घोयीकस्य (सदु)
६ कमलायुधस्य (सदु) ७ भवभूते (सदु)

१ पूर्वोत्तरार्धयोर्विनिमय २ बिल्हणस्य (शा) ३ याग्भरस्य (स)
(४) अस्य श्लोको विश्वेश्वरस्य Bhand-rep

कवि	आकर
३९४ अङ्गैरन्तर्निहित	मालविका २-८
३८१ अपितुरग	रघुव ९-६७
१४९ अभिमुखे	शाकु २-११
३५७ अयमरविवर०	शाकु ७-७
१६३ एतस्मान्मा	मेघ २-४९
१५३ क्वाकार्य	विक्रमो ४-३४
३२६ ग्रीवा भङ्गाभिराम	शाकु १-७
२४० चलापाङ्ग	„ १-२०
१७१ चित्रे निवेश्य	„ २-९
२७५ चुबनेष्वधर	कुमार ८-८
४५ जाते जगति	
३९३ जीमूतस्तनित	मालविका १-२३
४०५ ज्वलति	शाकु ६-३१
३५९ तीव्राघात	„ १-२९
२९७ दर्पणमुपरि	कुमार ८-११
३९४ देवानामिद०	मालविका १-४
३०४ नद्याइव	विक्रमो ३-८
३८८ नीवारा शुक	शाकु १-१३
२४३ पयोधराकार	(१) [भोजप्रबन्ध ९४]
१४६ प्रत्यादिष्ट	शाकु ६—८
३८८ प्राणानामनि	„ ७-१२
३१६ मयाप्रत्यादिष्टा	„ ६—९
३५७ मुक्तेषुरश्मिषु	„ १—८
३८५ मेदच्छेद	„ २—५
२४० यतोयत षट्ट	„ १-२३
३५७ यदालोकेसूक्ष्म	„ १—९
३१६ यस्यत्वया	„ ४-१३
१४७ रम्य द्वेष्टि	„ ६—५
३८५ लक्षीकृतस्य	रघुव ९-५७
४२५ लोकान्तरसुख	„ १-६९
२४० लोलादृष्टि	शाकु १-२५
३८८ वल्मीकाग्र	„ ७-११

(१) Calcutta edition-by Jibananda

कवि	आकरः
३९४ वामेसन्धि	मालविका २—६
३८५ व्याघ्रानभी	रघुव ९-६३
२५२ शुद्धमाविल	कुमार ८-५७
४२३ शुश्रूष स्व	शाकु ४-१७
१६३ संक्षिप्यन्ते	मेघ २-४५
१७८ स्नानार्द्र	रघु १६-५०
१४९ स्निग्धवीक्षित०	शाकु २—२
कुमारदासः [नाथकुमार]	
२४५ अन्तर्जला (१)	जानकीहरण ३-३८
३७८ ओष्मायमाण (२)	
१८३ कान्तिप्रकर्ष	१-३६
२५९ गाढोपगूहन	
२८२ चलत्कुचतटा	
२२२ जलधरस्य	११-५२
„ जलधिवारि	११-५८
३८९ तेजसा	जानकीहर ६—३
३११ दुदर्शौ	
३०३ नखपद	
१८४ नायशशी	१-३४
२६७ नियतमिह	८-९६
१८८ पश्यन्हतो	
३७६ प्रचण्डवातो	१२—८
२४२ प्रत्यासन्न	
१८९ प्रसीदमेव	७—७
२०७ बाणानङ्कुरयन्ति	
१९८ बालेनाथ	[अमरु-५७]
३७८ यत्सौध	१—२
१८५ वय प्रकर्षा	१-३२
३८९ शिर प्रदेश	६—४
कुमुद	
२६ हृदय कौस्तु भो	

१ पादयोर्विनिमय
२ बिल्हणस्य Bhand-Rep

कवि	आकर.
कुमुदचन्द्रः	
२४१ सर्वोतद्युति	मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटक -अ-५-
कुम्भक	
१७७ तन्तीव (१)	
कुलशेखर.	
४५७ आम्नाया	मुकुन्दमाला श्लो १३
,, तत्वप्रवाणानि	,, ,, २०
४५८ पृथ्वीरेणु	,, ,, १२
४५७ बद्धेनाञ्जलिना	,, ,, १९
,, हेलोका	,, ,, १८
कूर्मवार्हत	
३९० जयतिकलश	
२१ सरभा	
कृष्णपिल्ल	
२९२ जङ्गे रनङ्ग	
२२४ एतेतेदुरतिक्रम	
२११ कावेरीवारि	
कृष्णमिश्र	
४४८ अज्ञान	
१२६ इदमप्रु	
४४३ फलस्वेच्छा	प्रबोधचन्द्रोदय ४–१९
२५ मुस्ताभानृकपाल (२)	
३०७ वश्यावेश्मसु	प्रबो.च २—१
४४० लभ्यलभ्य	
केटस	
९७ विस्तारोयदि (३)	
कोक्कोक	
३९५ अङ्गुष्ठे	रतिरहस्य २—१

(१) राजशेखरस्य [सदु]
(२) नटगांशेकरस्य (सदु)
(३) क्रमटस्य Bhand rep

कवि	आकर
२९६ जयूक्रान्त	,, ४–२८
,, दारिद्र्यादसहिष्णु	,, ४–२३
३९५ विलसदमल	,, १०–१
,, श्यामाकफ	,, ४–२०
२९६ स्वातन्त्र्यपितृ	,, ४–२२
क्षेमेन्द्रः	
२७९ अकृत्रिम	बृहत्कथामज ९–२–१२६
१५७ अङ्गेनग	कविकण्ठा–सधिः ३
१३० अनङ्गेन	बृह क म–११–१
४३१ अर्थस्य	कलाविलास १०–३
१४३ अवधिदिवस	
४१५ आत्मायत्न	
२७ आदिमत्स्यः	दशावतारचरित १—३
२१७ आध्मातोद्धत	
४०४ आपद्यपि	
६१ उक्तपरस्य	दर्पदलन २—६
२११ उत्तिष्ठति	कलाविला २–१०
३०३ उद्यानं	
४३१ (ते) ओजस्सत्व	कलावि. १०–९
२११ कलमान्त	
३१० काकाल्लौल्य (१)	
४३१ कामस्यवेष	कलाविला १०–४
४२० किरत्नोज्वल	
२०३ कुलाभिमाने	
४१३ ग्रीवाभरणता	
५१ ग्रीवास्तभ	दर्पदलन ३–६८
४३१ जनराग	कलाविला १०–१०
४५६ जनेपुमन्ये	
१२ जयतिसनाभि	बृहत्कथामज ९-२-३०३
४०८ जानेज्वाला	
४३७ तानीन्द्रियाणि	[भाजप्रबंर ४]
४०८ तिष्ठन्तिविभवे	

१ करयापि (शा)

१ क्लिदणस्य (शा)

१ कस्यापि सु – २ पूर्वार्धे 'रसना केशा न कण्डूयते' इत्यत्र ' व्यग्रा कवीनां वच ' इति पाठ – ३ गेल्पण्डितस्य (भण्डारकर)

१ कस्यापि (सदु)
२ कस्यापि (शा)
३ कस्यापि (सदु)
४ धरणीधरस्य (क स)

(१) भारवे (सदु) कस्यापि (श)
(२) हनुमत (सदु-शा), महानाटकात
Bhand-rep

कविः	आकर
जघनस्थलीघटकः	
१८८ वपुरनुपम (१)	
जयगुप्त	
२२९ द्वयमिद्	
जयदेवः	
४० अपि मुद	प्रसन्नराघव १-१९
९९ अमीषा	
२० गिरितनयै	
४२ भास्वद्दश	प्रस-राघ १—९
४९ यस्याश्चौर	,, १-२२
४० येषा कोमल	,, १-१८
१६८ विनैवाभोवाह	,, १-३३
३१४ सौमित्रे ननु (२)	,, ६—१,
महानाट ४-२२	
४६१ स्थाणु.स्वय	
जयमाधवः	
२३९ उच्चित्य प्रथमत.	
जयवर्धनः	
१०६ न पङ्काद्दुद्भूति	[भल्लटशतक २५]
४१० नालस्य प्रसर.	
जयसिंहदेव [सिद्धदिवाकरचक्रवर्ती]	
२२८ दूर तोयधरा	
२२७ विद्युद्वन्हि	
जलमानुपीरुद्रः	
३६८ एतस्माज्जलधे. (३)	
जितनाग	
९१ कुमुदशवले. (४)	

(१) अर्गटस्य (ह)
(२) महानाटकात् Bhand-rep
(३) हरे (सु)
(४) जीवनागस्य Bhand. rep

कविः	आकरः
जितमन्यु	
३४१ दिग्वारणे	
जीवनाग	
२९८ सख्यस्तानि (१)	[अमरु १५५]
जोयिक.	
३३४ अगुष्ठाग्रिम A	
४०३ आत्मना.शाय	
झलझलवासुदेव	
१२० प्रहरविरतौ (२)	[अमरु १२]
ज्ञानाङ्कुश	
४४५ अहं न चेत्स्या	
,, मन्निन्दया	
,, यथा ममात्म	
डिंवोक	
१६६ नायातो यदि (३)	
१५२ पुरस्तन्व्या (४)	[अमरु ५१]
तरुणवाणः	
१३४ मदकल	
त्रिविक्रमभट्टः	
१७१ अमन्दानन्द	नलचपू ३-२५
३९३ अय हि प्रथमो	,, ६-४६
२४६ अविरत	,, ५-६१
२२१ आकर्ण्य	,, १-४०
१९० आकारस्तु	,, १-५८
१८० आवध्नन्	,, ३-३२
३७१ एषा सा	,, ५-३५
१४७ कर्पूराबु	,, ५-२१
१९३ किञ्चित्कंपित	,, ७-३७
३८४ किमश्व	,, १-४९

A जैकस्य Bhand-rep कस्यचित् (स)
१ अमरो (सभा) २ अमरो (स)
३ कस्यापि (ह) ४ अमरो (स)

A Ms no 13200-Oriental Institute, Baroda

(१) विभवसमृद्धिरिति पाठ

(२) Ms No 12089, O I Baroda

(३) कस्यापि (सु)

कवि.	आकर
धनञ्जय.	
३५२ सर्वस्वापहर.	
धनपालः	
२० अस्थीन्यस्थीनि	
१८ ऋक्षाणा भूरि	(रामचरिते पु ३३१)
४५ केवलोऽपि	तिलकमजरी श्लो २६
४४ दृष्ट्वा वाक्पति	„ ३१
३३ प्राज्यप्रभाव (१)	„ २
४३ मन्ये बृहत्कथा (२)	„ २१
४४ वक्रोक्त्या	
३४४ श्रुत्वा त्वा (३)	
धनिक	
१३८ उज्जृम्भानन	दशरूपक २ कारिकाऽवलोके
धर्म	
३७१ हेलोन्मूलित	
धर्मकीर्ति	
१९९ भवतु विदित	[अमरु ३०]
१७२ लावण्यद्रविण	(ध्वन्यालोके ३ उद्योतेऽनूदितम्)
९३ स्वच्छन्द	
धर्मदास.	
३४९ अम्भोरुह	विदग्धमुखमडन ४–४२
„ पूतिपङ्क	„ ४–४०
३४९ शिलीमुखे	„ ४–४४
„ शीकरासार	„ ४–३८
धर्मदेव	
३४४ हारानाहर (४)	

कवि	आकर
धर्माशोक	
४१ अनुद्रुष्ट	
३४५ देवस्वस्तुति	
३४१ निस्मृत्याहव (१)	
धूर्त.	
२७८ नैषा वेग (२)	
वैर्यमित्र	
१४८ दिव्यचक्षु	
नन्दन	
१५७ चन्द्र चन्दन (३)	[विद्धसाल २–२०]
नर्मैय	
११३ किं मालती	
५३ यद्मी (४)	
११६ शाखासन्नति	
नरदेववर्मा	
३१३ आदाय मास (५)	
नरसिंह	
११९ किमसि विमना	
नरोत्तमभट्ट	
४६२ कस्यचिज्जायते	
४५९ त्व पाथोपि	
नागप्पैय	
१०३ विपन्न पद्मिन्याः	
नाचिराजः	
२८९ उत्फाल	
१८४ तस्या स्मित	
२०८ निर्वाणाङ्गार	
निद्रादरिद्र	
१५२ जाने कोप	

१ उत्तरार्धे ' ददता निद्रातास्मान आयोऽन्येऽपि मुद जिना ' इति पाठभेद
२ सत्य बृहत्कथेति पाठ
३ धनपते –(स)
४ कस्यापि (शा)

१ वाक्पतिराजस्य (स)
२ मूर्खस्य (ह) मूर्तस्य (शा)
३ राजशेखरस्य (स)
४ देवेश्वरस्य (शा)
५ कस्यापि (शा–स) ।उत्पलस्य (स)

१ त्रिविक्रमस्य Bhand rep.
२ कस्यापि (ग) परिमलस्य Bhand rep
३ ओं छन्दस्य (घ)

१, २, ३, प्रह्लादस्य-भण्डारकर Rep.

कविः	आकरः
वाण	
२३५ अन्योन्याहत	
२३ अर्चिष्मन्ति (१)	
२२५ उयद्वर्हिषि	
४३ कवीनामगलत्	हर्षचरित १-११
२१६ कारञ्जी	
४४ कीर्ति प्रवर	हर्ष० १-१४
२२० गभीरोद्गर्जितेन	
२१७ ग्रीष्मोष्मा	
१३४ दु खानि	
८ नमस्तुङ्ग	हर्षच- १—१
३६६ नाधन्याना	
२८० पततु तवोरसि	
३६० पश्चादघ्री	हर्ष- ३—५
२३८ पुण्याग्नौ	
२१७ भ्राम्यच्चीत्कारि	
१७९ सन्मार्गे	[भर्तृहरि शृगा ७४]
२१७ सर्वाशारुधि	
४३ सूत्रधार	हर्ष- १-१५
३३९ स्तनयुग	कादंबरी १९
२३ स्वेच्छारम्य	
११ हरकण्ठ	हर्ष १—२
बालसरस्वती	
३० सन्ध्याराञ्जित	
विज्जाक (भट्ट)	
२०६ असौ मरु	[महानाटक ६-३]
१४८ अहो अर्ह (२)	
१५२ प्रथमविरह (३)	
२३२ हिमधवल	
विज्जाका	
२०८ किंशुक	

१ कस्यापि (शा, स) २ कस्यापि (स) २, ३ चीयाकस्य Bhand rep

कवि	आकर
१११ केनापि चपक (१)	
३०१ दृष्टि हे प्रति (२)	
२९९ धन्यासि या (३)	
१०४ मायद्दिग्गज	
२३१ विलासमसृणो (४)	
२२३ सोत्साहा नव	
बिल्हण	
२३६ अङ्गारहासिषु	विक्रमाङ्कदेवचरिते १६-४९
१८३ अङ्गुलीभि	,, ८-६०
२३९ अताडयत्	,, १०-४२
३१६ अत्राकण्ठ	
३२६ अत्रावास	
२२६ अथोपगूढे	
२३३ अभवन्नद्भुतो	विक्रमाङ्क १६-१०
१८९ अमूल्यस्य	,, ८—८
१८३ अय त्रयाणा	,, ८-५१
१६८ अये केय (५)	
२३९ असख्यपुष्पो	,, १०-३९
३८ असौ रसो	
३४१ उग्रग्राह	चोरपचाशिका fol 6a
२४२ उन्नम्य दूर	विक्रमाक ७-२३
४० कर्णामृत	,, १-२९
३३१ काकुत्स्थेन	
४० कुण्ठत्वमायान्ति	,, १-१४
२१० कृतप्रकोपाः	,, ७—५
२५६ कृत्वा नूपुर (६)	
२२८ क्षुण्णमौक्तिक	,, १४-३७
१४१ क्षोणीभृत्कटक	
१७५ गण्डे मण्ड	,, ८-८९

१ वीरस्य (स) २ विद्यायाः (स) ३ कस्यचित् (स) ४ योगेश्वरस्य (स) (५) कस्यापि (शा) ६ कस्यचित् (स)

कविः	आकर
१५९ गलत्यैका (१)	
,, गृहीत ताबूल	
२३५ गौरीविभ्रम (२)	विक्रमाङ्क १६–५१
१५५ घर्मांशु	
१४२ चन्द्रो न चेत्	
२३२ जडात्माऽपि	
३९ जडेषु जात	विक्रमाक १–१८
१८९ जाग्रतः कमला	,, ८–१०
१४२ ज्योत्स्नां विवेयु	
१८४ तत्कुचौ चरत	,, ८–४८
२१० तन्वान शीतलत्व	
१४४ तस्य त्वया	
२९७ ताडीदल	
२५९ तीव्रः कोऽपि	
१८६ दरिद्रमुदर	विक्रमाक ८–३७
२१८ दृश प्रपा	,, १३—९
१७६ दृशोस्तीमावाद.	,, ८–८४
२५ देहप्रविष्टा	
९ देहार्ध कुरु	
१७५ दोलाया जघन	विक्रमाक ८–८५
१५८ धत्ते दृष्टि	
२५८ नयस्व पारं	विक्र १३–८०
१५८ नीरागा मृग	कर्णसुन्दरी २–२९
२२८ नीलनीरद	विक्रमाक १४–३२
३३१ पश्यन्तु कौतुक	
२१० पानीय नारिकेली	विक्रमा ७–७१
१६८ पुरःस्थित्वा (३)	
१७९ पुराणवाण	विक्रमा ८–७०
२८९ प्रयातवती	
२४२ प्रसार्य पादौ	विक्र ७–२२

(१) कस्यापि (श) (२) 'सन्तनमनी कैलास-शैलानिलः' इत्यत्र 'कुन्तलरते कैलासरोदा नेला' इति पाठभेद (३) कस्यापि (श)

कवि	आकरः
१५५ प्रालेयाद्रि	
४२४ भक्तिप्रेयसि	
१८१ भाति दन्त	
१८६ भाति रोमावली	विक्र ८–२५
१७८ भ्रूलतायुगल	,, ८–७८
२३३ मद्वैरिणः	विक्रमाक १६–१४
२५४ मधुर्मासो	
१८८ मन्ये तद्रूरू	विक्रमा ८–१६
१६९ मन्ये पार्वण	
१८७ मन्ये समाप्ते	विक्र. ८–३०
२१० मलयगिरि	,, ७–७०
३७ मही (पृथ्वी) पते	,, १–२६
२०८ मानग्रन्थि	,, ७-६३
३७९ मुखरमुरज	
१८४ मुखेन्दुचन्द्रिका	विक्रमा ८–४७
१४१ मुग्धस्य ते	
२८६ यत्सैन्ये	विक्र ११–७७
२०८ य' श्रोत्रामृत	
१३८ यत्सभापण (१)	
२६४ यथा ताराचक्र (२)	
३७९ यस्मिन्पुरे	
२८९ यस्याः पाद	विक्रमा ८—६
२८७ ये कुण्ठीकृत	,, ११–८३
२१३ रवेस्समस्त	,, १३—५
३७ लङ्कापते.	,, १–२७
१७५ लास्याभ्यास	,, ८–८६
२८९ लुठत्यपर (३)	
१७१ वस्त्र निर्मले	विक्र ८–८७
३५ वचांसि वाच	,, १–७
२१९ विद्युत्पकज	,, १३–८८
१४४ विरक्तमन्य	
३२७ विश्वक्षोभ	
१४४ वृथा गाथा (४)	

१ शिल्हणस्य (स) २ मुरर Bhand-rep
३ शिल्हणस्य (स) ४ शिल्हणस्य (स)

(१) रल्हणस्य Bhand rep
२ अचलसिंहस्य (स) ३ कस्यचित (स)

(१) मयूरपुत्रशङ्कस्य Bhand-rep & शा
(२) श्रुतापे (सदु).

(१) कस्यापि (शा)
(२) यावन्त्येव पदानीति पाठ.
(३) चन्द्रयोगिन (बु)

१ भर्तृहरे (शा)
२ रुस्यापि (वृ) व्यासस्य (शा)
२ & ३ उमापतिधरस्य Bhand-rep
(४) वज्रनंदनस्य Bhand rep

---

१ प्रकाशवर्षस्य Bhand-rep

२ श्लोकोऽयमानन्दवर्धनस्य

३ वैद्यभानुपण्डितस्य Bhand-rep

४ मुरारे —Bhand-rep

५ भोजदेवस्य Bhand-rep लक्ष्मीधरस्य (स क)

१ अमरो (स) २ बिन्हणस्य Bhand-rep
३ कस्यचित् (स) .
४ बिल्हणस्य, Bhand-rep.

१ कस्यापि (शा)
२ कस्यापि (शा)
३ कविराजस्य (स)

१ कस्यचित् (प)

१ अर्जुनवर्मकृतरसिकसञ्जीवनी. २ कस्यापि शा–सु

कवि	आकर	
महीपतिमण्डलीकः		
८७ अभिनम्भोद्		
माघ		
२९६ अविरजनि जगाम	शिशुपालवध	७-५२
२८७ अविरजनि मुखे		
२४८ अनुरागवन्त	,,	९-१०
२४१ अपचिन	,,	७-६१
३६० आवतिन	,,	५—४
२८० आहत कुच	,,	१०-७४
२९६ करजदशन	,,	११-३७
३२४ कश्चिन्मूर्धा	,,	१८-५८
३५८ क्षित पुरो	,,	५-५०
२८७ चिरतरग्त	,,	११-१३
२६६ दत्तमिष्ट	,,	१०—६
२७८ दीपितस्मर	,,	१०-४७
२५० प्रतिकूलता	,,	९—६
५२ महात्मानो	,,	२-१०४
२४१ मुहुरुप	,,	७-५५
२९२ विकचकमल	,,	११-१९
२३० विगतसस्य	,,	६-४९
३२४ वृत्त युद्धे	,,	१८-६०
२३६ शिशिरमास	,,	६-६५
४०४ सपदा	,,	२-३८
३५९ स्तभ महान्त		
२७८ स्फुरत्तुषाराशु	,,	३-४२
२६६ हारहारि	,,	१०-१२
माधव		
४६१ हहो माधव		
माधवमागध.		
१८५ अशुकेन जघन (१)		
११४ वर्धितै. सेवितै.		

(१) माल्ढीमाघवस्य Bhand-rep

कविः	आकर	
माधवशील		
३२ गीतविर्णव		
मायूराज		
३१८ अप्राप्तप्रथमा		
३१४ गण्डूषा		
मारुला		
१४० गोपायन्ती		
मालतीमाधव		
६८ अलिपटले		
३६९ उत्कलिका		
१२२ दामोदरमुद्रा (१)		
६५ देवाद्यपि (२)		
१८४ निखिले		
४० निरवद्यानि पद्यानि	[भोजप्रबन्ध]	
८८ भद्रा जाति		
३९ व्याकरण		
माहिल		
२७७ कचग्रह (३)		
४२८ कोऽपि क्वापि		
मुक्ताकाण		
३३६ केषा त्वचरितै.		
२२५ यथारन्ध्र(कविकण्ठाभरणे२ सन्धौ अनूद्यते)		
मुञ्ज		
१९९ दासे कृतागसि (४)		
६३ यत्पादा.		
मुरारिः		
१७३ अनाकृते	अनर्घराघव	३—५
२६९ अनेन रम्भोरु	,,	७—८१

१ कस्यापि-(शा)
२ भवभूते -(शा)
३ छत्तृतिलके पद्यमिद माहिलस्येत्यनूद्यते
४ कस्यापि (शा) सत्यबोधस्य.

कवि.	आकरः	
३६५ रमयति मलया	अनर्घ-	७-९३
३६८ लक्ष्मीरस्य	,,	७-१२
२९० विकसित	,,	२-१२
१३ विरमति महा	,,	१-२
३८१ वृन्तैरिव	,,	७-१३२
३७ श्रम चण्टा		
११ श्रीकण्ठस्य	,,	७-५३
३३१ सद्य पीत्वा	,,	७-२२
३१९ सन्तुष्टे	,,	२-४१
१७ सहस्राक्षै	,,	७-४९
३९१ सुरावीश	,,	१-४७
३६३ सोऽयं कैलास	,,	७-४५
१९ स्वच्छन्देक	,,	७-३८
२७७ स्वेदजल	,,	७-१०६
१९ स्वेदार्द्रवाम	,,	७-३९
३१९ स्वैपूत्कृत्य	,,	६-४३
मोरिका		
१५६ मा गच्छ प्रमदा		
१३४ लिखति न		
यशोवर्मा		
१५३ आक्रन्दा. (१) [ध्वन्यालो उ-२-p.९२]		
२०० कामस्यापि (२)		
३३० प्रारब्धा तरु		
३२७ प्रौढच्छेद		
१६३ यत्त्वन्नेत्र (३)	[महानाट–५–२]	
४०७ सुलभा पुरुषा		
यायाक.		
१०४ उपात्त तत्		
योगेश्वरः		
२२४ एते केतक		

(१) आनन्दवर्धनस्य (सु) (२) धर्मवर्मण (सु)
(३) हरतिलके 'यशोवर्मण'

कविः	आकरः	
रत्नघोषः		
३५४ पूर्वमेव परीक्ष्य		
३५३ बहुक्लेशे		
४४० यद्दुर्गामटवीं [सूक्तिमुक्तावली श्लो ५७]		
रत्नचंद्र		
१५६ इवासैस्त्रुट्यति		
रत्नाकरः		
२४९ अस्तावलम्बि	हरविजय	१९–५
४३८ आशावलम्बो		
५४ ते साधवो		
४०५ द्रविणस्य		
रविगुप्त		
५३ अण्वपि गुणाय		
५९ अप्यात्मनो		
४१७ काकतालीय		
४०६ कार्यगते.		
,, क्वचिदपि		
४०४ चित्तरत्न		
६२ प्राप्तानपि		
३३२ मातर्धर्म (१)		
४१७ श्रीपरिचयात		
५३ सुजनो न याति (२)		
५९ स्वगुणानिव		
रल्हण		
८८ कण चामर		
८७ ग्रामाणामुप (३)		
५० पिक् त्वा ? कलि(४) A [सिंहासनद्वात्रिंशिका fol 3 b]		
१०९ स्वर्ण स्कन्ध		

(१) शतानन्दस्य (शा)
(२) व्यासपादानां (सु) ३, ४-बिल्हणस्य
A Ms No. 5286, O. I Baroda.

कवि	आकर
राणकः	
११७ उत्तुंगैस्तरुभि.	
राजपितामहमहादेवः	
११४ एतासु केतकि	
६३ देवो हरिर्वहतु	
१२६ न यत्र गुणवत्	
१०८ भुक्तानि ये	
१२६ रक्ष पात्र	
राजपुत्रविजयपाल	
१६८ अमृतममृत (१)	
राजशेखर[1]	
४६ अकालजलद	
,, अकालजलदेन्दो	
४५ अथो गणपति	
४६ अनुप्रासिनि	
४२४ अभ्युत्थान	बालरामा–४–४३
४४ अवन्ति काव्य	
४५ अहो प्रभावो	
१३८ आहारे विरति	
१६८ उपप्राकाराग्र	विद्धसाल १–३१
२२१ एकस्मिन्ननु	(हनुमन्ना १४–३९)
४४ एकोऽपि जीयते	
३५९ एतच्छान्त	बालरामा ६–१२
१३६ एतस्या विरह	,, ५–११
२८९ एते व्योमनि	,, १०–६०
३८ कर्तव्या चार्थ	
४५ कर्तुं त्रिलोचना	
३७ कवीना मानस	(भोजप्रबध २१)
४६ कालञ्जरपति	
३७३ कावेरीकबरी	बालरामा १०–७२
३९ काव्ये भाव्य	
२३० कुर्वाणा केरवा	बालरा ५–३०
१२ कुलगुरुरबलाना	विद्धसा १—१
४४ कृत्स्नप्रबोध	
१९३ केयूरीकृत	
४७ के वेकट	
३८१ कैलासाचल	
२०६ गर्भग्रन्थिपु	विद्धसा १–२३
२२ गोनासाय	,, १—३
२४३ चश्चच्चेला	
३६५ चट्टचटुल	बालरामा १०–५१
५२ चन्दन	
२४४ चेलाञ्चलेन	विद्धसा २—९
४३ जगत्या ग्रथिता	
४५ जानकीहरण	
१५४ ज्योत्स्ना श्याम	विद्धसा ३—१
१९१ तद्वक्त्र यदि	विद्धसाल १–१४, बालरा २–१७
२७० तरङ्गय दृशो	विद्धसा ३–२७
१५ तं वन्दे	
४३ तौ शाब्दिक	
४५ त्रयोऽग्रय.	
,, दर्प कविभुजगाना	
४६ दूरादपि सता	
१३० दृशा दग्ध	विद्धसाल १ —२
२८६ द्वित्रैर्व्योम्नि	,, १–११
४६ द्विसन्धाने	
२१६ धत्ते पकजिनी	विद्ध १–४३
३६७ धत्ते यात्किलि	बालरा ७–३८ and १०–४४
४६ ध्वनिना	
४७ नदीना	
१७२ निर्माल्य	
४२४ निर्व्याज	बालरा ४–४४
५२ नून दुग्धाब्धि	

[1] श्रीशकरवर्मण Bhand rep, कस्यापि शा

१ पादयोर्विनिव

१ पत्रासस्य Bhand rep

१ करनाति (श्रा)

१ शृगारतिलक–काव्यमाला ३ गुच्छ, १८९९

१ राजशेखरस्य Bhand rep, कस्यापि (शा)
२ शानानन्दस्य (स)
३ Ms no 4353 O I Baroda
४ श्रीहर्षस्य Bhand rep
५ का मा गुच्छ १
६ का मा गु. ३

कविः	आकरः
लोहितक	
१४५ जीवामीति	
वत्सराज.	
३९ सत्काव्यपीयूष	
वररुचिः	
९७ अय वारामेको (१)	(भल्लट १०८)
३३३ न्यञ्चच्चल	
१६९ बहुनाऽत्र	
१२८ वामन फल	
वराहमिहिरः	
३९७ अप्रदीपा	बृहत्संहिता २—९
३२३ उर कृत्वा (२)	योगयात्रा fol. २५ a
३२२ एकतश्च सुर	
४०२ काम प्रदीपयति	बृहत्संहिता ७७-३५
३९८ कार्पासोपध	
३२२ जीवतोऽपि	योगयात्रा fol २५ a
३९७ न तत्सहस्र	बृहत्स २–२२
३२२ न पाहि पाहीति (३)	[नैषध १२–६३]
३८२ पृथ्व्या. स्थूल	
४०२ युक्तेन चूर्णेन	बृहत्स ७७–३६
२९ लीने श्रोत्रेक	[साण्डप्रशस्ति २२]
३२३ लोकोऽशुभ.	योगयात्रा १६-१३ (fol २९ a)
३९९ श्रान्तस्य यान	बृहत्स ६८–११६
१९७ समा षष्टि.	बृहज्जातक ६—५
३२३ समूर्छित	योगयात्रा fol २८ b
३२२ स्वर्गस्य मार्गा	,, १६-१५ (fol २९ a)
३२२ हा तात तातेति	,, १६-१२ (fol २९ a)

१ मालवध्वजस्य (आ), विपाके (प)
२ योगयात्रा Mss nos 3396 & 3263 O I
३ नैरवद्यं षोडशस्य (पुभा)

कविः	आकरः
वर्धक	
१९५ यावन्नो सखि (१)	
वर्धमानः	
६० समर्पितास्तेन (२)	
वल्लभदेवः	
११३ अगुरुरिति	
३८ अनवहितः	
५८ अन्यस्मात्लब्धो	
४०५ अप्रतिकूलत्य	
६२ अभ्युपयुक्ता (३)	
९८ अमृताशो.	
१०३ अयमवसरः	
४०६ अलमप्रिया	
४५० अहह गृही	
१२२ अहिरहि (४)	
४०९ आपत्स्वेव (५)	
४३३ ईश्वरमारा	
४३३ ईश्वरसेवा	
५९ उज्ज्वलगुण	
४५५ उपचरिता	
४१६ उपशोभैव	
८६ कथमप्यधिक	
३६ कथमिह	
६७ क. पश्यति	
३८ काव्य चार्वपि	
३९७ किंचित्सन्ध्या	
६६ किमनेनो	
४२७ किमिह कपाल	
३६ क्रान्तमपो०	

१ पुष्करस्य (प)
२ जयवर्धनस्य (प)
३ करयाति (प) ४,५ करयाति (आ)

१ प्रह्लादनस्य Bhand-rep
२ कस्यापि (शा)

१ कस्यापि (शा)
२ राजशेखरस्य (स-क)
३ योगेश्वरस्य (स)
४ कस्यापि (शा)

१ माधवस्य Bhand rep, विद्यानिवासस्य (क)
२ मान्दारमुकर इति पाठः ।
३ उभयत्रापि पादयोर्विनिमयः ।
४ काव्यमाला No. 54.

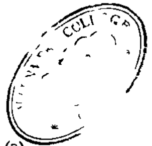
१ अमरो (ख)
२ मोक्षानन्दस्य Bhand rep, कुसुमेश्वरस्य (ख), करर्णाः (श)
३ शृङ्गारतिलके, पद्यमिदं कृष्णाख्यानस्येति शोभेन्दः

१ भर्तृहरे (शा)
२ पूर्वार्धे पाठभेद —श्लोकोऽय भोजदेवस्येति Bhand rep

१ भेरीभाङ्कारस्य (शा)
२ मयूरभट्टस्य Bhand rep
३ श्रीचन्द्रदेवाना (शा)

१ भानु[illegible] (॥)
(१) [illegible] ६४७. क[illegible]

(१) Bhand rep
(२) सर्वविद (म)
(३) कलावि (घ)

१ बाणभट्टस्य (शा)—कस्यापि (सु)
२ भगवतो वाल्मीकिमुने (सु)
३ भासस्य (शा), कलशकस्य (सु), काश्मीरकश्यामलस्य (स)

१ चिरतनशरणस्य (स)
२ कस्यचित् (स)
३ कस्यचित् (स)
४ तक्षकस्य (सु), सूरवर्मण (शा)
५ कस्यचित् (स)

कवि.		आकरः
श्रीपालकविराज[1]		
२१५ अपि तरु		
२२१ दिग्भग्ना		
२०९ नेय चूतलता		
२१४ पर्य्यन्ते स्थल		
२१२ वधिरित		
२०८ स्तोत्र चैत्र		
श्रीराजकविराज.		
२०७ मन्दोऽय मलया (१).		
श्रीहर्पः		
२४२ अनङ्गोऽय	रत्नावली	१-२२
३४२ अस्यासि	[नैषधीयचरित १२-१६]	
२०० आताम्रता	रत्ना.	३-१४
२६० उद्यतटा	„	१-२४
२६८ उद्योर्वी (२)	„	३-१२
३६७ उद्गर्जज्जल	नागानन्द	४-३
३४२ उद्दण्डकोकनद (३)		
२०७ उपद्विद्रुम	रत्ना	१-१७
२२ औत्सुक्येन	„	१-२
२६८ किं पद्मस्य	„	३-१३
२४१ कुसुमसुकुमार	„	१-१९
१७० कृच्छ्रेणोरु	„	२-१०
४४८ क्रोडीकरोति	नागा	४-८
४२६ तिष्ठन् भाति	„	१-७
१४४ दुर्वारा	रत्ना	२-६
२७४ दृष्टा दृष्टिमधो	नागा	३-४
४१४ द्वीपादन्यस्मात्	रत्ना	१-६
३३ ध्यानव्याज	नागा	१-१
३८७ निष्पन्दश्चन्दनानां	„	३-७

१ श्रीपालकविराजस्य Bhand-rep
२ अथवा पेशलितर इति पाठ
३ विराजा (ब)

कविः		आकरः
१३४ परिच्युतः	रत्ना	२-१४
१३५ परिम्लान	„	२-१२
२२ पादाग्रस्थित	„	१-१
२४१ प्रत्यग्र	„	१-२०
१४८ वाणाः पञ्च	„	१-३
१९५ भ्रूभङ्गे सहसो	„	२-२०
३६५ मायादिग्गज	नागा	१-९
२४८ याताऽस्मि	रत्ना.	३-६
१०९ यो दृष्ट स्फुट (१)		
४२६ रागस्यास्पद	नागा	१-६
१६८ लीलावधूत	रत्ना	२-८
४६१ वल्गद्गो		
३८८ वासोर्थं दययेव	नागा	१-११
२४२ विचलित		
१८१ विधायापूर्व	रत्ना.	२-८
३९२ विश्वामित्रश्व	नागा	४-१५
३९३ व्यक्तिर्व्यंजन	प्रियदर्शिका	३-१०
२०१ शीतांशु	रत्ना.	३-११
१५२ सन्तापो	„	१-१
२५५ समारूढ	„	३-१५
२४१ सुभ्रु त्वन्मुख		
१३५ स्थितमुरसि	रत्ना	२-१३
२४१ स्पृष्टस्त्वयैव	„	१-२१
२६८ स्मितपुष्पो	नागानन्द	३-१२
२६६ स्रस्तः स्रग्दाम	रत्ना	१-१६
श्रीहर्षपण्डित (खण्डनकारः)		
३६१ अजस्रभूमी	नैषधचरित	१-५९
३३८ अभ्याहारः	„	१२-५७
„ अन्तस्सन्तोष	„	१२-३९
३८७ अमन्यतासौ	„	१-८७
४०१ अमीभिराकाण्ड	„	१६-९३

१ स्फुटस्य Bhand-rep-रेखुस्य (ख), स्फुरित (ग)

१ मल्लाघदेवस्य (सु)
२ सूक्तिसहस्रात् Bhand-rep
३, ४ बिल्हणस्य Bhand-rep
५ कस्यापि (शा)

१ ठस्य Bhand-rep २ नक्षत्रस्य (ख) ३ गोविन्दराजस्य (मु)

४ [illegible] श्लोकोऽयं दृश्यते— [illegible] ॥

१ कल्पबिर (म)

२ वासवदत्ता पृष्ठ ७

३ त्रिगत्तस्य (म) ४ Mss nos. 11716 & 186 O-I Baroda.

१ ' सोमावाधितनिर्विधानदशन स ध्यायितान्ल॰ मुख ।' इति पाठ.
२ छित्तपस्य (स)

१ नालस्य (स), कस्यचित् (शा)
२ अभूतदत्तस्य (मु)
३ किशोरकस्य (स)

अनिर्दिष्टकर्तृकाणां श्लोकानां निर्दिष्टकग्रन्थानुक्रमेणानुक्रमणी

१ एतेपव-आकाशपोते. Bhand-rep.
२ ' नयनन्दु य ' इति पाठ
३ पक्षवेर (घ)

१ रोगेषास्त्र (घ)

१ एते चत्वार. सूक्तिसहस्रात् Bhand rep

१ गोभटस्येति Bhand-rep

अनिर्दिष्टकर्तृकाणामुपलब्धाकराणां श्लोकानामनुक्रमणी ।

१ उत्प्रेक्षावल्लभ Bhand rep
२ Bhand rep
३ का मा गु १
४ Bhand rep भर्तृहरे

1 BLand rep
२ का मा edn no 85
३ श्रीहर्षस्य Bhand rep
४ अर्धयोर्विनिमय
५ 'एते सत्पुरुषा' इत्यारम्भ., Bhand rep भर्तृहरे

पृष्ठ श्लोकः	आकरः
३४० देव त्व मलया	सदप्र १२८
३४७ द्वार सद्भिमि	,, ९५
३५५ धन्या केय	मुद्राराक्षस १—१
५४ न च भवति	सिंहासनद्वात्रि fol 7 a
१६६ नि शेषच्युत	अमरु १०५
१२२ निष्कन्दा	सदप्र श्लो २०
१७९ नूनमाज्ञाकर (१)	भर्तृहरि शृगा ११
४ न्यञ्चद्वलय	महानाटक ९—८
१५१ पादाङ्गुष्ठेन (२)	अमरु १३६
१८ पायाद्	मृच्छकटि १–२
२७६ प्रयच्छाहार	अमरु ११७
३८० प्रयाग. सर्व (३)	अनर्घ ७–१२७
१२२ प्रस्थान वलयै. (४)	अमरु ३५
२८३ प्रियकृत	,, ११५
१२९ वाल प्रियेण (५)	भिक्षाटन २१–४
४९ विन्दुद्वन्द्व	कर्णसुन्दरी प्र प्र ४
१३५ मदनदहन	महाना २–४१
२४७ मन्दायेत	नलचपू ५–६४
२१२ मातस्तात त्व	महाना ३–२८
३२२ माल्य मूर्धनि	नलचपू ६–७०
२७० मुग्धे धानुष्क	भर्तृहरि-शृगा १३
२१९ मूले पञ्च	हनुमन्नाटक ८–५४
९५ यद्यपि बद्ध	आर्यासप्तशती श्लोक ४८२
२०९ यच्चूताङ्कुर	विक्रमाङ्कदेव ७–७६
३४४ यस्याशाविजये (६)	सदप्र १२२

१ बाणभट्टस्य Bhand rep २ Bhand rep
३ ७. ४ Bhand rep
५ 'अदया हेलं' इति पाठ, Bhand rep दक्षे [illegible]
६ 'देव कुर्वीरसे' इति पाठ

पृष्ठ श्लोकः	आकरः
३५४ यावत्स्वस्थ (१)	भर्तृहरि वैराग्य७५
१४२ यास्यामीति	अमरु ७१
३४७ राजन् राजसुता	सदप्र ९६
२९२ रामाणा रमणीय.	अमरु १२३
४१८ लक्ष्मी सर्पति (२)	सूक्तिमुक्तावली श्लो ७६
१७२ लावण्यामृत	नलचपू ७–४३
९ वन्दे तदेक	सुरथोत्सव १–१४
१४ वपुर्दलन	सदप्र श्लो ३०
४८ वास शुभ्र (३)	चौरपञ्चाशिका fol २ a
२५४ विकलयति	नलचपू ५–६६
२४ विघ्नेशो व (४)	महाना १–२
३३९ वीर क्षीरसमुद्र	सदप्र ९०, महाना ६–६१
३२० वीरोऽसौ किमु	महाना ७–५५
४२१ शूरा सन्ति	(५) क्षेमेन्द्रस्य शशिवंशे
२०० सुभ्रु त्व कुपिते	चौरपञ्चाशिका, fol 6 a
३०५ सीमुद्रा मकर	भर्तृहरि शृगा. श्लो. ७९
३४७ स्नाता प्रावृषि	सदप्र ११३
३१३ स्निग्धश्यामल०	महाना ५–७
१४० स्फुरति यदिद	शृगारति परि २ p १४३
४०८ स्वेच्छया कुरुते	बालरामा १–२५

१ Bhand rep
२ Bhand rep सोमप्रभाचार्यस्य
३ Ms no 13701 O I
४ Bhand. rep महानाटक
५ Quoted in रसिकसञ्जीवन

शुद्धिपत्रम् ।

पु	प.	अशुद्धम्	शुद्धम्	पु	प	अशुद्धम्	शुद्धम्
६	४	सर्व	मार्ध ?	१८८	१८	तस्यास्सु	तस्या सु
६	१३	नायिका	नायका	१९०	४	सुमनो	स मनो
,,	१६	तत	तमः	२०१	१२	जाताद्राक्	जाताऽऽर्द्रा
,,	२१	कल्ह	कल्हे	२०८	४	निर्वाण	निर्वाणा
७	३	करिगिरि	करिहयगिरि	२४६	१९	बाल	बाल्य
,,	५	मृगयादि	गगनादि	३०१	१	विन	विन'
१३	१५	किमिह	किमधि	३१०	१	ह्निता	ह्निता
१७	१९	द्रढतयु	द्रढयतु	३१२	५	वाद्या	वाड्या
२४	२५	द्राकुष्ट	द्रुद्राक्दष्ट	३१२	१९	दूषय ने	दूषयति
२८	५	(?)		३१२	२१	तृषिता	तृषितो
४१	१५	पण्डित्व	पण्डितत्व	३३१	५	कवीन्द्रा	कपीन्द्रा
४७	२५	यदि देव	यतिदेव	३४३	६	वहलको	बहलतो
४७	१४	प्रभुदवी	प्रभुदेवी	,,	७	मभृद्धरा	मभूद्रथभरा
६२	१३	चाइ	द्राइ	३४६	११	भक्ष्या	[पुष्पा]
६८	९	मृगपद	मृगमद	३४६	१२	भृय	[भुङ्गा]
,,	१७	कुवन्त्य	कुर्वन्त्य	३४६	१३	जम्बुलम्बी	लम्बिजम्बू
९२	७	बसुपाल	वस्तुपाल	३६७	१२	दत्ते	यत्ते
११६	६	भूयास	भूयास	३७६	२	दृष्ट्या	वृष्ट्या
११८	१०	विपुरता	वि पुरता	३८२	२०	पृष्टात्	पृष्ठ्या
१२०		ते खल	मे खल	३८४	१३	हिता	हिला
१२३	२०	त्वब्ज	त्वज्ज	३८९	५	पुष्प	पुष्ट
१२४	२७	दर्वर्ण	दुर्वर्ण	३९४	१३	भविति	भवति
१२५	१९	सोढा	सोढ्वा	३९५	९	मवाप्य	माप्य
१२८	२६	गविते	रविस्ते	४२९	११	भ्रातन	भ्रातर्न
१३८	२	गलान्	इगुलीन्	,,	१२	र्गा	गुणि
१४०	२१	मालम्	जालम्	४४७	१६	नित्येषु	नित्येषु
१५३	१९	तकि	तल्कि	४५३	१४	मधा	मेधा
१५४	१६	साङ्गग	साङ्ग	४६३	१७	तिम्मन्त्रि	तिम्ममन्त्रि
१७०	२०	द्रष्ट	द्रष्टु	१७		नमस्कार	आशीर्वाद
१७६	१७	पद्भ्च्या	पद्भ्च्या	१९		,,	,,
१७९	२२	तृणी	तूणी	२१		,,	,,
१८५	१८	वपु	वय	२३		,,	,,